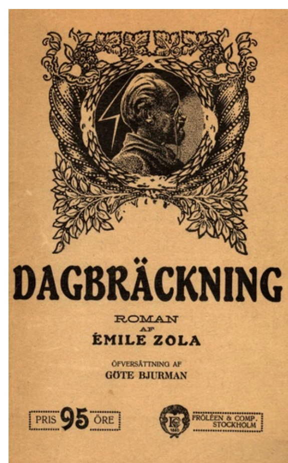

ÉMILE ZOLA

DAGBRÄCKNING

ÖFVERSÄTTNING AF *GÖTE BJURMAN*

FRÖLÉEN & COMP., STOCKHOLM

STOCKHOLM VICTOR PETTERSONS BOKINDUSTRI A.-B. 1911

Förord till den elektroniska utgåvan

Boken digitaliserades direkt från original och anpassades och OCR-tolkades för Projekt Runeberg i januari 2014 av Bert H.

FÖRSTA DELEN.

I.

På den kala slätten, i den stjärnlösa natten, som var mörk och tjock som bläck, gick en ensam man stora landsvägen framåt från Marchiennes till Montsou, en tio kilometer lång, stensatt väg, som skar rakt igenom hvitbets fälten. Han icke ens såg den svarta marken framför sig och han hade ingen förnimmelse af den vida, flacka horisonten annat än genom marsblåstens pustar, vindstötar, häftiga som på hafvet och isiga därigenom, att de hade sopat fram öfver kärr och kala trakter. Ingen skugga af något träd stack af mot himmeln, vägen sträckte sig som en vågbrytare i mörkrets förvillande töcken.

Mannen hade lämnat Marchiennes bortåt klockan två. Han gick med långa steg och huttrade af köld i sin tunnslitna bomullströja och i sina manches-terbyxor. Ett litet paket, inknutet i en rutig näsduk, var honom till stort besvär; han tryckte det mot sidan än med den ena armbågen, än med den andra, för att på en gång sticka båda händerna djupt ned i fickorna — dessa stelfrusna händer, som östanvinden piskade, så de blödde. En enda tanke sysselsatte hans hjärna, den tomma hjärnan hos en arbetare utan sysselsättning och utan tak öfver hufvudet, nämligen hoppet, att kölden skulle bli mindre skarp efter dagens inbrott. På detta sätt hade han gått under en timme, när han på vänstra sidan, två kilometer från Montsou, fick syn på röda eldar, tre brasor, som brunno ute i fria luften, liksom vore de hängande i den. Först tvekade han, gripen af fruktan, men sedan kunde han inte motstå

det pinsamma behofvet att få ett ögonblick värma sina händer.

Mannen kom in i en hålväg. Allt försvann. Till höger om sig hade han en inhägnad, ett slags vägg af tjocka plankor, som inneslöt en järnväg. En gräsbevuxen sluttning höjde sig på hans vänstra sida, och däröfver sköto upp hopgyttrade husgaflar, så att det såg ut som en by med låga, likformiga tak. Han gick ungefär ett par hundra steg. Vid en vägkrök blefvo eldarna plötsligen åter synliga helt nära honom, utan att han bättre nu än förut förstod, hur de kunde brinna så högt upp mot den mörka himmeln, lika rökiga månar. Men en annan anblick nere på marken hade kommit honom att stanna. Det var en tung massa, en sammangyttrad hop af byggnader, hvarifrån höjde sig silhuetten af en järnverksskorsten; på några få håll trängde ljussken ut genom de smutsiga fönstren, fem å sex sömniga lyktor hängde utanför vid ställningar, hvilkas svärtade virke drogo upp otydliga konturer af jättelika träbockar; och från denna fantastiska företeelse, som låg försänkt i rök och mörker, hördes en enda röst, de grofva och långa andetagen af den utfrustande ångan, som man inte kunde se.

Mannen fann nu, att det var ett grufschakt. Han greps åter af blygsel: hvad skulle det tjäna till? Han skulle inte få något arbete. I stället för

1. Zola, Dagbräckning.att gå fram till byggnaderna, vågade han till sist att streta uppför slaggberget på hvilket de tre stenkolseldarna brunno i gjutkorgar för att lysa och värma arbetsfolket. Jordschaktarna hade måst arbeta sent, man höll ännu på med att skaffa undan den onyttiga jorden. Nu hörde han arbetarne skjuta kolvagnarna på de öfver träbockarna lagda spårvägarna, han urskilde lefvande skuggor, som nära hvarje eld stjälpte om vagnarna.

»God dag», sade han och närmade sig en af korgarna.

Körkarlen, en gubbe, klädd i violett ylletröja och med en kaninskinns-mössa på hufvudet, stod och vände ryggen åt elden, medan hans stora, gula häst, orörlig som sten, väntade, tills man hade tömt de sex grufvagnarna, som han hade dragit upp. Den handtlangare, som skötte stjälpen, en rödhårig och långskranglig gök, gjorde sig alls ingen brådska, utan tyngde lojt på häf-armen. Och där uppe fördubblades vindens styrka, en isande nordanvind, hvars häftiga, regelbundet återkommande stötar gingo fram som lietag.

»God dag», svarade gubben.

Det uppstod tystnad. Mannen, som såg, att han betraktades med misstrogna ögon, sade genast sitt namn.

»Jag heter Etienne Lautier, jag är maskinarbetare... Det finns väl inte något arbete här?»

Lågorna kastade sitt sken öfver honom, han kunde väl vara tjuguett år, en mycket mörk och vacker karl, med ett kraftigt utseende trots sina smärta lemmar.

Körkarlen skakade lugnad på hufvudet.

»Arbete för en maskinarbetare, nej, nej... Senast i går var det två här. Det finns inte.»

En vindstöt klippte af samtalet. Sedan frågade Etienne, i det han visade på den mörka massan af byggnader vid foten af bergshögen-

»Det är en grufva, eller hur?»

Gubben kunde inte svara. En^ häftig hostattack höll på att kväfva honom. Till sist spottade han, och på den rödskimrande marken lämnade spotten en svart fläck.

»Ja, en grufva, Voreux... Se där ligger grufbyn strax bredvid...»

Med sin utsträckta arm utpekade han i sin tur i mörkret den by, hvars tak den unge mannen hade tyckt sig urskilja. Men nu voro de sex grufvagnarna tömda, utan någon pisksmäll följde han efter dem, på ben, som voro styfva af reumatism, medan den stora, gula hästen gick ensam tillbaka och drog tungt mellan skenorna under en ny stormil, som kom raggen på hans kropp att resa sig.

Nu började Voreux att träda fram ur mörkret. Etienne, som glömde sig kvar framför kolbrasan för att värma sina stackars blödande händer, stod och såg ditåt; han urskilde hvarje särskild del af grufvan: det tjärade siktskjulet,

schakttornet, det stora huset med uppfordringsmaskinen, det fyrkantiga lilla tornet öfver pumpverket. Denna grufva, som krupit ned i en fördjupning, med sina låga, klumpiga tegelhus och med skorstenen resande sig i höjden som ett hotande horn, föreföll honom att ha en otäck likhet med ett glupskt vilddjur, som lagt sig på lur för att sluka folk. Medan han skärskådade det, tänkte han på sig själf, på sitt lösdrifvarelif under den vecka, han nu sökt att få en plats; han såg sig åter på sin järnvägsverkstad, där han örfilat sin förman,han såg sig bortkörd från Lille, bortkörd öfverallt. På lördagen hade han kommit till Marchiennes, där man hade sagt honom, att det fanns arbete vid Les Forges; men intet arbete fanns, hvarken vid Les Forges eller hos Sonne-ville, han hade måst tillbringa söndagen under trävirket på en vagnmakares upplagsgård, hvarifrån vaktkarlen nyss hade kört bort honom, klockan två på natten. Han hade inte mera någonting, inte en enda sou, inte en brödkant; hvad tjänade det till att så där drifva omkring på vägarna, utan något mål, utan att ens veta, hvar han skulle kunna få något skydd mot nordanvinden? Ja, det var verkligen en grufva; de få lyktorna upplyste området, en dörr, som häftigt slogs upp, hade låtit honom skymta eldstäderna under ångpannorna i stark belysning. Han uppfattade äfven pumpverkets ångfrust-ningar, detta tunga, långsamma, oaflåtliga pustande, hvilket var som odjurets täppta andedrag.

Handtlangaren vid stjälpen, som kutade rygg under arbetet, hade inte ens tittat åt Etienne, och denne ämnade just ta upp sitt lilla knyte, som fallit ned på marken, då ett utbrott af hosta förkunnade, att körkarlen kom tillbaka. Man såg honom långsamt träda fram ur mörkret, följd af den gula hästen, som nu drog upp sex nya, fullastade vagnar.

»Finns det några fabriker i Montsou?» frågade den unge mannen.

Gubben spottade svart och svarade sedan i vinden:

»Åh, det är ingen brist på fabriker. Du skulle ha sett det för tre å fyra år sedan. Öfverallt surrade maskiner, man kunde inte få folk nog, aldrig hade man förtjänat så mycket. Och se nu, hur man får sukta! Det är ett rent elände i hela trakten; man afskedar folket och stänger verkstäderna, den ena efter den andra ... Det är kanske inte kejsarens fel; med hvarför skall han ge sig åstad och kriga i Amerika? För att inte tala om, att både folk och fä dö i kolera.»

Bägge två fortsatte att beklaga sig i afbrutna meningar och med korta andetag. Etienne berättade sitt gagnlösa rännande under senaste veckan. Man måste således svälta ihjäl; snart skulle landsvägarna vara fulla af tiggare.

Ja, sade gubben, det skulle ju sluta illa, ty inte var det rätt och skäligt att

kasta ut så många kristna på landsvägen.

»Det vankas inte kött alla dar.»

»Om man bara hade bröd.»

Deras röster kunde knappt göra sig hörda; vindstötarna togo bort orden i ett melankoliskt tjut.

»Se där borta», sade körkarlen mycket högt och vände sig mot söder, »där ligger Montsou...»

Och med sin åter utsträckta hand utpekade han i mörkret osynliga punkter, allt eftersom han nämnde namnen. Där borta i Montsou var ännu sockerbruket Fauvelle i gång, men sockerbruket Hoton hade nyss inskränkt sin personal; det fanns knappt någon, som redde sig, mera än Dutilleuls kvarn, och Bleuze’ repslageri, där man tillverkade gruflinor. Med en stor gest utpekade han sedan väl half va horisonten norr ut: Sonnevilles snickeriverkstäder hade inte fått två tredjedelar af sina vanliga order; af Les Forges' tre masugnar i Marchiennes var det fyr endast i två, och på Gagebois’ glasbruk artade det sig att bli strejk, ty det talades om nedsättning af arbetslönen.»Jag vet, jag vet», upprepade den unge mannen vid hvarje ny upplysning; »jag kommer därifrån.»

»Hos oss går det ju ännu», tilläde körkarlen. »Men grufvorna ha i alla fall minskat sin brytning. Och se där, midt emot oss i Victoire, också där är det nu bara koksugnsbatterier, som brinna.»

Han spottade och gick åter sin väg efter sin sömniga häst, som han spänt för de tomma grufvagnarna.

Etienne kunde nu låta blickarna gå ut öfver hela omnejden. Det var fortfarande djupt mörkt, men gubbens hand hade liksom uppfyllt allt med stort elände, som den unge mannen omedvetet i detta ögonblick kände rundt omkring sig, öfverallt, i den gränslösa vidden framför honom. Var det icke ett hungersnödens skri, som marsvinden förde med sig tvärs öfver detta kala fält! Stormvindarna hade blifvit allt mera rasande, de tycktes föra med sig arbetets död, en nöd, som skulle mörda många människor. Med ögonen irrande åt alla håll, sökte han att genomtränga mörkret, plågad af önskan och af fruktan att se. Allt utplånades i djupet af de mörka nätternas okända; han kunde blott mycket långt bort urskilja de höga masugnarna och koksugnarna. Dessa batterier på hundra skorstenar, uppställda i sned rad, drogo upp konturer af röda lågor, medan längre till vänster de båda tornen brunno som jättefacklor, alldeles blå, högt upp mot himlen. Det var dystert som en eldsvåda, och inga andra stjärnor gingo upp på den hotande horisonten än dessa nattliga flammor i stenkolets och järnets trakt.

»Kanske du är från Belgien?» återtog bakom Etienne körkarlen, som nu hade kommit igen.

Denna gång, hade han bara tre grufvagnar med sig. Man kunde ju alltid stjälpa af dem; ett missöde med uppfordringsburen — en skruf, som gått af — skulle hindra arbetet under en kvarts timme. Nedanför slagghögen hade det blifvit tyst, arbetarne skakade icke längre spårvägsbockarna med ihållande rullande. Ur grufvan hörde man blott det fjärran dånet af en hammare, som slog emot järnplåten.

»Nej, jag är från södra Frankrike», svarade den unge mannen.

Sedan handtlangaren hade tömt grufvagnarna, hade han satt sig ned på marken, glad öfver missödet. Han satt fortfarande lika skygg och stum och hade bara med sina stora ögon tittat upp på körkarlen, liksom om han skulle ha känt sig besvärad af så mycket prat. Och i vanliga fall talade gubben inte heller så mycket. Han måtte ha tyckt om den okändes ansikte och ha gripits af en sådan där lust att förtro sig åt någon, som ibland kommer gammalt folk att prata högt för sig själfva.

»Jag är från Montsou», sade han, »jag heter Bonnemort.»

»Det är väl ett öknamn», frågade Etienne förundrad.

Gubben smågrinade belåtet och sade, i det han pekade på Voreux:

»Ja, ja... Tre gånger har man tagit upp mig där nerifrån i småbitar, den första gången med hela s vålen brunstek t, den andra gången med jorden ända upp i gapet, och den tredje gången med buken uppsvälld af vatten som en groda... När man då märkte, att jag ändå hade lifhanken i behåll, ha de för rolighets skull kallat mig Bonnemort.»

Hans munterhet fördubblades; det lät som gnisslandet af ett illa smordt block och slutade ömkligt med en förfärlig hostattack. Braskorgen lystenu fullständigt upp hans stora hufvud, med de glesa och hvita hårstråna, och hans dödsbleka ansikté, som var blåfläckigt. Han var liten till växten, med utstående vader och hälar samt långa armar, hvilkas muskulösa händer föllo ned till knäna. För resten tycktes han såväl som hästen, hvilken stod orörlig utan att synas lida af blåsten, vara af sten: han föreföll inte att ha minsta aning om hvarken kölden eller om stormilarna, som hvisslade i öronen på honom. Han hostade och harklade, så att strupen kunde slitas lös ur halsen på honom, hvarefter han spottade vid foten af korgen, så det blef svart på marken.

Etienne tittade på honom och på marken, som han fläckade ned på detta sätt.

»Har ni arbetat länge vid grufvan?» sporde han.

Bonnemort slog ut med bägge armarna.

»Länge?... Åh, jo! Jag var ännu inte åtta år, när jag gick ned första gången, just i Voreux, och nu är jag femtiåtta. Räkna efter ... Jag har där nere varit med om allt slags arbete: först torkgubbe, sedan kärrskjutare, när jag hade blifvit nog stark, därefter kolhuggare under aderton år. Men för mina fördömda bens skull gjorde de mig sedan till grusare och väglagare, tills de måste släppa mig upp ur jorden, därför att doktorn sa*, att jag annars måste bli kvar där nere för god t. Då gjorde de mig till körkarl, det är nu fem år sedan ... Skulle tro det är vackert: femti års arbete vid grufvan, hvaraf fyrtifem nere i djupet!»

Medan han talade, upplystes hans bleka ansikte af en blodröd reflex af glödande stenkol, som då och då föllo ned ur korgen.

»De säga åt mig, att jag nu skall slå mig till ro», fortfor han, »men det vill jag inte; jag är inte så dum, som de tro ... Jag skall nog hålla på ett par år till, tills jag blir sexti år, så jag får 180 francs i pension. Om jag sade dem adjö i dag, skulle de genast ge mig 150. De ä' fiffiga, de rackarna!... Jag är för resten stark och duktig, utom beträffandes benen. Si, det är vattnet, som har trängt in under huden, därför att jag blifvit så blöt där nere i schakten. Somliga dar kan jag inte röra skänken utan att skrika.»

Ett hostanfall afbröt honom.

»Och det är det, som gör, att ni hostar också?» frågade Etienne. Gubben svarade nej genom att häftigt ruska på hufvudet. Så fort han kunde tala, sade han:

»Nej, nej, jag förkylde mig för några månader sedan. Förr har jag aldrig hostat, men nu kan jag inte bli kvitt det. Och det löjliga är, att jag spottar ... jag spottar .. .».

En harkling prässades fram ur strupen, han spottade svart.

»Är det blod?» sporde Etienne, när han omsider vågade att fråga.

Bonnemort strök långsamt af munnen med afvigsidan af handen.

»Det är kol... Jag har så'nt i skrofvet, så att jag kan värma mig vid det ända till döddar. Och nu har jag inte på fem år satt foten i grufvan. Jag tycks ha haft det magasineradt utan att ens ana det. Bah! det skyddar en!»

Det blef tyst. På afstånd bultade hammaren med regelbundna slag nere i grufvan, vinden rusade klagande fram, det var som ett hungerns och trötthetens skri, kommande ur nattens djup. Gubben fortfor att mera tysttugga om sina minnen framför lågorna, som stundtals prässades tillbaka af vindstötarna. Åh, det var sannerligen inte i går, som han och hans familj började att hugga i kolflötsarna. Hans familj hade arbetat hos Montsous grufbolag, ända sedan detta bildades, och det var länge sedan, redan ett-hundrasex år. Hans farfar, Guillaume Maheu, då en slyngel på femton år, hade påträffadt smideskolet i Requillart, bolagets första grufva, en gammal och numera öfvergifven grufva därborta, nära Fauvilles sockerbruk. Hela trakten visste det, och det bevisades däraf, att den upptäckta flötsen kallades för Guillaumes flöts, efter hans farfars förnamn. Han hade aldrig känt honom, en stor bjässe, efter hvad man berättat, mycket stark, död af ålderdom vid sexti år. Sedan var det hans far, Nicolas Maheu, kallad den röde, som vid knappt fyrti års ålder hade blifvit kvar nere i Voreux-grufvan, som man den tiden började gå ned på djupet med: ett ras ... totalt krossad, hans blod drucket, hans ben slukade af klipporna. Två af hans farbröder och senare hans tre bröder hade också fått släppa till skinnet där. Han, Vincent Maheu, som kommit undan nästan helskinnad, bara lite krokig i benen, ansågs för en fullvaggad en. Men hvad skulle man för resten göra? Man måste arbeta. Det gjorde man ju, son efter far, liksom om man skulle ha gjort något annat. Hans son, Toussaint Maheu, gick nu och slet ut sig därnere och hans sonsöner och hela hans släkt, som bodde därborta midt emot i grufbyn. Etthundrasex års kolbrytning, småpysarna efter de gamla, för samma husbonde; många borgare skulle inte kunna så bra göra reda för sin historia, inte sant?

»Går väl an, bara man har något att äta», mumlade Etienne om igen.

»Det är just, hvad jag säger: så länge man har en brödbit att tugga på, kan man lefva.»

Bonnemort stod och teg med blicken vänd åt grufbyn, där ljusen började att tändas, det ena efter det andra. Klockan slog fyra i tornet i Montsou; kölden blef allt skarpare.

»Och ert bolag är rikt?» återtog Etienne.

Gubben höjde på axarna och lät dem åter sjunka ned, liksom om han dignade under en massa af pengar.

»Ja, ja... Kanske inte så rikt som dess granne, Anzinbolaget. Men miljoner och åter miljoner. Man kan inte mera räkna. Nitton grufvor, af hvilka det arbetas i tretton, och sex för pumpning eller luftväxling... Tiotusen arbetare, inmutningar, som sträcka sig öfver 67 kommuner, uppfordring af 5,000 tunnor kol om dagen, en järnväg, som

sammanbinder alla grufvorna med hvarandra, och verkstäder och fabriker!... Åhja, åhja, nog finns det slantar!»

Ett rullande af grufvagnar på spårvägarna kom den stora, gula hästen att spetsa öronen. Där nere måtte nu buren vara reparerad, och folket hade åter tagit itu med arbetet. Medan gubben åter spände för sin krake för att ge sig af dit ner igen, vände han sig åt djuret och sade helt sakta:

»Jag får inte vänja dig vid snack, du lata kräk. Tänk, om herr Henne-

beau visste, hur du spiller tiden!»

Grubblande stod Etienne och såg ut i natten. Han frågade:

»Är det herr Hennebeau, som rår om grufvan?»»Nej», svarade gubben, »herr Hennebeau är bara direktör. Han är af lönad, liksom vi.»

Med en gest visade den unge mannen ut i det ändlösa mörkret:

»Hvem^rår då om allt det där?»

Men Bonnemort stod ett ögonblick kväfd af ett nytt hostanfall, så våldsamt, att han inte kunde dra andan. När han ändtligen hade spottat och torkat bort den svarta fradgan från läpparna, sade han med riktningen af vinden, som var dubbelt våldsammare än förut:

»Nå, hvem som rår om allt det där?... Det vet man inte... Folk rår om det.»

Och han antydde i mörkret en obestämd punkt, ett obekant och aflägset ställe, bebodt af dessa människor, för hvilka familjen Maheu hade under mera än ett århundrade brutit kol i flötserna. Hans stämma hade fått en anstrykning af religiös fruktan; det var, som om han skulle ha talat om ett otillgängligt tabernakel, där den mätte och välfödde guden hade hukat ned och gömt sig, åt hvilken de offrade hela sin kropp, men som de aldrig hade sett.

»Om man åtminstone hade tillräckligt med bröd att äta», upprepade Etienne för tredje gången utan någon märkbar öfvergång.

»Ja visst för tusan, om man alltid hade bröd! Det vore då alldeles för bra.»

Hästen hade gett sig i väg och körkarlen i sin tur försvann, släpande benen efter sig som en krympling. Handtlangaren vid stjälpen hade inte alls rört på sig, han hade dragit ihop sig som ett klot och stuckit hakan mellan knäna, medan hans stora, slocknade ögon stirrade ut i tomma rymden.

När Etienne åter hade tagit upp sitt knyte, gick han ännu inte sin väg. Han kände hur stormilarna isade hans rygg, medan bröstet stektes vid den stora brasan. Kanske vore det ändå bra att med detsamma höra sig för vid grufvan; gubben kunde ju inte känna till saken. Och han skulle finna sig vid att ta emot hvilket arbete som helst. Hvart skulle det ta vägen och hvad skulle det bli af honom i denna genom arbetsbrist uthungrade trakt? Skulle han som att hundkräk krypa ned och dö bakom en mur? Men han oroades ändå af tvekan, af räddhåga för Voreux, där borta midt på denna kala slätt, dränkt i ett så tjockt mörker. För hvarje ny vindstöt tycktes stormen bli allt våldsammare, liksom om den skulle ha blåst från en ständigt allt mera utvidgad horisont. Ingen morgongryning strödde något ljus öfver den dystra himmeln, endast de höga masugnarna och koksugnarna flammade och färgade mörkret blodrödt utan att lysa upp den okända rymden. I djupet af sitt hål låg Voreux nedhukadt som ett farligt vilddjur, hvars andedräkt blef alltmera tung och utdragen och som befann sig illa genom det besvärliga smältandet af människokött.Midt i sädes- och betfälten sof grufbyn Tvåhundrafyrtio sin sömn i den mörka natten. Man urskilde otydligt de fyra ofantliga massorna af de små sammanbyggda husen, kasärn- eller sjukhuskomplexer, geometriska, para-lella, skilda åt af de tre breda avenyerna, uppdelade i lika stora trädgårdar. Och på den öde slätten hörde man endast stormilarnes tjut i inhägnadernas lösryckta spjälverk.

Hos familjen Maheu, nummer 16 i andra huslängan, var allt stilla. Det enda rummet ofvanpå låg dränkt i tjockt mörker och liksom med sitt djup förtyngde de varelsers sömn, hvilka man vädrade därinne, liggande i hög, med öppna munnar, förbi af trötthet. Trots den skarpa kölden utomhus hade den tjocka luften en upplifvande värme,

denna kväfvande, varma sof-rumsluft, som ligger äfven i de bäst hållna sådana kammare, som lukta af mänsklig boskap. Gökuret i rummet i bottenvåningen angaf, att klockan var fyra, ännu rörde ingen på sig, gälla andhämtningar pepo, ackompanjerade af ett par högljudda snarkningar. Helt tvärt steg Catherine upp. Trött, som hon var, hade hon af gammal vana räknat de fyra timslagen tvärt igenom golfvet utan att orka vakna riktigt. Sedan kastade hon benen utanför täcket, tref-vade, ref eld på en tändsticka och tände ljuset. Men hon satt kvar i sängen, och hennes hufvud var så tungt, att det sjönk bakåt mellan axlarna och gaf efter för det oemotståndliga behofvet att åter falla ned på hufvuddynan.

Nu lyste ljuset upp rummet, som var fyrkantigt och hade två fönster samt var upptaget af tre sängar. Där fanns ett skåp, ett bord, två stolar af gammal valnöt, hvars rökiga ton bildade bjärta fläckar mot väggarna, som voro målade i ljusgult. Och det fanns intet annat där utom kläder, som hängde på spikar och en kruka, som stod vid trappafsatsen bredvid en lerskål, som gjorde tjänst som tvättfat. I sängen till vänster låg äldste sonen, Zacharie, en 21 års ung man, tillsammans med sin bror Jeanlin, som gick på sitt elfte år; i sängen till höger lågo ett par småttingar, Léonore och Henri, och sof vo i hvar andras armar, medan Catherine delade den tredje sängen med systern Alzire, som för sina nio år var så liten och eländig, att Catherine inte ens skulle ha känt, att hon hade henne bredvid sig, om det inte hade varit för den lilla stackarens puckel, som tryckte henne i sidan. Glasdörren stod öppen, man såg en del af förstugan, ett slags smal gång, där föräldrarna lågo i en fjärde säng, vid hvilken de hade måst placera den sist-föddes vagga, Estelles, som knappt var tre månader.

Emellertid gjorde Catherine en förtviflad ansträngning. Hon sträckte på sig och drog med båda händerna i sitt röda hår, som tofvigt föll ned i pannan och på halsen. Spenslig för sina femton år, visade hon af sina lemmar utanför sitt linnes trånga omhölje blott sina blååaktiga fötter, liksom tatuerade med kol, och sina fina armar, hvilkas mjölkhvithet stack af mot hennes glåmiga blekhet i ansiktet, som redan var fördärfvadt genom de ständiga tvättningarna med grönsåpa. En sista gäspning öppnade hennes mun, som var litet för stor, men hade präktiga tänder i det bleksiktigt hvita tandköttet, medan hennes grå ögon gräto af bekämpad sömnlust, med ettutpinadt och tillin te tgj ord t uttryck, som tycktes fylla hela hennes nakna kropp med trötthet.

Men ett brummande ljud hördes utifrån korridoren, tjock och skroflig stammade Maheus röst:

»Kors för fan, nu är det tid på... Är det du, som tänder, Catherine?»

»Ja, pappa... Klockan slog nyss där nere.»

»Knalla på då, lata unge! Om du hade dansat mindre i går på söndan, så hade du väckt oss tidigare... Det är ett lättingslif, du för!» g

Och han fortsatte att träta, men sömnen fick åter öfvertag äfven öfver honom, hans bannor blefvo otydliga och dogo bort i en ny snarkning.

Den unga flickan gick hit och dit omkring i rummet i bara linnet och barfota på stengolfvet. När hon kom bredvid Henris och Léonores säng, höljde hon öfver dem täcket, som hade åkt ned, utan att de vaknade, djupt försänkta, som de voro, i barndomens tunga sömn. Alzire hade slagit upp ögonen och vändt på sig för att inta stora systers varma plats, utan att säga ett ord.

»Hör du, Zacharie! och du, Jeanlin, hör du!» upprepade Catherine, som nu stod vid de båda brödernas säng, hvilka ännu lågo och vräkte sig med näsan i kudden.

Hon måste ta den store brodern i axeln och ruska på honom; och när han låg och mumlade försmädligheter, tog hon sig för att dra täcket af dem. Det tyckte hon var komiskt och hon skrattade, när hon såg de båda pojkarna ligga där barbenta och sparka.

»Så'na dumheter, låt mig vara i fred!» snäste Zacharie, som var vid dåligt lynne, och satte sig upp. »Jag tycker inte om sådana där dumheter ... Fy sjutton, att man nu skall stiga upp!»

Han var mager och skranglig, långlagd i ansiktet, som var smutsadt af några glesa skäggstrån, med gult hår och hela den bleksiktiga familjens ansiktsfärg. Hans skjorta hade åkt upp på magen, och han drog ned den, visst inte

af anständighetskänsla, utan därför, att han tyckte, att det var kallt.

»Klockan där nere har slagit», upprepade Catherine. »Seså, upp nu, pappa blir arg.»

Jeanlin, som hade krupit ihop i sängen, slöt till ögonen och sade:

»Ryk och ränn! Jag vill sofva!»

Hon skrattade åter som en snäll tös. Hon var så liten, med spinkiga lemmar, fast med ofantliga, genom skrofler utsvällda leder; hon tog honom på armarna. Men han sparkade och sprattlade; hans bleka och skrumpna apansikte med de gröna ögonen och stora öronen blef krithvitt af ilska öfver, att han var så klen. Han sa' ingenting, men bet henne i högra bröstet.

»Ditt gemena odjur!» mumlade hon, i det hon kväfde ett skrik af smärta och släppte ned honom på golfvet.

Alzire hade icke somnat om igen, hon låg tyst med täcket uppdraget till hakan. Med krymplingens vakna ögon gaf hon akt på systern och sina båda bröder, som nu höllo på att klä sig. En ny träta uppstod om lerskålen, pojkarna knuffade systern, emedan hon höll på för länge med att tvätta sig. Linnena flögo upp, medan de, ännu sömndruckna, uträttade sitt naturliga behof, lugnt och ogeneradt som en kull hundvalpar, som vuxit upp tillhopa.Catherine var den, som först var färdig. Hon tog på sig sina grufbyxor och lärftströjan samt knöt den blå hufvan om håret. I dessa på måndagen snygga kläder tog hon sig ut som en liten karl; hon hade intet kvar af sitt kön mera än den lätta vaggningen med höfterna.

»När gubben kommer hem», sade Zacharie elakt, »blir han allt glad öfver att finna sängen obäddad. Lita på, att jag skall säga honom, att det är ditt fel.»

Gubben, det var farfadern, Bonnemort, som arbetade om nätterna och gick och lade sig på dagen, så att sängen aldrig fick kallna; alltid var det någon, som låg där och snarkade.

Utan att ge något svar, hade Catherine tagit sig för att släta till och stoppa ned täcket. Men en stund hade man hört buller på andra sidan väggen i grannhuset. Dessa tegelhus, som voro ytterst ekonomiskt byggda af bolaget, hade så tunna väggar, att minsta hviskning hördes igenom dem. Man lefde alldeles inpå hvarandra, från ena ändan af huslängan till den andra; och intet af lifvets intimaste förhållanden var där doldt ens för småbarnen. Tunga steg hade skakat en trappa, sedan hördes som ett mjukt fall, åtföljdt af en suck af välbefinnande.

»Seså», sade Catherine, »nu går Levaque, och nu kommer Bouteloup igen till sin kära fru Levaque.»

Jeanlin flinade och äfven Alzires ögon tindrade. Hvarenda morgon hade de på detta sätt sin förnöjelse åt grannarnas familjelif på tre man hand: en kolbrytare, som hade inneboende hos sig en nattarbetare, hvarigenom hustrun fick två män, en om dagen och den andra om natten.

»Philoméne hostar», sade Catherine efter att ha lyssnat.

Hon talade om familjen Levaques äldsta dotter, en stor flicka på 19 år, älskarinna åt Zacharie, med hvilken hon redan fått två barn, för öfrigt så bröstklen, att hon var kolharperska, enär hon aldrig hade kunnat arbeta nere i grufvan.

»Ah, Philoméne», svarade Zacharie, »hon struntar i alltihop, hon sof-ver!... Hon är ett svin att sofva ända till klockan sex!»

Han tog just på sig byxorna, när han gick och öppnade fönstret, fattad af en plötslig idé. I mörkret därute låg grufbyn, som nu började att vakna, ljusen stucko fram här och hvar mellan persiennespjälorna. Och nu blef det en ny tvist: han lutade sig fram för att hålla utkik på, om han inte från Pierrons där midt emot skulle få se komma ut öfverfogden vid Voreuxgruf-vorna, hvilken beskylldes för att tillbringa nätterna hos Pierrons hustru; men systern skrek till honom, att mannen hade dagen förut återtagit sitt dagsarbete vid uppfordringen, och att Dansaert därför alldeles säkert inte i natt hade kunnat ligga där. Vinden trängde in i iskalla pustar, bägge blefvo heta, hvar och en vidhöll riktigheten af sina påståenden, då det plötsligt hördes skrik och gråt. Det var Estelle, som i vaggan pinades af kölden.

Maheu vaknade tvärt upp igen. Hvad hade han nu fått i kroppen? Där låg han ju och somnade om igen som ett annat kräk! Och han svor så mustigt, att barnen bredvid honom inte vågade dra andan. Zacharie och Jeanlin slutade att tvätta sig med redan trött långsamhet. Alzire låg fortfarande och tittade på med stora, vidöppna ögon. De båda småttin-garna Leonore och Henri, som lågo slutna i hvarandras famn, hade inte rört på sig och andades lika stilla och sakta trots larmet.

»Catherine, ge mig ljuset», skrek Maheu.

Hon knäppte till tröjan och bar ut ljuset samt lät bröderna ta rätt på kläderna vid det lilla ljusskimmer, som trängde ut från dörren. Hennes far sprang upp ur sängen. Men hon dröjde icke ett ögonblick; trefvande framför sig, gick hon i strumplästen dit ner och tände i rummet ett annat ljus för att koka kaffet. Alla familjens träskor stodo under skänken.

»Håll mun, din rackarunge!» röt Maheu, förargad öfver att Estelle fortfor att skrika.

Han var liten som gamle Bonnemort och var plumpt lik denne, med stort hufvud, platt och likblekt ansikte under gult, mycket kortklippt hår. Lillan skrek ännu värre, skrämd af de långa, knotiga armar, som svängdes öfver henne.

»Låt henne vara, du vet ju, att hon inte tiger», sade hustrun, som låg och sträckte sig midt i sängen.

Hon hade också nyss vaknat och beklagade sig öfver, att det var för galet att aldrig få sofva natten fullt ut. Kunde de då inte gå sin väg tyst och stilla? Begrafd under täcket, visade hon bara sitt långsmala ansikte med grofva drag och en simpel, plump skönhet, som redan var vanställd tack vare trettinio års lif i fattigdom och de sju barn, hon hade fått. Med ögonen vända mot taket talade hon sakta, medan mannen klädde sig. Ingendera af dem gaf mera akt på barnet, som skrek, så det höll på att storkna.

»Ack, du vet ju, att jag inte har en enda sou, och i dag ha vi bara måndag: således sex dar, tills det blir aflöning för halfmånaden... Det finns ingen utväg, att det kan räcka. Ni lämna tillhopa nio francs om dagen. Hur långt vill du, att jag skall komma med det? Vi ä* tio personers hushåll.»

»Åh, nio francs!» protesterade Maheu. »Jag och Zacharie vi lämna tre, det gör sex... Catherine och gubben hvardera två, det gör fyra; sex och fyra bli tio... Och Jeanlin en, det gör elfva.»

»Ja, elfva; men så ha vi söndagar och andra dar, då det inte arbetas... Aldrig mera än nio francs, säger jag!»

Han svarade inte, sysselsatt med att på golfvet leta efter sitt läderbälte. Sedan sade han, i det han reste sig upp:

»Man får ju inte klaga, jag är ju alldeles frisk och stark. Det finns mera än en, som när han är fyrtitvå år, får bli väglagare.»

»Mycket möjligt, gubben lilla, men det ger inte oss bröd ... Hur skall jag kunna reda mig, säg? Du har väl inte något?»

»Jag har två sous.»

»Behåll det till ett glas.. . Herre Gud, hur skall jag reda mig? Sex dar, det är ju en hel evighet. Vi ä' skyldiga Maigrat sextijfrancs, och han körde ut mig i förgår. Men det skall inte hindra mig från att i dag gå till honom igen. Men om han håller i sig med att säga nej...»

Och hustrun gick på med dyster röst, orörligt hufvud och ibland blundande för talgljusets bedröfliga sken. Hon sade, att skänken var tom, att barnen begärde smörgås, till och med kaffet var slut; och af vattnet fick man magplågor och det var långa dar, då man skulle söka att lura magen med kokta kålblad. Efter hand hade hon måst höja rösten, ty Estellestjut öfverröstade henne. Skriket blef outhärdligt. Plötsligt tycktes Maheu åter höra det, ty han tog barnet i vaggan och kastade det på moderns säng, stammande af raseri:

»Se här, ta henne, jag skulle kunna slå ihjäl henne!... Förbannade barnunge, det fattas henne ingenting, hon diar och så beklagar hon sig värre än någon annan!»

Estelle tog verkligen moderns bröst. Försvunnen under täcket och lugnad af sängvärmen, lät hon nu blott höra ett litet lys tet ljud med läpparna.

»Bad inte herrskapet på Piolaine dig komma och hälsa på dem?» frågade fadern oiter en stunds tystnad.

Modern knep ihop munnen med en min af modlöst tvifvel.

»Jo, de mötte mig, de dela ut kläder åt fattiga barn... Jag skall i förmiddag gå till dem med Léonore och Henri. Om de bara gåfve mig fem francs!»

Åter blef det tyst. Maheu var färdig. Ett ögonblick stod han orörlig, sedan af slö t han samtalet med sin dofva röst:

»Hvad vill du, jag skall göra? Det är som det är. Ställ du om soppan ... Det tjänar inte något till att prata om det. Det är bäst att gå dit ner till arbetet.»

»Ja visst!» svarade hustrun. »Blås ut ljuset, jag behöfver inte se, hur mina tankar se ut.»

Han släckte ljuset. Zacharie och Jeanlin gingo redan dit ner, han gick efter dem, och trätrappan knarrade under deras tunga fötter, som voro klädda i grofva ullstrumpor. Bakom dem var det åter mörkt i föräldrarnas sof-lokal och i rummet. Barnen sofvo, äfven Alzires ögonlock hade fallit igen. Men nu låg modern med vidöppna ögon i mörkret, medan Estelle spann som en kattunge, medan hon låg och drog på den utsugna kvinnans bröst.

Där nere hade Catherine först skött om elden, en järnspis med galler i midten och två ugnar på sidorna och där det ständigt brann en koleld. Bolaget utdelade månatligen till hvar familj åtta hektoliter hårdt kol, som uppsamlats på vägarna. Det var svårt att tända, men flickan, som hvar-enda kväll täckte öfver elden, behöfde bara röra om den på morgonen och lägga på små stycken finharpadt, mjukt kol. Sedan hon satt en vattenpanna på gallret, kröp hon ihop framför skänken.

Det var en rätt stor sal, som tog upp hela undervåningen och var målad i äpplegrönt och flamländskt snygg med golfvets vattenspolade stenhällar, beströdda med hvit sand. Utom af den betsade furuskänken utgjordes möblemanget af ett bord och stolar af samma trä. På väggarna voro mycket grant kolorerade taflor, porträtter af kejsaren och kejsarinnan, skänkta af bolaget, samt soldater och helgon, prunkande i guld och bjärt stickande af mot rummets ljusa nakenhet; och det fanns inga andra prydnader än en röd pappask på skänken och gökklockan med sin grant tillkluddade urtafla; dess hårda tickande tycktes fylla rymden under taket. Bredvid dörren till trappan ledde en annan dörr till källaren. Trots snyggheten förgiftade en sedan i går instängd lukt af kokt lök den varma luften, denna tunga luft, som alltid var fylld af stenkolslukt.

Catherine satt och funderade framför den öppnade skänken. Det fanns icke kvar mer än ett stycke bröd och mager ost i tillräcklig mängd, menknappt en klick smör; och då skulle det bredas smörgåsar åt dem fyra. Till sist fattade hon sitt beslut, skar brödskifvorna, tog en, hvilken hon lade ost på, strök tunt med smör på en annan och lade sedan ihop dem; detta var det s. k. »elddonet»*, den dubbla smörgås, som hvarje morgon togs med till grufvan. Snart lågo de fyra smörgåsarna uppradade på bordet, strängt rättvist fördelade, från faderns stora till Jeanlins lilla.

Catherine, som tycktes helt och hållet upptagen af hushållsbestyret, hade emellertid nog suttit och tänkt på de historier, som Zacharie hade berättat om öfverfogden och Pierrons hustru, ty hon gläntade på ytterdörren och kastade en blick utomhus. Det blåste fortfarande; flera ljus än förut glindrade utefter grufbyns långa, låga huslängor, hvarifrån kunde förnimmas en obestämd rörelse af uppvaknande. Man stängde redan ytterdörrarna efter sig, och svarta tåg af arbetare försvunno i mörkret. Hon var väl tokig, som stod där och förkylde sig, då lastaren vid uppfordringsverket helt säkert ännu sof i afvaktan på att gå till sitt arbete klockan sex. Och hon stod ändå kvar och tittade på huset på andra sidan förgårdarna. Porten öppnades, och hennes nyfikenhet sporrades. Men det kunde nog inte vara någon annan än Pierres lilla flicka, Lydie, som gick till grufvan.

Ett fräsande ljud af ånga kom henne att vända sig om. Hon slog igen

dörren och rusade in: vattnet kokade öfver och släckte elden. Det fanns inte något kaffe kvar, hon måste nöja sig med att slå vatten på sumpen från i går. Så sockrade hon i kaffekannan med pudersocker. Hennes far och bröder kommo just nu ned.

»Fy tusan!» utbrast Zacherie, då han hade satt näsan öfver sin skål, »det här blir man då inte full af.»

Maheu ryckte på axlarna med undergifven min.

»Bah, det är varmt och godt i alla fall.»

Jeanlin hade skrapat ihop smulorna efter smörgåsarna och blötte dem till en soppa. När Catherine hade druckit, tömde hon på bleckflaskorna hvad som fanns kvar i kaffepannan. Alla fyra slukade i hast förplägningen på stående fot i den dåliga belysningen från det rykande talgljuset.

»Ä* vi klara nu?» sade fadern. »Man skulle kunna tro, att vi inte behöfde arbeta för födan.»

Från trappan, hvars dörr lämnats öppen, hördes en röst:

»Ta allt brödet; jag har lite vermiceller åt barnen.»

»Ja, ja!» svarade Catherine.

Hon täckte åter öfver elden och på ett hörn af gallret ställde hon en skål med lite soppa, som fanns kvar från igår, så att farfar skulle finna den varm, när han kom hem klockan sex. Hvar och en tog sina träskor under skänken, lade snöret till flaskan öfver axeln och stoppade »elddonet» på ryggen mellan skjortan och tröjan. Och så gingo de ut, först männen, sedan flickan, som blåste ut ljuset och vred om nyckeln. Det blef åter mörkt i huset.

»Vänta, så följas vi åt!» sade en man, som höll på att stänga ytterdörren till grannhuset.

Det var Lavaque med sin son Bébert, en pojke på tolf år och mycket god

* »L,e briquet v i det franska originalet.vän med Jeanlin. Förvånad, kväfde Catherine sitt skratt i örat på Zacharie: hvad nu då? Gaf sig Bouteloup inte ens tid att vänta, tills mannen hade gått?

I grufbyn började nu ljusen att släckas. Den sista ytterdörren slogs igen, alla sofvo åter, hustrur och småbarn togo en blund på nytt, nerkrupna i de nu rymligare sängarna. Och från den mörka byn bort till det pustande Voreux gick under stormilarna ett långsamt tåg af skuggor, det var kolarbe-tarne, som voro på väg till sitt arbete, de vaggade med axlarna och visste inte rätt, hvar de skulle göra af armarna, utan höllo dem i kors öfver bröstet; »elddonet» på ryggen gjorde, att de alla sågo ut att ha en puckel. Klädda i tunna lärftskläder, skälfde de af köld, utan att därför skynda på stegen, kringspridda längs vägen och trampande som en boskapshjord.

III.

Etienne, som till sist hade gått ned från slaggberget, hade hunnit fram till Voreux; alla de, han vände sig till med fråga, om det funnes något arbete, ruskade på hufvudet, men sade till honom att vänta, tills öfverfogden kom. Man lät honom i de illa upplysta byggnaderna, fulla af svarta hål och oroväckande genom sina villsamma salar och våningar, ta sig fram bäst han kunde. Han gick uppför en mörk, halfförfallen trappa, kom ut på en liten vacklande spång och passerade sedan igenom sorteringshuset, där det var så kolmörkt, att han gick med händerna sträckta framför sig, för att inte stöta sig mot något. Plötsligt hade ett par stora, gula ögon genomborrat mörkret framför honom. Han befann sig under hisstornet i mottagnings-salen vid själfva grufmynningen.

En gruffogde, fader Richomme, en stor karl, som såg ut som en hygglig gendarm, med väldiga, grå mustascher, gick just förbi på väg till kolemot-tagarens kontor.

»Här behöfs väl inte någon arbetare för hvad slags arbete som helst?» frågade Etienne ännu en gång.

Richomme höll på att svara nej, men han åtrade sig och svarade som de andra, i det han gick:

»Vänta på herr Dansaert, öfverfogden.»

Fyra lampor voro upphängda där, och reflektorerna, som kastade allt ljuset öfver] schaktet, belyste klart

järnräckena, häfstängerna och led-skenornas plankor, mellan hvilka de båda burarna gledo. Allt det öfriga, hela den stora salen, som liknade skeppet i en kyrka, låg i ett dunkel, som fylldes af stora, sväfvande skuggor. Endast i lamprummet längst bort flammade det, medan på kolemottagarens kontor en ömklig lampa lyste som en liten stjärna, som höll på att slockna. Koluppfordringen hade nyss åter börjat, det var en oafbruten åska mot gjut järnshällarna, och grufvag-narna rullade utan uppehåll.Etienne stod där orörlig ett ögonblick, bedöfvad, bländad. Han kände sig isad, luftströmmar inträngde från alla håll. Han tog några steg, lockad af maskinen, hvars stålstänger och kopparplåtar han nu såg blänka. Den var på andra sidan schakten, på 25 meters afstånd i en högre sal och så fast placerad på sin tegelstensgrund, att den gick med full ånga och med alla sina 400 hästkrafters styrka, utan att rörelsen af dess ofantliga vefstake, som sköt upp och dök ned med oljig mjukhet, satte väggarna i darrning. Maskinisten, som stod vid gångsättningsstaken, lyssnade till signalringningarna, tog icke ögonen från indikatorstaflan, där schaktet med sina olika våningar var framställdt genom en vertikal ränna, där i snören upphängda blyvikter, som framställde burarna, löpte. Och hvarje gång, maskinen sattes i rörelse, snurrade de båda ofantliga hjulen med fem meters radie, på hvilka de båda stålkablarna i motsatt riktning rullades på och af, så hastigt, att de sågo ut bara som grått damm.

»Se opp!» skreko tre arbetare, som kommo släpande på en jättelik stege.

Det var nära, att Etienne hade blifvit krossad.

»Se opp, för tusan!» skreko arbetarna om igen och sköto stegen åt andra sidan för att på vänstra sidan undersöka en linskifva för de grofva stållinorna, som kunde lyfta ända till 12,000 kilogram med en hastighet af tio meter i sekunden.

Etienne gick sakta tillbaka in i mottagningssalen. Och huttrande af köld i det myckna draget, såg han på, hur hissburarna sköttes, medan gruf-vagnarnas rullande hårdt frestade hans öron. Invid schaktet arbetade signalen, en tung hammare med häfarm, hvilken ett rep nerifrån djupet drog i och kom att falla ned mot ett städ. Ett slag för att stanna, två för att stiga ned, tre för att stiga upp; det var oaflåtliga klubbslag, hvilka liksom behärskade tumultet och ackompanjerades af gällt klockpingel, medan arbetaren, hvil-ken ledde manövern, än mera ökade oväsendet genom att i roparen skrika sina order till maskinisten. Midt i allt detta larm kommo hissburarna upp och sjönko ned igen, tömdes och fylldes, utan att Etienne begrep något af dessa invecklade arbeten.

Fullt förstod han blott en sak: schaktet slukade människor, tjugu å tretti i hvarje munsbit och sväljde ned dem så lätt, att det inte tycktes känna, när de passerade. Klockan fyra började arbetarne att gå ned i gruf-van. Barfota kommo de från baracken med lampan i hand och väntade i små grupper på att bli ett tillräckligt antal. Utan något buller, springande tyst upp som ett vilddjur om natten, steg järnburen upp ur mörkret och sänktes ned på reglarna med sina fyra afdelningar ofvanpå hvarandra, rymmande två grufvagnar hvar, fulla af kol. Arbetare i de olika afsatserna i hisstornet togo ut grufvagnarna och ersatte dem med andra, som voro tomma eller i förväg lastade med tillhugget virke. Och i de tomma grufvagnarna var det arbetarna hopades, fem och fem tillsammans, ända till fyrti i taget, när alla facken voro fylla. Från roparen hördes en order, ett doft och otydligt bölande, medan man som signal nerifrån djupet drog fyra gånger i repet: »signal för kött», för att underrätta om denna last af människokött. Efter en lätt knyck gick buren tyst ned, föll som en sten och lämnade intet annat spår efter sig än hisskabelns dallring.»Det är djupt?» frågade Etienne en grufarbetare, som sömnig stod bredvid honom och väntade.

»Det är 554 meter», svarade mannen. »Men det är fyra hållplatser, innan man kommer längst ned, den första på 320 meters djup.»

Bägge två tego och sågo på hisskabeln, som kom upp. Etienne frågade:

»Och om den brister?»

»Ja, om den brister...»

Grufarbetaren afslutade meningen med en gest. Nu var det hans tur, hissburen hade kommit upp igen, lätt och oförtröttadt. Han hukade ned sig där tillsammans med kamraterna, buren dök åter ned och efter knappt fyra

minuter kom den åter upp för att svälja en ny laddning människor. Under en halftimme höll schaktet på att sluka så där, med ett mera eller mindre glupskt gap, alltefter det djup, dit de stego ned, men utan något uppehåll, ständigt lika hungrig, med jättetarmar, som kunde smälta ett helt folk. Schaktet fylldes och fylldes om igen, och mörkret var fortfarande dödt, buren steg upp ur tomrummet med samma glupska tystnad.

Till sist fattades Etienne åter af samma olust, som han redan hade erfarit på slaggberget. Hvad tjänade det till att envisas? Öfverfogden skulle af färda honom, liksom alla de andra hade gjort. En obestämd fruktan kom honom att tvärt fatta sitt beslut: han gick sin väg och därute stannade han inte förr än framför ångpannehuset. Genom dörren, som stod vidöppen, kunde han se sju pannor med två eldstäder. I den hvita imman, i den med ett hväsande ljud utrusande ångan höll en eldare på att fyra på under en ångpanna, och hettan af ugnsglöden lät sig förnimmas ända ut på tröskeln. Glad öfver värmen närmade sig den unge mannen, hvarvid han stötte på en ny hop af arbetare på väg till grufvan. Det var familjerna Maheu och Levaque. När han i teten såg Catherine, som såg ut som en snäll gosse, fick han den vidskepliga idén att våga en sista fråga:

»Säg, kamrat, här behöfs väl ingen arbetare för hvilket arbete som helst?»

öfverraskad tittade hon på honom, lite förskräckt af denna röst, som så oväntadt trängde fram ur mörkret. Men Maheu, som gick bakom henne, hade hört frågan och han svarade samt pratade ett ögonblick. Nej, man behöfde inte någon. Denne fattige sate till arbetare, som gick och strök på landsvägarna, väckte hans deltagande. När han hade gått ifrån honom, sade han till de andra:

»Ja, man kunde ha det så där!... Man får inte beklaga sig, det är inte alla, som kunna få arbeta ihjäl sig.»

Sällskapet gick in, rakt fram till baracken, en stor, groft rappad sal med skåp, stängda med hänglås, rundt kring väggarna. Midt i salen stod en järnkamin, ett slags ugn utan luckor, den var rödglödgad och så fullproppad af hvitglödande kol, att stycken sprakade ned och brunno ut på det till-stampade jordgolfvet. Salen lystes upp endast af denna brasa, hvars blodiga reflexer dansade på de smutsiga panelerna och upp i det af kolstoft svärtade taket.

När Maheus kommo in, skallade skrattsalvor i den tunga värmen. Ett trettital arbetare stodo med ryggen vänd mot elden och njöto af att steka sig. Innan man for ned, kommo alla för att på det där sättet ta åt sig ochföra med sig i skinnet ett duktigt kvantum hetta för att kunna trotsa fukten i grufvan. Men denna morgon hade man roligare än vanligt, ty man skojade med Moquette, en vagnskjuterska, en 18-årig, duktig och snäll flicka, hvars väldiga barm och akterdel höllo på att spränga sönder tröjan och byxorna. Hon bodde i Requillart hos sin far, gamle Mouque, stalldräng, och sin bror Moquet, som var gamsare. Men som de inte hade samma arbetstimmar, gick hon ensam till grufvan och uppe i sädesåkrarna om sommaren och bakom en mur om vintern hade hon trefligt tillsammans med sin älskare för veckan. Det där var hela grufvan, med om, en riktig kretsgång af kamrater, utan vidare följder. En dag, då man brydde henne för en spiksmed i Marchiennes, höll hon på att spricka af förargelse och skrek, att hon hade alldeles för stor aktning för sig själf, och att de kunde få göra henne hur illa som helst, om någon kunde skryta med att ha sett henne tillsammans med någon annan än en grufarbetare.

»Det är således inte längre långe Chaval?» frågade en kolhuggare flinande. »Har du tagit den där lille pysen? Han kan ju behöfva en stege!... Jag såg er, bakom Requillart. Beviset är, att han hade stigit upp på en sten.»

»Nå än se'n?» svarade Mouquette obesväradt. »Hvad rör det dig? Det var ingen, som bad dig komma och skjuta på.»

Och denna godmodiga plumphet fördubblade karlarnes skrattsalvor, medan flickan, som själf skakades af skratt, för dem exponerade sin oanständiga dräkt, som ingen kunde annat än finna högst komisk med sina svällande köttpartier, som gingo nästan ända till vanskaplighet.

Men munterheten lade sig igen. Mouquette talade om för Maheu, att Florence, långa Florence, inte mera skulle komma till arbetet: i går kväll hade man funnit henne kall och stel på sin bädd, somliga sade därför, att hjärtat råkat i olag, andra sade, att en literbutelj med brännvin hade tömts allt för fort. Maheu blef alldeles utom sig: det

var ännu en förargelse; här förlorade han en af sina vagnskjuterskor och kunde inte genast få henne ersatt. Han arbetade på beting, de voro fyra kolhuggare i bolag i hans ort: han, Zacharie, Levaque och Chaval. Om de hade bara Catherine att skjuta vagnarna, skulle arbetet bli lidande. Plötsligt skrek han:

»Men vänta! Den där karlen, som sökte arbete här!»

Dansaert gick i detsamma förbi baracken. Maheu talade om saken för honom och bad om tillåtelse att anställa den där karlen; han höll sig envist tiU den benägenhet, bolaget visat, att med unge män ersätta vagnskjuterskor na, liksom i Anzin. Först skrattade öfverfogden smått, ty förslaget att utestänga kvinnorna från grufvan var vanligtvis grufarbetarne emot, ty dessa voro ifriga att få platser åt sina döttrar; sakens moraliska och hygieniska sidor rörde dem föga. Efter någon tvekan gaf han till sist sitt tillstånd, men förbehöll sig att låta sitt beslut bekräftas af ingenjören, herr Négrel.

»Men han är nog långt borta nu, den där karlen, om han ständigt springer», förklarade Zacharie.

»Nej», sade Catherine, »jag såg, att han stannade vid ångpannorna.»

»Kila då dit, slyna!» skrek Maheu.

Flickan rusade i väg, medan en ström af grufarbetare gick upp till grufvan och afstod sin plats vid elden till andra. Jeanlin väntade inte på fadern,

2 Zola, Dagbräckning.utan gick också och tog sin lampa på samma gång som Bébert, en storväxt, enfaldig pojke, och Lydie, en liten klen flickstackare på tio år. Framför dem gick Mouquette, hon skrek i den svarta trappan, kallade dem för lort-ungar och hotade med att smörja upp dem, ifall de nöpe henne.

Etienne stod mycket riktigt i ångpannehuset och pratade med eldaren, som skyfflade in kol under pannorna. Han frös häftigt bara han tänkte på, att han åter måste ut i natten. Men han ämnade i alla fall gå sin väg, då han kände en hand läggas på sin axel.

»Kom», sade Catherine, »här finns göra för er.»

Först begrep han inte. Men så spratt han till af glädje och tryckte kraftigt flickans händer.

»Tack, kamrat!... Du är min själ en präktig slyngel!»

Hon började att skratta och såg på honom vid det röda skenet från eldstäderna, som kastade ljus på dem. Hon tyckte, det var lustigt, att han tog henne för en pojke, spenslig som hon ännu var och med håret gömdt under hufvan. Och äfven han skrattade af belåtenhet, och de stodo ett ögonblick och skrattade hvarandra i ansiktet med blossande kinder.

Maheu satt i baracken och drog af sig träskorna och sina grofva ullstrumpor, nedhukad framför sin kista. När Etienne kom dit, ordnades allt med några ord: tretti sous om dagen, ett tröttsamt, men snart lärdt arbete. Kolhuggaren rådde honom att ha sina skor på och lånade honom en gammal hufvudbonad, en läderhatt, som skulle skydda hufvudet, ett försiktighetsmått, som både Maheu och hans barn försmådde. Redskapen togos fram ur kistan, där Fleurences skyffel också råkade att ligga. Sedan Maheu hade låst ner deras träskor och strumpor samt äfven Etiennes knyte, började han plötsligt bli ifrig.

»Nej men hvad gör då den där kraken Chaval? Har han kanske kastat kull någon annan flicka på en stenhög?... Vi komma en half timme för sent i dag.»

Zacharie och Chaval stodo och stekte helt lugnt sina ryggar. Till sist frågade den förstnämnde:

»Är det Chaval, du väntar på?... Han kom före oss och gick ned genast.»

»Och det vet du, men säger inte något till mig!... Seså, låt oss nu raska på!»

Catherine, som stod och värmde händerna, måste följa med de andra. Etienne lät henne gå före honom. Han ströfvade nu åter omkring i en labyrint af trappor och mörka gångar, där de nakna fotterna åstadkommo ett mjukt ljud som gamla sockor. Men plötsligt flammade det med glasväggar afstängda lamprummet, som var fullt af

ställningar, där på olika hyllor stodo uppradade hundratals davyska lampor, som föregående kväll undersökts och rengjorts och som nu brunno likt vaxljus vid en lit de parade. I luckan tog hvarje arbetare sin lampa, som var märkt med hans nummer, sedan undersökte han den och stängde den själf, medan markören satt vid ett bord och skref in i listan tiden för nedstigandet. Maheu måste själf anhålla om en lampa åt sin nye vagnskjutare. Ännu en försiktighetsåtgärd var vidtagen: arbetarne måste defilera förbi en kontrollör, som öfvertygade sig om, att alla lamporna voro väl stängda.

»Usch, här är det inte varmt!» huttrade Catherine.Etienne bara ruskade på hufvudet. Han var nu åter invid gruföpp-ningen, midt i den stora salen, som genomsopades af luftdrag. Han trodde visserligen, att han var modig, men erfor i alla fall en obehaglig känsla, som snörde till hans strupe, här i bullret af grufvagnarna, af de dofva signalslagen, af roparens bölande, vid kablarnas oupphörliga löpande, då de rullades af och på med full fart af maskinens hjul. Smygande tyst som vilddjur i natten, stego hissburarna upp och sjönko åter ned, de sluka alltid folk, som grufhålets gap tycktes dricka. Det var nu hans tur, han frös duktigt och iakttog en nervös tystnad, som kom Zacharie och Levaque att hångrina, ty bägge ogillade de den okändes anställande, särskildt Levaque, som var förargad öfver, att han inte hade frågats till råds. Catherine var därför glad öfver att höra sin far förklara saker och ting för den unge mannen.

»Se här öfver buren sitter en spärrinrättning, järnkrampor, som gripa fast i glidplankorna, i fall det går sönder. Ja, det där är ju inte alltid i lag ... Schaktet är uppifrån och ned deladt i tre afdelningar, afstängda med plankor: i midten hissburarna, till vänster stegarna...»

Han af bröt meningen för att ge luft åt sitt missnöje utan att dock våga höja rösten alltför mycket:

»Hva’ tusan ska’ vi stå och växa fast här för? Är det rätt, att man låter oss frysa så här?»

Fogden Richomme, som också skulle gå ned, med sin fritt brinnande lampa fäst med en krok i lädermössan, hörde honom beklaga sig.

»Akta dig, att ingen hör dig!» mumlade han helt faderligt som gammal gruf arbetare, hvilken ännu ville sina kamrater väl. »Hissarna måste ju manövreras... Se här! nu är det vår tur; stig i med de dina.»

Hissburen, beslagen med plåtband och inklädd med tätt ståltrådsnät, väntade mycket riktigt på dem, stående fast och stadig på reglarna. Maheu, Zacharie, Levaque och Catherine slogo sig ned i en grufvagn; och enär där borde rymmas fem, gick också Etienne dit, men de goda platserna voro upptagna, och därför måste han krypa ned bredvid flickan, hvilkens armbåge bearbetade hans mage. Lampan besvärade honom, och man sade till honom att hänga den i ett knapphål i tröjan. Han hörde inte, utan höll den fortfarande tafatt i handen. Embarkeringen fortsattes, både däruppe och längre ner, ett oredigt infösande af boskap. Men kunde man då inte komma i väg — hvad stod på? Och han tyckte, att han hade otåligt väntat en lång stund. Omsider kom en stöt honom att rycka till, det bar nedåt med alltihop, föremålen omkring honom försvunno, han kände en ängslig svindel, som om han skulle ha fallit, och det kväljde honom. Detta räckte, så länge det var ljust omkring honom, och han for ned genom de bägge hissvåningarna i tornet, hvarvid bjälklaget flydde undan, så att det gjorde honom yr i hufvudet. När han sedan sjönk ned i gruf-vans djup, var han liksom bedöfvad och hade inte mera några klara förnimmelser.

»Nu bär det i väg med oss», sade Maheu helt lugnt.

Alla voro väl till mods; Etienne undrade bara ibland, om man for ner eller upp. Ibland var det, som om man skulle ha stått stilla, när hissburen sjönk rätt ned utan att röra vid glidplankorna, men så kändes häftiga skak-ningar, ett törnande emot bjälkarna, som kom honom att befara en olyckshändelse. Han kunde för resten inte urskilja schaktets väggar på andrasidan gallerverket, mot hvilket han tryckte ansiktet. Lamporna belyste alla de vid hans fötter hopade kropparna. Bara fogdens fritt brinnande lampa i grufvagnen bredvid lyste som en fyr.

»Den här har en genomskärning af fyra meter», fortsatte Maheu sin undervisning. »Förtimringen skulle väl behöfva att göras om, ty vattnet silar in från alla håll... Så där, nu äro vi nere vid flötsen — hör du?»

Etienne undrade just, hvad det var för ett ljud som af häftigt regn, han hörde. Först hade några stora droppar

slagit mot hissburens tak liksom vid början af ett ösregn, och nu tog regnet till, föll i strömmar och blef en riktig syndaflod. Det var säkert något hål i taket, ty en vattenstråle, som rann ned på den unge mannens axel, genomblötte honom inpå kroppen. Det blef bitande kallt, och man sjönk ned i ett fuktigt mörker; men med ens skar man hastigt igenom ett bländande ljusskén: visionen af en grotta, där människor rörde sig lifligt vid skenet af en blixt. Och så sjönk man åter ned i intet.

Maheu sade:

»Det här är första hållstationen. Nu äro vi 320 meter nere... Se, hur fort det går.»

Han lyfte upp lampan och lyste på en af glidplankorna, som löpte undan likt en skena under ett bantåg, som rusar fram för full maskin; och utom det såg man fortfarande ingenting. Man ilade i ett blixtsnabbt ljusskimmer förbi tre andra hållstationer. Det bedöfvande regnet piskade i mörkret.

»Så djuptl» mumlade Etienne.

Detta rusande nedåt, detta fall måste ha räckt i flera timmar. Han pinades af den obekväma ställning, han hade intagit, men vågade inte röra på sig, besvärad framför allt af Catherines armbåge. Hon yttrade inte ett ord, han bara kände, hur hon var tryckt intill honom och värmde honom. När hissburen omsider stannade längst ner på 554 meters djup, blef han häpen när han fick höra, att ner far ten hade varat precis en minut. Men ljudet af reglarna, som togo fast, känslan af den fasta grunden under honom, piggade plötsligt upp honom, och på skämt kallade han Catherine för du.

»Hvad har du under huden, efter du kan vara så där varm?... Jag riktigt har din armbåge i magen ännu.»

Då börj ade också hon att skratta. Var han så dum, att han ännu tog henne för en gosse! Hade han då inte ögon att se med?

»I ögat är det du har min armbåge», svarade hon under en skrattsalva, som den förvånade unge mannen inte kunde fatta orsaken till.

Hissburen blef tom; arbetarne gingo igenom hållstationen, en i klippan uthuggen sal med muradt hvalf, upplyst af tre stora lampor med fria lågor. På järnhällarna sköto burlastarne häftigt fram fulla grufvagnar. En källarlukt slog ut från väggarna, en salpetermängd friskhet, genomstruken af varma fläkter från stallet bredvid. Fyra gapande grufgångar öppnade sig där.

»Den här vägen! »sade Maheu till Etienne. »Vi ä' ännu inte framme, vi ha drygt ett par kilometer kvar.»

Arbetarne skildes åt och försvunno gruppvis i djupet af de svarta hålen; cirka femton gingo in åt vänstra^sidan, och sist bland dem gick Etienne, bakom Maheu, och framför denne gingo Catherine, Zacharie och Levaque. Detvar en utmärkt framforslingsort tvärs igenom kollagret och af så fast berg, att den blott delvis hade behöft att muras. De gingo en och en, de gmgo utan uppehåll, lysta af lampornas små lågor. Etienne snubblade vid hvarje steg och trasslade in föttema i rälsen. En stund oroade honom ett doft ljud, det aflägsna ljudet af ett oväder, hvars våldsamhet tycktes tilltaga och som tycktes komma från jordens innandöme. Var det dånet af ett ras, som öfver deras hufvuden krossade den väldiga massa, som skilde dem från dagens ljus? Något ljusskén genomträngde natten, han kände klippan darra, och när han hade liksom kamraterna ställt sig intill väggen, såg han en stor, hvit häst, förspänd ett tåg af grufvagnar, komma emot sig. På den första satt Bébert och höll i tömmarna, medan Jeanlin, med händerna stödda mot kanten af den sista, barfota sprang efter.

Man satte sig åter i gång. Längre bort var det en tvärgång, det öppnade sig ett par nya stollgångar, och där delade sig sällskapet ånyo, arbetarna sprid-des efter hand till grufvans alla arbetsplatser. Nu var framforslingsorten träbeklädd; ekstöttor buro upp taket och utgjorde åt den osäkra klippan en omklädnad af bjälkar, bakom hvilken man urskilde stenkolsskiffrets skifvor, glittrande af glimmer, och den tunga massan af matt och skroflig sandsten. Tåg af fulla eller tomma grufvagnar passerade oupphörligt eller mötte hvarandra, och dånet af dem fördes bort i mörkret af spöklikt trafvande djur, hvil-kas former man icke kunde tydligt urskilja. På ett dubbelt sidospår sof en stor, svart orm, ett stillastående tåg af vagnar, hvars häst frustade, så gömd i mörkret, att hans otydliga länd var

som ett från hvalfvet nedfallet block. Venti-leringsluckor slogo och stängdes småningom. Och ju längre framåt man kom, desto trängre blef gången och desto lägre, med växlande höjd till taket, så att ryggarna oupphörligt måste böjas.

Etienne stötte hufvudet hårdt. Om han inte hade haft läderhatten, skulle han ha spräckt hufvudskålen. Han gaf ändå noga akt på minsta rörelse som den framför honom gående Maheu gjorde, hvars mörka silhuett af tecknade sig mot lampskenet. Ingen enda bland arbetarne stötte sig, de måtte ha känt till hvarje knöl eller kvist på trävirket eller ojämnhet i klippan. Etienne hade också svårigheter genom halkan på marken, som blef allt blötare och blötare. Ibland måste han gå fram genom riktiga träsk, som icke läto sig bemärkas genom annat än den gyttjiga modden på fotterna. Men hvad som mest förvånade honom var de plötsliga temperaturförändringarna. Nere i schaktet var det rätt kallt, och i framforslingsorten, där grufvans hela luftström sopade fram, blåste en iskall vind, hvars våldsamhet öfvergick till storm mellan de trånga murverken. I mån efter som man sedan trängde in i de andra gångarna, som endast med svårighet fick sin andel af luftväxlingen, blef luftströmmen allt mindre stark, och värmen växte, en kväfvande, bly-tung värme.

Maheu hade inte vidare öppnat munnen. Han vek af till höger i en ny gång, och utan att vända sig om, sade han helt enkelt till Etienne:

»Flötsen Guillaume!*

Detta var den flöts, där de hade sitt brott. Redan vid de första stegen, stötte Etienne hufvudet och armbågarna. Det sluttande taket sänkte sig så långt ned, att han på sträckor af tjugo och tretti meter måste gå dubbelvikt. Vattnet steg upp till fotknölarna. På det sättet gick man ett par hundra meter;men plötsligt såg Etienne, hur Levaque, Zacharie och Catherine försvunno; de tycktes ha flugit bort genom en trång springa, som öppnade sig framför honom.

»Vi måste dit upp», sade Maheu, »häng lampan i ett knapphål och äntra upp på stockarna.

Maheu försvann, och Etienne måste följa efter honom. Denna skorsten, som man hade lämnat i flötsen, var af sedd för kolhuggarna och förmedlade förbindelsen mellan alla de mindre gångarna. Den hade kolskiktets tjocklek, knappt sexti centimeter; lyckligtvis var den unge mannen smärt, ty oöfvad, som han var, kunde han blott med större ansträngning, än han annars hade behöft, lyfta sig upp, hvarvid han klämde axlar och höfter, i det han fortskaf-fade sig med handkraft, klängande sig fast vid bjälkarna. Femton meter upp träffade man på den första af smågångarna, men de måste fortsätta, ty Maheus och hans kamraters ort var vid den sjätte smågången, i helvetet, som de sade, och med femton meters mellanrum lågo gångarna öfver hvarandra, så det tycktes aldrig bli något slut på uppklättringen i denna remna, som skrubbade bröst och rygg. Etienne rosslade, som om klippornas tyngd skulle ha krossat hans lemmar, slitit bort hans händer, fördärfvat hans ben, och framförallt saknade han luft till den grad, att han kände blodet spricka fram genom skinnet. I en af de låga gångarna kunde han otydligt skönja ett par nedhukade ök, ett litet och ett stort, som sköto fram grufvagnar: det var Lydie och Mouquette som redan voro i arbete. Och han måste ytterligare klättra upp ett par flötsers höjd! Han kunde inte se för svett, han misströstade om att hinna upp de andra, hvilkas smidiga lemmar han hörde lätt glida uppför klippan i ett tag.

»Var inte ängslig, nu ä’ vi framme!» yttrade Catherines röst.

Men då han nu verkligen var framme, hördes längst bort ifrån orten en annan röst skrika:

»Nåå, hvad nu? Skojas det med folk ... ? Jag har två kilometer hit från Montsou och jag var först här!»

Det var Chaval, en lång, mager karl på 25 år, knotig och med skarpa drag, hvilken var förargad, därför att han hade måst vänta. Då han fick syn på Etienne, frågade han med föraktfull förvåning:

»Hvad är det där för en?»

Och när Maheu hade talat om sammanhanget för honom, mumlade han:

»Jaså, det är pojkarna, som skola äta ut flickorna!»

De båda männen växlade en blick, hvari brann ett sådant där instinkt-likt hat, som plötsligt flammar upp. Etienne hade känt förolämpningen utan att förstå den ännu. Alla gingo tysta till arbetet. Det glupska schaktet hade slukat sin dagliga ranson af människor, nära 700 arbetare, som nu skötte sitt värf i denna jättestora myrstack, och genomborrade jorden från alla sidor, liksom maskar stinga gammalt trä. Och i den dofva tystnaden i de djupa kollagrens ras skulle man, om man lagt örat till klippan, ha kunnat höra de mänskliga insekternas rörelse under deras framskridande, från hisskabelns gång, när den förde upp och sänkte ned uppfordringshissen, till arbetsredskapens bett, då de höggo in på kolet i brytningsorterna.

När Etienne vände sig om, fann han sig åter tryckt emot Catherine.Men denna gång anade han barmens börjande rundningar och förstod med ens den värme, som hade genomträngt honom.

»Jaså, du är en flicka?» hviskade han häpen.

Med sin muntra min svarade hon utan att rodna:

»Ja visst... Det kom du då inte under fund med i brådkastet!»

IV.

De fyra kolhuggarne hade sträckt ut sig ofvanför hvarandra öfver flöt-sens hela stigning. Åtskilda från hvarandra genom de med krampor försedda plankor, som höllo kvar det huggna kolet, upptogo de cirka fyra meter hvar af kolflötsen, och denna flöts var så tunn, på detta ställe knappt en half meter tjock, att de lågo liksom tillplattade mellan taket och väggen samt släpade sig fram på knäna och armbågarna och kunde ej vända sig om utan att skrapa sönder axlarna. För att kunna hugga in på flötsen, måste de ligga på sidan, vrida på halsen, lyfta upp armarna och svinga hackan med det korta skaftet.

Nederst var det först Zacharie; Levaque och Chaval lågo ofvanför hvarandra, och högst upp låg Maheu. Alla höggo de på skifferbädden, som de gräfde ur med hackan; sedan gjorde de två vertikala inhugg i skiktet och lösgjorde blocket genom att i den öfre delen drifva in en järnkil. Kolet var fett, blocket gick sönder och rullade i bitar ned på magen och benen på arbe-tarne. När dessa bitar, som höllos kvar af plankorna, hade hopats under dem, försvunno kolhuggarna, inmurade i den trånga springan.

Maheu hade det värst. Där uppe steg temperaturen ända till tjugufem grader, det var ingen luftväxling, det blef till sist så, att man kunde kväfvas. För att kunna se hade han fäst lampan på en spik nära hufvudet och denna lampa, som värmde upp hans hjärna, gjorde till sist hans blod kokhett. Fukten gjorde hans pina ännu värre. Från klippan öfver honom, på några centimeters afståud från hans ansikte, sipprade vatten fram i stora, ständigt och hastigt fallande droppar, som i envis takt alltid föllo på samma ställe. Förgäfves vred han på halsen och vände tillbaka hufvudet; de slogo honom i ansiktet, krossades och plaskade utan uppehåll. Efter en kvart var han genomvåt, men själf var han betäckt af svett och rykte af het bykimma. Den här morgonen envisades en droppe att falla i hans ena öga och kom honom att svära. Han ville icke sluta upp att hugga, han svängde hackan väldeliga, så att han våldsamt skakades mellan de bägge klipporna som en bladlus mellan två blad i en bok, där den hotas med att bli totalt tillplattad.

Det hade icke växlats ett ord. Alla höggo, man hörde blott dessa dämpade, oregelbundna slag liksom ur fjärran. Ljuden fingo en hes klang utan återsvar i den döda luften. Och det föreföll, som om mörkrets svärta var något, som man förut icke känt till och som blifvit tjockare genom det kring-flygande koldammet och förtyngts genom gaserna, som besvärade ögonlocken. Under sina hattar af metallväf åstadkommo lampornas vekar blott rödaktiga punkter. Man kunde icke tydligt urskilja något, flötsen öppnade sig, steg uppåt som en hög, sned och platt skorstenspipa, där tio vintrars sot hopat ett djupt mörker. Spöklika bilder rörde sig där, de matta ljusskenen läto en skymta rundningen af en höft, en knotig arm, ett vildt hufvud, tillsmordt som om det skulle ha gällt att begå ett brott. Ibland när de sprungo loss, blänkte kolblock, kanter och fasetter, plötsligt flammande i kristallisk reflex. Sedan blef allt svart igen, hackorna knackade med tunga, dofva slag, man hörde blott, hur brösten flämtade, hur man stönade af möda och trötthet i den tryckande luften och i källsprångens regn.

Zacharie, hvilkens armar voro slappa efter utsväfningar dagen förut, gaf snart detta arbete på båten under

förevändning, att han måste göra förtimring, något som tillät honom den förströelsen att hvissla sakta, medan blicken sväfvade kring i mörkret. Bakom kolhuggarne voro nära tre meter af flötsen tomma utan att de ännu hade vidtagit den försiktighetsåtgärden att stödja under klippan, obekymrade om faran och snåla om tiden, som de voro.

»Hör du, fina herre där nere», ropade han till Etienne, »langa mig hit virke.»

Etienne, som höll på att af Catherine lära sig att handtera skyffeln, måste skaffa upp stöttor till flötsen. Det fanns ett litet förråd af sådana från föregående dag. Man brukade skicka ned dem i grufvan hvarje morgon, tillhuggna efter kolstreckets tjocklek.

»Knalla på, din fördömda sölkorf!» ropade Zacharie, då han såg den nye vagnskjutaren ovigt äntra upp bland kolet med armarna belastade af fyra ekbitar.

Med hackan gjorde Zacharie en fördjupning i taket och sedan en i väggen och där stack han in de båda ändarna af stöttan, som på det sättet stödde klippan.

Maheu slutade att pusta. Ändtligen hade han fått löst sitt block. Han torkade sig med ärmen i sitt drypande ansikte och tog reda på, hvad Zacharie hade tagit sig för att göra bakom honom.

»Nej, låt bli det där», sade han. »Vi ska' se till det efter frukosten... Det är bättre, att vi hugga, om vi skola hinna med fulla antalet vagnslaster.»

»Men det börjar sätta sig», svarade Zacharie. »Se, här är en spricka. Jag är rädd för, att det rasar.»

Men fadern ryckte på axlarna. Åh skräp, rasa! Än se'n då? Det vore inte första gången; man finge väl klara sig ändå. Till sist blef han förargad och skickade sonen tillbaka till flötsens yttersida.

För resten sträckte alla på sig. Levaque, som fortfarande låg på ryggen, svor, när han undersökte vänstra tummen, som ett nedramlande sand-stensstycke hade flått, så att han blödde. Ursinnig tog Chaval af sig skjortan och satte sig upp med naken öfverkropp för att få det mindre hett. De voro redan kolsvarta, öfverhöljda af svart damm, som svetten blötte upp, så att det rann i bäckar och pölar. Maheu började först att åter hugga längre ned, med hufvudet alldeles invid klippan. Nu föll droppen så envisti hans panna, att han tyckte sig känna, hur den borrade ett hål genom hufvud-skålens ben.

»Bry dig inte om dem», sade Catherine till Etienne. »De skälla alltid.»

Och som snäll flicka började hon åter undervisa honom. Hvarje lastad grufvagn kom upp i dagen, sådan den afskickades från flötsen, försedd med en särskild märkbricka, så att mottagaren kunde skrifva upp den på arbetsplatsens konto. Man måste också vara mycket noga med att riktigt fylla vagnen och att ta med blott rätta sortens kol, annars blef vagnen icke mottagen.

Den unge mannen, hvilkens ögon nu började bli vana vid mörkret, tittade på Catherine, hvit, som hon ännu var, och med bleksiktig hy. Han skulle inte ha kunnat säga, hur gammal hon var; han skulle ha gissat på tolf år, så späd föreföll hon honom. Men af ett visst pojkaktigt självsvåld, af en naiv oblyghet, som gjorde honom smått förlägen, begrep han, att hon var äldre. Hon föll honom icke riktigt i smaken; han fann hennes bleka pierrothufvud, som af hufvan snördes åt vid tinningarna, allt för slyngelaktigt. Men hvad som förvånade honom var detta barns styrka, en nervös styrka, hvari låg mycket öfning och färdighet. Hon fyllde sin grufvagn fortare än han med små taktmässiga och hastiga skyffeltag; sedan sköt hon den fram ända till det lutande planet i ett enda sakta och lugnt tag utan svårighet och utan att stöta emot de låga klipporna. Han däremot tygade illa till sig, fick vagnen ur spåret och var mycket illa däran.

Det var verkligen icke någon bekväm väg. Det var cirka sexti meter från brottet fram till det lutande planet, och vägen, som ännu inte hade blif-vit utvidgad, var smal som en slang och hade mycket olika höjd med tidt förekommande knölar i taket. På somliga ställen var det nätt upp, att den lastade grufvagnen kom fram; den, som sköt på, måste lägga sig ned på knä och på det viset hålla vagnen i gång, för att inte krossa hufvudet på sig. För

resten böjde sig redan stöttorna och gingo af. Man såg dem brustna på midten med långa, matta bräckor, liksom för klena kryckor. Man fick akta sig för att icke slita sönder sig på dessa ställen, och under det långsamt krossande tryck, som knäckte ekstockar, tjocka som låret, kröp man på magen med dof oro för att plötsligt få höra det knaka i ryggraden.

»Om igen! sade Catherine skrattande.

Etiennes vagn hade på det svåraste stället spårat ur. Han kunde inte skjuta rakt fram på dessa skenor, som buktade sig på den ojämna marken, och han svor, han blef arg, han högg ursinnigt tag i hjulen, som han dock icke, trots de vildaste ansträngningar, lyckades att få på sin plats igen.

»Nej, vänta», sade Catherine. »Om du blir ond, så går det aldrig.»

Hon vände sig baklänges mot vagnen och sköt behändigt sin akterdel under den, vägde upp den med korsryggen, lyfte den och satte den i spåret igen. Det var en tyngd af 700 kilogram. Förvånad och skamsen, stammade han fram ursäkter.

Hon måste visa honom, att han skulle'spärra ut benen och stödja fotterna mot förtimringen på båda sidor om grufgången för att få fasta stödjepunkter. Kroppen måste böjas ned, och armarna sträckas styft ut, så att man kunde skjuta på med alla axlarnas och höfternas muskler. Under en tur följde han efter henne och såg henne kila i väg med länden spänd och händernaså långt nere, att hon tycktes springa på alla fyra, lik en dvärghäst, som man får se i cirkus. Hon svettades och flämtade och det knakade i lederna på henne, men utan att hon klagade och med vanans likgiltighet, liksom om det för dem alla skulle ha varit ett gemensamt elände att lefva så där dubbelvikta. Och han lyckades inte att göra på samma sätt, hans skodon besvärade honom, hans kropp stod inte ut med att gå så där med nedböjdt hufvud. Efter några minuter blef den ställningen honom olidlig, så pinsam, att han ett ögonblick lade sig på knä för att räta upp sig och andas ut.

Vid det lutande planet var det sedan åter ett svårt arbete. Hon lärde honom att flinkt affärda sin vagn. Ofvanför och vid foten af denna plan, som gjorde tjänst för alla gruforterna, från den ena hissburstationen till den andra, fanns det en pojke, bromsaren däruppe, mottagaren där nere. Dessa slynglar på 12 å 15 år skreko gemena ord till hvarandra, och för att varsko dem, måste man tjuta ännu mustigare uttryck. Så snart det fanns en tom vagn, som skulle dit upp igen, gaf mottagaren signal, och vagnskjuter-skan skickade då i väg sin fulla vagn, hvars tyngd drog upp den andra, när bromsaren lättade på bromsen. Där nere i stollgången i djupet bildades hela tåg, som hästarna drogo fram till schaktet.

»Ohoj, ni fördömda kräk därnere!» skrek Catherine neråt planet, som var helt och hållet förtimradt och cirka 100 meter långt och dånade som en jättestor ropare.

Pojkslynglarna därnere måtte hvila sig, ty ingen af dem svarade. Vagns-forslingen hade afstannat öfverallt. Till sist hördes en gäll flickröst:

»Mouquette har bestämdt gått och lagt sig med någon.»

Väldiga skrattsalvor dånade, vagnskjuterskoma från hela flötsen höllo på att krevera af skratt.

»Hvem är det?» frågade Etienne Catherine.

Hon nämnde lilla Lydie, som kände till åtskilligt och som sköt sin gruf-vagn lika duktigt som en vuxen kvinna, trots sina spinkiga dockarmar. Hvad Mouquette beträffade, var hon mycket väl i stånd att ge sig i lag med bägge pojkarna på en gång.

Men så hördes mottagarens röst där nerifrån, ropande, att man skulle skicka i väg vagnarna. Säkert gick en gruffogde förbi där nere. Vagnarnas rullande började åter i grufvans nio våningar, och man hörde nu blott bromsarens och mottagarens regelbundna rop och vagnskjuterskornas flåsande, när de kommo fram till platsen, ångande af svett likt ston, som fått för tunga lass. Det var en ilning af djuriskhet, som blåste i gruf van, hanens plötsligt tända brånad, när en grufarbetare mötte en af dessa flickor på alla fyra med länden i vädret och nära att

med höfterna spränga sina gossbyxor.

Och vid hvarje tur återfann Etienne det kväfvande kvalmet längst inne i orten, hackornas dofva och trötta knackande, kolbrytarnes tunga, kvalfulla suckar, då dessa envist höllo på med sitt arbete. Alla fyra hade tagit af sig så godt som nakna, försvunna bland kolet och ända upp till hufvan våta af svart smuts. En gång hade man måst göra lös Maheu, som höll på att kväfvas, och ta undan plankorna, så att kolet skulle kunna glida ned på vägen. Zacharie och Levaque började att svära öfver flötsen, som blef hård, sade de, hvilket skulle göra villkoren för deras beting förlustbringande. Cha-val vred sig om och låg en stund på ryggen för att träta på Etienne, hvilkens närvaro säkert retade honom.

»Ett sån*t kräk! Han orkar inte så mycket som en flicka en gång!... Nå, vill du fylla din vagn ordentligt, hva'? Tänker du spara armarna... Jag håller, ta mig tusan, inne dina tio sous, ifall man för din skull vägrar att ta emot en enda».

Etienne svarade inte, ty ännu var han alltför glad öfver att han fått detta straffarbete och fann sig i den brutala rangordningen från handtlangare upp till fogde. Men han kunde inte längre gå, ty fotterna blödde, lemmarna vredos af häftig kramp, och bålen var som insnörd i ett järnbälte. Lyckligtvis var klockan tio, och arbetslaget beslöt att ta frukostrast.

Maheu hade en klocka, som han inte ens brydde sig om att titta på. Här i denna djupa, st järnlösa natt tog han aldrig fel ens på fem minuter. Alla togo på sig skjortan och tröjan. Sedan de gått ned från brottet, hukade de ned sig med armbågarna mot höfterna och sitsen på hälarna, i den ställning, som är så vanlig för grufarbetare, att de äfven utom grufvan intaga den utan att känna behof af ett golf eller en stock att sitta på. Hvar och en tog fram sitt »elddon» och började allvarsamt att bita i den tjocka skifvan, under det att med långa mellanskof något ord yttrades om morgonens arbete. Catherine var på stående fot och gick till sist fram till Etienne, som längre bort hade sträckt ut sig tvärs öfver skenorna, med ryggen mot förtimringen. Där hade han en nästan torr plats.

»Äter du inte?» frågade hon med munnen full och smörgåsen i hand.

Men så kom hon ihåg, att den unge mannen hade ströfvat omkring under natten utan en slant, kanske utan en bit bröd.

»Vill du dela med mig?»

Och då han sade nej, försäkrade, att han inte alls var hungrig, fastän hans röst skälfde af slitningarna i hans mage, fortsatte hon muntert:

»Ja, om du är bortskämd, så ... — Men se här, jag har bitit bara på den här sidan, jag skall ge dig den andra.»

Hon hade redan brutit i tu smörgåsen. Etienne tog sin halfva och gjorde våld på sig för att inte sluka den i ett tag. Och han lade armarna på låren för att hon inte skulle se, att de darrade. Helt lugnt kamratlikt hade hon lagt sig framstupa ned bredvid honom, med hakan stödd i ena handen och med smörgåsen, hvilken hon långsamt tuggade på, i den andra. Deras lampor, som stodo mellan dem, lyste på dem.

Tyst såg Catherine ett ögonblick på honom. Hon tyckte visst, att han var vacker, med sitt fina ansikte och sina svarta mustacher. Hon log ett knappt märkbart leende af välbehag.

»Du är således maskinarbetare och har blifvit afskedad... Hvarför?»

»Emedan jag örfilade upp min chef.»

Hon blef häpen och med sina nedärfda föreställningar om disciplin och passiv lydnad kände hon sig alldeles förvirrad.

»Jag måste säga, att jag hade druckit», fortsatte han, »och när jag dricker, blir jag tokig, jag skulle kunna göra ända på mig själf och alla andra . .. Jag kan inte få i mig ett par små glas utan att få lust att göra ända på någon människa... Och se'n är jag sjuk ett par dagar.»

»Drick inte!» sade hon allvarsamt.»Åh, var inte rädd, jag känner mig själf!»

Han skakade på hufvudet, han hatade brännvin med hatet hos det sista barnet af en släkt af drinkare, hvilket i sin varelse led genom dessa af alkohol genomsyrade och fördärfvade förfäder, så att den minsta droppe för honom blef gift.

»För mammas skull är jag ledsen öfver, att jag har blifvit afkörd», sade han efter att ha svälj t en tugga. »Mamma har det dåligt, och jag skickade henne då och då några francs.»

»Hvar bor din mor?»

»I Paris, rue de la Goutte d'Or. Hon är tvätterska.»

Det blef tyst. När han tänkte på dessa saker, kom oron hans svarta ögon att blekna: en kortvarig ångest öfver det okända fördärf, han gick och bar inom sig i all sin ungdomskraft. Han stod ett ögonblick med blicken sänkt i grufvans mörka djup och i detta djup, under jordens tyngd och kvalm återsåg han surbamdom, sin mor, som, ännu ung och kraftig, öfvergafsaf hans far, hvilken sedan tog henne åter, sedan hon hade gift sig med en annan, hvar-efter hon lefde mellan de båda männen, som totalt fördärfvade henne, så att hon vältrade sig med dem i rännstenarna, i dryckenskap och smuts. Det var där långt borta, han kom ihåg både gatan och enskildheter: det smutsiga linnet midt i tvättstugan och rus, som fyllde huset med stank, och örfilar, som kunde ha krossat käkarna.

»Nu, med halfannan franc om dagen», fortsatte han med dröjande röst, »kan jag inte ge henne något... Hon skall förgås i elände, det är säkert.»

Förtviflad ryckte han på axlarna och bet åter i smörgåsen.

»Vill du ha lite att dricka»? frågade Catherine och tog korken ur sin flaska. »Det är bara kaffe och skall inte skada dig. Man kan storkna af att bara sitta och tugga så där.»

Men han sade nej: det var alldeles nog, att han hade tagit hälften af hennes bröd. Hon envisades ändå med godhjärtad min och sade till sist:

»Nå, så dricker jag före dig, eftersom du är så där artig... Men nu kan du inte längre neka, det vore inte snällt.»

Och hon räckte honom flaskan. Hon hade rest sig upp på knä, han såg henne alldeles invid sig, belyst af två lampor. Hur kom det sig, att han hade tyckt, att hon var så ful? Nu, då hon var svart, med ansiktet inpudradt af kolstoft, fann han hos henne ett egendomligt behag. I detta af mörker inkräktade ansikte lyste tänderna hvita i den för stora munnen, förstorades ögonen och lyste som kattögon med en grönaktig glans. En tofs af det röda håret, som hade sluppit fram under hufvan, kittlade henne i örat och narrade henne att skratta. Hon föreföll inte mera så ung, hon kunde väl åtminstone vara 14 år.

»Det skall vara för att göra dig till viljes», sade han, i det han drack och räckte henne tillbaka flaskan.

Hon tog en klunk till och nödgade honom att också ta en, ty hon ville, att de skulle dela, sade hon; och denna lilla flaskhals, som gick från den ena munnen till den andra, roade dem. Han hade plötsligt frågat sig själf, om han inte skulle ta henne i famn och kyssa hennes mun. Hon hade fylliga, blekröda läppar, som ansatte honom med tilltagande åtrå. Men han vågade inteoch var blyg inför henne, ty i Lille hade han bara haft att göra med glädjeflickor, och sådana af sämsta slag; han visste inte, hur man skulle bete sig med en arbeterska, som ännu var hemma i sin familj.

»Du är väl fjorton år, kan jag tänka mig?» frågade han, sedan han åter huggit in på smörgåsen.

Hon blef förvånad, nästan föragad.

»Hvad för slag, fjorton år? Jag är ju femton... Jag är ju inte stor och grof, det är sant; flickorna här hos oss växa inte alls fort.»

Han fortsatte att göra henne frågor, och hon talade om allt för honom utan vare sig oblyghet och blygsamhet. Hon

var för resten icke okunnig om något rörande man och kvinna, fast han kände, att hon var jungfru till kroppen och ett jungfrubarn, som hade försenats i sitt köns mognad genom den omgifning af dålig luft och mödosamt arbete, hvari hon lefde. När han åter började att tala om Mouquette för att göra henne förbryllad, berättade hon alldeles förskräckliga historier på ett helt lugnt och gladt sätt. Mouquette — jo, det var snygga saker, hon gjorde! Och när han frågade, om inte hon själf hade någon älskare, svarade hon skämtsamt, att hon inte ville förarga sin mamma, men att det prompt skulle hända en dag. Hennes skuldror hade böjt sig, hon huttrade lite af kylan från sina af svett genomvåta kläder, med undergifven och mild min, färdig att underkasta sig både saker och människor.

»När alla lefva så här tillsammans, så är det väl inte svårt att få älskare, eller hur?»

»Nej då.»

»Och det gör ju inte någon för när... Det är inte någon, som säger något till prästen.

»Ah, prästen struntar jag i!... Men vi ha Svar te mannen.»

»Hvad för något — Svarte mannen?»

»Ja, den gamle grufarbetaren, som går igen i grufvan och vrider nacken af elaka flickor.»

Han såg på henne, ty han var rädd, att hon dref med honom.

»Tror du på de där dumheterna? Har du inte fått lära dig något?»

»Joo då, jag kan både läsa och skrifva... Och det är hos oss till nytta, ty på pappas och mammas tid fick man inte lära något.»

Hon var bestämdt rätt snäll. När hon hade gjort slut på sin smörgås, skulle han ta och kyssa henne på de fylliga rosenläpparna. Det var ett blygt beslut> en tanke på våld, som snörde ihop bröstet på honom. Denna pojkdräkt, denna tröja och dessa byxor på denna flickkropp, både eggade och besvärade honom. Nu hade han svälj t den sista tuggan. Han drack lite ur flaskan och räckte den tillbaka till henne, för att hon skulle tömma den. Nu var ögonblicket inne att handla, och han kastade en orolig blick åt kol-huggarne längst borta, när en skugga täppte till gången.

Chaval stod och såg på dem på afstånd ett ögonblick. Han kom närmare och förvissade sig om, att Maheu icke kunde se honom, och som Catherine fortfarande satt på marken, fattade han henne i axlarna, böjde hennes hufvud bakåt och nästan krossade hennes mun med en brutal kyss, helt lugnt och låtsande, att han inte alls frågade efter Etienne. I denna kyss låg det ett besittningstagande, ett slags svartsjukt beslut.Flickan opponerade sig emellertid.

»Låt bli mig, hör du!»

Han höll kvar hennes hufvud och såg henne djupt i ögonen. Hans röda mustacher och pipskägg lågade i hans svarta ansikte med den stora örnnäsan. Slutligen släppte han henne och gick sin väg utan att säga ett ord.

Etienne kände en kall kåre. Det var dumt, att han hade dröjt. Nej, nu skulle han bestämdt inte kyssa henne, ty då skulle hon kanske tro, att han bara ville göra som den andre. I sin sårade fåfänga kände han en verklig förtviflan.

»Hvarför har du ljugit?» frågade han sakta. »Han är ju din älskare.»

»Nej, det är han inte, det kan jag svära på», skrek hon. »Det är inte alls något sådant oss emellan. Ibland vill han skämta... Han är ju inte ens, från den här trakten; det är ju ett halfår, sedan han kom hit från Pas-de-Calais.»

De hade stigit upp båda två, och man beredde sig att åter ta itu med arbetet. När hon såg, att han var så kylig, tycktes det gräma henne. Hon fann honom säkert vackrare än den andre och skulle kanske ha föredragit honom. Tanken på att vara älskvärd, att trösta honom kom öfver henne; och när Etienne förundrad undersökte sin lampa, som brann med blå låga med en stor, blek cirkel omkring, försökte hon att åtminstone förströ honom.

»Kom så skall jag visa dig något», sade hon helt tyst med en vänskapligt förtrolig min.

Hon förde honom längst in i orten och visade honom en spricka i kolet. Därifrån hördes ett svagt sus, ett knappt märkbart ljud, snarlikt en fågels pipande.

»Lägg handen här, så känner du, hur det drar... Det är grufgas.»

Han stod förvånad. Det var då bara detta, denna förfärliga sak, som kom allt att explodera? Hon skrattade och sade, att i dag fanns det mycket af den varan, eftersom lamporna brunno med så blå lågor.

»Hur länge ämna ni hålla på att prata, era lättingar?» hördes Maheus barska röst.

Catherine och Etienne skyndade att fylla sina vagnar och sköto fram dem till det lutande planet, med styfva ryggar och krälande under grufgångens knöliga tak. Redan vid andra turen rann svetten åter af dem och det knakade i benen.

I kolbrottet hade brytningsarbetet åter börjats. Ofta knappade arbe-tarne in på frukostrasten för att inte förkyla sig; och deras smörgåsar, på detta sätt förtärda långt ifrån solen med tyst glupskhet, tyngde som bly i magen på dem. Utsträckta på sidan, höggo de nu i med ännu större kraft och hade blott den enda, oaflåtliga tanken att fylla många vagnar. De kände inte mera vattnet, som strömmade ned på dem och kommo deras lemmar att svullna, icke krampen, som framkallades genom de tvungna ställningarna, icke det kväfvande mörkret, som gjorde dem bleka likt växter, som ställts i en källare. Men alltefter som dagen skred fram, blef luften allt mera förgiftad, den upphettades af lampröken, af de förpestade utdunstningarna, af den kväfvande grufgasen, hvilken lade sig öfver ögonen som spindelväf, ochsom blott nattens vädring kunde sopa bort. Men djupt nere i sitt mullvadshål, under jordens tyngd, fortforo de alltjämt att hugga utan att längre ha någon andedräkt kvar i sina brännheta bröst.

V.

Utan att se på sin klocka, som låg kvar i tröjan, af bröt Maheu sitt arbete och sade:

»Klockan är snart ett... Är det klart, Zacharie?»

Denne hade en liten stund hållit på att förtimra. Under arbetet hade han legat kvar på ryggen med irrande blickar och drömde om de kricket-partier, han spelat dagen förut. Nu vaknade han upp och svarade:

»Ja, det här är nog; man får se till det i morgon.»

Och han intog åter sin plats i brottet. Levaque och Chaval lade nu också ifrån sig hackan. Det blef en kort rast. Alla aftorkade ansiktet på sina nakna armar och tittade på klippan i taket, hvars skiffermassor började att spricka. De talade knappt om annat än sitt arbete.

»Nu ha vi åter haft tur», mumlade Chaval, »som träffat på lager, som glida... Det ha de inte tagit med i räkningen om ackordet.»

»De ä' ena skojare», mumlade Levaque, »de bara söka att kugga oss.»

Zacharie började skratta. Han frågade inte efter arbetet och inte efter annat heller, men det roade honom att höra bolaget få på huden. Maheu förklarade med sin lugna min, att terrängens natur växlade för hvar tjugonde meter. Man måste vara rättvis: det var omöjligt att i förväg beräkna något. Men när de båda andra fortsatte med att fara ut mot de styrande, blef han orolig och såg sig omkring.

»Tyst! Nog nu!»

»Du har rätt», sade Levaque och sänkte också rösten. »Det här är riskabelt. »

De anfäktades af farhåga för spioner äfven så här nere i djupet, liksom om bolagsherrarnes stenkol redan i själfva flötsen skulle ha haft öron.

»Det ska’ inte», tilläde Chaval helt högt med trotsig min, »hindra mig från att, om det där svinet Dansaert talar till mig i samma ton som härom dagen, ge honom en sittopp ... Jag för min del skall inte hindra honom från att kosta på sig finhyllta blondiner.»

Nu brast Zacharie i gapskratt. Öfverfogdens och hustru Pierrons kärleksförhållande var föremål för ständigt skämt i grufvan. Själfva Catherine, som stod stödd mot sin skyffel nere i orten, storskrattade och satte med några ord Etienne in i saken. Men Maheu var förargad och hyste farhågor, som han icke sökte dölja.

»Vill du hålla munnen!... Vänta, tills du blir ensam, om du vill ställa till något spektakel för dig.»Han hade inte talat ut, då ljudet af steg hördes från orten ofvanpå. Gruf-ingenjören, lille Négrel, som arbetarne kallade honom sins emellan, trädde nästan i samma ögonblick fram däruppe i flötsen, tillsammans med öfver-fogden Dansaert.

»Hvad var det jag sa*», mumlade Maheu. »Det är alltid någon, som stiger upp ur jorden.»

Paul Négrel, en systerson till herr Hennebeau, var en ung man på 26 år, smärt och vacker, med knollrigt hår och mörka mustascher. Hans spetsiga näsa, hans lifliga ögon, som gåfvo honom utseende af en söt tax samt ett uttryck af misstro och förstånd, som gent emot arbetarna förvandlades till råbarkad myndighet. Han var klädd som de, nedsmutsad af kol som de och för att inge dem respekt, visade han ett verkligt mod att låta krossa sig, genom att besöka de farligaste punkterna samt alltid vara den första vid ras och explosioner af grufgas.

»Här är det ju eller hur, Dansaert?» frågade han.

öfverfogden, en belgier med tjocka kinder och stor, sinnlig näsa, svarade med öfverdrifven artighet:

»Ja, herr Négrel... Här ha vi mannen, som fick anställning i morse.»

Bägge två hade låtit hissa ned sig midt i brottet. Man lät Etienne komma fram. Ingenjören lyfte upp sin lampa, såg på honom, men gjorde honom ingen fråga.

»Det är bra», sade han till sist. »Jag tycker emellertid inte mycket om, att man tar in okända personer från landsvägen. . Gör inte om det.»

Han hörde inte alls på de förklaringar, man lämnade honom, om arbetets kraf, om nödvändigheten af att vid kolframforslingen ersätta kvinnorna med karlar. Han hade tagit sig för att undersöka taket, medan kolhuggarna åter togo till sina hackor. Plötsligt utropade han:

»Säg, Maheu, är ni led på lifvet?... Ta mig tusan, bli ni inte kvar här allihop en vacker dag!»

»Bah, det håller», svarade arbetaren lugnt.

»Hvad för slag — håller?... Men klippan håller redan på att sätta sig, och ni tyckes finna det besvärligt att förtimra på ett par meters afstånd. Åh, ni ä’ er allesammans lika, hellre skulle ni låta krossa skallen på er än gå ifrån flötsen för att i tid göra förtimring!... Var god och stötta ögonblickligen här — dubbel förtimring, förstår ni!»

När arbetarna började diskutera och säga, att de mycket väl förstode, hvad som var farligt samt visade sig ovilliga, blef han förargad.

»Jaså! Är det ni, som få bära följderna, när ni väl ha fått skallen krossad? Nej, visst intel Det blir bolaget, som får betala ut pensioner åt er eller era änkor ... Åh, jag skall säga er, att man känner er nog: för att ha ett par vagnar till fulla till kvällen, skulle ni vara färdiga att släppa till lifhanken.»

Trots den vrede, som småningom fick makt öfver honom, svarade Maheu ännu helt lugnt:

»Om vi finge bättre betald t, skulle vi förtimra bättre.»

Ingenjören ryckte på axlarna utan att svara något. Han hade nu gått längs utefter brottet och afslöt helt kort samtalet med att där nerifrån säga:

»Ni ha en timme kvar, ta itu allihopa med arbetet. Jag förbereder er på, att arbetslaget pliktar tre francs.»Dessa ord mottogos af kolhuggarne med ett doft knot. Endast den starka rangordningen höll dem tillbaka, denna militära rangordning, som från handtlangaren upp till öfverfogden böjde de ena under de andra. Chaval och Levaque gjorde dock en ursinnig åtbörd, men Maheu häj-dade dem med blicken. Zacbarie ryckte hånfullt på axlarna. Men den, som kände sig mest uppretad, var kanske Etienne. Hela tiden han hade befunnit sig nere i detta helvetets

djup, hade småningom en upprorisk känsla vuxit inom honom. Han såg på Catherine, som böjde ryggen och underkastade sig. Var det verkligen möjligt att man släpade sig till döds vid ett så strängt arbete och därpå inte ens förtjänade några fattiga sous till dagligt bröd?

Emellertid aflägsnade Négrel sig jämte Dansaert, som inskränkte sig till att nicka bifall till ingeniören. Plötsligt hördes åter deras röster: de hade åter stannat och undersökte förtimringen i grufgången, där underhållet ålåg kolhuggarna på en sträcka af tio meter bakom brottet.

»Ja, det är det jag säger er, att de ge tusan i alltihop», skrek ingeniören. »Men för fan, hvarför ser ni inte upp med dem?»

»Jo, det gör jag, det gör jag», stammade öfverfogden. »Men man blir trött på att ständigt kälta om detsamma.»

Negrel ropade häftigt:

»Maheu! Maheu!»

Alla kommo dit ned, och han fortsatte

»Se här! Kan det här hålla?... Det är gjordt riktigt på fusk. Se här är en bärbjälke, som stöttorna inte mera bära upp, så vårdslöst är den ditsatt ... Nu begriper jag, min själ, att underhållet blir oss så dyrt. Bara det håller, så länge ni har ansvaret, så... Och se'n går allt i kras, och bolaget måste hålla en hel armé, för att laga ... Se där lite längre bort — en riktig uselhet!»

Chaval ville säga något, men han tystade ned honom.

»Nej, jag vet, hvad ni vill säga nu med. Att man skulle betala er bättre — eller hur? Jag vill säga er på förhand, att ni tvingar styrelsen till att vidtaga en åtgärd: man skall betala er särskildt för förtimringen och proportionsvis nedsätta betalningen per grufvagn. Vi få se, om ni komma att förtjäna på det... Förtimra emellertid genast allt det där. Jag kommer hitåt i morgon.»

Och under den bestörtning, hans ord vållade, gick han sin väg. Dansaert, som var så ödmjuk inför honom, stannade kvar ett ögonblick för att i brutal ton säga till arbetarne:

»Här skall man få på huden för er skull!... Jag skall inte bara klämma till med tre francs' plikt! Akta er!»

När han hade gått, då var det Maheus tur att bryta ut.

»Anamma och regera! Hvad som inte är rättvist, det är inte rättvist. För min del vill jag, att man skall vara lugn, ty det är det enda sättet att komma öfverens, men till sist kan hvem som helst bli ursinnig ... Hörde ni? Sätta ned betalningen för vagnslast och särskildt för förtimringen. Ytterligare ett sätt att ge oss lägre betaldt... Anamma och regera!»

Han sökte någon att urladda sig öfver, då han fick syn på Catherine och Etienne, som stodo där och hängde med armarna:

»Ge mig stöttor! Kanske den här saken inte angår er?... Knalla på, annars skall ni få känna på min fot... »

3 Zola, Dagbräckning.Etienne bar fram stöttorna utan att bli förargad öfver den barska tillsägelsen, ty han var själf så ursinnig på förmännen, att han fann grufarbe-tarne alldeles för beskedliga.

Levaque och Chaval skaffade sig lättnad i grofva ord och svordomar. Alla, till och med Zacharie, timrade ursinnigt. Under nästan en half timme hörde man bara stöttornas knakande, när de kilades fast med klubbslag. Ingen öppnade munnen, de flåsade, de voro ursinniga på klippan, som de skulle ha knuffat till och höjt upp genom att klämma till med axlarna, ifall de hade kunnat.

»Nu är det nog», sade slutligen Maheu, som var förbi af trötthet och förbittring. »Half två!... Just ett skönt dagsverke! Vi få inte femti sous för det... Jag går min väg, ty jag är led vid alltihop.»

Fast det ännu var en half timmes arbetstid kvar, tog han på sig kläderna. De andra följde hans exempel. Bara

åsynen af kolbrottet gjorde dem rasande. Då vagnskjuterskan åter hade börjat att sätta vagnarna i gång, ropade de på henne, ilskna öfver hennes ifver: om kolet skulle ha något att stå på, så kunde det också få gå själf t. Och med sina arbetsredskap under armen gingo alla sex sin väg för att åter tillryggalägga de två kilometerna fram till schaktet, samma väg, som de hade kommit på morgonen.

I skorstenen kommo Catherine och Etienne efter, medan kolhuggarne firade sig ned. Här mötte de lilla Lydie, som stannat midt på vägen för att låta dem passera och som talade om för dem, att Mouquette hade varit försvunnen igen, hon hade fått en sådan näsblod, att hon hade gått och blött ansiktet under en hel timme, ingen visste hvar. När de sedan skildes från Lydie, sköt barnet åter sin grufvagn, krokryggad, smutsig, spännande sina insektsarmar och ben, lik en smal, svart myra, som stretar med en alldeles för tung börda. De åkte ned på ryggen och drogo tillbaka axlama för att inte skrubba skinnet af pannan, och de åkte så fort utför klippan, som blank-slipats af alla arbetslagens akterstycken, att de ibland måste hugga fast vid förtimringen, för att klinkorna inte skulle slå eld, som de skämtande sade.

Där nere voro de ensamma. Röda stjärnor försvunno i fjärran vid en krökning af grufgången. Deras munterhet aftog, de satte sig i gång med trötta och tunga steg, hon före, han efter. Lamporna röko, han kunde knappt se henne, dränkt, som hon var, i ett slags rökigt töcken, och tanken på, att hon var en flicka, vållade honom ett visst bryderi, ty han tyckte, att han var dum, som inte kysste henne, utan lät tanken på den andre hindra sig därifrån. Hon hade säkert ljugit för honom; den andre var hennes älskare, de lågo tillsammans på alla kolstybbshögar, ty hon hade redan en lättfärdig slinkas höftvridningar. Utan hvarje skäl gick han och tjurade mot henne, liksom om hon skulle ha bedragit honom. Och ändå vände hon sig om hvar-enda minut, varnade honom, om det var något hinder och tycktes inbjuda honom till att vara älskvärd. Man var ju här så allena och för sig själf, och man skulle så gärna ha kunnat skratta och vara goda vänner. Omsider kommo de ut i utforslingsgången, hvilket han kände som en lättnad i den obeslutsamhet, hvaraf han led, medan hon gaf honom en sista bedröfvad blick, saknaden efter en lycka, som de aldrig mera skulle återfinna.

Nu mullrade det underjordiska lifvet kring dem med oaflåtligt kommande och gående af fogdarna och af vagnarna, som drogos i traf af hästarna.Lampor blänkte oupphörligen fram i natten som stjärnor. Man måste trycka sig tätt intill klippan och lämna vägen fri för skuggor af människor och djur, som flåsade dem upp i ansiktet. Jeanlin, som sprang barfota bakom sina vagnar, ropade till dem någon elakhet, som de icke hörde i hjulens åska. De fortforo alltjämt att gå, hon numera tyst, han utan att från morgonen känna igen vägarna och korsvägarna samt inbillande sig, att hon förde honom vilse allt längre och längre ned under jorden; och det han framför allt led af, det var kölden, en tilltagande köld, som han hade börjat få känning af, när han kom ut från brytningsorten och som kom honom att hacka tänderna allt värre, ju mera man närmade sig schaktet. Mellan de trånga murverken rusade luftströmmen åter fram i storm. Han misströstade om att någonsin komma fram, då de med ens befunno sig i hissalen.

Chaval blängde snedt på dem och visade en misstrogen min. De andra voro också där, svettiga i det kalla draget; stumma som han, sväljde de sitt harmfulla knot. De kommo för tidigt, och man nekade dem att få fara upp förr än om en halftimme, så mycket mera som man höll på med omständliga manövrer för att hissa ned en häst. Lastarne höllo ännu på med att fylla grufvagnar under ett bedöfvande järnskrammel, och hissburarna flögo uppåt och försvunno i störtregnet, som föll i det svarta hålet. Där nere utandades också den tio meter djupa brunnen, som tog emot denna vattenström, sin gyttjiga fuktighet. Ständigt voro karlar i rörelse kring schaktet i detta fina dugg, som genomblötte deras kläder, de drogo i signallinorna och tyngde på häfstängerna.

Maheu gjorde ett sista försök. Han gick fram till Pierron, som hade börjat sin tjänst klockan sex.

»Seså, nog kan du väl låta oss få fara upp?»

Men lastaren — en vacker karl med kraftiga lemmar och mildt ansikte — vägrade med en förfärad åtbörd.

»Omöjligt, be fogden!... Mig skulle de bötfälla.»

Ett nytt knot, som kväfdes. Catherine lutade sig fram och hviskade i örat på Etienne:

»Kom och se på stallet. Där är det så skönt.»

De måste smita undan utan att bli sedda, ty det var förbjudet att gå dit. stallet låg till vänster vid ändan af en kort gång. Det var 25 meter långt, fyra meter högt, uthugget i klippan och med muradt tegelhvalf samt kunde rymma 20 hästar. Där var verkligen »skönt» — en skön värme af lefvande djur, en skön doft af friskt, rent strö. Den enda lampan, som fanns där, hade en nattlampas lugna sken. Hästar, som fingo hvila sig, vände på hufvudet med sina stora barnaögon och togo sedan åter itu med sin hafre utan någon brådska, som feta och välmående arbetare, omtyckta af alla människor.

Men bäst Catherine stod och läste deras namn på zinkplåtarna öfver krub-borna, utstötte hon ett lätt rop, då hon såg en kropp hastigt resa sig upp framför henne. Det var Mouquette, som förskräckt kröp upp ur en hög halm, där hon legat och sofvit. När hon på måndagen var alltför trött efter allt skoj på söndagen, brukade hon ge sig ett häftigt knytnäfslag på näsan, så att den blödde, och gick så ifrån sin ort under förevändning att gå efter vatten, men kröp då ner med djuren i det varma ströet. Hennes far, som var mycket svag för henne, lät henne göra det, fast han riskerade obehag.Just i detsamma kom fader Mouque in, en liten, flintskallig, illa åtgången karl, men som ändå fortfarande var tjock och fet, hvilket var ovanligt med en gammal grufarbetare på femti år. Sedan man hade gjort honom till stalldräng, tuggade han tobak till den grad, att tandköttet blödde i hans svarta mun. Han blef ond, när han nu fick se de båda andra tillsammans med dottern.

»Hvad skall ni här och göra, allihopa? Ut med er, slynor, som dra hit en karl! ... Jo, det är snyggt att komma hit och bedrifva era snuskigheter i min halm!»

Detta fann Mouquette lustigt och skrattade med full hals. Men Etienne, som blef förlägen, gick sin väg, medan Catherine smålog mot honom. När de kommo tillbaka till hissarna, kommo också Bébert och Jeanlin dit med ett tåg af grufvagnar. Det blef ett uppehåll för manövrerande af hissburarna, och Catherine gick fram till hästen, klappade honom och talade med Etienne om honom. Det var Bataille, grufhästarnas åldfar, en hvit häst, som hade varit tio år i grufvan. Han hade i tio års tid lefvat nere i detta hål och haft sin plats i samma vrå i stallet, utfört samma arbete i de mörka gångarna, utan att någonsin ha återsett dagsljuset. Mycket fet, med blänkande lugg och godmodig min tycktes han här lefva som en filosof, skyddad mot alla olyckorna där uppe på jorden. Kanske han dunkelt och otydligt ännu kunde se framför sig i djupet af sina oklara drömmar kvarnen, där han var född,-nära Marchiennes, en kvarn vid stranden af Scarpe, omgifven af grönskande ängar och skogar. Där brann något i luften, en väldig lampa, som hans djurminne inte kunde klart påminna sig. Och nu stod han där med sänkt hufvud, darrande på sina gamla ben, och gjorde fruktlösa ansträngningar att komma ihåg solen.

Emellertid fortfor man att manövrera i schaktet; signalklubban hade slagit fyra slag, hästen hissades ned. Detta varade nära tre minuter; af försiktighet saktade man maskinen. Slutligen blef hästen synlig därnere, orörlig som en sten, med stirrande, af förskräckelse utspärrade ögon. Den var rödbrun, knappt tre år gammal och hette Trumpet.

»Se upp!» skrek fader Mouque, som skulle ta emot honom, »För hit honom, släpp inte lös honom ännu.»

Snart låg Trumpet på järnhällarna som en död massa. Han rörde icke på sig; han tycktes vara ett rof för detta mörka, bottenlösa håls, denna djupa, af larmet genljudande sals mara. Man började att lösa hans band, då Bataille, som nyss hade spänts ifrån, gick fram och sträckte på halsen för att lukta på denne kamrat, som så där föll ned från jorden. Arbetarne utvidgade ringen under gyckel. Nåå, tyckte Bataille, att han luktade godt? Men Bataille, som var döf för deras nojs, piggade upp sig. Han fann säkert hos honom den sköna doften från den friska luften, den glömda doften af solen på gräset. Och med ens lät han höra en gäll gnäggning, som glädtig musik, hvari tycktes ligga en rörd snyftning. Det var hans välkomsthälsning, glädjen öfver dessa förgångna ting, af hvilka en fläkt trängde in till honom, vemodet öfver en ny fånge, hvilken först som död skulle komma upp ur grufvan.

»Åh, den där Bataille, ett sådant djur!» ropade arbetarne, som hade roligt åt sin gunstlings upptåg. »Där står han och pratar med sin kamrat.»

Trumpet, som nu var fullkomligt obunden, rörde fortfarande icke på sig.Till sist fick man upp honom med ett piskrapp, bedöfvad och med lemmarna skälfvande af en häftig rysning. Och fader Mouque förde bort bägge djuren, som redan hade blifvit goda vänner.

»Nå, är det nu vår tur? frågade Maheu.

Hissburarna måste först rymmas ur, och det felades ännu tio minuter i uppfartstiden. Småningom tömdes arbetsplatserna, grufarbetame kommo från alla grufgångama. Där var redan ett femtital våta och skälfvande människor med bröstkatarrer, som pustade från alla håll. Trots sitt socker-söta ansikte örfilade Pierron upp sin dotter Lydie, därför att hon hade i förtid gått ifrån sin brytningsort. Zacharie nöp i smyg Mouquette bara för att värma sig lite. Men missnöjet steg; Chaval och Levaque talade om ingen-iörens hotelse: nedsättning af betalningen per grufvagn och särskildt för förtimring. Detta förslag mottogs med häftiga utrop, uppror grodde i denna trånga vrå nära 600 meter under jorden. Snart dämpades rösterna icke längre, dessa af kolet smutsade, af väntan isade människor beskyllde bolaget för att här nere i djupet döda den ena hälften af sina arbetare och låta den andra hälften förgås af svält. Skälfvande hörde Etienne på, hvad som sades.

»Raska på! Raska på!» ropade upprepad t fogden Richomme till la-starne.

Han skyndade på arbetet i och för uppfärden, ty han ville icke ingripa strängt och låtsade, att han inte hörde något. Men till slut blef knotet så högljudt, att han blef tvungen att blanda sig i saken. Bakom honom skrek man, att det här inte kunde räcka i evighet och att en vacker dag skulle hela härligheten flyga i luften.

»Du, som är förståndig», sade han till Maheu, »sök att få dem att tiga. När man inte är den starkaste, måste man vara den förståndigaste.»

Men Maheu, som hade lugnat sig och nu började bli orolig, behöfde inte gå emellan. Rösterna tystnade plötsligt; efter slutad inspektion kommo Négrel och Dansaert fram ur en gång, äfven de svettiga. Disciplinens vana förmådde folket att ordna sig i led, medan ingenjören gick fram genom skaran utan att yttra ett ord. Han satte sig i en grufvagn, öfverfogden i en annan, man drog fem gånger i signallinan, »blåste till storkött», som man sade, då det var fråga om förmännen, och hissburen sköt upp i luften under dyster tystnad.

VI.

I hissburen, som förde honom upp, inpackad med fyra andra, beslöt Etienne att åter börja sin svältvandring på landsvägarna. Det var lika så godt att genast gå under som att än en gång gå ned i detta helvete, där han icke ens kunde förtjäna sitt bröd. Catherine, som var instufvad öfver honom, var inte mera invid hans sida med en skön, bedöfvande värme. Och han tyckte, det var bättre att inte tänka på några dumheter och att gå sinväg, ty med den större upplysning, han hade, kände han sig icke i besittning af samma undergifvenhet, som denna boskapshjord; han skulle nog till sist strypa någon af cheferna.

Plötsligt blef han bländad. Uppfärden hade varit så hastig, att han blef alldeles förbluffad af den klara dagern, och ögonlocken klippte i detta ljus, som han redan hade blifvit ovan vid. Men han kände det i alla fall som en lisa, när hissburen sjönk ned på reglarna. En hisskarl öppnade dörren, och arbetarskaran hoppade ur grufvagnarna.

»Säg, Mouque», hviskade Zacharie i örat på hisskarlen, »råkas vi i kväll på Volcan?»

Volcan var ett musikkafé i Montsou. Mouquet plirade med vänstra ögat med ett tyst skratt, som klöf käkarna på honom. Kort och tjock som fadern, hade han den oblyga minen hos en lustigkurre, som lefde upp allt utan att bekymra sig om morgondagen. Mouquette kom just i sin tur ut ur hisskorgen, och han gaf henne af broderlig ömhet en förfärlig klapp nedanför ryggslutet.

Etienne kände knappt igen det höga skeppet i schakttornet, hvilket han hade tyckt se så oroväckande ut i lyktornas skumma sken. Det var endast kalt och smutsigt. En gråaktig dager trängde in genom de dammiga fönstren. Endast kopparen på maskinen därborta blänkte; de med fett insmorda stålkablarna gingo som band, doppade i bläck, och linskifvorna där uppe, den väldiga timmerresning, som bar upp dem, hissburarna,

grufvagnarna, all denna metall, hvarmed man hade slösat, fördystrade salen med sin sträfva, grå färgton af gammalt järnskrot! Utan uppehåll skakades gjut-järnshällarna af de skramlande hjulen, och från det framforslade kolet steg upp ett fint kolstoft, som svartpudrade golf och väggar, till och med bjälkarna i hisstornet.

Men Chaval, som hade kastat en blick på poletttaflan inne på mottagarens med glasfönster försedda lilla kontor, kom tillbaka ursinnig. Han hade funnit, att man hade kasserat två vagnar för dem, den ena, emedan den icke innehöll den föreskrifna kvantiteten, den andra, emedan kolet i densamma icke var af riktig beskaffenhet.

»Nej, nu går det för långt!» skrek han. »Ytterligare tjugu sous mindre!... Så är det att ta in odågor, som begagna sig af armarna som grisen af svansen.»

Och hans sneda blick på Etienne fullbordade tanken. Denne kände sig frestad att svara med knytnäfvarna, men så tyckte han, att det inte tjänade till något, eftersom han skulle ge sig i väg därifrån. Detta beslöt han sig nu bestämdt för.

»Det kan ju inte gå så bra första dagen», sade Maheu för att mäkla fred. »I morgon skall han reda sig bättre.»

Alla voro lika förbittrade och kände behof af att gräla. När de passerade lamprummet för att lämna tillbaka lamporna, barkade Levaque ihop med lampskötaren, som han beskyllde för att putsa hans lampa illa. Först i baracken, där elden alltjämt brann, blefvo de lite spakare. Man måste till och med ha lagt på för mycket kol, ty järnkaminen var rödglödgad, det stora rummet, som saknade fönster, tycktes stå i lågor, så blodröda voro kolbrasans reflexer på väggarna. Och man grymtade af välbehag, alla ryg-gar stektes på långt håll och röko som sopptallrikar. När det brändes ak-terat, stekte man magen. Mouquette hade helt lugnt knäppt ner byxorna för att torka linnet. Pojkarna drefvo nojs, och man brast i gapskratt, när hon med ens visade dem baken, hvilket hos henne var det yttersta uttrycket af förakt.

»Nu går jag», sade Chaval, som hade låst in sina redskap i sin kista.

Ingen rörde sig. Endast Mouquette fick brådtom och kilade efter ho-num under förevändning, att de båda två skulle gå hem till Montsou. Men man fortsatte att skämta, ty man visste, att han inte längre brydde sig om henne.

Catherine, som funderade på något, kom emellertid och talade tyst med sin far. Han tycktes förvånad och nickade sedan gillande. När han ropade på Etienne för att ge denne sitt knyte, sade han helt sakta till honom:

»Om du inte alls har några pengar, så hinner du svälta ihjäl, innan det blir aflöningsdag ... Vill du, att jag skall försöka att skaffa dig kredit på något ställe?»

Ett ögonblick stod den unge mannen tveksam. Han ämnade just be om sin halfannan franc och sedan gå sin väg. Men förlägenhet för den unga flickan höll honom tillbaka. Hon såg fast på honom, kanske skulle hon tro, att han hängde läpp för arbetet.

»Ni förstår, jag lofvar ingenting», fortsatte Maheu. »Men vi kunna inte få mera än ett afslag.»

Då sade Etienne icke nej. Man skulle säkert vägra honom kredit. För resten band det honom ju inte, han kunde alltid gå, sedan han hade ätit en bit. Sedan ångrade han, att han inte hade sagt nej, då han såg Catherines glädje, ett täckt skratt, en vänskaplig blick, lycklig, som hon var, öfver att ha kommit honom till hjälp. Hvad skulle allt det där tjäna till?

Sedan de hade tagit sina träskor och låst sina kistor, lämnade Maheuska familjen baracken i raden af kamrater, som gingo en och en, så snart de hade värmt sig. Etienne följde med; Levaque och hans pojke sällade sig också till tåget. Men när de gingo igenom sorteringshuset, häjdades de af ett häftigt uppträde. Kolvagnarna kommo dit direkt från mottagningen och tömdes af vagnstjälpare på harporna, och på ömse sidor om dessa stodo sorterer-skor, som stigit upp på trappafsatserna och voro beväpnade med skyffel och kratta, de samlade ihop stenarna och makade bort det goda kolet, som sedan genom trattar föll ned i vagnarna på den järnväg, som anordnats under huset.

Där hade Philoméne Levaque sin plats, hon spottade blod, var späd och blek med fåraktigt flickansikte. Med

hufvudet skyddadt af en blå ylletrasa, händer och armar svarta ända upp till armbågarna, sorterade hon nedanför en gammal häxa, hustru Pierrons mor, La Brulé, som man kallade henne, förfärlig att skåda med sina kattuggleögon och sin likt en girigbuks pung hopsnörda mun. De hade kommit i lufven på hvarandra, därför att flickan beskyllde käringen för att skrapa åt sig hennes stenar, så att hon inte kunde på tio minuter fylla en korg. Man betalade dem per korg, så att det var ständiga, aldrig upphörande trätor. Hårtestarna flögo, och händerna lämnade svarta märken på de röda kinderna.

»Ge henne ordentligt på käften!» ropade Zacharie där uppifrån till sin älskarinna.Alla sortererskorna brusto i gapskratt. Men mor Brulé kastade sig ilsket öfver Zacharie.

»Säg det, ditt as! Det vore bättre, du kändes vid de båda ungar, som du har med henne!... Är det skäligt det, med ett kräk, som inte kan stå på benen.»

Maheu måste hindra sin son från att gå ner för att, som han sade, en smula undersöka färgen på det där käringskrällets hud. En tillsyningsman skyndade fram, och krattorna började åter att rota i kolet. Nu såg man däruppifrån nere vid harporna blott kvinnornas kutiga ryggar, när de ursinnigt käbblade om stenarna.

Därute hade stormen hastigt lugnat ut, och en fuktig kyla sänkte sig från den grå himmeln. Nu, vid full dager, togo grufarbetarne sig ut som en skara negrer, som hade ramlat på näsan i smutsen. Några hade inte ätit upp sina stora smörgåsar, och det öfverblifna brödstycket, som låg emellan tröjan och skjortan, gjorde dem puckelryggiga.

»Se där ha vi Bouteloup», sade Zacharie flinande.

Utan att stanna växlade Levaque några ord med sin hyresgäst, en stor och mörk karl på trettifem år, med ett saktmodigt och hederligt utseende.

»Är soppan i ordning, Louis?»

»Jag tror det.»

»Är hustru min snäll i dag?»

»Ja, det tror jag, hon är.»

Andra grufarbetare började komma, nya skaror, som den ena efter den andra uppslukades af grufvan. Det var de, som skulle gå ned klockan tre, nya människor, som schaktet sväljde, arbetslag, som skulle ersätta kolhuggar-nes betingsarbeten nere i djupet. Grufdriften låg aldrig nere. Natt och dag gräfde mänskliga insekter i klippan sexhundra meter under hvitbetsfälten.

Emellertid gingo pojkarna först. Jeanlin anförtrodde Bébert en invecklad plan att få för fyra sous tobak på kredit. Lydie gick på aktningsfullt af stånd, Catherine följde efter tillsammans med Zacharie och Etienne. Ingen af dem sade något. Och först utanför krogen »Nyttan» kommo Maheu och Levaque i fatt dem.

»Nu ä* vi framme», sade den förstnämnde till Etienne. »Vill du gå in?»

Man skildes åt. Catherine stod ett ögonblick orörlig och såg än en gång på den unge mannen med sina stora ögon, som hade källvattnets grönaktiga klarhet och hvilkas kristall tycktes vilja läsa i det svarta ansiktet. Hon småskrattade och försvann jämte de andra i uppförsvägen, som ledde till grufbyn.

Krogen låg emellan byn och grufvan, där de båda vägarna korsade hvarandra. Det var en tvåvånings tegelbyggnad, hvitrappad uppifrån och ända ned samt upplifvad af en himmelsblå bred kant omkring fönstren. På en fyrkantig skylt, som var fäst of vanför porten, lästes i gula bokstäfver: »Nyttan, värdshus, hållet af Rasseneur». Bakom huset låg en kägelbana, innesluten af en häck. Bolaget, som gjort allt för att få köpa denna jordlapp, som låg inkilad i dess vidsträckta ägor, var förtvifladt öfver denna krog, som vuxit upp midt på fältet, med dörrarna på vid gafvel just vid själfva utvägen från Voreux.

»Stig på!» upprepade Maheu till Etienne.»En sejdel» rekvirerade Maheu af en frodig, blond flicka, dotter till en grannfru, som ibland såg till salen. »Är Rasseneur hemma?»

Flickan vred på kranen till en liten plåtankare med öl och svarade, att värden strax skulle komma in. Sakta tömde Maheu i ett enda drag hälften af sejdeln, för att skölja ner dammet, som täppte till halsen på honom. Han bjöd inte sitt sällskap. En enda gäst till, en annan våt och smutsig grufar-betare, satt vid ett bord och drack under tystnad sitt öl med en djupt fundersam min. En tredje kom in, fick efter en åtbörd, hvad han ville ha, betalade och gick utan att säga ett ord.

Men in trädde med godmodigt småleende en stor man på cirka 38 år, med trindt och slätrakadt ansikte. Det var Rasseneur, en för detta kolhuggare, som bolaget för tre år sedan afskedade i följd af en strejk. Duktig arbetare, hade han också lätt för att tala och ställde sig därför i spetsen för alla klagomål samt hade till sist blifvit de missnöjdes ledare. Liksom många andra bland grufarbetarnas hustrur, hade hans hustru redan då en serve-ringsrörelse; och när han blef bortkörd, blef han själf krögare, skaffade sig pengar, flyttade sitt värdshus midt emot Voreux, såsom en utmaning mot bolaget. Nu gick hans affär mycket bra, där blef en medelpunkt, och han förtjänade pengar på den förbittring, som han så småningom underblåst hos sina för detta kamrater.

»Det här är en ung man, som jag anställde i morse», förklarade Maheu rakt på sak. «Har du något af dina bägge rum ledigt och vill du ge honom kredit för fjorton dagar?»

Rasseneurs stora ansikte fick plötsligt ett uttryck af stort misstroende. Han gaf Etienne ett granskande ögonkast och utan att besvära sig med att uttrycka någon ledsnad svarade han:

»Båda mina rum ä’ upptagna. Omöjligt!»

Etienne väntade sig detta afslag. Men ändå plågade det honom och han förvånade sig öfver den ledsnad, han plötsligt erfor, öfver att gå sin väg. Men sak samma, han skulle gå, bara han hade fått sin halfannan franc. Grufarbetaren, som satt och drack vid ett bord, hade nu gått. Ideligen kommo andra, en och en, för att skölja halsen, sedan gåfvo de sig i väg igen med samma slankiga gång. Det var rätt och slätt en spolning, utan glädje eller passion, det tysta tillfredsställandet af ett behof.

»Det är således ingenting särskildt?» frågade Rasseneur i en egendomlig ton Maheu, som drack ur sitt öl i små klunkar.

Maheu tittade sig omkring och såg, att det icke var någon mera där än Etienne.

»J0, man har kommit i delo igen... för förtimringen.»

Han talade om, hvad som förefallit. Krögarens ansikte blef blossande rödt, en blodkongestion kom det att svälla och bröt i lågor fram i hy och ögon. Omsider brast han ut:

»Bravo! Om de understå sig att sänka arbetslönen, så barkar det åt skogen för dem.»

Etienne besvärade honom. Men han fortsatte ändå, under det att han då och då kastade sneda ögonkast åt honom. Och i halfkvädna ordalag och med underförstådda meningar talade han om direktören, herr Henne-beau, om dennes hustru, om hans brorson, lille Négrel, utan att nämna demvid namn, upprepande, att det inte kunde fortfara på detta viset och att det måste gå sönder när som helst. Eländet var alltför stort, han nämnde om järnverk, som lades ner, och hur arbetarne fingo gå därifrån. Under en månads tid hade han gifvit bort bortåt ett halfpund bröd om dagen. Dagen förut hade han hört, att herr Deneulin, som rådde om en grufva i grannskapet, inte visste, hur han skulle kunna hålla sig uppe. Han hade dessutom nyss fått ett bref från Lille, fullt af oroande meddelanden.

»Det är från den där personen, du vet», mumlade han, »som du en kväll träffade här.»

Han blef afbruten. Hans hustru kom nu också in, en lång och mager, hetsig kvinna med lång näsa och violblå kindknotor. I politiken var hon mycket radikalare än hennes man. »Jaså, Plucharts bref», sade hon. »Ja, om han vore herre, så skulle det snart bli bättre.»

Etienne, som hade hört på en stund, förstod meningen och flammade till vid dessa tankar på elände och hämnd. Det namn, som plötsligt kastades fram, kom honom att fara upp. Liksom mot sin egen vilja sade han helt högt:

»Pluchart, honom känner jag.»

Man tittade på honom, och han måste tillägga:

»Ja, jag är maskinarbetare, han har varit min förman, i Lille... En

duktig karl, jag har ofta språkat med honom.»

Rasseneur såg åter granskande på honom, och hans ansikte fick hastigt ett annat uttryck af en plötslig vaknad sympati. Till sist sade han till sin hustru:

»Det är Maheu, som fört hit den här herrn, som är kärrskjutare åt honom, för att höra efter, om det inte finns någon kammare ledig här ofvanpå,

och om vi inte skulle kunna ge kredit för en fjorton dagar.»

Nu blef affären uppgjord med några ord. Det fanns ett rum, hvars hyresgäst hade gett sig af på morgonen. Och krögaren, som blef mycket ifrig, blef allt mera öppenhjärtig, men upprepade alltjämt, att han af arbets-gifvarna inte begärde mera än det möjliga och icke liksom så många andra fordrade, hvad som var alldeles för svårt att få. Hans hustru ryckte på axlarna; hon ville absolut ha, hvad som var hennes rätt.

»Mjuka tjänare!» af bröt Maheu. »Allt det där skall inte hindra, att man far ner i grufvan, och så länge man gör det, skall det finnas människor, som få svälta ihjäl på kuppen ... Se bara på dig, så'n kaxe du har blifvit på de tre åren, sedan du slapp därifrån.»

»Ja, jag har tagit mig mycket», förklarade Rasseneur självbelåtet.

Etienne följde med ut till dörren och tackade Maheu, när denne gick, men han bara skakade på hufvudet utan att säga ett ord, och Etienne såg, hur han mödosamt gick uppför vägen till grufbyn. Fru Rasseneur, som höll på att servera gäster, kom och bad honom vänta ett ögonblick, så att hon finge visa honom upp på hans rum, där han skulle få tvätta sig. Borde han stanna? Han tvekade åter och kände sig illa till mods öfver saknaden af friheten på landsvägarna och hungern i solgasset, hvilken han hade utstått med glädje öfver att vara sin egen herre. Han tyckte, att han hade lefvat här under åratal från det att han under stormbyarna kom upp på slagghögen till timmarna, som han hade tillbragt under jorden, krypande i de svartagruforterna. Och det var honom motbjudande att börja på nytt igen, det var orättvist och alltför hårdt; hans själfkänsla uppreste sig emot tanken att bli ett djur, som man för fäar och tillintetgör.

Medan Etienne stod där och stred med sig själf, irrade hans ögon öfver den ofantliga slätten och urskilde den så småningom. Han blef förvånad, ty han hade icke tänkt sig horisonten sådan, när gubben Bonnemort hade i djupa mörkret antydt den för honom med en gest. Och under den blygrå himlen, i denna vintereftermiddags matta dager såg det ut, som om allt svart, som fanns i Voreux, allt kringflygande stenkolsdamm skulle ha fallit ned öfver slätten, pudrat in träden, täckt vägarna och besått jorden.

Etienne stod försänkt i betraktande, och hvad som mest förvånade honom var en kanal, Scarpeflodens kanalisering, som han icke hade sett under natten. Denna kanal gick rakt från Voreux till Marchienne, ett mils-långt band af matt silfver, en med stora träd kantad allé, som låg öfver de lägre trakterna, och flytande ändlöst långt med sina gröna strandsluttningars perspektiv och sitt bleka vatten, där de röda sluparna gledo fram. Nära gruf van var det en tilläggsplats, där farkoster lågo förtöjda, som lastade direkt från gruf vagnarna på viadukterna. Sedan gjorde kanalen en krök och gick snedt genom kärren; och hela denna jämna slätts lif tycktes ligga i detta geometriska vatten, som likt en stor väg genomskar den, forslande kol och järn.

Etiennes blickar gingo från kanalen uppåt grufbyn, hvilken låg på platån och af hvilken han urskilde blott de röda taken. Sedan gingo de tillbaka till Voreux och nedanför den lerrika sluttningen stannade de på ett par ofantliga högar af tegel, som tillverkats och bränts på stället. En gren af bolagets järnväg gick bakom en inhägnad och utgjorde förbindelse med gruf van. Man hissade nu nog ner de sista af grufarbetarne, som hade tjänstgöring under natten. Nu rådde icke längre mörkrets hemligheter, de oförklarliga åskorna, flammandet af stjärnor, som

ingen kände till. Borta i fjärran hade masugnarna och koksugnarna bleknat vid morgongryningen. Det enda, som icke hade stannat af, var pumpverket, som alltjämt flåsade med samma tunga, uttänjda andetag, en jättes andedrag, hvars grå imma han nu skönjde och hvilken af intet kunde mättas.

Då fattade Etienne häftigt sitt beslut. Kanske hade han tyckt sig däruppe, vid ingången till byn, urskilja Catherines klara ögon. Kanske var det snarare en upprorets fläkt, som blåste från Voreux. Det visste han icke; men han ville åter gå ned i grufvan för att lida och kämpa, han tänkte häftigt på dessa människor, om hvilka Bonnemort hade talat, på denne mätte och stinne afgud, hvilken tiotusen utsvultna människor gåfvo kött och blod utan att ens känna honom.ANDRA DELEN.

I.

Familjen Grégoires egendom Piolaine låg två kilometer öster ut från Montsou vid vägen till Joiselle. Det var en stor, fyrkantig, stillös byggnad, uppförd i början af 1700-talet. Af de vidsträckta ägor, som först tillhörde densamma, återstodo nu blott cirka tretti hektar, inhägnade af stenmurar och lätta att sköta. I synnerhet talade man om fruktträdgården och köksträdgården, som voro kända för sin frukt och sina grönsaker, de vackraste i hela trakten. För öfrigt fanns det ingen park, men i stället en liten skog. Den gamla lindallén, ett 300 meter långt löfhvalf, som räckte från grinden fram till förstutrappan, var en af märkvärdigheterna på denna kala slätt, där man kunde räkna de stora träd, som funnos mellan Marchiennes till Beaugnies.

Denna morgon hade herr och fru Grégoire stigit upp klockan åtta. Vanligtvis rörde de inte på sig förr än en timme senare, ty de sofvo mycket och med passion; men stormen under natten hade oroat dem. Medan hennes man gick ut för att genast se efter, om stormen hade gjort några skador, gick fru Grégoire ned i köket i tofflor och morgonrock af ylle. Liten, fet och redan femtiåtta år gammal, hade hon dock under sitt krithvita hår i behåll sitt knubbiga och förvånade dockansikte.

»Mélanie», sade hon till köksan, »om du skulle nu på morgonen sätta in kakan i ugnen, eftersom degen är färdig. Fröken stiger inte upp förr än om en halftimme, och då får hon den till sin choklad... Det vore just en öfverraskning!»

Köksan, en gammal, mager kvinna, som hade varit i deras tjänst i tretti år, började att skratta.

»Ja, det är sant, det vore en utmärkt öfverraskning... Jag har eld i spisen, så att ugnen är nog varm. Och så kan Honorine hjälpa mig lite.»

Honorine, en tjugu års flicka, som hade kommit dit som barn och blifvit uppfostrad i huset, hade nu tjänst som husjungfru. Hela tjänstepersonalen utgjordes af dessa bägge kvinnor och kusken, Francis, som hade de tyngre arbetena sig ålagda. En trädgårdsmästare och dennes hustru sysslade med grönsakerna, frukten, blommorna, hönsen och andra smådjur. Och som allt gick patriarkaliskt, vänligt och förtroligt till, lefde hela denna lilla värld i god sämja.

Fru Grégoire, som, medan hon ännu låg, hade funderat ut öfverrask-ningen med kakan, stannade för att se, hur degen sattes in i ugnen. Köket var mycket stort, och af den ytterliga snygghet, som rådde där, samt af den arsenal af kastruller, redskap och krukor, hvaraf det var fullt, kundeman sluta sig till, att det spelade en mycket viktig roll i huset. Där luktade godt af god mat. Hyllor och skåp voro öfverfulla af förråder.

»Var snäll och stryk väl öfver den med ägg, så att den blir riktigt vacker», förmanade fru Grégoire, när hon gick in i matsalen.

Fastän kaloriferen värmde upp hela huset, brann där inne en munter kolbrasa. Det rådde för öfrigt ingen lyx: ett stort bord, stolar och en skänk af mahogny; blott ett par djupa länstolar förrådde smaken för bekvämlighet och långa, sköna matsmältningsstunder. Man gick aldrig in i salongen, utan satt kvar i salen en famille.

Just i detsamma kom herr Grégoire in igen, klädd i en stor plyschkavaj, äfven han blomstrande för sina sexti år med grofva, men hederliga och goda drag under det lockiga hårets snö. Han hade träffat kusken och trädgårdsmästaren: ingen större skada, blott ett nedblåst skorstensrör. Han ville gärna hvarje morgon kasta en

blick på sitt Piolaine, som inte var tillräckligt stort att vålla honom omsorger och hvaraf han hämtade alla en godsägares fördelar.

»Nå än Cécile?» frågade han, »tänker hon inte stiga upp i dag?»

»Jag förstår inte, hur det är fatt», svarade hans hustru. »Jag tyckte mig höra, att hon rörde på sig.»

Bordet var dukadt; tre koppar på den hvita duken. Man skickade upp Honorine för att se efter, hvad det blef af fröken, men hon kom genast ner igen med återhållet skratt och dämpad röst, som om hon skulle ha talat där uppe på frökens rum.

»Ack, om herrskapet såge fröken!... Hon sofver... ja, hon sofver som en liten Guds ängel... Man kan inte tänka sig något sötare, det är en riktig glädje att se på henne.»

Föräldrarna växlade rörda blickar. Småleende sade fadern:

»Kommer du med och ser på henne?»

»Min stackars lilla stumpa!» mumlade hon. »Jag kommer.»

Och de följdes åt dit upp. Detta rum var det enda eleganta i hela huset, tapetseradt med blått siden och med lackerade möbler, hvita med blå ränder, ett bortskämdt barns nyck, som föräldrarna hade tillfredsställt. I sängens matta hvithet, i den halfdager, som föll in från öppningarna bakom en rullgardin, sof den unga flickan med den ena kinden stödd mot den nakna armen. Hon var inte vacker och alldeles för kraftig, välmående och mogen vid 18 år, men hon hade en härlig hy, en mjölklik friskhet med sitt kastanje-bruna hår, sitt runda ansikte med den lilla uppstudsiga näsan, som låg försänkt mellan kinderna. Täcket hade glidit undan, och hon andades så stilla, att hennes andetag icke ens höjde den redan tunga barmen.

»Den välsignade stormen har hindrat henne från att få en blund i ögonen», sade modern sakta.

Fadern gaf henne ett tecken att vara tyst. Båda två lutade sig ned och betraktade med dyrkan i hennes jungfruliga nakenhet denna dotter, som de så länge hade önskat sig och som de omsider hade fått, när de redan hade uppgifvit hoppet. I deras ögon var hon fullkomlig, ingalunda för fet, tvärtom aldrig nog välfödd. Och hon sof fortfarande, utan någon förnimmelse af, att de stodo bredvid henne, att deras ansikten voro tätt invid hennes.Men en svag skugga drog öfver hennes orörliga ansikte. De blefvo rädda, att hon skulle vakna och smögo ut på tå.

»Tyst!» sade herr Grégoire vid dörren. »Har hon inte sofvit, måste vi låta henne sofva.»

»Så länge hon vill, hjärtegrynet mitt», bekräftade fru Grégoire. »Vi skola vänta på henne.»

De gingo ned och slogo sig ned i länstolarna i matsalen; och t jänarinnorna, som skrattade åt, att fröken kunde sofva så godt, höllo utan knot chokoladen varm på spisen. Herr Grégoire tog en tidning, och hans hustru stickade på ett stort fottäcke af yllegarn. Det var mycket varmt, och icke ett ljud hördes i det tysta huset.

Familjen Grégoires förmögenhet, cirka fyr ti tusen francs i räntor, låg helt och hållet i en aktie i Montsou-grufvorna. De talade gärna om dess ursprung, som förskref sig från bolagets bildande.

I början af 1700-talet hade från Lille till Valenciennes yppats en riktig vurm att söka efter stenkol. Den framgång de imutare hade i början, hvilka sedan bildade Anzinbolaget, hetsade upp alla människor. I hvarenda kommun undersökte man marken, och bolag bildades, och inmutningar sköto upp som svampar på en natt. Men bland de envisaste kolsökarna på denna tiden hade baron Desrumaux säkert efterlämnat minnet af den mest hjältemodiga intelligensen. Under fyrti år hade han kämpat utan att förtröttas af de ständiga hindren: de första undersökningarna resultatlösa, nya gruf-vor efter många månaders arbete öfvergifna, ras, som fyllde schakten, plötsliga öfversvämningar, som dränkte arbetare, hundratusentals francs bort-* kastade i jorden; vidare styrelsens trakasserier, panik bland aktieägare, striden med jordägarna, som hade besluti t att icke erkänna de kungliga inmutningskoncessionerna, om man vägrade att underhandla med dem. Omsider hade han bildat bolaget Desrumaux, Fauquenois & C:o för att bearbeta inmutningen Montsou, och grufvorna började att ge små öfverskott, då ett par inmutningar i grannskapet, i Cougny, tillhörande grefve Cougny, och i Joiselle, tillhörig

bolaget Cormille och Jenard, höllo på att strypa honom genom sin förfärliga konkurrens. Lyckligtvis kom den 25 augusti 1760 ett aftal till stånd mellan de tre inmutningarna och slog ihop dem till ett enda. Montsous grufaktiebolag var nu bildadt, sådant som det existerar än i dag.

Desrumaux ägde vid denna tid Piolaine, hvartill hörde 300 hektarer, och han hade i sin tjänst som förvaltare Honoré Grégoire, en ung man från Picardie, farfars far till Léon Grégoire, Céciles far. När det ofvan nämnda aftalet slöts, gaf Honoré, som i en strumpa gömde cirka 50,000 francs i besparingar, med mycken ängslan efter för sin husbondes orubbliga tillit till företaget. Han tog fram 10,000 francs i vackra mynt och köpte en andel i gruf-van med fruktan att stjäla denna summa från sina barn. Hans son Eugène fick verkligen blott helt små utdelningar; och enär han hade slagit sig på affärer och hade begått den dumheten att göra af med de öfriga 40,000 francs'en af fädernearfvet, lefde han i tämligen skrala förhållanden. Men småningom steg utdelningen på hans andel, och förmögenheten tog sin början med Félicien, som blef i stånd att förverkliga en dröm, hvari hans farfar, den för detta förvaltaren, hade invaggat hans barndom: att inköpa det sönderstyekade Piolaine, hvilket han fick för ett löjligt billigt pris, såsom varande national-ägendom. De följande åren blefvo dåliga; man måste af bida upplösningen af de revolutionära katastroferna och sedan Napoléons blodiga fall. Léon Grégoire blef det, som i häpnadsväckande stigande grad fick skörda fördelen af sin farfars fars ängsliga penningplacering. Dennes fattiga 10,000 kronor förökades och svällde ut i mån efter bolagets förkofran. Från år 1820 gåfvo de 100 procent, 10,000 francs om året. År 1844 afkastade de tjugutusen, 1850 fyrtitusen per år. Till sist var det två år, då utdelningen stegrats till det kolossala beloppet af 50,000 francs: värdet af grufandelen noterades på börsen i Lille till en miljon, den hade på ett århundrade hundradubblats.

Herr Grégoire, som man rådde att sälja, när man hade uppnått denna kurs af en miljon, hade med sin leende, faderliga min sagt nej. Ett halfår därefter bröt det ut en industriell kris, och andelens värde sjönk till 600,000 francs. Men han log alltjämt och ångrade sig icke, ty nu hade familjen Grégoire en hårdnackad tro till sin grufva. Den skulle åter stiga, det fanns ingenting, som var så solidt. I denna andaktsfulla tillit blandade sig en djup tacksamhet mot ett värdepapper, som hade under ett århundrade födt familjen, utan att denna hade gjort något. Det var som en deras egen gudomlighet, som deras egoism omgaf med en kult, det var hemmets skyddande fe, som vaggade dem i lättjans säng och gödde dem vid deras rika bord. Detta räckte från far till son: hvarför då riskera att väcka dess missnöje genom att tvifla på detsamma? Och på bottnen af deras tilltro låg en vidskeplig fruktan, farhågan för, att grufandelens miljon plötsligt skulle smälta, om de sålde och skrinläde den. De ansågo den i bättre förvar i jorden, hvarur ett folk af gruf arbetare, generationer af utsvultna varelser, hämtade upp den åt dem, litet för hvarje dag, i mån af behof.

För resten regnade lyckans håfvor öfver detta hus. Herr Grégoire hade helt ung gift sig med dottern till en apotekare i Marchiennes, en ful flicka, som ingenting ägde, men som han tillbad och som, hvad lycka angick, hade gifvit honom allt. Hon hade stängt in sig i sitt hem, förtjust i sin man och utan någon annan vilja än hans; aldrig skilde dem någon olikhet i tycken, samma välmågans ideal enade deras önskningar, och på detta sätt lefde de sedan fyrti år tillbaka af ömsesidiga ömhetsbevis och små omsorger. Det var en ordningsfull tillvaro; deras fyrtitusen francs förtärdes utan hvarje buller, besparingarna gåfvos ut för Cécile, hvilkens sena födelse ett ögonblick hade rubbat budgeten. Ännu i dag tillfredsställde de alla hennes nycker: en häst till, ett par nya vagnar, toaletter från Paris. Men däraf njöto de ytterligare en glädje, intet funno de för vackert för sin dotter, fastän de för egen del hyste en sådan förskräckelse för att ståta, att de hade bevarat sin ungdoms moder. Hvarje utgift, som icke var till något gagn, tyckte de var dum.

Plötsligt öppnades dörren och en kraftig röst ropade:

»Jaså, man äter frukost utan mig!»

Det var Cecile, som hoppat upp ur sängen med ögonen ännu uppsvällda af sömnen. Hon hade helt enkelt fäst upp håret och kastat på sig en morgonrock af hvitt ylle.

»Nej visst inte», sade modern, »du ser ju, att vi väntat på dig ... Stormen har väl hindrat dig från att sofva, min stackars unge, eller hur?»

Den unga flickan såg mycket förvånad på henne.»Har det stormat?. . Det vet jag inte af, jag har inte rört på mig under hela natten.»

De brusto alla tre i skratt, ty detta tyckte de var komiskt. Och tjäna-rinnorna, som satte in frukosten, skrattade också, till den grad lustigt fann hela huset, att fröken hade sofvit sina tolf timmar i sträck. Åsynen af kakan kom ansiktena att riktigt stråla upp.

»Hvad, är den redan gräddad?» utbrast Cécile. »Det var då en riktig öfverraskning ... Den skall smaka utmärkt till chokladen, den är ju alldeles varm!»

De satte sig omsider till bords, chokladen rök i kopparna, och man talade en lång stund blott om kakan. Mélanie och Honorine stodo kvar inne och gåfvo små upplysningar om bakverket, sågo på, hur herrskapet med smöriga läppar proppade i sig af kakan samt sade, att det var ett nöje att baka en god kaka, när de sågo, att herrskapet åt den så gärna.

Men så började hundarna att skälla häftigt; man trodde, att det var för pianolärarinnans skull, som hvarje måndag och fredag brukade komma från Marchienne. En lärare i litteratur brukade också komma. På detta sätt hade den unga flickan fått hela sin undervisning på Piolaine i lycklig oveten-het, med barnsliga nycker och kastat ut boken genom fönstret, när något ämne tröttade henne.

»Det är herr Deneulin», sade Honorine, när hon kom in igen.

Bakom henne trädde Deneulin, en kusin till Grégoire, in utan vidare omständigheter, högröstad med lifliga åtbörder och en gammal kavalleriofficers hållning. Ehuru han var öfver femtitalet, voro hans kortklippta hår och stora mustascher kolsvarta.

»Ja, det är jag. Goddag!... Låt mig inte störa er!»

Han hade slagit sig ned, medan familjemedlemmarnas utrop välkomnade honom. Men så togo de åter itu med sin choklad.

»Har du något särskildt att säga mig?» frågade herr Grégoire.

»Nej, inte alls», skyndade herr Deneulin att svara. »Jag har gett mig ut på en ridtur för att friska upp mig lite, och som jag passerade förbi er grind, ville jag titta in och hälsa på er.»

Cécile frågade om Jeanne och Lucie, hans döttrar. De mådde förträffligt, den förra höll nu ständigt på med att måla, medan den andra, den äldsta, från morgon till kväll öfvade sin röst vid pianot. Men i hans röst fanns en lätt darrning, något ledsamt, som han sökte dölja under utbrotten af sin munterhet.

»Och vid grufvan är allt godt och väl?» frågade Grégoire.

»För sjutton! Den här gemena krisen sätter ju illa åt mig såväl som kamraterna ... Jo, nu få vi betala för de goda åren! Det har byggts bruk, byggts alldeles för mycket järnvägar, bundits i förhållande till den kolossala produktionen alldeles för mycket kapital. Och nu finns det inga pengar i rörelse, man kan inte mera få driftkapital till alltsammans... Emellertid är ställningen lyckligtvis inte förtviflad, och jag skall nog i alla fall reda mig.»

Liksom sin kusin hade Deneulin fått ärfva en andel i Montsougrufvorna. Men han, en företagsam ingeniör, som prompt ville förtjäna en kunglig förmögenhet, hade skyndat att sälja, när andelen hade kommit upp till en miljon. Han hade under några månader gått och funderat på en plan. Hans hustruhade efter en onkel fått den lilla inmutningen Vandame, där blott två gruf-vor voro öppna, Jean Bart och Gaston-Marie, hvilka lågo så i lägervall och hade en så bristfällig materiel, att bearbetandet af desamma knappt täckte kostnaderna. Nu drömde han om att sätta Jean Bart i stånd, att skaffa sig en ny maskin och att vidga schaktet för att kunna transportera mera, men ha Gaston-Marie kvar endast för pumpningen. Man skulle, sade han, där komma att skära guld med täljknifvar. Idéen var nog riktig. Men hela miljonen hade gått åt på kuppen, och den fördömda krisen inom industrivärlden bröt ut, just då de stora vinsterna skulle ge honom rätt. Han var för resten dålig administratör, än häftig, än beskedlig mot arbetarna och efter sin hustrus död lät han plundra ut sig samt gaf också sina döttrar lösa tyglar,

den äldsta af dem talade om att gå in vid teatern, och den yngre hade redan fått tre landskap refyserade på Salongen, bägge två helt muntra midt under förödelsen och nu, då nöden hotade, visande sig vara utmärkta husmödrar.

»Ser du, Léon», fortsatte han tveksamt, »det var ett misstag af dig att inte sälja på samma gång som jag. Nu barkar det utför med alltsammans och du kan sannerligen riskera att... Om du hade anförtrott mig dina pengar, så skulle du ha fått se, hvad vi skulle gjort i Vandame, i vår grufva.»

Grégoire drack ur sin choklad utan att brådska. Han svarade helt lugnt:

»Aldrig!... Du vet, att jag inte vill ge mig in i några spekulationer. Jag för ett lugnt lif, och det vore alltför dumt att bry min hjärna med af färsbekymmer. Hvad Montsou beträffar, så kunna andelarna få falla i pris, vi ha i alla fall vår tillräckliga utkomst. Man får väl, för tusan, inte vara en så'n frossare heller! Och var säker om, att det blir du, som kommer att bita dig i tummen, ty Montsou kommer att stiga igen, och Céciles barnbarn skola i framtiden också få god bärgning däraf.»

Med ett besväradt småleende satt Deneulin och hörde på.

»Det vill säga», mumlade han, »att om jag uppmanade dig att sätta in 100,000 francs i min affär, så skulle du säga nej?»

Han ångrade, att han hade gått så rakt på saken, när han såg familjen Grégoires oroliga ansikten, och uppsköt sin tanke på ett lån till längre fram, till någon förtviflad knipa.

»Åhnej, därhän har det inte gått med mig! Det var bara skämt.. . Ja, du har kanske rätt: de pengar, som andra förtjäna åt en, äro kanske de, på hvilka man säkrast göder sig».

Man bytte om samtalsämne. Cécile började åter att fråga om sina syss-lingar, hvilkas tycken och fallenheter voro föremål för hennes funderingar, på samma gång som de stötte henne för hufvudet. Fru Grégoire lofvade att med sina flickor komma och hälsa på de kära ungarna, så snart det blef en vacker solskensdag. Herr Grégoire såg tankfull ut och tog ingen del i samtalet. Men så sade han helt högt:

»Om jag vore i ditt ställe, skulle jag inte envisas längre, utan underhandla med Montsou... De äro mycket benägna därtill, du skulle få igen dina pengar.»

Han hänsyftade på det gamla hatet mellan Moutsou- och Vandame-grufvorna. Trots den sistnämndas obetydlighet var den mäktiga grannen

4 Zola, Dagbräckning.ursinnig öfver att, inkilad i sina vidsträckta områden, se denna jordbit, på sin höjd fjärdedelen af en kvadratmil, som var i en annans ägo, och efter att ha fåfängt försökt att strypa grannen, kom det Montsoubolagets afsikt att köpa området för lågt pris, när det var på upphällningen med dess ägare. Kriget pågick utan stillestånd, hvardera grufvan afbröt sina stollgångar ett par hundra meter ifrån den andra, det var en duell på lif och död, fastän direktörer och ingenjörer hade artiga förbindelser sins emellan.

Deneulins ögon flammade till.

»Aldrig!...» utropade han i sin tur. »Så länge jag lefver, skall Mont-sou icke få Vandame... I torsdags var jag på middag hos Hennebeau och jag såg nog, hur han slog sina lofvar kring mig. Redan i höstas, när storgubbarna kommo till styret, började de att kurtisera mig... Ja, ja, jag känner dem nog, dessa markiser och härtigar, dessa generaler och ministrar — stråtröfvare, som skulle klä af en in på bara kroppen, om man mötte dem i någon vrå i skogen.»

Han pratade ohäjdadt. Men Grégoire sökte inte att ta Montsous styrelse i försvar — de sex herrar, som enligt bolagsordningen af 1760 styrde bolaget med despotisk makt och af hvilka de fem öfverlefvande vid en styrelseledamots dödsfall utsågo efterträdaren bland de rika och mäktiga aktieägarna. Ägaren till Piolaine, som hade så sundt omdöme, tyckte, att dessa herrar stundom gingo för långt i sin alltför stora kärlek till pengar.

Mélanie kom in för att duka af bordet. Därute började hundarna åter att skälla, och Honorine gick emot dörren i

samma ögonblick Cécile, som höll på att kväfvas af värmen och maten, steg upp från bordet.

»Nej, vänta! Det är nog min lärarinna.»

Deneulin hade också rest på sig. När han såg flickan gå ut, frågade han småleende:

»Nå, hur går det med partiet med lille Négrel?»

»Därom är ingenting afgjordt», sade fru Grégoire. »Det sväfvar alldeles i luften ... Det tål att tänka på.»

»Ja visst», fortfor Deneulin med ett uppsluppet skratt. Systersonen och fastern tänker jag nog... Hvad jag riktigt baxnas öfver är, att det är fru Hennebeau, som på detta sätt kastar sig om halsen på Cécile.»

Men nu blef herr Grégoire förargad. En så fin dam och fjorton år äldre än den unge mannen. Det var alldeles orimligt. Han tyckte inte om att man skämtade om sådana saker. Alltjämt skrattande, tryckte Deneulin hans hand och gick.

»Nej, det var inte hon nu heller», sade Cécile, som kom in igen. »Det är den där hustrun, du vet, mamma, med sina två barn — grufarbetarhu-strun, som vi mötte... Sk’a vi låta dem komma in hit?»

Man var tveksam. Voro de mycket smutsiga? Nej, inte farligt, och de skulle ställa träskorna utanför på trappan. Herr och fru Grégoire hade redan sträckt ut sig i de stora länstolarna och smälte maten. De blefvo rädda för att nu behöfva byta luft och fattade därför sitt beslut:

»Honorine, låt dem komma in.»

Då kommo hustru Maheu och hennes små in, stelfrusna, hungriga och gripna af rädd blyghet, när de befunno sig i denna sal, där det var så varmt och där det luktade fint bröd så godt.I det stängda rummet hade persiennerna så småningom släppt in gråa strimmor af dager, hvilka aftecknade sig uppe emot taket. Den instängda luften var tung och alla fortsatte nattens sömn, Lénore och Henri på hvarandras armar, Alzire med det bakåtböjda hufvudet stödt mot puckeln, medan fader Bonnemort, som nu ensam upptog Zacharies och Jeanlins säng, snarkade med uppspärrad mun. Inte minsta ljud hördes inifrån kammaren, där hustru Maheu hade somnat om igen, medan hon lät Estelle få bröstet, som glidit ned åt sidan, med flickan, fullproppad af mjölk, tvärs öfver magen och nära nog förbi äfven hon, halft kväfd i barmens mjuka kött.

Gökklockan där nere gol sex. Från husräckorna i grufbyn hördes ljudet af dörrar och sedan klapprandet af träskor på trottoarernas stensättning; det var sortererskoma, som gingo till grufvan.Och så blef det åter tyst till klockan sju. Då slogos persiennerna om, och genom väggarna hördes gäspningar och hostningar. En kaffekvarn hade gnisslat länge, utan att ännu någon vaknade inne i kammaren. Men ett aflägset ljud af örfilar och tjut kom Alzire att sätta sig upp. Hon förstod, hvad tiden led och sprang upp och ruskade på modern.

»Mamma, mamma! Klockan är mycket. Du skulle ju gå bort för något ärende... Akta dig, du klämmer ihjäl Estelle!»

Och hon räddade barnet, som var till hälften kväfdt i den väldiga svällande barmen.

»O, så skönt!» gäspade hustru Maheu och gned sig i ögonen, »man är så utträlad, att man skulle kunna sofva hela dagen... Kläd på Léonore och Henri, jag skall ta dem med mig; du får se efter Estelle, jag vill inte dra henne med mig, jag är rädd, hon kan förkyla sig i det här hundvädret.»

Hon tvättade sig skyndsamt och tog på sig en gammal blå kjol, den snyggaste hon hade, och en grå yllekofta, som hon dagen förut hade lappat på ett par håll.

»Och mat till middagen, Gud hjälpe mig!» mumlade hon igen.

Medan modern gick dit ner, där hon vände upp och ned på allting, vände Alzire tillbaka ut i rummet, dit hon bar med sig Estelle, som hade börjat skrika. Men Alzire var van vid den lillas häftiga utbrott och fast hon var bara åtta år, kände hon till ömma kvinnofunder för att lugna och förströ henne. Hon lade henne varsamt i sin ännu varma säng och fick henne att somna om genom att ge henne ett finger att suga på. Det var hög tid, ty nu brast ett

annat oväsen lös, och hon måste genast stifta fred mellan Léonore och Henri, som omsider hade vaknat. Det var endast, när de sofvo, som dessa barn kommo om sams och snällt höllo hvarandra om halsen. Så fort hon hade stigit upp, kastade sig flickan, som var sex år gammal, öfver sin två år yngre bror, som tog emot örfilarna utan att ge igen. Bägge två hade samma alltför stora och liksom uppblåsta hufvud, med rufsigt, gult hår. Alzire måste dra systern i benen och hota henne med att skrubba skinnet af henne där bak. Så blef det bråk för tvättningen och för hvar je plagg, som hon tog på dem. De ville inte öppna på persiennerna för att inte störa fader Bonne-morts sömn. Han fortfor att snarka trots barnens oväsen.»Nu är det färdigt, ä' ni klara däruppe?» ropade modern.

Hon hade slagit upp fönsterluckorna, rört om i elden och lagt på kol. Hon hade hoppats, att gubben inte hade satt i sig all soppan. Men hon fann pannan alldeles urslickad och kokade en näfve vermiceller, som hon haft i reserv i tre dagar. Man fick äta dem kokta i vatten, utan smör, ty det fanns nog intet kvar af smörklicken från i går; och honblef öfverraskad, när hon fann att Catherine, då hon bredde smörgåsarna, hade gjort det underverket att lämna kvar en klick, stor som en nöt. Men nn var skänken riktigt tom: icke en brödkant, inte ett ben att gnaga på. Hvad skulle det bli af dem, om Maigrat höll i sig med att inte vidare ge dem kredit, och om herrskapet på Piolaine inte gåfvo henne de fem francs'en? När karlarna och flickan kom-mo hem från grufvan, måste de ju ha mat, ty man hade olyckligtvis inte uppfunnit att kunna lefva utan att äta.

»Kommer ni då aldrig?» skrek hon förargad. »Jag borde redan vara på väg.»

När Alzire och de båda andra barnen kommit ner, delade hon vermicel-lerna på tre små tallrikar. Själf var hon inte hungrig, sade hon. Fast Catherine redan hade slagit vatten på sumpen från gårdagen, slog hon på vatten än^en gång och slukade två stora koppar, så svagt kaffe, att det såg ut som rostvatten. Det skulle i alla fall hålla hennes krafter uppe.

»Nu skall du låta farfar sofva», förmanade hon Alzire, »och du skall noga se till, att Estelle inte gör sig illa och om hon vaknar och ger hals alltför mycket, så har du här en sockerbit, som du skall smälta i vatten och ge henne teskedvis ... Jag vet, att du är förståndig och inte äter upp den själf.»

»Och skolan, mamma?»

»Skolan, den får vara till en annan dag... Jag behöfver dig.»

»Och soppan, skall jag koka den, om mamma blir länge?»

»Soppan, soppan... Nej, vänta, tills jag kommer.»

Alzire, som hade en sjuklig liten flickas brådmogna förstånd, kunde mycket väl laga till soppan. Hon förstod nog nu, hur det var ställdt och envisades icke. Hela grufbyn hade nu vaknat upp, skaror af barn gingo till skolan, och man hörde det släpande ljudet af deras träsulade skor. Klockan slog åtta, och hos Levaques, där till vänster, pratades det allt högljuddare. Kvinnornas dag tog sin början omkring kaffepannorna, med händerna på höfterna och tungan snurrande oaflåtligt utan uppehåll. Ett visset ansikte med tjocka läppar och platt näsa lutade sig mot en fönsterruta och skrek:

»Här ska' du få höra något nytt.»

»Nej, nej, sedan!» svarade hustru Maheu. »Jag skall gå ett ärende.»

Och af fruktan att ge efter för bjudningen till en kopp varmt kaffe knuffade hon på Léonore och Henri och gick ut med dem. Däruppe låg fortfarande fader Bonnemort och snarkade med en taktmässig snarkning, som invaggade hela huset.

När hon kom ut, blef hustru Maheu förvånad öfver att finna, att det inte blåste storm längre. Det hade plötsligt slagit om till tö, himlen var gråkulen och husväggarna klibbiga af grönaktig fukt, vägarna svårtra-fikabla genom smutsen, en slags smuts, som är utmärkande för stenkols-distrikter, svart som uppblött sot, tjock och klibbig, så att skorna ville fastna i den. Hon måste genast klappa till Léonore, emedan den lilla roade sigmed att samla smuts på sina skor liksom på spetsen af en spade. När hon kommit ut ur grufbyn, tog hon vägen längs efter slaggberget

och följde kanalvägen och för genhetens skull skar hon tvärs öfver på bottenlösa vägar, genom obrukade trakter, inneslutna af mossbelupna gärdesgårdar. Det ena skjulet följde efter det andra, långa bruksbyggnader, höga skorstenar, som spydde ut sot och nedsvärtade fälten kring denna industri-köping. Bakom en grupp popplar visade den gamla grufvan Réquillart, hur dess klocktorn hade rasat, så att blott de grofva bjälkarna stodo kvar. Hustru Maheu vek af till höger och kom ut på stora landsvägen.

»Vänta du, smutsgris», sade hon, »jag skall lära dig att rulla kulor, jag!»

Nu var det Henri, som hade tagit upp en näfve med smuts och knådade ihop den. Bägge barnen, som hade blifvit örfilade med rättvis fördelning, höllo sig nu i skinnet och bara sneglade åt sidan för att titta på de spår, de lämnade i smutsen. Redan uttröttade af sina ansträngningar vid hvart-enda steg ett få sina skor lösa, traskade de på i smörjan. Åt Marchiennes till rullade vägen upp en nära milslång stenläggning, som gick rakt fram och mellan de rödaktiga fälten liknade ett i vagnssmörja doppadt band. Men på andra sidan gick den i sicksack utför tvärs genom Montsou, som är byggdt på sluttningen af en stor våglik höjning af slätten. Några stora villor i två våningar, brukschefernas bostäder, bröto fram igenom de låga husfasadernas tätt sammanslutna linje. En kyrka, äfven den af tegel som de andra byggnaderna och med sitt fyrkantiga klocktorn, som redan var smutsadt af det kringflygande koldammet, liknade en masugn i någon ny stil. Och bland alla dessa sockerbruk, repslagerier, kvarnar var det danslokalerna, krogarna, ölstugorna, som voro förhärskande, och så talrika, att på tusen hus var det mera än femhundra utskänkningsställen.

När hon närmade sig bolagets upplagsplatser — en lång sträcka af magasin och verkstäder — tog hustrun barnen vid handen, ett på hvardera sidan. Längre bort var direktörens, herr Hennebeaus bostad, ett slags stor villa, skild från vägen genom ett staket, bakom hvilket låg en trädgård, där magra träd förde en tynande tillvaro. En vagn hade just stannat framför porten, en dekorerad herre och en dam i pälskappa stego ur, främmande från Paris, hvilka stigit af tåget i Marchiennes; ty fru Hennebeau, som trädde fram i förstugans dunkel, utstötte ett utrop af öfverraskning och glädje.

»Gå på, sölkorfvar!» grälade hustru Maheu och drog barnen med sig, hvilka glömde sig kvar i smutsen.

Mycket orolig kom hon fram till Maigrats handelsbod. Maigrat bodde alldeles bredvid direktören; blott en enkel mur skilde villan från hans lilla hus. Där hade han en handelsbod, en lång byggnad, som vette mot landsvägen med en bod utan skyltfönster. Där hade han allt möjligt: specerier, charkuterivaror, frukt, bröd, öl, pannor och kastruller. För detta fogde i Voreux, hade han börjat med ett litet marketenteri; tack vare hans förmäns beskydd hade sedan hans affär utvidgats så, att han till sist tog lofven af handelsboden i Montsou. Han sammanförde de olika varorna och grufbyns rätt ansenliga kundkrets gjorde det för honom möjligt att sälja billigare och att ge större kredit. Han låg för öfrigt fortfarande i bolagets händer, ty detta hade byggt hans lilla hus och hans magasin.»Nu ä’ jag här igen, herr Maigrat», sade hustru Maheu ödmjukt, då hon träffade honom utanför sin bod.

Han såg på henne, men svarade ingenting. Han var korpulent, kall och artig samt berömde sig öfver att aldrig ändra ett beslut.

»Ni skall inte låta mig gå liksom i går. Vi måste ha något härifrån att äta till på torsdag... Det är visst sant, att vi ä* skyldiga er sexti francs sedan ett par år ...»

Hon yttrade sig i korta, generade ordalag. Det var en gammal skuld, som de hade ådragit sig under senaste strejken. De ha väl sina tjugu gånger lofvat att betala den, men de kunde icke, de förmådde icke att hvar fjortonde dag lämna honom fyrti sous. Och så hade i förgår en tråkighet drabbat dem: hon hade måst betala tjugu francs till en skomakare, som hotade med att annars låta göra utmätning. Det var därför de nu inte hade en sou. Annars skulle de liksom kamraterna ha redt sig till lördagen.

Men med utspänd mage och korslagda armar svarade Maigrat på alla böner nej med att skaka på hufvudet.

»Bara två bullar, herr Maigrat. Jag är ju förståndig, jag ber inte om kaffe... Bara två treskålpundsbullar för hvar dag.»

»Nej!» skrek han till sist, så mycket han orkade.

Hans hustru kom ut, en liten klen varelse, som tillbragte hela dagarna nedböjd öfver en kontorsbok utan att ens våga se upp. Förskräckt öfver att se denna stackars kvinna vända sina innerligt bönfallande blickar mot henne, drog hon sig skyndsamt in igen. Det påstods, att hon måste afstå sin plats i den äkta sängen åt kärrskjuterskorna inom kundkretsen. Det var ett kändt faktum, att när en grufarbetare ville ha anstånd med en skuld, behöfde han bara skicka dit sin dotter eller sin hustru, vare sig hon var ful eller vacker, bara hon var medgörlig.

Hustru Maheu, som fortfarande med blicken bad Maigrat, kände sig generad för den bleka glansen i hans små ögon, hvarmed han klädde af henne. Det retade henne; när hon var ung, innan hon hade fått sju barn, kunde hon väl ha förstått det. Hon gick därifrån och drog häftigt med sig Lénore och Henri, som plockade upp och undersökte nötskal, som kastats i rännstenen.

»Det här ska' ni inte komma att må bra af, herr Maigrat, kom det ihåg!»

Nu var det bara herrskapet på Piolaine, som stod henne åter. Om de inte gåfve henne fem francs, så kunde man gå och lägga sig och svälta ihjäl. Och medan hon gick, använde hon redan i tankarna sina fem francs: först bröd, sedan kaffe och så en fjärndel smör och en skäppa potatis till soppan på morgonen och till moset på kvällen; till sist kanske en smula prässylta, ty gubben behöfde en smula köttmat.

Kyrkoherden i Montsou, abbé Joire, gick förbi och lyfte upp sin kaftan med smidigheten hos en stor, välfödd katt, som är rädd för att väta pälsen. Han var vänlig och ville synas bekymra sig om ingenting för att inte stöta sig med hvarken arbetare eller arbetsgifvare.

»God dag, herr pastor!»

Han stannade icke, bara smålog åt barnen och lät henne stå där midt på vägen. Hon var inte alls religiös af sig, men hade helt tvärt fått den idén, att prästen skulle ge henne något.

Och vandringen började på nytt i den svarta, klibbiga smutsen. Ännuvar det två kilometer kvar, hon måste nästan släpa på barnen, som inte längre tyckte det var roligt, utan voro alldeles förbi.

»Bär mig, mamma!»

Hon bar dem, omväxlande den ena och den andra. Landsvägen var gropig af vattenpölar, hon skörtade upp sig för att inte komma fram alltför smutsig. Tre gånger höll hon på att falla, så slipprig var den evinnerliga landsvägen. Och när de omsider hunnit fram till trappan, rusade ett par

stora hundar fram emot dem och skällde så häftigt, att barnen skreko af

fruktan, tills kusken tog en piska och körde bort djuren.

»Ställ träskorna här och stig in», sade Honorine.

I matsalen stodo modern och barnen orörliga, bedöfvade af värmen, som plötsligt mötte dem, och mycket förlägna af de blickar, som den gamle herrn och den gamla damen gåfvo dem bortifrån länstolarna, däri de sträckte sig.

»Min dotter», sade den sistnämnda, »fyll nu ditt lilla värf.»

Herrskapet Grégoire hade gifvit Cécile det uppdraget, att vara deras allmoseutdelerska. Enligt deras uppfattning hörde detta till en god uppfostran. Man måste vara barmhärtig och självfva sade de, att deras hus var den gode Gudens hus. De smickrade sig själfva med, att de öfvade barmhärtighet med urskiljning, pinade, som de voro, af ständig fruktan att bli lurade och att lägga hyende under lasten. Därför gåfvo de aldrig pengar — aldrig! — inte tio sous, inte två sous, ty det var ett bekant faktum, att bara den fattige hade en slant, så söp han upp den. Deras allmosor voro därför alltid in natura, framför allt varma kläder, som under vintern delades ut till fattiga barn.

»Ack, de små hjärtungarna!» utropade Cécile, »så bleka de blifvit genom att gå i kylan!... Honorine, gå och hämta paketet, som ligger i skåpet. Jag har just kvar ett par ylledräkter och halsdukar... Ni skall få se, att de

stackars småttingarna nog skola få det varmt.»

Då återfick hustru Maheu målföret och stammade:

»Tack så mycket, fröken... Ni ä' alla mycket goda.»

Hennes ögon tårades, hon trodde sig säker om sina hundra sous och bara tänkte på, huru hon skulle be om dem, ifall man inte erbjöde henne dem. Husjungfrun kom icke tillbaka, och det uppstod ett ögonblicks besvärad tystnad. Hållande modern i kjolen, gjorde barnen stora ögon och stirrade på den på bordet kvarstående kakan.

»Ni har bara de här två?» frågade fru Grégoire för att bryta tystnaden.

»Ack, fru Grégoire, jag har sju.»

Herr Grégoire, som åter hade börjat att läsa sin tidning, gjorde en harmsen rörelse.

»Sju barn, men herre Gud, hvarför?»

»Det är oförståndigt», mumlade den gamla damen.

Hustru Maheu gjorde en tafatt, urskuldande rörelse. Ja, än se'n, inte tänkte man på det; barnen kommo ju till på så naturligt sätt. Och när de sedan vuxit upp, drogo de också till stacken, och så gick det ihop. De skulle nog också hemma hos dem haft att lefva på, om de inte hade haft farfar, som knappt kunde röra sig, och om inte af hela barnskaran endast hennes bägge pojkar och äldsta flickan hade varit de enda, som voro nog gamla attgå ned i grufvan. Man måste ju i alla fall föda barnen, som inte kunde uträtta något.

»Då har ni arbetat länge i grufvan?» frågade fru Grégoire.

Ett tyst leende lyste upp hustru Maheus bleka ansikte.

»Ja då, ja då ... Tills jag var tjugu år, arbetade jag nere i grufvan. Doktorn sa*, att jag nog skulle bli kvar i jorden, när jag fick barn andra gången, för det var, som om något då skulle ha kommit i olag invändigt. Jag gifte mig för resten vid den tiden och fick tillräckligt att sköta inomhus... Men på min mans sida ha de arbetat i grufvan i evärdliga tider, ända från farfars farfar, ja, man vet ju inte hur långt tillbaka, ända från början, när man tog första taget med hackan borta i Réquillart.»

»Nej men hvad gör då Honorine?» utropade Cécile otåligt. »Mélanie, gå upp och säg henne, att paketet ligger nederst i skåpet till vänster.»

Emellertid afslutade herr Grégoire helt högt de reflexioner, som väcktes hos honom genom åsynen af dessa uthungrade varelser.

»Nog finns det här i världen det, som är olyckligt, det är visst och sant; men kära ni, man måste också medge, att arbetarna inte äro särdeles förståndiga ... I stället för att som bönderna lägga af sina slantar, dricka grufarbe-tarna, skuldsätta sig samt ha till sist ingenting att föda hustru och barn med.»

»Det har herrn rätt i», svarade hustru Maheu lugnt. »Man går inte alltid på den rätta vägen. Det är just hvad jag säger odågorna, när de beklaga sig... För egen del har jag ju haft tur, ty min man super inte. Men i alla fall händer det om söndagarna, när han slår sig lös, att han ibland tar för mycket till bästa; men värre är det inte. Och det är så mycket hyggligare af honom, som han, med respekt till sägandes, söp som ett svin, innan vi gifte oss ... Men det hjälper oss ändå inte mycket, att han blifvit förståndig. Det finns dagar — som t. ex. i dag — då man skulle kunna vända upp och ned på alla lådorna i huset, utan att en enda styfver skulle ramla ut.»

Hon ville söka att hos dem väcka tanken på de där fem francs'en och fortfor att tala i samma mjuka tonart, under det att hon förklarade förhållandet med den fatala skulden, som först inte mycket betydde, men snart växte och slukade allt. Åtskilliga aflöningsdagar betalade man ordentligt, men en vacker dag kom man på efterkälken, då var det slut, och man skulle aldrig mera kunna ta igen skaden. Hålet vidgades; människorna fingo afsmak för det arbete, som inte ens gjorde det möjligt för dem att betala sina skulder. Nu var det strunt med alltihopa, de skulle aldrig komma ur knipan, så länge de lefde. För resten borde man förstå att en grufarbetare behöfde ett glas för att

skölja n%å koldammet. Det började på det sättet, och sedan, när tråkigheterna kommo, ville han aldrig gå ifrån krogen. Det kan väl också hända — utan att beklaga sig öfver någon — att arbetarna i alla fall inte förtjäna tillräckligt.

»Jag trodde», sade fru Grégoire, »att bolaget gaf er fria husrum och bränsle.

Hustru Maheu sneglade åt kolbrasan, som brann i kaminen.

»Ja, ja, man ger oss kol, den är ju inte vidare utmärkt, men den brinner i alla fall... Hvad husrum anbelangar, så betala vi inte mera än sex francs i månaden: det tycks ju inte vara något, men ändå är det ofta rätt svårt attbetala ... Som sagdt, skulle man i dag kunna få hugga mig i bitar utan att få fram en enda styfver. Där ingenting finns, där finns det inte något.»

Herr och fru Grégoire sade icke något, utan bara sträckte sig bekvämt, småningom uttråkade och illa till mods inför det elände, som på detta sätt framlades för dem. Hustru Maheu fruktade, att hon hade sårat dem och till-lade därför med den förståndiga och lugna minen hos en praktisk kvinna:

»Jag säger detta inte för att beklaga mig; det är nu en gång på det sättet, och man måste finna sig däri. Så mycket mera, som vi skulle ha svårt för att streta emot, vi skulle i alla fall säkert ingenting kunna ändra... Det bästa är ändå, att söka hederligt göra, hvad man ska' på den plats, där Gud har varit så nådig och satt en, eller hur, herrskapet?»

Herr Grégoire gillade lifligt hennes ord.

»Med dylika känslor, min snälla gumma, är man höjd öfver olyckan.»

Ändtligen kommo Honorine och Mélaine med paketet. Cécile löste upp det och tog fram de båda dräkterna. Hon ökade gåfvan med ett par halsdukar, ja äfven med strumpor och vantar. Allt detta skulle passa utmärkt; hon skyndade sig att låta jungfrurna svepa in de utvalda klädesplaggen, ty hennes pianolärarinna hade nyss kommit. Hon sköt modern och hennes barn mot dörren.

»Vi äro alldeles strandsatta», stammade hustru Maheu, »om vi bara hade hundra sous...»

Hon kunde inte få fram mera, ty familjen Maheu var stolt af sig och brukade aldrig tigga. Orolig såg Cécile på fadern, men denne sade tvärt nej med ett uttryck, som om han skulle ha uppfyllt en skyldighet.

»Nej, det ingår inte i våra vanor. Vi kunna inte.»

Den unga flickan, som rördes af moderns förvirrade min, ville öfverhopa barnen med vänlighet. De bara stirrade på kakan, och hon skar två bitar af den och gaf dem.

»Se här ska' ni få.»

Sedan tog hon tillbaka dem och bad om en gammal tidning.

»Vänta, ni sk'a dela med era syskon.»

Och medan föräldrarna betraktade henne med rörda blickar, sköt hon ut dem genom dörren. De stackars småttingarna, som inte hade fått något bröd, gingo sin väg och höllo vördnadsfullt dessa kakbitar i sina stelfrusna tassar.

Modern släpade barnen med sig på vägen; hon såg icke mera hvarken de ödsliga fälten eller den svarta smutsen eller den vida, blygrå himlen, som lofvade annat väder. När hon åter passerade genom Montsou, gick hon beslutsamt in till Maigrat och bad honom så enträget, att hon till sist fick ett par bullar, kaffe, smör samt till och med sina fem francs, ty mannen procen-tade också på kort tid. Det var inte henne, han ville något, det var Catherine: hon begrep detta, när han uppmanade henne, att skicka dottern för att göra uppköp. Jo, det skulle man få se! Catherine skulle örfila upp honom, ifall han komme henne för när.Klockan slog elfva i den lilla kyrkan i grufbyn Tvåhundrajyrti; det var ett kapell af tegel, dit abbé Joire kom och läste mässan om söndagarna. Där bredvid hörde man från skolhuset — som likaledes var af tegel — barnens hackande röster, fastän fönstren voro

stängda för den utomhus rådande kölden. De breda vägarna, hvilka till en del upptogos af småträdgårdar, som lågo med baksidorna mot hvarandra, voro öde mellan de fyra stora kvarteren af hvarandra lika hus, och dessa af vintern härjade trädgårdar spridde kring sig dysterheten hos sin märgelartade, knöliga jord, som de sista grönsakerna gåfvo ett ruskigt utseende.

När hustru Maheu kom tillbaka hem dit, gjorde hon en omväg för att gå och köpa potatis hos en gruffförmans hustru, som ännu hade kvar af skörden. Bakom en rad klena popplar, de enda träden på dessa kala fält, låg en grupp enstaka hus, fyra och fyra tillsammans, omgifven af sina trädgårdar. Som bolaget reserverade för gruffogdarna detta nya försök, hade arbetarne gifvit detta hörn af grufbyn öknamnet »Silkesstrumpan», liksom de kallade sin egen by »Betala-dina-skulder», med oförarglig ironi öfver sitt armod.

»Uff! Nu ä' vi omsider hemma igen», sade den med paket belastade modern och puffade in Léonore och Henri, som voro smutsiga och dödströtta.

Framför elden gallskrek Estelle, som vaggades på Alzires armar. Denna som inte hade mera socker och inte visste, hur hon skulle få den lilla stackaren att tiga, låtsade sig ge henne bröstet. Ofta lyckades detta knep. Men den här gången tjänade det ingenting till, att hon drog undan klädningan och tryckte hennes mun mot sitt magra bröst, en åttaårig sjuk flickas bröst; barnet blef ursinnigt öfver att bita i skinnet och inte få något.

»Ge mig henne», sade modern, när hon hade lagt ifrån sig sakerna. »Hon låter en ju inte säga ett ord.»

När hon nr klädningslifvet tagit fram ett bröst, tungt som en lädersäck och skrikhalsen tvärtystnande hade hängt sig fast vid lädersäckens hals, kunde man omsider få tala. Allt var för resten i god ordning; den lilla husmodern hade skött om elden, sopat och städat i salen. Och tyst som det nu var, kunde man höra farfar snarka däruppe med samma taktmässiga snarkning, som inte hade upphört ett ögonblick.

»Kors så mycket saker!» mumlade Alzire och tog åt matvarorna. »Om mamma vill, skall jag laga till soppan.»

Bordet var fullstapladt: ett paket kläder, två bullar, potatis, smör, kaffe, cikoria och ett halft skålpund pressylta.

»Ja, soppan!» sade modern med trött min, »men först måste vi gå och plocka syra samt ta upp purjolök... Nej, jag skall sedan koka den åt kar-larne ... Sätt på potatis, så ska' vi äta den med lite smör ... Och kaffe, glöm inte kaffet.»

Men så kom hon med ens att tänka på kakan. Hon såg Léonore och Henri, som tomhändta lågo och slogos på golfvet, redan uthvilade och krya. Hade inte dessa storätare under vägen gått och ätit upp kakan i smyg! Hon örfilade upp dem, fast Alzire, som satte grytan på elden, sökte att lugna henne.»Låt dem vara, mamma! Hvad mig beträffar, så vet du, att jag är lika nöjd om kakan. De voro ju hungriga, som hade gått så lång väg.»

Klockan slog tolf; man hörde ljudet af träskor, det var barnen, som kommo från skolan. Potatisen var kokt; kaffet, tillsatt med minst hälften cikoria, gick igenom silen med att sjungande ljud af stora droppar. Ett bordshörn röjdes af, men det var bara modern, som åt där, de tre barnen nöjde sig med knäna till bord, och hela tiden satt den lilla gossen utan att säga något med sin vanliga tysta glupskhet vänd emot pressyltan, hvars feta omslagspapper högeligen väckte hans begärelse.

Hustru Maheu höll på med att dricka sitt kaffe i små klunkar med bägge händerna kring glaset för att värma upp dem, då fader Bonnemort kom ned. Vanligtvis steg han upp senare, och hans frukost brukade vänta honom på elden. Men i dag tog han sig för att knota öfver, att det inte fanns någon soppa. Men sedan hans sonhustru sagt honom, att man inte alltid kunde ha det som man ville, åt han tyst sina potatisar. Då och då steg han upp och gick och spottade i askan af snygghetsskäl, och hopsjunken på stolen satt han sedan och rullade födan länge i munnen, ty han hade inga tänder att tugga med, med sänkt hufvud och slocknad blick.

»Åh, jag har glömt, mamma», sade Alzire, »att grannfrun, fru Levaque kom in...»

»Hon tråkar då alldeles ut mig», afbröt modern.

Hon hyste ett doft agg mot hustru Levaque, som dagen förut hade jämrat sig öfver sin fattigdom för att inte

behöfva låna henne något, och ändå visste hon, att Levaques just nu hade det bra ställdt, eftersom deras hyresgäst Buteloup hade betalt för fjorton dagar i förskott. Men i grufbyn lånade knappt det ena hushållet något af det andra.

»Kors, du kommer mig att tänka på något», fortsatte modern, »lägg in en sats kaffe ... Jag skall gå in med det till fru Pierron, jag är skyldig henne det se'n i förgår.»

Och när flickan hade lagt in paketet, sade hon, att hon skulle genast komma tillbaka igen och sätta på soppan åt karlarna. Sedan gick hon ut med Estelle på armen och lät den gamle Bonnemort sitta där och långsamt mala sin potatis, medan Léonore och Henri slogos om skalen, som föllo på golfvet.

I stället för att gå vägen omkring, tog hustru Maheu vägen rakt fram genom trädgårdarna af fruktan för, att hustru Levaque skulle komma och ropa på henne; och i det förfallna staket, som skilde Maheus trädgård från Pierrons fanns det ett hål, genom hvilket man kunde titta in till grannas. Där fanns den gemensamma brunnen, som gaf vatten åt fyra hushåll. Vid sidan, bakom några tynande syrenbuskar, låg ett lågt redskapsskjul, där man uppfödde en i sänder de kaniner, som man åt på högtidsdagarna. Klockan slog ett, det var kaffetimmen, inte en själ syntes till hvarken i dörrarna eller i fönstren. Endast en grufarbetare, som skulle arbeta nere i grufvan under natten och nu afbidade tiden för sitt nedstigande, stod och gräfde i sitt grönsaksland utan att titta upp. Då hustru Maheu kom till andra sidan midt för den andra byggnaden, blef hon förvånad öfver att se en herre och ett par fruntimmer komma fram vid kyrkan. Hon stannade ett ögonblick, hon kände igen dem:det var fru Hennebeau, som förde sina gäster, den dekorerade herrn och damen i pälskappan, på besök i grufbyn.

»Ack, hvarför har du haft besvär med det?» utbrast hustru Pierron, när hon fick igen sitt kaffe. »Det var ju ingen brådska.»

Hon var 28 år och ansågs för grufbyns skönhet, mörk, med låg panna, stora ögon, liten mun, kokett, fin och renlig som en katt och med en fortfarande vacker barm, ty hon hade aldrig födt barn. Hennes mor, la Brulé, änka efter en kolbrytare, som satt lifvet till vid grufvan, skickade flickan på arbete i en fabrik och svor på, att flickan aldrig skulle få gifta sig med en grufarbetare; och därför kunde hon aldrig låta bli att förarga sig öfver, att dottern omsider ändå hade gift sig med Pierron, som till på köpet var åtta år äldre och hade en flickunge på åtta år. Emellertid lefde makarna mycket lyckligt tillsammans trots allt sladder och alla historier, som voro i omlopp om mannens medgörlighet och om hustruns älskare: inga skulder, kött ett par gånger i veckan, ett så snyggt hållet hem, att man kunnat spegla sig i kastrullerna. Till råga på lyckan hade bolaget, tack vare vissa beskyddare, gifvit mannen rätt att sälja karameller och bakelser, och glasburkar med sådana saker stodo uppradade på ett par hyllor i fönsterna. Det gaf en förtjänst af sex å sju sous om dagen, ibland, om söndagarna, tolf. Och i dessa lyckliga förhållanden var det bara mor Brulé, som väsnades och gastade som en gammal revolutionskvinna, hvilken skulle på arbetsgifvarna hämnas mannens död, och den lilla Lydie, som i alltför vanliga sittoppar fick känningar af familjens häftighet.

»Så duktig hon redan är», sade hustru Pierron och drog på smilbandet åt Estelle.

»Åh, hvad det är svårt att ha barn, det vill jag inte tala om», sade hustru Maheu. »Du är lycklig, som inga har. Du kan då åtminstone ha det snyggt.»

Fastän hemma hos henne själf allt var i god ordning, och hon skurade hvarenda lördag, kastade hon en afundsjuk husmoders blick på denna skinande rena sal, där det till och med fanns nätta prydnadssaker — förgyllda vaser på skänken, en spegel, tre taflor i ramar.

Fru Pierron höll på med att ensam dricka sitt kaffe, ty alla de andra, som hörde huset till, voro i grufvan.

»Du kan dricka lite med mig», sade hon.

»Nej tack, jag har just nyss druckit hemma.»

»Ja, hvad gör det?»

Det gjorde ju i själf va verket ingenting. Och så sutto de där bägge två och smuttade på sitt kaffe. Mellan karamellburkarna gingo deras blickar till husen midt emot, hvilka i fönstren visade upp sina gardiner, hvilkas större eller mindre grad af hvithet skvallrade om hurudana husmödrarna voro. Hos Levaques voro gardinerna mycket smutsiga, riktiga trasor, som sågo ut, som om man hade torkat grytbottnarna med dem.

»Att man kan lefva i sådan smuts!» mumlade hustru Pierron.

Då kom hustru Maheu i farten och kunde inte mera hejda sig. Ack, om hon bara hade en sådan där hyresgäst som Bouteloup, skulle hon minsann ha sitt hus bra ställdt! Bara man förstod att sköta saken, så var en hyresgäst en utmärkt affär. Men man fick inte ligga inne med honom. Också mannen, som söp, slog sin hustru och rände efter sångerskorna på café-chantanferna i Montsou.»

Hustru Pierron tog på sig en min af djup afsky. Ja, dessa sångerskor, de vållade alla slags sjukdomar. Det fanns en sådan i Joiselle, som förgiftade en hel grufva.

»Hvad som förvånat mig är, att du tillåter din son att gå tillsammans med deras flicka.»

»Ja visst, ja!... Försök att hindra det!... Deras trädgård ligger intill vår. På sommaren var Zacharie alltid ihop med Philoméne bakom syrenbuskarna, och de generade sig alls inte uppe på redskapsskjulet; man kunde inte gå och hämta vatten i brunnen utan att komma på dem.»

Det var den vanliga historien om de köttsliga beblandelsema i grufbyn, pojkar och flickor, som tillsammans fördärfvade och förskämde sig självfva och hvarandra och kastade kull sig, som de sade, på det låga, sluttande taket på redskapsskjulet, så fort det började bli mörkt. Alla kärrskjuterskorna läto sig där göra hafvande med sitt första barn, när de inte gjorde sig den mödan att för den sakens skull gå till Réquillart eller in i sädesfälten. Det betydde ingenting, de gifte sig sedan; det var endast mödrarna, som voro förargade, när pojkarna började för tidigt, ty en pojke, som gifte sig, inbragte inte sedan något åt familjen.

»I ditt ställe skulle jag hellre göra slut på saken», genmälte hustru Pierron helt beskedligt. »Hon har redan två gånger fått barn med din Zacharie, och de komma nog att ännu mera binda sig vid hvarandra... I alla fall gå pengarna din näsa förbi.»

Hustru Maheu blef alldeles ursinnig och sträckte ut sina händer:

»Hör hvad jag säger: gifta de sig, så förbannar jag dem... Är inte Zacharie skyldig oss respekt? Han har ju kostat oss pengar och dem skall han betala oss tillbaka, innan han skaffar sig en hustru på halsen. Säg, hvad skulle det bli af oss, ifall våra barn genast började att arbeta för andra. Då vore det lika godt att svälta ihjäl!»

Hon lugnade sig emellertid.

»Jag bara säger så här i allmänhet, längre fram få vi se... Jag skall säga, att ditt kaffe är starkt och godt: du lägger på, du, så det förslår.»

Sedan hon pratat om diverse annat under en kvart, rusade hon på dörren och skrek, att soppan åt hennes karlar inte var färdig. Därute gingo nu barnen hem från skolan, några kvinnor syntes vid dörrarna och tittade efter fru Hennebeau, som gick vägen fram längs en af huslängorna och gaf sina gäster förklaringar rörande grufbyn, i det att hon utpekade ett och annat. Besöket började att väcka uppståndelse i byn. Gruf arbetar en upphörde ett ögonblick att gräfva i grönsakslandet, ett par skrämda höns sprungo ängsliga omkring i trädgårdarna.

När hustru Maheu skulle gå in till sig, stötte hon på hustru Levaque, som hade gått ut för att i förbifarten få tag i doktor Vanderhaghen, läkaren hos bolaget, en liten fjäskig herre, öfverhopad af bestyr och som sprang, medan han ordinerade.

»Herr doktor», sade hon, »jag kan inte mera sofva, jag har ondt i hela kroppen... Det vore behöfligt att få tala med doktorn om saken.»

Han duade alla. Utan att stanna svarade han:»Låt mig vara i fred! Du dricker för mycket kaffe.»

»Och min man», sade hustru Maheu i sin tur, »borde ni komma och se till... Han har alltjämt sitt onda i benen.»

»Det är du, som sliter ut honom. Lämna mig i fred!»

De båda kvinnorna stodo, där de stodo och sågo den flyende doktorn på ryggen.

»Stig på», sade hustru Levaque, efter att med sin granne ha utväxlat en förtviflad axelryckning. »Du må tro, att det finns nytt att prata om... Och du skall dricka lite kaffe. Det är alldeles nykokt.»

Hustru Maheu stretade emot, men måste ge med sig. Nåja, alltid kunde hon dricka en tår kaffe för att inte göra den andra emot. Och hon steg in.

Salen var så smutsig, att den var riktigt svart. Golf och väggar voro fulla af flottfläckar, skänk och bord klibbiga af smuts, och stanken af ett dåligt hållet hus kom en nästan att storkna. Bredvid elden med bägge armbågarna på bordet och näsan öfver tallriken satt Bouteloup, som ännu var ungdomlig för sina 35 år, och höll på att göra slut på ett stycke kokt kött, skulderbred och groflemmad, frodig och säflig, medan den lille Achille, Philoménes förstfödde, som redan fyllt två år, stod alldeles invid honom och tyst såg på honom med ett glupskt djurs bönfallande uttryck. Bouteloup, som trots sitt mörka skägg var mycket ömsinnad, stoppade då och då en bit kött i munnen på barnet.

»Vänta, så jag får sockra på det», sade hustru Levaque, och lade i förväg pudersockret i kaffekannan.

Hon, som var sex år äldre än mannen, var hemsk att skåda, utsliten, med barmen på magen och magen på låren, med ett tillplattadt tryne med gråaktiga skräggstrån och alltid okammad. Han hade tagit henne alldeles sådan hon befanns utan att rensa henne mera, än han rensade sin soppa, i hvilken han hittade hårstrån, eller sängen, där lakanen gjorde tjänst i tre månader. Hon ingick också i pensionen, och hennes man upprepade gärna, att goda affärer göra goda vänner.

»Jo du, det var för att tala om för dig», fortsatte hon, »att i går kväll såg man Pierronskan stryka omkring åt Silkesstrumpan till. Herrn, du vet, väntade på henne bakom Rasseneur, och de togo tillsammans vägen utefter kanalen ... Hvad ... snyggt... en gift hustru!»

»Åh kors», svarade hustru Maheu, »innan Pierron gifte sig med henne, skänkte han kaniner till fogden; nu lånar han henne sin hustru, det är ju billigare för honom.»

Bouteloup slog till ett väldigt flatskratt och kastade en insåsad bröd-skifva i munnen på Achille. De båda kvinnorna fortforo att lätta sitt hjärta på Pierronskans bekostnad: denna var en kokett, som visst inte var vackrare än någon annan, men alltid höll på med att sköta om sin hy, att tvätta sig och pomadera sig. Nåja, det var ju mannens sak, ifall han tyckte om så'na finesser. Det fanns karlar, som voro så ärelystna, att de skulle kunna torka sina förmän hvar som helst bara för att få höra dem säga tack. Till sluts blefvo de afbrutna därigenom, att en grannhustru kom in med en liten barnunge på nio månader, Désirée, Philoménes sistfödda: den unga modern, som åt sin frukost i sorteringshuset, hade ställt det så, att man skulle kommadit ner till henne med den lilla, hvarvid hon slog sig ned bland stenkolen och gaf barnet di.

»Min unge kan jag inte gå ifrån en minut, för då börjar hon genast att tjuta», sade hustru Maheu och betraktade Estelle, som hade somnat in på hennes armar.

Men hon lyckades inte undvika den uppmaning, som hon en stund hade läst i hustru Levaques ögon.

»Säg, vi skulle väl tänka på att göra slut på det här.»

Först hade de båda mödrarna utan att behöfva tala om saken varit ense om att inte påyrka giftermål. Om Zacharies mor ville så länge som möjligt få lyfta sonens halfmånadspenning, så blef Philoménes mor rasande vid bara tanken på att lämna ifrån sig sin dotters. Det var ingenting, som brådskade; den sistnämnda skulle till och med ha föredragit, att ha gossen hos sig, så länge det var bara ett barn, men när gossen växte upp och åt duktiga tag samt det hade blifvit ett barn till, så fann hon, att hon inte gick i land med saken och yrkade nu ursinnigt på äktenskap, som en kvinna, den där inte har lust att släppa till af sitt eget.

»Zacharie har ju genom lotten gått klar krigstjänsten», fortsatte hon, »det är inte mera något, som hindrar... När ska’ vi säga, det kan bli?»

»Det där få vi skjuta upp med så länge», svarade hustru Maheu. »Det är ledsamma saker, det där! Som om de inte skulle ha kunnat vänta, tills de blef vo gifta... Det försäkrar jag, att om jag finge veta, att Catherine hade gjort en sådan där dumhet, så strypte jag henne.»

Hustru Levaque ryckte på axlarna.

»Bry dig inte om det, hon kommer nog därhän, liksom alla andra.»

Säker som en man, som är hemma hos sig, gick Bouteloup och rotade i skänken för att söka efter bröd. Grönsaker till Levaques soppa, potatis och purjolök, lågo på ett bordshörn till hälften skalade, hvilket arbete börjats och lagts undan tio gånger under de ideliga sladderstundema. Hustru Levaque hade emellertid nyss åter tagit itu med dem, då hon åter gick ifrån dem och gick och ställde sig framme vid fönstret.

»Hvad är detta för ena?... Åh kors, det är fru Hennebeau med främmande Se där gå de in till Pierrons.»

Genast kastade sig bägge två åter öfver hustru Pierron. Åh, det slog aldrig fel, att när bolaget hade främmande, som besökte grufbyn, förde man dem direkt till henne, för där var så fint. Men man lät säkert bli att tala om för dem de där snygga historierna med öfverfogden. Man kan väl ha det fint, när man har älskare, som ha 3,000 francs i inkomst och dessutom bostad och värme för att inte nämna presenter. Men om det var fint utvändigt, så var det då inte fint invändigt. Och hela tiden de främmande voro kvar där midt emot, stodo de och sladdrade därom.

»Se nu gå de», sade slutligen hustru Levaque. »De göra en tur omkring ... Titta, kära du, jag tror, att de gå in till dig.

Hustru Maheu blef ängslig. Hvem vet, om Alzire hade torkat af bordet? Och så hennes soppa, som inte var färdig! Hon stammade »adjö så länge», rusade på dörren och kilade hem till sig utan att titta åt sidan.

Men därinne var allt skinande rent. Helt allvarlig hade Alzire med en kökshandduk framför sig tagit itu med att laga soppan, när hon såg, attmodern inte kom tillbaka. Hon hade tagit upp de sista purjolökarna i trädgården, plockat syra samt höll just på med att rensa grönsakerna, medan vattnet i en stor kittel stod på elden och värmdes för karlarnas bad, när de kommo hem. Händelsevis råkade Henri och Léonore att vara snälla, if-rigt sysselsatta, som de voro, med att slita sönder en gammal almanack. Fader Bonnemort satt tyst och rökte sin pipa.

Hustru Maheu flåsade ännu, när fru Hennebeau knackade på dörren.

»Vi få väl lof att stiga på, snälla mor?»

Storväxt, blond, lite tung i fyrtitalets yppiga mognad, smålog hon med ansträngd nedlåtenhet utan att alltför mycket visa sin fruktan för att fläcka ner sin klädning af bronsfärgadt siden, hvaröfver hvilade en kappa af svart sammet.

»Stig in, stig in!» sade hon upprepadt till sitt främmande. »Vi störa inte någon... Nå, här är ju också snyggt, och ändå har denna duktiga hustru sju barn. Sådana äro alla hushållen... Jag nämnde ju, att bolaget hyr ut huset åt dem för sex francs i månaden. En stor sal i undervåningen, två rum ofvanpå, källare och trädgård.»

Herrn med ordensbandet och damen i pälskappan, som på morgonen hade kommit med tåget från Paris, spärrade upp sina undrande ögon och deras ansikten uttryckte deras häpnad öfver dessa oväntade saker, som alldeles förbryllade dem.

»Trädgård!» upprepade damen. »Men här skulle man ju vilja bo, det är förtjusande!»

»Vi ge dem kol, mera än de bränna», fortsatte fru Hennebeau. »Läka-kare besöker dem två gånger i veckan; och när de bli gamla, få de pension, fast man inte gör något afdrag på af löningen.»

»Åh, riktigt ett förlofvadt land!» mumlade förtjust den gamle herrn.

Hustru Maheu hade skyndat att bjuda stolar. Damerna betackade sig. Fru Hennebeau kände sig redan trött, sedan denna roll af djurföreviserska hade beredt henne ett ögonblicks förnöjelse i hennes landsförvisnings ledsamhet; men hon erfor genast obehaget af den fadda lukten af armodet, trots den utsökta snyggheten i de hus, dit hon vågade sig in. Hon för öfrigt bara upprepade små lösryckta fraser, som hon hört utan att någonsin vidare fråga efter detta folk af arbetare, som sträfvade och ledo i hennes närhet.

»Åh, de söta barnen!» mumlade den främmande damen, som fann dem förfärliga med deras alltför stora hufvuden med rufsigt, lingult hår.

Hustru Maheu fick tala om, hur gamla de voro, och af artighet frågade de henne också om Estelle. Fader Bonnemort hade vördnadsfullt tagit pipan ur munnen, men han var ändå fortfarande ett föremål för deras oro, så härjad som han var genom sina fyrti år i grufvan, med sina styfva ben, under-gräfda kroppshydda och likbleka ansikte. Och när han fick ett häftigt host-anfall, tyckte han, det var bäst att gå och spotta därute, ty han trodde, att hans svarta spott skulle förefalla de främmande otäck.

Alzire gjorde riktig lycka. En sådan liten näpen hushållerska med handduken framför sig. Man lyckönskade modern till att ha en liten flicka, som för sin ålder redan var så förståndig. Om puckeln talade ingen; blickar fulla af ett med ett visst obehag blandadt medlidande riktades ständigt mot den stackars lytta varelsen.»Om man nu», sade fru Hennebeau till sist, »i Paris frågar er om våra grufbyar, så kan ni ge dem besked... Alltid lika lugnt som nu, patriarka-liska seder, alla människor lyckliga och välmående, som ni ser; ett ställe, dit ni borde komma för att rekreera er en smula för lugnets och den goda luftens skull.»

»Det är förträffligt, alldeles förträffligt!» utropade till sist parisherrn i ett utbrott af hänförelse.

De gingo sin väg med den förtjusta min, hvarmed man går ut från en lokal, där märkvärdigheter förevisas, och hustru Maheu, som följde dem ut, stannade på tröskeln, medan de sakta aflägsnade sig under högljudt samtal. Det hade samlats folk på vägarna, de måste gå igenom skaror af kvinnor, som kallats ihop af ryktet om deras besök, hvarom berättades från hus till hus.

Just utanför sin dörr hade hustru Levaque häjdat hustru Pierron, som nyfiket hade skyndat till. Bägge två låtsade en obehaglig öfverraskning. Hvad nu? Ämna det främmande herrskapet ligga hos Maheu öfver natten? Men det var väl inte så trefligt.

»Aldrig nån’sin ha de en slant, fast de förtjäna så mycket. Ja, när man svinar, så ...!

»Jag har nyss sport, att hon i morse gick till herrskapet på Piolaine och tiggde, och Maigrat, som förut hade nekat dem bröd på kredit, gaf henne nu ... Man vet nog, hur Maigrat tar ut likviden!»

»Af henne, åh nej, därtill skulle sannerligen behöfvas mod... Det blir nog af Catherine, han tar ut den...»

»Tror du inte, att hon nyss var nog fräck att säga mig, att hon skulle strypa Catherine, ifall hon gjorde några sådana där dumheter!... Liksom om inte långe Cheval hade långt före detta kastat kull henne på redskapsskjulet!»

»Tyst!... Här komma de främmande.»

Hustru Levaque och hustru Pierron nöjde sig med att utan ohöflig nyfikenhet helt stilla stå och titta på sned åt herrskapet, när det gick ut. Sedan kallade de ifrigt med ett tecken till sig hustru Maheu, som ännu gick med Estelle på armen. Och orörliga stodo de alla tre och åsågo, hur fru Hen-nebeaus och hennes gästers välklädda ryggar aflägsnade sig. Så snart dessa hade kommit ett trettital steg bort, började åter sladdret med fördubblad ifver.

»Det kostar pengar, det där, som de ha på sig; det är kanske meravärdt än de själfva.»

»Jo, säkert!... Den andra känner jag inte, men hon, som är hemma här, fru Hennebeau, henne ville jag inte ge två styfver för, så stor och tjock hon än är. Det går historier om henne...»

»Kors, hvad för historier?»

»Hon lär ha karlar!... Ingeniören, att börja med...»

»Den magra puttifnasken... Nej, han är alldeles för liten, den skulle hon tappa bort i sängen.»

»Nå än se'n, om hon tycker det är roligt? När jag ser en dam, som går och rynkar på näsan och som ser ut att aldrig finna sig, hvar hon än är, litar jag inte mycket på henne... Se bara, hur hon går och svänger på stussen och ser ut, som om hon föraktade oss alla. Är det skick och fason, det?»

5 Zola, Dagbräckning.De främmande promenerade vägen framåt med samma långsamma gång och fortsatte att prata, då en kalesch stannade på landsvägen framför kyrkan. En herre, som tycktes vara cirka fyrtiåtta år, steg ur, klädd i svart, åtknäppt bonjour, mycket mörkhyad, med myndigt utseende och mycket korrekt.

»Det är hennes man», mumlade hustru Levaque och sänkte rösten, liksom om hon hade varit rädd för, att han kunde höra henne och fattad af den heliga skräck, som direktören ingaf sina 10,000 arbetare.

Nu var hela grufbyn på benen. Kvinnornas nyfikenhet stegrades, grupperna slöto sig tillsammans till en hop, och skaror af af osnutna barnungar stodo och gapade på trottoarerna. Ett ögonblick såg man också lärarens bleka ansikte, som ett ögonblick stack upp öfver häcken kring skolan. Mannen, som höll på med att gräfva i trädgården, stod ett ögonblick stilla med foten på skofveln och uppspärrade ögon. Sorlet af allt sladdret växte småningom ut med ett ljud som af harskramlor, likt en vindstöt, som far igenom torra löf.

Framför allt utanför Levaques dörr var det, som samlingen hade vuxit. Först hade ett par kvinnor gått dit bort, sedan tio, så tjugu. Nu teg hustru Pierron visligen, då det fanns alltför många öron. Hustru Maheu, som var en bland de förståndigaste, nöjde sig också med att bara se; och för att lugna Estelle, som hade vaknat och skrek, tog hon för allas ögon helt lugnt fram sitt bröst, ett präktigt digifvande djurs spene, som dallrande hängde ned, liksom uttänjd genom den aldrig sinande mjölkkällan. När herr Henne-beau hade låtit damerna sitta upp på framsätet i vagnen, som sedan rullade bort åt Marchiennes till, hördes en sista explosion af de pladdrande rösterna, alla kvinnorna gestikulerade och pratade hvarandra i munnen under ett tumult som i en myrstack i uppror.

Men klockan slog tre. Nattlagets arbetare hade gått, Bouteloup och de andra. Plötsligt visade sig i vägkröken vid kyrkan de första kolhuggarna, som kommo hem från grufvan, svarta i ansiktet, med genomblötta kläder, armarna i kors och kutryggiga. Då rusade kvinnorna i väg huller om buller, alla sprungo sin väg, alla skyndade hem till sig, med förfäran och förskräckelsen hos husmödrar, som genom för mycket kaffe, för mycket skvaller och sladder hade illa skött sina åligganden. Och man hörde nu endast detta rop, som ställde bannor och trätor i utsikt:

»Åh, herre min Gud, soppan! Soppan, som inte är färdig!»

IV.

När Maheu kom hem, sedan han hade lämnat Etienne hos Rasseneur, fann han Catherine, Zacharie och Jeanlin till bords och i fart med att äta sin soppa. När man kom hem från grufvan, var man så hungrig, att man åt i sina våta kläder och innan man ens hade tvättat sig; ingen väntade; bordetstod dukadt från morgon till kväll, alltid satt där någon, som åt sin portion, alltefter som arbetets kraf medgaf.

Redan i dörren fick Maheu syn på matvarorna. Han sade ingenting, men hans oroliga ansikte klarnade upp. Hela förmiddagen hade den tomma skänken, bristen i huset på kaffe och smör oroat honom, ansatt honom som smärtsamma stickningar, medan han högg på sin flöts, halfkväfd därinne i sin ort. Hur månne hans hustru hade betett sig? Och hur skulle det gå med dem, om hans hustru hade kommit tomhänd hem? Men nu fanns det ju litet af hvarje. Det skulle hon tala om sedan. Han skrattade belåtet.

Catherine och Jeanlin hade redan stigit upp från bordet och drucko kaffet på stående fot. Zacharie, som inte kände sig riktigt mätt af soppan, skar sig en stor brödskifva och strök smör på den. Han såg visserligen pres-syltan på en tallrik, men han rörde den inte, ty kött, det var för faderns räkning, när det inte fanns mera än för en. Alla sköljde ned soppan med ett stort glas friskt vatten, den klara, goda drycken under slutet af halfmånaderna.

»Jag har inte något öl», sade Maheus hustru, när hennes man i sin ordning hade satt sig vid bordet. »Jag ville gärna få några slantar öfver... Men om du vill ha, så kan flickan springa och hämta en liter.»

Han tittade muntert på henne. Hvad för något? Hade hon pengar också!

»Nej, nej!» sade han. »Jag har druckit en sejdel, det är nog.»

Och Maheu slog sig ned för att med långsamma skedtag sätta i sig den röra af bröd, potatis, purjolök och syra, som fyllde den spillkum, hvilken tjänade honom till tallrik. Utan att släppa Estelle hjälpte hustrun Alzire, så att det icke skulle saknas något, sköt fram till honom smöret och syltan, samt satte hans kaffe på elden, för att det skulle bli riktigt varmt.

Emellertid började vid brasan den stora tvagningen i en afsågad tunna, som förvandlats till balja. Catherine, som kom först, hade fyllt baljan med ljumt vatten; helt lugnt klädde hon af sig, tog af sig hufvan, tröjan, byxorna och äfven linnet, van därvid, sedan hon var åtta år och vuxen upp därvid utan att se något ondt däri. Hon bara vände sig med magen mot elden och gned sig sedan duktiga tag med såpa. Ingen såg åt henne, icke ens Léonore och Henri voro längre nyfikna att se, hur hon var skapad. När hon var ren, gick hon splitt naken uppför trappan och lämnade sitt våta linne och sina andra kläder i en hög på köksgolfvet. De båda bröderna kommo i gräl med hvarandra: Jeanlin hade skyndat sig att hoppa i baljan under förevändning, att Zacharie ännu åt, men denne knuffade undan honom med åberopande af sin rätt och sade, att om han var nog artig att tillåta Catherine att blöta sig först, så ville han därför inte ha slaskvattnet efter någon pojkvasker, så mycket mindre som man, när Jeanlin plaskat sig i vattnet, kunde därmed fylla skolans alla bläckhorn. Slutet blef, att de tvättade sig tillsammans, äfven de vändande sig mot elden, och de till och med hjälpte hvarandra med att gno hvarandra på ryggen. Sedan försvunno de, liksom systern, alldeles nakna uppför trappan.

»Se så de smörja ned!» mumlade modern, i det att hon tog upp kläderna för att hänga upp dem till torkning. »Alzire, tag och torka upp litet.»

Men oväsen från den andra sidan om väggen tog ordet ur munnen påhenne. Det var svordomar af en man och en kvinnas gråt, ett riktigt strids-

tramp med dofva slag, hvilka läto som stötar mot en tom pumpa.

»Nu får Levaqueskan smörj», konstaterade Maheu helt lugnt, medan han med skeden skrapade bottnen i sin spilkum. »Det var löjligt, Bouteloup påstod, att soppan var färdig.»

»Jo, tack vackert, färdig!» sade hustru Maheu. »Jag såg grönsakerna ligga på bordet inte ens rensade.»

Skriken fördubblades, det hördes en förfärlig knuff, som kom väggen att skaka, och så blef det alldeles tyst. Med en min af lugn rättvisa gjorde

Maheu sitt slutinlägg, i det att han sväljde sin sista sked.

»Det där är ju alldeles naturligt, om soppan inte är färdig.»

Sedan han hade druckit ett fullt glas vatten, högg han in på pressyltan. Han skar den i små fyrkantiga bitar, som han tog upp med knifspetsen och åt på sitt bröd utan gaffel. Man talade icke, när far åt. Själf hade han en tyst hunger; han kände alls icke igen Maigrats vanliga charkuteri varor, det här måste vara från annat håll, men han gjorde ändå sin hustru inga frågor. Han bara frågade, om gubben fortfarande sof där ofvanpå. Nej, farfar hade redan gått ut på sin vanliga promenad. Och så blef det tyst igen.

Men lukten af fläskmaten hade kommit Léonore och Henri att titta upp, där de roade sig med att på golfvet draga upp bäckar af det utspillda vattnet. Bägge två kommo och ställde sig bredvid fadern, gossen först. Deras ögon följde hvarje bit; fulla af hopp, sågo de på den, när den togs från tallriken och med bestörta miner gåfvo de akt på, hur den försvann i faderns mun. Till sist märkte fadern det glupska begär, som gjorde dem bleka och kom deras läppar att vattnas.

»Ha barnen fått af det här?» frågade han.

Och när hans hustru tvekade om svaret, sade han:

»Du vet, att jag inte tycker om sådana här orättvisor. Jag mister ap-

titen, när barnen stå omkring mig för att tigga sig till en bit.»

»Jo visst ha de fått med af den!» utropade hon förargad. »Har du lust att göra dem till viljes, så kan du ge dem din andel och andras med, de proppa i sig, tills de spricka... Är det inte sant Alzire, att vi ha ätit sylta allihop?»

»Jo, riktigt sannt, mamma», svarade den lilla puckelryggen, som i sådana fall ljög med en gammal människas tvärsäkerhet.

Léonore och Henri stodo orörliga af häpnad, upprörda öfver slik lögnaktighet — de, som fingo stryk, om de icke talade sanning. Deras barna-hj ärtan svällde och de hade god lust att pro tetera, att säga, att de inte voro med, när de andra hade ätit sylta.

»Bort med er!» sade modern och körde undan dem till den andra ändan af salen. »Ni skulle skämmas att alltid stå och hänga näsan öfver fars tallrik. Och om han nu också ensam finge sylta, är det inte han, som arbetar? Medan ni andra, era odågor, ännu bara kosta pengar. Ja, och mera än ni ä* stora till.»

Maheu ropade till sig barnen. Han lyfte upp Léonore på vänstra knät och Henri på det högra, så fortsatte han med syltan och bjöd barnen på kalas. De fingo hvar sin del, som han skar i små bitar. Barnen slukade och voro förtjusta.

När han hade slutat, sade han till hustru sin:»Nej, ge mig inte kaffe nu. Jag skall först tvätta mig ... Hjälp mig att slå ut det här smutsiga vattnet.»

De fattade baljan i handtagen och tömde ut den i rännstenen utanför dörren, när Jeanlin kom ner, klädd i torra kläder, byxor och blus af ylle, bäg-gedera alldeles för stora och ledsna vid att blekas ut på brodern.

När modem såg honom tyst smita ut genom den öppna dörren, häjdade hon honom.

»Hvart ska' du gå?»

»Dit bort.»

»Hvart dit?... Du skall gå och plocka cikoria till salad i kväll. Begriper du? Om du inte kommer hem med salad, så får du med mig att göra.»

»Ja, det ska’ bli.»

Jeanlin gick med händerna i fickan, släpande träskorna och vaggande på sina magra höfter — en ofullgången tioårings — som en gammal grufar-betare. Nu kom Zacharie i sin tur ned, mera vårdadt klädd i en svart ylletröja med blå ränder. Fadern ropade åt honom att inte komma sent hem; utan att svara något, bara nickande på hufvudet, gick sonen med snuggan i munnen.

Baljan var åter full af ljumt vatten. Maheu tog redan långsamt af sig tröjan. På en vink tog Alzire Léonore och Henri med sig ut för att leka utomhus. Far tyckte inte om att tvätta sig i hela familjens åsyn, som det gick till i många andra hus inom grufbyn. Han klandrade för resten ingen, han bara sade, att det kunde duga för barnen att plaska tillsammans.

»Hvad gör du däruppe?» ropade mamma Maheu uppåt trappan.

»Jag lagar min klänning, som jag slet sönder i går», svarade Catherine.

»Det är bra... Kom inte ner, far tvättar sig.»

Nu voro Maheu och hans hustru ensamma. Hon hade satt ned Estelle i en stol och liksom af ett underverk skrek inte den lilla, som fann sig väl framför elden och riktade mot föräldrarna sina ögon, uttryckslösa som alltid hos en dylik liten varelse, hvars tankeförmåga ännu icke har vaknat. Alldeles naken, hukade Maheu ned sig vid baljan, när han först hade doppat hufvudet och gnidit in det med denna grönsåpa, som genom hundraårigt bruk blekt ur

och gulfärgat rasens hår. Sedan steg han i vattnet, gnodde in bröst, mage armar och lår och gnodde dem energiskt med bägge händerna. Hans hustru stod bredvid och såg på.

»Jag såg, hur du tittade, när du kom hem», började hon ... Du var ängslig, inte sant? Men matvarorna lugnade dig, eller hur?... Tänk dig, att herrskapet på Piolaine inte gåfvo mig en enda slant. Men de ä' ändå så snälla, de ha gett barnen kläder, och jag skämdes för att bönfalla om något, orden fastna mig alltid i halsen, när jag ber om något.»

Hon gjorde ett ögonblicks afbrott för att sätta Estelle riktigt stadigt i stolen, ty hon var rädd, att hon skulle ramla ned. Maheu fortfor att gnida huden på sig utan att med någon fråga påskynda denna historia, som intresserade honom; han väntade tåligt att komma underfund med sammanhanget.

»Du skall veta, att Maigrat sa' nej till mig, tvärt nej, nästan körde ut mig som en hund ... Du förstår, att det inte var för trefligt. Ylleкläder värma nog, men de fylla inte magen, inte sant?»

Han såg upp, men sade ingenting. Ingenting på Piolaine, hos Maigratingenting; hur i all världen hade hon då betett sig? Hon hade, som vanligt, vikt upp klädningsärmarna för att tvätta ryggen på honom och andra partier, som det var svårt för honom att komma åt. För resten tyckte han om att hon såpade in honom och gned honom öfverallt, så att hon kunde knäcka handlofvarna. Hon tog såpa och bearbetade hans axlar, medan han höll sig styf för att kunna stå emot.

»Nå, jag gick tillbaka till Maigrat, och jag sa1 honom... ja, jag sa' honom mitt hjärtas mening, och att man inte skulle ha en smula hjärta för att kunna göra som han, och att det skulle gå honom illa, såvida det finnes någon rättvisa... Det stod han inte ut med att höra, han tittade både hit och dit och hade nog helst velat kila sin väg...»

Från ryggen hade hon kommit ned till klinkorna, och när hon kommit sig i tagen, gick hon på vidare, i alla veck och vrår; inte något ställe på kroppen gick hon förbi; utan gjorde den lika skinande fin som sina tre kastruller på rengöringslördagen. Men af den häftiga rörelsen med armarna svettades hon och darrade och flåsade, så att hon icke kunde få fram orden.

»Till sist kallade han mig en gammal kardborre, men måste ge med sig ... Nu ha vi bröd till lördag, och det bästa är, att han lånade mig fem francs ... Jag tog också kaffet, cikorian och smöret hos honom och tänkte också ta sylta och potatisen hos honom, men jag märkte att han morrade. För sju sous sylta, aderton sous potatis, återstår mig tillräckligt till en stufning och till en köttsoppa med grönsaker ... Jag tror, att jag inte har användt förmiddagen illa, eller hvad tycker du?»

Nu torkade hon honom och klappade honom med en handduk på de ställen, där det inte ville bli torrt.

Lycklig och belåten och utan att tänka på, att skulden skulle längre fram göra sig kännbar, brast han i ett bredt löje och gaf henne stora famnen.

»Nej, låt bli, din dumming, du är ju våt, du blöter ner mig... Men jag är nu bara rädd, att den där Maigrat har sina planer...»

Hon tänkte tala om Catherine, men hejdade sig. Hvad tjänade det till att oroa far? Det skulle bara bli historier utan all ände.

»Hvad då för planer?» frå:ade han.

»Kors jo, planer att kugga oss. Catherine får allt noga se upp med räkningen. »

Han tog henne åter i famn och nu släppte han henne icke. Badet slutade alltid på det sättet. Hon piggade upp honom genom att gnida honom så kraftigt och sedan fara öfver hela kroppen på honom med linnedukar, hvilket kittlade håren på hans armar och bröst. Det var för resten likaledes hos kamraterna i grufbyn tiden för dumheterna, då man aflade flera barn, än man ville ha. Om natten hade man hela familjen kring sig. Han förde henne mot bordet och skämtade och rasade med henne som en duktig karl, som nu njöt af den enda trefliga stunden på hela dagen, hvilket han kallade för att få sin efterrätt, och en efterrätt, som inte kostade något. Hon

med sin svällande midja och barm stretade på skämt emot en smula.

»Åh, så’na dumheter, herre Gud, så’na dumheter!... Estelle sitter och tittar på oss; vänta, så jag får vända henne om.»

»Ah, bah! En tre månaders unge, hvad tror du hon begriper?»

När han hade rest sig upp igen, tog Maheu helt enkelt på sig ett partorra byxor. Hans nöje, när han var ren och hade nojsat med hustru sin, var att en liten stund gå med öfverkroppen naken. På hans hvita hud, hvit som på en bleksiktig flicka, hade skråmorna och refvorna af kolet åstadkommit riktiga tatueringar, och det tycktes han stolt öfver, han visade sina tjocka armar och sitt breda bröst, skinande som blå-ådrig marmor. Om sommaren ställde sig alla grufarbetarne på det sättet i farstudörrarna. Trots det fuktiga vädret gick han till och med nu dit ett ögonblick och ropade något mustigt ord bort till någon kamrat, som också med naken bringa stod på andra sidan trädgårdstäpporna. Äfven andra stodo och exponerade sig. Och barnen, som gingo och drefvo på trottoarerna, tittade upp och skrattade också åt allt detta i fria luften förevisade trötta arbetarkött.

Medan Maheu drack sitt kaffe, utan att ännu ha tagit på sig en skjorta, berättade han för sin hustru om ingenjörens vrede med anledning af förtimringen. Han var nu lugn, sedan förargelsen gått öfver, och med en gillande nick lyssnade han till sin hustrus förståndiga råd, ty i slika affärer visade hon sig mycket förnuftig. Hon upprepade ständigt och jämt för honom, att man inte vann något på att opponera sig mot bolaget. Hon talade sedan om för honom fru Hennebeaus besök. Utan att säga något därom, voro bägge två stolta däröfver.

»Får man nu komma ner?» frågade Catherine uppifrån trappan.

»Ja, ja, pappa håller på att torka sig.»

Den unga flickan hade tagit på sig sin söndagsklädning af mörkblå poplin, som redan var urblekt och nött i vecken. På hufvudet hade hon en svart, mycket enkel tyllhatt.

»Jaså, du har klädt om dig... Hvart skall du gå?»

»Jag skall gå till Montsou för att köpa ett band till min hatt... Jag tog bort det gamla, det var så smutsigt.»

»Du har således pengar, du?»

»Nej, Mouquette har lofvat att låna mig tio sous.»

Modern lät henne gå, men ropade henne tillbaka, när hon kommit till farstudörren.

»Gå inte till Maigrat och köp band... Han skulle kugga dig och tro, att vi rulla oss i pengar.»

Fadern, som hade hukat ned sig framför elden för att så mycket fortare torka nacke och armhålor, inskränkte sig till att säga:

»Gå inte och drif på vägarna långt in på natten.»

På eftermiddagen arbetade Maheu i trädgården. När han höll på med att sköta om sin jordlapp, kom Levaque och rökte sin pipa i sin täppa och tittade på den salad, som Bouteloup hade planterat i förmiddags, ty om inte hyresgästen hade varit så duktig i att gräfva, skulle där inte ha vuxit annat än nässlor. De började att prata tvärs öfver staketet. Levaque, som kände sig vederkvickt och uppiggad genom att ha klått upp sin hustru, sökte förgäfves att få Maheu med sig till Rasseneur. Var han rädd för att tömma en seidel? Man kunde slå ett parti käglor, promenera en stund med kamraterna och sedan gå hem och äta kvällsvard. Detta var det vanliga lifvet, när de kommit upp ur grufvan. Det var ju visserligen inte något ondt i det, men Maheu höll i sig: om han inte planterade om sin salad, skulle den i morgon vara vissen. I själfva verket var det inte därför, att han var för-ståndig, som han sade nej, utan han ville inte be sin hustru om en enda sou af hvad som fanns kvar af hennes fem francs.

Klockan slog fem, när hustru Pierron kom och frågade, om hennes Lydie hade kilat i väg med Jeanlin, Levaque svarade, att det troligen var på det sättet, ty Bébert hade också försvunnit, och de pojkslynglarna gingo alltid tillsammans ut på kurtis. Sedan Maheu hade lugnat dem genom att säga dem, att Jeanlin skulle plocka cikoria till

salad, togo han och kamraten sig för att ansätta den unga kvinnan på ett visserligen oblygt, men godmodigt sätt. Hon tog illa vid sig, men gick inte sin väg, ty i själfva verket kittlade de grofva orden henne, fast hon skrek med händerna på magen. Till hennes hjälp kom en mager kvinna, hvilkens stammande vredesutbrott liknade en hönas kackel. Andra kvinnor, som stodo på afstånd vid sina farstudörrar, förskräcktes i tro, att något galet verkligen var på färde. Nu var skolan slut, och hela barnskaran gick och drog på vägen, som riktigt myllrade af småttingar, som pepo och rullade om på vägen, medan de slogos med hvar-andra. De fäder, som icke voro på krogen, sutto gruppvis tre å fyra tillsammans, nedhukade på hälarna, liksom de brukade göra nere i grufvan, och rökte sina pipor i skydd af en vägg, utan att ofta säga hvarandra något enstaka ord. Ursinnig gick hustru Pierron sin väg, när Levaque ville känna efter, om hon hade bra lår. Levaque gick ensam till Rasseneur, medan Maheu fortsatte med sitt trädgårdsarbete.

Kvällen föll hastigt på, och hustru Maheu tände lampan, förargad öfver att hvarken flickan eller pojkarna kommo hem. Det kunde hon ha slagit vad om: aldrig kunde man få äta tillsammans det enda målet, då man skulle ha kunnat alla vara samlade kring bordet. Och inte fanns cikoriesaladen, som hon hade väntat på. Hvad kunde den pojkslyngeln plocka så här dags i beckmörkret? Salad skulle passa så bra till den stufning, hon ställt att puttra öfver elden: potatis, purjolök, syra, frikasserade med stekt lök. Hela huset luktade stekt lök, denna goda lukt, som härsknar fort, och som tränger in i och förpestar grufbyns stenväggar, så att man långt ut på slätten, genom denna ampra doft af fattigmans kök, känner lukten af dem.

När Maheu vid mörkrets inbrott gick in från trädgården, satt han och slumrade genast in på en stol med hufvudet mot väggen. Så fort han om kvällen satte sig ned, somnade han. Gökklockan gol sju, Henri och Léonore slogo sönder en tallrik i sin envishet att hjälpa Alzire, som höll på att duka, då farfar Bonnemort först bland de bortavarande kom hem, ifrig att få äta och gå tillbaka till grufvan. Hustru Maheu väckte nu sin man.

»Vi måste väl i alla fall äta nu... De ä* tillräckligt stora för att hitta hem. Det tråkiga är med saladen!»Efter att hos Rasseneur ha ätit sin soppa, gick Etienne upp på den lilla vindskammare, som han skulle ta i besittning, midt för Voreux. Där föll han fullt påklädd ned på sin säng, alldeles förbi af trötthet. På två dygn hade han inte sofvit fyra timmar. När han vaknade i skymningen, låg han en stund bedöfvad, utan att känna igen, hvar han befann sig. Och han kände sig så olustig, var så tung i hufvudet, att han knappt kunde stiga upp för att hämta lite frisk luft, innan han åt kvällsmat samt gick och lade sig för natten.

Utomhus blef luften allt mildare och mildare. Etienne gick på måfå rakt fram endast för att skaka af sig febern. När han gick förbi Voreux, som redan nere i sitt hål låg försänkt i mörker och där inte en enda lykta ännu brann, stannade han ett ögonblick för att se, när grufvans dagsverks-arbetare gingo därifrån. Det var säkert sex klockan slog; hisskarlar, lastare och stalldrängar gingo skockvis sin väg, blandade med sortererskor, hvilka man knappt kunde skönja i det tilltagande mörkret, men hvilkas skratt man hörde.

Först kommo mor Brulé och hennes måg Pierron. Hon trätte på honom, därför att han icke hade bistått henne i en tvist med en förman angående beräkningen af hennes dagsverke.

»Du förbannade ynkrygg! Ska’ det vara en karl, som låter stuka sig af en af de där sluskarna, som gnaga oss inpå benen!»

Pierron gick helt lugnt med henne utan att svara något. Men till sist sade han:

»Skulle jag kanske rusa på min förman för att skaffa mig ledsamheter? Nej tack!»

»Ja, så kryp då, bäst du vill!» skrek hon. »Men herre Gud, om min dotter hade lydt mig!... Det är då inte nog med, att de ha tagit lifvet af min far, du skulle kanske också vilja, att jag ska1 tacka dem? Nej, jag vill se deras hjärtblod!»

Deras röster dogo bort, Etienne såg henne försvinna, med sin örnnäsa, sina hvita, fladdrande hårtestar, sina långa magra armar, som gestikulerade ursinnigt. Men så kom ett par ynglingars prat bakom honom att lyssna. Han hade känt igen Zacharie, som väntade där och som hans vän Mouquet nu hunnit upp.

»Kommer du nu?» frågade den sistnämnda. »Vi ska* äta en smörgås

och sedan kila vi till Volcan.»

»Strax, jag har bara lite att uträtta!»

»Hvad då?»

Mouquet vände sig om och fick se Philoméne, som kom ut från sorte-ringshuset. Han trodde sig begripa.

»Aha, jaså det är på det viset... Då går jag i förväg.»

»Ja, gör det, jag skall hinna upp dig.»

Under vägen mötte Mouquet sin far, gubben Mouquet, som också kom

från Voreux; de bara sade god afton till hvarandra; sonen följde stora landsvägen, medan hans far gick utefter kanalen.Trots hennes motstånd förde Zacharie Philoméne in på samma afsides liggande väg. Hon hade bråd tom: en annan gång; och de tvistade med hvarandra som ett gammalt äkta par. Det var ju inte något lifvadt att bara träffas utomhus, särskildt om vintern, när marken är fuktig och det inte finns någon säd att gömma sig i.

»Det är inte fråga om det nu», mumlade han otåligt. »Jag har en sak att säga dig.»

Han höll|henne om lifvet och förde henne sakta med sig. När de sedan kommo i skuggan af slagghögen, frågade han, om hon hade några pengar.

»Hvarför det då?» frågade hon.

Han trasslade in sig, talade om en skuld på två francs, som skulle göra hans familj förtviflad.

»Åh, håll munnen!... Jag såg Mouquet, du tänker åter gå till Volcan, där det finns otäcka sångerskor.»

Han protesterade, slog sig för bröstet, försäkrade på sitt hedersord. När hon bara ryckte på axlarna, sade han ifrigt:

»Så gå med oss, om du tycker det är trefligt... Du ser, att du inte stör oss. Hvad frågar jag efter sångerskorna!... Följer du med?»

»Än lillen då?» svarade hon. »Kan man gå någonstans, när man har ett barn, som jämt skriker?... Låt mig gå hem nu; jag kan slå vad om, att lillen har skrikit dem döfva därhemma.»

Men han höll fast henne och tiggde och bad henne. Han ville inte se löjlig ut för Mouquet, som han redan lofvat. Inte kunde en karl hvarenda kväll gå och lägga sig som hönsen. Hon gaf med sig och vek upp ett skört på koftan, nöp af tråden med nageln och tog fram tiosousmynt ur ett hörn af fållen. Af fruktan att modern skulle bestjäla henne, gömde hon där förtjänsten för öfverarbete i grufvan. »Jag skall lämna dig tre af dem ... Men du skall svära på att öf ver tala din mor att låta oss gifta oss. För nu kan det vara nog med det här lifvet utomhus. Och så förebrår mamma mig hvarenda bit jag äter ... Svär, svär först, innan jag ger dig pengarna.»

Hon talade med sin veka, lugna röst, en stor, sjuklig flickas, som helt enkelt var led vid det lif, hon lefde. Han svor och skrek, att det ju redan var en heligt lofvad sak; sedan, när han väl hade fått de tre mynten, kysste han henne, kittlade henne, narrade henne att skratta och skulle ha drifvit saken till det yttersta i denna vrå af slagghögen, som var deras gamla samlifs vintersängkammare, om hon inte upprepadt hade sagt, att han skulle låta bli och att det inte skulle göra henne något nöje. Hon gick alldeles ensam hem till grufbyn, medan han sneddade rakt öfver fälten för att hinna upp kamraten.

Utan att vidare tänka på saken och utan att förstå, hade Etienne gifvit akt på dem på afstånd och trodde, att det bara var ett vanligt möte. Flickorna vid grufvorna voro brådmogna. Och han kom ihåg fabriksarbeter-skorna i Lille, som han väntat på bakom fabrikerna, dessa skaror af flickor, som voro förstörda redan vid fjorton år, i eländet fullständigt lämnade åt sig själfva. Men ett annat möte öfverraskade honom ännu mera. Han stannade.

Nedanför slaggberget i en grop, där stora stenar hade åkt ner* satt lille.Jeanlin och snäste häftigt åt Lydie och

Bébert, som sutto den förra på hans högra, den senare på hans vänstra sida.

»Hva'? Säger ni det... Jag ska' ge er bägge två en hurring, om ni krånglar längre... Hvem var det, som fick idén, hva'?»

Jeanlin hade verkligen fått en idé. Sedan han under en timme hade ströfvat kring i ängarna längs kanalen och plockat cikoria, kom han att tänka på, när han såg saladshö^en, att man aldrig skulle äta upp allt det där hemma hos honom, och i stulet för att gå tillbaka till grufbyn hade han gått till Montsou, dit han tog Bébert med sig, för att han skulle stå på utkik, och Lydie, som han skickade upp att ringa på hos herrskapen, där hon bjöd ut cikoriasaladen. Redan erfaren, påstod han, att flickor kunde sälja hvad de ville. I affärsifvern hade hela saladshögen strukit med; men flickslynan hade fått in elfva sous. Tomhändta sutto de nu och delade vinsten.

»Det är orättvist», förklarade Bébert. »Vi ska* dela det i tre delar. Om du tar sju sous, få vi båda inte mera än två hvar.»

»Orättvist?» genmälde Jeanlin ursinnig. »Jag har först och främst plockat mest!»

Vanligtvis brukade den andre ge med sig af skygg beundran och en godtrogenhet, som ständigt gjorde honom till offer. Fast han var både äldre och starkare, tog han till och med emot stryk. Men den här gången eggade tanken på alla dessa pengar upp honom till motstånd.

»Han bestjäl oss, Lydie, inte sant?... Om han inte delar med oss, så tala vi om det för hans mamma.»

Bums knöt Jeanlin näfven under näsan på honom.

»Säg om det där, du! Det är jag, som ska' tala om hemma hos er, att ni har gått och sålt mammas salad... Och se'n, din dumskalle, kan man dela elfva sous i tre delar? Försök, får du se, du som är så fiffig... Se här har ni era två sous hvardera. Seså, skynda er att ta dem, annars stoppar jag dem i min ficka.»

Stukad tog Bébert emot sina två sous. Lydie var rädd och hade ingenting sagt, ty för Jeanlin kände hon en slagen liten hustrus fruktan och ömhet. När han räckte henne de två sous, sträckte hon med ett undergifvet småleende fram handen. Men han åtrade sig plötsligt.

»Hvad tusan ska* du göra med det där? ... Din mamma skall helt säkert knycka dem ifrån dig, om du inte kan gömma dem ... Det är bättre, att jag förvarar dem åt dig. När du behöfver pengar, så säg till mig om det.»

Och de nio sous försvunno. För att täppa till munnen på henne, tog han skrattande tag i henne och rullade om med henne på slagghögen; det var hans lilla hustru, och i alla mörka vrår försökte de med hvarandra den kärlek, som de hörde och sågo där hemma bakom de tunna väggarna och genom dörrspringor. De hade reda på allt, men de förmådde knappt något; alldeles för unga, trefvade de och lekte i timtal som små unga, brunstiga hundar. Han kallade det att »leka pappa och mamma»; och när han tog henne med sig, var hon genast färdig och lät honom hållas med natur driftens ljufva bäfvan; visserligen var hon ofta ledsen, men gaf alltid med sig i väntan på något, som inte kom.

Enär Bébert inte fick vara med om det där och fick sig en puff, så snart han ville känna sig för hos Lydie, var han generad, plågad af förargelse ocholust, när de båda andra roade sig, livar för de inte det minsta generade sig i hans närvaro. Han ville också ingenting annat än skrämma dem och störa dem genom att skrika till dem, att man såg dem.

»Jo, det är snyggt, se där står en karl och tittar på er!»

Den gången ljög han icke. Det var Etienne, som just skulle fortsätta sin väg. Barnen sprungo upp och rusade sin väg, och Etienne gick vägen fram omkring slaggberget och utefter kanalen, i det han skrattade rätt godt åt dessa tjufungars ängslan. Det var visserligen alldeles för tidigt vid deras ålder, men de sågo ju så mycket och de hörde så mustiga saker, att man skulle ha måst binda dem, för att hålla dem tillbaka. Men i själfva verket kände Etienne sig nedstämd.

Hundra steg längre bort stötte han på flera par. Han kom fram till Requillart, och där ströko alla flickor i Montsou

omkring med sina älskare. Det var den samfällda mötesplatsen, den af sides liggande, öde vrå, dit vagn-skjuterskorna kommo för att skaffa sig sitt första barn, när de icke vågade sig upp på skjulet. Det nedbrutna planket öppnade tillträde för hvem som helst till den forna gruflafven, som nu var förvandlad till ett öde och obe-gagnadt område, belamradt med spillrorna efter ett par skjul, som hade rasat, och med de höga timmerbockarna ännu kvarstående. Där stodo kasserade grufvagnar, gammalt halfmurket virke bildade riktiga trafvar, och en torr växtlighet utbredde sig åter öfver denna jordfläck i form af tjockt gräs eller unga, redan kraftiga träd. Också var hvarenda flicka hemmastadd där; det fanns undangömda vrår för dem alla; deras älskare kastade omkull dem på bjälkarna, bakom virkeshögarna, i grufvagnarna. Man hyste in sig hur som helst, alldeles invid hvarandra, utan att fråga efter grannarna. Det såg ut, som om det kring den af släckta maskinen, invid detta schakt, som tröttnat på att ge upp stenkol, härskade en skapelsens hämnd, den fria kärleken, som under naturdriftens piskslag häfdade dessa flickor, som ännu knappt voro kvinnor.

Där bodde emellertid en väktare, gamle Mouque, hvilken bolaget nästan under det förfallna schakttornet lämnat två rum, hvilka de sista bjälkarnas väntade fall ständigt hotade att krossa. Mouque hade till och med måst stötta en del af taket; men han fann sig mycket väl där, han och sonen Mou-quet i det ena, dottern Mouquette i det andra rummet. Enär det inte i fönstren fanns mer än en enda glasruta, hade gubben måst täppa till dem genom att spika för bräder. Man såg icke så mycket, men det var varmt. För resten vaktade denne väktare ingenting; han gick och skötte om sina hästar i Voreux och brydde sig aldrig om ruinerna af Requillart, där man bevarat endast schaktet för att tjäna till skorsten åt en ugn, som skulle lufta ut den bredvid belägna grufvan.

Och på detta sätt åldrades gubben Mouquet midt ibland alla dessa kärlekshistorier. Ända från det att hon var io år, hade Mouquette legat i alla vrår af dessa spillror, icke som en ängslig, ännu grön flickunge, liksom Lydie, utan som en redan duktig och frodig flicka, som passade för skäggiga ynglingar. Fadern hade ingenting att säga, ty hon visade sig aktningsfull mot honom och tog aldrig in någon älskare till honom. Han hade dessutom blifvit van vid de där sakerna. När han gick till Voreux eller kom hem därifrån, för hvarenda gång han gick ut ur sitt krypin, kunde han icke taett steg i gräset, utan att trampa på ett älskande par, och ännu värre var det, om han ville gå och i den andra ändan af inhägnaden plocka ved för att koka sin soppa eller samla gräs åt sin kanin, ty då såg han de lystna näsorna på alla flickorna i Montsou, den ena efter den andra, sticka upp, och han måste akta sig för att inte vid hvarje steg snafva öfver benen, som voro utsträckta utefter gångstigarna. För resten blefvo småningom dessa sammanträffanden inte generande för någon, hvarken för honom, som bara aktade sig för att falla omkull, eller för flickorna, som han lät hålla på ostörda, i det att han gick med små, varsamma steg och tog naturliga saker helt fredligt och beskedligt. Men liksom de i kvällsmörkret kände igen honom, hade han till sist också lärt att känna igen dem, liksom man känner igen de fräcka skatorna, som kalasa i trädgårdarnas päronträd. Åh, den ungdomen, hur den tog för sig, hur lysten den var! Ibland skakade han på hufvudet i tyst afsaknad och vände sig bort från de bullersamma slynorna, som i mörkret flåsade alltför högljudt. Det var bara en sak, som retade honom, nämligen att ett par älskande hade tagit sig den ovanan att rasa och smekas invid väggen till hans kammare. Inte för att det hindrade honom från att sofva, men de voro så våldsamma, att väggen till sist for illa.

Hvarenda kväll fick gamle Mouque besök af sin vän gubben Bonne-mort, som regelbundet före kvällsmaten tog sig samma promenad. De bägge gubbarna talade knappt med hvarandra, de växlade knappt tio ord under den halftimme, de sutto tillsammans. Men det friskade upp dem att sitta där så och tänka på gamla tider, som de tuggade om tillsammans utan att behöfva tala därom. De satte sig på en stock bredvid hvarandra, sade något ord och försjönko sedan i sina drömmerier, med näsan mot marken. De blefvo helt visst unga på nytt. Rundt omkring dem expedierade älskarne sina älskarinnor, det tisslades och tasslades med hviskningar och kyssar, i det tilltryckta gräsets friskhet steg det upp en varm doft af flickor. Fader Bonnemort hade redan på sin tid där bakom grufvan vunnit seger öfver sin hustru, en kärrskjuterska, så klen och liten, att han lade henne på en gruf-vagn för att bekvämt omfamna henne. Åh, det var trefliga tider. Och de båda gubbarna ruskade på hufvudet och skildes slutligen åt, ofta utan att ens säga god natt.

Men denna kväll sade fader Bonnemort, i det han för att gå hem till grufbyn reste sig upp från bjälken, just som Etienne kom, till Mouque:

»God natt, gubbe... Säg mig, du kände ju Roussie?»

Mouquet stod tyst en stund och vaggade på axlarna, men så gick han in till sig, i det han sade:

»God natt, god natt, gubbe 1»

I sin tur satte sig nu Etienne på stocken. Hans nedstämdhet ökades, utan att han visste hvarför. Den gamle mannen, som han nu såg försvinna, påminde honom om, när han på morgonen kom hit och 0111 det ordflöde, som den utpinande blåsten hade framprässat af denne tystlåtne människa. Hvilket elände! Och alla dessa af trötthet nedbrutna flickor, som på kvällen voro nog tanklösa att af la barn, kött, som skulle arbeta och lida! Därpå skulle aldrig bli något slut, om de alltid läte sig häfdas af utsvultna stackare. Hade de icke hellre bort täppa till underlifvet och prässa ihop låren, liksom om olyckan hade nalkats dem? Kanske framkallade han dessa oklara,trumpna idéer endast i ledsnaden öfver att vara allena, när de andra vid denna timme gingo parvis för att skaffa sig ett nöje. Det fuktiga vädret verkade något tryckande på honom, regndroppar, ännu endast spridda, föllo på hans feberheta händer. Ja, alla flickorna gingo dit, driften var starkare än förnuftet.

Bäst Etienne satt där orörlig i skumrasket, snuddade ett par, som kom från Montsou, tätt förbi honom, utan att se honom och gick in på Requillarts öde område. Flickan, helt säkert en oskyldig mö, stred emot och gjorde motstånd, framhviskande tysta böner; men ungersvennen knuffade henne ändå tyst bortåt en mörk vrå af ett skjul, som ännu stod kvar, och där det låg högar af gammalt mögligt tågvirke. Det var Catherine och långe Chaval. Men Etienne hade icke känt igen dem, när de gingo förbi honom, och han följde dem med ögonen, han ville lura ut slutet på denna historia, fattad af en sinnlig drift, som gaf hans tankar en ny riktning. Hvarför skulle han ha lagt sig i saken? När flickorna säga nej, så är det bara därför, att de tycka om att först bli riktigt hårdt ansatta.

När Catherine gick ut från grufbyn Tvåhundrafyrtio, hade hon följt stora gatan till Montsou. Sedan hon blef tio år gammal, ända sedan hon hade börjat förtjäna sitt uppehälle i grufvan, rände hon på detta sätt alldeles ensam omkring i trakten, så där fullkomligt fri, som vanligt är inom grufarbetarnes familjer; och om ingen man ännu hade ägt henne, så berodde detta på det sena uppvaknandet af hennes mogenhet — en kris, som hon ännu afbidade. När hon kom midt för bolagets arbetsplatser, gick hon tvärs öfver vägen och in till en tvätterska, där hon var säker, att hon skulle träffa Mouquette, ty hon hade sitt ständiga tillhåll där tillsammans med andra kvinnor, som turvis bjödo hvarandra öfver lag på kaffe från morgon till kväll. Men en förtretlighet mötte henne här: Mouquette hade just nyss bjudit i sin tur, så att hon inte kunde låna henne de utlofvade tio sous. För att trösta henne, bjöd man henne förgäfves på en kopp alldeles varmt kaffe. Hon ville inte ens, att hennes kamrat skulle låna af någon annan bland kvinnorna. En tanke på sparsamhet hade kommit på henne, ett slags vidskeplig fruktan, en visshet om att detta band skulle bringa henne olycka, ifall hon köpte det nu.

Hon vände skyndsamt åter hem mot grufbyn och hade hunnit till de yttersta husen i Montsou, då en mansperson, som stod vid dörren till värdshuset Piquette, ropade på henne.

»Hör du, Catherine, hvart ska' du ta vägen så brådt?»

Det var långe Chaval. Hon blef förargad, inte därför att hon tyckte illa om honom, utan emedan hon inte hade lust att skämta.

»Kom in och drick något... Vill du ha ett litet glas sött vin?»

Artigt betackade hon sig: det var snart mörkt och man väntade henne hemma. Han hade nu gått fram till henne, han bad henne helt tyst, midt på vägen. Han hade länge gått och tänkt på att förmå henne att gå upp på det rum, som han hade en trappa upp i värdshuset Piquette, ett vackert rum med en familj esäng. Var hon rädd för honom, eftersom hon alltid sade nej? Godmodig tös, som hon var, skrattade hon bara och sade, att det nog inte blef i brådkastet, hon gick dit upp. Från den ena saken till den andrakom hon, utan att veta hur, att tala om det blå bandet, som hon inte hade kunnat köpa.

»Kors, jag ska* gå och köpa dig ett band!» utropade han.

Hon rodnade och kände, att det vore bäst att fortfarande säga nej, fast hon i självfva verket plågades af ett häftigt

begär att få sitt band. Hon tänkte åter på att låna, men tog till sist emot hans erbjudande på det villkor, att hon skulle betala tillbaka, hvad han lade ut för henne. Och så noj-sade de åter: de kommo öfver ens om, att ifall hon inte gjorde, som han ville, skulle hon betala honom tillbaka pengarna. Men så blef det en ny svårighet, när han talade om att gå till Maigrat.

»Nej, inte till Maigrat, det har mamma förbjudit mig.»

»Åh, bry dig inte om det, inte behöfver man tala om, hvart man går... Han har de vackraste banden i Montsou.»

När Maigrat fick se långe Chaval och Catherine komma in i sin butik som ett älskande par, som är ute för att köpa bröllopsskänker, rodnade han till mycket häftigt och visade sina blå band med raseriet hos en man, som är utsatt för drift. När han hade expedierat dem, ställde han sig i dörren för att se dem aflägsna sig i skymningen, och när så hans hustru kom och skyggt frågade honom om en upplysning, öfverföll han henne med otidigheter och skrek, att de skulle få ångra sig en dag, dessa gemena människor, som inte visste, hvad tacksamhet var och som allesammans borde ligga och krypa i stoftet för honom.

På landsvägen följde långe Chaval med Catherine. Han gick bredvid henne med dinglande armar; han bara knuffade henne med höften och förde henne, dit han ville, utan att det såg så ut. Med ens märkte hon, att han hade slagit in på den smala vägen till Requillart. Men hon hann ej bli ond: han höll henne redan om lifvet och bedöfvade henne med ett oafbrutet smekande ordsvall. Det var dumt af henne att vara rädd. Inte ville han en liten sötnos som hon något ondt — hon, som var så len som silke och så söt, att han kunde äta upp henne. Och hans andedräkt bakom hennes öra, på hennes hals gick som en rysning öfver hela hennes kropp. Halfkväfd, kunde hon inte svara något. Det var sant, han tycktes verkligen älska henne. I lördags kväll, när hon hade släckt ljuset, hade hon frågat sig själf, hur det skulle gå, om han toge henne just på detta sätt, och sedan, när hon hade somnat, drömde hon, att hon inte längre sade nej, alldeles slapp af njutning. Hvarför kände hon då i dag vid samma tanke motvilja och liksom ledsnad? Medan han kittlade henne med mustascherna i nackgropen, så ljuft, att hon blundade därvid, sväfvade skuggan af en annan man, af den ungersven, hon skymtade i morse, förbi i mörkret innanför de slutna ögonlocken.

Catherine såg sig häftigt omkring. Chaval hade fört henne in bland Requillarts ruiner, och rysande ryggade hon tillbaka för mörkret i det instörtade skjulet.

»Ack nej, ack nej!» hviskade hon, »jag ber dig, släpp mig!»

Fruktan för mannakraften gjorde henne utom sig, denna fruktan, som spänner musklerna till ett instinktlikt motvärn, till och med när flickorna gärna vilja och de känna mannens segerrika annalkande. Hennes jungfrulighet, som dock icke hade något att lära, förskräcktes som vid hotet om ett slag, en blessyr, hvars ännu obekanta smärta hon fruktade.»Nej, nej, jag vill inte!... Jag säger dig ju, att jag är för ung ... Längre fram, när jag åtminstone är fullvuxen.»

Doft brummade han:

»Så dum du är, nu har du ju ingenting att frukta ... Det gör dig ju inte något.»

Men han talade inte längre. Han hade fattat ett fast tag i henne och kastade kull henne under skjulet. Och hon föll baklänges på det gamla tågvirket, hon gjorde inte längre motstånd, utan underkastade sig mandomen i förtid, med den nedärfda undergifvenhet, som redan i barndomen under bar himmel kullkastade flickorna af hennes ras. Hennes förskräckta stamningar kväfdes, man hörde blott mannens heta flåsande.

Utan att röra sig hade emellertid Etienne suttit och lyssnat. Det var ännu en, som tog steget fullt ut! Och nu, då han hade åsett komedien, steg han upp, gripen af en känsla af obehag, af ett slags svartsjuk upphetsning, blandad med vrede. Han generade sig inte längre, utan klef öfver stockarna, ty de där båda voro nu alldeles för mycket upptagna för att låta störa sig. Också blef han förvånad, när han såg sig om, efter att ha gått ett hundratal steg på vägen, och då fann, att de redan voro på benen igen och att de tycktes liksom han själf, vara på hemväg till grufbyn. Mannen höll åter flickan om lifvet, tryckte henne intill sig, liksom af tacksamhet, och talade alltjämt

nere på halsen på henne; hon tycktes ha bråd tom och vilja komma fort hem samt såg ledsen ut, särskildt öfver dröjsmålet.

Då fick Etienne en ifrig lust att se deras ansikten. Det var bara dumt, och han tog ut stegen för att inte ge vika för denna åstundan. Men hans fötter saktade gången af sig själf va, och till sist stannade han vid den första lyktan och dolde sig i skuggan. Han stod fastnaglad af häpnad, då han, när de gingo förbi, kände igen Catherine och långe Chaval. Först var han osäker; var det väl hon, denna unga flicka i mörkblå klädning och med denna hatt; var det den pojkbyting, som han hade sett i byxor och med hufvudet insnördt i lärftshufvan? Det var därför, hon hade kunnat snudda vid honom, utan att han anade, att det var hon. Men han tviflade icke längre, han hade känt igen hennes ögon, den grönaktiga klarheten hos detta genomskinliga och djupa källvatten. En sådan slinka! Han föraktade henne och kände ett ursinnigt behof att utan någon anledning hämnas på henne. För resten klädde det henne icke att vara flicka: hon var förfärlig.

Catherine och Chaval gingo sakta förbi. De visste ju inte det minsta om, att man så där höll utkik på dem. Han höll henne tillbaka för att kyssa henne bakom örat, medan hon åter började att sakta gången vid hans smekningar, som narrade henne att skratta. Etienne, som stannat efter dem, var tvungen att gå bakom dem, förargad öfver, att de stängde vägen för honom, så att han, antingen han ville eller ej, måste bevittna saker, hvilkas åsyn gjorde honom rasande. Det var således sant, hvad hon i förmiddags hade försäkrat honom: att hon ännu inte var någons älskarinna; och han, som inte hade trott henne, som hade afstått från henne för att inte göra som den andre! Och han, som hade låtit henne snappas bort midt för näsan på sig, som hade drifvit dumheten ända därhän, att han skaffat sig ett smutsigt nöje genom att se på dem. Detta gjorde honom tokig, han knöt händerna, han skulleha slagit ihjäl denne man i ett sådant där behof efter att döda, då det flammade blodrödt för hans ögon.

Vandringen räckte en halftimme. När Catherine och Chaval närmade sig Voreux, saktade de ytter-igare gången, stannade ett par gånger på kanalbanken, tre gånger vid slaggberget; de voro nu helt uppspelta och roade sig med små ömma upptåg. Etienne måste stanna på samma gång som de, för att han inte skulle bli sedd. Han ville ingenting annat känna än en rå grämelse: detta skulle lära honom att en annan gång inte af hänsynsfullhet skona flickorna. Sedan de hunnit fram till Voreux och fast han var oförhindrad att gå till Rasseneur och äta, fortsatte han dock att gå efter dem, följde dem till grufbyn och stod där en kvarts timma i skuggan och väntade på, att Chaval skulle låta Catherine gå in till sig. Och när han var riktigt säker på, att de icke längre voro tillsammans, började han åter marschera, dref stampande åstad rätt långt på vägen till Marchiennes, utan att tänka på någonting, alltför beklämd och nedstämd för att stänga in sig i ett rum.

Men efter en timme, vid niotiden, gick Etienne åter genom grufbyn, och sade då till sig själf, att nu måste han äta och gå och lägga sig, om han skulle kunna stiga upp klockan 4 på morgonen. Byn sof redan, beckmörk i natten. Icke en ljusstråle trängde fram genom de tillslutna persiennerna.

I den upplysta salen hos Rasseneur sutto en maskinist och två dagarbetare cch drucko öl. Men innan Etienne gick in, stannade han och kastade en sista blick ut i mörkret. Han återfann samma oändliga svarta rymd, som då han kom i stormen på morgonen. Småningom drunknade natten i väta, regnet började att falla sakta och ihållande och försänkte i djupet af sitt entoniga droppande detta tomma intet, medan blott en enda röst ännu lät höra sig: pumpmaskinens djupa och långsamma andhämtning, som flåsade både dag och natt.

6 Zola, Dagbräckning.TREDJE DELEN.

I.

Nästa dag och de följande dagarna återtog Etienne sitt arbete vid grufvan. Han vande sig, hans lif reglerade sig efter detta arbete och dessa nya vanor, som i början hade förefallit honom så hårda. Blott ett enda af brott inträffade i den första halfmånadens enformighet, nämligen en hastigt öfvergående feber, som under två dygn höll honom till sängs, med sönderbråkade lemmar, brinnande hufvud, i half yrsel fantiserande om, att han sköt sin grufvagn inne i en alltför trång grufgång, där hans kropp inte kunde komma fram. Det var endast den för nybörjaren vanliga stelheten, ett öfvermått af trötthet, hvar-ifrån han genast repade sig.

Och dagar följde efter dagar; veckor, månader förflöto. Nu steg han som kamraterna upp klockan tre, drack sitt kaffe och tog med sig den dubbla smörgås, som fru Rasseneur föregående kväll hade gjort i ordning åt honom. När han om morgonen gick till grufvan, mötte han regelbundet gubben Bonnemort, som gick hem och lade sig, och när han på eftermiddagen gick från grufvan, gick han förbi Bouteloup, som då kom för att börja sitt arbete. Han bar nu hufvan, byxorna, lärftströjan. Han skalf af köld och värmde ryggen, framför den stora brasan i baracken. Sedan var det att barfota vänta i mottagnings-salen, där det drog ursinnigt. Men han brydde sig icke vidare om maskinen, hvars grofva, med koppar stjärnlikt beströdda stållemmar blänkte högt uppe i dunklet, icke heller om kablarna, som gledo liksom med en nattfågels svarta, tysta vingar, icke heller om hissburarna, som utan uppehåll kommo upp och döko ned under larmet af signaler, högljudt utropade befallningar, och af gruf-vagnar, som kommo golf ve ts järnhällar att skaka. Hans lampa brann illa, den fördömda lampskötaren hade nog inte gjort den ren; och han tinade inte upp, förr än Mouquet stufvade in dem allasammans i hissburen, hvarvid han skämtsamt slog flickorna där bak, så att det smällde. Buren hakades af och föll som en sten djupt ned i ett hål, utan att han så mycket som rörde på hufvudet för att se dagsljuset fly. Han tänkte aldrig på möjligheten af ett fall; han kände sig som hemma hos sig själf, allt eftersom han i slagregn sjönk ned i mörkret. När Pierron med sin tillgjorda sockersöthet hade släppt ut dem, var det alltid samma boskapstramp, då de olika arbetslagen med släpande steg gingo hvar och en till sin ort i grufvan. Han kände numera till grufvans stollgångar bättre, än han kände Montsous gator, visste, att här skulle han vika af, längre bort böja sig ner, på något annat ställe undvika en vattenpöl. Han var nu så van vid dessa två kilometer under jorden, att han skulle ha kunnat gå dem utan lampa med händerna i byxfickorna. Och alltid var det samma möten: en fogde, som i förbifarten lyste arbetarna i ansiktet,gubben Mouque, som ledde en häst, Bébert, körande Bataille, som frustade, Jeanlin, som sprang bakom gruftåget för att stänga vädringsdörrarna, och den tjocka Mouquette och den magra Lydie, som sköto sina grufvagnar.

Efter hand led Etienne också mindre af fuktigheten och den kvafva luften i gruforten. Skorstenen föreföll honom rätt bekväm att gå upp i, liksom om han skulle ha smält ihop och kunde gå genom springor, där han förut inte skulle ha vågat sticka in handen. Utan att befinna sig illa däraf inandades han koldammet, såg klart i mörkret, svettades måttligt, van vid känslan att från morgon till kväll ha fuktiga kläder på kroppen. För öfrigt slösade han inte längre i onödan med sina krafter, han hade vunnit en så hastig färdighet, att den väckte arbetslagets förvåning. Efter tre veckor nämnde man honom som en bland gruf vans bästa kärrskjutare: ingen sköt raskare sin vagn till det lutande planet eller expedierade den sedan med så stor säkerhet. Hans smidiga växt gjorde, att han kunde slinka fram öfverallt, och det gjorde ingenting, att hans armar voro fina och hvita som en kvinnas, under den lena huden tycktes de vara af järn, så duktigt skötte de arbetet. Aldrig beklagade han sig, helt visst af stolthet, icke ens när han pustade af trötthet. Man hade intet annat att förebrå honom, än att han inte förstod sig på skämt, utan genast blef ond, det första man ville daska till honom. För-öfrigt godkändes och betraktades han som en riktig grufarbetare på grund af denna vanans förkrossande makt, som litet mera för hvarje dag förvandlade honom till en maskin.

Maheu i synnerhet hade fattat vänskap för Etienne, ty han respekterade ett väl utfördt arbete. Och dessutom kände han såväl som de andra, att denne unge man hade en bildning, som var hans egen öfverlägsen; han såg honom läsa, skrifva, rita små kartutkast, hörde honom tala om saker, som Maheu inte alls kände till. Detta förundrade honom icke; gruf arbetarna äro råa människor, som ha trögare fattningsgåfva än maskinarbetarna; men han förvånades öfver denne lille gosses mod, öfver det hurtiga sätt, hvarpå han hade bitit fast i stenkolet för att inte svälta ihjäl. Det var den förste tillfälliga arbetare, som hastigt vant sig vid förhållandena. När det var brådt med kolbrytningen och Maheu inte ville störa en kolhuggare i arbetet, anmodade han Etienne att utföra förtimringen, viss om att arbetet skulle bli ordentligt och solidt. Cheferna bråkade och krånglade ständigt med Maheu om den fördömda förtimringen, och hvarenda stund var han rädd för att få se ingeniör Négrel komma åtföljd af Dansaer t och ställa till oväsen och tvist samt låta göra om alltsammans; och han hade märkt, att hans kärrskjutares för timring bättre tillfredsställde dessa herrar, fast de gjorde min af att aldrig vara nöjda och ständigt upprepade, att bolaget en vacker dag skulle vidtaga radikala mått och steg. Förhållandena stodo och vägde, ett

doft missnöje sjöd i grufvan; själfva Maheu, som var så lugn, knöt till sist näfvarna.

Först hade det rådt en viss rivalitet mellan Zacharie och Etienne. En kväll hade de till och med hotat hvarandra med stryk. Men den förstnämnde, som var en duktig och bra pojke, hvilken gjorde sig lustig öfver det, som han inte tyckte om, blidkades genast genom den vänskapliga inbjudningen att tömma en sejdel och hade snart måst böja sig inför den nykomnes öfver-lägsenhet. Äfven Levaque visade sig nu vänlig och pratade politik med kärr skjutar en, som han sade hade sina goda idéer. Och inom hela arbets-laget kände denne en dof fientlighet blott från långe Chavals sida, inte på det sättet, att de syntes vara sura och trumpna emot hvarandra, ty de um-gingos som kamrater, utan när de skämtade tillsammans, kunde de äta upp hvarandra med ögonen. Catherine hade återtagit sina vanliga tag som en trött och undergifven flicka, som böjde ryggen och sköt sin grufvagn, alltid vänlig mot sin kamrat, som i sin ordning var hjälpsam mot henne, hvilken å andra sidan var undergifven sin älskares vilja och öppet underkastade sig hans smekningar. Situtationen var klar, det var en erkänd förbindelse, för hvilken familjen själf blundade ända därhän, att Chaval hvarenda kväll förde flickan bakom slagghögen och sedan följde henne tillbaka ända till hennes föräldrars dörr, där han i hela grufbyns åsyn kysste henne en sista gång. Etienne, som trodde sig ha slagit hela den där saken ur hågen, retade henne ofta med de där promenaderna, hvarvid han för lustighets skull kom fram med råa ord, sådana som gossar och flickor låta undfalla sig inne i gruforterna; hon svarade i samma tonart, berättade skroderande, hvad hennes älskare hade gjort med henne, men var i alla fall förvirrad och bleknade, när den unge mannens ögon mötte hennes. Bägge två vände bort ansiktet, yttrade ibland ingenting på en hel timme, utan sågo ut, som om de hatade hvarandra för vissa saker, som voro begrafna inom dem och om hvilka de icke alls förklarade sig.

Våren var kommen. När Etienne en dag kom upp ur schaktet, hade en ljum aprilfläkt blåst honom i ansiktet, en ljuflig doft af ung jord, af späd grönska, af hög, ren luft; och för hvarje gång han nu kom upp ur grufvan, doftade våren starkare och värmde honom mera, efter hans sex timmars arbete, i den eviga vintern nere i djupet i detta fuktiga mörker, som aldrig skingrades af någon sommar. Dagarna blefvo allt längre, och till sist gick han i maj ned i grufvan vid soluppgången, då den purpurröda himlen upplyste Voreux med morgonrodnadens stoft, som färgade den utrusande ångan från maskinerna alldeles rosenröd. Man hackade ej längre tänderna af köld, långt bortifrån slätten kom en ljum vind, medan lärkorna sjöngo i höjden. Sedan, klockan tre, hade det bländande solskenet blifvit brinnande, det satte horisonten i brand och färgade tegelstenarna röda under kolsmutsen. I juni hade säden redan vuxit upp högt och fått en blågrön färg, som bröt af mot hvitbetornas svarta färg. Det var ett ändlöst, för minsta fläkt böljande haf, som han såg utbreda sig och växa till dag efter dag, stundom öfverraskad, som om han skulle på kvällen ha funnit det mera svällande af grönska än på morgonen. Kanalens popplar prydde sig med plymer af löfverk. Slaggberget inkräktades af gräs, blommor betäckte ängarna, ett helt lif grodde och spirade upp ur denna jord, medan det där nere i djupet kved af elände och trötthet.

När Etienne nu om kvällarna var ute och gick, var det icke längre bakom slagghögen, han skrämde upp älskande par. Han följde deras stigar i säden, af de gulnande axens och de röda vallmons skälfningar gissade han sig till de parningslystna fåglarnas bon. Zacharie och Philoméne återvände dit med ett gammalt äkta folks vana; mor Brulé, som ständigt var! Lydie i hälarna, snokade ideligen upp henne tillsammans med Jeanlin, så djupt nerkrupna med hvarandra, att man måste trampa på dem för att förmå dem att flyga upp; och hvad Mouquette beträffar, slog hon läger öfverallt,man kunde inte gå öfver ett fält utan att få se hennes hufvud dyka ned, medan blott hennes fötter syntes öfver ytan, när hon handlöst kastade sig på rygg. Men alla de där hade ju sin frihet; Etienne fann sådant orätt, endast när han om kvällarna mötte Catherine och Chaval. Två gånger såg han dem, när han nalkades, slå sig ned midt i en åkerlapp, hvars orörliga sädesstrån sedan förblefvo döda. En annan gång, när han gick en smal väg, såg han Catherines klara ögon i jämnhöjd med sädesaxen, men så dykte de ned igen. Då tyckte han, att den ofantliga slätten var alldeles för liten; han föredrog att tillbringa kvällen på Nyttan, hos Rasseneurs.

»Fru Rasseneur, får jag en sejdel... Nej, jag går inte ut i kväll, jag är alldeles förbi i benen.»

Och han vände sig till en kamrat, som enligt sin vana satt vid bordet längst bort och vände hufvudet mot väggen.

»Suvarin, vill du inte ha en sejdel?»

»Nej tack, ingenting alls.»

Etienne hade blifvit bekant med Suvarin, därför att de bodde där vägg i vägg med hvarandra; han var maskinist vid Voreux och såg ut att vara omkring tretti år, liten, blond, med fint ansikte, inramadt af rikt hår och tunt skägg. Hans hvita och spetsiga tänder, den lilla munnen och näsan, hans rosiga hy gåfvo honom utseende af en flicka, ett uttryck af mild bestämdhet, som genom glansen i hans stålgrå ögon kunde lysas upp af vilda blixtar. På hans kammare, en fattig arbetares kammare, fanns det blott en kista med papper och böcker. Han var ryss, talade aldrig om sig själf, och frågade ej det minsta efter alla historier rörande honom. Grufarbetarne, som voro mycket misstrogna emot främlingen, vädrade i honom för hans små, herre-manslika händers skull en annan samhällsklass och hade först gissat på något äfventyr, t. ex. ett mord, för hvilket han genom flykten undandragit sig straff. Men han hade visat sig emot dem så kamratlig och så fri från stolthet, då han till grufbyns barnskara delade ut alla slantarna i sina fickor, att arbetarne nu erkände honom såsom hörande dem till, lugnade genom uttrycket politisk flykting, som var i omlopp om honom — en oklar benämning, hvari man såg en ursäkt till och med för ett brott och liksom ett kamratskap i lidandet.

De första veckorna hade han visat sig skyggt tillbakadragen. Det var också först senare, Etienne lärde känna hans historia. Suvarin var den yngste sonen af en adlig familj i guvernementet Tula. 1 Sankt Petersburg, där han studerade medicin, hade den våldsamma socialistiska rörelsen, som då gripit hela den ryska ungdomen, förmått honom att lära sig ett yrke, nämligen maskinistens, för att blanda sig med folket, lära känna det och broderligt hjälpa det. Och af detta yrke var det nu han lefde, sedan han måst fly efter ett misslyckadt attentat mot kejsarens lif: under en månad hade han bott i en frukthandlares källare, medan han gräfde en mina under gatan och laddade bomber under ständig fara att springa i luften jämte hela huset. Utstött från sin familj, utan pengar och som främling upptagen i de franska verkstädernas register samt betraktad som spion, höll han på att dö af hunger, då han slutligen hade fått plats hos Montsoubolaget, när detta vid ett tillfälle var i förlägenhet. Som en god arbetare, nykter och tyst, hade han nu ar-betat där ett år; den ena veckan gjorde han dagtjänst och den andra natttjänst, så punktlig, att förmännen nämnde honom som ett föredöme.

»Är du då aldrig törstig?» frågade Etienne honom skrattande.

Med sin milda röst svarade han nästan utan någon brytning:

»När jag äter, är jag törstig.»

Kamraten skämtade också med honom om flickorna och svor på, att han bortåt Silkesstrumpan till hade sett honom tillsammans med en kärr-skjuterska i säden. Med trygg likgiltighet, ryckte han på axlama. En kärrskjuterska, hvad då för? Kvinnan var för honom en gosse, en kamrat, när hon hade en mans broderssinne och mod. Och i annat fall, hvarför skulle man belasta sitt samvete med en möjlig gemenhet? Han ville inte veta af något band, hvarken kvinna eller vän, han ville vara obunden af både sitt eget och af andras blod.

Vid niotiden på kvällarna, när värdshuset blef tomt på gäster, satt Etienne på detta sätt och pratade med Suvarin. Etienne smuttade på sitt öl, maskinisten rökte cigarretter, den ena efter den andra, hvilkas tobak till sist svedde hans fina fingrar. Hans sväfvande, hemlighetsfulla blickar följde drömmande röken; nervös och famlande, liksom för att ha något att göra, sökte hans vänstra hand i rymden och lyfte till sist af vana upp i hans knä en tam kanin, en stor hona, som alltid var dräktig och fick gå fritt omkring i huset. Denna kaninmamma, som han själf hade döpt till Polonia, hade blifvit synnerligen god vän med honom, kom och nosade på hans byxor, satte sig upp och krafsade på honom med tassarna, tills han lyfte upp henne som ett barn. Sedan tryckte hon sig emot honom med slutna ögon och öronen lagda bakut, medan han utan att tröttna och liksom lugnad genom den lena, varma, lifvande känslan med en omedveten smekning strök hennes grå silkeslena päls.

»Vet ni hvad», sade Etienne en kväll, »jag har fåttbref från Pluchard.»

Det var ingen mera inne än Rasseneur. Den sista kunden hade gått sin väg, hem till grufbyn, där man höll på att gå till kojs.

»Äh!» utropade värden, som stod framför sina båda hyresgäster, »hur långt har Pluchard hunnit?»

Under ett par månaders tid hade Etienne underhållit en oafbruten bref-växling med mekanikern i Lille. Han hade fått den idén att underrätta denne om sin anställning i Montsou, och nu invigde Pluchard honom i sina läror, ty han hade genast insett, hvilken propaganda Etienne kunde göra bland gruf-arbetarne.

»Jo, han har hunnit därhän, att den ifrågavarande organisationen gör mycket stora framsteg. Man tycks ansluta sig från alla håll.»

»Nå, hvad säger du om deras förbund?» frågade Rasseneur den tystlåtne Suvarin.

Denne, som kelande kliade Polonia på hufvudet, blåste ut ett rökmoln och sade på sitt lugna sätt:

»Dumheter, det också!»

Men Etienne flammade upp. En verklig predisposition för revolutionen kastade honom i hans okunnighets första illusioner in i arbetets strid mot kapitalet. Det var arbetarnes internationella association, det var fråga om, denna beryktade International, som nyss hade bildadts i London. Varicke detta en stolt sträfvan, ett fälttåg, där rättvisan omsider skulle segra? Icke mera några gränser, då hela världens arbetare reste på sig och förenade sig för att för arbetaren betrygga det bröd, han förtjänade. Och hvilken enkel, storslagen organisation: underst sektionen, som representerar kommunen; sedan federationen, som förenar i grupp sektionerna inom samma provins; därefter nationen och slutligen öfverst mänskligheten, förkroppsligad af ett generalråd, där hvarje nation representerades af en korresponderande sekreterare. Inom ett halft år skulle man ha eröfrat jorden, man skulle föreskrifva arbetsgifvarne lagar, om de inte vore medgörliga.

»Dumheter!» upprepade Suvarin. »Er Karl Marx står ännu på den ståndpunkten att låta de naturliga krafterna verka. Ingen politik, ingen sammansvärjning — eller hur? Alltsammans för öppen dag och endast för att höja arbetslönerna... Jag gör en konst i er fredliga utveckling. Sätt eld på städerna i alla hörn, sabla ned folken, jämna allt med jorden, och när det inte mera finns något kvar af denna ruttna värld, då skall kanske en bättre spira upp därur.»

Etienne brast i skratt. Han förstod icke alltid sin kamrats ord, denna förstörelsens teori tycktes honom vara blott effektsökeri. Rasseneur, som var ännu mera praktisk och som hade en välbergad mans sunda förstånd, nedlät sig icke ens till att bli förargad. Han ville bara ha sakerna noga bestämda.

»Du ämnar således söka att bilda en sektion i Montsou?»

Detta var just hvad Pluchard ville, som var sekreterare för norra federationen. Han fäste särskildt afseende vid de tjänster, som associationen skulle komma att göra grufarbetarna, ifall de en dag satte i gång en strejk. Etienne trodde, att just denna strejk var nära förestående: frågan om förtimringen skulle sluta illa, det behöfdes blott något obilligt kraf af bolaget för att sätta alla grufvorna i uppror.

»Det ledsamma i saken äro uttaxeringarna», förklarade Rasseneur i förståndig ton. »Femti centimer om året till hufvudkassan, två francs till sektionen — det tycks inte vara något, men jag slår vad om, att många skola vägra att ge dem.»

»Så mycket mera», förklarade Etienne, »som man här borde först bilda en reservkassa, h var af vi, när så behöfdes, skulle göra en strejkkassa... Men det är detsamma, vi få tid att tänka på de där sakerna. För min del är jag färdig, om de andra äro färdiga.»

Det blef tyst. Fotogenlampan stod och rykte på disken. Man hörde tydligt genom den vidöppna dörren ljudet af en eldares skyffel, när han kastade in kol i maskinens eldstad.

»Allting är så dyrt», sade fru Rasseneur, som hade kommit in och med dyster min stod och hörde på, liksom fastvuxen i sin evinnerliga svarta kläd-ning. »Tänk er, att jag har betalt mera än en franc för äggen... Detta måste braka sönder.»

Denna gång voro de tre männen af samma mening. De talade den ene efter den andra i tröstlös ton, och klagovisorna började. Arbetaren kunde inte stå ut längre, revolutionen hade blott förvärrat hans elände, det var

borgarna, som hade gödt sig efter 1789, så glupskt, att arbetaren inte ens fått slicka tallriksbottnen. Kunde någon säga, att arbetarne hade fått sin rim-liga andel i rikedomens och välståndets utomordentliga tillväxt under de senaste hundra åren? Man hade struntat i dem, sedan man förklarat dem fria — ja, fria att svälta ihjäl, hvilket de knappt förnekade sig. Men det gaf inte bröd, att rösta på dessa gökar, som sedan bara vräkte sig och mojade sig utan att fråga mera efter de fattiga och olyckliga än efter sina gamla skor. Nej, det måste bli slut därpå på ett eller annat sätt, antingen det nu skulle ske på ett hyggligt sätt genom lagarna i god sämja eller om man skulle gå till väga som vildar, bränna ner alltsammans och äta upp hvarandra. Sådant skulle deras barn helt visst få skåda, äfven om de gamla icke finge det, ty århundradet kunde icke gå till ända, utan att det blefve en ny revolution, denna gång arbetarnas, en omstörtning, som skulle göra rent hus inom samhället uppifrån och ända ned och som skulle åter bygga upp detsamma med större noggrannhet och rättvisa.

»Ja, det här måste braka sönder», upprepade fru Rasseneur med eftertryck.

»Ja, ja», skrelco alla tre, »detta måste braka sönder.»

Suvarin smekte öronen på Polonia, som rynkade nosen af välbehag. Halfhögt och med drömmande ögon sade han liksom för sig själf:

»Stegra arbetslönerna, är det möjligt? Genom en järnhård lag äro de bestämda till det minsta möjliga belopp, just så mycket som arbetaren be-höfver för att kunna äta torrt bröd och alstra barn... Om de falla alltför mycket, så svälter arbetaren ihjäl och efterfrågan efter nya människor kommer dem att åter stiga. Stiga de alltför högt, kommer den större tillgången på arbetskrafter dem att åter falla... Det är de tomma magarnas jämvikt, domen till hungerns ständiga tukthusstraff.»

När han glömde sig på detta sätt och inlät sig på den bildade och upplyste socialistens spörsmål, blefvo Etienne och Rasseneur ängsliga och förbryllade genom hans tröstlösa påståenden, på hvilka de inte visste, hvad de skulle svara.

»Förstå mig rätt!» återtog han med sitt vanliga lugn. »Man måste förstöra allt, eller också spirar hungern upp igen. Ja, anarkien, ingenting mera, jorden tvagen af blod, renad genom brand... Sedan skall man få se.»

»Herr Suvarin har fullkomligt rätt», förklarade fru Rasseneur, som i sin revolutionära våldsamhet visade sig mycket artig.

Förtviflad öfver sin okunnighet, ville Etienne icke diskutera längre. Han steg upp, sägande:

»Nu gå vi och lägga oss. Allt detta kan inte hindra mig från att få stiga upp klockan tre.»

Efter att ha blåst ut cigarrettspetsen, som lådde fast vid hans läppar, tog Suvarin varsamt den tjocka kaninhonan under magen och satte ned henne på golfvet. Rasseneur stängde. Tysta skildes de åt med öronen surrande och hufvudet liksom uppsväldt af de allvarliga frågor, de hade gett sig in på.

Hvarje kväll var det liknande samtal i den kala salen omkring den enda sejdeln, som Etienne behöfde en timme för att tömma. En massa oklara idéer, som slumrade inom honom, började att röra på sig och växa ut. Sär-skildt tärd af behof efter kunskap, hade han länge tvekat att låna böcker af sin granne, som olyckligtvis knappt hade annat än tyska och ryska arbeten. Slutligen hade han lånat en fransk bok om kooperativa föreningar, ocksådumheter, sade Suvarin, och han läste också regelbundet en tidning, som kamraten fick sig tillsänd, Striden, ett anarkistiskt blad, utgifvet i Genève. För resten fann han, trots deras dagliga umgänge, ryssen ständigt lika sluten, med ett utseende som om han ingen varaktig stad hade i världen, inga intressen, inga känslor, inte alls någon lycka.

Bort emot de första dagarna i juli förbättrades Etiennes ställning. En händelse hade inträffat i detta enformiga, sig ständigt lika lif vid grufvan. Arbetslagen vid flötsen Guillaume hade stött på en kastning, en total rubbning af skiktet, hvilken säkert förebådade annalkandet af en rämna, och man hade också snart träffat på denna rämna, hvarom ingenjörerna trots sin stora kännedom om terrängen ännu inte hade någon kännedom. Detta väckte största uppståndelse i grufvan, man talade inte om något annat än om den försvunna flötsen, som helt säkert hade

glidit djupare ned på andra sidan om rämnan. De gamla grufarbetarna, på jakt efter stenkol, spärrade redan upp näsborrarna som goda hundar. Men medan man väntade, kunde arbetslagen inte stå med armarna i kors, och anslag tillkännagåfvo, att bolaget skulle utbjuda på auktion nya ackordsarbeten.

När de en dag kommit upp ur grufvan, gick Maheu med Etienne och erbjöd denne att träda in i hans arbetslag som kolbrytare i stället för Le vaque, som gått till ett annat arbetslag. Saken var redan uppgjord med öfverfogden och ingenjören, som tycktes mycket nöjda med den unge mannen. Etienne behöfde blott ta emot denna hastiga befordran, glad öfver den stigande aktning, Maheu hyste för honom.

Redan på kvällen vände de tillsammans om till grufvan för att ta del af anslagen. De orter, som skulle auktioneras bort, befunno sig i flötsen Filonnière i stollgången Nord du Voreux. De tycktes föga förmånliga. Maheu skakade på hufvudet, när Etienne läste upp villkoren för honom. När de hade gått ned i grufvan följande dag, och den gamle grufarbetaren hade tagit Etienne med sig för att gå och se på flötsen, gjorde han denne uppmärksam på aflägsenheten från uppfordringsstationen, terrängens för ras benägna beskaffenhet, kolets obetydliga mäktighet och dess hårdhet. Men om man ville äta, måste man arbeta. Följande söndagen gingo de således till auktionen, som ägde rum i baracken och som i kretsingenjörens frånvaro förrättades af grufingenjören med biträde af öfverfogden. Fem à sexhundra gruf arbe tare voro tillstädes midt emot den lilla, i ett hörn uppställda estraden. Och buden kommo i så hastig följd, att man hörde blott ett doft sorl af röster och utropade siffror, som öfverröstades af andra siffror.

Maheu fruktade ett ögonblick, att han inte skulle få något af de fyrti ackorden, som bolaget bjöd ut. Alla konkurrenterna sänkte sina pris, skrämda genom rykten om en kris, gripna af arbetsinställelsens panik. Vid en dylik glupsk täflan gjorde ingenjör Négrel sig ingen brådska, utan lät buden gå ned till lägsta möjliga siffror, medan Dansaer t, som var ifrig att än mera pådrifva sakerna, lögnaktigt prisade aftalens förmånlighet. För att få sina femti meter måste Maheu täfla med en kamrat, som höll i sig, han också; hvar och en i sin tur slog af en centime per grufvagn, och om Maheu blef segrare, så var det, emedan han tryckte ned arbetslönen till den grad, att fogden Richoinme, som stod bakom honom, svor mellan tänderna och puf-fade till honom, i det att han förargad mumlade, att med ett sådant pris skulle Maheu aldrig gå i land med saken.

När de gingo därifrån, svor Etienne. Och han bröt ut, då han fick se Chaval, som i sällskap med Catherine kom tillbaka från sädesfälten och slog dank, medan hans kärestas far hade så allvarsamma saker att sköta.

»Det är då visst och sant, att detta är att strypa folk», utropade han. »Man tvingar arbetaren att äta upp arbetaren!»

Chaval brusade upp, aldrig skulle han ha gått ner så långt. Och Za-charie, som af nyfikenhet kom till platsen, förklarade, att det var otäckt. Men med en åtbörd af dof våldsamhet kom Etienne dem att tiga.

»Det skall bli slut på detta! Vi skola en dag bli herrar.»

Maheu, som efter auktionen ingenting hade sagt, tycktes nu vakna upp. Han upprepade:

»Herrar!... Ja, det vore sannerligen inte för tidigt!»

II.

Det var sista söndagen i juli — dagen för kyrkmarknaden i Montsou. Redan på lördagskvällen hade de goda husmödrarna i grufbyn börjat stor rengöring af stora salen, en riktig öfversvämning, med hela ämbar af vatten slungade mot väggarna och öfver golfhällarna; och golfvet var ännu icke torrt, fast man hade beströdt det med fin, hvit sand, en riktigt dyrbar lyx för en fattig pung. Dagen lofvade att bli mycket varm, en sådan där tung, med oväder förkrossande himmel, hvilken sommartiden förkväfver de norra trakternas ändlösa, flacka och kala slätter.

Söndagen vände hos Maheu alldeles upp och ned på tiden för uppstigandet. Medan fadern, så snart klockan slagit fem, inte längre kunde härda ut i sängen, utan ensam steg upp och klädde sig, lågo barnen och drogo sig ända till klockan nio inpå blanka förmiddagen. Den här dagen gick Maheu och rökte en pipa i sin trädgård, men kom till

sist in igen för att alldeles solo äta en smörgås, medan han väntade på de andra. På det sättet fördref han tiden under morgonen utan att just så noga veta med hvad: han lagade baljan, som läckte, satte upp under gökklockan ett porträtt af kejsarprinsen, som man hade gifvit barnen. Emellertid kommo de öfriga ned så småningom, den ena efter den andra; fader Bonnemort hade flyttat ut en stol för att sätta sig i solen, hustrun och Alzire hade genast tagit itu med sysslorna i köket. Catherine kom ned, skjutande framför sig Lénore och Henri, som hon hade klädt. Klockan slog elfva, och lukten af kaninen, som kokades tillsammans med potatis, uppfyllde redan huset, när Zacharie och Jeanlin, med svullna ögon och ännu gäspande kommo ned sist bland alla.

För resten var hela grufbyn på benen utomhus, uppiggad för festens skull och för hettan från spiselelden, där maten skulle skyndsamt lagas föratt man sedan skulle troppvis få ge sig i väg till Montsou. Skaror af barn satte i väg, män i skjortärmarna gingo lättjefullt slankiga, som vanligt om hvilodagarna, och släpade på sina nedkippade skor. Genom fönster och dörrar, som i det vackra vädret stodo vidöppna, såg man den långa räckan af salar, alla öfverfyllda af de gestikulerande och högljudt talande och skrikande familjernas myllrande skaror. Och från den ena ändan af huslängorna till den andra luktade det kanin, en doft af rikt kök, som denna dag kämpade med den inpyrda lukten af stekt lök.

Familjen Maheu åt middag på slaget tolf. Den gjorde inte stort väsen af sig i allt detta sladder från dörr till dörr i detta grannskap, som blandade kvinnorna om hvarandra i en ständig ström af rop, svar, lånade saker, utkörda eller med hugg och slag hemfösta barnungar. För resten stodo de sedan tre veckor tillbaka på spänd fot med sina grannar Levaque med anledning af giftermålet mellan Zacharie och Philoméne. Männen kunde vara tillsammans, men hustrurna låtsade, att de inte mera kände hvarandra. Denna brytning hade vållat ett återknytande af umgänget med hustru Pierron. Men hon hade lämnat Pierron och Lydie åt sin mor och hade tidigt på morgonen gett sig i väg för att tillbringa dagen hos en kvinnlig kusin i Marchiennes. Man skämtade om henne, ty man kände till den där kusinen: hon hade mustascher och var öfverfogde i Voreux. Hustru Maheu förklarade, att inte var det vidare passande att på en sådan söndag som denna lämna sin familj.

Utom kaninen, som de i en månad hade haft på gödning i ett uthus och nu förtärde med potatis, hade familjen Maheu i dag köttsoppa och oxkött. Aflöningen för halfva månaden hade utbetalats dagen förut. De kunde inte komma ihåg, när de hade haft ett sådant kalas. Inte ens senaste Barbaradagen — denna fest, då grufarbetarne icke göra något på tre dagar — hade kaninen varit hvarken så fet eller så mör. Också voro de tio käkparen, ända ifrån den lilla Estelle, hvars tänder började att komma fram, och ända till gamla Bonnemort, som höll på att tappa sina, i fart med att arbeta så oförtrutet, att till och med benen försvunno. Kött, det var godt; men de hade svårt att smälta det, ty det var alldeles för sällan de fingo se till något sådant. Allt strök med; det var bara ett stycke soppkött öfver till kvällen. Man fick äta smörgås till det, om man var hungrig.

Jeanlin var den förste, som försvann. Bébert väntade på honom bakom skolan. De gingo länge och ströko där omkring, innan de lyckades locka Lydie att komma med, ty mor Brulé hade bestämt sig för att inte gå ut och ville behålla henne hos sig. När hon märkte, att flickan sprungit sin väg, tjöt och skrek hon och skakade sina magra armar, medan Pierron, som blef utråkad på detta oväsen, helt lugnt gick ut och dref, liksom en äkta man, som kan roa sig utan några samvetsförebråelser, enär han vet, att hans hustru å sin sida har sin lilla förströelse.

Därnäst gick gubben Bonnemort, och Maheu beslöt också att gå och hämta frisk luft, sedan han frågat sin hustru, om hon tänkte komma och träffa honom där borta. Nej, det kunde hon nog inte, det var ett så förskräckligt besvär med barnen; men kanske skulle hon i alla fall komma, hon skulle tänka på saken och alltid kunde man hitta rätt på hvarandra. När Maheu väl hade kommit ut, visste han inte rätt, hvart han skulle ta vägen,men gick så in till grannarna för att se, om Levaque var färdig. Men där träffade han Zacharie, som väntade på Philoméne. Och hustru Levaque tog upp den evinnerliga frågan om giftermålet, skrek och väsnades, att man struntade i henne, och att hon ännu hade ett ord otaldt med hustru Maheu. Hvem kunde stå ut med att sitta hemma och vakta sin dotters faderlösa barn, medan dottern själf var ute och strök med sin älskare? När Philo-méne hade helt lugnt tagit på sig hatten, tog Zacharie henne med sig, i det att han upprepade, att han för sin del ville gärna, bara hans mor ville. För resten hade Levaque redan smitit ut, Maheu hänvisade också grannkvinnan till sin hustru och

skyndade därifrån. Bouteloup, som med bägge armbågarna på bordet satt och åt på ett stycke ost, afslog envist den vänliga inbjudningen att gå med och tömma en sejdel. Som god äkta man, stannade han hemma.

Emellertid blef grufbyn så småningom folktom, männen gåfvo sig i väg, den ene efter den andre, medan flickorna, som stodo på utkik i dörrarna, arm i arm med sina älskare gingo åt motsatt håll. Just som hennes far vek af vid kyrkan, skyndade Catherine, som fick syn på Chaval, fram emot denne för att jämte honom ta vägen till Montsou. Och när modern nu hade blifvit ensam hemma bland de lössläppta barnen, orkade hon inte stiga upp från stolen, utan slog upp åt sig ännu en kopp varmt kaffe, som hon satt och smuttade på. I grufbyn fanns det endast hustrurna hemma, som bjödo hvarandra och gjorde slut på kaffepannornas innehåll omkring borden, som ännu voro varma och nersmorda efter middagen.

Maheu luktade sig till, att Levaque var på »Nyttan»; utan att göra sig någon brådska gick han till Rasseneur. Och mycket riktigt, i den lilla, af en häck omgifna trädgården bakom kroglokalen höll Levaque på att slå ett parti käglor med kamrater. Utan att deltaga i spelet, stodo fader Bon-nemort och gubben Mouque och följde med klotets rullande, så djupt intresserade, att de till och med glömde att knuffa till hvarandra med armbågen. En glödande sol sänkte ned lodräta strålar; det fanns blott en smal strimma af skugga längs utefter krog väggen; och där satt Etienne och tömde sin sejdel vid ett bord, för öfrigt ledsen öfver, att Suvarin nyss hade gått ifrån honom, upp på sitt rum. Nästan alla söndagar stängde maskinisten sig inne för att skrifva eller läsa.

»Ska' du vara med?» frågade Levaque Maheu.

Men denne sade nej; han var för varm och höll redan på att förgås af törst.

»Rasseneur», ropade Etienne, »en sejdel öl!»

Och vändande sig till Maheu, tilläde han:

»Du förstår, att det är jag, som bjuder.»

Nu kallade de alla hvarandra för du. Rasseneur gjorde sig emellertid ingen brådska, man måste säga till tre gånger, och då var det fru Rasseneur, som kom med det ljumma ölet. Etienne sänkte rösten för att beklaga sig öfver värdfolket: det var utan tvifvel bra människor och folk med sunda idéer, men ölet var så godt som odrickbart och sopporna afskyvärda. Han hade väl redan tio gånger ämnat flytta, men han drog sig för vägen till Montsou. Men till sist kom han nog endera dagen att se sig om efter någon familj i grufbyn.»Ja, det är säkert, alldeles säkert», upprepade Maheu med sin säfliga röst, »att du skulle få det bättre i en familj.»

Det hördes högljudda rop, Levaque hade slagit bataljon. Med näsan mot marken iakttogo Mouque och Bonnemort under detta oväsen ett djupt bifalls tystnad. Och glädjen öfver en sådan mästerkupp gaf sig luft i gyckel och skämt, i synnerhet när kägelspelarne fingo syn på Mouquettes muntra ansikte öfver häcken. Under en timme hade hon strukit omkring där, men vågade sig nu fram, när hon hörde skrattsalfvorna.

»Hvad? Är du ensam?» utropade Levaque. »Och dina älskare då?»

»Mina älskare, dem har jag gett på båten», svarade hon med oblyg munterhet. »Jag håller nu på och söker efter en.»

Alla erbjödo sig och hettade upp henne med plumpa ord. Hon skakade afböjande på hufvudet, skrattade än mera ljudligt och visade sig älskvärd. Hennes far bevittnade denna lilla komedi utan att ens ta ögonen från de slagna käglorna.

»Seså!» inföll Levaque och tittade bort till Etienne, »man gissar nog, hvem du går och sneglar efter, min flicka lilla!... Men honom får du allt ta med våld!»

Då blei också Etienne i sin tur munter. Det var verkligen omkring honom, som vagnskjuterskan slog sina lofvar. Och han sade nej, men fann saken lustig, utan att dock ha den minsta lust till henne. Ännu några ögonblick stod hon kvar bakom häcken, ihärdigt betraktande honom med sina stora ögon; sedan gick hon sakta sin väg med plötsligt allvar öfver ansiktet och liksom öfverväldigad af den tryckande solen.

Etienne hade med dämpad röst åter inlåtit sig på långa förklaringar för Maheu om nödvändigheten för grufarbetarne i Montsou att bilda en reservkassa.

»Hvad ha vi väl att frukta, då bolaget påstår, att det ger oss full frihet? Vi ha blott bolagets pensioner, som utdelas efter godtycke, när inte något afdrag på arbetslönen göres. Det skulle vara klokt, att bredvid denna godtycklighetsanordning bilda en ömsesidig understödsförening, på hvilken vi åtminstone skulle kunna räkna vid fall af trängande behof.»

Och han kom in i detaljer, klargjorde själfva organisationen och lofvade att åtaga sig hela besväret.

»För min del är jag nog med om det», sade Maheu till sist öfvertygad. »Men det är också fråga om de andra... Försök att öfvertyga de andra.»

Levaque hade vunnit partiet, nu lämnade man käglorna för att tömma sejdlarna. Men Maheu ville inte dricka något mera: man finge väl se senare, dagen var inte slut ännu. Han kom att tänka på Pierron. Hvar kunde väl Pierron vara? Säkert på krogen Lenfant. Han förmådde Etienne och Levaque att följa med; alla tre begåfvo sig till Montsou, just då ett nytt sällskap tog Nyttans kägelbana i besittning.

Under vägen måste de gå in på kafét Casimir och sedan på krogen »Framåtskridandet». Kamrater ropade på dem genom de öppna dörrarna: det var inte möjligt att säga nej. Hvarje gång var det en sej del, och två, ifall de hade den artigheten att bjuda igen. De stannade där tio minuter, utbytte några ord och längre bort började de på nytt igen, helt varsamt, ty de kände till ölet, hvarmed de kunde fylla magen utan annat obehag än attfå ge det alltför hastigt ifrån sig lika mycket som druckits, klart som klippans vatten. På krogen Lenfant träffade de på Pierron, som höll på med sin andra sej del och som för att inte undandra sig att skåla nu tömde en tredje. Själfva drucko de naturligtvis sin. Nu voro de fyra och gingo för att se efter, om Zacharie inte var på krogen Tison. Salen var tom, de togo in en sej del för att vänta ett ögonblick på honom. Sedan kommo de att tänka på S:t Eloi-krogen och där drucko de en omgång, som gruffogden Porion tog in, och ströfvade sedan omkring från ölstuga till ölstuga utan något slags förevändning bara för att promenera.

»Nej, nu gå vi till Volcan!» föreslog plötsligt Levaque, som började bli upprymd.

De andra tvekade och började att skratta och följde sedan med kamraten i marknadens tilltagande stoj och folkvimmel. I Volcans smala och långa sal uppträdde i tur och ordning på en i fonden uppbyggd estrad af bräder fem sångerskor, de värsta bland de allmänna flickorna i Lille, med häpnadsväckande gester och häpnadsväckande urringningar; och kunderna betalade tio sous, när de ville vara på tu man hand med någon af dem bakom af plank-ningen vid estraden. Publiken utgjordes framför allt af kärrskjutare, hisskarlar ända till slynglar på fjorton år, all ungdom i grufvorna, som drack mera brännvin än öl. Några gamla grufarbetare vågade sig också dit, gruf-byarnas utsväfvande äkta män, sådana hvilkas husliga förhållanden voro en styggelse.

När sällskapet hade slagit sig ned vid ett litet bord, tog Etienne hand om Levaque för att för honom klargöra sina idéer om en reservkassa. Han var envis i sin agitation liksom alla nyomvända, som skapa sig en mission.

»Hvarje medlem», sade han, »skulle mycket väl kunna betala in tjugu sous i månaden. Genom att lägga dessa tjugu sous i hög, skulle man om fyra å fem år ha skrapat ihop en vacker summa, och när man har pengar, är man alltid stark, inte sant?... Nå, hvad säger du?»

»Jag säger ingenting däremot», svarade Levaque med tankspridd min, »man kan ju tala om det en annan gång.»

En frodig blondin eggade honom; och han envisades att stanna kvar, när Maheu och Pierron, sedan de tömt sina sejdlar, ville gå utan att höra på en visa till.

Etienne, som gick på samma gång som de, träffade där ute åter på Mouquette, som tycktes ha gått efter dem. Hon stod alltjämt där och såg på honom med sina stora, orörliga ögon och skrattade som en beskedlig flicka, liksom om hon ville säga: »Vill du?» Den unge mannen skämtade och ryckte på axlarna. Då gjorde hon en åtbörd af förargelse och försvann i hopen.

»Men hvar är Chaval?» frågade Pierron.

»Ja, det är sant», sade Maheu. »Han är säkert hos Piquette... Kom, så gå vi till Piquette.»

Men när de alla tre kommo till Piquettes krog, hejdades de i dörren af oväsen af något slagsmål. Zacharie hotade med näfven en vallonsk spiksmed, en undersätsig och flegmatisk karl. Med händerna i fickorna stod Chaval och såg på.»Se där ha vi Chaval», sade Maheu lugnt. »Han är i sällskap med Catherine.»

I fem hela timmar hade vagnskjuterskan och hennes älskare drifvit omkring i marknadsvimlet. Längs hela vägen till Montsou voro på båda sidor krogarna och ölstugorna proppfulla af folk, som flyttade ut sina bord ända till vägen, där allt slags skräp hölls till salu i dubbla rader, friluftsbasarer, med halsdukar och speglar för flickorna, knifvar och mössor för gossarna, för att inte tala om alla sötsaker, karameller och bakelser. Framför kyrkan sköt man med båge, och med klot spelades utanför materialgårdarna. I vinkeln vid vägen till Joiselle bredvid kontorsbyggnaden trängdes man för att innanför en afplankning se på en tuppfäktning mellan ett par stora, röda, med järnsporrar väpnade tuppar, hvilkas söndersargade bröst blödde. Hos Maigrat längre bort vann man på biljard förkläden och byxor. Och det blef långa pauser, folkmassan drack och proppade sig full, utan att ett utrop hördes, man satt där tyst och orkade inte svälja ölet och den stekta potatisen, där i den tunga värmen, som stekpannorna, hvilka puttrade i fria luften, ökade än mera.

Chaval köpte en spegel för nitton sous och en halsduk för tre francs åt Catherine. Under hvarje slag kring platsen, mötte de Mouque och Bonne-mort, som också kommit till festen och, fördjupade i sina tankar, på sina styfva ben tillsammans skredo fram genom folkmassan. Men ett annat möte förargade dem: de fingo syn på Jeanlin, som just höll på att locka Lydie och Bébert att stjäla bränn vinsbutelj er från en tillfällig utskänkning, som var anordnad i utkanten af ett öde område. Catherine lyckades blott att få örfila upp sin bror, flickungen sprang redan sin kos med en butelj. Dessa satans ungar skulle säkert sluta på tukthuset.

När de så kommo till värdshuset »Det afhuggna hufvudet», fick Chaval den idén att gå dit in med sin flamma för att vara med om en täflan mellan finkar, hvarom det under en vecka hade varit anslaget på dörren. Femton spiksmeder från Marchiennes spiksmedjor hade infunnit sig med ett dussin burar hvar, och de små mörka burarna, där finkarna, som ingenting kunde se, sutto orörliga, voro redan upphängda på ett plank kring kroggården. Det gällde nu att räkna, hvilken fågel, som under en timme de flesta gånger upprepade sin sång. Den, hvars fågel vann första priset, fick en kaffekanna af järnbleck.

När Catherine och Chaval stodo där, kommo Zacharie och Philoméne. Man hälsade och tog hvarandra i hand, och höll sig sedan tillsammans. Men Zacharie blef plötsligt förargad, när han kom på en spiksmed, som kommit dit af nyfikenhet jämte några kamrater, med att nypa hans syster i låren; men hon, som var blossande röd, förmådde honom att inte säga något, ty hon var rädd för ett vildt slagsmål, om alla dessa spiksmeder kastade sig öfver Chaval, ifall denne inte skulle gå in på, att man nöp henne. Hon hade mycket väl känt, hvad mannen gjorde, men af försiktighet hade hon inte sagt något. För resten bara flinade hennes älskare; alla fyra gingo därifrån, och hela saken tycktes vara slut. Men knappt hade de gått in till Piquette för att tömma en sejdel där, så kom spiksmeden också dit in samt betedde sig ringaktande och näsvist mot dem. Zacharie, som blef sårad i sina familjekänslor, rusade på den oförskämde.»Det är min syster, du svin där!... Vänta du, jag skall lära dig att uppföra dig anständigt mot henne!»

Man gick emellan de bägge männen, och Chaval, som var mycket lugn, sade:

»Stilla du, det här är min sak... Jag gör en konst i honom.»

Maheu kom nu med sitt sällskap och han lugnade Catherine och Philoméne, som börjat gråta. Nu skrattade man i folkhopen, spiksmeden var försvunnen. För att grundligt dränka det där obehaget, bjöd Chaval, som här på Piquettes krog var hemma hos sig, allasammans på en sej del. Etienne måste klinga med Catherine, alla drucko med hvarandra: fadern, dottern och hennes älskare, sonen och dennes älskarinna, och artigt sade de: »Bolagets skål!» Sedan envisades Pierron att också bjuda på sin omgång. Och man satt där i bästa sämja, då Zacharie åter blef rasande, när han fick syn på sin kamrat Mouque. Han ropade på denne, för att de, som han sade, skulle gå

och göra upp affären med spiksmeden.

»Jag måste slå honom i småbitar... Chaval, behåll Philoméne här hos Catherine. Jag kommer snart igen.»

Maheu bjöd nu i sin tur på sejdlar. När allt kom omkring, var det ju inte något dåligt tilltag, om pojken ville hämnas sin syster. Men när Philoméne hade fått se Mouquet, blef hon lugn och bara skakade på hufvudet. De båda slynglarna hade helt säkert kilat i väg till Volcan.

Om marknadskvällarna brukade man afsluta festen med bal på Bon-Joyeux. Det var änkan Désir, som höll denna ballokal — en storväxt matrona på femti år, rund som en tunna, men så lefnadsglad, att hon ännu hade sex älskare, en för hvarje dag i veckan, sade hon, och alla sex om söndagarna. Alla grufarbetare kallade hon sina barn och kände sig helt rörd vid tanken på hvilken flod af öl hon hade under tretti år skänkt i åt dem; och hon skröt också öfver, att ingen vagnskjuterska blifvit i välsignadt tillstånd utan att först ha mjukat upp benen hos henne. Bon-Joyeux bestod af två salar: krogrummet, med disken och borden, samt i jämnhöjd därmed och kommunicerande genom en stor dörröppning danssalen, ett stort rum, som hade brädgolf endast i midten, men rundtorn var belagdt med tegel. Som prydnad fanns där en dekoration: ett par girlander af pappersblommor, som gingo korsvis i taket från det ena hörnet till det andra och i midten sammanhöllos af en krans af samma slags blommor. Längs väggarna voro upphängda förgyllda sköldar med namn på helgon, den helige Eligius, järnarbetarnes skyddspatron, den helige Crispinus, skomakarnas skyddspatron, den heliga Barbara, grufarbetarnas skyddshelgon — alla skrånas hela kalender. Det var så lågt i taket, att de tre musikanterna på sin läktare, stor som en predikstol, kunde slå sönder hufvudet på sig. För att lysa upp om kvällarna hängde man upp fyra fotogénlampor i salens alla hörn.

Denna söndagen började man redan klockan fem att dansa vid fullt dagsljus från fönstren. Men först bortåt klockan sju började det att bli fullt med folk i båda salarna. Utomhus hade en storm vuxit upp, som rörde upp stora, svarta dammoln, som gjorde människorna blinda och haglade ned i stekpannorna. Maheu, Etienne och Pierron, som hade kommit in och satt sig, hade på Bon-Joyeux åter träffat på Chaval, som dansade med Catherine, medan Philoméne alldeles ensam stod och såg på. Hvarken Zacharie ellerLevaque hade kommit igen. Enär det inte fanns några bänkar omkring danssalen, slog Catherine efter hvarje dans sig ned vid sin fars bord. De ropade på Philoméne, men hon ville hellre stå. Det började att skymma, de tre musikanterna ansträngde sig ursinnigt, i danssalen såg man inte längre något annat än rörelser af höfter och barmar i ett oredigt vimmel af armar. De fyra lamporna mottogos med oväsen, och med ens lystes allt upp, de röda ansiktena, det rufsiga håret, som klibbade fast vid skinnet, de fladdrande kjolarna, som sopade den starka utdunstningen från de svettiga paren. Maheu utpekade för Etienne Mouquette, hvilken trind och fet som en flottbubbla häftigt svängde omkring vid en lång, mager hisskarls arm: hon hade måst trösta sig och ta sig en karl.

Till sist infann sig vid åttatiden hustru Maheu med Estelle vid bröstet och följd af hela barnskaran, Alzire, Henri och Lénore. Hon hade gått direkt dit för att träffa på sin man, säker om, att hon inte skulle misstaga sig. Man skulle äta kväll senare, nu var ingen hungrig, med magen full af kaffe och däst af öl. Det kom också andra hustrur, man hviskade, när man bakom Maheus hustru fick se också hustru Levaque komma in i sällskap med Bouteloup, som ledde vid handen Philoménes småttingar, Achille och Desirée. Och de båda grannfruarna tycktes nu komma godt om sams, den ena vände sig om och talade med den andra. Under vägen hade de haft en betydelsefull förklaring med hvarandra; hustru Maheu hade gått in på, att Zacharie skulle gifta sig, visserligen förtviflad öfver att förlora inkomsten af sin förstfödde, men besegrad af det skälet, att hon icke kunde behålla den längre utan att begå en orättfärdighet. Hon försökte nu att hålla god min, men som husmor frågade hon sig med oro i sinnet, hur hon nu skulle få det att gå ihop, nu då hon hotades med att gå miste om sin reelaste inkomst.

»Sätt dig där, kära granne», sade hon och pekade på ett bord bredvid det, där Maheu satt och drack med Etienne och Pierron.

»Är inte min man i sällskap med er?» frågade hustru Levaque.

Kamraterna försäkrade, att han strax skulle komma igen. Älla packade ihop sig, äfven Bouteloup och småbarnen,

så att man alldeles klämdes ihop i högen af de drickande och så att de båda borden bildade ett enda. Man rekvirerade sejdlar. När Philoméne fick se sin mor och sina barn, beslöt hon att gå dit bort. Hon tog emot en stol, som bjöds henne, och tycktes belåten öfver att få höra, att hon omsider skulle få gifta sig. När det sedan frågades, hvar Zacharie var, svarade hon med sin mjuka röst:

»Jag väntar på honom, han är därborta.»

Maheu hade växlat en blick med sin hustru. Jaså, hon samtyckte således? Han blef allvarsam, satt tyst och rökte. Äfven han hade gripits af oro för morgondagen, då han såg otacksamheten hos dessa barn, som skulle gifta sig, det ena efter det andra, och lämna föräldrarna i elände.

Man dansade ideligen, slutet af en kadrilj dränkte danslokalen i ett rödt damm. Väggarna knakade, en kornett utstötte gälla hvisslingar som ett lokomotiv i nöd, och när de dansande stannade, röko de som svettiga hästar.

»Minns du», sade hustru Levaque och lutade sig tätt intill hustru Maheu, »minns du, att du sa', att du skulle strypa Catherine, om hon gjorde något dumt?»

Chaval förde Catherine tillbaka till familjebordet, där båda stodo och tömde sina sejdlar bakom faderns rygg.

»Ack», hviskade hustru Maheu med undergifven min, »man säger ju alltid så där... Men hvad som lugnar mig är, att hon inte kan få barn, det är jag säker på!... Tänk, om hon också får barn, och jag måste gifta bort henne, hvar sk’a vi då ta maten ifrån?»

Nu var det en polka, kornetten pep, och när det bedöfvande stimmet åter började, gaf Maheu helt tyst sin hustru del af en idé, som han fått. Hvar-för togo de inte en inackordering, t. ex. Etienne, som gärna ville bo i en familj? Plats skulle de få, eftersom Zacharie skulle lämna dem, och de pengar, som de gingo miste om på den ena sidan, skulle de delvis förtjäna igen på den andra. Hustru Maheus ansikte ljusnade: det var utan tvifvel en god idé, den saken måste man ordna. Hon tyckte sig ännu en gång räddad från hungersnöden, och hennes goda lynne återkom i så hög grad, att hon begärde en ny omgång öl.

Emellertid sökte Etienne att inviga Pierron i sina idéer, och utvecklade för honom sitt förslag till en reservkassa. Han hade redan förmått honom att sluta sig till, då han var nog oförsiktig att röja sitt egentliga syfte.

»Och om vi göra strejk, förstår du nyttan af en dylik kassa. Vi göra en konst i bolaget och ha där, i kassan, de första nödvändiga medlen för att göra motstånd ... Nå, är du med?»

Pierron bleknade och slog ned ögonen. Han stammade:

»Jag skall tänka på saken... Att sköta sig bra är nog den bästa hjälp-kassan.»

Nu lade Maheu beslag på Etienne och utan krus, som det anstår en hederlig kafl, erbjöd han denne att ta emot honom som inackordering. På samma sätt tog Etienne emot erbjudandet, ty han önskade lifligt att få bo i grufbyn för att få vara mera tillsammans med kamraterna. Saken var uppgjord med några få ord, men hustru Maheu förklarade, att man fick vänta, tills barnen hade gift sig.

Och just nu kom Zacharie omsider tillbaka i sällskap med Mouquet och Levaque. Alla tre förde de med sig dofterna från Volcan, spritångor och en skarp mysklukt af flickor, som skötte om sig illa. De voro ganska berusade och sågo mycket själfbelåtna ut, puffade hvarandra med armbågarna och flinade. När Zacharie fick veta, att man nu omsider skulle gifta bort honom, brast han i så våldsamt skratt, att han höll på att kikna. Helt beskedligt förklarade Philoméne, att hon hellre såg honom skratta än gråta. Enär det inte fanns någon mera stol, hade Bouteloup makat åt sig för att afstå hälften af sin åt Levaque. Och denne, som plötsligt kände sig djupt rörd öfver att se, att alla nu sutto tillsammans där som en familj, rekvirerade ännu en omgång öl.

»Det är inte ofta man har något trefligt, det skall Gud veta», hojtade han.

De sutto kvar ända till klockan tio. Alltjämt kom det hustrur för att söka upp och få med sig hem sina män; skaror af barn voro med i släptåg; och utan att genera sig, togo mödrarna fram bröst, långa och hvita som

hafrepåsar, och sölade ner med mjölk de trinda, pussiga barnungarna, medan de småttingar, som redan kunde gå, kröpo under borden på alla fyra, fullproppade af öl och fullkomligt obesväradt uträttande sina behof. Det varett stigande haf af öl, bottnarna i änkan Désirs tunnor hade slagits in, ölet kom bukarna att svälla och rann från alla håll och kanter, från näsa, från ögon och annorstädes ifrån. I trängseln svällde man upp så, att alla hade en axel eller ett knä, som trängde in i grannen, alla voro muntra och uppsluppna öfver att så där känna de andras armbågar. Ett oaflåtligt skratt höll munnarna öppna, klufna ända upp till öronen. Det var hett som i en ugn, man blef som kokt, maii inrättade sig bekvämt, och huden skymtade fram, förgylld i den tjocka tobaksröken, och den enda olägenheten var, att man blef oroad, när en flicka då och då reste på sig, gick längst bort, i närheten af pumpen, drog upp kjolarna och sedan kom tillbaka. Under girlanderna af måladt papper kunde de dansande icke mera se hvarandra, så svettades de, något som uppmuntrade slynglarna att stöta ihop och slå omkull kärrskjuterskorna. Men när någon slinka ramlade omkull med en karl öfver sig, öfverröstade kornetten deras fall med sin ursinniga låt, och fotternas svängning rullade dem, liksom om hela ballokalen hade ramlat öfver dem.

I förbifarten underrättade någon Pierron, att hans dotter, Lydie, låg och sof vid dörren tvärs öfver trottoaren. Hon hade druckit sin andel af den stulna buteljen, hon var full, och Pierron måste bära henne hem, medan Jeanlin och Bébert, som tålde mera, följde efter på afstånd och tyckte, att det var mycket komiskt. Detta blef signal till uppbrott, familjerna lämnade Bon-Joyeux; Maheus och Lavaques beslöto att gå hem till grufbyn.

En het vindpust steg upp från de mogna sädesfälten, säkert aflades denna natt många barn. I spridd ordning kom man till grufbyn. Hvarken Levaques eller Maheus åto kvällsmat med aptit, och de sistnämnda sofvo, medan de gjorde slut på det kokta köttet från förmiddagen.

Etienne hade tagit med sig Chaval för att hos Rasseneur dricka ytterligare en sej del öl.

»Det är jag med om!» sade Chaval, när kamraten hade för honom förklarat planen om sparkassan. »Slå till! Du är en hederspojke.»

Ett begynnande rus kom Etiennes ögon att låga. Han utropade:

»Ja, låt oss komma öfverens!... Ser du, för hvad jag finner vara rätt, skulle jag kunna afstå från allt, både från glaset och flickorna. Det är bara en enda sak, som gör mig varm om hjärtat; det är den tanken, att vi skola göra rent hus bland brackorna.»

III.

Bortåt medlet af augusti slog Etienne sig ned hos Maheu, sedan Zacharie såsom gift hade lyckats att af bolaget utverka sig ett ledigt hus i grufbyn åt Philoméne och sina bägge barn. Under den första tiden kände sig den unge mannen generad för Catherine. Det var ett förtroligt samlif i hvarje ögonblick; han ersatte i allt den äldre brodern och delade säng med Jeanlin midt-för stora systers bädd. När han gick till sängs och när han steg upp, måste han klä af sig och klä på sig alldeles bredvid henne, och själf såg han henne taga af sig och taga på sig kläderna. När den sista kjolen föll, trädde hon fram i sin bleka hvithet, i de blodfattiga blondinernas genomskinliga snö, och alltid erfor han samma rörelse, då han, fast hennes händer och ansikte redan voro förstörda, fann henne så hvit, liksom doppad i mjölk från fota-bjället till halsen, där linjen efter solbrännan tvärt stack af som ett bärnstenshalsband. Han låtsade, att han vände sig bort, men så småningom lärde han att känna henne: först fotterna, hvilka hans sänkta blick föll på; därefter skymtade han ett knä, när hon smög ned under täcket; sedan hennes barm med de små fasta brösten, då hon om morgonen böjde sig ned öfver tvättfatet. Och likväl skyndade hon sig, utan att titta åt honom; på tio sekunder hade hon klädt af sig och med ormlik mjukhet krupit ned hos Al-zire, så att han knappt hade tagit af sig skorna, då hon försvann och vände honom ryggen utan att visa något annat än en tjock nackfläta.

Hon hade för resten aldrig anledning att bli förtörnad. Om något slags hemlig kraft förmådde honom att mot sin vilja med blicken lura på det ögonblick, då hon lade sig, undvek han dock allt skämt, all slags farlig lek. Föräldrarna funnos ju i närheten, och han hyste dessutom för henne en känsla af både vänskap och agg, hvilken hindrade honom från att behandla henne som en flicka, hvilken man åtrår, trots otvungenheten i deras lif, som nu

var gemensamt vid toaletten, vid måltiderna, under arbetet, utan att någondera höll något hemligt för den andre, inte ens behofven. Familjens hela blygselkänsla hade funnit sin tillflykt i den dagliga tvagningen efter arbetet, hvilken den unga flickan nu förrättade ensam i rummet däruppe, medan karlarna badade där nere, den ene efter den andre.

Och efter den första månadens förlopp tycktes redan Etienne och Catherine inte mera se hvarandra, när de om kvällarna, innan de släckte ljuset, af klädda gingo hit och dit i rummet. Hon hade slutat upp med att skynda sig och återtog sin gamla vana att knyta upp håret vid sängkanten med armarna i vädret, så att linnet drogs upp ända till knäna; och fast han tagit af sig byxorna, hjälpte han henne ibland, sökte t. ex. efter nålar, som hon hade tappat. Vanan dödade skamkänslan öfver att vara naken, de funno det alldeles naturligt att vara så, ty de gjorde ju inte alls något ondt, och inte var det deras fel, att det fanns blott ett rum för så många människor. Men det kom dock stundom plötsligt oroskänslor öfver dem, i ögonblick, då de icke tänkte på något ondt. Sedan han under flera kvällar icke hade gett akt på hennes kropps blekhet, såg han åter henne i hennes hvithet — denna mjällhvithet, som kom honom att skakas af en rysning, som tvang honom att vända sig bort af fruktan för, att han skulle ge vika för lusten att taga henne. Andra kvällar erfor hon utan synbar orsak en rörelse af kyskhet, så att hon flydde, kröp ned mellan lakanen, liksom om hon skulle ha känt den unge mannens händer gripa henne. När ljuset sedan släckts, förstodo de, att de inte kunde somna, utan trots tröttheten lågo och tänkte på hvarandra. Detta gjorde dem trumpna och oroliga hela den följande dagen, ty de tyckte bättre om de lugna kvällarna, då de obesväradt gingo och lade sig som kamrater.

Etienne beklagade sig knappt öfver något annat än Jeanlin, hvilkenlåg i skarp krök, när han sof. Alzire andades helt lätt, Lénore och Henri fann man om rnornarna i hvarandras armar, alldeles som man hade lagt dem. I det mörka huset hördes intet annat ljud än Maheus och hans hustrus snarkningar, som rullade med regelbundna mellanskof, liksom blåsbälgar. Kort sagdt, Etienne fann sig bättre än hos Rasseneur, sängen var icke dålig, och lakan byttes en gång i månaden. Han fick också bättre soppa och led endast af, att kött var så sällsynt. Men det var ju lika för alla, och för 45 francs per månad i inackorderingsafgift kunde han ju inte begära att få en kanin hvarenda måltid. Dessa 45 francs voro en hjälp för familjen, så att det till sist gick ihop, om man också alltid fick småskulder ouppgjorda; och familjen Maheu visade sig också tacksam mot sin hyresgäst, hans linne blef tvättadt och lagadt, knapparna syddes i — allt som rörde honom, var i god ordning. Kort sagdt, han kände en kvinnas snygghet och vänliga omsorger.

Det var vid denna tid, Etienne förstod de idéer, som surrade i hans hjärna. Dittills hade han endast förnummit den instinktiva upphetsningen under den dofva jäsningen bland kamraterna. Alla slags oklara spörsmål framställde sig för honom: hvarför elände för somliga, rikedom för andra? Hvarför förtrampades somliga af de andra utan hopp om att någonsin intaga dessas plats? Det första steget var, att han insåg sin egen okunnighet. En hemlig blygsel, en dold grämelse började från den stunden att gnaga honom. Han hade inga kunskaper, han vågade icke tala om dessa frågor, som väckte hans lidelsefulla intresse: alla människors jämlikhet, den rättvisa, som kräfde en jämn fördelning mellan dem af jordens goda. Och så greps han af den ifver för osystematiskt studerande, som är vanligt hos okunniga människor, som tjusats af vetenskapen. Nu stod han i regelbunden bref-växling med Pluchart, som hade bättre underbyggnad och var mycket inne i den socialistiska rörelsen. Han skref efter böcker, som han läste, men illa smälte, så att de gjorde honom fullkomligt exalterad, framförallt ett medicinskt arbete: »Hälsolära för grufarbetare», hvari en belgisk läkare gaf

en redogörelse för de sjukdomar, hvaraf kolgrufvornas folk dör, för att nu icke nämna obegripliga och torra afhandlingar i politisk ekonomi, anarkistiska broschyrer, som alldeles kollrade bort honom, gamla tidningsnummer, som han sedan använde som obestridliga argument i möjligen uppstående diskussioner. För resten lånade också Suvarin honom böcker, och arbetet om de kooperativa föreningarna hade kommit honom att under en månads tid gå och drömma om en universell bytesförening, som skulle afskaffa pengarna och grunda hela det sociala lifvet direkt på arbetet. Hans blygsel öfver sin okunnighet försvann, han blef stolt, sedan han kände, att han tänkte.

Han hade ännu icke kommit så långt, att han i sin hit och dit sväfvande läsning hade gjort upp för sig något system. Han gick i en dröm och var med om folkens radikala pånyttfödelse, utan att denna skulle kosta en sönderslagen fönsterruta eller en droppe blod. För resten förblef sättet för hans idéers realiserande dunkelt för honom; helst ville han tro, att alltsammans skulle gå mycket lätt, ty hans förstånd stod stilla, så snart han ville klargöra för sig ett program till samhällets nydaning. Han visade sig till och med full af hofsamhet och inkonsekvens och upprepade ibland, att man måste bannlysa politiken från den sociala frågan, hvilken fras han hade lästoch som föreföll honom lämplig att använda bland de flegmatiska grufar-betare, med hvilka han umgicks.

Nu glömde man sig hvarje kväll kvar en halftimme där nere, innan man gick upp och lade sig. Ständigt tog Etienne upp samma samtalsämne. Sedan hans natur förfinats, kände han sig mera frånstött af de inom grufbyn rådande förhållandena af alla slags beblandelser. Var man då ett oskäligt djur, eftersom man på detta sätt hopfösts med hvarandra midt på fältet, så hoppackade, att man inte kunde byta linne utan att visa grannarna baken? Och så välgörande för hälsan! Och så ynglingar och flickor af nödtvång fördärfvades tillsammans!

»Ja för tusan!» svarade Maheu, »om man bara hade mera pengar, skulle man ha det mera bekvämt... Det är i alla fall fullkomligt sant, att det inte är bra för någon, att man lefver så här inpå hvarandra. Det slutar alltid med, att karlarna slå sig på att supa och flickorna bli i grossess.»

Och detta tog familjen till utgångspunkt, hvar och en hade något att säga, medan fotogenen i lampan fördärfvade luften i rummet, som redan stank af stekt lök. Nej, lifvet var visst inte muntert. Man arbetade som riktiga djur med ett arbete, som fordom var en bestraffning för galerslafvar och oftare än skäligt fick man därvid släppa till skinnet, allt detta utan att man ändå kunde få sig en bit kött på kvällsbordet. Visserligen hade man i alla fall sin mjölröra, och man åt, men så litet, nätt upp så, att man kunde stå ut och icke dö af svält, öfverhopad af skulder och ansatt, som om man stule sitt bröd. När söndagen kom, sof man af trötthet. De enda nöjena, man hade, var att supa eller att afla barn; men ölet gjorde buken för stor och längre fram i tiden gjorde barnet en konst i en. Nej, nej, roligt var det inte!

Då blandade sig hustru Maheu i samtalet.

»Det tråkiga är, ser ni, att man måste säga sig, att det inte kan bli annorlunda . .. När man är ung, inbillar man sig, att lyckan skall komma, man hoppas så mycket, och sedan börjar alltid eländet igen, och man är alltid i klistret... Jag vill ingen människa något ond t, men ibland blir jag upprörd öfver denna orättvisa.»

Det blef tyst, alla hämtade andan i den obestämda känslan af obehag, som vållades af denna instängda synkrets. Endast fader Bonnemort, ifall han var med, tittade förvånad, ty på hans tid bråkade man inte på det där sättet, man föddes i kolet och man högg in på flötsen utan att fråga efter något vidare; men nu blåste det en vind, som gjorde grufarbetarne morska.

»Det är bäst att inte spotta på något», mumlade han. »Ett godt glas är ett godt glas... Förmän, ja de ä' ofta pack; men förmän skall det alltid finnas. Eller hur? Det är inte lönt att bry sin hjärna med att grubbla öfver den saken.»

Med ens råkade Etienne i eld och lågor. Hvad för något? Det skulle vara arbetarna förbjudet att tänka! Nej, nu skulle det snart bli annorlunda, emedan arbetaren numera tänkte. På gamle Bonnemorts tid lefde grufarbetaren nere i grufvan som ett djur, som en maskin, hvilken var till bara för att skaffa upp kol, ständigt under jorden, med öron och ögon till-proppade för hvad som hände ute i världen. Och därför kunde de styrande rika komma öfverens och fritt.sälja och köpa honom för att äta upp honom,han hade inte ens en aning därom. Men nu vaknade grufarbetaren nere i djupet, grodde nere i jorden som ett verkligt frö, och man skulle en vacker dag få se, hvad som skulle spira upp midt på fria fältet: det skulle spira upp män, en här af män, som skulle återupprätta rättvisan. Voro icke efter den stora revolutionen alla medborgare jämlikar? Skulle arbetaren förbli slaf åt den arbetsgifvare, som betalade honom, när de röstade tillsammans? De stora bolagen med sina maskiner förtryckte allt, och man hade inte längre samma garantier mot dem som förr i världen, då folk af samma yrke förstodo att skydda sig genom att förena sig till ett skrå. För den sakens skull och af andra skäl var det, som allt en dag skulle

krevera, tack vare upplysningen. Man kunde se det i själfva grufbyn: förfäderna kunde inte skrifva sitt namn, fäderna kunde det redan och hvad beträffade sönerna, så läste de och skrefvo som professorer. Åh, det spirade och spirade så småningom en trög skörd af män, som mognade i solen. Så snart inte en hvar för hela sin tillvaro var fastnaglad vid sin plats och när man kunde ärelystet sträfva efter att intaga grannens plats, hvarför skulle man då inte ta till knytnäfvarna vid försöket att vara den starkaste?

Maheu, på hvilken räsonnemanget gjorde ett visst intryck, var dock fortfarande full af misstro.

»Det minsta man knyster, blir man genast afskedad», sade han. »Gubben har rätt, det blir alltid grufarbetaren, som får släpa, utan att ens kunna hoppas på att då och då få sig en stek till belöning.»

Hustru Maheu, som suttit tyst en liten stund, vaknade nu upp som ur en dröm.

»Om det ändå vore sant, hvad prästerna säga, om de fattiga här i världen blefve de rika i den tillkommande!»

En skrattsalva afbröt henne, till och med barnen ryckte på axlarna, ty alla hade blifvit otrogna genom den vind, som blåste ute i världen; de bevarade visserligen sin hemliga tro på spöken, men gjorde sig lustiga öfver den tomma himmeln.

»Ah, bah, prästerna!» utbrast Maheu. »Om de själfva trodde på det där, skulle de prata mindre och arbeta mera för att förvissa sig om en bra plats däruppe... Nej, när man är död, så är man död.»

Hans hustru suckade djupt.

»Ack, min Gud, min Gud!»

Så lät hon händerna sjunka ned i knät och med alldeles tillintetgjord min sade hon:

»Ja, det är mycket sant, och för oss finns ingen hjälp.»

Alla sågo på hvarandra. Fader Bonnemort spottade i sin näsduk, medan Maheu glömde sin slocknande pipa kvar i munnen. Mellan Lénore och Henri, som somnat in mot bordskanten, satt Alzire och hörde på. Men först och främst Catherine, som stödde hakan mot handen, tog icke sina stora, klara ögon från Etienne, när han ropade ve öfver det bestående genom att framlägga sin trosbekännelse och öppna sin sociala dröms förtrollade framtid. Rundt omkring dem gick grufbyn till hvila; man hörde icke längre något annat än något barns gråt i fjärran eller någon sent hemkommen fyllbults gräl. I salen gol väggklockans gök långsamt, en fuktig svalka steg upp från de sandade golfhällarna trots den kvalmiga luften.»Det där är då också idéer», sade den unge mannen. »Har ni något behof af en god gud och hans paradis för att vara lyckliga? Kan ni inte själfva bereda er lyckan här på jorden?»

Han talade varmt och mycket. Det var den trånga synkretsen, som med ens sprängdes, en ljusglimt, som bröt in i dessa stackars människors tillvaro. Eländets ständiga förnyelse, lastdj ursarbetet, detta fänadens öde, hvilken släpper till sin ull och sedan slaktas — hela olyckan försvann, liksom med ens sopad bort af en kraftig solstråle, och i ett féeris bländande prakt steg rättvisan ned från himmeln. Eftersom den gode guden var död, skulle rättvisan betrygga människornas lycka genom att låta jämlikhet och broderskap råda. Ett nytt samhälle spirade upp på en dag liksom i en dröm, en ofantlig stad, strålande som en hägring, där hvarje medborgare lefde af sitt arbete och fick sin andel af de gemensamma fröjderna. Den gamla, murkna världen hade fallit i stoft, en ung, från sina brott renad mänsklighet utgjorde blott ett enda folk af arbetare, som hade till valspråk: Åt hvar och en efter hans förtjänst och åt hvarje förtjänst efter hans arbete. Och oaf-låtligen vidgades, förskönades denna dröm och blef alltmera förledande, ju högre den steg upp i det omöjliga.

Fattad af en dof bäfvan ville hustru Maheu först inte höra på. Nej, det var alldeles för vackert, man borde inte inlåta sig på sådana idéer, ty de gjorde sedan lifvet afskyvärdare, och för att bli lycklig, skulle man då ha fördärfvat allt. När hon såg sin mans ögon stråla, upprörd, öfvervunnen som han var, blef hon orolig och af brytande Etienne skrek hon:

»Hör inte på det där, gubben min! Du ser väl, att det är sagor, han berättar... Skulle herrarna någonsin gå in på att arbeta som vi?»

Men småningom verkade förtrollningen också på henne. Och till sist log hon, sedan hennes inbillning vaknat, och hon trädde in i hoppets underbara värld. Det var så skönt att under en timme glömma den sorgliga verkligheten! När man lefver som djur, med nosen i backen, då behöfs det väl en lögnvrå, där man gläder sig åt att frossa på saker, som man aldrig skall få. Och hvad som hettade upp henne till att tänka på samma sätt som Etienne, det var föreställningen om rättvisan.

»Därvidlag har ni rätt!» utropade hon. »Är en sak rättvis, skulle jag kunna låta hacka mig i småbitar för den... Och det vore sannerligen rättvist, att vi i vår tur finge njuta.»

Då vågade också Maheu bli het.

»Anamma och regera! Jag är inte rik, men gärna gåfve jag hundra sous för att inte dö, förrän jag har fått se allt det där ... En sådan omstört-ning! Nå, blir det snart, och hur skall man gå till väga?»

Etienne tog åter till orda. Det knakade i det gamla samhället; detta kunde inte hålla ut mera än några månader, försäkrade han tvärsäkert. Om sättet för idéernas förverkligande syntes han mera osäker, rörde ihop hvad han hade läst och var inte ängslig för att inför dessa okunniga människor ge sig in på förklaringar, där han trasslade in sig. Alla system voro där med, mildrade af vissheten om en lättvunnen triumf, om en universell kyss, som skulle göra slut på missförståndet klasserna emellan, likvisst utan att taga med i räkningen fähundarna bland arbetsgifvare och storborgare, som man kanske skulle bli tvungen att bringa till förnuft. Och Maheus sågo ut attbegripa, yttrade sitt bifall och gingo in på de underbara lösningarna med de nyomvändas blinda tro, liksom bland de kristna i kyrkans första tider, hvilka bidade ankomsten af ett fullkomligt samhälle på den antika världens gödselhög. Den lilla Alzire uppfångade en del ord och föreställde sig lyckan under bilden af ett mycket varmt hus, där barnen fingo leka och äta så mycket de ville. Catherine satt fortfarande orörlig med hakan stödd i handen och ögonen fästa på Etienne, och när han tystnade, genomfors hon af en lätt rysning, mycket blek, liksom om hon hade frusit.

Men hustru Maheu tittade på gökklockan.

»Klockan är öfver nio, är det skick och skäl! Vi komma inte upp i morgon.»

Och man steg upp från bordet, illa till mods, hopplösa. De tyckte, att de nyss hade varit rika och nu med ens åter sjönko ned i smutsen. Fader Bonnemort, som gaf sig i väg till grufvan, mumlade något om, att sådant där snack inte gjorde soppan bättre, medan de andra i gåsmarsch gingo uppför trappan till sofplatserna, hvarvid de märkte fukten i väggarna och den förskämda, kväfvande luften. Däruppe, under grufbyns tunga sömn, hörde Etienne, hur Catherine, sedan hon hade lagt sig efter alla de andra och blåst ut ljuset, feberaktigt vred och vände sig, innan hon somnade.

Ofta voro grannar närvarande vid dessa samtal: Levaque, som entusiasmerades af tanken på en delning, Pierron, hvilken försiktigtvis gick hem och lade sig, så snart man angrep bolaget. Då och då kom Zacharie in ett ögonblick, men politik tråkade alldeles ut honom och han fann det trefligare att gå till »Nyttan» och tömma en sejdel. Hvad Chaval beträffade, så gick han längre än Etienne: han längtade efter blod. Nästan alla kvällar till-bragte han en timme hos Maheus; i dessa täta besök låg det en hemlig svartsjuka, fruktan för att Catherine skulle knipas ifrån honom. Denna flicka, på hvilken han redan kände sig trött, blef honom dyrbar, så fort en annan man började att ligga i hennes närhet och kunde ta henne om natten.

Etiennes infytande växte. Så småningom revolutionerade han gruf-byn. Det var en propaganda i det tysta, så mycket säkrare, som han steg i aktning hos alla. Trots sin misstro som försiktig husmoder behandlade hustru Maheu honom med all aktning och hänsyn såsom en ung man, hvilken betalade punktligt och hvarken drack eller spelade, utan alltid hängde näsan öfver en bok och hos grannkvinnorna förvärfvade hon honom anseende såsom en kunnig ung man, hvilket dessa missbrukade genom att bedja honom om att skrifva deras bref. Han var ett slags homme d’affaires, som skötte deras bref växling och i grannlaga fall frågades till råds af familjerna. I september hade han också fått till stånd sin mycket omtalade reservkassa, som ännu var mycket osäker, då den ännu hade blott grufbyns invånare till delägare; men han hyste godt hopp om att få tillslutning af alla grufvornas

arbetare, i synnerhet om bolaget, som hade förhållit sig passivt, inte gjorde honom större svårigheter än hittills. Han hade nyss blifvit kallad till sekreterare hos förbundet, och han fick till och med ett litet arfvode för sina skrifgöromål. Detta gjorde honom nästan rik. Om en gift grufarbetare icke kan få det att gå ihop, så kan dock en nykter ungkarl utan hvarje påhäng göra besparingar.

Nu började en långsam förvandling att försiggå med Etienne. Få-fängans och välmågans instinkter, som hade slumrat under hans fattigdom, vaknade och förmådde honom att köpa sig kläder af kläde. Han lade sig också till med ett par fina stöflar och med ens steg han till en ledare, hela grufbyn slöt sig till honom. Det var en förtjusande tillfredsställelse för hans fåfänga, han berusade sig af dessa popularitetens första njutningar: att stå i spetsen för andra, att befalla — han, så ung och som ännu i går var endast en handtlangare, det fyllde honom med högmod och gaf ökad kraft åt hans dröm om en nära förestående revolution, där han skulle spela en roll. Uttrycket i hans ansikte förändrades, han blef högtidlig och förtjust i att höra sig själf tala, allt medan hans gryende ärelystnad hetsade upp hans teorier och dref honom till våldsamma idéer.

Emellertid skred hösten framåt, oktoberfrosterna hade rostfärgat gruf-byns små trädgårdar. Pojkslynglarna slogo inte mera omkull kärrskju-terskorna på det låga lidret bakom de glesa syrenerna, och det fanns blott vintergrönsaker kvar, kolhufvuden beströdda med frostpärlor, purjolök och salad att förvara. Regnskurarna piskade åter på de röda tegeltaken och runno brusande som strömmar ned i tunnorna under takrännorna. Järnspisarna, fyllda med kol, som förgiftade luften i det tilltäppta rummet, hunno ingenstädes att kallna. Det var åter det stora eländets årstid, som började.

En af de första kalla oktobernätterna kunde Etienne, som var feberaktig efter att ha talat där nere, inte somna. Han hade sett Catherine smyga sig under täcket och sedan blåsa ut ljuset. Äfven hon tycktes helt nervös, plågad af dessa attacker af blygsamhet, som kommo henne att ibland skynda sig, fastän så oskickligt, att hon blottade sig ännu mera. Hon låg i mörkret som död, men han hörde, att inte hon heller sof, och han kände, att hon tänkte på honom, liksom han tänkte på henne; aldrig hade detta tysta utbyte af deras varelser fyllt dem med en sådan förvirring. Flera minuter förflöto, utan att någondera rörde på sig, deras andedräkt blef blott mera besvärad genom deras bemödande att hålla den tillbaka. Två gånger var han på vippen att stiga upp och bemäktiga sig henne. Det var dåraktigt att hysa så stor åtrå efter hvarandra utan att någonsin tillfredsställa den. Hvarför på detta sätt trumpet spjärna emot sin åstundan? Barnen sof vo, hon ville genast. Det var säkert, att hon halfkväfd väntade på honom, att hon skulle slå armarna om honom, tyst, med hopbitna tänder. Det gick nästan en timme. Han gick inte och bemäktigade sig henne, hon vände icke på sig af fruktan att ropa på honom. Ju mera de lefde sida vid sida, desto högre reste sig en skranka mellan dem, känslor af blygsel, motvilja, af vänskapens grannlagenhet, som de inte själfva skulle ha kunnat förklara.»Hör du», sade hustru Maheu till sin man, »eftersom du går till Mont-sou för aflöningen, så tag hem åt mig ett half kilo kaffe och ett kilo socker.»

Han höll på att lappa en af sina skor för att spara in lagningskostnaden.

»Ska 'ske!» mumlade han utan att upphöra med arbetet.

»Jag skulle också vilja be dig att gå in till slaktaren... Hvad säger du om ett stycke kalfkött; så’nt ha vi inte sett till på länge.»

Nu tittade han upp.

»Du tycks tro, att jag har tusentals francs att lyfta... Halfmånads-aflöningen är alldeles för mager, tack vare deras fördömda påhitt att ideligen afbryta arbetet.»

De tego båda två. Det var efter frukosten en lördag mot slutet af oktober. Under förevändning af den störing, som vållades genom aflöningen, hade bolaget äfven denna dag inställt koluppfordringen i alla grufvorna. Gripet af panik inför den industrikris, som ständigt förvärrades, begagnade sig bolaget, som icke ville öka sitt redan förut mycket stora kollager, af de futtigaste förevändningar för att tvinga sina 10,000 arbetare till arbetsinställelser.

»Du vet, att Etienne väntar på dig hos Rasseneur», återtog hustrun. »Tag honom med dig, han skall klara sig finurligare än du, om man inte skulle beräkna timmarna riktigt för er.»

Maheu gjorde en bifallande nick.

»Och tala då med de där herrarna om far din. Läkaren håller ihop med styrelsen. Är det inte sant, gamlefar, att läkaren tar fel, och att ni ännu kan arbeta?»

Under nästan en hel vecka hade gubben Bonnemort suttit fastspikad på stolen, för att skankerna voro alldeles styfva, som han sade.

Hon måste upprepa frågan, och då brummade han:

»Alldeles säkert skall jag arbeta. Det är inte slut med en, därför att man har ondt i benen. Allt det där är bara historier, som de ha hittat på för att inte behöfva ge mig min pension på 180 francs.»

Hustru Maheu tänkte på gubbens fyrti sous, som han kanske aldrig mera skulle komma att ge henne, och ett utrop af ängslan undslapp henne.

»Herre Gud, fortsätter det så här, så ä' vi snart döda allihopa!»

»När man är död», sade Maheu, »så är man inte längre hungrig.»

Han slog i några stift till i sina skor och beslöt sig sedan för att ge sig i väg.

Grufbyn Tvåhundrafyrtio skulle inte få aflöning förrän bortåt klockan 4. Också gjorde männen sig ingen brådska, fördröjde sig, kilade i väg en och en, förföljda af sina hustrur, som bådo dem om att genast komma hem. Många gåfvo männen diverse saker att uträtta för att hindra dem från att dröja sig kvar på krogarna.

Hos Rasseneur hade Etienne fått höra nyheter. Det gick oroande rykten om, att bolaget var alltmera missbelåtet med förtimringarna. Arbe-tarne betungades med böter, en konflikt tycktes oundviklig. Det var förresten blott det erkända tvisteämnet; det låg invecklade förhållanden därunder, hemliga och allvarsamma orsaker.

Just när Etienne kom, berättade en kamrat, som på hemväg från Mont-sou tömde en sej del, att ett plakat var uppslaget hos kassören, men han visste inte rätt, hvad som stod att läsa därpå. En annan arbetare kom in, och så en tredje, och ingendera berättade lika. Men så mycket tycktes vara säkert, att bolaget hade fattat ett beslut.

»Hvad säger du därom?» frågade Etienne och satte sig hos Suvarin vid ett bord, där det inte fanns någon annan undfägnad än ett paket tobak.

Maskinisten gjorde sig ingen brådska, utan rullade färdig en cigarrett.

»Jag säger, att det var lätt att förutse. De skola drifva er till det yttersta.»

Han var den ende, som hade nog utvecklad intelligens för att analysera situationen. Han förklarade den på sitt lugna sätt. Bolaget, som fått känningar af krisen, var nödsakadt att bringa ned sina omkostnader, om det inte ville duka under. Och naturligtvis skulle det bli arbetarna, som måste dra åt svångremmen; bolaget skulle knappa in på deras aflöningar genom att hitta på hvilken förevändning som helst. Sedan ett par månader låg kolet kvar vid grufvorna; nästan alla järnverk hade slutat att arbeta. Enär bolaget inte vågade att också låta arbetet hvila af fruktan för materielens ruinerande overksamhet, så drömde det om en medelväg, kanske en strejk, ur hvilken dess grufarbetarebefolkning skulle utgå kufvadt och med nedpressade arbetslöner. Slutligen oroade den nya reservkassan bolaget, den var en hotelse för framtiden, medan en strejk skulle ha befriat bolaget från densamma genom att tömma den, medan den ännu var klent rustad.

Rasseneur hade satt sig bredvid Etienne, och bägge två hörde på med bestört min. Man kunde tala högt, ty det fanns ingen mera där än fru Rasseneur, som satt vid disken.

»En sådan idé!» mumlade krögaren. »Hvarför allt detta? Bolaget har inte något intresse af en strejk och inte heller arbetarne. Bäst är att komma om sams.»

Det var ju mycket förståndigt. Rasseneur visade sig alltid på de förnuftiga krafvens sida. Till och med sedan hans förre hyresgäst vunnit sin hastiga popularitet, förfäktade han det möjliga framåtskridandets system och sade, att

när man ville ha allt med ens, få fick man ingenting. I den feta, ölgödde mannens godmodighet uppsteg en hemlig afund, som förvärrades genom att kunderna började att öfverge hans värdshus, dit arbetarna från Voreux numera inte kommo så ofta eller så talrikt för att dricka och höra på honom, och på det viset gick han stundom därhän, att han försvarade bolaget och glömde sitt agg, en för detta, afskedad grufarbetares agg.

»Då är du emot strejken?» skrek fru Rasseneur utan att gå ifrån disken.

Och när han svarade ett energiskt ja, tystade hon ned honom.

»Tyst! Du har inte något hjärta. Låt de där herrarna tala.»

Etienne satt och funderade med ögonen på sejdeln, som hon hade serverat honom.

»Det är mycket möjligt, allt hvad kamraten berättar, och tvingar man oss därtill, så måste vi besluta oss för denna strejk... Pluchart skrifver just till mig mycket träffande om den saken. Han är också emot strejk, ty ar-betaren lider lika mycket af den som arbetsgifvaren utan att uppnå något afgörande resultat. Men han ser däri ett ypperligt tillfälle att förmå oss att ansluta oss till hans stora maskineri... Här är för resten hans bref.

Pluchart, som var missmodig öfver det misstroende, som Internationalen rönte hos grufarbetarna i Montsou, hoppades att få se dem massvis ansluta sig, ifall någon konflikt tvang dem att strida mot bolaget. Trots sina ansträngningar hade Etienne icke kunnat placera mera än ett enda medlemskort och ägnade för öfrigt det mesta af sitt inflytande åt sin reservkassa, som rönte ett mycket gunstigare mottagande. Men denna kassa var ännu så fattig, att den måste vara hastigt länsad, som Suvarin sade; och då skulle de strejkande oundvikligen kasta sig i armarna på arbetareassociationen, för att deras bröder i alla länder skulle komma dem till hjälp.

»Hur mycket har ni i kassan?» frågade Rasseneur.

»Knappt 3,000 francs», svarade Etienne. »Och ni vet, att styrelsen lät inkalla mig i förgår. Åh, de äro mycket artiga och försäkrade mig upprepade gånger, att de inte skulle hindra sina arbetare från att bilda en reservfond. Men jag begrep snart, att de vilja själfva ha kontrollen öfver den.. f Vi få i alla händelser en dust att utkämpa om den saken.»

Krögaren hade börjat att trampa fram och åter, hvisslande med föraktfull min. Tre tusen francs! Hvad är det för strunt att komma med. Det skulle inte räcka till bröd under en vecka, och om man räknade på utlänningar, på människor, som bodde i England, ja, då kunde man gärna gå och lägga sig utan att knysta. Nej, det var alldeles för dumt med den där strejken.

För första gången växlades nu bittra ord mellan dessa bägge män, som vanligtvis till sist kommo om sams i sitt gemensamma hat mot kapitalet.

»Nå, än du, hvad säger du om det?» upprepade Etienne, i det att han vände sig till Suvarin.

Denne svarade med sin vanliga föraktfulla fras.

»Stre j ker ? Dumheter!»

I den förargelsens tystnad, som uppstod, tilläde han sedan fogligt:

»Ja, jag säger inte nej, ifall det kan göra er något nöje: den ruinerar den ena och dödar den andra och det blir alltid en rensning... Men med den farten skulle man behöfva tusen år för att förnya världen. Nej, börja med att spränga detta fängelse i luften, där ni alla förgås!»

Med sin fina hand pekade han på Voreux, hvars byggnader skönjdes genom dörren, som stod öppen. Men en oväntad episod af bröt honom: Po-lonia, den stora, tama kaninen, som hade vågat sig utomhus, kom inrusande, flyende för en pojksvärm, som kastade sten efter henne; och méd bakåt liggande öron och indragen svans tog hon i sin förskräckelse sin tillflykt mellan hans ben och krafsade bedjande på honom, för att han skulle ta upp henne. När han lyft upp henne i knät skyddade han henne med båda händerna och försjönk i den drömmande sömnaktighet, i hvilken han brukade försjunka, när han smekte denna mjuka och varma päls.

Nästan samtidigt kom Maheu in. Han ville inte ha något att dricka, trots fru Rasseneurs artiga enträgenhet, hvilken sålde sitt öl, som om hon skulle ha bjudit på det. Etienne hade stigit upp och bägge två gåfvo sig i väg till Montsou.

De dagar, då aflöningen utbetalades till bolagets arbetslag, tycktes detvara fest i Montsou, liksom på de glada kyrkmarknadssöndagarna. Från alla grufbyarna kom en skara grufarbetare. Enär kassörens kontor var mycket litet, väntade de hellre utanför, de stodo gruppvis på vägen och stängde passagen med en kö af folk, som oaflåtligt förnyades. Krämare och schackrare sökte begagna sig af tillfället genom att infinna sig med sina rullande basarer, där de bredde ut till beskådande till och med porslin och charkuteri-varor. Men framför allt hade krogarna och ölstugorna goda recetter, ty innan grufarbetarna fingo sina pengar, skaffade de sig tålamod vid diskarna, och kommo sedan tillbaka dit för att blöta sin förtjänst, när de omsider hade den på fickan. Och de voro mycket förståndiga, om de inte gjorde slut på den på Volcan.

Allt efter som Maheu och Etienne gingo fram bland grupperna, märkte de i dag en dof förbittring börja sjuda hos dessa. Det var icke den vanliga sorglösheten, då pengarna lyftes för att genast delvis slösas bort på krogen. Näfvarna knötos, och våldsamt tal gick från mun till mun.

»Det är således sant?» frågade Maheu Chaval, som han träffade utanför kafé Piquette, »de ha begått denna nedrighet?»

Men Chaval svarade blott med en ursinnig grymtning, i det han blängde snedt på Etienne. Sedan nytt ackordsaftal ingåtts, hade han slagit sig tillsammans med ett annat arbetslag, mera och mera ansatt af afund mot kamraten, denne nykomling, som ville uppträda som herre och för hvilken hela grufbyn låg på knä, efter hvad Chaval sade. Detta stod i samband med missämja mellan de båda älskande; han kunde nu aldrig gå med Catherine till Requillart eller bakom slaggberget, utan att i afsky värda ordalag anklaga henne för att ligga inne med sin mors hyresgäst, och sedan höll han på att ta lifvet af henne med sina karesser, åter gripen af vildt begär efter henne.

Maheu gjorde honom ännu en fråga.

»Är det nu Voreux, som skall in?»

Och som Chaval vände dem ryggen efter att ha med en nick bejakat frågan, beslöto de båda männen att gå in på kontoret.

Kassan var ett litet fyrkantigt rum, itudeladt genom ett galler. På bänkarna längs väggarna väntade fem å sex grufarbetare, medan kassören, biträdd af en bokhållare, betalade en annan, som stod framför luckan med mössan i handen. Öfver bänken till vänster var ett gult anslag uppsatt, som tog sig så nytt och fint ut mot den grå, nedrökta kalkrappningen, och förbi detta defilerade allt ifrån morgonen en ström af arbetare. De kommo in två å tre i taget, stannade framför anslaget och gingo sedan sin väg utan att yttra ett ord, blott med en häftig ryckning på axlarna, som om man skulle ha krossat ryggraden på dem.

Just nu stodo två grufarbetare framför anslaget, den ene en ung man med ett stort hufvud, starkt som en tjurs, den andre en mycket mager gubbe med ett af ålderdomen förslöadt ansikte. Ingendera af dem kunde läsa, den yngre stod och stafvade, i det att han rörde på läpparna, gubben stod bara och tittade helt fånigt. Det var många, som på detta sätt kommo in och sågo utan att förstå.

»Läs upp det för oss», sade Maheu, som icke heller var styf i att läsa, till sin kamrat.

Etienne började att läsa upp anslaget. Det var ett meddelande frånbolaget till samtliga grufvornas arbetare. På grund af den otillräckliga omsorg, som ägnades åt förtimringen och uttröttadt vid att pålägga böter, som ingen verkan hade, hade bolaget beslutit att tillämpa ett nytt betalningssätt för kolbrytningen. Hädanefter skulle bolaget betala förtimringen särskildt efter kubikmeter trä, som nedforslats och användts, hvarvid man skulle lägga till grund den kvantitet, som var nödvändig för ett godt arbete. Betalningen för grufvagn brutet kol skulle naturligtvis sänkas proportionsvis från femti till fyrti centimer, allt efter flötsernas natur och belägenhet. Och en

mycket dunkel kalkyl sökte styrka, att denna nedsättning af tio centimer skulle precis uppvägas genom betalningen för förtimringen. För öfrigt tilläde bolaget, att då det ville ge en bvar tid att öfvertyga sig om fördelarna af det nya sättet, skulle detsamma tillämpas först från och med måndagen den i december.

»Var god och läs inte så högt därborta», ropade kassören. »Vi kunna inte höra bvarandra här.»

Etienne läste till slut utan att bry sig om anmärkningen. Hans röst darrade, och när han hade slutat, fortforo alla att stirra på anslaget. Den gamle grufarbetaren och den unge tycktes vänta på mera, men gingo sedan förkrossade sin väg.

»Må fan ta dem!» mumlade Maheu.

Han och Etienne hade satt sig ned och räknade, fördjupade i funderingar, med sänkt hufvud, medan defilén förbi det gula papperet fortsattes. Gjorde man narr af dem? De skulle aldrig på förtimringen kunna ta igen nedsättningen med tio centimer per grufvagn. På sin höjd skulle de kunna hinna upp till åtta centimer, och då var det två centimer, som bolaget stal från dem, för att inte ta med i räkningen den tid, som ett omsorgsfullt arbete skulle ta ifrån dem. Det var dit bolaget ville komma, till denna maskerade lönened-sättning! Det gjorde besparingar i sina arbetares fickor.

»Må fan ta dem!» upprepade Maheu, då han åter lyfte upp hufvudet. »Gå vi in på det, så ä' vi riktiga fårskallar.»

Nu var luckan ledig, och Maheu gick fram för att få aflöningen. Förste mannen i hvarje ackordsarbetslag brukade ensam inställa sig vid kassan och delade sedan ut pengarna till sitt folk, hvarigenom man sparade tid.

»Maheus arbetslag», sade bokhållaren, »flötsen Filonniére, orten numro

sju.»

Han sökte i listorna, som man gjorde upp enligt utdrag ur arbetsböckerna, där gruffogdarna införde antalet af uppfordrade vagnar för hvarje dag och arbetslag. Sedan upprepade han:

»Maheus arbetslag, flötsen Filonniére, orten numro sju... 135 francs.»

Kassören betalade.

»Förlåt», stammade grufarbetaren upprörd, »är ni säker på, att det inte är något misstag?»

Han såg på det obetydliga beloppet, men tog det icke, isad af en liten rysning, som gick honom ända till hjärtat. Visserligen väntade han sig en klen aflöning, men till så litet kunde den inte gå, eller också hade han räknat dåligt. När han hade lämnat Zacharie, Etienne och den kamrat som kommit i Chavals ställe, deras andelar, skulle det återstå högst femti francs för honom, fadern, Catherine och Jeanlin.

»Nej, nej, det är intet misstag», svarade bokhållaren. »Man måste räknaifrån två söndagar och fyra dagar, då arbetet låg nere, då blir det nio arbetsdagar. »

Maheu följde med räkningen och adderade helt tyst: nio dagar gåfvo honom omkring tretti francs, aderton åt Catherine och nio åt Jeanlin. Hvad gubben Bonnemort beträffade, hade han bara tre arbetsdagar. Saksamma, när ban lade till Zacharies och de båda kamraternas nitti francs, blef det helt säkert mera.

»Glöm inte böterna», slutade bokhållaren. »Tjugu francs böter för dålig förtimring.»

Grufarbetaren gjorde en förtviflad rörelse. Tjugu francs böter, fyra dagars arbetsstillestånd! Då stämde räkningen. Och att tänka sig, att han hade lyft halfmånadsaflöningar af ända till hundrafemti francs, när fader Bonnemort arbetade, och Zacharie ännu inte satt eget bo!

»Nå, skall ni ta pengarna?» skrek kassören otålig. »Ni ser väl, att en annan väntar... Vill ni inte, så säg ifrån.»

När Maheu ändtligen kom sig för med att ta pengarna med sin stora, darrande hand, häjdade bokhållaren honom.

»Vänta litet, här har jag ert namn. Tousaint Maheu, är det inte så?... Herr generalsekreteraren vill tala med er. Stig in, han är ensam.»

Bedöfvad befann sig arbetaren inne i ett rum, möbleradt med gammal mahogny, klädd med urblekt grön rips. Och under fem minuters tid hörde han generalsekreteraren, en stor och blek herre, som öfver papperen på sitt skrifbord talade till honom utan att stiga upp. Men bruset i hans öron hindrade honom från att uppfatta något. Helt otydligt begrep han, att det var fråga om hans far, hvars afgång skulle tas i öfvervägande för hans pension på 150 francs vid femtio lefnads och 40 arbetsår. Sedan tyckte han, att sekreterarens röst blef strängare. Det var en skrapa, han fick; man anklagade honom för att sysselsätta sig med politik och hänsyftade på hans hyresgäst och på reservkassan; slutligen fick han det rådet att inte blottställa sig genom dylika galenskaper, han som var en af grufvans bästa arbetare. Han ville komma med invändningar, men kunde blott få fram ord utan sammanhang, vred och vände på mössan i sina feberaktiga fingrar och gick ut, stammande:

»Det är visst och sant, herr generalsekreterare... Jag försäkrar, herr generalsekreteraren ...»

När han därute åter träffade på Etienne, som väntade på honom, då brast han ut:

»Jag är en fårskalle, jag skulle ha svarat!... Man förtjänar inte ens så mycket som till bröd och så skall man till på köpet höra på dumheter! Ja, det är dig, han vill åt, han sade, att hela grufbyn är förpestad. Och hvad tusan ska' man göra? Kröka rygg och tacka. Han har rätt i, att det är det klokaste.»

Maheu teg, ansatt af både vrede och fruktan. Etienne sjönk med dyster min i tankar. De gingo åter fram genom de grupper, som stängde vägen. Förbittringen växte, förbittringen hos ett lugnt folk, ovädrets dofva mullrande, utan alla häftiga åtbörder, förfärligt hos denna väldiga massa. Några räknekunniga hade kalkylerat, och de två centimerna, som bolaget skulle förtjäna på förtimringen, gjorde sin rund och hetsade upp äfven de hårdaste skallarna. Men framför allt var det förbittringen öfver den olycksaliga af-löningen och hungerns revolt mot uppehållen i arbetet och böterna. Man hade redan nu inte så mycket, att man kunde äta, hvad skulle det bli af, ifall af löningen sänktes ännu mera? På krogarna gaf man högljud t luft åt förbittringen, vreden gjorde struparna så torra, att det lilla belopp, som man fått lyfta, stannade på krogdiskarna.

Under vägen från Montsou till grufbyn växlade Etienne och Maheu icke ett ord. När den sistnämnde kom in, märkte genast hustrun, som var ensam med barnen, att han var tomhänd.

»Jo, du är hygglig!» sade hon. »Och mitt kaffe och socker och köttet? En bit kalf skulle inte ha ruinerat dig.»

Han svarade ingenting, kväfd af undertryckt rörelse. Men denne af grufarbete härdade mans grofva ansikte liksom svällde upp af förtviflan, och stora tårar kvällde fram ur hans ögon och föllo ned som ett varmt regn. Han hade sjunkit ned på en stol och grät som ett barn, i det han kastade fem ti francs på bordet.

»Se här», stammade han, »se här, hvad jag har att ge dig... Det är för allas vårt arbete.»

Hustru Maheu såg på Etienne, hon fann, att han var tyst och nedtryckt. Då grät äfven hon. Hur skulle nio personer kunna lefva under fjorton dagar på femti francs? Hennes förstfödde hade lämnat dem, gubben kunde inte mera röra benen: det var snart döden för dem alla. Förtviflad öfver att höra modern gråta, kastade Alzire sig om hennes hals. Estelle tjöt, Lénore och Henri snyftade.

Och snart höjdes från hela grufbyn samma nödens jämmer. Männen hade kommit hem, hvarje hushåll gaf luft åt sin klagan inför det elände, hvarmed den usla af löningen hotade. Dörrarna slogos upp, hustrurna kommo ut och ropade, liksom om deras klagan inte hade kunnat rymmas under de tillstängda husens tak. Ett fint regn föll, men de kände det icke, på gångbanorna ropade de på hvarandra, de visade hvarandra i handens grop de utbetalda pengarna.

»Se, det här är hvad de ha gett honom; är det inte, så man kan bli alldeles utom sig?»

»Se här då! Jag har inte fått så mycket, att jag kan betala brödet föi halfmånaden.»

»Nå än jag! Räkna här! Jag måste sälja mina linnen.»

Hustru Maheu hade liksom de andra gått ut. Det bildade sig en grupp kring hustru Levaque, som skrek värst, ty hennes fyllstöfvel till man hade inte ens kommit hem, hon gissade, att aflöningen, stor eller liten, skulle rinna

bort på Volcan. Philoméne höll utkik efter Maheu, för att Zacharie inte skulle lägga vantarna på pengarna. Och det var bara hustru Pierron, som föreföll tämligen lugn, ty Pierron, den skenhelige hycklaren, visste alltid — man visste inte huru — att ställa sig så, att han i fogdens motbok fick flera arbetstimmar än kamraterna. Men detta fann mor Brulé gement åmå-gens sida; hon hörde alltid till dem, som inte skrädde orden, där hon mager och rak stod midt i gruppen och sträckte ut näfven mot Montsou.

»Att tänka sig, att jag i morse såg deras piga» (hon nämnde icke familj en Hennebeaus namn) »åka i kalesch!... Jaha, kokerskan i kaleschen med parhästar, hon åkte säkert till Montsou för att köpa fisk!»

8 Zola, Dagbräckning.Rop af harm hördes, och våldsamma yttranden utslungades åter. Denna piga i hvitt förkläde, som åkte till torget i grannstaden i herrskapets vagn, väckte deras förbittring. Behöfde då herrskapet nödvändigt fisk till hvilket pris som helst, när arbetarne fingo svälta ihjäl? Men kanske skulle de inte alltid få äta fisk: det skulle väl bli de fattigas tur en gång! Och de af Etienne utsådda idéerna spirade upp och grepo omkring sig i detta uppresningens skri. Det var otåligheten inför den utlofvade guldåldern, brådskan att få en del med af lyckan bortom denna eländets horisont, trång som en graf. Orättvisan blef alltför stor, till sist skulle de kräfva sin rätt, eftersom man tog brödet ur munnen på dem. I synnerhet kvinnorna skulle ha velat genast med storm tränga in i denna framåtskridandets ideala stad, där det icke längre skulle finnas några olyckliga. Det var nu nästan nedmörkt, och regnet tilltog allt mera, men ännu fyllde de grufbyn med sin gråt under barnens gläfsande stim.

På kvällen blef på Nyttan strejken beslutad. Rasseneur bekämpade den icke längre, och Suvarin gick in på den som ett första steg. Etienne sammanfattade belägenheten helt kort: om bolaget nödvändigt ville strejken, skulle det få den.

V.

En vecka förflöt, arbetet fortsattes under misstro och dysterhet i af-bidan på konflikten.

Hos familjen Maheu var det tecken till, att den kommande halfmånads-aflöningen skulle bli ännu magrare. Också blef hustru Maheu allt bittrare trots sin hofsamhet och klokhet. Hade inte hennes dotter Catherine under-stått sig att ligga borta en natt? Följande morgon hade hon kommit hem så trött, så sjuk efter detta äfventyr, att hon icke hade kunnat gå till gruf-van. Och hon grät och berättade, att det inte alls var hennes fel, ty det var Chaval, som hade behållit henne kvar och hotat att slå henne, ifall hon gick. Han blef galen af svartsjuka och ville hindra henne att återvända till Etiennes säng, där han väl visste, sade han, att hennes familj förmådde henne att ligga. Hustru Maheu, som blef ursinnig, förbjöd sin dotter att återse ett dylikt kreatur samt talade om att gå till Montsou och örfila upp honom. Men det var i alla fall en förlorad arbetsdag, och flickan, som nu en gång hade fått denne älskare, tyckte det var bäst att inte göra något ombyte.

Ett par dagar därefter var det en annan historia. Måndagen och tisdagen smet sig Jeanlin, som man trodde vara helt lugn i Voreux vid sitt arbete, sin kos och strök omkring i träsket och skogen vid Vandame tillsammans med Bébert och Lydie. Han hade lockat dem att rymma, och man fick aldrig veta, på hvilka tjufverier, på hvilka brådmogna streck, de tre barnen hade inlåtit sig. Jeanlin fick en eftertrycklig tillrättavisning, en risbastu, som hans mor gaf honom utomhus, på trottoaren, inför grufbyns förfäradebarnaskara. Hade man någonsin sett något dylikt? Hennes barn, som alltifrån födelsen kostat grofva pengar och som nu borde inbringa huset något! Och i denna hennes beskärmelse låg minnet af hennes egen hårda barndom, det ärfda eländet, som af hvarje unge i kullen gjorde en framtida födkrok.

När männen och flickan denna morgon gåfvo sig i väg till grufvan, satte sig hustru Maheu upp i sängen och sade till Jeanlin:

»Gör du om det igen, din otäcka slyngel, så kom ihåg, att jag ska' flå skinnet af dig därbak.»

Arbetet var mycket svårt på Maheus nya arbetsplats. Denna del af flötsen Filonniére smalnade ihop till den grad, att kolhuggarna, inklämda mellan väggen och taket, flådde armbågarna under brytningsarbetet. Dessutom blef den mycket fuktig, så att man hvarje ögonblick fruktade, att vatten skulle bryta fram, en sådan där våldsam ström, som spränger klipporna och rycker människorna med sig. När Etienne dagen förut en gång häftigt högg in

hackan och drog den tillbaka, hade han träffats i ansiktet af en [-vattenstråle,-] {+vatten- stråle,+} men det var blott ett gif akt, orten blef bara mera våt och osund.

För resten tänkte han knappt på möjligheten af olyckshändelser, utan att fråga efter något lefde han där liksom kamraterna obekymrad för faran. Man lefde i grufgasen, utan att ens märka, att den tyngde på ögonlocken, eller skönja den spindelväfslika slöja, som den lämnade i ögonhåren. Stundom, när lamplågorna blefvo mera än vanligt bleka och blåaktiga, tänkte man nog på grufgasen, en grufarbetare tryckte örat mot flötsen för att lyssna till det svaga ljudet af gasen, ett ljud af luftbubblor, som sjöd i hvarje springa. Men hvad som ständigt hotade var rasen, ty utom otillräckligheten afförtimrin-garna, som alltid fuskades ihop alltför brådskande, höllo icke själfva jordlagren ihop, uppblötta, som de blefvo, af vattnet.

I dag hade Maheu måst tre gånger förstärka förtimringen. Klockan var half tre, arbetarne gjorde sig i ordning att fara upp. Liggande på sidan, höll Etienne på att sluta huggningen af ett block, då ett aflägset mullrande som af åskan skakade hela grufvan.

»Hvad är det?» skrek han och släppte hackan för att lyssna.

Han trodde först, att orten störtade in bakom honom.

Men Maheu åkte ned utför ortens sluttning, sägande:

»Det är ett ras ... Fort! Skynda!»

Alla tumlade utför orten och rusade i väg i ett utbrott af broderlig ängslan. Lamporna hoppade i deras händer under den dödstystnad, som hade uppstått. Med böjd rygg, som om de hade galopperat på alla fyra, sprungo de i rad gångarna framåt, och utan att sakta farten gjorde de hvar-andra frågor och tillkastade hvarandra korta svar: hvar är det? kanske i brytningsorterna? Nej, det kom nerifrån. Troligen från utfordringen. När de kommo till skorstenen, störtade de sig in i den, ramlade öfver hvarandra utan att fråga efter törnar och stötar.

Jeanlin, hvars hud ännu var röd efter gårdagens risbastu, hade i dag inte hållit sig undan från grufvan. Barfota trafvade han bakom sitt tåg för att stänga vädringsdörrarna, och ibland, då han inte var rädd för att möta en gruffogde, hoppade han upp på sista vagnen, hvilket man hade förbjudit honom, af fruktan att han kunde somna. Hans synnerliga nöje varatt, hvarje gång hans tåg stannade på ett växelspår för att låta ett annat tåg passera, gå fram till spetsen af detsamma och träffa sin vän Bébert, som skötte tömmarna. Han kom helt lömskt utan lampa, nöp kamraten, så att det blödde, hittade på otäcka ap-upptåg, med sitt gula hår, sina stora öron, sitt magra trynlika ansikte, med ett par små, i mörkret lysande ögon. Sjukligt brådmogen, tycktes han äga den förmörkade intelligensen och den lifliga smidigheten hos ett mänskligt missfoster, som återvänder till upp-hofvets djuriskhet.

På eftermiddagen kom Mouque till pojkarna med Bataille, som nu var i tur att arbeta, och när hästen stannade på ett sidospår och flåsade, frågade Jeanlin, som hade smugit fram till Bébert:

»Hvad är det med den gamle kraken, som tvärstannar?... Han för^ därfvar benen på mig.»

Bébert kunde inte svara. Han måste hålla in Bataille, som tydligen blef uppiggad, när det andra vagntåget nalkades. Hästen hade på långt håll vädrat sin kamrat Trumpet, för hvilken han hade fattat stor tillgifvenhet ända från den dag, då han hade sett honom komma ned i grufvan. Det var nästan som det tillgifna medlidandet hos en gammal filosof, som gärna vill göra lifvet lättare för en ung vän genom att ge honom sin undergifvenhet och sitt tålamod, ty Trumpet kunde icke vänja sig vid de nya förhållandena, drog med olust sina vagnar och hängde med hufvudet, förblindad af mörkret och ständigt saknande solen. Hvar gång Trumpet mötte honom, brukade den gamle filosofen fnysande sträcka fram hufvudet och fukta kamraten med sin uppmuntrande smekning.

»Ser du på tusan», utlät sig Bébert, »nu slicka de hvarandra igen!»

När Trumpet hunnit förbi, svarade han angående Bataille:

»Lita på, att han är knipslug, den gamle kraken!... När han stannar så där, är det därför, att han anar något, som är i vägen, en sten eller ett hål, och han passar sig, han vill inte göra sig illa. I dag vet jag inte, hvad det kan vara där

bakom dörren. Han stöter till den och står sedan stilla... Har du märkt något?»

»Nej», sade Jeanlin, »bara att det är vatten, som går mig upp till knäna.»

Tåget satte sig i gång igen. Och följande tur, sedan Bataille med hufvudet knuffat upp vädringsdörren, vägrade han åter att gå fram, utan stod där gnäggande och darrande. Till sist beslöt han sig och satte i väg med fart. Jeanlin, som stängde dörren, hade stannat efter. Han lutade sig ned och tittade på pölen, i hvilken han plumsade, sedan lyfte han på lampan och såg att förtimringen hade gifvit efter för ett källsprångs oaflåtliga framsipprande. En kolhuggare, som hette Berloque, med öknamnet Trästubbben, kom just i detsamma från sin brytningsort, angelägen att få komma hem till hustrun, som låg i barnsäng. Han stannade också och undersökte förtimringen. Och i ett nu, just som gossen skulle rusa i väg för att hinna fatt sitt tåg, hördes ett förfärligt brak: raset hade slukat både mannen och gossen.

Det blef en djup tystnad. Uppdrifvet genom luftdraget i följd af fallet steg ett tjockt damm upp i grufgångarna. Och förblindade, kväfda, strömmade grufarbetarna till från alla håll, äfven från de aflägsnaste arbetsplatserna med sina hoppande lampor, som illa lyste upp denna språngmarsch af svarta män i djupet af dessa mullvadshål. När de första stötte på raset, ro-pade de och kallade på kamraterna. En annan skara, som kommit genom bottenorten, befann sig på andra sidan om de jordmassor, som täppte igen grufgången. Man konstaterade genast, att taket hade rasat in på en sträcka af på sin höjd ett tiotal meter. Själfva skadan var inte stor. Men allas hjärtan snördes ihop, då en dödsrossling trängde fram ur spillrorna.

Bébert lämnade sitt tåg och sprang fram, ropande:

»Jeanlin ligger därunder! Jeanlin ligger därunder!»

Just i samma ögonblick tumlade Maheu fram ur skorstenen jämte Zacharie och Etienne. Han fattades af ursinnig förtviflan och kunde inte få fram annat än svordomar.

Catherine, Lydie och Mouquette, som också hade kommit springande, började att gråta och tjuta af förskräckelse i den förfärliga oredan, som mörkret gjorde ännu värre. Man sökte få dem att hålla sig tysta, men vid hvarje rossling, som hördes, blefvo de utom sig och tjöto ännu värre.

Gruffogden Richomme hade kommit skyndande till olycksplatsen, för-tviflad öfver, att hvarken ingeniör Négrel eller Dansaert befann sig i grufvan. Han lyssnade med örat tryckt mot klippblocken och sade slutligen, att denna jämmer icke var ett barns. Säkert låg en man under raset. Väl tjugu gånger hade Maheu redan ropat Jeanlins namn. Men icke en pust förnams. Gossen måste vara krossad. Och lika entonig fortfor alltjämt rosslingen. Man talade till honom, som låg i dödskampen, man sporde honom efter hans namn. Rosslingen var det enda svaret.

»Fort!» befallde Richomme, som redan hade ordnat räddningsarbetet. »Tala få vi göra sedan.»

Med hacka och spade grepo grufarbetarne från båda sidorna sig an med raset. Utan att yttra ett ord arbetade Chaval vid sidan af Maheu och Etienne, medan Zacharie ledde arbetet med jordens undanskaffande. Timmen var inne att fara upp ur grufvan, ingen hade ätit; men man gick inte för att äta middag, när kamrater voro i fara. Emellertid trodde man, att grufbyn skulle bli orolig, om man inte såg någon komma hem, och man föreslog därför att skicka hem kvinnorna. Men hvarken Catherine eller Mouquette eller ens Lydie ville gå därifrån, fastnaglade vid platsen af behofvet att få visshet och vara behjälpliga vid röjningsarbetet. Då åtog sig Levaque att öfverbringa underrättelse om raset, en obetydlig skada, som man höll på att afhjälpa. Klockan var nära fyra; på mindre än en timme hade arbetarna gjort ett helt dagsverke: hälften af jorden skulle redan ha varit bortskaffad, ifall icke nya klippblock hade glidit ned från taket. Maheu arbetade med ett så envist raseri, att han af böj de med en verkligt fruktansvärd åtbörd, när en annan kom fram för att aflösa honom ett ögonblick.

»Varsamt!» sade slutligen Richomme. »Vi äro snart där. Vi få inte ta lifvet af dem.»

Rosslingen blef verkligen allt tydligare och tydligare. Det var denna oaflåtliga rossling, som vägledde arbetarna, och tyckte man sig höra den just under hackorna. Plötsligt upphörde den.

Tysta sågo alla på hvarandra, rysande öfver att ha känt dödens kyla gå fram i mörkret. Drypande af svett och med musklerna spända, så att de kunde brista, läto de hackorna falla. En fot kändes, då tog man med händerna undan jorden och frigjorde lemmarna, den ena efter den andra. Hufvudetvar icke skadadt. Lamporna lyste på det, och namnet Trädstubben gick genom skaran. Ännu var han varm, men ryggraden var krossad af ett klippblock.

»Svep in honom i ett skynke och lägg honom på en grufvagn», befallde fogden. »Nu till pojken. Skynda på!»

Maheu gjorde ett sista hugg med hackan, det blef en öppning, man meddelade sig med dem, som från andra sidan röjde undan raset. De ropade, att de just nyss träffat på Jeanlin afsvimmad och med båda benen brutna, men ännu andades han. Det var fadern, som på sina armar bar fram gossen; och med hopbitna käkar mumlade han alltjämt eder för att ge uttryck åt sin smärta, medan Catherine och de andra flickorna åter hade börjat att storgråta.

Tåget ordnades i all hast. Bébert hade fört fram Bataille, som man spände för de båda grufvagnarna: i den första låg Trädstubbens lik, understödt af Etienne; i den andra hade Maheu satt sig, hållande på sina knän den medvetslösa Jeanlin, täckt af en filttrasa, som man ryckt bort från en vädringsdörr. Och man satte sig sakta i gång. Öfver hvardera grufvagnen satt en lampa som en röd stjärna. Därefter följde kön af grufarbetare, ett femtital vålnader i rad efter hvar andra. Nu voro de alldeles förbi af trötthet, de släpade fotterna efter sig, skredo fram i dyn med den dystra bedröfvelsen hos en af en farsot drabbad boskapshjord. Man behöfde nästan en halftimme för att hinna fram till uppfordringen.

Där hade Richomme, som gått i förväg, gifvit order om att hålla en tom hissbur i beredskap. Pierron förde genast in de båda grufvagnarna i buren. I den ena satt fortfarande Maheu med sin sårade gosse i knäet, medan Etienne i den andra måste hålla liket i sin famn, för att det skulle kunna få rum. När arbetarna hade packat in sig i de andra burarna, bar det af uppåt. Det gick åt två minuter till uppfarten. Det starka droppet från schaktförtim-ringen föll mycket kallt, arbetarna tittade uppåt, ifriga att få återse dagsljuset.

En pojke, som hade skickats till doktor Vanderhagen, hade lyckligtvis träffat denne och fått honom med sig. Jeanlin och den döde buros in i fogdarnas rum, där hela året om brann en stor brasa. Man flyttade undan ämba-ren med varmt vatten, hvilka stodo klara för fottvagningen, och sedan man på golfhällarna bredt ut ett par madrasser, lade man mannen och gossen på dem. Endast Maheu och Etienne gingo dit in. Där utanför skockade sig kärrskjuterskor, grufarbetare och pojkar, som strömmat till, och samtalade med låg röst.

Så snart läkaren hade kastat en blick på Trädstubben, mumlade han;

»Slut!... Ni kan tvätta honom.»

Ett par uppsyningsmän klädde af och tvättade med en svamp detta lik, som var svart af kol och ännu söladt af arbetets svett.

»Hufvudet är inte skadadt», återtog doktorn, som hade lagt sig på knä på Jeanlins madrass. »Inte heller bröstet... Åh, det är benen, som ha fått ta emot stöten.»

Han klädde själf af gossen, knöt upp hufvan, tog af honom tröjan, byxorna och skjortan med en barnsköterskas färdighet. Och den stackars lilla kroppen blef synlig, mager som en insekt, nedsölad af svart damm och gul iord, som marmorerades af blodfläckar. Man kunde inte tydligt urskiljanågot, man måste tvätta honom också. Då tycktes han under svampen bli ännu magrare, köttet var så blekt, så genomskinligt, att man såg benen. När han blef ren, såg man skadorna på låren — två röda fläckar på den hvita huden.

Jeanlin, som nu väckts ur sin vanmakt, jämrade sig. Vid foten af madrassen stod Maheu handfallen och såg på honom, och stora tårar tillrade ur hans ögon.

»Är det du, som är gossens far?» sade doktorn och tittade upp. »Gråt inte, du ser ju, att han inte är död ... Hjälp mig hellre.»

Han konstaterade två enkla benbrott; men för det högra benet var han orolig; säkert måste man amputera det.

I detta ögonblick komma ingeniör Négrel och Dansaert, som omsider blifvit underrättade, jämte Richomme. Med

förbittrad min åhörde den förstnämnde gruffogdens berättelse. Han brast ut: »Alltid dessa fördömda förtimringar! Hade han inte sagt hundra gånger, att de skulle komma att kosta människolif! Och dessa fän, som talade om att strejka, ifall man tvingade dem att förtimra starkare! Det värsta var, att bolaget nu fick betala fiolerna. Jo, herr Hennebeau skulle nog bli glad!»

»Hvem är det?» frågade han Dansaert, som stod tyst inför liket, som man höll på att svepa in i ett lakan.

»Chicot, en af våra bästa arbetare», svarade öfverfogden. »Han har tre barn. Stackars sate.»

Doktor Vanderhagen anhöll, att Jeanlin skulle omedelbart föras hem till föräldrarna. Klockan slog sex, det började redan att skymma, det vore bäst att också transportera hem den döde; och ingeniören gaf order om att sätta för lastvagnen och att man skulle skaffa en sjukbår. Det skadade barnet lades på sjukbåren, medan man stufvade in madrassen med den döde i packvagnen.

Etienne rådde nu helt tyst Maheu att skicka Catherine i förväg för att förbereda modern och minska slagets våldsamhet. Fadern, som föreföll tillintetgjord och följde efter båren, samtyckte med ett tecken, och flickan gaf sig springande i väg, ty man var snart framme. Men lastvagnen — den dystra, välbekanta lådan, hade redan signalerats. Som galna störtade kvinnorna ut på gångbanorna, tre å fyra rusade barhufvade åstad i ängslan. Snart voro de tretti, så femti, alla kväfda af samma ångest. Det var således någon död? Hvem var det? Den historia, Levaque hade berättat och som först hade lugnat dem, störtade dem nu i öfverdrifven vånda; det var icke längre en man, som hade omkommit, det var tio, och den där vagnen skulle föra hem dem så där, en och en i taget.

Catherine fann modern uppskakad af en aning, och så fort flickan hunnit stamma fram de första orden, skrek modern:

»Maheu är död!»

Fåfängt försäkrade flickan, att det icke var så, och talade om Jeanlin. Utan att höra hade hustru Maheu rusat ut. Och när hon fick se vagnen komma fram borta vid kyrkan, sviktade hon och blef helt blek. I dörrarna räckte kvinnorna sig ut, stumma vid tanken att erfara, utanför hvilket hus tåget skulle stanna.

Vagnen passerade förbi, och hustru Maheu fick bakom den se sin man,som följde efter sjukbåren. När båren hade satts ned utanför hennes döri, när hon fick se, att Jeanlin lefde, fast hans ben voro krossade, blef det en så våldsam reaktion hos henne, att hon nästan kväfdes af vrede och utan tårar stammade:

»Ja, så är det — nu stympar man våra barn!... Bägge benen, herre Gud! Hvad vill man, att jag skall ta mig till med detta?»

»Håll munnen!» sade doktor Vanderhagen, som hade följt med för att lägga förband på Jeanlin. »Skulle du tycka bättre om, att han hade blif-vit kvar där nere?»

Men hustru Maheu blef ännu mera upphetsad genom Alzires, Henris och Lénores tårar. Allt medan hon hjälpte till att bära upp den skadade och gaf doktorn, hvad han ville ha, for hon ut mot ödet och frågade, hvar man ville, att hon skulle ta pengar ifrån för att föda krymplingar. Det var således inte nog med gubben, nu var det också pojken, som förlorade benen. Och hon hörde icke upp att klaga, medan andra rop, sönderslitande jämmer, hördes från ett af grannhusen: det var Chicots hustru och barn, som gräto öfver liket. Det var nu mörka natten, de utmattade grufarbetarne åto sent omsider sin soppa, och i grufbyn rådde dyster tystnad, som endast då och då genomskars af dessa förtviflans rop.

Tre veckor förflöto. Man hade kunnat undvika amputation, Jeanlin fick behålla båda sina ben, men han skulle bli halt. Efter en undersökning hade bolaget underkastat sig att ge ett understöd af femti francs. Dessutom hade man lofvat att åt den lille krymplingen, när han väl blifvit återställd, hitta på någon syssla uppe i dagen. Det blef icke desto mindre en förvärring af eländet, ty fadern hade blifvit så uppskakad, att han låg sjuk i häftig feber.

På torsdagen hade Maheu gått ned i grufvan igen, och nu var det söndag. På kvällen satt Etienne länge och talade om den snart förestående i december, oupphörligt undrande, om bolaget skulle sätta sitt hot i verket. Man satt

uppe ända till klockan tio och väntade på Catherine, som nog hade fördröjt sig tillsammans med Chaval. Men hon kom inte. Ursinnig reglade hustru Maheu ytterdörren utan att säga något. Etienne kunde inte somna på länge, oroad af denna tomma bädd, där Alzire tog så liten plats.

Följande dagen kom inte heller någon, och först på eftermiddagen vid hemkomsten från grufvan, fingo Maheus veta, att Chaval höll Catherine kvar hos sig. Han hade af svartsjuka ställt till så gemena uppträden, att hon hade beslutit att flytta till honom för att få slut på dem. För att undgå förebråelser, hade han tvärt lämnat Voreux och fått plats i Jean-Bart, herr Deneulins grufva, dit Catherine följde med honom som kärrskjuterska. För resten skulle det nya hjonelaget fortfarande bo i Montsou hos Piquette.

Först talade Maheu om att gå och piska upp karlen och att föra sin dotter tillbaka hem med sparkar där bak. Men sedan hade han gjort en resignerad åtbörd: hvad skulle det tjäna till? Det gick alltid på det viset, man kunde inte hindra flickorna från att hänga sig fast vid en karl, när de fått lust därtill.

Men hans hustru tog inte saken lika lätt.

»Har jag klått henne, när hon fick den där Chaval på halsen?» skrek hon till Etienne, som hörde på henne, tyst och mycket blek. »Säg, ni som är enförståndig människa... Nej, vi lämnade henne sin frihet, därför att det skall gå på det här viset med alla. Så var till exempel jag för min del i grossess, när min man gifte sig med mig. Men jag kilade inte ifrån mina föräldrar, jag skulle aldrig ha varit nog gemen att i otid ge min aflöning till en karl, som inte behöfde den ... Åh, det är afskyvärdt! Och det går därhän, att man inte skaffar några barn till världen.»

Och då Etienne fortfarande endast svarade med att nicka med huf-vudet, fortfor hon:

»En flicka, som hvarenda kväll gick hvart hon ville! Hvad har hon då för en klåda i huden? Kunde hon inte vänta, tills jag gifte bort henne, sedan hon hade hjälpt oss att komma ur klistret! Det är ju naturligt, att man har en dotter, för att hon skall hjälpa en att arbeta, eller hur?... Men vi ha varit alldeles för beskedliga, vi skulle inte ha tillåtit henne att roa sig med en karl. Låter man dem bara få smaka, så vilja de bums ha hela kakan.»

Alzire nickade bifall; gripna af detta häftiga oväder, gräto Lénore och Henri helt tyst, medan modern nu tog sig för att uppräkna alla olyckor, som drabbat dem: först Zacharie, som man hade måst låta gifta sig; så gubben Bonnemort, som satt på sin stol med sina snedvridna ben; och vidare Jean-lin, som inte skulle kunna med sina illa hoplappade ben gå ut ännu på cirka tio dagar, och till sist det här slaget, att Catherine, den slynan, hade rymt med en karl! Hela familjen gick sönder. Det var nu bara fadern, som var kvar vid grufvan. Hur skulle sju personer — Estelle inte medräknad — kunna lefva på Maheus tre francs om dagen? Nej, det var så godt, att de allesammans kastade sig i kanalen.

»Det tjänar ingenting till, att du sitter och grämer dig», sade Maheu med dof röst. »Kanske är det ännu inte slut med oss.»

Etienne, som suttit och tittat stelt i golfvet, lyfte upp hufvudet och med blicken sväfvande ut i en framtidssyn mumlade han:

»Tiden är inne, tiden är inne!»FJÄRDE DELEN.

I

Just denna måndag hade familjen Hennebeau hos sig familjen Grégoire med dottern Cécile på frukost. Man hade gjort upp ett parti: när man stigit upp från bordet, skulle Négrel föra dessa damer på ett besök ned i en grufva, Saint-Thomas, som man åter tagit upp och där man hade gjort präktiga anordningar. Men det var endast en artig förevändning, detta parti var ett påhitt af fru Hennebeau för att påskynda giftermålet mellan Cécile och Paul.

Och denna samma måndag hade helt plötsligt strejken brutit ut klockan fyra på morgonen. När bolaget den i december hade börjat att tillämpa det nya aflöningssystemet, hade grufarbetarna förblifvit lugna. Vid slutet af halfmånaden, på aflöningsdagen, hade icke någon gjort den ringaste invändning. Hela personalen, från direktören till den lägste uppsyningsmannen, trodde, att grufarbetarna hade gått in på tariffen; stor blef därför

öfverrask-ningen nu på morgonen vid den krigsförklaring, hvilken vittnade om en taktik och en sammanhållning, som tycktes antyda en energisk ledning.

Klockan fem väckte Dansaert herr Hennebeau för att underrätta honom om, att icke en enda man hade farit ned i Voreux. Gryfbyn Tvåhundrafyrtio, hvilken han hade gått igenom, sof djupt med fönster och dörrar stängda. Och när direktören med ännu sömntyngda ögon hade sprungit upp ur sängen, blef han riktigt öfverhopad af obehagligheter: hvarenda kvart kommo bud, och på hans kontor haglade telegram. Först hoppades han, att resningen skulle inskränka sig till Voreux, men underrättelserna blefvo med hvarje minut allt allvarsammare: det var Mirou, Crévecoeur, Madeleine, där endast stalldrängarna hade infunnit sig; det var Victoire och Feutry-Cantel, de bägge bäst disciplinerade grufvorna, i hvilka blott en tredjedel af arbetsfolket hade farit ned; blott Saint-Thomas hade sin styrka fulltalig och tycktes stå utanför rörelsen. Till klockan nio dikterade han depescher och telegraferade, åt alla håll: till prefekten i Lille, till bolagsstyrelsen, underrättade myndigheterna och bad om förhållningsorder. Han hade skickat ingeniör Négrel att göra en tur omkring till de närmaste grufvorna för att få noggranna upplysningar.

Med ens kom herr Hennebeau att tänka på frukosten, och han ämnade just skicka kusken att ge familjen Grégoire återbud, då tvekan och obeslutsamhet hejdade honom, som nyss förut hade med några korta meningar mi-litäriskt ordnat sitt slagfält. Han gick upp till sin hustru, hvars hår en kammarjungfru just slutade att ordna i hennes toalettrum.

»Jaså, de ha gjort strejk», sade hon helt lugnt, sedan hon hade rådförtsig med henne. »Nå, hvad rör det oss?... Vi skola väl därför inte upphöra med att äta eller hur?»

Hon höll i sig, och förgäfves sade han henne, att besöket i Saint-Thomas inte kunde bli af: hon hade svar på allting. Hvar för skulle man gå miste om en frukost, som redan stod på elden? Och hvad det angick att besöka gruf-van, kunde man ju sedan inställa det, ifall den turen verkligen var oklok.

»För resten», fortsatte hon, när kammarjungfrun hade gått ut ur rummet, »så vet du, hvarför jag är angelägen om att få se de förträffliga människorna här. Du borde ha större intresse för detta giftermål än för arbetarnes dumheter. Kort och godt, jag vill det; gör mig nu inte emot.»

Han såg på henne och kände en lätt darrning. Det hårda och slutna ansiktet hos denne, den stränga disciplinens man uttryckte ett krossadt hjärtas hemliga smärta. Hon satt fortfarande med nakna axlar, kanske något för mogen, men ännu bländande och eftersträfvansvärd med sina yppiga former, värdiga en af höstsolen förgylld Ceres. Ett ögonblick kände han den brutala åtrån att sluta henne i ett famntag och begrafva sitt hufvud i denna barm, som hon exponerade i detta ljumma rum, rikt på en sinnlig kvinnas intima lyx och där en retande myskdoft hvilade; men han höll sig tillbaka — sedan sex år bodde de bägge makarna hvar för sig.

»Det är bra», sade han, när han gick ifrån henne. »Vi ändra då ingenting. »

Herr Hennebeau var född i Ardennerna. Början hade varit svår för honom, fattig pojke som han var, föräldralös, utkastad på Paris' gator. Efter att ha under svårigheter gått igenom Bergsskolan, hade han vid 24 års ålder kommit till Grand' Combe såsom ingenjör vid Sainte-Barbeschaktet. Tre år senare blef han kretsingeniör i Pas de Calais vid Marles-grufvorna, och där gifte han sig, tack vare den tur, som är vanlig för bergsstaten, med dottern till en rik spinneriägare i Arras. Under 15 år bodde det äkta paret i samma lilla landsortsstad utan att något — icke ens ett barns födelse — afbröt enformigheten i deras tillvaro. En tilltagande retlighet skilde fru Hennebeau från hennes man. Hon var uppfostrad i respekt för pengarna och ringaktade denne make, som genom träget arbete skaffade sig blott helt måttliga inkomster och som inte kunde tillfredställa någon af hennes fåfänga pensionsdröm-mar. Han, en strängt hederlig man, inlät sig icke alls i några spekulationer, utan höll sig som en soldat på sin post. Bristen på öfverensstämmelse de båda makarna emellan växte alltjämt och förvärrades genom ett af dessa egendomliga köttets missförstånd, som förvandla till is de mest eldiga naturer; han tillbad sin hustru, och hon hade en frossande blondins sinnlighet, och dock lågo de redan hvar för sig, illa till mods och genast sårade. Ända från den tiden hade hon en älskare, något som han icke visste om. Till sist lämnade han Pas de

Calais för att i Paris ta emot en anställning som tjänsteman i den föreställning, att hon skulle vara honom tacksam därför. Men Paris skulle fullborda skilsmässan dem emellan, detta Paris, hvarefter hon hade längtat ända ifrån sin tidigaste flicktid och där hon på en vecka tvådde landsorten af sig och med ens var en elegant dam, inkastad i tidehvarfvets alla lyxyösa dårskaper. De tio år, hon bodde där, voro fyllda af en stor lidelse, en offentlig förbindelse med en man, som till sist nästan dödade henne, när han öfvergaf henne. Denna gång hade den äkta mannen icke kunnat förbli.okunnig om saken och efter afskyvärda scener, afväpnad genom den lugna omedvetenheten hos denna kvinna, som tog sin lycka, hvarhelst hon fann den, fogade den äkta mannen sig i sitt öde. Efter brytningen med älskaren, då hon var sjuk af grämelse, hade Hennebeau antagit direktörsskapet för gruf-vorna i Montsou i hopp om, att hon där borta i de svarta landens öken skulle kunna bättra sig.

Under den tid makarna Hennebeau nu hade bott i Montsou, hade de återfallit i den uppretade ledsnad, hvaraf de ledo under den första tiden af sitt äktenskap. I förstone tycktes hon finna lindring i detta djupa lugn och finna en lisa i den ofantliga slättens platta enformighet, och hon gräfde ned sig som en kvinna, hvilken gjort upp räkningen med världen. Hon låtsade, att hennes hjärta var dödt, att hon var så likgiltig för världen, att hon inte led ens af, att hon lade på hullet. Under denna likgiltighet bröt sedan ut en sista feber, ett behof af att ännu lefva, hvilket hon under ett halfår mutade genom att efter sin smak ordna och möblera direktörsbostaden. Hon sade, att den var förskräcklig och fyllde den med gobelänger, med pretiosa, med all slags konstnärlig lyx, hvarom det talades ända bort i Lille. Nu förbittrade trakten henne, dessa ledsamma, ändlösa slätter utan ett träd, där en förfärlig befolkning myllrade, som hon afskydde och fruktade. Hon började att klaga öfver landsförvisningen, hon anklagade sin man för att ha uppoffrat henne för den inkomst af 40,000 francs, som han åtnjöt, en ömklighet, som knappt förslog till husets löpande utgifter. Kunde han inte ha gjort som andra, fordrat en andel, fått aktier, kort sagdt gjort sig en förmögenhet på något sätt? Och så höll hon ständigt på med grymheten hos en rik arftagerska, som fört pengar med sig i boet. Alltid korrekt och tagande sin tillflykt till sitt affekteradt kalla sätt i egenskap af en man med stora åligganden, förtärdes han emellertid af åtrån efter denna kvinna, en sådan sen, våldsam åtrå, som växer med åren. Som älskare hade han aldrig ägt henne, han våndades ständigt under samma fantasi: att en gång få äga henne för egen räkning så, som hon hade hängifvit sig åt en annan. Hvarenda morgon drömde han om att äga henne på kvällen; när hon sedan betraktade honom med sina kalla ögon, när han kände, att hela hennes väsen vägrade, då undvek han till och med att snudda vid hennes hand. Det var ett lidande, som icke kunde botas, som doldes under hans strama hållning, en öm naturs lidande, hvilken våndades djupt öfver att icke i sitt äktenskap ha funnit lyckan. När bostaden efter ett halfår var fullständigt i ordning så, som hon ville ha den, och icke mera gaf fru Hennebeau någon sysselsättning, då trånade hon bort af ledsnad såsom ett offer, hvilket landsförvisningen skulle döda och som förklarade sig lycklig att få dö genom densamma.

Just då kom Paul Négrel till Montsou. Hans mor, som var änka efter en kapten i Provence och som i Avignon lefde på en mager pension, hade fått nöja sig med vatten och bröd för att få in sonen i Polytekniska skolan. Därifrån hade han gått ut med klena betyg, då hans morbror, herr Hennebeau, erbjöd sig att antaga honom som ingeniör i Voreux. Från den stunden behandlades han som barn i huset, bodde där och fick där sitt eget rum, lefde och åt där, hvilket gjorde det möjligt för honom att skicka sin mor hälften af sin till 3,000 francs uppgående lön. För att maskera denna välgärning talade herr Hennebeau om bryderiet för en ung man, som var tvungen attinrätta sig ett eget hushåll i någon af de små kojorna, som voro afsedda åt gruf-ingeniörerna. Fru Hennebeau hade genast åtagit sig rollen af en snäll tant, hon duade sin nevö och vakade öfver hans välbefinnande. Särskildt under de första månaderna visade hon en moderlig välvilja, som öfverflödade af goda råd i de minsta småsaker. Men hon var i alla fall fortfarande kvinna och hon gled småningom öfver till personliga förtroenden. Denne yngling, så ung och så användbar, med en uppfattning utan alla skrupler och som om kärleken yttrade en filosofs teorier, roade henne, tack vare lifaktigheten i hans pessimism, som skärpte hans tunna ansikte med den spetsiga näsan. Helt naturligt låg han en kväll i hennes armar, och hon tycktes hängifva sig åt honom af godhet, allt under det hon sade honom, att hon inte mera hade något hjärta och att hon endast ville vara hans väninna. Hon var verkligen inte heller svartsjuk, hon skämtade med honom om kärrskjuter skorna, som hon förklarade för afskyvärda och var nästan förargad på honom, för att han inte hade några ungkarlsäfventyr att berätta för henne.

Sedan upptändes hon af ifver för idén att gifta bort honom, hon drömde om att uppoffra sig, att själf ge honom åt en rik flicka. Deras förhållande fortfor, en lek, som hon friskade upp sig med och hvari hon inlade en sysslolös och utlefvad kvinnas sista kvarlefvor af ömma känslor.

Två år hade nu förflutit. En natt drog herr Hennebeau en misstanke, när han hörde nakna fötter tassa tätt utanför hans dörr. Detta nya äfven-tyr upprörde honom. Hemma hos honom, i hans hus, mellan denna mor och denne son! Men just följande dagen talade hans hustru med honom om, hur hon hade utsett Cécile Grégoire till hustru åt deras nevö. Och hon intresserade sig så ifrigt för detta giftermål, att han rodnade öfver, att han hade inbillat sig något så vidunderligt. Han var helt enkelt fortfarande den unge mannen tacksam, för att hemmet var mindre trist, sedan han hade kommit dit.

När han nu gick ned från sin hustrus toalettrum, råkade herr Hennebeau just i vestibulen Paul, som nu kom hem igen. Han tycktes ha mycket roligt åt denna strejkhistoria.

»Nåå? frågade morbrodern honom.

»Jo, jag har gjort en rundtur till grufbyarna. Folket där tycks vara mycket hyggligt och lugnt... jag tror, att de bara ämna skicka dig en deputation. »

I detta ögonblick ropade fru Hennebeaus röst på honom från våningen en trappa upp.

»Är det du, Paul?. . . Kom då hit upp och berätta lite för mig.. . Ä’ de där människorna tokiga, som bete sig så illa, när de ha det så bra!»

Och direktören måste afstå från att få veta mera om saken, eftersom hans hustru tog ifrån honom hans budbärare. Han gick åter och satte sig vid skrifbordet, där en ny hög af telegram hade hopat sig.

När Grégoires anlände vid elfvatiden, förvånade de sig öfver, att Hip-polyte, kammartjänaren, som stod på vakt, nästan knuffade dem in, sedan han hade kastat oroliga blickar åt båda ändarna af vägen. Salongens gardiner voro tilldragna, man lät gästerna passera direkt in i arbetsrummet, där herr Hennebeau bad om ursäkt, för att han tog emot dem på detta sätt; men salon-gen vette utåt vägen, och det är onödigt, att låta det se ut, som om man ville utmana folket.

»Huru! Vet ni då inte?» fortsatte han, när han såg deras förvåning.

När herr Grégoire fick veta, att strejken omsider hade brutit ut, ryckte han på axlarna med sin vanliga fridsamma min. Bah, inte blef det något, det var så hyggligt folk. Med en rörelse på hakan uttalade fru Grégoire sitt gillande af hans tillit till grufarbetarnes sekelgamla undergifvenhet. Cécile, som i dag var mycket glad och strålade af hälsa i en toalett af blått kläde, smålog vid ordet strejk, som erinrade henne om besök och allmoseutdelande i grufbyarna.

Nu inträdde fru Hennebeau, åtföljd af Négrel och helt och hållet klädd i svart siden.

»Ack, så ledsamt», ropade hon redan i dörren. »Skulle de inte ha kunnat vänta lite, dessa människor!... Vet ni, att Paul vägrar att föra oss till Saint-Thomas.»

»Då stanna vi här», sade herr Grégoire förbindligt. »Det blir uteslutande angenämt.»

Paul hade inskränkt sig till att hälsa på Cécile och hennes mor. Förargad öfver en sådan brist på ifver, slungade hans tant honom med ett ögonkast bort till den unga flickan, och när hon sedan hörde dem skratta och glamma med hvarandra, insvepte hon dem i en moderlig blick.

Herr Hennebeau afslutade emellertid läsningen af telegrammen och skref några svar. Man pratade omkring honom, hans hustru förklarade, att hon inte alls hade tagit någon befattning med detta arbetsrum, som också mycket riktigt hade fått behålla sin gamla urblekta röda tapet, sina tunga mahognymöbler och sina genom träget bruk rispade och skråmade portföljer. Tre kvarts timme förflöt, man skulle just gå till bords, när betjänten anmälde herr Deneulin. Ifrig trädde denne in och bugade sig för fru Hennebeau.

»Kors, ni här, mitt herrskap!» utbrast han, när han fick se Grégoires.

Och raskt vände han sig till direktören.

»Är det nu kommet därhän? Jag fick nyss veta det af min ingenjör ... Hos mig ha alle man gått ned nu i morse, men det kan sprida sig. Jag är inte lugn ... Hur är det egentligen hos er?»

Han hade kommit dit ridande, och hans oro röjde sig i hans högljudda stämma och hans häftiga rörelser, som kommo honom att likna en pensionerad kavalleriofficer.

Herr Hennebeau började just att ge honom noggranna upplysningar om situationen, när Hippolyte slog upp dörren till matsalen. Då afbröt han sig och sade:

»Ät frukost med oss. Vid desserten skall jag återkomma till det här.»

»Ja, som ni behagar», svarade Deneulin, så upptagen af sina tankar, att han utan alla omständigheter antog bjudningen.

Han förstod emellertid sin oartighet och vände sig till fru Hennebeau med en ursäkt. Hon var för öfrigt förtjusande. Sedan hon hade låtit lägga fram ett sjunde kuvert, placerade hon sina bordsgäster: fm Grégoire och Cécile på ömse sidor om hennes man, sedan herr Grégoire och herr Deneulin till höger och vänster om sig själf samt slutligen Paul, som hon placerade mel-lan Cécile och hennes far. När man grep sig an med de små förrätterna, yttrade hon leende:

»Ni få förlåta mig, jag ville bjuda på ostron ... Ni vet, att hvarje måndag kommer en sändning ostendeostron till Marchiennes, och jag ämnade att låta kokerskan åka dit in... Men hon var rädd för, att det i stället skulle bli stenar, hon fick...»

Alla afbröto henne med ett häftigt utbrott af munterhet. Man fann historien komisk.

»Tyst!» sade herr Hennebeau besvärad och tittade bortåt fönstret, hvar-ifrån man kunde se landsvägen. »Hela trakten behöfver inte veta, att vi ha främmande idag.»

»Men här är då en korf, som de inte skola få något med af», förklarade herr Grégoire.

Skrattsalfvorna började på nytt, fast mera dämpade. Alla gästerna funno sig väl i denna med flamländska bonader klädda sal, möblerad med gamla ekkistor. Silfverpjäser blänkte bakom skänkarnas glasrutor, och det fanns en stor ampel i röd koppar, hvars polerade, buktiga former återspeglade en palm och en aspidistra, som grönskade i maj olikakrukor. Därute var decemberdagen isande kall genom en bister nordostvind, men däraf kändes inte den ringaste fläkt därinne, där rådde en ljum drifhustemperatur, som utvecklade den fina doften af en ananas, som skuren låg på en kristallskål.

»Om man skulle dra för gardinerna?» föreslog Négrel, som fann det lustigt att skrämma upp familjen Grégoire.

Kammarjungfrun, som hjälpte betjänten med serveringen, trodde, att detta var en befallning samt gick och drog för en gardin. Nu blef det gyckel utan all ände; man ställde inte ned ett glas eller lade en gaffel ifrån sig utan den största försiktighet, hvarje rätt tog man emot, som om den hade varit en spillra, hvilken hade undgått plundringen i en eröfrad stad. Och bakom denna ansträngda munterhet låg en dof fruktan, som röjde sig genom de ofrivilliga ögonkasten bortemot vägen, liksom om en svärm utsvultna stackare där utanför skulle ha stått och hållit utkik på bordet.

Efter tryffelomeletten kommo foreller. Samtalet hade kommit att röra sig om den industriella krisen, som under halftannat år hade blifvit allt värre och värre.

»Den var oundviklig», sade Deneulin, »de senaste årens alltför stora ekonomiska uppsving måste leda därhän. Tänk bara på hvilka ofantliga kapital, som ha bundits i järnvägar, i hamnarbeten och kanaler, på alla pengar, som ha kastats in i de vansinnigaste spekulationer. Bara här hos oss har man byggt sockerbruk, som om jorden skulle ge tre skördar hvitbetor ... Och ta mig tusan ha inte pengar nu blifvit en sällsynt vara; man måste vänta, tills de

utgifna miljonerna hinna att förränta sig. Därifrån kommer den farliga stockningen och det slutliga stillaståndet i affärerna.»

Herr Hennebeau opponerade sig mot denna teori, men medgaf, att de goda åren hade skämt bort arbetaren.

»När jag tänker på, att de här kurrarna i våra grufvor kunde göra sig ända till sex francs om dagen — dubbelt emot hvad de nu förtjäna! Och de lefde godt och började få smak för lyx .... Nu finna de det naturligtvis hårdt att återgå till den förra tarfligheten.»»Herr Grégoire», afbröt fru Hennebeau, var så god, lite mera forell... De ä' ju delikata, tycker ni inte det?»

Direktören fortsatte:

»Men är nu detta vårt fel? Vi ha också fått våra hårda känningar... Sedan järnverken lagt ned arbetet, det ena efter det andra, ha vi hiskligt svårt att bli af med vårt lager, och allt efter som efterfrågan minskas, se vi oss tvungna att pressa ned produktionskostnaden... Det är detta, som ar-betarne inte vilja begripa.»

Det inträdde en stunds tystnad. Betjänten serverade stekta rapphöns, medan kammarjungfrun började att skänka i chambertin.

»I Indien är det hungersnöd», återtog Deneulin med halfhög röst, liksom om han skulle ha talat för sig själf. »Genom att upphöra med sina beställningar på järn och gjutgods har Amerika tillfogat våra masugnar ett hårdt slag. Allt står stilla, en aflägsen stöt är tillräcklig att komma världen att vackla... Och kejsardömet, som var så stolt öfver denna industriens febrila upphetsning!»

Han tog itu med sin rapphön svinge. Höjande rösten, fortsatte han sedan:

»Det värsta är, att för att pressa ned produktionskostnaden, skulle det logiskt erfordras att producera mera, annars drabbar sänkningen arbetslönerna, och arbetaren har skäl att säga, att han får betala fiolerna.»

Denna bekännelse, som undslapp hans uppriktighet, vållade ett meningsutbyte, som inte alls roade damerna. För öfrigt ägnade lite hvar sin uppmärksamhet åt sin tallrik i den första hungerns heta ifver. När betjänten kom in, tycktes han vilja säga något, men så tvekade han.

»Hvad är det?» frågade herr Hennebeau. »Ifall det har kommit några telegram, så ge mig dem... Jag väntar flera svar.»

»Nej, herr direktör. Det är herr Dansaert, som är i vestibulen...

Men han är rädd att störa.»

Direktören bad om ursäkt och lät öfverfogden stiga in. Denne stannade några steg från bordet, och alla vände sig om för att se på honom, som stod där tjock och stinn, andfådd genom de nyheter, han kom med. Grufbyarna voro fortfarande lugna, men det var säkert, att en deputation skulle komma. Kanske skulle den vara här redan om några minuter.

»Det är bra, tack!» sade herr Hennebeau. »Jag vill ha rapport morgon

och kväll. Ni förstår?»

Så fort Dansaert hade gått, började skämtet på nytt. Man kastade sig öfver den ryska saladen och förklarade, att man inte fick förlora ett ögonblick, ifall man skulle hinna att göra slut på den. Och munterheten kände inga gränser, när Négrel bad kammarjungfrun om bröd och hon svarade honom: »Ja, herr ingenjör», så tyst och så förfärad, att det var, som om hon skulle ha haft bakom sig en förbrytarliga, beredd att mörda och skända.

»Det är inte farligt att tala», sade fru Hennebeau vänligt, »ännu ä' de inte här.»

Direktören, som nu hade fått en bunt med bref och telegram, ville läsa upp högt ett af brefven. Det var ett bref från Pierron, i hvilket han i vördnads-fulla ordalag underrättade om, att han såg sig tvungen att strejka tillsammans med kamraterna för att inte bli misshandlad, och han tilläde, att haninte ens hade kunnat vägra att vara med i deputationen, fastän han ogillade detta steg.

»Sådan är arbetets frihet!» utropade herr Hennebeau.

Man kom nu tillbaka till strejken och frågade honom om hans åsikt.

»Åh», svarade han, »vi ha haft sådana förut. Det blir en veckas, på sin höjd en månads sysslolöshet liksom förra gången. De stryka omkring på krogarna, men när de bli alltför hungriga, återvända de till grufvorna.»

Deneulin ruskade på hufvudet.

»Jag är inte så där lugn», sade han. De tyckas vara bättre organiserade den här gången. Ha de inte en reservkassa?»

»Jo —knappt 3,000 francs; hvart tror ni, att de skola ta vägen med det? Jag misstänker, att en, som heter Etienne Lautier, är deras ledare. Det är en präktig arbetare, och jag skulle finna det ledsamt att nödgas afskeda honom, liksom förr en gång den där Rasseneur, hvilken fortfarande förgiftar Voreux med sina idéer och sitt öl... Men sak samma, om en vecka skall halfva arbetsstyrkan gå ned i grufvan igen, och om fjorton dagar skola alla 10,000 åter vara där nere.»

Han var verkligen öfvertygad därom. Det enda han var orolig för, var att han möjligen skulle råka i onåd, ifall styrelsen nu gaf honom skulden för strejken. Han hade under en tid känt, att styrelsen var mindre gynnsamt stämd mot honom än förut. Också släppte han den sked med rysk salad, som han hade tagit, och läste om de telegram, han hade fått från Paris, svar, i hvilka han sökte att riktigt tränga in i meningen af hvartenda ord. Man ursäktade honom, måltiden gestaltade sig till en soldatfrukost, intagen på slagfältet, innan man ännu hade hört de första skotten.

Nu blandade damerna sig i samtalet. Fru Grégoire ömkade sig öfver dessa stackars människor, som nu skulle få svälta, och Cecile kände sig redan inne i sin roll, att dela ut bröd- och köttpoletter i grufbyarna. Men fru Hennebeau förvånades, när hon hörde talas om eländet bland grufarbetarna i Montsou. Hade de inte det mycket bra då? Folk, som fick bostad, bränsle, läkarvård på bolagets bekostnad? I sin likgiltighet för denna boskap kände hon icke till mera om den än den inlärda läxan, hvarmed hon förvånade parisare som kommo på besök; och till sist hade hon börjat att själf tro därpå och harmades öfver folkets otacksamhet.

Négrel fortfor emellertid att skrämma upp herr Grégoire. Han tyckte inte illa om Cécile och var inte alls emot att gifta sig med henne för att göra sin tant till viljes, men i egenskap af erfaren ung man, som inte rusade iväg hals öfver hufvud, som han uttryckte sig, hyste han icke en älskares feberaktiga ifver. Han gaf sig ut för att vara republikan, något som emellertid inte hindrade honom ifrån att förfara ytterst strängt mot sina arbetare och att i damsällskap göra sig lustig på deras bekostnad.

»Jag är inte heller så optimistisk som morbror», sade han. »Jag är rädd för allvarsamma oordningar, så att jag råder er, herr Grégoire, att stänga väl igen om er på Piolaine. De skulle annars kunna plundra er.»

Utan att aflägga det småleende, som upplyste hans vänliga ansikte, var just herr Grégoire i farten med att öfverbjuda sin hustru i faderliga känslor emot grufarbetarna.

9 Zola, Dagbräckning.»Plundra mig!» utropade han häpen. »Och hvarför skulle de plundra mig?»

»Är ni inte aktieägare i Montsou? Ni gör inte något, ni lefver af andras arbete. Ni är, kort sagdt, en sådan där gemen kapitalist; det är nog sagdt... Var säker på, att om revolutionen skulle triumfera, skulle ni bli tvungen till att lämna tillbaka er förmögenhet såsom stulna pengar.»

Med ens var det slut med hans barnafrid, med det omedvetna lugn, hvari hans lif förflöt. Han stammade:

»Min förmögenhet — stulna pengar! Hade inte min farfars far surt förtjänat den summa, som han förr i världen lade ned i grufpapper? Ha vi inte lupit företagets alla risker? Gör jag kanske nu något dåligt bruk af afkast-ningen?»

Fru Hennebeau, som blef orolig, när hon såg både mor och dotter också blekna af fruktan, skyndade att gå emellan och sade:

»Paul skämtar ju, kära herr Grégoire.»

Men herr Grégoire var utom sig. När betjänten kom in med ett fat kräftor, tog han tre stycken utan att veta, hvad han gjorde och började att knäcka klorna med tänderna.

»Jag säger inte, att det inte finns aktieägare, som missbruka sin ställning. Man har till exempel berättat mig, att ministrar ha tagit emot aktier i Montsou som mutor för åt bolaget gjorda tjänster. Det är alldeles som den höge herre, som jag inte skall nämna vid namn, en härtig, den störste af våra aktieägare, hvars lif är ett skandalöst slöseri, miljoner bortkastade på kvinnor, på fråsseri och onyttig lyx ... Men vi — vi, som lefva utan buller och bång, som det anstår hederligt folk som vi — vi som inte spekulera, utan äro nöjda med att lefva ett enkelt och sundt lif med hvad vi äga samt dela med oss åt de fattiga!... Era arbetare skulle verkligen vara riktiga stråtröfvare för att stjäla ifrån oss ens så mycket som en knappnål!»

Négrel, som hade mycket roligt åt hans vrede, måste lugna honom. Kräftorna gjorde fortfarande sin rund, man hörde knastrandet af skalen, medan samtalet gled öfver till politiken. Trots allt och fast han ännu kände kalla kårar öfver ryggraden, sade herr Grégoire, att han var liberal, och han saknade Ludvig-Filip. Hvad Deneulin beträffade, önskade han en stark regering och förklarade, att kejsaren gled utför de farliga eftergifternas sluttande plan.

»Kom ihåg år 1789», sade han. »Det var adeln, som möjliggjorde revolutionen genom sin medbrottslighet, genom sin smak för filosofiska nyheter. Nåväl, i dag är det samhällets borgerliga element, som spelar samma dumma spel med sin ursinniga liberalism, sitt förstörelseraseri, sin kurtis mot folket... Ja, ja, ni hvässer odjurets tänder, för att det skall uppsluka oss. Och det skall uppsluka oss, var säker på det!»

Fruntimmerna tystade ned honom och ville byta om samtalsämne genom att fråga honom, hur det var med hans döttrar. Lucie var i Marchiennes och sjöng med en väninna, Jeanne höll på med att måla en tiggargubbes hufvud. Men dessa saker talade hon om med tankspridd min och kunde inte ta sina ögon ifrån direktören, som glömsk af sina gäster satt fördjupad i läsningen af sina telegram. Bakom dessa tunna pappersblad anade Deneulin Paris, styrelsens order, som skulle komma att afgöra om strejken, och han kunde inte låta bli att ge uttryck åt sin oro.»Nå, hvad ämnar ni göra?» frågade han helt tvärt.

Herr Hennebeau spratt upp, men drog sig undan bakom en sväfvande

fras:

»Vi få väl se.»

»Ja, ni ha säkert stark rygg, ni kan vänta», började Deneulin att tänka helt högt. »Men jag — jag kommer i klistret, ifall strejken breder ut sig också till Vandame. Då har jag förgäfves satt Jean-Bartgrufvan i nytt skick, med denna enda grufva kan jag inte reda mig utan en oafbruten produktion ... Åh, jag kan försäkra er, att jag inte har trefligt!»

Denna ofrivilliga bekännelse tycktes frappera direktör Hennebeau. Han hörde på, och en plan grodde hos honom: ifall strejken skulle ta en olycklig utgång, hvarför då inte tillgodogöra sig den, låta sakerna gå ända därhän på tok, att det blefve till grannens ruin, och sedan för billigt pris köpa hans grufva af honom? Det var den säkraste utvägen att återvinna styrelsens ynnest, ty under åratal hade den drömt om att bli ägare till Vandame.

»Om Jean-Bart är er till så stort bekymmer», sade han skrattande, »hvarför då inte afstå den åt oss?»

Men Deneulin ångrade redan sina beskärmelser. Han utropade:

»Aldrig i lifvet!»

Man hade roligt åt hans häftighet och glömde till sist strejken, när desserten sattes fram. En äppelcharlott med maräng öfverhopades med loford. Damerna diskuterade ett recept för den ananas, som serverades och förklarades vara lika utsökt. Frukterna, drufvor och päron bragte till sin höjdpunkt den otvungenhet, som alltid infinner sig vid slutet af en ymnig frukost. Alla pratade på en gång, helt ömma och rörda till sinnes, medan betjänten

serverade ett rhenskt vin i stället för champagne, som ansågs tarflig.

Och giftermålet mellan Paul och Cécile tog säkert ett duktigt steg framåt i denna dessertens sympati. Hans tant hade kastat så ifrigt manande blickar på honom, att den unge mannen visade sig riktigt älskvärd och med sin inställsamma min återvann den genom hans plundringshistorier uppskrämda familjen Grégoires bevågenhet. Den nära förtroligheten emellan hans hustru och hans systerson gjorde, att herr Hennebeau ett ögonblick kände sin af skyvärda misstanke åter vakna upp, liksom om han i de ögonkast, de växlade, skulle ha öfverraskat dem med en beröring. Men tanken på detta parti, som bedrefs där midt för hans ögon, lugnade honom åter.

Hippolyte serverade kaffet, när kammarjungfrun mycket förfärad kom inrusande.

»Herr direktör, herr direktör, nu ä’ de här!»

Det var deputationen. Det slog i dörrarna, man hörde en pust af förskräckelse genom de bredvidliggande rummen.

»Låt dem stiga in i salongen», sade herr Hennebeau.

Gästerna tittade på hvarandra med en skymt af oro. Det var tyst kring bordet. Sedan sökte de att åter börja skämta; de låtsade stoppa resten af sockret i fickan och talade om att gömma undan bordssilfret. Men direktör Hennebeau var fortfarande allvarsam och skämtet upphörde, rösterna sänktes till hviskningar, medan de tunga fjäten af de deputerade, som nu fördes in, krossade mattan i den bredvid belägna salongen.

Sänkande rösten, sade fru Hennebeau till sin man:»Du skall väl dricka ditt kaffe?»

»Ja visst!» svarade han. »De få vänta.»

Han var nervös och lyssnade till hvarje ljud, fast han tycktes uteslutande upptagen af sin kaffekopp.

Paul och Cécile hade stigit upp, och han hade narrat henne till att våga en titt genom nyckelhålet. De kväfde skrattet och talade mycket tyst.

»Ser ni dem?»

»Ja... Jag ser en stor karl med ett par andra mindre bakom sig.»

»Nå, se de otäcka ut?»

»Nej, de se mycket hyggliga ut.»

Herr Hennebeau reste sig hastigt upp och sade, att kaffet var för hett, han skulle dricka det sedan. När han gick ut, lade han ett finger på munnen för att ålägga försiktighet. Alla hade åter satt sig, och de sutto tysta kvar vid bordet utan att våga röra sig, och lyssnade spändt på afstånd, obehagligt berörda af de grofva karlrösterna.

II.

På en sammankomst hos Rasseneur dagen förut hade Etienne och några kamrater utsett de deputerade, som följande dag skulle gå till direktören. När Maheus hustru på kvällen fick veta, att hennes man var med bland desse, blef hon alldeles förtviflad och frågade honom, om han ville, att de skulle bli utvräkta på gatan. Maheu hade själf varit ganska ohågad att ta emot uppdraget. I det ögonblick, då det gällde att handla, föllo de båda två trots det orättvisa i deras elände åter tillbaka i rasens undergifvenhet; de darrade för morgondagen och ville hellre fortfarande böja rygg. Vanligtvis brukade han ifråga om deras lif och existens rätta sig efter sin hustrus omdöme, ty hon var mycket förståndig. Men den här gången blef han till sist förargad, så mycket mera som han i hemlighet delade farhågorna.

»Låt mig få vara i fred!» sade han till henne, i det han gick och lade sig och vände henne ryggen. »Det skulle just vara snyggt att ge kamraterna på båten!... Jag gör min plikt.»

Hon gick också och lade sig i sin tur. Ingendera af dem yttrade något. Men efter en lång stunds tystnad sade hon:

»Du har rätt, gå med! Men med oss, käre gubbe, är det förbi!»

Klockan slog tolf, när man åt frukost, ty man skulle sammanträffa på Nyttan klockan ett och därifrån skulle man sedan gå till herr Hennebeau. Att äta hade man potatis. Som det bara fanns en liten smörbit kvar, rörde ingen den. Man skulle få smörgås till kvällen.

»Som du vet, räkna vi på dig att föra ordet», sade Etienne helt oväntad t till Maheu.

Denne sistnämnde blef så häpen, att han knappt kunde tala.»Nej, det går för långt», utropade Maheus hustru. »Jag går in på, att han följer med dit, men jag förbjuder honom att bli anförare för er... Hvarför inte lika gärna någon annan som han?»

Med sin vanliga vältaliga ifver gaf då Etienne en förklaring. Maheu var grufvans bäste arbetare, den mest omtyckte, den mest aktade, den, som man talade om för hans goda förstånd. I hans mun skulle därför grufarbetar-nas fordringar få en afgörande vikt. Först var det meningen, att han — Etienne — skulle föra ordet, men han hade varit i Montsou alldeles för kort tid. En, som var gammal i gården, skulle vinna bättre gehör. Nog af — kamraterna anförtrodde sina intressen åt den värdigaste; han kunde inte säga nej, det skulle vara fegt.

Maheus hustru gjorde en förtviflad åtbörd.

»Så gå då, gå, käre gubbe, och gör dig olycklig för de andra. Jag måste väl finna mig i det!»

»Men jag kan inte», stammade Maheu. »Jag kommer bara att prata dumheter.»

Etienne blef glad öfver, att han lyckats öfvertala honom och slog honom på axeln.

»Du skall säga, hvad du känner, så blir det mycket bra.»

Fader Bonnemort, hvars ben började att bli mindre svullna, satt och hörde på med munnen full och ruskade på hufvudet. Det blef tyst en god stund. När man åt potatis, proppade barnen i sig, så att de kunde storkna

och höllo sig rätt snälla. Sedan gubben hade svälj t maten, mumlade han

sakta:

»Säg, hvad du vill, det blir i alla fall, som om du inte hade sagt något... Ack, jag har sett det, sett sådana där affärer förr. För ... ja, det är väl nu så där en fyrti år sedan, blefvo vi körda på dörren hos direktören, och det till på köpet med sabelhugg! I dag bli ni kanske mottagna, men man skall inte svara er mera än den där väggen... Kors, de ha ju pengar, och då

strunta de i alltihop!»

Det blef tyst igen. Maheu och Etienne stego upp och lämnade den dystra familjen vid de tomma tallrikarna. När de gingo, hämtade de i förbifarten Pierron och Levaque, och sedan begåfvo sig alla fyra i väg till Ras-seneur, dit de kringliggande grufbyarnas deputerade samlades i små grupper. När deputationens tjugu medlemmar hunnit samlas, bestämde man de kraf, man skulle uppställa gent emot bolagets, och sedan gaf man sig i väg till Montsou. Den bitande nordosten sopade vägen. Klockan slog två, just som de kommo fram.

Först sade betjänten till dem att vänta och stängde ytterdörren efter dem. När han sedan kom tillbaka, förde han in dem i salongen, där han drog undan gardinerna. Och grufarbetarna, som blifvit lämnade ensamma, vågade inte att sätta sig, ty de kände sig generade, men voro alla mycket snygga, klädda i klädeskläder och nyrakade på morgonen. De stodo och vände på mössorna mellan fingrarna och tittade i smyg på möblemanget, en sådan där hopgyttring af alla slags stilar, som vurmen för antikviteter hade gjort mo-därn. Dessa gamla förgyllda saker, dessa gamla sidentyger i blacka färger, all denna lyx väckte hos arbetarne en känsla af respektingifvande vantrefnad. De orientaliska mattorna tycktes med sin långa ull binda deras fötter. Menhvad som framför allt verkade rent af kväfvande på dem, det var värmen, en värme liksom från en kalorifer och som så plötsligt omsvepte dem, medan deras kinder ännu voro isade af blåsten under vägen. Fem minuter förflöto, deras bryderi och förlägenhet växte genom välbefinnandet i detta dyrbart utstyrda och komfortabelt ombonade rum.

Ändtligen kom herr Hennebeau in, med sin bonjour mili täriskt tillknäpp t och sitt lilla ordensband korrekt

knutet. Han öppnade samtalet.

»Nåh, där ä' ni!... Ni tycks vilja göra uppror...»

Han afbröt sig själf, för att artigt, men stramt inskjuta:

»Sitten ned; jag önskar intet hellre än att få tala med er.» Grufarbetarne vände sig om och tittade efter sittplatser. Några djärf-des att slå sig ned på stolarna, medan de andra skrämdes af det broderade sidenet och därför föredrogo att stå.

Det blef ett ögonblicks tystnad. Herr Hennebeau, som hade skjutit fram sin fåtölj intill kaminen, räknade dem hastigt och sökte att erinra sig deras

ansikten. Han hade känt igen Pierron, som höll sig i skymundan i sista ledet;

och hans ögon stannade på Etienne, som satt midt emot honom.

»Nå», sade han, »hvad ha ni nu att säga mig?»

Han väntade sig, att få höra den unge mannen taga till orda och blef så högeligen öfverraskad öfver att få se Maheu träda fram, att han inte kunde afhålla sig att utbrista:

»Hvad, är det ni, en förträfflig arbetare, som alltid har visat sig så förståndig, en af Montsous veteraner, hvars familj har arbetat i grufvan ända sedan man tog det första taget med hackan!... Åh, det är illa, det gör mig ledsen, att ni står i spetsen för de missnöjda.»

Med nedslagna ögon hörde Maheu på. Men så började han med i förstone osäker och dämpad röst:

»Det är, herr direktör, just därför, att jag är en lugn man, hvilken man inte kan förebrå något, som kamraterna ha utsett mig. Detta bör bevisa er, att det här inte är fråga om någon uppresning, tillställd af bråkmakare och brushufvuden, som söka att ställa till oreda. Vi begära endast rättvisa, vi äro trötta på att svälta och vi tycka, att det nu är hög tid att ställa det så, att vi alla dagar ha åtminstone vårt bröd.»

Hans röst blef kraftigare. Han såg upp och med blicken fäst på direktören fortsatte han:

»Ni vet mycket väl, att vi inte kunna gå in på ert nya aflöningssystem ... Man beskyller oss för att göra dåliga förtimringar. Det är sant, vi anslå inte till detta arbete den behöfliga tiden. Men om vi gjorde det, skulle vår dagspenning bli ännu mera afknappad, och som den redan nu inte förslår att lif-nära oss, skulle det då bli totalt slut med oss, ert folk skulle bli alldeles bar-skrapadt. Betala oss mera, så skola vi förtimra bättre och vi skola nedlägga på det arbetet den tid, som erfordras, i stället för att ägna alla våra krafter åt kolbrytningen, det enda arbetet, som lönar sig. Någon annan anordning är icke möjlig; arbetet måste betalas för att bli gjordt... Och hvad ha ni istället funnit på? Jo, något, som vi inte kunna få i vårt hufvud, ser ni! Ni sätter ned betalningen per grufvagn och sedan påstår ni, att ni godtgöra oss för denna nedsättning genom att betala förtimringen särskildt. Äfven om detta vore sant, så blefve vi i alla fall bestulna, ty förtimringen skulle alltid kostaoss mera tid. Men hvad som förbittrar oss, det är att detta inte ens är sant; bolaget ger oss inte alls någon godtgörelse; det stoppar helt enkelt två centi-mer per grufvagn i egen ficka — så är det!»

»Ja, ja, det är just hvad som är sant!» mumlade de andra deputerade, när de sågo herr Hennebeau göra en häftig rörelse liksom för att afbryta.

För resten tog Maheu själf ordet ur munnen på direktören. Nu hade han kommit sig i farten, och orden kommo af sig självfva. Stundtals hörde han förvånad på sig sj älf, liksom om någon annan skulle ha talat inom honom. Det var mycket, som hopats i djupet af hans bröst, mycket, som han icke ens visste gömdes där och som nu trängde fram, då hans hjärta svallade öfver. Han talade om allas deras elände, om det hårda arbetet, om det kreaturslif, de förde, om huru hustrur och barn i hemmet jämrade sig af hunger. Han nämnde om de senaste olyckliga aflöningarna, de löjligt små halfmånadspen-garna, som åtos upp af böterna och af arbetsstilleständen och som under tårar buros hem till familjerna. Hade man då beslutit att alldeles förgöra dem?

»Nu ha vi således kommit hit, herr direktör», sammanfattade han till slut sitt anförande, »för att säga er, att om vi i alla fall skola gå under, tycka vi, att det är bättre att så sker därigenom, att vi ingenting göra. Det blir mindre mödosamt... Nu ha vi lämnat grufvorna och dit ned gå vi inte tillbaka, förr än bolaget har gått in på våra villkor. Bolaget vill sätta ned priset per grufvagn och betala förtimringen särskildt. Vi däremot vilja, att det skall förbli vid det gamla aflöningssättet och att bolaget betalar oss fem centimer mera per grufvagn. Nu blir det er sak att tänka efter, om ni vill hålla med rättvisan och arbetet.»

Bland arbetarna höjdes flera röster.

»Så är det... Han har uttalat allas vår mening... Vi begära inte annat än hvad som är skäligt.»

Utan att yttra något visade andra sitt instämmande genom en nick på hufvudet.

»Låt nu mig få ge ett svar!» skrek till slut herr Hennebeau, som började bli förtörnad. »Först och främst är det inte sant, att bolaget förtjänar två centimer per grufvagn... Låt oss räkna efter!»

Det blef en oredig och förvirrad diskussion. För att försöka att väcka splittring vände sig direktören med en fråga om saken till Pierron, som stammande drog sig undan. Levaque däremot stod i téten för de mest stridslystna, han trasslade ihop sakerna och försäkrade sådant, som han inte kände till. Rösternas dofva sorl kväfdes i väggarnas bonader och i rummets drif-husvärme.

»Om ni tala alla på en gång», sade herr Hennebeau, »skola vi aldrig förstå hvarandra.»

Han hade återvunnit sitt lugn, sin strama artighet, fri från all skärpa, lugnet hos en arbetschef, den där har fått sin instruktion och nu ämnar att göra den respekterad. Alltifrån samtalets början hade han icke tagit ögonen från Etienne; han sökte att manövrera så, att han skulle locka den unge mannen ut ur den tystnad, hvari han hade inneslutit sig. Han afstod därför från dispyten om de två centimerna och gaf plötsligt frågan en större omfattning.

»Tillstå nu sanningen», sade han, »ni lyda gemena uppviglingar. Detblåser nu för tiden en pestsmittans vind, som berör alla arbetare och för-därfvar äfven de bästa. Det behöfs inte, att någon biktar sig, jag ser alltför väl, hur förvandlade ni äro — ni, som förr voro så lugna. Är det inte så, att man har lofvat er mera smör än bröd, att man har sagt er, att nu är turen kommen för er att vara herrarna ... Man värfver er, kort sagdt, till den här beryktade Internationalen, denna armé af banditer, som drömmer om att rifva ned samhället...»

Då afbröt Etienne honom:

»Ni misstager er, herr direktör. Inte en enda grufarbetare i Montsou har ännu anslutit sig. Men om man drifver dem därtill, skola alla grufvorna låta värfva sig. Det beror på bolaget.»

Hädanefter fortsattes tvekampen mellan herr Hennebeau och Etienne, liksom om de andra arbetarne inte hade varit med längre.

»Bolaget är en försyn för sitt folk, ni gör orätt i att hota det. Bolaget har i år gifvit ut 300,000 francs på att till bostäder för sina arbetare bygga grufbyar, som inte af kasta två procent, och jag talar inte om de pensioner, bolaget utbetalar, inte heller om kol eller medikamenter, som ges till skänks. Ni, som tycks vara en intelligent man och som på några månader hunnit att bli en af våra skickligaste arbetare, vore det inte bättre att ni spridde ut dessa sanningar, än att ni fördärfvar er genom att ideligen besöka illa beryktade personer? Ja, jag menar Rasseneur, som vi ha måst göra oss af med för att skydda våra grufvor för den socialistiska ruttenheten... Ständigt ser man er hos honom, och det är säkert han, som förmått er att bilda denna reservkassa, som vi skulle se mycket gärna, ifall den vore helt enkelt en sparkassa, men i hvilken vi ana ett vapen emot oss, en reservfond för att betala krigskostnaderna. Och angående den saken vill jag tillägga, att bolaget ämnar utöfva kontroll öfver denna kassa.»

Etienne lät honom hålla på, med blicken riktad mot hans och en liten nervös ryckning i läpparna. Vid de sista orden smålog han och svarade helt lugnt:

»Detta är således en ny fordran, ty herr direktören har hittills inte brytt sig om att göra anspråk på en dylik

kontroll... Olyckligtvis är det vår önskan att bolaget befattar sig mindre med oss och att det i stället för att spela rollen af någon försyn helt enkelt visar oss rättfärdighet genom att ge oss hvad som tillkommer oss, vår arbetsförtjänst, som det nu tar en del af. Är det hederligt, att vid hvarje kris låta arbetarne svälta ihjäl för att rädda aktieägarnes utdelningar?... Hvad herr direktören än må säga, så är det nya aflönings-systemet en maskerad nedsättning af arbetslönerna och det är detta, som bringar oss i harnesk, ty om bolaget måste göra besparingar, så handlar det mycket illa genom att låta dessa gå ut endast öfver arbetaren.»

»Där ä' vi nu!» utropade herr Hennebeau. »Jag väntade mig just denna anklagelse, att vi svälta ut folket och lefva af dess svett. Hur kan ni prata dylika dumheter, ni som borde veta, hvilka oerhörda risker kapitalet löper inom industrien, t. ex. inom grufindustrien? En fullständigt utrustad grufva kostar nu från halfannan till två miljoner francs; och hvilket arbete, innan man kan få en måttlig afkastning af ett på detta sätt utkastadt belopp. Nära half va antalet af gruf bolagen i Frankrike gör konkurs ... Det är för öfrigt enfaldigt att anklaga de grufbolag, som lyckas, för grymhet mot sina ar-betare. De lida själfva, när deras arbetare lida. Tror ni inte, att bolaget har lika mycket som ni att förlora på den nuvarande krisen? Bolaget är inte herre öfver arbetslönerna, det lyder konkurrensen med fara att annars bli ruiner ad t. Skjut skulden på förhållandena, inte på bolaget... Men ni vilja inte höra, vilja inte förstå!»

»Jo», sade den unge mannen, »vi förstå mycket väl, att det inte är möjligt för oss att få det bättre, så länge sakerna gå, som de nu gå, och det är just därför, som arbetarne omsider skola endera dagen styra om, att alltsammans ställes på annat sätt.»

Detta yttrande, så hofsamt till formen, uttalades halfhögt, med en sådan af hot darrande öfvertygelse, att det uppstod en djup tystnad. En obehaglig känsla, en fläkt af fruktan genomfor salongens lugna stillhet. De andra deputerade, som icke förstodo så noga, kände dock, att kamraten hade kräft deras rätt här midt i allt detta välstånd, och de började åter att kasta sneda blickar på de varma väggbonaderna, på de bekväma stolarna, på all denna lyx, där den minsta bagatellsak skulle ha varit tillräcklig att betala deras soppa under en hel månad.

Herr Hennebeau, som hade suttit tankfull, reste sig nu upp för att afskeda dem. Alla gjorde på samma sätt. Etienne knuffade helt lätt Maheu med armbågen, och med redan häftande och trög tunga tog denne åter till orda.

»Detta är således, herr direktör, allt hvad ni svarar oss?... Vi skola meddela kamraterna, att ni förkastar våra villkor.»

»Jag, min hederlige vän», utropade direktören, »nej, jag förkastar ingenting! ... Jag är en löntagare lika väl som ni; jag har inte mera egen vilja här än den sistkomne pojken i grufvan. Man ger mig order, och min enda uppgift är att öfvervaka, att dessa bli väl utförda. Jag har sagt er, hvad jag har trott mig böra säga er, men jag skall noga akta mig för att afgöra något. Ni framlägger för mig era fordringar, och dem skall jag meddela styrelsen; sedan skall jag öfverbringa svaret till er.»

Han talade med sin korrekta hållning af hög ämbetsman, som undvek att visa något varmare intresse för frågorna, och med den artiga torrheten hos ett obetydligt redskap för den, som har makten. Och nu betraktade gruf arbetarne honom med misstro; de frågade sig, hvar ifrån han kom, hvilken fördel han kunde ha af att ljuga, hvad han månde stjäla genom att på detta sätt ställa sig mellan dem och deras verklige arbetsgifvare. En lurifax kanske, en hvilken betalades som en arbetare, men som lefde så godt!

Etienne vågade att än en gång lägga sig emellan.

»Ni ser ju, herr direktör, hur beklagligt det är, att vi inte kunna personligen föra vår saks talan. Vi skulle förklara många saker och finna skäl, som nödvändigt måste undgå er. Om vi bara visste, hvart vi skulle vända oss!»

Direktör Hennebeau blef alls icke ond, han till och med smålog.

»Åh, för tusan, det här blir inveckladt, när ni inte längre ha förtroende till mig... Ni måste fara dit bort.»

De deputerade följde hans obestämda åtbörd, hans mot ett af fönstren utsträckta hand. Hvar fanns detta »dit bort»? Säkert menade han Paris. Men de visste det ju icke säkert, det vek undan i ett så förfärande aflägset

fjärran, till en helig och otillgänglig trakt, där den okände guden tronade,hopkrupen längst in i sitt tabernakel. Aldrig skulle de få se honom, de kände honom blott som en kraft, som på afstånd tyngde på de 10,000 grufarbetarne i Montsou. Och när direktören talade, var det denna kraft, denna makt, som stod bakom honom, dold och gifvande orakelsvar.

Modlöshet öfverväldigade dem. Självfve Etienne ryckte på axlarna för att säga dem, att det var bäst att gå sin väg, medan herr Hennebeau vänligt klappade Maheu på armen och frågade, hur det var med Jeanlin.

»Det var ju en hård läxa, och så tar ni de dåliga förtimringarna i försvar! ... Tänk på saken, mina vänner, så förstå ni nog, att en strejk vore en olycka för allesammans. Inom en vecka skola ni svälta ihjäl. Hur skola ni bete er?... Jag räknar för resten på er klokhet, och jag är öfvertygad om, att ni senast om måndag åter gå ned i grufvorna.»

Alla gingo. De lämnade salongen med en boskapshjords stampande och trampande, med böjda ryggar och utan att svara ett ord på direktörens förhoppning om deras underkastelse. Herr Hennebeau, som följde dem ut, måste göra en sammanfattning af samtalet: å ena sidan bolaget med sin nya aflöningstariff, å den andra sidan arbetarne med sin begäran om fem centi-mers förhöjning per grufvagn. För att inte hos dem kvarlämna några bedrägliga förhoppningar, trodde han sig böra på förhand säga dem, att deras villkor säkert skulle komma att af styrelsen förkastas.

»Tänk er för, innan ni göra några dumheter», upprepade han, orolig öfver deras tystnad.

I förstugan hälsade Pierron mycket ödmjukt, medan däremot Levaque ostentativt satte på sig mössan. Maheu sökte efter någon afskedsfras, då Etienne åter knuffade honom med armbågen. Och alla gingo sin väg under denna hotfulla tystnad. Porten slog igen med stort buller.

När herr Hennebeau åter kom in i matsalen, fann han bordssällskapet fortfarande sitta orörligt och tyst vid likörglasen. Med några ord satte han Deneulin, hvars ansikte blef än mera dystert, in i hvad som hade förefallit. Medan han sedan drack sitt kalla kaffe, sökte man att tala om något annat. Men självfva Grégoires återkommo till strejken och uttalade sin förvåning öfver, att det inte fanns lagar, som förbjödo arbetarne att gå ifrån arbetet. Paul lugnade Cécile genom att försäkra, att man väntade gendarmerna.

Omsider ringde fru Hennebeau på betjänten.

»Hippolyte, öppna fönstren i salongen och lufta ut där, innan vi gå dit in.»

III.

Fjorton dagar hade förflutit, och måndagen i tredje veckan gåfvo de till kontoret aflämnade listorna tillkänna en ny minskning i antalet arbetare, som gått ned i grufvorna. Man hade räknat på, att arbetet skulle återupptagas denna morgon; men styrelsens envishet att icke ge med sig förbittradearbetarne. Voreux, Crévecoeur, Mirou och Madeleine voro icke längre de enda, där arbetet låg nere; i Victoire- och Feutry-Cantelgrufvorna gick knappt en fjärdedel af arbetarna ned, och självfva Saint-Thomas hade angripits af strejken, hvilken småningom blef allmän.

I Voreux hvilade en tung tystnad öfver grufplatsen. Det var som ett nedlagdt järnverk, tomheten och öfvergifvenheten hos sådana stora arbetsplatser, där arbetet sofver. Mot den grå decemberhimmeln stodo längs de höga rälvägsställningarna tre å fyra kvarglömda grufvagnar i de döda tingens trista stumhet. Därunder mellan träbockarnes magra ben tömdes kolförrådet, så att den svarta marken blef kal, medan virkesförrådet låg och ruttnade i regnskurarna. Vid kanalens lastbrygga hade en till hälften lastad skuta blifvit kvarliggande, liksom om den skulle ha somnat i det grumliga vattnet, och på den öde slagghögen, hvars sönderdelade svafvelföreningar rykte trots regnet, sträckte en liten kärra melankoliskt sina skalmar mot höjden. Men särskildt byggnaderna lågo försänkta i dvala: sorteringsverket med tillslutna luckor, schakttornet, där man icke längre hörde uppfordrings-verkets brummande och det nu utkylda ångpannerummet och den jättelika skorstenen, nu alltför vid för de sparsamma rökpelarna. Man eldade icke upp för uppfordringsverket annat än om morgonen. Stalldrängarna gingo ned för att utfordra hästarna, gruffogdarna, som åter hade blifvit vanliga arbetare, arbetade ensamma därnere i djupet för att hålla utkik på sådana missöden, som skada grufgångarna, så snart man upphör att

underhålla dem; efter klockan nio begagnade man sig sedan af stegarna för det öfriga arbetet. Och öfver dessa döda byggnader, insvepta i sitt hölje af svart dam, hördes endast pustandet af pumpverket, som flåsade ut sina djupa, uttänjda andetag, den sista återstoden af lif hos grufvan, som vattnet skulle ha förstört, ifall detta pustande hade upphört.

På platån midt emot tycktes grufbyn Tvåhundrafyrti också död. Prefekten i Lille hade skyndat dit, och gendarmerna hade patrullerat på vägarna, men vid de strejkandes lugna hållning hade både prefekt och gendarmer beslutit sig för att ge sig i väg hem igen. Aldrig hade grufbyn på den vidsträckta slättbygden gifvet ett så godt föredöme. För att undvika att gå på krogen lågo karlarne och sofvo hela dagen; i mån efter som kvinnorna knappade in på kaffet, blefvo de förståndiga och mindre lystna att sladdra och träta; till och med barnskarorna tycktes förstå och voro så pass snälla, att de barfota sprungo och örfilade upp hvarandra utan att göra oväsen. Lösen, som alla upprepade och som gick från mun till mun, var att man skulle vara hygglig och förståndig.

Folk, som oupphörligen kom och gick fyllde Maheus hus med främmande. I sin egenskap af sekreterare hade Etienne där delat ut reservkassans 3,000 francs bland de nödställda familjerna; sedan hade från olika håll influtit några hundra francs, som åstadkommits genom subskriptioner och insamlingar. Men nu voro alla hjälpkällor uttömda; grufarbetarna hade icke mera några pengar för att hålla strejken vid makt, och hotande inställde sig hungern. Maigrat, som hade lofvat en half månads kredit, hade efter en vecka plötsligt kommit på andra tankar och vägrade tvärt att lämna några lifsförnödenheter. Han brukade ta order från bolaget; kanske ville nu detta tvärt göra slut på saken genom att rent af svälta ut grufbyarna. För öfrigtbetedde lian sig som en nyckfull tyrann: han lämnade eller nekade bröd allt eftersom flickan såg ut, hvilken föräldrarna skickade efter förnödenheterna; och full af gammalt agg, stängde han dörren framför allt för hustru Maheu för att straffa henne, för att han icke hade fått Catherine. Till råga på eländet kom det rätt stark köld, och hustrurna sågo sin kolhög sjunka ihop med den ängsliga tanken, att man nu icke kunde förnya den vid grufvorna, så länge männen icke gingo ned. Det var då inte nog med, att man skulle förgås af hunger, man skulle äfven förgås af köld!

I Maheus hem fattades redan allt. Levaques hade ännu mat, tack vare ett tjugufrancsmynt, som de hade lånat af Bouteloup. Hvad beträffade Pierrons, så hade de alltid pengar; men för att se lika utsvultna ut som alla andra och rädda för, att man skulle vilja låna af dem, köpte de på kredit hos Maigrat, som skulle ha tillkastat hustru Pierron hela sin butik, bara hon hade sträckt fram kjolen. Ända från lördagen hade många familjer måst gå och lägga sig utan att få någon mat. Och inför de förfärliga dagar, som nu började, hördes ingen klagan; alla lydde lösen med lugnt mod. Det rådde rent af en absolut tillförsikt, en religiös hängifvenhet, den blinda gärden från ett folk] af troende. Eftersom man hade lofvat dem rättvisans tidsålder, voro de beredda att lida för att eröfra den universella lyckan. Hungern gjorde deras hufvuden öfverspända, aldrig hade den trånga synkretsen öppnat ett mera vidsträckt där bortom för dessa eländets visionärer. När deras ögon förvirrades af svaghet, återsågo de där borta sin drömda ideala stad, men nu helt nära dem och liksom verklig med sitt folk af bröder, med sitt gemensamma arbetes och de gemensamma måltidernas guldålder. Intet kunde rubba deras öfver-tygelse, att de omsider skulle få inträda där. Kassan var tömd, bolaget skulle icke ge efter, hvarje dag skulle förvärra deras belägenhet — ändå behöllo de hoppet och visade ett leende förakt för fakta. Om jorden brakade samman under dem, skulle ett underverk rädda dem. Denna tro ersatte brödet och värmde magen. När Maheus och alla de andra hade alltför hastigt smält sin soppa af klart vatten, föllo de i half yra, i den ett bättre lifs hänryckning, som kastade martyrerna för vilddjuren.

Numera var Etienne den obestridde ledaren. Under aftonens samtal blefvo hans yttranden orakelspråk, allt eftersom studierna förfinade honom och kom honom att med självtillit yttra sig om allt. Han tillbragte nätterna med att läsa, han fick allt flera bref; han hade till och med prenumererat på Häm-naren, en belgisk socialisttidning, och denna tidning, den första, som kom in i grufbyn, hade skaffat honom ett utomordentligt anseende hos kamraterna. Hans växande popularitet steg honom för hvarje dag allt mera åt hufvudet. Att underhålla en omfattande brefväxling, att på alla håll och kanter diskutera om arbetarnes lott, att ge råd åt Voreux' grufarbetare, framför allt att bli ett centrum, att känna världen röra sig omkring honom, detta var för

honom, den för detta maskinarbetaren, grufarbetaren med de svarta och nersmordahänderna, en anledning att svälla upp af fåfänga. Han steg en pinne högre upp, han trädde in i den där afskydda öfverklassen med en belåtenhet öfver sin intelligens och sin välmåga, som han inte ville tillstå ens för sig själf. Det var blott ett enda obehag, han fortfarande erfor, nämligen medvetandet om sin brist på underbyggnad, som gjorde, att han kände sig bortkommen och blyg, så snart han stod inför en herre i bonjour. Om han också fort-farande skaffade sig insikter genom att sluka allt möjligt, gjorde bristen på metod, att han blott långsamt smälte, livad han hade läst och det blef ett sådant virrvarr, att han till sist visste mycket, som han inte begrep. Också erfor han i somliga stunder af sundt förnuft en oro öfver sin mission, en farhåga, att han inte var den väntade mannen. Kanske skulle här ha behöfts en jurist, en kunskapsrik man, som var i stånd att både tala och handla utan att kompromettera kamraterna? Men en rörelse i hans inre gjorde honom åter säker på sig själf. Nej, nej, inga advokater, de äro kanaljer allesammans; de begagna sig af sina kunskaper för att göda sig på folkets bekostnad. Det månde gå, hur det ville, arbetarne borde ordna sina förhållanden själf va. Och han invaggade sig åter i den folkkäre anförarens dröm: Montsou för hans fötter, Paris i ett dimhöljdt fjärran — hvem vet? en dag en plats i deputeradekammaren, talarstolen i en praktfull sal, där han såg sig krossa bourgeoisien med det första tal, som af en arbetare hållits i en riksförsamling.

Etienne befann sig sedan några dagar i bryderi. Pluchart skref bref på bref och erbjöd sig att komma till Montsou för att elda upp de strejkandes hänförelse. Det var fråga om att bilda en enskild förening, där Etienne skulle bli ordförande; och under detta förslag låg tanken att begagna sig af strejken för att för Internationalen vinna de grufarbetare, som hittills hade visat sig misstrogna. Etienne fruktade bråk, men skulle ändå ha låtit Pluchart komma, om inte Rasseneur hade häftigt klandrat en dylik inblandning. Trots sin makt måste den unge mannen ta krögaren med i räkningen, enär dennes tjänster voro äldre och han ännu hade många trogna bland sina klienter. Etienne tvekade därför ännu och visste icke, hvad han skulle svara Pluchart.

Men på måndagen, vid fyratiden, kom ett nytt bref från Lille, just när Etienne var ensam med hustru Maheu i det stora rummet i undervåningen. Maheu, som var uttråkad af sysslolösheten, hade gått för att meta; om han hade den turen att få upp någon bra fisk nedanför slussen i kanalen, skulle man sälja den och köpa bröd. Gubben Bonnemort och lille Jeanlin hade nyss begett sig ut för att försöka sina reparerade ben; småbarnen voro ute med Alzire, som i timtal samlade kolstybb på slagghögen. Sittande vid den svaga elden, som man icke längre vågade underhålla, hade hustru Maheu knäppt upp klänningen; blottande det ena bröstet, som föll ända ned på magen, gaf hon Estelle di.

När Etienne åter lade ihop bref vet, frågade hon:

»Är det goda underrättelser? Skicka de oss pengar?»

Han gjorde en nekande utbörd, och hon fortsatte:

»Jag vet sannerligen inte, hur vi skola bära oss åt den här veckan ... Men hålla ut, det sk'a vi i alla fall. När man har rätten på sin sida, så ger det en mod, eller hur? Och då blir man alltid till slut den starkare.»

Numera var hon af förnuftsskäl för strejken. Det hade ju varit bättre, om man hade kunnat tvinga bolaget till rättvisa utan att lämna arbetet; men då man nu hade gjort detta, skulle man inte återupptaga det, förr än man hade fått rättvisa. Därvidlag visade hon sig omedgörligt bestämd. Hellre gå under än synas ha haft orätt, när man hade rätt.

»Ack», utbrast Etienne, »om det ville komma en duktig kolera, som gjorde oss kvitt alla de där utprässarne i bolaget!»»Nej, nej», svarade hon, »man skall inte önska någons död. Det skulle inte hjälpa oss det allra minsta, det skulle växa upp andra i stället... Jag vill inte annat, än att de, som nu styra bolaget, åter skola komma till förnuftiga tankar, och det väntar jag mig, ty det finns bra människor öfverallt... Ni vet, att jag inte alls är med om er politik.»

Hon brukade verkligen också klandra hans våldsamma yttranden och tyckte, att han var en bråkmakare. Det var rätt och bra, att man ville ha den betalning för sitt arbete, som det var värd; men hvarför sysselsätta sig med så

mycket annat, med burgeoisien och med regeringen? Hvarför lägga sig i andras affärer, hvarigenom man bara råkade illa ut? Men hon hyste aktning för honom, emedan han inte söp sig pirum och ordentligt betalade henne sina 45 francs per månad i inackordering. När en människa uppförde sig väl, kunde man ju ha öfverseende med resten.

Nu öppnades plötsligt dörren, och stumma af förvåning, sågo de Catherine komma in. Sedan hon gaf sig iväg med Chaval, hade hon inte visat sig i gruf-byn. Hennes förlägenhet var så stor, att hon inte stängde dörren efter sig, utan stod där tyst och darrande. Hon hade räknat på att träffa sin mor ensam, åsynen af Etienne bragte de fraser i olag, som hon funderat ut under vägen.

»Hvarför sticker du näsan hit?» utropade modern utan att ens stiga upp från stolen. »Jag vill inte mera veta af dig, gå din väg!»

Då sökte Catherine att återvinna målföret.

»Snälla mamma, det är kaffe och socker... Ja, åt barnen... Jag har gjort öfverarbete, jag har tänkt på dem...»

Hon tog upp ur fickorna ett skålpund kaffe och ett skålpund socker, som hon dristade sig att lägga på bordet. Hon var ledsen öfver strejken i Voreux, medan hon hade arbete i Jean-Bart, och hon hade inte kunnat hitta på något annat sätt att hjälpa föräldrarna en smula under förevändning att tänka på barnen. Men hennes goda hjärta afväpnade inte hennes mor, som svarade:

»Bättre än att komma hit med godsaker, hade det varit, att du hade stannat kvar och hjälpt oss att förtjäna vårt bröd.»

Hon öfverhopade dottern med förebråelser och lättade sitt hjärta genom att kasta henne i ansiktet allt, hvad hon under senaste månaden hade upprepat om henne. Att springa sin väg med en karl, att gå och binda sig vid sexton år, när man hade en familj, som var behöfvande! Man skulle vara den sämsta bland onaturliga döttrar för att kunna göra på det sättet. En dumhet kunde ju förlåtas, men ett sådant streck glömde aldrig en mor. Och om man hade hållit henne bunden, kunde ju saken ha varit förklarlig. Men visst inte! Hon hade varit fri som vinden. Man begärde bara, att hon skulle ligga hemma om nätterna.

»Hvad har du då för klåda i kroppen, du, vid dina år, säg!»

Catherine stod med sänkt hufvud orörlig vid bordet och hörde på. En skälfning skakade hennes sent utvecklade, magra flickkropp och i afbrutna ord sökte hon att svara.

»Ack, om det bara vore jag, inte roligare än jag tycker, att det är!... Det är han. När han vill, är jag ju tvungen att också vilja, inte sant? Ty han är den starkaste, ser mamma... Vet man, hur det går till? Men nu ärdet gjordt och kan inte göras om igen, och numera lika gärna han som någon annan. Han måste väl gifta sig med mig.»

Hon försvarade sig utan någon häftighet med den undergifna resignationen hos flickor, som tidigt falla offer för mannen. Var det kanske inte den för alla gällande lagen? Aldrig hade hon drömt sig något annat: som ett sexton års barn våldförd bakom slagghögen, sedan elände i hemmet, ifall älskaren gifte sig med henne. Och hon rodnade af skam, hon darrade på detta sätt endast därför, att hon behandlades som en gemen slinka inför denne unge man, hvars närvaro pinade henne och gjorde henne förtviflad.

Etienne hade emellertid rest på sig och låtsande att han rörde om den nästan slocknande elden för att icke störa uppgörelsen mellan mor och dotter. Men deras blickar möttes, och han tyckte, att hon visserligen var blek och utsläpad, men i alla fall vacker, med dessa klara ögon i ett ansikte, som började att se garfvadt ut, och han erfor en underlig känsla: hans groll var borta, han skulle helt enkelt ha velat, att hon hade varit lycklig hos den man, hvilken hon hade föredragit framför honom. Det fanns ännu hos honom ett behof af att sysselsätta sig med henne och han kände lust att gå till Montsou för att tvinga den andre att behandla henne mera hänsynsfullt. Men hon såg endast medlidande i denna ömma vänlighet, som han alltid visade henne, han måste förakta henne och det var endast därför han fixerade henne så skarpt. Då hopsnördes hennes hjärta så, att hon höll på att kväfvas och inte kunde stamma fram några flera urskuldande ord.

»Ja visst, det är nog bäst, att du tiger», återtog modern obevekligt. »Kommer du tillbaka för att stanna, så stig på; annars packa dig tvärt i väg och skatta dig lycklig, att jag inte är lös och ledig, ty då skulle jag redan ha gett dig en fot någonstans.»

Liksom om detta hot plötsligt hade blifvit verklighet fick Catherine en spark med all kraft där bak, hvars våldsamhet bedöfvade henne af öfverrask-ning och smärta. Det var Chaval, som i ett språng hade kommit in genom den öppna dörren och rusade på henne som ett vildt djur. Han hade utanför stått och lurat på henne en stund.

»Åh, ditt as», tjöt han, »jag har följt efter dig, för jag visste nog, att du gick tillbaka hit för att låta totalt suga ut dig. Och det är du, som betalar honom, hva\? Och du undfängar honom med kaffe för mina pengar!»

Hustru Maheu och Etienne sutto häpna och rörde sig inte. Med en ursinnig rörelse körde Chaval Catherine mot dörren:

»Fan i dig, vill du gå!»

Och när hon tog sin tillflykt i en vrå, kastade han sig öfver modern.

»Jo, det är just ett fint göra, att sitta och vakta, medan din dotter, det liderliga stycket, ligger där uppe med honom.»

Till sist tog han Catherine om handlofven, ruskade henne och släpade henne med sig ut. I dörren vände han sig om mot hustru Maheu, som satt fastnaglad på stolen. Hon hade totalt förgätit att stoppa in bröstet. Estelle hade somnat och glidit ned med näsan i yllekjolen; fritt och naket hängde det ofantliga bröstet som jufret på en duktig ko.

»När dottern inte är tillstädes, så är det modern, som låter klappa om sig i stället», skrek Chaval. »Gå nu och visa honom dina behag. Han är inte kräsmagad, din slusk till inhysing.»Etienne ville rusa på sin kamrat och klå upp honom. Fruktan för att ställa till bråk i grufbyn genom slagsmål hade afhållit honom från att rycka Catherine ur hans händer. Men nu blef han i sin tur ursinnig, och de båda männen stodo ansikte mot ansikte med blodsprängda ögon. Det var ett gammalt hat, en underkufvad svartsjuka, som gaf sig luft. Nu måste endera af dem göra kol på den andre.

»Akta dig», stammade Etienne och bet ihop tänderna, »så jag inte hud-flänger dig!»

»Försök!» svarade Chaval.

De stodo ännu några ögonblick och fixerade hotfullt hvarandra på så nära håll, att deras glödande andedräkt brände dem i ansiktet. Det var Catherine, som bönfallande fattade sin älskares hand för att släpa honom bort med sig. Hon drog honom bort ur grufbyn, hon flydde utan att se sig om.

»Ett sån't fä!» mumlade Etienne och slog häftigt till dörren, skakad af så häftig vrede, att han måste gå och sätta sig igen.

Midt emot honom satt förfarande hustru Maheu orörlig. Hon gjorde en stor gest och det uppstod en tystnad, som var pinsam och fylld af tankar, som de icke uttalade.

Trots sitt bemödande kom hans blick i alla fall tillbaka till hennes barm, till detta svall af hvitt kött, hvars mjälla hvithet nu brydde honom. Hon var visserligen fyrti år och hade förlorat sin figur, liksom en duktig hona, som födt för många barn; men ännu var det många, som åtrådde henne, ståtlig och kraftig, som hon var, med sitt stora ovala ansikte, som skvallrade om att hon förr varit en vacker flicka. Långsamt och lugnt fattade hon bröstet med båda händerna och stoppade in det. En rosenfärgad flik envisades, men hon sköt ned den med fingret och sedan knäppte hon till om sig, och var nu helt svart och lunsig i sin gamla kofta.

»Han är ett svin», sade hon till sist. »Bara ett snuskigt svin kan komma på så gemena tankar ... För min del struntar jag i alltihopa ... det var inte värdt att svara på.»

Sedan tilläde hon rättframt utan att ta blicken från Etienne:

»Det är visst och sant, att jag har mina fel, men inte något dylikt... Det är bara två män som ha rört mig, en kärrskjutare långt före detta, när jag var femton år, och sedan Maheu. Om Maheu hade öfvergett mig, liksom den andre, så ta mig sjutton jag vet, hur det då hade gått; och jag är inte heller stolt öfver, att jag varit hygglig, alltsedan jag gifte mig med honom, ty om man inte har gjort det som är orätt, beror detta ofta på att tillfällena ha saknats ... Jag säger bara, som det är, och jag känner grannhustrur, som inte skulle kunna säga detsamma, eller hur?»

Och han gick ut, medan hon åter tände på brasan, sedan hon hade lagt den sofvande Estelle på ett par stolar. Om pappa lyckades få upp och finge sälja en fisk, skulle det i alla fall kokas soppa.

Utomhus mörknade det redan och var isande kallt; med sänkt hufvud gick Etienne, gripen af djup nedslagenhet. Han kände inte längre vrede mot mannen eller medlidande för den stackars misshandlade flickan. Den råa scenen utplånades, drunknade i andra intryck, kastade honom tillbaka till allas lidanden, till eländets styggelser. Han såg framför sig grufbyn utanbröd, dessa kvinnor, dessa barn, som i kväll icke skulle få någon mat, hela denna befolkning, som kämpade med tom mage. Och tviflet, som stundom lätt vidrörde honom, vaknade nu inom honom, vaknade nu i skymningens förfärliga vemod och ansatte honom med en pinsam känsla, som han aldrig hade känt så häftig. Hvilket förfärligt, tungt ansvar han ådrog sig! Skulle han drifva dem ännu längre, förmå dem till ett hårdnackadt motstånd nu, då de hade hvarken pengar eller kredit? Och hvilket skulle slutet bli, om ingen hjälp kom, om hungern slog ned modet? Som i en plötslig vision trädde hela olyckan fram för honom: barn, som dogo, mödrar, som snyftade, medan männen bleka och aftärda åter foro ned i grufvan. Alltjämt gick han, han bara gick; hans fötter stötte emot stenarna, tanken på att bolaget skulle bli den starkaste, och att han skulle ha vållat sina kamraters olycka, fyllde hans själ med olidlig ångest.

När han lyfte upp hufvudet, märkte han, att han befann sig midt för Voreux. Vid denna sena timme fanns där inte mera något lif, icke en lykta, icke en röst, och självfva pumpmaskinens flåsande lät som en aflägsen rossling, som kom — man visste icke hvarifrån i denna hela grufvans tillintetgö-relse.

Etienne såg och såg; blodet rusade honom åt hjärtat. Om arbetarna finge svälta, så måste i stället bolaget ta djupa tag i sina miljoner. Hvarför skulle bolaget vara den starkare i detta arbetets krig mot pengarna? I alla fall skulle segern bli bolaget dyrköpt. Man fick räkna sina döda sedan. Han hade åter gripits af en ursinnig stridslust, af en vild ifver att göra slut på eländet, om det också skulle kosta lifvet. Det var lika så bra, att grufbyn gick under med ens, som att man skulle hålla på med att gå under så småningom af hunger och orättvisa. Och i hans tros återuppvaknande, förnummos också fläktar af högmod och förde honom med mot höjden: glädjen öfver att vara ledaren, att se sig åtlydd ända till själfuppoffring, den allt mera storslagna drömmen om hans makt och den till sist förestående triumfen. Han föreställde sig redan en scen af enkel storhet: huru han vägrade att ta emot makten, utan lämnade myndigheten åter i folkets händer, när han väl blif-vit herre.

Men han vaknade upp och spratt till vid ljudet af Maheus röst. Denne berättade, att han haft tur och dragit upp en präktig forell, som han hade sålt för tre francs. Man skulle få sin soppa. Etienne lät sin kamrat gå ensam hem till grufbyn och sade, att han skulle komma efter. Han gick in och slog sig ned på Nyttan; han väntade, tills en kund hade gått, för att kort och godt säga Rasseneur, att han ämnade skrifva till Pluchart, att denne genast skulle komma. Hans beslut var fattadt; han ämnade bilda en enskild förening, ty segern tycktes viss, om grufarbetarne i Montsou i massa slöte sig till Inter-nationalen.

10 Z&la, DagbräcJcmhij.Det var på Bon-Joyeux hos änkan Désir, som man klockan två följande torsdag samlades och bildade den enskilda föreningen. Änkan, som var uppbragt öfver det elände, man vållade hennes barn, grufarbetarne, blef icke blidare till sinnes, när hennes krog började att stå tom. Aldrig hade några strejkare varit mindre törstiga; fyllbultarna stängde in sig hemma hos sig, af fruktan att bryta mot lösen, att man skulle uppföra sig hyggligt. Montsou som kyrkmarknadsdagarna myllrade af folk, sträckte nu ut sin breda gata, tyst, dyster och ödslig. Det rann inte mera något öl från diskar och magar, rännilarna voro uttorkade. Utanför krogen Casimir och ölstugan Framåtskridandet såg man bara krögarnas bleka ansikten, som spejade utåt vägen; i själfva

Montsou stod sedan hela raden tom från krogen Lenfant till krogen Tison. Bara krogen Sankt Eligius, som gruffogdarna frekventerade, fick ännu servera några sejdlar. Och ödsligheten sträckte sig ända till Volcan; damerna hade lagt ned rörelsen af brist på älskare, fastän de med hänsyn till de bistra tiderna hade satt ned priset från tio till fem sous. Det var en verklig sorg, som sönderslet hela traktens hjärta.

»Det är ta mig tusan gendarmernas fel», hade änkan Désir utropat, i det hon slog sig på låren med båda händerna. »Må de stoppa in mig i finkan, om de ha lust, men förarga dem måste jag.»

För henne voro alla myndigheter, alla husbönder detsamma som gendarmer — ett uttryck af generellt förakt, hvari hon inneslöt folkets fiender. Och med förtjusning hade hon mottagit Etiennes begäran; hela hennes hus tillhörde grufarbetarna, hon skulle gratis låna dem balsalen, hon skulle själf skicka ut bjudningarna, eftersom lagen fordrade det. Men det var förresten så mycket bättre, om lagen inte var belåten! Man skulle komma under fund med, att hon hade käft! Följande dagen gick Etienne till henne med ett fem-tital bref för underskrift; han hade låtit skrifkunniga grannar i grufbyn göra afskrifter, och man skickade ut dessa bref till grufvorna till de kom-mitterade och till sådana, på hvilka man var säker. Den uppgifna dagordningen lydde på dryftande af frågan om strejkens fortsättning; men i själfva verket väntade man Pluchart och gjorde sig räkning på ett tal af honom för att få fart i massanslutningen till Internationalen.

Torsdagsmorgonen greps Etienne af oro, då hans forna verkmästare icke hade kommit, fast han hade genom telegram lofvat att vara där på onsdagskvällen. Hvad stod väl på? Han var alldeles öfver sig gifven, för att han inte före sammanträdet kunde träffa aftal med honom. Redan klockan nio gick han till Montsou, i tanke att Pluchart kanske hade gett sig i väg direkt dit utan att stanna i Voreux.

»Nej, jag har inte sett till er vän», svarade änkan Désir. »Men allt är klart, kom med och se.»

Hon förde honom in i danssalen, hvilken var dekorerad på samma sätt som förut, med girlander i taket, hvilka buro upp en blomsterkrans af må-ladt papper, och vapensköldar af förgylldt papp, som längs väggarna radade upp namnen på både manliga och kvinnliga helgon. Man hade blott bytt utmusikestraden mot ett bord och tre stycken stolar i ett hörn, och bänkar ordnade i rader på snedden fyllde salen.

»Förträffligt», förklarade Etienne.

»Och ni vet», sade änkan, att här ä* ni som hemma hos er. Gapa bäst ni vill. Komma gendarmerna, så måste de först gå öfver min kropp, innan de komma in.» »

Trots sin oro kunde Etienne inte låta bli att le, när han såg på henne, så kolossal föreföll hon honom, med ett par bröst, af hvilka ensamt ett kräfde en man för att omfamnas.

Till sin förvåning såg Etienne Rasseneur och Suvarin komma in, och när änkan lämnade dem för sig själfva i den stora, tomma salen, utropade han:

»Kors, ä* ni redan här!»

Suvarin, som hade under natten arbetat i Voreux, enär maskinisterna icke voro med i strejken, kom blott af nyfikenhet. Hvad Rasseneur angick, hade han ett par dagar sett besvärad ut, hans feta, trinda ansikte hade förlorat sitt beskedliga leende.

»Pluchart har inte kommit, jag är mycket orolig», sade Etienne.

Krögaren tittade åt annat håll, mumlade till svar mellan tänderna:

»Det förvånar mig inte, jag väntar honom inte mera.»

»Hur så?»

Rasseneur tog mod till sig, såg Etienne i ansiktet och yttrade oförskräckt:

»Jo, det är så, att jag också har skrifvit till honom, om du vill veta det; och i mitt bref bad jag honom, att han inte skulle komma... Jag tycker, att vi böra sköta våra affärer själfva utan att vända oss till utomstående.»

Alldeles utom sig och darrande af vrede, såg Etienne kamraten i ögat och framstammade upprepadt:

»Och detta har du gjort! Detta har du gjort!»

»Ja, det har jag gjort. Och du vet ändå, att jag hyser förtroende till Pluchart. Det är en förslagen och duktig karl, som man kan följa ... Men, ser du, jag för min del gör en konst i era idéer. Politiken, regeringen, allt det där gör jag en konst i . Hvad jag vill, det är att grufarbetaren skall bli bättre behandlad. I tjugu år har jag arbetet i grufvan och jag har till den grad svettats och våndats af elände och möda, att jag har svurit på att söka åstadkomma lättnader för de stackars satar, som fortfarande lefva där nere; och med era historier skall ni inte uträtta något, det inser jag mycket väl, utan blott göra arbetarens lott ännu eländigare ... När han af hungern tvingas till att åter gå ned i grufvan, skall bolaget ge honom påökning med käppslag, liksom man kör in en förrymd hund i hundkoj an ... Det är just detta, jag vill förhindra, ser du!

Han höjde rösten, sköt fram magen och stod där tvärsäker på sina tjocka ben. Var det inte dumt att tro, att man kunde i ett tag förändra världen, sätta arbetaren i arbetsgifvarens ställning, dela pengarna som man delar ett äpple. Det behöfdes tusen och åter tusen år, för att detta kanske skulle förverkligas. Om de då ville låta honom vara i fred för sina underverk. Det klokaste sättet när man inte ville stå rakt på hufvudet, var att gå raka vägen, kräfva möjliga reformer, kort sagdt att vid alla möjliga tillfällen förbättra arbetarnes ställning. Han gick också i god för, att han, om han toge i tu därmed, skulle förmå bolaget till bättre villkor, i stället att det — ja, detkan du ge dig tusan på — skulle barka åt fanders för dem allihop, om de envisades.

Etienne hade låtit honom tala, ty han hade af förargelse inte kunnat få fram ett ord. Men nu utbrast han:

»Du har då, fan i mig, inte något hjärta i kroppen!»

Ett ögonblick var det inte långt ifrån, att han hade flugit på honom; för att motstå frestelsen började han att gå fram och tillbaka i salen med stora steg och gaf luft åt sitt raseri på bänkarna, mellan hvilka han våldsamt banade sig väg.

»Stäng dörren åtminstone», sadeSuvarm; »det är onödigt, att någon hör er.»

Sedan han själf hade gatt och stängt dörren, gick han helt lugnt och satte sig på en af stolarna vid ordförandebordet. Han hade rullat sig en cigarrett och såg på de andra med sina milda, kloka ögon, medan läpparna sammandrogos af ett lätt småleende.

»Blir du arg, så blir det ingenting af alltsammans», fortsatte Rasseneur förståndigt. »Jag trodde först, att du var mycket förnuftig. Det var mycket bra, att uppmana kamraterna till lugn, att förmå dem att inte ställa till bråk utomhus, kort sagdt att använda ditt inflytande för att vidmakthålla ordningen. Och nu vill du sätta dem i klistret!»

Vid hvarje hvarf bland bänkarna, kom Etienne tillbaka fram till krögaren, fattade honom i axlarna och skakade honom, i det han skrek sina svar i ansiktet på honom.

»Jo för tusan, visst vill jag vara lugn. Ja, jag har ålagt dem disciplin och jag råder dem fortfarande att inte alls bråka. Men man får inte till sist drifva skoj med oss... Du är lycklig du, som kan förbli kall. För min del har jag mina stunder, då jag tycker mig bli galen.»

Å hans sida var detta en bekännelse. Han gjorde sig lustig öfver sina illusioner som nyomvänd, öfver sin fromma dröm om ett rike, där rättvisan snart skulle råda bland människor, som blifvit bröder. Det var nog ett bra sätt, att bara lägga armarna i kors och vänta, om man ville se människorna ända till domedag hålla på med att som vargar äta upp hvarandra. Nej, man måste gripa sig an med saken, annars skulle orättvisan räcka i evig tid, och de rika skulle ständigt suga de fattigas blod. Också kunde han inte förlåta sig, att han förr hade sagt, att man skulle bannlysa politiken från den sociala frågan. Den tiden visste han inte något, men nu hade han läst, hade studerat. Nu voro hans idéer mogna, och han smickrade sig med att ha ett system. Men han förklarade det illa med fraser, hvilkas oredighet hade kvar litet af alla de genomgångna och sedan successivt öfvergifna teorierna. Högst öfver alla stod Karl Mara' idé kvar: att kapitalet är resultatet af plundring och rofferi, och att arbetet hade rätt och plikt

att återeröfra denna stulna rikedom. Hvad det praktiska förverkligandet beträffade, hade han från Proudhons idéer öfvergått till Lasalles; just nu hade man kommit till kollektivismen och kräfde, att alla arbetets redskap skulle återfalla till kollektiviteten. Men alltsammans var oklart, och han visste inte, hur han skulle kunna förverkliga denna nya dröm, ty ännu hindrades han af sin finkänslighets och sitt förnufts betänkligheter och vågade icke godtaga partiledarnes absolutapåståenden. Han hade endast kommit så långt, att han förfäktade, att det först och främst gällde att bemäktiga sig styrelsen. Sedan finge man se.

»Men hvad har väl farit i dig? Hvarför öfvergår du till bourgeoisien?» tortsatte han häftigt, när han åter kom och ställde sig framför krögaren. »Det var du själf, som brukade säga: det måste braka löst!»

Rasseneur rodnade lätt.

»Ja, det har jag sagt. Och om det brakar löst, skall du få se, att jag inte är räddare än någon annan ... Men jag vill inte vara med dem, som göra knipan värre för att skaffa sig en ställning.»

Nu var det Etienne, som i sin tur rodnade. De båda männen, som nu blif-vit bittra och elaka, skreko icke mera, gripna, som de voro, af rivalskapets köld. Ty detta var i själf va verket hvad som dref systemen till deras ytterlighet, hvarvid den ene kastades till revolutionär öfverdrift, och den andre förmåddes till en spelad varsamhet och mot deras egen vilja förde dem längre än de i själf va verket menade, nödtvungna af dessa roller, som de icke hade själf va valt. Suvarin satt och hörde på, och i hans ansikte, som liknade en blond flickas, lästes ett tyst förakt, det förkrossande föraktet hos en man, som var beredd att obemärkt offra sitt lif utan att vinna martyrens berömmelse.

»Det är väl för min räkning, du säger det där? frågade Etienne. »Är du afundsjuk?»

»Afundsjuk — för hvad?» svarade Rasseneur. »Jag tar mig inte min af någon storhet, jag söker inte bilda någon sektion i Montsou för att bli dess sekreterare.»

Den andre ville afbryta honom, men han fortsatte:

»Var nu uppriktig! Du struntar i Internationalen, du bara brinner af åtrå att stå i spetsen för oss, att få spela herre såsom korrespondent åt det beryktade Nordiska förbundsrådet.»

Det blef tyst en stund. Skälfvande på målet svarade Etienne till sist:

»Det är bra ... Jag trodde inte, att jag hade något att förebrå mig. Jag har alltid frågat dig till råds, ty jag visste, att du kämpat här långt före mig. Men eftersom du inte kan lida någon bredvid dig, skall jag hädanefter handla helt och hållet på egen hand ... Och då vill jag först och främst säga dig, att sammankomsten skall äga rum, äfven om Pluchart inte kommer, och att kamraterna trots dig skola ansluta sig.

»Åh, ansluta sig», mumlade krögaren, »det är inte gjordt ännu... Det gäller, att få dem att betala afgifterna.»

»Ingalunda. Internationalen ger anstånd åt strejkande arbetare. Vi få betala längre fram, och Internationalen skall genast komma till vår hjälp.» Nu förifrade sig Rasseneur.

»Nå, vi få väl se... Jag kommer med på din sammankomst och jag skall tala. Jag tänker inte låta dig förvrida hufvudena på våra vänner, jag skall upplysa dem om deras verkliga intressen. Vi få väl se, hvilkenfde komma att följa — mig, som de ha kändt i tretti år, eller dig, som på mindre än ett år har vändt upp och ned på allting hos oss ... Nej, låt mig vara i fred! Nu gäller det, hvilkendera af oss, som skall krossa den andre!»

Han gick ut och smällde igen dörren. Blomstergirlanderna i taket dar-rade, de förgylda vapensköldarna slogo mot väggarna. Sedan sjönk den stora salen tillbaka i sin djupa tystnad.

Suvarin satt fortfarande vid bordet och rökte med sin vanliga milda min. Sedan Etienne hade under tystnad gått fram och tillbaka en stund, lättade han sitt hjärta i ett långt anförande. Var det hans fel, om de gåfve denna tjocka odåga på båten för att i stället sluta sig till honom? Och han försvarade sig mot påståendet, att han hade sökt popularitet, han visste inte ens, hur allt detta hade kommit sig: grufbyns vänskap, kamraternas förtroende, det inflytande, han nu hade öfver dem. Han harmades öfver, att man beskyllde honom för att vilja af ärelystnad sätta

dem i knipan, han slog sig för bröstet och bedyrade sitt broderliga sinnelag.

Plötsligt stannade han framför Suvarin och utropade:

»Ser du, om jag visste, att jag skulle kosta en vän en enda droppe blod, skulle jag genast ge mig af till Amerika.»

Suvarin ryckte på axlarna, och ett småleende krusade åter hans läppar.

»Ah, blod», mumlade han, »hvad gör det? Jorden behöfver det.»

Etienne började bli lugn igen, tog en stol och slog sig ned midt emot Suvarin med armbågarna mot bordet. Detta ljusletta ansikte, hvars drömmande ögon stundom' förvildades af en klar rodnad, oroade honom och utöf-vade en egendomlig inverkan på hans vilja. Utan att kamraten yttrade något, kufvad af själfva denna tystnad, kände han sig efterhand liksom förintad.

»Låt se», sade han, »hvad skulle du göra i mitt ställe? Har jag inte rätt i att vilja handla?... Är det inte bäst, att vi ansluta oss till denna förening? Säg!»

Efter att sakta ha blåst ut ett rökmoln svarade Suvarin med sitt favorituttryck:

»Dumheter! Men det är alltid något, medan man väntar... Dessutom blir det snart fart i den där Internationalen. Han tar hand om den.»

»Hvilken han?»

»Han!»

Han uttalade detta ord halfliögt med ett uttryck af religiös glöd, i det han kastade en blick mot östern. Det var om mästaren han talade, om Ba-kunin, förstöraren, ödeläggaren.

»Han ensam kan ge dråpslaget», fortfor han, »medan dina lärde med sina evolutionsterorier i stället för revolution äro fega stackare... Under hans ledning bör Internationalen inom tre år krossa det gamla samhället.»

Etienne spetsade öronen mycket uppmärksamt. Han brann af ifver att inhämta kunskap, att lära förstå denna förstörelsens kult, om hvilken Suvarin blott helt sällan lät undfalla sig dunkla ord, liksom om han skulle ha velat för sig själf bevara dess hemligheter.

»Men förklara mig då ... Hvilket är ert syfte?»

»Att förstöra allt... Inte längre några nationer, ingen regering, ingen äganderätt, ingen gud, ingen religion.»

»Jag förstår... Men hvart skulle detta föra er?»

»Till den primitiva, formlösa kommunen, till en ny värld, där allt skulle börja på nytt.»

»Och medlen att förverkliga dessa idéer? Hur vill ni gå till väga?»»Genom eld, gift och dolk. Stråtröfvaren är den sanne hjälten, den folklige hämnaren, den verksamme revolutionären, utan några i böckerna hämtade fraser. En mängd förfärliga attentat måste förskräcka de mäktige och väcka folket.» ,

Suvarin blef fruktansvärd, medan han talade. Hänförelsen kom honom att resa sig från stolen, en mystisk eld lyste i hans klara ögon, och hans fina händer slöto sig så hårdt om bordskanten, att de höllo på att bryta den. Gripen af fruktan betraktade den andre honom och tänkte på de historier, som i sväfvande ordalag hade anförtrotts honom, om laddade minor under tsarens palats, om polischefer, som fälts med knifstötar som vildsvin, och om en älskarinna till Suvarin, den enda kvinna, han älskat, som en regnig morgon hängdes i Moskva, medan han stod i folkmassan och kysste henne med ögonen den sista gången.

»Nej, nej», mumlade Etienne med en stor åtbörd, som aflägsnade dessa ohyggliga syner, »därhän ha vi inte kommit hos oss. Mord, brand — aldrig! Det är förfärligt, det är orätt, alla kamraterna skulle resa sig för att strypa den brottslige!»

Och dessutom förstod han fortfarande icke, hans ras afskydde den dystre drömmen om ödeläggelsen af världen, af me jad järns med marken som ett rågfält. Och hvad skulle man sedan göra, hur skulle folken spira upp igen?

Han ville ha ett svar.

»Säg mig ditt program. Vi andra, vi vilja veta, hvart vi gå.»

Suvarin, med sin dimmiga, frånvarande blick, gjorde då slut på samtalet genom att helt fredligt säga:

»Alla räsonnemanger om framtiden äro brottsliga, emedan de hindra den rena förstörelsen och hämma revolutionens framåtskridande».

Svaret kom Etienne att skratta, trots den iskyla, det hade spridt i hans ådror. För resten medgaf han gärna, att det fanns en del godt i dessa idéer, hvilkas förfärliga enkelhet hade en viss lockelse för honom. Men det skulle vara att ge Rasseneur alldeles för goda trumf på hand, om man talade om dylikt med kamraterna. Här gällde det att vara praktisk.

Änkan Désir bjöd på frukost. De tackade och gingo ut i värdshussalen, som om hvardagama genom en flyttbar mellanvägg var afskild från balsalen. När de hade slutat sin omelett och sin ost, ville Suvarin gå sin väg, och när den andre ville hålla honom kvar, sade han:

»Hvad skulle det tjäna till? Att höra er säga onyttiga dumheter... Det har jag fått nog af... God afton!»

Med sin vanliga milda och bestämda min gick han därifrån, rökande sin cigarrett.

Etienne blef allt oroligare. Klockan var ett, bestämdt hade Pluchart brutit sitt löfte. Bortåt klockan half två började de delegerade att komma, och han måste ta emot dem, ty han ville öfvervaka, hvilka som släpptes in, enär han befarade, att bolaget skulle skicka sina vanliga spioner. Han granskade hvarje kallelsebref och mönstrade ansiktena; det var för resten många, som kommo in utan kallelsebref, det behöfdes bara, att han kände dem, för att man skulle öppna dörren för dem. När klockan slog två, såg han Rasseneur komma; denne stod och rökte ut sin pipa vid disken, medan han pratade och utan all ifver. Denne lugne grofhuggare gjorde Etienne nervös, så myc-ket mera, som åtskilliga gyckelmakare, såsom Zacharie, Mouquet och andra, hade infunnit sig bara för att drifva skoj; de frågade inte efter strejken, men funno det trefligt att gå och göra ingenting. De hade slagit sig ned vid ett bord, där de gjorde af med sina sista styfrar på en sejdel öl, medan de flinade och hånade kamraterna, de trosvissa, som nog skulle få äta upp alla sina dumheter.

Ännu en kvart förflöt, och man började bli otålig ute i salen. Helt för-tviflad gjorde Etienne en beslutsam åtbörd och tänkte just gå in i salen, då änkan Désir, som sträckte ut hufvudet i fönstret, utropade:

»Nej, se där kommer han, den där herrn!»

Det var verkligen Pluchart. Han kom åkande efter en flämtande häst. Han hoppade ögonblickligen ur vagnen — liten, snutfager, med ett kantigt, alldeles för stort hufvud, och med en välmående arbetares helgdagsdräkt under syrtuten af svart kläde. På fem års tid hade han icke tagit ett tag med filen och han putsade sig, framför allt kammade sig med största noggrannhet, fåfäng öfver sina triumfer som talare; men han hade kvar en viss stelhet i lederna, de af järnet bortnötta naglarna på hans stora händer växte icke ut igen. Mycket verksam leddes han af sin ärelystnad, när han oaflåt-ligt genomströfvade landsorten för att utbreda sina idéer.

»Ack, förlåt mig», sade han och kom alla frågor och förebråelser i förväg. »I går morse föredrag i Preuilly, på kvällen möte i Valen^ay. I dag frukost i Marchiennes med Sauvagnat... Omsider har jag kunnat sätta mig upp i vagnen. Jag är förbi, ni hör, hur svårt jag har att tala. Men det gör ingenting, jag talar i alla fall.»

Han skulle just stiga in i salen, när han hejdade sig.

»För tusan! Jag glömde korten! Det hade just varit snyggt.»

Och han gick tillbaka till vagnen, som körsvennen höll på att sätta in, och tog ur vagnslådan fram ett litet skrin af svart trä, hvilket han tog under armen.

Strålande, belåten, följde Etienne honom hack i häl, medan Rasseneur, helt generad, inte vågade räcka honom handen. Men Pluchart tryckte redan hans hand och yttrade bara som hastigast ett ord om brefvet: det var då en

lustig idé! Hvarför skulle man inte hålla den här sammankomsten? Man skulle alltid hålla sammankomster, när man kunde. Änkan Désir bjöd honom att ta sig något till lifs, men han afböjde. Det var onödigt! Han talade utan att dricka något. Men han hade brådtom, ty han tänkte att på kvällen hinna till Joiselle för att träffa aftal med Legonjeux. De gingo alla på en gång in i salen. Maheu och Levaque, som hade blifvit försenade, följde efter herrarna. Och dörren stängdes i lås, för att man skulle vara alldeles i fred, hvilket gaf spektakelmakarna anledning att flina ännu värre, sedan Zacharie sagt högljudt till Mouquet, att de kanske tänkte föda ett barn därinne alla tillsammans.

Ett hundratal grufarbetare sutto där på bänkarna och väntade i salens kvafva luft, där de varma dofterna efter senaste bal stego upp från golfvet. Öfverallt hördes små hviskningar, hufvudena vände sig om, medan de sist ankomna satte sig på de lediga platserna. Man såg på den där främmande herm från Lille, hvilkens svarta syrtut framkallade känslor af förvåning och misstämning.Men på Etiennes förslag var man genast färdig med att välja styrelse. Han nämnde namn, de andra yttrade sitt godkännande genom att räcka upp handen. Pluchart utsågs till ordförande, och till styrelseledamöter valdes Maheu och Etienne själf. Stolarna flyttades, och styrelsen tog plats, och man tittade ett ögonblick efter ordföranden, som försvunnit bakom bordet, under hvilket han sköt in skrinet, som han inte hade släppt ifrån sig. När han åter blef ledig, knackade han helt lätt med handen i bordet för att påkalla uppmärksamhet. Sedan började han med hes stämma:

»Medborgare! .. »

En liten dörr öppnades, han måste afbryta. Det var änkan Désir, som kom in köksvägen, med sex ölsejdlar på en bricka.

»Låt inte mig störa», hviskade hon, »när man talar, blir man törstig.»

Maheu tog brickan, och Pluchart kunde fortsätta. Han sade sig vara mycket rörd öfver det vänliga mottagande, han fått af arbetarne i Montsou; han bad om ursäkt för att han hade låtit vänta på sig, talade om sin trötthet och sin sjuka hals. Därefter gaf han ordet till medborgaren Rasseneur, som hade anhållit därom. Rasseneur fattade redan posto vid bordet alldeles bredvid sejdlarna. En omvänd stol tjänade honom till talarstol. Han föreföll mycket upprörd och hostade, innan han med full röst utslungade:

»Kamrater...!»

Hvad som utgjorde hans makt öfver grufvarbetarna, det var hans lätthet att yttra sig, den godmodighet, hvarmed han kunde tala i timtal utan att någonsin bli trött. Gester vågade han sig inte på, utan stod där tung och småleende, dränkte dem, bedöfvade dem med sitt ordflöde, tills alla skreko: »Ja, ja, det är mycket sant, du har rätt!» Men i dag kände han redan vid de första orden en dof opposition. Också gick han helt varligt tillväga. Han yttrade sig endast om strejkens fortsättning; han ville först knipa en applåd, innan han angrep Internationalen. För visso förbjöde hedern att ge vika för bolagets kraf; men hvilket elände, hvilken förfärlig framtid, om man måste ännu länge hålla ut! Och utan att yttra sig för underkastelse, försvagade han modet hos sina åhörare, visade, hur grufbyarna höllo på att dö af hunger och sporde, hvilka de hjälpkällor voro, på hvilka motståndets anhängare räknade. Tre å fyra vänner sökte att uttrycka sitt bifall, något som gjorde flertalets kyliga tystnad och det småningom harmsna ogillande, hvarmed hans fraser mottogos, så mycket mera märkbara. Misströstande om att åter kunna vinna dem för sig, lät Rasseneur då hänföra sig af vreden och förutspådde dem olyckor, ifall de läto förvrida hufvudet på sig af uppviglingar från utlandet. Två tredjedelar af åhörarna hade förargade rest sig upp, och ville tysta ned honom, eftersom han förolämpade dem genom att behandla dem som barn, som inte kunde sköta sig själf va. Tagande klunk efter klunk ur ölsejdlarna, fortfor han att tala under oväsendet och skrek högt, att den gök var för visso ännu inte född, som skulle hindra honom från att göra sin plikt!

Pluchart stod alltjämt vid bordet, på hvilket han i saknad af ringklocka knackade med knytnäfven, i den han med sin hesa röst upprepade:

»Medborgare... medborgare!...»

Ändtligen lyckades han åstadkomma en smula lugn, och församlingen, tillspord därom, tog ordet från Rasseneur.

De deputerade, som vid besöket hos direktören hade representerat grufvorna, togo ledningen öfver de andra,alle sammans ursinniga af hunger och anfäktade af nya idéer. Det var en redan på förhand afgjord omröstning.

»Du gör en konst i alltihop, du! Du har mat, du!» storskrek Levaque och knöt näfven åt Rasseneur.

Etienne hade bakom ordförandens rygg lutat sig ned för att lugna Ma-heu, som var blossande röd och utom sig af förargelse öfver Rasseneurs skrymtaktiga tal.

»Medborgare», sade Pluchart», »jag ber om ordet.»

Det uppstod djup tystnad. Han talade. Hans röst lät mycket ansträngd och hes, men han var van därvid, då han ständigt var stadd på resa och alltid hade sin strupinflammation med sig lika visst som sitt program. Småningom lyckades han få den att ljuda mera och fick fram patetiska effekter. Han bredde ut armarna, beledsagade perioderna med en vaggning på axlarna och utvecklade en vältalighet, som smakade något af predikan, ett andaktsfullt sätt att sänka slutet af meningarna, hvilkas entoniga mummel till sist verkade öfvertygande.

Till grundval för sitt tal tog han Internationalens storhet och välgärningar, hvarmed han alltid började på alla ställen, där han uppträdde för första gången. Han förklarade dess ändamål: arbetarnes frigörelse; han visade dess storartade system: längst ned kommunen, högre upp provinsen, ännu högre upp nationen och öfverst i toppen mänskligheten. Hans armar rörde sig sakta, staplade upp på hvarandra dessa afsatser, uppbyggde den kommande världens omätliga katedral. Sedan öfvergick han till den inre förvalt-aingen: han läste upp stadgarna, talade om kongresserna, påpekade verksamhetens växande betydelse och utvidgningen af programmet, hvilket börjat med att diskutera arbetslönerna, men nu tog itu med hela den sociala uppgörelsen för att göra slut på lönesystemet. Icke längre några nationaliteter, hela världens arbetare förbundna genom ett gemensamt kraf på rättvisa, bortrensande af den borgerliga ruttenheten och till sist grundandet af det fria samhället, där den, som icke arbetade, ej heller skulle skörda! Nu röt han, pusten af hans andedräkt tycktes skrämma de färgade pappersblom-morna under det nedrökta, låga taket, som tycktes krossa hans stämmas utbrott. Det gick som en vajning fram bland hufvudena. Några ropade:

»Det är rätt!... Det ä* vi med om!»

Han fortsatte. Världen skulle vara eröfrad inom tre år. Och han räknade upp de redan vunna folken. Från alla håll duggade anslutningarna. Aldrig hade en religion vid sitt första framträdande vunnit så många anhängare. När man väl hade blifvit herrarna, skulle man diktera lagar för arbetsgifvama, då skulle de i sin tur få känna näfven på strupen.

»Ja, ja!... Då få de fara ned!»

Med en gest begärde Pluchart tystnad och gick nu in på strejkfrågan. I princip ogillade han strejker, de voro ett alltför långsamt medel, som snarare förvärrade arbetarnes lidanden. Men när de blefvo oundvikliga, måste man under afvaktan på något bättre besluta sig för dem, ty de hade det goda med sig, att de försvårade kapitalets ställning. Och han framställde Internatio-nalen såsom en försyn för de strejkande i detta fall. Han anförde exempel: under metallarbetarstrejken i Paris hade arbetsgifvarne genast gått in på allt, gripna af fruktan vid underrättelsen om att Internationalen skulleskicka understöd; i England hade den räddat arbetarne i en kolgrufva genom att på sin bekostnad skicka hem till sitt land igen en skara belgiska arbetare, som grufvans ägare hade inkallat. Det behöfdes blott att ansluta sig till Internationalen, så darrade bolagen; arbetarne inträdde då i arbetarnes stora armé, beslutna att dö för hvarandra hellre än att förbli kapitalistsamhällets trälar.

Applåder afbröto honom. Han torkade pannan med sin näsduk, men ville inte ta emot en sej del, som Maheu räckte honom. När han ämnade börja igen, hindrade nya applåder honom från att tala.

»Nu är det färdigt!» sade han hastigt till Etienne. »De ha fått nog ... Raskt fram med korten!»

Han dök ned under bordet och kom fram med det svarta träskrinet.

»Medborgare!» skrek han, öfverröstande larmet, »här äro medlemskort. Må era kommitterade komma fram hit,

så skall jag lämna korten till dem; de få sedan dela ut dem... Längre fram få vi ordna alltsammans.»

Rasseneur rusade fram, fortfarande protesterande. Etienne å sin sida höll sig inte heller lugn, han vill komma fram med ett anförande. Det uppstod en ytterlig förvirring. Levaque sträckte fram knytnäfvarna, som om han hade velat slåss. Maheu hade stigit upp och börjat hålla något tal, utan att man kunde urskilja ett enda ord.

Plötsligt öppnade den lilla dörren till köket, änkan Désir fyllde upp den med sin mage och sin barm och skrek med dundrande stämma:

»Men så tyst då, för tusan!... Gendarmerna ä* här!»

Det var arrondissementets kommissarie, som kom något sent för att sätta upp protokoll och lösa upp församlingen. Han hade med sig fyra gendarmer, som änkan hade uppehållit i fem minuter utanför dörren. Hon sade dem, att här var hon hemma hos sig och att man väl hade rätt att samla sina vänner hos sig. Men de knuffade undan henne, och nu skyndade hon sig för att varsko sina barn.

»Kila ut den här vägen», fortsatte hon. »På gården står en slusk till gendarm och håller vakt. Men det gör ingenting, min lilla vedbod har en utgång åt gränden ... Skynda er!»

Kommissarien slog redan med knytnäfvarna på dörren; han hotade att slå in dörren, om man inte öppnade. Någon spion måtte ha skvallrat, ty han ropade, att sammankomsten icke var laglig, då ett stort antal grufarbetare hade kommit in utan bjudningsbref.

Inne i salen växte förvirringen. Man kunde ju inte rusa sin väg på det sättet; man hade ju ännu inte ens noterat hvarken om anslutningen till Internationalen eller om strejkens fortsättning. Alla ville prompt tala på en gång. Slutligen fick ordföranden den idén, att man skulle votera, genom acklamation. Armar räcktes upp, och i största fläng förklarade de kommitterade, att de i de frånvarandes namn anslöte sig till Internationalen, i hvil-ken på detta sätt 10,000 grufarbetare i Montsou blefvo medlemmar.

Emellertid började den hastiga reträtten. För att skydda återtåget hade änkan Désir ställt sig emot dörren, som gendarmernas gevärskolfvar skakade bakom henne. Grufarbetarna klefvo öfver bänkarna och kilade ut i gåsmarsch genom köket och vedboden. Rasseneur var en bland de första, som försvann, och Levaque följde efter honom, glömsk af alla okvädins-orden, i hopp om att bli bjuden på en sej del för att hämta sig igen. Etienne tog band om det lilla skrinet och väntade sedan i sällskap med Pluchart och Maheu, som satte en ära i att sist gå ut. Jnst när de gingo sin väg, sprang låset upp, och kommissarien stod ansikte mot ansikte med änkan, hvars mage och barm fortfarande utgjorde en barrikad.

»Jo, det tjänar just mycket till, att ni har sönder allting hos mig. Det ser ni väl, att här inte finns någon.»

Kommissarien, en senfärdig människa, som inte alls tyckte om häftiga och våldsamma uppträden, hotade helt enkelt med att sätta henne i kurran. Och så gick han sin väg för att sätta upp protokoll och tog sina fyra gendarmar med sig hem under Zacharies och Mouquets hångrin, ty dessa beundrade kamraternas utmärkta skoj och struntade i den väpnade styrkan.

Ute i gränden satte Etienne i väg, fast han besvärades af skrinet, och de andra följde efter honom. Plötsligt kom en tanke på Pierron för honom och han frågade, hvarför han inte sett till denne. Springande svarade Maheu honom, att Pierron var sjuk, en mycket medgörlig sjukdom: fruktan för att kompromettera sig. Man sökte att hålla kvar Pluchart, men fortfarande springande förklarade han, att han genast skulle fara till Joiselle, där Legou-jeux af vaktade order. Då ropade man lycklig resa till honom utan att sakta farten och rusade i full karriär genom Montsou. Några ord växlades, afbrut-na af det häftiga flåsandet. Etienne och Maheu skrattade tillitsfullt, numera vissa om seger: när Internationalen hade skickat understöd, skulle bolaget tigga och be dem om att återtaga arbetet. Och i detta anfall af förhoppning, i denna galopp af klumpiga skor, som slogo mot vägarnas stenläggning, fanns det ännu något annat, något dystert och vildt, en våldsamhet, hvars vind skulle upphetsa grufbyarna i hela omnejden.

V.

Ytterligare förflöt en halfmånadsperiod. Man var inne i de första dagarna af januari, med alla dimmor, som kommo den ofantliga slätten att domna. Och eländet hade ytterligare förvärrats, grufbyarna lågo stundligen i dödskampen under den tilltagande hungersnöden. Fyratusen francs, som hade skickats från London af Internationalen, hade inte räckt till bröd under tre dagar. Sedan hade icke något kommit. Denna stora förhoppnings död slog ned modet. På hvem skulle de nu räkna, då till och med deras bröder öfvergåfvo dem? De kände sig förlorade midt i den djupa vintern, af stängd a från hela världen.

På torsdagen voro alla hjälpkällor uttömda i grufbyn Tvåhundrafyrtio. Etienne hade jämte de andra kommitterade energiskt försökt alla möjliga sätt: man öppnade nya insamlingar i grannstäderna, ja ända bort i Paris;man anordnade kollekter, man ställde till diskussioner. Men alla dessa ansträngningar hade icke något resultat, den stora allmänhetens mening, som först hade varit rörd till medkänsla, blef likgiltig, när strejken drog ut i det oändliga, alltjämt mycket lugn och utan några uppskakande dramer. De magra allmosorna förslogo knappt till att understödja de allra fattigaste familjerna. De andra lefde på att pantsätta kläder och grannlåter samt stycke för stycke sälja sitt bohag. Allt gick till klädmäklaren, de ullstoppade madrasserna, kökskärlen, självfva möblerna. Ett ögonblick trodde man sig räddad därigenom att småhandlarna i Montsou, hvilka Maigrat hade konkurrerat ihjäl, erbjödo kredit för att söka från honom återtaga sin kundkrets, och under en vecka höllo verkligen Verdonck, specerihandlaren, samt de båda bagarne Carouble och Smelten öppen butik, men deras lager uttömdes och de måste säga stopp. Exekutorer och utmätningsmän gladde sig däråt, ty följden däraf kunde icke bli någon arman, än att arbetarna öfverhopades af skulder, som länge skulle komma att trycka dem. Det fanns inte mera kredit på något håll, ingen gammal gryta att sälja, man kunde nu krypa in i vråarna och dö som skabbiga hundar.

Etienne skulle ha kunnat sälja sitt kött. Han af stod från hvarje arf-vode, han hade gått till Marchiennes och pantsatt sina byxor och sin klädesrock, glad öfver att låta familjen Maheus gryta koka ännu en gång. Han hade endast stöflarna kvar, dem behöll han, sade han, för att vara säker på fotterna. Hvad som vållade hans förtviflan var, att strejken hade kommit till stånd för snart, innan reservkassan hade hunnit att fyllas. Däri såg han den enda orsaken till olyckan, ty säkert skulle arbetarne triumfera öfver arbetsgifvarne den dag, då de hade i sparkassan de pengar, som erfordrades för motstånd. Och han erinrade sig Suvarins ord, då denne anklagade bolaget för att drifva arbetarne till strejken för att uttömma de första i kassan influtna medlen.

Åsynen af grufbyn, af dessa stackars människor, som voro i saknad af både bröd och bränsle, upprörde honom djupt. Han föredrog att gå ut, att trötta ut sig genom promenader långt bort. När han en kväll var på hemväg och gick förbi Reguillart, såg han på vägkanten en afsvimmad gumma. Säkert höll hon på att dö af svält. Sedan han lyft upp henne, ropade han an en flicka, som han såg på andra sidan inhägnaden.

»Nej, se är det du!» sade han, när han kände igen Mouquette. »Hjälp mig, vi måste skaffa henne något att dricka.»

Mouqutte, som rördes till tårar, sprang in till sig, i det fallfärdiga kyffe, som hennes far hade ställt om åt sig midt ibland spillrorna. Hon kom strax ut igen med litet genever och ett bröd. Genevern väckte gumman till sans igen och utan att säga något bet hon glupskt i brödet. Det var modern till en grufarbetare, hon bodde i en grufby sides om Cougny och hon hade sjunkit ned där på dikeskanten under hemväg från Joiselle, där hon fåfängt hade försökt att få låna tio sous af en syster. När hon hade ätit upp brödet, gick hon bedöfvad sin väg.

Etienne hade stannat på Réquillarts öde fält, där de rasade skjulen försvunno under björnbärssnåren.

»Nå, kommer du inte med in och dricker ett litet glas?» frågade Mouquette honom helt gladt.När han tvekade, frågade hon:

»Är du alltjämt rädd för mig?»

Öfvervunnen af hennes munterhet, gick han med henne. Detta bröd, som hon af så godt hjärta hade gifvit, rörde honom. Hon ville inte ta emot honom i faderns kammare, utan förde honom in i sin egen, där hon genast slog upp ett par små glas genever. Kammaren var mycket snygg, och det sade han henne också ett erkännande ord för. För

resten tycktes familjen inte lida nöd på något: fadern fortsatte med sin tjänst som stalldräng i Voreux, och hon hade för att inte sitta med armame i kors slagit sig på att tvätta, hvilket inbragte henne tretti sous om dagen. Man kunde ju nojsa med karlarna utan att vara någon odåga för det.

»Säg mig», mumlade hon helt oväntadt och tog honom vänligt om lifvet, »hvarför vill du inte älska mig?»

Han kunde inte heller låta bli att skratta, så söt såg hon ut, när hon frågade så där.

»Men jag tycker ju mycket om dig», svarade han.

»Nej, nej, inte på det sättet, som jag vill... Du vet, att jag dör af längtan därefter. Säg? Det skulle göra mig så stort nöje.»

Det var sant. Hon hade bedt honom om det under ett halfår. Han såg på henne, som fortfarande slöt sig tätt intill honom, famnade honom med sina båda skälfvande armar och med ansiktet upplyft mot honom i en sådan kärleksbön, att han blef mycket rörd däraf. Hennes tjocka, runda ansikte var icke alls vackert med sin gula, af kolet angripna hy, men hennes ögon brunno, från hennes hud utstrålade en tjusningskraft, ett skälfvande begär, som åter gjorde henne rosig och ung. Inför denna ödmjuka, glödande gärd vågade han inte längre neka.

»Ack, du vill», stammade hon förtjust, »åh, du vill!»

Och hon hängaf sig åt honom med en jungfrus blyghet och vanmakt, liksom om det hade varit den första gången och hon aldrig förr hade kändt någon man. När han sedan gick ifrån henne, var det hon, som öfverflödade af tacksamhet: hon kysste hans händer, hon tackade honom.

Etienne skämdes en smula öfver denna gunst. Det var ingenting att skryta öfver, att man hade haft Mouquette. Då han gick, svor han för sig själf, att han inte skulle göra om det. Men han hade henne dock i vänlig hågkomst, hon var en snäll och duktig flicka.

När han kom hem tillbaka till grufbyn, kommo allvarsamma nyheter honom att förgäta äfventyret. Det gick ett rykte, att bolaget möjligen skulle gå in på någon eftergift, ifall de kommitterade gjorde ett nytt försök hos direktören. Gruffogdarne hade åtminstone spridt ut det ryktet. Verkliga förhållandet var det, att i den pågående striden led grufvan ännu mera än arbetarne. Den hårdnackenhet, hvarmed man framhärdade, vållade stora förluster å ömse sidor: medan arbetet försmäktade af hunger, ödelädes kapitalet. Hvarje dag arbetsnedläggelsen räckte kostade hundratusentals francs. Hvarje maskin, som står stilla, är en död maskin. Redskaper och materiel förloras, det bundna kapitalet rann bort liksom af sanden uppdrucket vatten.

Så snart det lilla lagret på gruflafvarna var uttömdt, talade kunderna om att vända sig till Belgien, och däri låg en fara för framtiden. Men hvadsom framför allt skrämde bolaget och som det sökte att noga hemlighålla, det var de allt större skadorna i grufgångar och orter. Fogdarna voro otillräckliga för skadornas afhjälpande, förtimringarna brusto på alla håll, ras upp-stodo hvarenda timme. Snart hade skadorna blifvit så stora, att det skulle kräfvas månader för deras botande, innan kolbrytningen kunde börja på nytt igen. Redan gingo åtskilliga historier därom i trakten, hvilkas riktighet styrelsen icke ville erkänna, då plötsligt ett par tätt på hvarandra följande olyckor tvungo den att bekänna kort. En morgon fann man strax vid Pio-laine marken remnad öfver norra stollgången i Miroux, hvilken rasat kvällen förut, och dagen därpå uppkom en inre sättning i Voreux, som kom ett helt hörn af ytterkvarteret att vackla, så att hus så när hade försvunnit.

Etienne och de andra kommitterade tvekade att våga sig på någon åtgärd utan att känna styrelsens afsikter. De frågade Dansaert, men han svarade blott undvikande: säkert beklagade man missförståndet och skulle göra allt möjligt för att åter få ett aftal till stånd, men något bestämdt svarade han icke. Omsider beslöto de att ännu en gång gå till herr Henne -beau för att å sin sida handla riktigt, ty de ville inte att man sedan skulle beskylla dem för att ha undanhållit bolaget hvarje tillfälle att erkänna sitt felaktiga handlingssätt. Men de svuro på att inte ge efter i någon punkt, utan i hvarje fall vidhålla sina villkor, som voro de enda rättvisa.

Sammanträffandet ägde rum på tisdags förmiddag, samma dag, då gruf-byn försjönk i dystraste elände. Det var mindre vänligt än det första. Maheu förde äfven nu ordet; han förklarade, att deras kamrater skickade dem för att

fråga, om herrarne icke hade något nytt att säga dem. Först spelade herr Hennebeau förvånad: han hade inte fått några order, sakernas läge måste ju vara oförändradt, så länge arbetarne framhärdade i sin afsky-värda uppstudsighet. Denna myndiga stramhet hade den ledsammaste påföljd, så att, äfven om de kommitterade skulle ha burit på några försonliga afsikter, sättet, hvarpå de mottogos, skulle ha varit alldeles nog för att göra dem än mera envisa i sitt motstånd. Men sedan tycktes direktören gärna vilja söka någon utväg till ömsesidiga eftergifter: arbetarne skulle gå in på, att förtimringen betalades särskildt, medan däremot bolaget å sin sida skulle höja betalningean därför med de två centimer, hvilka man beskyllde bolaget för att vilja tillgodogöra sig. För resten tilläde han, att han tog på sig själf ansvaret för detta anbud; intet var beslutet, men han smickrade sig dock med att kunna i Paris utverka detta medgifvande. Men de kommitterade sade nej och upprepade sina kraf: bibehållandet af det gamla aflöningssystemet med en förhöjning af fem centimer per grufvagn. Då tillstod herr Hennebeau, att han kunde genast träffa aftal med dem. Han uppmanade dem ifrigt i deras hustrurs och barns namn, hvilka voro nära att dö af hunger, att antaga hans anbud. Men med sänkta ögon och hård panna sade de nej, alltjämt nej med en vild knyck på kroppen. Man skildes åt på ett häftigt och ohyfsadt sätt. Herr Hennebeau smällde igen dörrarna. Etienne, Maheu och de andra gingo sin väg och smällde i sina klumpiga klackar på stenläggningen med det stumma raseriet hos besegrade, som bragts till det yttersta.

Bortåt klockan två gjorde grufbyns kvinnor i sin tur ett försök hos Maigrat. Det fanns nu endast det hoppet att förmå honom att ge med sig,att afpressa honom ännu en veckas kredit. Detta var hustru Maheus idé, som ofta räknade alltför mycket på människors goda hjärta. Hon förmådde änkan Brulé och hustru Levaque att gå med henne; hustru Pierron urskuldade sig med, att hon inte alls kunde gå ifrån Pierron, hvars sjukdom aldrig blef bättre. Andra kvinnor slöto sig till, så att de blefvo omkring ett tjog. När borgar familj erna i Montsou sågo dem komma, upptagande vägens hela bredd, dystra och eländiga, skakade de oroligt på hufvudena. Portarna och dörrarna låstes, en fru gömde undan sitt silfver. Det var första gången man träffade på dem på detta sätt, och det bådade intet godt: vanligtvis gick allt på tok, när kvinnorna på detta sätt drefvo längs vägarna. Hos Maigrat blef det ett häftigt uppträde. Först lät han hångrinande dem komma in och låtsade sig tro, att de kommo för att betala sina skulder; det var ju snällt, att de hade gått in på förlikning för att tvärt komma med pengar. Men när sedan hustru Maheu tog till orda, låtsade han bli arg. Hade d* då rakt ingen skam i sig. Ännu mera kredit! Ville de då göra honom totalt utfattig. Nej, inte en potatis, inte en brödkant mera! Han bad dem gå till specerihandlaren Verdonck, till bagarne Carouble och Smelten, eftersom de nu voro kunder hos dem. Kvinnorna hörde på honom med en min af rädd ödmjukhet, bådo om ursäkt och lurade på hans blick, om han möjligen skulle låta beveka sig. Då började han på att säga roligheter, han erbjöd La Brulé hela sin bod, om hon ville ta honom till sin älskare. De voro alla till den grad kuschade och fega, att de skrattade åt detta, och hustru Levaque bättrade på saken genom att säga, att hon gärna ville, hon. Men han blef genast brutal och körde dem på dörren. Då de voro envisa, tiggde och bönföllo, blef han hårdhänd mot en af dem. När de andra kommit ut på trottoaren, sade de, att han var köpt af bolaget, medan hustru Maheu med armarna lyfta mot höjden i ett utbrott af hämnande harm nedkallade döden öfver honom, skrikande, att en sådan människa som han inte var värd att ha något att äta.

Återvägen till grufbyn var dyster. När kvinnorna kommo tomhända tillbaka, sågo männen på dem och slogo ned hufvudet. Allt var förbi, dagen skulle gå till ända, utan att de fått ens så mycket som ett skedblad soppa, och öfver de stundande dagarna bredde sig ett iskallt mörker, där icke den ringaste förhoppning lyste. De hade självfva velat det, ingen talade om att ge sig. Detta öfvermått af elände gjorde dem ännu mera hårdnackade, stumma som inringade vilddjur, beslutna att dö i djupet af sin kula hellre än att lämna den. Hvem skulle väl först ha våga att tala om underkastelse? Man hade jämte kamraterna svurit, att alla skulle hålla ihop, och alla skulle också hålla ihop, liksom man höll ihop i grufvan, när någon hade blifvit begrafven under ett ras. Detta måste så vara, de hade i grufvan en god skola för att lära att finna sig; nog kunde man svälta öfver en vecka, när man från det man var tolf år hade slukat eld och vatten, och deras självfuppoffring fördubblades sålunda genom ett slags krigarstolthet, stoltheten hos män, som yfdes öfver sitt yrke och som under sin dagliga kamp mot döden förvärfvat en förmåga af uppoffring, hvari de sätta sin ära.

Det var en förfärlig kväll hos familjen Maheu. Tysta sutto alla vid den slocknande elden, där den sista

kolstybbsmörjan låg och rykte. Efter att ha tömt sängkläderna näfve efter näfve, hade man i förgår beslutit sigatt för tre francs sälja gökklockan; och rummet föreföll nu kalt och dödt, när klockans vanda ticktack icke mera uppfyllde detsamma. På skänken fanns det numera ingen prydnadssak kvar än den röda pappasken, en gammal gåfva|afjMaheu, hvilken hans hustru höll på, som om den hade varit en verklig dyrbarhet. De båda bekväma stolarna voro borta; fader Bonne-mort och barnen trängde ihop sig på en gammal mossbelupen bänk,som tagits in från trädgården. Och den blygrå skymningen, som nu föll på, tycktes öka kölden.

»Hvad skall man ta sig till?» upprepade hustru Maheu, som satt nedhukad i spiselvrån.

Etienne stod och såg på de på väggen uppsatta porträtten af kejsaren och kejsarinnan. Han skulle långt för detta ha ryckt ned dem, om inte familjen hade för prydnadens skull velat bevara dem. Han mumlade också med hopbitna tänder:

»Och att tänka sig, att man inte skulle få så mycket som två sous för de där kräken, som sitta och se på, hur vi svälta ihjäl!»

»Om jag skulle bära bort asken?» återtog efter en stunds tvekan hustru Maheu, alldeles blek i synen.

Maheu, som satt på bordskanten med dinglande ben och hufvudet ned-böjdt mot bröstet, rätade upp sig.

»Nej, det vill jag inte!»

Hustru Maheu steg med svårighet upp och gick omkring i rummet. Herre Gud, var det möjligt, att de hade sjunkit så djupt i elände! Inte en brödsmula i skänken, inte mera något att sälja, inte ens en aning om, hvar de skulle kunna få ett bröd ifrån! Och elden, som höll på att slockna! Hon for ut mot Alzire, som hon på morgonen hade skickat till slaggberget efter kolstybb, men som återkommit tomhändt och sagt, att bolaget förbjudit att plocka upp kolsmulor. Som om man inte struntade i bolaget! Som om man skulle stjäla något, därför att man plockade upp de tappade kolsmulorna! Förtviflad berättade flickan, att en karl hade hotat henne med stryk, men så lofvade hon, att gå dit igen följande dag och ta emot stryket.

»Och Jeanlin, den lymmeln», skrek modern, »hvar håller han ännu hus, det frågar jag?... Han skulle komma hem med salad, så att vi åtminstone haft den att beta, liksom andra djur. Ni ska* få se, att han inte kommer hem. Senast i går låg han borta. Jag vet inte, hvad han har för sig, men den kraken tycks alltid ha magen full.»

»Kanske skaffar han ihop pengar på landsvägen», sade Etienne.

Utom sig fäktade hon med bägge händerna och utbrast:

»Om jag det visste!... Mina barn gå och tigga! Hellre skulle jag ta lifvet af dem och sedan af mig själf.»

Maheu hade åter sjunkit ihop på bordskanten. Lénore och Henri, som undrade öfver, att man icke mera fick någon mat, började att gnälla och kvida, medan gamle Bonnemort satt tyst och filosofiskt rullade tungan i munnen för att lura hungern. Ingen talade mera, alla blefvo slöa i denna ytterlighet af elände. Farfadern, som åter angripits af reumatism, som öfvergick till vattusot, hostade och spottade svart, fadern led af astma och hade knäna svullna af vatten, modern och barnen ledo af ärftliga skrofler

11 Zola, Dagbräckning.och blodbrist. Säkert låg orsaken därtill i yrket, och ingen beklagade sig däröfver, annat än när brist på föda gjorde dem alldeles förbi, och nu stupade de redan som flugor i grufbyn. Man måste emellertid skaffa något att äta. Men herre Gud, hvad skulle man göra, hvart skulle man gå?

I skymningen, hvars trista dysterhet gjorde rummet allt kusligare, fattade Etienne med sönderslitet hjärta efter ett ögonblicks tvekan sitt beslut.

»Vänta», sade han, »jag skall gå till någon».

Och han gick. Han hade kommit att tänka på Mouquette. Hon skulle nog ha ett bröd och det gåfve hon honom säkert gärna. Han fann det otref-ligt att på detta sätt vara tvungen att vända tillbaka till Réquillart: flickan skulle med sin min af kärleksbetagen tjänarinna kyssa hans händer; men man skulle inte lämna sina vänner i vånda, han

skulle än en gång vara snäll mot henne, ifall så behöfdes.

»Jag också, jag går och försöker», sade hustru Maheu i sin ordning. »Det här är för galet.»

Hon öppnade åter dörren efter Etienne och slog häftigt igen den, medan de andre tysta och orörliga sutto kvar i det eländiga skenet från en talgljusstump, som Alzire hade tändt. Väl utkommen, stannade hon ett ögonblick och funderade. Sedan gick hon in till Levaques.

»Hör du», sade hon, »jag lånade dig ett bröd härom dagen. Skulle nu du kunna ge mig igen det?»

Hon häjdade sig, ty hvad hon såg var ingalunda uppmuntrande, och huset stank af elände mera än hennes eget.

Hustru Levaque satt och stirrade på den slocknade brasan, medan hennes man, som supits full af några spiksmeder, med tom mage låg och sof på bordet. Stödd mot väggen, stod Bouteloup och gned maskinmässigt sina axlar med tafattheten hos en stackars beskedlig sate, hvars besparingar man gjort ände på och som är förvånad öfver, att han nu måste svälta.

»Ett bröd! Ack, kära du, svarade hustru Levaque, »jag tänkte just be dig om att få låna ett till.»

Då hennes man grymtade i sömnen af smärta, slog hon hans ansikte mot bordet.

»Tig, ditt svin! Så mycket bättre, om det svider i tarmarna på dig! ... Kunde du inte i stället för att låta bjuda dig på att supa, habedtenvän om tjugu sous?»

Hon höll på att svära, hvilket gaf lättnad åt hennes känslor, här i den smuts, som rådde i huset, som redan varit så länge vanvårdadt, att en olidlig stank steg upp från golfvet. Allt kunde gärna gå öfver ända, det rörde henne inte alls. Hennes son, det kräket Bébert, hade också varit borta sedan i morse och det skulle vara en utmärkt lättnad, om han aldrig komme igen, skrek hon. Sedan sade hon, att hon skulle gå och lägga sig. Hon skulle åtminstone få varmt. Hon stötte på Bouteloup.

»Nå, opp med dig! Låt oss gå dit upp... Elden är slocknad, det är onödigt att tända ljus för att se de tomma tallrikarna... Kommer du då inte, Louis? Jag säger ju, att vi ska’ gå och lägga oss. Man kryper intill hvarandra, det är alltid en tröst... Och den här satans fyllkajan må gärna ligga ensam och frysa ihjäl här.»När hustru Maheu åter hade kommit ut, gick hon beslutsamt tvärs igenom trädgårdarna till Pierrons. Därinne hördes skrattsalfvor. Hon bultade på, och då blef det tvärt tyst. Man behöfde en dryg minut för att öppna för henne.

»Nej se, är det du!» utropade hustru Pierron och låtsade en liflig öfver-raskning. »Jag trodde, det var doktorn.»

Utan att låta den komna få säga ett ord, fortsatte hon och pekade på Pierron, som satt framför en stor kolbrasa.

»Ack, det går inte väl, det kan aldrig gå väl. Ansiktet ser ju duktigt ut, men det är i magen det onda sätter åt honom. Då måste han ha varmt, vi bränna upp så mycket vi äga»

Pierron såg verkligen också kry ut, välfödd och med blomstrande hy. Förgäfves pustade och stönade han för att spela sjuk. För resten hade hustru Maheu, när hon kom in, känt en stark lukt af kaninstek; säkert hade de ställt undan fatet. Smulor lågo kvar på bordet och midt på detta märkte hon en vinbutelj, som de hade glömt.

»Mamma har gått till Montsou för att försöka skaffa oss ett bröd», sade hustru Pierron. »Vi stå inte ut med att vänta.»

Men orden fastnade henne i halsen; hon hade följt grannhustruns blick och hade också fått syn på buteljen. Men hon fattade sig genast och talade om historien: ja, det var vin, herrskapet på Piolaine hade skickat henne den där buteljen för hennes man, för hvilken läkaren hade ordinerat bor-deaux. Och hon utgöt sig i ändlösa tacksamhetsuttryck, ett sådant snällt herrskap, särskild t fröken, som inte alls var stolt, utan gick in till arbetarna och delade själf ut sina allmosor!

»Jag vet», sade hustru Maheu, »jag känner dem!

Hon kände sig beklämd om hjärtat vid den tanken, att det alltid blir de minst fattiga, som bli föremål för välgärningar. Det klickade aldrig, att herrskapet på Piolaine skulle lämna sina gåfvor, där det var som bäst ställdt.

Att hon inte hade sett dem i grufbyn. Kanske skulle hon ha kunnat få något af dem.

»Jag kom hit», tillstod hon omsider, »för att höra, om det hos er var något fetare än hos oss... Har du åtminstone lite vermiceller, så kanske jag kan göra återtjänst en annan gång?»

Hustru Pierron uttryckte högljudt sin förtviflan.

»Inte något alls, kära du, nej inte så mycket som ett korn ... Om mamma inte ännu kommit hem, så är det därför, att hon inte har lyckats. Vi få gå och lägga oss utan mat.»

I detta ögonblick hördes gråt från källaren. Flustru Pierron blef ond och slog med knytnäfven mot källarluckan. Det var Lydie, den gatstry-kerskan, som hon hade stängt in, för att hon inte hade kommit hem förr än klockan fem, sedan hon varit ute och ränt hela långa dagen, påstod hon. Man kunde inte mera få bukt med henne, hon försvann ideligen.

Emellertid stod hustru Maheu där utan att kunna besluta sig för att gå. Den duktiga brasan genomträngde henne med ett smärtsamt välbefinnande, och tanken på, att man där i huset hade något att äta, kom tomheten i hennes egen mage att kännas ännu värre. Det var tydligt, att de hade skickat bort gumman och stängt in flickan för att få frossa på sin kanin.Ack, man fick säga, hvad man ville, men när en kvinna betedde sig illa, så medförde detta lycka i huset!

»God afton», sade hon helt tvärt.

Därute hade natten brutit in, och bakom molnen lyste månen med däm-padt ljus. I stället för att åter gå genom trädgårdarna, gick hustru Maheu en omväg, förtviflad och utan att våga gå hem till sig. Och hvad skulle det tjäna till att bulta på någon dörr i de döda husfasaderna; öfverallt var det ju endast elände.

När hustru Maheu gick förbi kyrkan, såg hon en skugga smyga hastigt fram längs vägen. En förhoppning kom henne att skynda på sina steg, ty hon hade känt igen kyrkoherden i Montsou, abbé Joire, som om söndagarna läste mässan i grufbyns kapell; han kom säkert från sakristian, dit ordnandet af någon angelägenhet hade kallat honom. Kutryggig skyndade han åstad med minen hos en välfödd och vänlig människa, som gärna ville lefva i fred med hela världen. Om han hade gått ut på sena kvällen, så var det nog för att inte utsätta sig för obehag bland grufarbetarna. Man påstod för öfrigt, att han nyss hade fått befordran och att han till och med redan hade varit ute och gått med sin efterträdare, en mager abbé med glödande ögon.

»Herr kyrkoherde, herr kyrkoherde!» stammade hustru Maheu.

Men han stannade icke.

»Godnatt, godnatt, min snälla gumma!»

Hon stod åter utanför sitt hem. Benen buro henne inte mera, och hon gick in.

Ingen hade rört på sig. Maheu satt fortfarande hopsjunken på bordskanten. Gubben Bonnemort och småbarnen sutto hopkrupna på bänkea för att frysa mindre. Ingen hade yttrat ett ord till någon annan, ljuset bara hade brunnit och var nu så kort, att snart skulle de också sakna lyse. Vid ljudet af dörren, vände barnen sig om, men när de sågo, att modern icke hade något med sig, började de åter att stirra på golfvet och af fruktan för bannor sväljde de sin stora lust att gråta. Hustru Maheu sjönk åter ned på sin plats vid den slocknande elden. Man gjorde henne inga frågor, tystnaden fortfor. Alla hade förstått; de ansågo det onyttigt att trötta sig ännu mera genom att prata. Och nu rådde en modlös, en förkrossad väntan, den sista väntan på den hjälp, som Etienne kanske skulle kunna leta upp någonstädes. Minuterna förgingo, till sist räknade de icke mera därpå.

När Etienne kom, hade han i en trasa ett dussin kokta kalla potatisar.

»Se här allt, hvad jag har kommit öfver», sade han.

Hos Mouquette saknades också bröd; det var hennes middag, som hon hade nödgat honom att ta emot, medan hon kysste honom af allt sitt hjärta.

»Nej tack!» svarade han, när hustru Maheu bjöd honom hans andel, »Jag har ätit där borta.»

Han narrades; med dyster min såg han, hur barnen kastade sig öfver födan. Äfven fadern och modern lade band på sig för att ge de andra så mycket mera. Men gubben Bonnemort slukade glupskt allt. Man måste ta ifrån honom en potatis för att ge den åt Alzire.

Etienne talade nu om, att han hade sport nyheter. Bolaget, som var förbittradt öfver de strejkandes envishet, talade om att af skeda de arbetare,som komprometterat sig. Det ville prompt krig. Och ett ännu allvajligare rykte var i omlopp, nämligen att bolaget smickrade sig med att ha lyckats förmå ett stort antal arbetare att åter gå ned i grufvan. Följande dag skulle Victoire och Feutry-Cantel ha fullständig arbetsstyrka samt till och med Madeleine och Mirou ha en tredjedel af sina arbetare. Både Maheu och hans hustru blefvo ytterst förbittrade.

»Fan anamma!» skrek Maheu, »finns det förrädare, så måste vi göra upp räkningen med dem!»

Han reste sig upp, och hänförd af sitt lidande utbrast han:

»I morgon kväll, i skogen!... Då man hindrar oss att komma tillsammans på Bon-Joyeux, skola vi vara ostörda i skogen!»

Ropet hade väckt gubben Bonnemort, som hans glupskhet hade kommit att lura af. Det var det forna fältropet och den mötesplats, där arbetarna i gångna tider samlades för att sammansluta sig mot konungens soldater.

»Ja, ja, i Vandame! Går man dit, då är jag med.»

Hustru Maheu gjorde en häftig åtbörd.

»Alla gå vi dit. Detta måste få ett slut, dessa orättvisor och detta förräderi!»

Etienne beslöt, att alla grufbyarna skulle kallas till möte följande kväll.

Men elden varnu släckt, liksom hos Levaques, och ljuset slocknade plötsligt. Det fanns inte mera kol, inte mera fotogen; trefvande i mörkret måste man gå och lägga sig i denna bistra kyla, som nöp i skinnet. Barnen gräto.

VI.

Jeanlin var nu läkt och kunde gå, men hans ben voro så illa hoplappade, att han haltade både åt höger och vänster; och det var verkligen värdt något att se honom kila i väg som en anka, springande lika fort som förr, smidig som ett elakt, tjufaktigt djur.

Den kväll, om hvilken det nu är fråga, låg Jeanlin på lur vid vägen till Réquillart i sällskap med sina oskiljaktiga skötesvänner Bébert och Lydie. Han hade lagt sig i bakhåll på en öde plats bakom en inhägnad midt emot en liten usel handelsbod, som låg snedt öfver kröken af en gångstig. En gammal nästan blind gumma hade där ställt fram tre å fyra påsar med ärter och bönor, svarta af dam, och en gammal stockfisk, som hängde i dörren, spräcklig af flugsmuts, hade han i synnerhet svårt att ta sina små ögon ifrån. Han hade redan två gånger skickat Bébert att ta ned fisken från kroken. Men det hade kommit folk i vägkröken bägge gångerna. Alltid skulle det vara någon i vägen, så att man inte kunde få sköta sina affärer i fred!

En herre till häst blef synlig på vägen, och barnen kröpo ned vid foten af inhägnaden, när de i ryttaren kände igen herr Hennebeau. Sedan strejken började, såg man honom ofta på detta sätt på vägarna, färdandes ensamfram i de uppstudsiga gruibyarna och läggande i dagen ett lugnt mod vid att personligen öfvertyga sig om tillståndet i trakten. Aldrig hade en sten hvi-nit förbi hans öron; han mötte bara tyst folk, som hade svårt att komma sig för med att hälsa på honom, och ofta råkade han att slå ned på älskande, som inte frågade efter politik, men i vinklar och vrår roade sig omåttligt.

»Förbannade otur!» sade Jeanlin, »ska' det aldrig ta slut... Gå dit, Bébert, drag i stjärten.»

Men det kom åter ett par karlar, och gossen svor åter halfhögt en ed, när han hörde Zacharies, sin brors röst. Denne höll just på att tala om för Mouquet, att han hade upptäckt ett tvåfrancs-mynt insydt i en af hustruns kjolar. Båda grinade belåtetoch klappade hvarandra på axeln. Mouquet föreslog ett stort kricketparti till följande

dag. Klockan två skulle man ge sig i väg från Nyttan och gå åt Montoire till, nära Marchiennes. Det var Zacharie med om. Hvarför skulle de tråka ut en med strejken? Då kunde man ju så gärna ha något muntert för sig, eftersom man ju i alla fall gick och slog dank. De veko af vid vägkröken, när Etienne, som kom från kanalen, häj-dade dem och ställde sig att prata.

»Tänka de ligga här i natt?» sade Jeanlin förargad. »Det är mörkt, och käringen tar in sina påsar.»

En annan grufarbetare kom på vägen till Requillart. Etienne gjorde nu sällskap med honom, och närde gingo förbi inhägnaden, hörde Jeanlin, att de talade om skogen: man hade måst skjuta upp mötet till följande dagen, ty man var rädd, att man inte skulle på en dag kunna underrätta alla gruf-byarna.

»Säg», hviskade pojken till sina båda kamrater, »hörde ni, att tillställningen blir i morgon? Den måste man vara med om. Hvad? Vi smita ut på eftermiddagen.»

Då vägen nu omsider var fri, skickade han Bébert åstad.

»Raskt, var inte ängslig! Drag i stjärten... Och passa dig, käringen här har en kvast.»

Kvällen var lyckligtvis mörk. Med ett hopp hade Bébert hängt sig fast vid stockfisken, så att snöret gick af. Han tog till benen och svängde fisken som en drake, de båda andra följde efter, och alla tre sprungo allt hvad de förmådde. Förundrad gick gumman ut ur boden, men förstod inte något och kunde inte skönja de flyende, som försvunno i mörkret.

Till sist blefvo dessa odågor hela traktens förskräckelse. De inkräktade den så småningom som en skara vildar. De hade i början nöjt sig med gruf-lafven vid Voreux, där de tumlade om i kolhögarna, hvarifrån de kommo fram svarta som negrar, lekte kura gömma ibland virkesförråden, där de försvunno som i djupet af en urskog. Sedan hade de tagit slagghögen med storm, åkte på baken ned utför dess kala delar, som ännu sjödo af elden där inuti; de gledo in bland björnbärssnåren på de äldre delarna och lågo där gömda hela dagen och roade sig i allt lugn med allehanda okynnigheter och gemena skämt. De utvidgade alltjämt sina eröfringar, hade blodiga slagsmål i te-gelstenshögarna, drefvo kring på ängarna, där de utan bröd åto allehanda saftiga växter, de rotade i kanalbankarna för att fånga dyfiskar, som de slukade råa. Sedan sträckte de sina utflykter ännu längre, ända till Vandames stora skogar, där de på försommaren frossade på smultron samt under efter-sommaren på nötter och blåbär. Snart hade hela den ofantliga slätten blif-vit deras tillhörighet.

Men hvad som sålunda dref dem från Montsou till Marchiennes och gjorde, att de ständigt lågo ute på vägarna med vargungars blick, det var ett ständigt växande behof att plundra och stjäla. Jeanlin var fortfarande anförare för dessa expeditioner, han lät sin trupp begagna alla tillfällen till rof; de härjade löklanden, sköflade frukträdgårdarna och höggo in på hvad som hängdes ut för skyltning. I trakten gaf man de strejkande grufarbetarne skulden, man talade om ett stort organiseradt tjufband. En dag hade han till och med tvungit Lydie att bestjäla sin mor; han hade förmått henne att komma till honom med bröstsocker, som hustru Pierron förvarade i en glasburk på en hylla i fönstret; och flickan, som hade fått ett duktigt kok stryk, hade ändå icke förrådt honom, så rädd var hon för hans myndighet. Det värsta var, att han tog lejonparten för sin egen del. Bébert måste också lämna honom sitt byte och var belåten, om kapten icke klådde upp honom för att få behålla alltsammans själf.

På senaste tiden hade Jeanlin ofta uppträdt som öfversittare. Han slog Lydie, som man slår sin lagliga hustru, och han begagnade sig af Béberts lättrogenhet för att dra in honom i obehagliga äfventyr, ty det roade honom ofantligt att göra denne gosse, som var mycket starkare än han och som skulle ha gjort ände på honom med ett knytnäfslag, till en åsna. Han föraktade dem bägge två och behandlade dem som slafvar, berättade dem, att han till älskarinna hade en prinsessa, för hvilken de voro alltför ovärdiga att få träda fram. Och de senaste åtta dagarna hade han verkligen försvunnit vid ändan af en gata, vid kröken af en gångstig, sak samma hvar han än befann sig efter att med skräckinjagande min ha befallt dem att gå hem till grufbyn. Först stoppade han emellertid på sig bytet.

Detta var för öfrigt hvad som skedde äfven den kväll, som det nu är fråga om.

»Ge mig den där!» sade han och ryckte stockfisken ur kamratens händer, när de alla tre stannade i en vägkrök nära Réquillart.

Bébert gjorde invändningar.

»Jag vill ha ett stycke med, begriper du. Det var jag, som tog den.»

»Åhå, hvad nu?» skrek han. »Du skall få med, om jag vill ge dig något, men inte i kväll, det kan du vara säker på. I morgon, ifall det är något kvar.»

Han knuffade Lydie och ställde dem i ett led bredvid hvarandra, som soldater under vapen. Sedan gick han bakom dem, sägande i

»Nu ska' ni stå här fem minuter utan att vända er om... Gud nåde er, om ni vänder er om, då komma vilddjuren och äta upp er. Och sedan gå ni direkt hem, och om du, Bébert, rör Lydie under vägen, så får jag veta det och då ska’ ni få smörj bägge två.»

Så försvann han i mörkret så lätt och tyst, att man inte hörde ljudet af hans nakna fötter. De båda andra barnen stodo orörliga under de fem minuterna utan att se sig om, af fruktan för att få en sittopp af den osynlige. Så småningom hade i deras gemensamma fruktan en stor tillgifvenhet uppstått dem emellan. Han gick alltid och tänkte på att komma åt henne, att trycka henne hårdt i sin famn, som han såg att andra gjorde,och hon å sin sida hade också gärna velat, ty det skulle ha varit något helt annat för henne, att bli så där kärvänligt smekt. Men hvarken han eller hon skulle ha understått sig att visa någon olydnad. När de sedan gingo hemåt, kysste de inte ens hvarandra, fast kvällen var mycket mörk; ömma och förtviflade gingo de sida vid sida i den vissheten att, om de rörde hvarandra, skulle deras »kapten» bakifrån traktera dem med stryk.

Samtidigt kom Etienne till Réquillart. Mouquette hade kvällen förut tiggt och bedt honom om att komma igen och nu kom han, fast han skämdes, ty han hade fattat ett tycke, som han icke ville tillstå för sig själf, för denna flicka, som dyrkade honom som ett högre väsen. Det var för öfrigt nu hans afsikt att bryta med henne. Han skulle träffa henne och säga henne, att hon för kamraternas skull inte längre fick hänga efter honom. Man hade ingen anledning till glädje, det var inte rätt att njuta af några fröjder, när alla höllo på att svälta ihjäl. Och när han icke träffade henne hemma, beslöt han att vänta på henne och höll utkik på de förbiskymtande skuggorna.

Under det förfallna schakttornet öppnade sig det gamla schaktet, som var till hälften igenrasadt. En rakt uppstående bjälke, vid hvilken ett stycke takresning satt kvar, såg ut som en galge öfver det svarta hålet, och i schaktmynningens remnade murverk sköto upp ett par träd, en rönn och en lönn, hvilka tycktes växa upp ur jordens innandöme. För att undvika stora underhållskostnader hade bolaget under de senaste sex åren ämnat att fylla denna öfvergifna, utdöda grufva, men man väntade därmed, tills man fått en luftväxlingsmaskin klar i Voreux, ty de båda med hvarandra kommunicerande schaktens vädringsugn var placerad vid foten af Réquillart, hvars forna pumpschakt gjorde tjänst som skorsten. Man hade lämnat de öfre stollgångarna för att öfvervaka endast bottenstollen, i hvilken den stora helvetesugnen brann, den ofantliga kolbrasan med ett så starkt drag, att lufttilloppet blåste upp vinden till storm från den ena ändan af den närbelägna grufvan till den andra. För att man fortfarande skulle kunna gå upp och ned hade af försiktighet gifvits order om att underhålla stegschaktet; men ingen tog befattning med den saken, stegarna ruttnade af fukt och flera af satser hade redan rasat. Ett stort björnbärssnår täppte däruppe till ingången till schaktet och emedan i den första stegen pinnar voro borta, måste man för att kunna nå stegen hänga sig fast i en af rönnens rötter och sedan på Guds försyn släppa sig ned i det mörka hålet.

Dold bakom en buske, satt Etienne och väntade, då han fick höra ett ihållande prassel i snåret. Han trodde, att det var någon snok, som blif-vit skrämd och flydde. Men det plötsliga skenet från en tändsticka förvånade honom, och han häpnade, när han kände igen Jeanlin, som tände på ett ljus och gled ned i jorden. Han fattades af en så stark nyfikenhet, att han gick fram till öppningen. Gossen var försvunnen, ett svagt ljusskimmer trängde upp från den andra afsatsen. Han tvekade ett ögonblick, men så lät han sig glida ned, medan han höll sig fast vid trädrötterna, trodde att han skulle göra ett hopp på 524 meter, som grufvan mätte, men kände till sist en stegpinne

under fotterna. Och han steg varsamt ned. Jeanlin hade nog intet hört. Etienne såg alltjämt under sig ljuset sjunka ned i djupet, medan gossens skugga, kolossal och skräckingifvande, dansade motgrufväggarna med hans ofärdiga bens slankiga linkande. Med en apas färdighet att hålla sig fast med händer, fötter eller haka, när det fattades stegpinnar, klättrade han allt längre ned i djupet. Stegarna om sju meters längd följde den ena efter den andra, somliga ännu bastanta, andra vacklande och knakande, färdiga att gå i kras. Och efter som man kom djupare ned, blef värmen mera kväfvande, en ugnshetta, som kom ifrån luft-dragsschaktet, hvilket lyckligtvis allt sedan strejkens början var föga verksamt, ty under arbetstider, då ugnen slukade sina femtusen kilogram stenkol om dagen, skulle man inte ha kunnat våga sig dit utan att bli stekt.

»Den förbannade paddan», svor Etienne, »hvart tusan tar han vägen?»

Två gånger höll han på att falla. Hans fötter halkade på det fuktiga trädet. Om han åtminstone hade haft ett ljus liksom pojken, men i hvarje ögonblick stötte han sig, han vägleddes endast af det svaga ljusskenet, som flydde under honom. Det var väl redan den tjugonde stegen och alltjämt bar det nedåt. Då började han att räkna dem: tjuguen, tjugu t vå, tjugu tre och allt djupare och djupare gick han. Hans hufvud brände och sjöd och svällde, han trodde, att han föll ned i en smältugn. Ändtligen kom han till en för detta hållplats för hissburen och såg, hur ljuset gled fram långt bort i en stollgång. Tretti stegar, det var cirka 210 meter.

»Skall han länge hålla på och föra mig omkring så här? Säkert har han ett krypin i stallet.»

Men gången till vänster, som ledde till stallet, var stängd genom ett ras. Färden började på nytt, ännu mera besvärlig och mera farlig. Han måste skynda sig för att icke förlora ljuset ur sikte och skyndade in i samma stollgång; men där gossen med sin ormlika smidighet kunde ledigt gå fram, kunde Etienne icke komma igenom utan att skrubba lemmarna. Han kunde tränga framåt endast med den största försiktighet, på knä eller på magen, trefvande framför sig i mörkret.

»Fan anamma! Komma vi fram någon gång?» brummade han, mör-bultad och andlös.

De voro framme. Det var det innersta af den gamla utfordringsorten, uthuggen tvärs igenom flötsen som en naturlig grotta. Han stannade och såg på afstånd gossen, som satte fast ljuset mellan ett par stenar och slog sig ned i god ro med den lugna och tillfredställda minen hos en person, som känner sig lycklig öfver att åter komma hem till sig. En förhållandevis fullständig anordning hade förvandlat denna ända af stollgången till en rätt bekväm bostad. I ett hörn utgjorde ett lager af hö en mjuk bädd; på gamla grufstöttor, som ordnats så, att de bildade ett bord, fanns allt möjligt: bröd, potatis, uppslagna geneverbuteljer — en riktig röfvarkula med byte, som hopats under veckotal, till och med komplett öfverflödiga saker, såsom tvål och skosvärta, som stulits bara för nöjet af stjäla. Och alldeles ensam midt i denna samling af stulna saker, njöt gossen där af som en själf-visk bandit.

Sedan Etienne flåsat ut ett ögonblick, skrek han:

»Vet du inte en smula hut? Du går hit ner och mojar dig, medan vi svälta ihjäl däruppe.»

Jeanlin blef högeligen förfärad och började att darra.»Vill du äta med mig?» frågade han till sist. »Säg? Ett stycke halstrad stockfisk... Vänta, ska' du få se.»

Han hade inte släppt stockfisken och började att snyggt skrapa bort flugsmutsen med en ny, vacker knif, en af dessa små dolkknifvar med benhandtag, hvilka äro försedda med inskriptioner. På denna stod helt enkelt ordet »Kärlek».

»Det är en vacker knif, du har», anmärkte Etienne.

»Den har jag fått af Lydie», svarade Jeanlin, som icke brydde sig om att tillägga, att Lydie hade på hans befallning stulit den af en krämare i Montsou midt för krogen »Det afhuggna hufvudet».

Sedan tilläde han med stolt min, medan han fortfarande skrapade:

»Är det inte skönt här hos mig?... Det är lite varmare än däruppe, och det luktar vådligt mycket bättre.»

Etienne hade slagit sig ned, nyfiken på att få honom att prata. Han var inte längre förargad, han började att känna intresse för detta vanskapliga barn, så duktigt och företagsamt i sina laster. Och han kände det också rätt behagligt här nere i detta hål: värmen var icke alltför stark, där rådde en jämn temperatur, oberoende af årstiderna, ljum som ett bad, medan of van jord de stackars människornas hud sprack sönder i den bistra decemberkölden.

»Du är således inte rädd?» frågade Etienne.

Förvånad såg Jeanlin på honom.

»Rädd? För hvad då? Jag är ju alldeles ensam.»

Omsider var stockfisken tillräckligt skrapad. Han gjorde upp en liten eld af trästickor, lade kol på och halstrade fisken. Sedan skar han itu ett bröd. Det var en förskräckligt salt undfägnad, men i alla fall utmärkt för goda magar.

Etienne hade tagit emot sin andel.

»Det förundrar mig inte, att du lägger på hullet, medan vi alla andra magra. Jag skall säga dig, att det är svinaktigt, att du göder dig!... De andra, tänker du inte alls på dem?»

»Kors, hvarför ä' de andra så dumma?»

»Du gör för resten rätt i att gömma dig; ty finge far din reda på, att du stjäl, skulle han nog gå illa åt dig.»

»Liksom om inte herrskapsfolket skulle stjäla från oss! Det säger du alltid. När jag strala' det här brödet från Maigrat, så var det alldeles säkert ett bröd, som han var skyldig oss.»

Etienne hade munnen full och teg förlägen. Jeanlin med hans tryne, hans gröna ögon och stora öron betraktade han i hans urartning som ett missfoster med fördunklad intelligens, men med en vildes slughet och som långsamt återföll i det forna djuriska ursprunget. Grufvan, af hvilken han var en produkt, hade också gjort ända på honom genom att krossa hans ben.

»Nå, Lydie, tar du inte henne med dig hit ibland?» frågade Etienne.

»Flickungen!... nej tack vackert! Kvinnfolk ä* så sladderaktiga.»

Och han fortfor att skratta, uppfylld af ett omätligt förakt för Lydie och Bébert. Aldrig såg man väl sådana nöt till barn. Tanken på, att alla hans lögner gingo i dem och att de gingo hem tomhända, medan han åt sinvarma stockfisk, kittlade honom med välbehag. Med en liten filosofs värdighet yttrade han till sist:

»Det är bättre att vara ensam ... då blir man aldrig osams med någon.»

Etienne hade ätit upp sitt bröd. Han tog en klunk genever och gjorde sig själf den frågan, om det inte vore en dålig tacksamhet för Jeanlins gästvänlighet, om han förde vid honom örat tillbaka upp i dagsljuset och förbjöde honom att stjäla och plundra mera vid hot om att eljest tala om alltsammans för hans far. Men när han undersökte denna tillflyktsort nere i djupet, fick en tanke makt med honom; hvem vet, om han inte en dag kunde komma att behöfva den för kamraterna eller för sig själf, ifall det skulle komma att gå galet däruppe? Han lät gossen högtidligen lofva att icke ligga borta den kommande natten, såsom det hände, att han gjorde, när han glömde sig kvar i höet. Etienne tog en ljusstump och gick upp först, lämnande Jeanlin att ostörd sköta om sitt hushåll.

Mouquette hade, förtviflad öfver att få vänta, slagit sig ned på en stock, trots den starka kylan. Så snart hon fick syn på honom, sprang hon och kastade sig om halsen på honom, och det var, som om han skulle ha stött en knif i hennes hjärta, när han sade henne, att han icke ville träffa henne mera. Men, herre Gud, hvarför då? Älskade hon honom icke nog varmt? Han fruktade, att han själf skulle ge vika för lusten att gå in med henne, därför förde han henne bortåt vägen och förklarade henne så mildt som möjligt, att hon komprometterade honom i kamraternas ögon, komprometterade den politiska saken. Hon fann detta högst underligt; hvad hade detta med politiken att

göra? Till sist vaknade den tanken hos henne, att han skämdes öfver att vara bekant med henne, hvaröfver hon för resten icke kände sig sårad, det var ju helt naturligt, och hon erbjöd sig att i allas åsyn ta emot ett slag af honom, för att det skulle få utseendet af en brytning. Men då skulle han en eller annan gång bara en liten kort stund återse henne. Hon tiggde och bad honom alldeles förtvifladt, hon bedyrade, att hon skulle hålla sig undan, hon skulle inte behålla honom ens fem minuter. Han var ganska upprörd, men vägrade alltjämt. Det måste han göra. När han skulle gå ifrån henne, ville han åtminstone omfamna henne. Steg för steg hade de kommit till de första husen i Montsou och under den stora, fulla månen höllo de hvarandra omslutna, då en kvinna gick tätt förbi dem och ryckte häftigt till, som om hon skulle ha snubblat emot en sten.

»Hvem är det?» frågade Etienne ängslig.

»Catherine, som är på väg hem från Jean-Bart», svarade Mouquette.

Kvinnan gick sin väg med sänkt hufvud och osäker på benen, till utseendet mycket trött. Den unge mannen såg efter henne, mycket pinsamt berörd af, att hon hade sett honom, och med hjärtat plågadt af samvetsförebråelser utan orsak. Lefde hon icke nu tillsammans med en man? Hade hon icke låtit honom lida samma pina här vid vägen till Réquillart, när hon hängaf sig åt denne man? Men det gjorde honom i alla fall förtviflad, att han hade vedergällt henne med lika för lika.

»Vill du, jag skall säga det?» mumlade Mouquette gråtande, när hon skulle gå ifrån honom. »Om du inte vill ha mig, så är det därför, att du vill ha en annan.»

Följande dagen var det ett härligt väder, en klar, kall himmel, en af dessavackra vinterdagar, då den hårda marken ljuder som kristall under fotterna. Klockan ett hade Jeanlin kilat i väg; men han fick vänta på Bébert bakom kyrkan, och de höllo på att ge sig åstad utan Lydie, som modern än en gång hade stängt in i källaren. Nu hade hon blifvit utsläppt och fått en korg på armen. Man lät henne förstå, att om hon inte hade den med sig hem, full af cikoria, skulle hon hela natten bli instängd tillsammans med råttorna. Uppskrämd, ville hon nu genast gå och plocka saladen. Jeanlin fick henne på andra tankar, man finge väl se senare. Polonia, Rasseneurs välfödda kanin, hade han länge hållit utkik efter. Just som han nu gick förbi »Nyttan», kom kaninen ut på vägen. Med ett hopp var han framme, högg kaninen i öronen och gömde den i Lydies korg, hvarefter alla tre satte i väg. Det skulle bli riktigt trefligt, att låta den springa som en hund ända till skogen.

Men de stannade för att se på Zacharie och Mouquet, som efter att ha tömt en sej del tillsammans med ett par andra kamrater nu började sitt stora kricketparti. Insatsen var en ny mössa och en röd sidenduk, som voro deponerade hos Rasseneur.

Först hade Jeanlin, Bébert och Lydie galopperat bakom de spelande, förtjusta öfver de kraftiga slagen. Sedan hade de åter kommit att tänka på Polonia, som de skakade i korgen. De öfvergåfvo spelet midt på fältet och släppte ut kaninen, nyfikna att se, om den skulle springa fort. Den satte i väg, och de rusade efter honom; det blef en jakt på en timme i full fart, med ideliga bukter och krökningar och under rop och skrik för att skrämma kaninen, med vidt utspärrade armar, som slötos utan annan fångst än den tomma rymden. De skulle aldrig ha kunnat fånga kaninen, om den inte hade varit dräktig.

Medan de flåsade ut, kommo några bastanta eder dem att vända på hufvudet. De hade åter kommit in på kricketpartiets område, och Zacharie hade varit nära att klyfva skallen på sin bror. De spelande hade under spelet hastigt och lustigt förflyttat sig framåt öfver de upphöjda, hårdfrusna åkrarna, öfver en mil på en timme, och då hade de druckit öl på krogen Vincent och ölstugan »De tre vise». Nu var Mouquet i tur att slå. Han hade två slag kvar att slå fram bollen, segern var säker, när Zacharie, som hån-grinande begagnade sig af sin rätt, slog undan bollen med så stor skicklighet, att bollen rullade ned i ett djupt dike. Mouquets medspelare kunde inte ta upp den, det var en olycka. Alla fyra skreko och började bli heta, ty spelet stod lika, och nu måste de börja på nytt igen.

Men Jeanlin fick en idé. Han lät de spelande försvinna och tog sedan upp ur fickan ett snöre, som han band om kaninens vänstra bakben. Det var mycket trefligt, kaninen sprang framför de tre bytingarna, släpade på benet och vred på sina leder på ett så ömkligt sätt, att de aldrig hade skrattat så mycket. Sedan bundo de kaninen vid

halsen, för att den skulle galoppera, och när hon blef trött, drogo de henne som en riktig liten vagn än på magen, än på ryggen. Detta räckte mera än en timme, och kaninen rosslade, när de skyndade att stoppa ned den i korgen, då de nära vid Cruchotskogen fingo höra kricketspelarne, hvilkas parti de skuro ännu en gång.

Zacharie, Mouquet och de båda andra tillryggalade hastigt hela kilometer utan längre raster än tiden, som behöfdes att tömma en sej del på alla kro-garna, de togo till mål. De muskulösa händerna slötos hårdt om de lindade skaften på bollträna, hela kroppen kastade sig framåt i slaget, liksom om det skulle ha gällt att slå ihjäl en oxe, och detta pågick under timtal, från ena ändan af slätten till den andra, öfver diken, häckar, backsluttningar och låga hägnader. Det behöfdes goda pustar i bröstet och starka gångjärn i knäna. Det fanns galningar på tjugufem år, som kunde göra sina styfva fyra mil. Vid 40 år spelade man icke mera, man var alldeles för tung.

Jeanlin knuffade Bébert framför sig och ville, att man skulle göra det riktigt trefligt för sig under den lilla vägbiten ända bort till skogen genom att släppa lös Polonia och förfölja den med stenkastning. Hans tysta tanke var att slå ihjäl kaninen; han kände sig starkt hågad att ta den med sig och äta upp den nere i sin kula i Réquillart. Kaninen satte åter i väg och sprang med rynkad nos och bakåtlagda öron; en sten flådde ryggen på henne, en annan skar af hennes svans, och trots det tilltagande mörkret, hade hon nog fått sätta lifvet till, om inte bytingarna hade i en glänta i skogen fått syn på Etienne och Maheu, som stodo där. De kastade sig häftigt öfver kaninen och stoppade åter ned den i korgen. Nästan i samma ögonblick gåfvo Za-charie, Mouquet och de båda andra det sista slaget med bollträt och slung-gade bollen, som rullade fram till några meters afstånd från gläntan. De kommo alla fram just till mötesplatsen.

I hela trakten, på alla vägar och stigar öfver den kala slätten gick det efter skymningens inbrott ett långt tåg, en ström af tysta skuggor, som gledo fram enstaka eller i grupper mot skogens violetta, högstammiga träd. Hvarenda grufby blef tom på folk, kvinnorna, ja äfven barnen gingo ut liksom för att promenera i det klara, friska vädret. Nu blefvo vägarna mörka, och man kunde icke mera tydligt urskilja denna folkmassa, som var stadd på vandring och som smög mot samma mål, man hörde den blott i ett svagt, otydligt trampande, ledd af en enda själ. Mellan häckarna, bland busksnåren förnams blott ett svagt prassel, ett lätt sorl af nattliga röster.

Herr Hennebeau, som just vid denna tid, ridande på sitt sto, var stadd på hemväg, lyssnade till dessa svaga ljud. Han hade mött åtskilliga par, ett helt långsamt tåg af lustvandrande i den vackra vinterkvällen. Åter älskande par, som gingo att mun mot mun finna fröjder bakom stenmurarna. Var det icke dessa vanliga möten, flickor som kastades omkull i hvarje dike, usla stackare, som frossade af den enda glädje, som inte kostade något? Och dessa nöt beklagade sig öfver lifvet, när de i fullaste mått ägde den ojämförliga lyckan att älska hvarandra! Gärna skulle han ha lidit hungerns vånda, ifall han hade kunnat börja om sin tillvaro med en hustru, som med hela sin kropp och hela sin själ hade hängifvit sig åt honom, hvarhelst det än hade varit. För hans olycka fanns det ingen tröst, han afundades dessa fattiga uslingar. Med sänkt hufvud fortsatte han med saktad fart sin hemväg, förtviflad vid dessa långa ljud, som drogo bort längst i fjärran på det mörka fältet och i hvilka han hörde endast kyssar.Det var på Plan-des-Dames, på den stora öppna plats, som ett skogshygge hade af röj t. Den utbredde sig i sakta sluttning, omgärdad af en hög storskog, präktiga bokar, hvilkas raka och jämna stammar omgåfvo den med en hvit pelarrad, grönklädd af lafvar. Kölden blef alltmera bitande, eftersom skymningen tilltog, och den frusna mossan knarrade under fotterna. Nere vid marken var det djupt mörkt, grenarna högre upp aftecknade sig mot den bleka himmelen, där fullmånen, som steg upp vid horisonten, skulle släcka ut stjärnorna.’

Nära 3,000 grufarbetare voro på mötesplatsen, en myllrande hop, män, kvinnor och barn, som småningom fyllde den afröjda platsen och räckte långt bort under träden, och för sent anländande tillströmmade alltjämt, så att hafvet af hufvuden, sänkt i skuggan, vidgade sig ända till den intill växande småskogen. Ett doft brus, likt en ovädersby, steg upp från denna orörliga, stelfrusna skog.

Högst uppe på sluttningen befann sig Etienne tillsammans med Ras-seneur och Maheu. En träta hade uppstått, man hörde deras röster i häftiga utbrott. Bredvid stodo män och hörde på. Levaque med knutna näfvar och Pierron, som vände ryggen till, mycket ängslig, för att han inte längre hade kunnat förebära några febrar; och där voro också fader Bonne-mort och gamle Mouque, sittande bredvid hvarandra på en stubbe, och sågo djupt

betänksamma ut.

Trätan hade framkallats af Rasseneur, som ville, att man skulle med öfliga former skrida till val af mötesbestyrelsen. Hans nederlag på Bon-Joyeux gjorde honom fortfarande ursinnig, och han hade svurit på, att han skulle ta revanche, ty han smickrade sig med, att han skulle kunna återvinna sin forna auktoritet, när han komme att stå ansikte mot ansikte — icke med de kommitterade utan med hela grufbefolkningen. Etienne blef förargad och hade funnit idén om en mötesbestyrelse fånig här i skogen. Man måste gå till väga som revolutionärer, som vildar, eftersom man jagades som vargar.

När han fann, att tvisten höll på att tänjas ut i det oändliga, tog han med ens hopens öra; han steg upp på en trädstubbe och skrek:

»Kamrater! Kamrater!»

Det orediga sorlet från denna människomassa dog bort i en lång suck, medan Maheu tystade ned Rasseneurs protester. Med genomträngande röst fortsatte Etienne:

»Kamrater! Eftersom man förbjuder oss att tala, eftersom man skickar gendarmerna på oss, liksom om vi vore stråtröfvare, är det här vi måste komma till tals med hvarandra och komma öfverens med hvarandra. Här äro vi fria, här äro vi liksom hemma hos oss; här skall ingen befalla oss att tiga, lika litet som man tystar ned fåglarna och djuren.»

En bifallsåska, skrik och utrop svarade på hans ord.

»Ja, ja, skogen är vår, här ha vi väl rätt att tala... Fortsätt!»

Etienne stod ett ögonblick orörlig på trädstubben. Så höjde han armen med en långsam rörelse och började, men hans stämma dånade icke längre;han hade antagit den kalla tonen hos en, som helt enkelt är ett folkets ombud, som af lägger räkenskap. Omsider fick han nu tillfälle att komma fram med det tal, som poliskommissarien hade klippt af i Bon-Joyeux. Han började med en häftig historik öfver strejken, hvarvid han lade an på den vetenskapliga vältaligheten: fakta, ingenting annat än fakta. Först uttalade han sin motvilja mot strejken: grufarbetarne hade icke velat strejken, det var styrelsen, som hade utmanat dem med sin nya förtimringstariff. Sedan erinrade han om deputationens första åtgörande hos direktören, styrelsens hänsynslöshet och sedan, efter det andra hänvändandet till direktören, dess sent omsider gjorda eftergift och de tio centimer, som styrelsen gaf tillbaka efter att ha försökt att stjäla dem. Så var det nu ställdt. Han visade med siffror, att reservkassan var tom, gjorde reda för användandet af det sända understödet, urskuldade med några ord Internationalen, Plu-chart och de andra, som icke kunnat göra mera för dem under sina bekymmer om världens eröfring. Ställningen blef således dag för dag allt värre bolaget afskedade folk och hotade att värfva arbetare i Belgien och dessutom injagade bolaget skräck hos de svaga och hade lyckats förmå något antal arbetare att återupptaga arbetet i grufvan. Han behöll sin entoniga röst liksom för att lägga synnerlig vikt på dessa dåliga nyheter, han nämnde hungern segerrik, förhoppningarna döda, och kampen hade nu nått modets sista feberryckningar. Och utan att höja rösten slutade han sålunda:

»Det är under sådana omständigheter, som ni, kamrater, måste i kväll fatta ett beslut. Är det er vilja, att strejken skall fortsättas, och hvad ämna ni i sådant fall göra för att besegra bolaget?»

Djup tystnad sänkte sig från den stjärnströdda himmelen. Hopen, som man icke kunde se, höll sig tyst i nattens mörker vid detta tal, som snörde ihop deras hjärtan, och genom träden hördes blott dess förtviflade suckan.

Men Etienne fortsatte redan i en helt annan ton. Det var icke längre förbundets sekreterare, som talade, det var anföraren, det var aposteln, sanningens budbärare. Kunde det verkligen finnas fega stackare, som ville bryta sitt ord? Hvad? Skulle man ha förgäfves lidit under en hel månad, skulle man med nedböjdt hufvud återvända till grufvorna, och det eviga eländet börja på nytt? Vore det icke bättre att genast dö under försöket att göra en ände på detta kapitalets tyranni, som svälte ut arbetaren? Att alltid låta hungern kufva sig ända till det ögonblick, då hungern åter dref de lugnaste till resning, var icke detta en dum lek, som icke kunde räcka länge? Och han visade,

hur man skodde sig på grufarbetarnas bekostnad, hur de ensamma fingo bära krisernas olyckor och måste svälta, så fort konkurrensens tvång minskade af kastningen. Nej, tariffen för förtimringen kunde icke godkännas, däri låg endast en maskerad förknappning, man ville bestjäla hvarje man på en timmes arbete om dagen. Denna gång var det för starkt, den tid nalkades, då samhällets olycksbarn, drifna till det yttersta, skulle skipa rättvisa.

Han stod stilla med armarna upplyfta. Vid ordet rättvisa skakades hopen af en ihållande rysning och bröt ut i handklappningar, som rullade fram med ljudet af torra löf. Röster ropade:

»Rättvisa, det är hög tid, rättvisa!»Småningom blef Etienne varm. Han hade icke Rasseneurs lätta och flödande svada. Det fattades honom ofta ord, han måste vrida och vända på frasen och redde sig ur svårigheten med en ansträngning, som han understödde med en axelryckning. Men fast det på detta sätt ständigt tog emot, lyckades han att finna kraftiga och lättfattliga bilder, som knepo hans åhörare, medan hans åtbörder, som voro en arbetares på verkstaden, hans tillbakadragna armbågar, som sedan spändes ut och slungade fram näfvarna, hans käk, som häftigt sköts fram liksom för att bitas — de också hade en utomordentlig effekt på hans kamrater. Alla sade, att han icke var stor, men han gjorde sig hörd.

»Lönesystemet är en ny form för slafveriet», fortfor han med eldigare stämma. »Grufvan bör tillhöra grufarbetaren, liksom hafvet tillhör sjömannen, liksom jorden bonden ... Hören mig: grufvan tillhör er, er alla, som under ett århundrade hafven betalt den med så mycket blod och elände.»

Sedan gaf han sig utan tvekan in på de dunkla rättsfrågorna, på hela raden af speciallagar angående grufvorna, där han trasslade in sig. Jordens innandöme lika väl som jordens yta tillhörde nationen; blott ett förhatligt privilegium tillförsäkrade åt bolagen monopol därtill. Grufvornas folk skulle endast återeröfra sin ägendom; och hans utsträckta händer utpekade hela trakten bortom skogen. Hopen gaf genom ihållande handklappningar åter sitt bifall uttryck.

»Ja, ja, han har rätt, bra, bra.»

Etienne hade redan svingat sig upp på sin käpphäst: arbetsredskapens öfverlåtande till kollektiviteten, som han sade flera gånger med en fras, hvars barbar ism kittlade honom på ett förtjusande sätt. Först och främst fastslog han det, att friheten icke kunde ernås annat än genom statens förstörelse. När sedan folket hade bemäktigat sig styrelsen, skulle reformerna börja; återgång till den ursprungliga kommunen, den moraliska och förtryckande familjens ersättande med en fri familj, inom hvilken jämlikhet skall råda, fullständig jämlikhet, politisk och ekonomisk, garanti för det individuella oberoendet, tack vare besittningen af och hela produkten af arbetsredskapen och slutligen kostnadsfri yrkesundervisning, som betalades af kollektiviteten. Detta förde med sig en total omstöpning af det gamla ruttna samhället; han angrep «äktenskapet och testamentsrätten, reglementerade hvars och ens förmögenhet; de gångna seklernas orättfärdiga och orättvisa gloria plånade han ut med en kraftig armrörelse, som alltid var sig lik — åtbörden hos en slåtterkarl, som mejar af den mogna skörden; och sedan förde han upp med den andra handen, han byggde upp den kommande mänskligheten, sanningens och rättvisans byggnad, som växte upp i det tjugonde seklets morgonrodnad. Vid denna hjärnans spänning vacklade förnuftet, det fanns intet mera kvar än sekteristens fixa idé. Hans känslighet och hans sunda förnufts betänkligheter voro bortblåsta, ingenting var lättare än att förverkliga denna nya värld: han hade förutsett allt, han talade därom som om en maskin, hvilken han skulle montera på ett par timmar, och han var icke ängslig för hvarken eld eller blod.

»Nu är det vår tur», utslungade han i en sista hänförelse. »Det är vi, som skola få makten och rikedomen!»

Bifallet rullade fram till honom ur skogens djup. Månen kastade nusitt hvita skimmer öfver hela den röjda platsen. Och i den isande kalla luften kunde man skönja vildt lidelsefulla ansikten, brinnande ögon, öppna munnar, en sannskyldig folkbrunst, män, kvinnor och barn, utsvultna och lössläppta att med rättvis plundring återtaga de forna ägodelar, som man hade beröfvat dem. De kände icke mera kölden, de glödande orden hade värmt dem in i deras innersta. En from hänförelse, det feberaktiga hoppet hos den kristna kyrkans första bekännare, som afbidade rättvisans rikes nära förestående ankomst, lyfte dem öfver jorden. Många dunkla fraser

hade undgått dem, de förstodo icke alls dessa tekniska och abstrakta räsonne-manger, men just det dunkla och det abstrakta vidgade ännu mera löftenas fält, bar dem upp i bländande förhoppningar. Ack, hvilken dröm! Att bli herrar, att icke mera lida, utan omsider få njuta!

»Nu är det, anamma och regera, vår tur! Ned med utsvältarne!»

Kvinnorna grepos af yrsel. Hustru Maheu, som kastat af sig sitt vanliga lugn, fattades af hungersvindel, hustru Levaque tjöt, den gamla mor Brulé var alldeles ifrån sig och skakade sina armar, som liknade en veritabel häxas, Philoméne ristades af en hostattack, och Mouquette blef så eldad, att hon till-ropade talaren ömma ord. Bland männen hade Maheu, som hänförts af talet, brutit ut i ett rop af vrede, där han stod mellan den skälfvande Pierron och Levaque, som talade alldeles för mycket. Storskräflarne Zacharie och Mouquet sökte fortfarande att hångrina, fast de icke kände sig rätt väl till mods och voro förvånade öfver, att kamraten kunde tala så mycket om det där utan att dricka en enda klunk. Men uppe på timmerhögen stimmade Jeanlin ännu värre, eggande upp Bébert och Lydie samt svängande korgen, där kaninen låg.

Bifallsropen skallade om och om igen. Etienne njöt af ruset af sin popularitet. Det var sin makt, han hade där liksom materialiserad i dessa tretusen bröst, hvilkas hjärtan han med ett ord fick att klappa. Om Suvarin hade värdigats att komma tillstädes, skulle han ha applåderat sina egna tankar, nöjd med sin lärjunges framsteg i de anarkistiska lärorna, belåten med programmet, undantagandes momentet rörande undervisningen, en kvar-lefva af känslosam fjollighet, ty den heliga och hälsosamma okunnigheten skulle vara det bad, hvari människorna skulle härda sig. Hvad Rasseneur beträffar, ryckte han på axlarna af förakt och förargelse.

»Låt nu mig få tala», skrek han till Etienne.

Denne hoppade ned från trädstubben.

»Tala du, så få vi se, om de vilja höra på.»

Rasseneur hade redan intagit hans plats och med en åtbörd påkallade han tystnad. Men sorlet ville icke lägga sig, hans namn gjorde sin rund från de första leden, som hade känt igen honom, bort till de sista långt bort under bokarna. Man vill icke höra på honom, han var en kullslagen afgudabild, hvars blotta åsyn retade hans forna troende. Hans svada, hans flytande och snällt godmodiga tal, som så länge hade varit allas förtjusning, behandlades nu som en ljum dekokt, som tillagats för att söfva de fega. Han talade alldeles för döfva öron i det rådande sorlet, han ville åter komma fram med sina lugnande och blidkande fraser, som han förde med sig öfverallt, om omöjligheten att förvandla världen i ett tag genom lagstiftning, om nödvändigheten att ge den sociala utvecklingen tid att fullbordas; man gycklade med honom,

12 Zola, Dagbräckning.hyssjade ned honom, hans nederlag på Bon-Joyeux förvärrades och blef alldeles ohjälpligt. Till sist kastade man näftals med frusen mossa på honom, och med gäll röst skrek en kvinna:

»Ned med förrädaren!»

Han förklarade, att grufvan icke kunde vara grufarbetarens ägendom såsom väfstolen är väfvarens, och han sade, att han tyckte bättre om andel i vinsten, då arbetaren hade fördel af arbetet och blef barn i huset.

»Ned med förrädaren!» upprepade tusen röster, medan stenar började att hvina.

Då bleknade han, och förtviflan fyllde hans ögon med tårar. Det var hela hans existens, som ramlade, tjugu års kamratskap, som ifrigt lagts i dagen — allt detta grusades nu genom massans otacksamhet. Träffad i hjärtat, ur stånd att fortsätta, steg han ned från trädstubben.

»Du skrattar nu», stammade han, i det han vände sig till Etienne, som triumferade. »Bra! Jag önskar, att detsamma måtte hända dig... Och det kommer att hända dig, det skall jag säga dig!»

Liksom för att kasta ifrån sig allt ansvar för de olyckor, han förutsåg, gjorde han en stor gest och aflägsnade sig ensam tvärs öfver det tysta, hvita fältet. Gyckel och skrän hördes, och man fick till sin förvåning se gamle fader Bonnemort stå uppe på trädstubben i beråd att tala midt i allt oväsendet. Dittills hade gubben Mouque och han

suttit liksom försjunkna inom sig själfva med sin vanliga min af att ständigt tänka på gamla tider. Han hade helt säkert gifvit vika för ett af dessa plötsliga utbrott af talträngdhet, som stundom hos honom rörde upp det förflutna så häftigt, att hågkomsterna stego upp ur djupet och timtals flödade från hans läppar. Det hade uppstått en djup tystnad, man lyssnade till denne gubbe, som i månskenet stod blek som ett spöke. Och när han berättade om saker, som icke stodo i omedelbart sammanhang med diskussionen, långa historier, som ingen rätt fattade, kände åhörarskaran sig än mera gripen. Det var om sin ungdom, han språ-kade, han talade om sina bägge farbröder, som hade dödats genom ett ras i Voreux, sedan öfvergick han till den lunginflammation, som hade ryckt bort hans hustru. Men han släppte ändå icke sin idé: det hade aldrig varit riktigt och bra ställdt och aldrig skulle det bli bra ställdt. Så hade femhundra arbetare samlats i skogen, emedan kungen inte ville minska arbetstiden. Så af bröt han sig själf och började berätta om en annan strejk; han hade varit med om så många dylika. Allasammans hade de haft sina möten här under dessa träd eller där borta vid »Kolhandeln» eller ännu längre bort, åt »Vargsprånget» till. Ibland frös det på, ibland var det hett. En kväll hade det regnat så häftigt, att man måste gå hem igen utan att ha kunnat säga hvarandra något. Och kungens soldater infunno sig, och det slutade med gevärsskott.

»Vi lyfte upp handen — så här! Vi svuro på att inte gå ned i grufvan igen ... Åh, jag har svurit, ja, jag har svurit!»

Pinsamt berörd, hörde hopen på honom med vidöppna munnar, då Etienne, som uppmärksamt följt uppträdet, hoppade upp på trädstubben och behöll gubben bredvid sig. Han hade bland vännerna i främsta ledet känt igen Chaval. Den tanken, att Catherine måste vara där, hade hos honom väckt ett nytt behof att skörda bifall i hennes närvaro.»Kamrater, ni ha hört! Han är en bland våra veteraner, s® där hvad han har lidit och hvad våra barn skola komma att lida, om vi icke göra upp räkningen med tjufvarna och bödlarna.»

Han var förfärlig; aldrig hade han talat så våldsamt. Med ena handen höll han fast den gamle Bonnemort, han visade på honom som en eländets och sorgens fana, hvilken manade till hämnd. I snabba ordalag gick han tillbaka ända upp till den förste Maheu, han visade hela denna i grufvan utslitna familj, som bolaget hade ätit upp och som efter hundra års arbete nu var mera utsvulten än någonsin, och till jämförelse med denna familj framställde han sedan den välgödda styrelsen, som svettades pengar, hela bandet af aktieägare, som under ett helt sekel hade underhållits som glädjeflickor, utan att ha gjort något, endast njutit med sina kroppar. Var detta icke förskräckligt? En hel befolkning af människor, som son efter far förgicks nere i djupet, för att man skulle kunna muta ministrar, för att hela generationer af förnäma herrar och af borgarherrskap skulle kunna ge fester eller sitta och göda sig i spisel vrån. Han hade studerat gruf arbetarnas sjukdomar och lät dem alla passera revy med ohyggliga detaljer: blodbrist, skrofler, svart bronchitis, kväfvande astma, förlamande reumatism. Dessa eländiga stackare kastade man som föda åt maskinerna, man föste in dem i gruf-byarna som boskap. Men snart skulle spira upp en armé ur grufvornas djup, en skörd af medborgare, hvars sådd nu grodde och som en vacker solskensdag skulle spränga jordskorpan. Och då skulle man få se, om de skulle våga att erbjuda en pension af 150 francs efter fyrti års arbete åt en sexti års gubbe, som spottade stenkol och hvilkens ben voro svullna i följd af vattnet nere i gruf orterna. Ja, arbetet skulle kräfva räkenskap af kapitalet, af denne opersonlige, för arbetaren obekante gud, som satt hopkrupen någonstädes i sitt tabernakels mysterium, där han sög lifvet ur de uthungrade, som födde och gödde honom. Man skulle gå dit bort, man skulle väl till sist få se hans ansikte vid skenet af bränderna, man skulle dränka honom i blod, detta orena svin, denna ohyggliga afgud, fullproppad af människokött.

Han tystnade, men hans alltjämt i rymden utsträckta arm utpekade fienden — där borta, han visste icke hvar, från den ena ändan af jorden till den andra. Denna gång var massans bifallsskri så väldigt, att herrskapen i Montsou hörde det och sågo bortåt Vandame till, oroliga vid tanken på något fruktansvärdt ras. Nattfåglar höjde sig öfver skogen under den höga, klara himmeln.

Etienne ville nu sluta genast.

»Kamrater, hvad fatta ni för beslut?... Rösta ni för strejkens fortsättande?»

»Ja, ja!» tjöts det.

»Och hvilka åtgärder besluta ni?... Vårt nederlag är visst och säkert, om några fega stackare fara ned i grufvorna i morgon.»

Det liksom blåste upp till storm i rösternas svar:

»Död åt de fega!»

»Ni besluta alltså att återkalla dem till plikten och deras besvurna trohet ... Hör, hvad vi skulle kunna göra: infinna oss vid grufvorna, genom vår närvaro föra förrädarne därifrån, visa bolaget, att vi alla hålla ihop och hellre dö än gifva efter.»»Ja, ja, till grufvorna, till grnfvorna!»

Under hela tiden, han talade, hade Etienne sökt Catherine bland alla de bleka ansikten, som sorlade framför honom. Hon fanns säkert icke där. Men han såg hela tiden Chaval, som låtsade sig hångrina, medan han ryckte på axlarna, förtärd af afundsjuka och färdig att sälja sig för en smula af denna folkgunst.

»Och om det finns spioner bland oss, kamrater», fortsatte Etienne, »så må de akta sig, vi känna dem... Ja, jag ser kolbrytare från Vandame, som icke ha gått ifrån sin grufva...»

»Är det mig, du menar?» frågade Chaval med morsk min.

»Dig eller någon annan... Men eftersom du yttrar dig, så borde du begripa, att de, som äta, ha ingenting att skaffa med dem, som hungra. Du arbetar i Jean-Bart...»

En spefull röst af bröt:

»Åh, han arbetar!... Han har en kvinna, som arbetar för honom.»

Blossande röd, drog Chaval till med en svordom.

»Det var väl fan, är det förbjudet att arbeta?»

»Ja», skrek Etienne, »när kamraterna lida nöd för allas väl, då är det förbjudet att egoistiskt och fegt ställa sig på arbetsgifvarnes sida. Om strejken hade varit allmän, skulle vi ha varit herrar långt före detta ... Hade i Vandame en enda man bort fara ned, när arbetet var inställdt i Montsou? Det skulle bli knalleffekten, att arbetet afstannade i hela trakten, hos herr Deneulin lika väl som här... I Jean-Bart-grufvan är det bara förrädare, hör du, ni ä* allesammans förrädare.»

Omkring Chaval blef hopens hållning hotfull, knytnäfvar höjdes, och hot började att mumlas: Ned med honom! Han blef likblek. Men i sitt ursinniga begär att triumfera öfver Etienne fick han en tanke, som återgaf honom modet.

»Hör mig! Kom i morgon till Jean-Bart, så få ni se, om jag arbetar ... Vi förena oss med er, man har skickat mig att säga er detta. Man måste släcka eldarna, maskinisterna skola också strejka. Så mycket bättre, om pumpverken stanna, vattnet skall fördärfva grufvorna, allt blir totalt för-stördt!»

Nu fick han i sin tur ursinniga applåder, och själfve Etienne var öfver-flyglad. Talare efterträdde hvarandra på trädstubben, gestikulerade i oväsendet och kommo fram med vilda förslag. Det var trons vanvettiga utbrott, otåligheten hos en religiös sekt, som, trött att vänta på det utlofvade undret, beslöt sig för att ändtligen framkalla det själf. Hufvuden, som hungern beröfvat all tanke och besinning, sågo rödt, drömde om brand och blod midt i glorian af en apoteos, hvarur den universella lyckan steg upp.

Man knuffades och trängde på, hustru Maheu fann sig stå bredvid sin man, och bägge två, som icke längre ägde sitt sunda förnuft och rycktes med af den tysta förbittring, hvaraf de hade plågats under månader, yttrade sitt bifall åt Levaque, som bjöd öfver alla andre genom att fordra ingeniörernas hufvuden. Pierron hade försvunnit. Gubbarne Bonnemort och Mouque pratade båda på en gång, yttrande något oredigt och våldsamt, som ingen kunde uppfatta. På skoj skrek Zacharie, att man borde rifva ned kyrkorna, medan Mouquet med sitt bollträ i handen slog därmed mot marken bara föratt öka o väsendet. Kvinnorna rasade: hustru Levaque, med näf varna i

sidorna, stormträtte med Philoméne, som hon beskyllde för att ha skrattat. Mouquette talade om att göra gendarmerna tjänstodugliga genom att sparka dem på ett lämpligt ställe; gumman La Brulé, som örfilat upp Lydie, då hon träffade på henne utan både korg och salad, högg och slog omkring sig i tomma luften för alla de arbetsgifvares räkning, hvilka hon skulle ha velat ha tag på.

»Kamrater! Kamrater!» upprepade Etienne, alldeles förbi och hes af sina försök att få ett ögonblicks tystnad, för att man skulle kunna fatta ett bestämdt aftal.

Slutligen hörde de på honom.

»Kamrater, således i morgon bittida till Jean-Bart — är det öfverens-kommet?»

»Ja ja, till Jean-Bart. Ned med förrädarne!»

Dessa tretusen rösters orkan uppfyllde rymden och dog bort i månens klara sken.I.

Klockan 4 hade månen gått ned, och det var en mycket mörk natt. Alla människor sofvo ännu hos familjen Deneulin, det gamla tegelstenshuset låg tyst och mörkt med stängda dörrar och fönster, längst inne i den stora, illa vårdade trädgården, som skilde det från Jean-Bartgrufvan. Längs den andra långsidan af huset gick den ödsliga vägen till Vandame, en stor köping, gömd bakom skogen, på ett afstånd af cirka tre kilometer.

Deneulin, som var trött af att ha tillbragt en del af den föregående dagen nere i gmfvan, snarkade med näsan mot väggen, när han drömde, att man ropade på honom. Till sist blef han vaken, hörde verkligen en röst och skyndade att öppna fönstret. Det var en af hans gruffogdar, som stod i trädgården.

»Hvad står på?» frågade Deneulin.

»Herr Deneulin, det är uppror, hälften af karlarne vill icke arbeta och hindrar de andra från att gå ned i grufvan.»

Han förstod icke riktigt, ännu yrvaken och tung i hufvudet, som han var, samt berörd af den skarpa kölden som af en iskall dusch.

»Men så tvinga dem då för tusan att gå ned», stammade han.

»Det har nu stått på en timme», svarade fogden. »Då kommo vi på den tanken att gå efter er, herr Deneulin, som kanske är den enda, som kan förmå dem att ta reson.

»Bra, jag kommer.»

Han klädde sig raskt, numera fullt vaken och klar, men mycket orolig. Man skulle ha kunnat plundra hela huset, utan att hvarken köksan eller betjänten ens hade rört på sig. Men på andra sidan förstugan hviskade oroliga röster, och när han gick ut, såg han dörren till sina döttrars rum öppnas, och båda två trädde ut, klädda i hvita morgonrockar, som de hade kastat på sig.

»Hvad står på, pappa?»

Den äldre, Lucie, var redan tjugutvå år, storväxt, mörk och med stolt utseende; medan Jeanne, den yngre, som nyss fyllt nitton år, var liten, blond, täck och behagfull.

»Inte något farligt», svarade han för att lugna dem. »Det tycks vara bråkmakare som stimma därborta. Jag skall gå och se efter.»

Men detta satte flickorna sig emot, de ville inte låta honom gå, förrän han hade fått något värmande i sig. Annars skulle de bara få hem honom sjuk, med magen förstörd, som vanligt. Han stretade emot och bedyrade, att han hade alldeles för brådtom.»Hör du pappa», sade till sist Jeanne och hängde sig kring hans hals, »du skall dricka ett litet glas rom och äta ett par biskvier; annars hänger jag kvar på det här sättet, och då blir du tvungen att ta mig med dig.»

Han måste foga sig, fast han svor på, att biskvierna skulle fastna i halsen på honom. Flickorna skyndade ned före honom med hvar sitt ljus i handen. I matsalen där nere skyndade de att servera honom; den ena slog upp rom, den

andra skyndade ut i skafferiet efter en påse med biskvier. Enär de som mycket unga hade förlorat sin mor, hade de uppfostrat sig på egen hand, tämligen illa, bortskämda af fadern. Den äldre drömde om att få uppträda på scenen som sångerska, och den yngre var förtjust i att måla med en djärfhet i smak, som skilde henne från andra. Men när man i följd af stora affärsbekymmer hade måst dra in på staten, hade dessa flickor, som tycktes så extravaganta, plötsligt förvandlats till mycket förståndiga och förslagna husmödrar, hvilkas blick i räkenskaperna upptäckte fel på några centimer.

»Ät, pappa!» uppmanade Lucie.

När hon märkte, hur han sjönk i funderingar och satt tyst och dyster, greps hon åter af fruktan.

»Det är således allvarsamt, efter du ser ut så där?... Vi stanna hemma hos dig, man kan reda sig oss förutan vid den där frukosten.»

Hon talade om en utflykt, som var tilltänkt till denna morgon. Fru Hennebeau skulle med sin kalesch först åka till familjen Grégoire för att hämta Cécile, sedan skulle hon komma och hämta dem, hvarefter allihopa skulle åka till Marchiennes för att äta frukost på Les Forges, dit direktörens fru hade bjudit dem. Det var ett tillfälle att bese verkstäderna, masugnarna och smältugnarna.

»Ja, säkert stanna vi hemma», förklarade Jeanne i sin ordning.

Men han blef förargad.

»Jo, det var också en idé! Jag upprepar, att det är ingenting farligt... Jag ber er att krypa till kojs igen och sedan vara klädda till klockan nio, såsom det är öfverenskommet.»

Han kysste dem och skyndade sin väg. Man hörde ljudet af hans steg dö bort på trädgårdens frusna mark.

Jeanne satte noga korken i rombuteljen, medan Lucie låste in biskvi-påsen. Rummet företedde den kalla snyggheten hos matsalar, där man har ett magert bord. Bägge två begagnade sig af denna tidiga morgonvisit där nere för att titta efter, om något hade kvällen förut blifvit läm-nadt kvar i oordning. En servett låg kvar framme; betjänten skulle få snubbor. Sedan gingo de omsider dit upp igen.

Medan han tog kortaste vägen längs köksträdgårdens smala gångar, tänkte Deneulin på sin hotade förmögenhet, på andelen i Montsou, denna miljon, hvilken han hade frigjort i hopp om att tiodubbla den, men som nu var utsatt för så stora risker. Det var en oafbruten följd af otur. Om det blef strejk äfven hos honom, så var det förbi med honom. Han öppnade en liten grind; i den svarta natten kunde man ana grufbyggnaderna genom ett ännu djupare mörker, däri några lampor tindrade som stjärnor.

Jean-Bart var icke af samma betydenhet som Voreux, men den nya inredningen hade gjort den till en vacker gruf va, efter hvad ingeniöremasade. Man hade inte nöjt sig med att utvidga schaktet med halfannan meter och att sänka det ända till 708 meters djup; man hade också utrustat det på nytt, med ny maskin, nya hissburar — en helt ny materiel enligt gruf-vetenskapens senaste förbättringar; ja, man kunde till och med finna en viss sträfvan efter prydlighet till och med i byggnaderna. Pumpverket hade placerats öfver det andra schaktet i den gamla grufvan Gaston-Marie, hvil-ket enkom bibehållits för länspumpningen. Jean-Bart hade, på ömse sidor om uppfordringsschaktet, blott två schakt till, ett för en ångventilator och ett för stegarna.

Chaval var den förste, som hade infunnit sig, redan klockan 3 på morgonen, och förledt kamraterna till att lägga ned arbetet i Jean-Bart genom att intala dem, att de måste göra på samma sätt som kamraterna i Montsou och begära en förhöjning af fem centimer per grufvagn. Snart hade de 400 arbetarne, som hade sin sysselsättning nere i grufvan, strömmat från baracken ut i mottagningssalen under tumult, med häftiga åtbörder och utrop. De, som ville arbeta, stodo där barfota samt höllo sin lampa, med skyffeln eller hackan under armen, medan de andra, fortfarande med träskorna på och en öfverrock kastad öfver axeln för den stränga köldens skull, spärrade schaktet. Fogdarna hade skrikit sig hesa på sina försök att få någon ordning och på sina böner, att de skulle vara förnuftiga och inte hindra dem, som voro arbetsvilliga, från att arbeta.

Men när Chaval fick syn på Catherine, klädd i byxor och i tröja och med hufvudet insnördt i den blå hufvan, blef han ytterst uppbragt. När han steg upp, hade han på brutalt sätt ålagt henne att ligga kvar. Men förtviflad öfver denna arbetsnedläggelse, hade hon ändå följt efter honom; ty aldrig gaf han henne några pengar, och ofta måste hon betala för både sig och honom, och hur skulle det gå, om hon inte längre förtjänade något? Fruktan för en sak ansatte henne ständigt — fruktan för ett offentligt hus i Marchiennes, där vagnskjuterskor, som saknade bröd oclrtak öfver hufvud, brukade sluta.

»Hvad i helvete ska' du göra här?» skrek Chaval.

Hon stammade något om, att hon inga pengar hade och att hon ville arbeta.

»Jaså, din slyna, du sätter dig upp emot mig!... Gå genast hem, eller också ska* jag sparka dig hem!»

Hon drog sig rädd tillbaka, men hon gick icke därifrån, ty hon ville se, hvilken vändning alltihop skulle ta.

Deneulin kom utför trappan till sorteringshuset. Trots lampornas svaga sken öfverskådade han med ett snabbt ögonkast hela scenen, denna i mörker dränkta, larmande folkhop, däri han kände igen hvartenda ansikte. I det nya, ännu prydliga skeppet väntade det afstannade arbetet. Det hade tagits ut knappt åtti lampor, de andra flammade inne i lamprummet. Men säkert skulle ett ord af honom vara nog för att arbetets hela rörliga lif skulle börja på nytt.

»Nå, hvad står på, mina barn?» frågade han med högljudd röst. »Hvad är det, som gör er missnöjda? Säg mig det, vi skola nog bli öfverens.»

Vanligtvis visade han sig faderlig mot sitt folk, fastän han kräfde mycket arbete. Myndig och häftig i sitt sätt, sökte han först att vinna demgenom en fryntlighet, hvari man kunde förnimma något, som liknade trumpetstötar. Han gjorde sig ofta omtyckt; framför allt respekterade arbetarna i honom den modige mannen, som ständigt och jämt var hos dem nere i gruforterna, och som var den förste i faran, så snart någon olyckshändelse satte skräck i grufvan. Två gånger efter gasexplosioner hade man fått hissa ned honom på ett under armarna bundet tåg, när till och med de modigaste hade ryggat tillbaka.

»Seså», fortfor han, »ni vill väl inte, att jag skall få ångra, att jag har gått i borgen för er? Ni vet, att jag undanbad mig en postering af gendarmer ... Tala nu helt lugnt, jag hör er.»

Alla tego nu helt förlägna och drogo sig undan från honom; men till sist var det Chaval, som tog till orda:

»Jo se, herr Deneulin, vi kunna inte fortsätta att arbeta, vi måste ha fem centimer mera per grufvagn.»

Han tycktes förvånad.

»Hvad för något? Fem centimer! Hvarför kommer ni med denna begäran? Jag beklagar mig ju inte öfver er för timring, jag vill inte, som styrelsen i Montsou, införa någon ny aflöningsberäkning.»

»Det är möjligt, men kamraterna i Montsou ha i alla fall rätt. De gå inte in på beräkningen och de fordra en förhöjning af fem centimer, för det går inte för sig att arbeta ordentligt med de nuvarande ackorden... Vi måste ha fem centimer mera, eller hur, kamrater?»

Det hördes instämmande röster, och oväsendet började på nytt, med häftiga åtbörder. Småningom närmade sig åter alla och bildade en trång krets.

Det flammade till i Deneulins ögon, medan han, som ville föra ett kraftigt regemente, knöt ihop näfven af fruktan för, att han skulle kunna ge vika för frestelsen att hugga en af dem i nacken. Han ville nu hellre diskutera och tala förnuft.

»Ni vill ha fem centimers förhöjning; jag medger, att det är arbetet värdt. Men jag kan inte ge er dem. Om jag gjorde det, skulle det helt enkelt vara ute med mig... Lären er förstå, att jag måste lefva, för att ni sk’a kunna lefva. Och hur det går med mig, det vet jag inte, den minsta ökning af produktionskostnaden skulle komma mig att gå öfver ända. För ett par år sedan, vid senaste strejken, kommer ni ihåg, att jag då gaf efter? Då kunde jag det

ännu. Men denna stegring af arbetslönen har icke förty varit ruinerande, ty det är nu två år, jag kämpat med ständiga svårigheter... I dag skulle jag hellre genast stänga butiken än att nästa månad inte veta, hvar jag skulle ta pengar ifrån till af löningen åt er.»

Chaval skrattade elakt midt i ansiktet på denne husbonde, som talade så öppet med dem om sina affärer. De andra slogo ned hufvudet, envisa, tviflande och utan att kunna få i sitt hufvud, att en arbetsgifvare icke förtjänade miljoner på sina arbetare. Då vidhöll Deneulin med bestämdhet sina påståenden. Han talade om sin strid mot Montsou, som alltid låg på lur, färdig att sluka upp honom, om han en vacker dag var nog dum att bryta halsen af sig. Det var en vild konkurrens, som tvingade honom till att på allt sätt göra besparingar, så mycket mera som det stora djupet i Jean-Bart för honom ökade uppfordringskostnaden, hvilket ogynnsammaförhållande näppeligen motvägdes af kollagrets betydliga mäktighet. Aldrig skulle han vid senaste strejken ha höjt arbetslönen, om han inte hade varit tvungen att göra detsamma som Montsou, af fruktan att se sitt folk öfverge honom. Och han hotade dem med hvad som komma skulle; tänk, hvilket fint resultat för dem, ifall de tvunge honom att sälja och de då finge gå under Montsoustyrelsens förfärliga ok! Han, för sin del, han tronade inte långt borta i ett okändt tabernakel; han var icke en sådan där aktieägare, som af lönar direktörer för att preja och skinna arbetaren och som denne aldrig har sett; han var en riktig arbetsgifvare, som vågade något annat än sina pengar; han satte in sin intelligens, sin hälsa, sitt lif i företaget. Ett afstannande af arbetet skulle bli hans död, helt enkelt, ty han hade inte något upplag, men måste i alla fall utföra orderna. Å andra sidan kunde inte kapitalet, som var nedlagdt i materielen, ligga dödt. Hur skulle han kunna fylla sina förbindelser, hvem skulle betala räntorna på de belopp, som hans vänner hade anförtrott honom? Det skulle bli bankrutt.

»Så är det, mina hederliga vänner!» tilläde han, i det han slutade. »Jag önskar, att jag kunde öfvertyga er. Man fordrar inte, att en människa skall ta lif ve t af sig själf, eller hur? Och antingen jag skulle ge er dessa fem centimer eller låta er strejka, så är det detsamma, som om jag skure halsen af mig.»

Han slutade. Ett knotande sorl gick genom hopen. En del af arbe-tarne tycktes tveka, och flera närmade sig åter schaktet.

»Alla böra åtminstone ha sin fulla frihet», sade en gruffogde ... »Hvilka är det, som vilja arbeta?»

Catherine var en bland de främsta, som hade trädt fram. Men ursinnig stötte Chaval henne tillbaka och skrek:

»Vi äro allesammans öfverens; det är bara kräk, som öfverge kamraterna!»

Hädanefter tycktes all förlikning omöjlig. Skriken började på nytt, man knuffade undan karlarne från schaktet så våldsamt, att man höll på att krossa dem mot väggarna. Ett ögonblick sökte Deneulin i sin förtviflan att kämpa ensam, att med våld betvinga denna hop; men det var en gagnlös galenskap, han måste dra sig tillbaka. Och några ögonblick satt han på kolemottagarens kontor, andlös hopsjunken på en stol, så förtviflad öfver sin vanmakt, att han icke fick den minsta ingifvelse. Omsider lugnade han sig och sade till en uppsyningsman att gå efter Chaval; och när denne sistnämnde hade samtyckt till samtalet, afskedade Deneulin med en gest alla de andra.

»Låt oss vara ensamma.»

Deneulins afsikt var att komma under fund med, hvad denne gök egentligen hade i sinnet. Allt ifrån de första orden fann han, att mannen var fåfäng, förtärd af lidelsefull afund. Då tog Deneulin honom med smicker, låtsade förvåning öfver, att en så utmärkt arbetare som han på detta sätt blottställde sin framtid. Så till förståendes, att Deneulin länge hade haft ögonen fästa på honom i och för en snabb befordran och han slutade med att utan omsvep erbjuda Chaval att utnämna honom till gruf fogde längre fram. Chaval hörde tyst på honom, först med knutna näfvar, men småningom lät han dessa slappas. Stridiga tankar rörde sig i hans hjärna: omhan envist fasthölle vid strejken, blefve han därvidlag inte något annat än Etiennes närmaste man, medan däremot nu ett annat mål röjde sig för hans ärelystnad, nämligen att komma upp bland förmännen vid grufvan. Högmodets feberhetta steg honom åt hufvudet och berusade honom. För resten skulle nog numera den skara strejkande, som han väntat från Montsou ända sedan tidigt i morse, inte komma vid denna tid; den hade blifvit uppehållen genom något förhinder, kanske gendarmerna; det var på tid att underkasta sig. Men icke desto mindre skakade han

afböjande på hufvudet, han spelade den omutlige och slog sig indignerad häftigt för sitt bröst. Utan att för herr Deneulin nämna något om det möte, han hade stämt med de strejkande i Montsou, lofvade han att lugna kamraterna och förmå dem att gå ned i grufvan.

Deneulin höll sig i skymundan, till och med fogdarna visade sig icke. Under en timme hörde de Chaval orera och diskutera, stående på en gruf-vagn i mottagningssalen. En del af arbetarne hvisslade ut honom, 120 man gingo sin väg, förbittrade och fasthållande vid det beslut, som han hade förmått dem att fatta. Klockan var redan öfver sju, dagen grydde, en klar, frisk, frostig dag. Och plötsligt sattes grufvan åter i gång, det afstannade arbetet började igen. Det var först maskinen, hvars vefstakar döko ned, rullande på och af stålkablama på skifvorna. Under signalernas larm började sedan nedstigningen, hissburarna fylldes, sjönko ned i djupet och kommo upp igen, schaktet slukade sin vanliga ranson.

»Hvad fan står du där och fånar efter?» skrek Chaval till Catherine, som stod och afbidade sin tur. »Gå ner, stå inte här och häng!»

När fru Hennebeau klockan nio kom åkande med Cécile, fann hon Lucie och Jeanne fullt färdiga och mycket eleganta, trots att deras toaletter hade ändrats väl ett tjog gånger. Deneulin blef förvånad, när han fick se Négrel, som till häst följde vagnen. Jaså, voro då också herrar med? Fru Hennebeau förklarade med sin moderliga min, att man hade skrämt upp henne, vägarna voro fulla af otrefliga figurer, påstods det, och hon tyckte det var bäst att ha en försvarare med sig. Négrel lugnade dem skrattande; ingenting farligt: liksom alltid skräflare, som hotade, men inte en enda, som skulle våga slå in ett fönster. Ännu glad öfver sin framgång, berättade Deneulin om den undertryckta revolten vid Jean-Bartgnifvan. Nu sade han sig vara fullkomligt lugn. Och medan de unga damerna stego upp i vagnen på vägen till Vandame, gladde de sig alla åt den härliga dagen, utan att ana det ihållande sorlet, som växte och svällde på slätterna, långt i fjärran — det folk i anmarsch, hvars hastiga steg de skulle ha hört, ifall de hade tryckt örat mot marken.

»Det är alltså öfverenskommet?» upprepade fru Hennebeau. »Ni kommer och hämtar era döttrar i kväll och äter middag med oss... Fru Grégoire har också lofvat mig att komma och hämta Cécile.»

»Räkna på mig», svarade Deneulin. fT i

Vagnen rullade i väg åt Vandame till, Jeanne och Lucie hade lutat sig ut för att ännu en gång le mot fadern, som stod kvar vid vägkanten, medan Négrel ridderligt trafvade efter de flyende hjulen.

Man åkte genom skogen och tog vägen från Vandame till Marchiennes. När man närmade sig Tartaret, frågade Jeanne fru Hennebeau, om honkände till Gröna kullen, men fast hon redan hade vistats i trakten under fem år, tillstod hon, att hon aldrig hade kommit åt detta håll. Då tog man en omväg. Tartaret, som låg i skogens bryn, var en ouppodlad hed af vulkanisk ofruktbarhet, under hvilken sedan århundraden tillbaka brann en stenkolsgrufva, som hade råkat i brand. Saken förlorade sig i en legend, grufarbetarne i trakten berättade en historia därom: eld från himmeln föll ned öfver detta Sodom i jordens innandöme, där vagnskjuterskorna sölade sig i afskyvärda laster och än i dag brunno dessa i djupet af detta helvete. Midt på denna Tartarets fördömda hed höjde sig, som ett den eviga vårens under, Gröna kullen med sina ständigt grönskande gräsmattor, sina bokar, hvilkas löf oaflåtligt förnyades, sina fält, där ända till tre skördar mognade. Det var ett naturligt drifhus, som eldades upp af branden i de djupa flöt-serna. Aldrig låg snö kvar där. Denna ofantliga bukett af grönska bredvid skogens aflöfvade träd var utslagen på denna decemberdag, utan att frosten kommit ens dess bladverks kanter att skifta i rödt.

Kaleschen rullade snart fram öfver slätten. Négrel gycklade med legenden och förklarade, att det mycket ofta uppstod brand i djupet af en grufva genom koldammets »jäsning»; kunde man icke göra sig till herre öfver elden, så brann den så godt som i all evighet. Men han tystnade, ty under senaste minuterna mötte vagnen oupphörligen skaror af grufarbetare. Tysta gingo de förbi, med sneda blickar stirrande på denna lyx, som tvang dem att gå ur vägen. Deras antal ökades alltjämt, hästarna måste gå steg för steg på den lilla bron öfver Scarpe. Hvad stod på, eftersom dessa människor på detta sätt voro ute och drefvo på vägarna? Fruntimmerna blefvo rädda, och Négrel

började att befara något bråk på den i denna åt oro och ängslan hemfallna bygd; och det kändes som en lättnad, när man omsider kom fram till Marchiennes. Under en sol, som tycktes förkväfva dem, släppte smältugnarnas batterier och masugnarnas torn ut rökmoln, hvilkas evinnerliga sot regnade i luften.

II.

Catherine hade redan i en timme hållit på att i Jean-Bart skjuta fram grufvagnar till hållplatsen; hon badade så i svett, att hon måste stanna ett ögonblick för att torka sig i ansiktet.

Längst in i orten, där han högg i flötsen tillsammans med kamraterna i arbetslaget, förundrade sig Chaval öfver, att han icke längre hörde hjulens mullrande. Lamporna brunno dåligt, koldammet hindrade en ifrån att se.

»Hvad står på?» ropade han.

När hon svarade honom, att hon säkert skulle smälta i svett och att hon höll på att förgås, svarade han ursinnigt:

»Ditt nöt, gör som vi, ta af dig linnet!»Det var på 708 meters djup, i grufvans norra del, första stollen i flötsen Desirée, på tre kilometers afstånd från uppfordringsplatsen. När traktens grufarbetare talade om denna del af grufvan, bleknade de och sänkte rösten, som om de skulle ha talat om helvetet, och oftast inskränkte de sig till att bara ruska på hufvudet, såsom människor, hvilka hälst icke alls ville tala om denna glödande brasa här nere i djupet. Allteftersom stollgångarna drefvos längre mot norr, närmade de sig Tartaret och trängde fram genom den inre brand, som kalcinerade klipporna uppe i dagen. Där man nu hade nått fram, hade orterna en medeltemperatur af 45 grader.

Catherine, som redan hade tagit af sig tröjan, tvekade, men så tog hon också byxorna af sig; och med nakna armar och ben samt linnet hållet ihop öfver höfterna med ett rep, liksom en blus, började hon åter att skjuta sin vagn.

»Det blir då i alla fall bättre på det här sättet», sade hon med hög röst.

Vid ombytet, 80 meter ifrån brytningsorten, tog en annan vagnskju-terska hand om vagnen och sköt den 80 meter längre bort till foten af det sluttande planet, för att af den, som där tog emot den, skickas i väg jämte dem, som kommo ned där uppifrån.

»Kors, det var sjutton, hvad du är ogenerad», sade kvinnan, som af löste Catherine, en mager änka på tretti år, då hon såg, att Catherine var i bara linnet. »Jag kan inte göra så där, pojkslynglarna vid planet förarga mig med sina svinaktigheter.»

»Ah, karlarne», svarade den unga flickan, »dem gör jag en konst i, jag plågas alldeles för mycket.»

Hon gaf sig åter i väg, skjutande framför sig en tom grufvagn. Men det värsta var, att i denna bottenväg var det ännu en annan omständighet, som förenade sig med närheten af Tartaret för att göra hettan olidlig. Man gick fram längs utefter gamla arbeten, en öfvergifven grufgång i Gaston-Marie, mycket djupt ned, där för tio år sedan en explosion af grufgas hade satt flötsen i brand, och denna brann fortfarande bakom den lermur, som hade blifvit uppförd och ständigt underhölls för att begränsa förstörelsen. Elden hade bort slockna af brist på luft, men det fanns säkert okända luftströmmar, som höllo den vid lif; den hade nu fortfarit i tio år och hettade upp lermuren, som man hettar upp tegelstenarna i en ugn, så att man blef nästan svedd, när man gick fram där. Längs denna mur, en sträcka af mera än etthundra meter, skötos grufvagnarna fram i en temperatur af 60 grader.

Efter ett par turer höll Catherine åter nästan på att kväfvas. Lyckligtvis var vägen bred och bekväm här i flötsen Desirée, som var en af de mäktigaste i trakten. Lagret var en meter och nittio centimeter, arbetarne kunde stå, medan de höggo ut kolet. Men de skulle hellre ha arbetat i någon förvriden ställning, om det blott hade varit en smula svalare.

»Nå, sofver du?» frågade Chaval häftigt, så snart han inte längre hörde Catherine röra sig. »Är det en så'n krake, som man skaffat mig på halsen? Fyll du bara din vagn och åk i väg!»

fel Hon stod nedanför brottet, stödd på sin skyffel och hon kände ett häftigt illamående, medan hon såg på dem

alla med slö min utan att lyda. Hon urskilde dem oredigt vid lampornas rödaktiga sken, fullständigt nakna som djur, så nedsmorda af svett och kol, att deras nakenhet icke alls generadehenne. Det var mörkrets gärningar, apryggar, som spändes, en infernalisk syn af rödsvedda lemmar, som sletos ut under dofva hugg och kvidan. Men de urskilde säkert henne bättre, ty hackorna upphörde att knacka, och de skämtade med henne, därför att hon hade tagit af sig byxorna.

»Akta dig, du förkyler digl»

»Det är bussiga ben hon harl Det räcker nog till för två, eller hur, Chaval?»

»Det får man lof att titta på. Lyft upp, högre, ännu högre!»

Utan att bli förargad öfver skämtet, for Chaval åter ut mot henne.

»Så är det, ta* mig tusan!... Är det fråga om svinaktigheter, då duger hon... Där skulle hon kunna stå och höra på till i morgon 1»

Med svårighet hade Catherine tagit sig för att fylla sin vagn och så sköt hon bort den. Grufgången var för bred, för att hon skulle kunna stödja sig mot båda sidor af förtimringen, hennes nakna fötter vredo sig i spåren, där de sökte en stödjepunkt, medan hon långsamt skred framåt, med armarna styft framsträckta och liksom afbruten i veka lifvet. När hon gick utefter lermuren, började eldpinan på nytt, svetten lackade genast af hela hennes kropp i stora droppar, som ett slagregn. Hon hade knappt hunnit trejdedelen, då hon dröp af svett, så att hon icke kunde se, äfven hon söIad af svart smuts. Hennes trånga linne var som doppadt i bläck, klibbade fast vid huden och åkte genom benens rörelser upp ända till höfterna; det snodde sig så smärtsamt omkring henne, att hon åter måste stanna med arbetet.

Men hvad gick det åt henne i dag? Aldrig hade hon känt sig så skral på benen. Det måste bero på dålig luft. Längst inne i denna aflägsna ort var det inte något luftdrag. Man inandades allehanda slags dunster, som med ett sakta susande ljud strömmade fram ur kolet och som ibland voro så ymniga, att lamporna icke ville brinna, för att nu icke tala om grufgasen, som man inte längre frågade efter, i sådan myckenhet blåste flötsen den in i näsan på arbetarna. Hon kände väl till den, denna dåliga luft, denna döda luft, som grufarbetarna säga. Hon hade ända sedan sin barndom slukat så mycket af den, att hon förundrade sig öfver, att hon nu stod så illa ut med den, med brus i öronen och brännande hals.

Hon orkade icke längre något och kände ett behof att ta af sig linnet. Det blef en ren tortyr för henne, detta linne, hvars minsta veck skar in i huden på henne och brände henne. Hon sökte dock att låta bli och ville skjuta vidare, men blef tvungen att räta upp sig. Med föresats att åter ta det på sig vid ombytet, tog hon hastigt af sig allt, repet och linnet, med sådan feberifver, att hon skulle ha slitit huden af sig, ifall hon hade kunnat. Och naken, ömklig, förnedrad till att trafva framåt likt en djurhona, som söker sitt lifsuppehälle på smutsiga landsvägar, knogade hon på vidare, med baken nedsmord af sot och smutsig upp på magen som ett åkarsto. På alla fyra sökte hon att skjuta vagnen fram.

Men hon blef förtviflad, det gaf henne ingen lindring att vara naken. Hon sjönk ned på knäna. Lampan, som kilats fast i kolet på grufvagnen, tycktes slockna. Bara afsikten att skrufva upp dess veke stod klar för henne i alla hennes förvirrade föreställningar. Två gånger ville hon undersöka den och när hon ställde den framför sig på marken, såg hon den bäggegångerna blekna, liksom om den skulle ha saknat luftdrag. Plötsligt slocknade lampan. Då störtade allt ned i mörkrets djup, en kvarnsten snurrade rundt i hennes hufvud, hennes hjärta mattades och upphörde att slå, i sin tur bedöfvadt genom den ofantliga trötthet, som kom hennes lemmar att domna. Hon hade kastat sig baklänges och i den kväfvande luften järns med marken kämpade hon med döden.

»Jag tror ta* mig tusan, att hon fortfarande går och latar sig», brummade Chavals röst.

Han stod och lyssnade uppe i flötsen, men hörde inte något buller af hjulen.

»Nå, Catherine, din förbannade konal»

Rösten dog bort i fjärran, i den svarta stollgången, och icke det minsta ljud svarade.

»Vill du, att jag skall komma och sätta fart på dig?»

Inte en rörelse, alltjämt samma dödstystnad.

Ursinnig gick Chaval ned ur orten; han sprang med lampan så häftigt, att han höll på att stupa öfver Catherines kropp, som spärrade vägen. Häpet gapande, stannade han och såg på henne. Hvad var det fatt med henne? Det var väl åtminstone inte någon tillställning för att få ta sig en lur? Men hans lampa, som han hade sänkt ned för att lysa henne i ansiktet, höll på att slockna; han lyfte upp den och sänkte den åter — och till sist begrep han: det måste vara dålig luft. Hans häftighet var försvunnen, grufarbe-tarens hängifvenhet vaknade inför en kamrat i fara. Han ropade, att man skulle ge honom hennes linne och han tog den nakna, afsvimmade flickan på sina armar och lyfte upp henne så högt som möjligt. När man hade kastat deras kläder öfver hans axlar, satte han i väg att springa, hållande sin börda med den ena handen och de båda lamporna med den andra. De långa stollgångarna rullade upp sig, han rusade med full fart framåt, vek af än åt höger, än åt vänster, skyndande att söka lifvet i slättens isande vind, som ventilatorn pustade ut. Ljudet af ett källsprång häjdade honom till sist, porlandet af ett framsilande vatten, som rann ned utefter klippan. Han befann sig vid en korsväg för en stor utfordringsort, som förr i världen förmedlade förbindelsen med Gaston-Marie. Där blåste ventilationen som en stormvind, och där var så kallt, att han skakades af en rysning, när han hade satt sig ned på marken mot förtimringen, medan hans älskarinna alltjämt var medvetslös och låg med slutna ögon.

»Catherine, se så, för fan, inte några dumheter. Res på dig lite, så att jag kan få doppa det här i vattnet.»

Han blef förskräckt öfver att se henne så svag. Han doppade emellertid sin skjorta i källådran och baddade henne i ansiktet. Hon var som en död, redan begrafd djupt nere i jorden, med den sent utvecklade flickans spensliga, klena kropp, hvars former ännu icke hade nått sin mogna utveckling. Så lopp en skälfning öfver hennes barnsliga barm, öfver hennes mage och lår, en eländig, i förtid utblommad flickstackares lår. Hon slog upp ögonen och stammade:

»Jag fryser.»

»Så mycket bättre!» skrek Chaval, något lugnad.

Han började att klä på henne, drog lätt på linnet, men svor öfver, attdet var så besvärligt att ta på henne byxorna, ty hon kunde icke hjälpa till mycket. Hon var fortfarande bedöfvad, kunde icke fatta, hvarken hvar hon befann sig eller hvarför hon var naken. När hon började att minnas, blygdes hon. Hur hade hon vågat ta af sig allt? Hon frågade honom: hade man sett henne på detta sätt, utan ens så mycket som en näsduk om midjan för att skyla sig? Han, som nojsade och skojade, hittade på historier och berättade, att han hade burit henne dit mellan alla kamraterna, som bildade häck. Det var då också en idé, att hon hade lydt hans råd och satt upp stussen i vädret. Sedan bedyrade han henne, att kamraterna inte kunde veta, om hon var rund eller platt där bak, så fort hade han gnott i väg med henne.

»Men för tusan, här fryser jag ihjäl», sade han och klädde på sig i sin ordning.

Hon hade aldrig sett honom så snäll. Vanligtvis fick hon, ifall han sade henne ett vänligt ord, genast hålla till godo med ett par dumheter. Det skulle ha varit så skönt att lefva i sämja. Under sin förintande trötthet fylldes hon af ömhet. Hon smålog mot honom och hviskade:

»Kyss mig!»

Han kysste henne, han lade sig ned bredvid henne i afvaktan på, att hon skulle bli i stånd att gå.

»Ser du», sade hon, »det var orätt af dig att skrika där borta, ty jag förmådde verkligen icke mera. I orten ha ni det mindre hett; men om du visste, hur kokhett det är i stollen!»

»Åh, ja visst», sade han, »man skulle ha det mycket bättre uppe under trädens skugga... Du har det svårt, min lilla tös, med att arbeta där nere, det förstår jag nog.»

Hon blef så rörd af att höra honom medge detta, att hon sökte spela duktig.

»Ah, det är ett tillfälligt illamående. Och så är luften i dag så förgiftad. Men du skall strax få se! När man måste arbeta, så arbetar man, eller hur? För min del, skulle jag hellre förgås än ge tappt.»

Det blef tyst. Han höll henne om lifvet och tryckte henne mot sitt bröst, för att hindra henne från att bli dålig igen. Och fast hon redan kände sig nog stark att återvända till arbetet, glömde hon sig dock kvar med förtjusning.

»Men», fortsatte hon helt sakta, »jag önskade så gärna, att du vore mera snäll och vänlig ... Ja, man är så nöjd, när man älskar hvarandra en smula.»

Hon började att sakta gråta.

»Men jag älskar dig ju, eftersom jag har tagit dig till mig.»

Hon svarade blott med en skakning på hufvudet. Det var ju så ofta, som män togo sig kvinnor, bara för att ha en sådan och utan att det minsta fråga efter deras lycka. Hennes tårar runno hetare; det gjorde henne för-tviflad att tänka på det sköna lif, hon nu skulle ha fört, om hon hade träffat på en annan ung man, hvars arm hon alltid skulle ha känt på detta sätt sluten kring sitt lif. En annan? Och den otydliga bilden af denne andre trädde fram i hennes djupa rörelse. Men det var förbi, och nu hade hon blott den önskan, att få ända till slutet lefva tillsammans med denne man, endast han icke ville fara så hårdhändt fram med henne.»Ack, försök därför», sade hon, »att ibland vara sådan som nu.»

Snyftningar kväfde hennes röst, och han kysste henne än en gång.

»Så dum du är!... Jag svär, att jag skall vara snäll. Jag är i alla fall inte styggare än någon annan.»

Hon såg på honom och började åter att le under tårar. Han hade kanske rätt, ty lyckliga hustrur träffade man ju sällan på. Fast hon inte litade på hans ed, hängaf hon sig åt glädjen att se honom så älskvärd. Herre Gud, om detta kunde fortfara! Bägge två hade åter slutit sig till hvar andra i en lång omfamning, då ljudet af steg åter förmådde dem att sätta sig upp. Tre kamrater, som hade sett dem skynda förbi, kommo för att få reda på, hur det var fatt.

Man följdes åt tillbaka. Klockan var nära tio, och man åt frukost i en sval vrå, innan man åter skulle börja svettas längst in i orten. Men just som de hade gjort slut på den dubbla smörgåsen, det s. k. elddonet, och skulle ta sig en klunk kaffe ur flaskan, blefvo de oroade genom något sorl eller buller från de långt bort belägna arbetsplatserna. Hvad stod på? Var det åter någon olycka? De reste på sig och började att springa. Kolhuggare, vagnskjuterskor, tågpojkar stötte tillsammans med dem i hvarje ögonblick; men ingen visste något, alla bara skr eko, att det måtte vara en stor olycka. Efter hand fattades hela grufvan af förfäran, vettskrämda skuggor döko fram i grufgångarna, lyktorna dansade och ilade fram i mörkret i långa rader. Hvar var det? Hvarför sade man dem inte det?

Plötsligt skyndade en gruffogde fram, ropande:

»Man skär af hisskablarna! Man skär af hisskablarna!»

Då bröt paniken lös. Det blef ett ursinnigt galopp genom de mörka grufgångarna. De tappade alldeles hufvudet. Hvarför skar man af kablarna, och hvem skar af dem, när människorna voro nere i grufvan? Detta var något vidunderligt.

Men en annan fogdes röst skallade och dog åter bort:

»Arbetarne från Montsou skära af hisskablarna! Alla upp ur grufvan!»

När han hade fullt fattat, hvad som var på färde, häjdade Chaval tvärt Catherine. Tanken på, att han, om han ginge upp, skulle där uppe träffa arbetarne från Montsou, betog hans ben rörelseförmågan. Den hade alltså kommit, denna skara, som han trodde vara i gendarmernas våld! Ett ögonblick tänkte han på att vända om och stiga upp genom Gaston-Marie; men där förekom ju icke längre någon uppfordring. Han svor, han tvekade, dolde sin rädsla, medan han upprepade, att det var dumt att springa så här. Man skulle väl inte lämna dem kvar i

grufvan!

Gruf fogdens röst ljöd åter på närmare håll:

»Alla upp ur grufvan! Till stegarna! Till stegarna!»

Och Chaval rycktes med af kamraterna. Han knuffade på Catherine och trätte på henne, för att hon inte sprang nog fort. Hon ville då, att de skulle bli ensamma kvar i grufvan och svälta ihjäl? Ty banditerna från Montsou voro i stånd att slå sönder stegarna utan att vänta på, att folket kom upp. Detta gemena antagande gjorde dem alla fullständigt ifrån sig, det blef ett ursinnigt virrvarr i gångarna, en vild rusning af galningar om hvem som skulle komma först och gå upp före de andra. Några skreko, att stegarna voro sönderslagna, och att ingen skulle komma upp. Och när

13 Zola, Dagbräckning.de började att i förskräckta grupper komma ut i burlastningssalen, nästan kastade de sig handlöst ut i af grunden: de rusade till schaktet och klämdes sönder och samman i den trånga dörren till stegschaktet; medan en gammal stalldräng, som hade försiktigtvis satt in sina hästar i stallet, stod och såg på dem med en min af föraktfull liknöjdhet, van, som han var, vid att tillbringa nätter i grufvan och säker på, att han alltid skulle bli upphissad därifrån.

»Men så för fan, stig upp framför mig!» skrek Chaval till Catherine. »Då kan jag åtminstone hålla i dig, om du faller.»

Förskräckt, andlös genom denna språngmarsch på tre kilometer, hvar-igenom hon än en gång hade blifvit genomvåt af svett, följde hon viljelös med strömmen. Då drog han henne i armen, så att han höll på att bryta af den; hon stötte ut ett jämmerskri, och tårarna stego henne upp i ögonen: jaså, han hade redan glömt sin ed — aldrig skulle hon bli lycklig!

»Nå så gå då!» tjöt han.

Men hon blef alltför rädd för honom. Om hon gick upp framför honom, skulle han hela tiden behandla henne rått och hårdt. Därför gjorde hon motstånd, medan floden af förfärade kamrater stötte dem åt sidan. Det i schaktet framsipprande vattnet föll i stora droppar, och burlastningssalens golf, som skakades af alla dessa trampande fötter, sviktade öfver schaktträsket, som var tio meter djupt. För ett par år sedan hade en förfärlig olycka inträffat just i Jean-Bart: en lina hade brustit, och hissburen hade störtat ned i schaktträsket, där två man drunknade. Alla tänkte på detta, alla skulle bli kvar där, ifall man skockade sig på plankorna.

»Förbannade fårskalle!» skrek Chaval, »må det då gå åt fanders med dig, så blir jag kvitt dig!»

Från djupet upp i dagen var det tvåhundra stegar af cirka sju meters längd, alla placerade på en smal afsats af stegschaktets bredd och i hvilken ett fyrkantigt hål knappt släppte igenom axlarna. Det var som en platt skorsten, af 700 meters höjd mellan schaktväggen och uppfordringsafdel-ningens skiljevägg, ett fuktigt, svart och ändlöst rör, där stegarna stodo ofvanpå hvarandra nästan rätt upp i regelbundna våningar. En kraftig man behöfde 25 minuter för att klättra uppför denna jättepelare. För resten användes stegschaktet numera, endast när någon katastrof inträffade.

Catherine steg i början raskt uppåt. Hennes nakna fötter voro vana vid de skarpa kolbitarna i grufgångarna och hade inte ondt af de fyrkantiga stegpinnarna, som för att inte nötas voro beslagna med en plåtskena. Hennes händer, som voro härdade genom vagnskjutningen, togo utan möda tag i stegstolparna, som voro alldeles för grofva för henne. Ingen talade längre, endast fotterna rörde sig med ett doft ljud, medan lamporna, lika vandringsstjärnor, sträckte ut sig uppifrån och nedåt i en ständigt växande linje.

Man hade redan äntrat uppför femton stegar och kom till en burlast-ningssal. I samma ögonblick stötte hon emot Chavals ben. Han svor och skrek till henne att se upp. Då och då stannade hela kolonnen och blef orörlig. Hvad nu då? Hvad stod på? Och nu fingo alla åter mål i munnen för att fråga och förskräckas. Rop och skrik hindrade från att höra,man kunde icke få klart för sig någonting. Skulle man då stanna kvar här för alltid? Men ändtligen, utan att man hade fått bättre reda på saken, började åter uppklättringen med samma långsamma och besvärliga

rörelse, under fotternas famlande och lampornas dans. Det måste säkert vara högre upp, som stegarna voro sönder.

Vid den trettiandra stegen, när man passerade den tredje burlastningsplatsen, kände Catherine sina armar och ben styfna. Hon hade först känt lätta stickningar i huden. Nu kände hon inte mera järnet under fotterna och träet i händerna. En obestämd smärta, som efter hand blef allt mera pinsam, hettade upp hennes muskler. Krampförnimmelserna i hennes lemmar blefvo olidligare; aldrig skulle hon komma upp.

Nya uppehåll läto henne få hämta andan. Men den vindpust af förfäran, som för hvarje gång blåste där uppifrån, gjorde henne till sist fullständigt bedöfvad. Rusig af mörkret, förbittrad af väggarnas krossande tryck på hennes kropp, höll hon på att kväfvas. Och hon skälfde också af fukten, genomsvettig under de tunga droppar, som blötte henne.

Ett par gånger hade Chaval frågat Catherine, hur det var med henne, men inte fått något svar. Hvad tusan gick det åt henne där nere, hade hon tappat tungan? Hon kunde väl säga honom, om hon höll ut. Nu hade de hållit på med uppstigandet en halftimme, men det gick så tungt, att man hunnit endast till den femtinionde stegen. Ännu var det fyrtitre kvar. Omsider stammade Catherine, att hon nog höll ut. Han skulle ha kommit med skällsord, ifall hon hade sagt, att hon var trött. Järnbeslaget på stegpinnarna måste skära in i fotterna på henne; hon tyckte, att man där sågade henne ända in till benet. För hvarje tag hon tog, väntade hon att få se sina händer, som voro flådda och styfva, så att de icke kunde böja fingrarna, släppa stegstolparna, och hon trodde, att hon skulle falla baklänges. Särskildt led hon genom stegarnas obetydliga lutning, af deras nästan lodräta ställning, som tvingade henne att lyfta sig upp med handkraft och med magen tryckt intill träet. Det hördes ett jämmerrop, orden flögo längs stegarna: en tågpojke hade slagit hål i hufvudet mot kanten på en afsats.

Och Catherine steg uppåt. Hon fortfor att maskinmässigt räkna helt tyst: åttien, åttitvå, åttitre; ännu nitton stegar kvar. Endast dessa siffror, som hon repade upp för sig, höllo henne uppe med sin rytmiska vaggning. Hon var icke längre medveten om sina rörelser. När hon lyfte upp ögonen, snurrade lamporna omkring i spiral. Blodet sipprade fram, hon tyckte sig dö, minsta vindpust skulle störta henne ned i djupet. Det värsta var, att de, som voro nedanför, nu trängde på, och att hela kolonnen rusade uppåt under intrycket af sin trötthets växande vrede och af behofvet att återse solen. Åtskilliga kamrater, de som gingo först, hade redan kommit ut ur grufvan; således fanns det inga sönderslagna stegar; men den tanken, att man ännu kunde slå sönder dem för att hindra de sista att komma upp ur grufvan, när de andra redan andades luften där uppe, gjorde dem alldeles galna. Och när något nytt hinder mötte, hördes grofva eder, alla fortforo att gå upp, de knuffade hvarandra, stego öfver hvarandras kroppar för att, kosta hvad det ville, komma först.

Då föll Catherine. I förtviflan hade hon skrikit Chavals namn. Hanhörde icke, han slogs just nu, han sökte att sparka in refbenen på en kamrat för att komma före honom. Och hon tumlade öfver ända och man trampade på henne. Det återstod blott fem stegar att klättra uppför, man hade hållit på nästan en timme. Nästan medvetslös, som hon varit, fick hon aldrig klart veta, hur hon hade kommit upp i dagen, buren på axlar, hållen uppe genom stegschaktets trånghet. Med ens befann hon sig i ett bländande solljus midt i en tjutande hop, som hvisslade och skränade åt henne.

III.

Allt ifrån morgonen, innan dagen grydde, hade en sorlande rörelse satt lif i grufbyn, detta sorl och denna rörelse, som vid denna timme svällde ut öfver vägarna och öfver hela fältet. Men man hade icke kunna bryta upp så, som aftaladt var, ty det spred sig en underrättelse, att dragoner och gendarmer patrullerade på slätten. Det berättades, att de hade under natten kommit från Douai; man beskyllde Rasseneur för att ha sålt sina kamrater genom att varsko herr Hennebeau; en kärrskjuterska till och med svor på, att hon hade sett betjänten gå med telegrammet till telegrafstationen. Gruf-arbetarne knöto näfvarna och kikade efter soldaterna bakom sina persienner i gryningens matta dager.

Bortåt klockan half åtta, när solen gick upp, började ett annat rykte cirkulera, hvilket lugnade de otåliga. Det var

falskt alarm, en vanlig militärrond, sådan som generalen efter strejkens början på prefektens begäran understundom anbefallde. De strejkande svuro ve och förbannelse öfver denne ämbetsman, som de förebrådde ha lurat dem genom löfte om en försonlig medling, som inskränkte sig till att hvar åttonde dag låta trupper tåga fram genom Montsou för att hålla dem i respekt. Och när dragoner och gendarmer helt lugnt drogo sig tillbaka till Marchiennes efter att ha inskränkt sig till att bedöfva grufbyarna med hästarnas tramp mot den hårda marken, gjorde gruf arbetarne sig lustiga öfver denna menlösa prefekt och hans soldater, som gåfvo sig i väg, just när det skulle börja att bli lif i spelet.

Till klockan nio förhöllo de sig helt lugnt och fredligt utanför sina bostäder, medan de med ögonen följde de sista gendarmernas beskedliga ryggar bort på vägen. Herrskapen i Montsou sofvo ännu i sina stora sängar med hufvudet begrafdt i dunkuddarna. Vid direktörsbostället hade man nyss sett fru Hennebeau åka bort, förmodligen lämnande herr Hennebeau vid sitt arbete, ty huset, tillbommadt och tyst, tycktes utdödt. Ingen grufva hade något militärskydd; här rådde den olycksbringande bristen på förutseende i farans stund, den vid katastrofer vanliga dumheten, med alla fel, som en styrelse kan begå, så snart det kräfves, att förstå sakförhållandena. Klockan slog nio, när grufarbetarna omsider gåfvo sig i väg till Vandame till det föregående kväll i skogen aftalade mötet.För öfrigt insåg Etienne genast, att han icke där borta vid Jean-Bart skulle ha de 3,000 kamrater, på hvilka han hade räknat. Många trodde, att demonstrationen hade blifvit uppskjuten, och det värsta var, att ett par, tre skaror, som redan voro på väg, skulle komprometttera hela saken, om han icke i alla fall ställde sig i spetsen för dem. Nära ett hundratal, som hade gett sig åstad före dagningen, hade måst ta sin tillflykt under skogens bokar, medan de väntade på de andra. Suvarin, som Etienne frågade till råds, ryckte på axlarna: tio beslutsamma sällar uträttade mera än en hel folkhop. Och därmed fördjupade han sig åter i en uppslagen bok och vägrade att vara med om saken, som hotade att ta en sentimental vändning, då det endast hade behöfts att sätta fyr på Montsou, hvilket ju var mycket enkelt. När Etienne gick genom förstugan, såg han Rasseneur mycket blek sitta framför kaminen, medan hans hustru, som vuxit fast i sin evinnerliga svarta kläd-ning, for ut mot honom i visserligen höfliga, men dock skarpa ordalag.

Maheu förmenade, att man borde hålla sitt löfte, som, då det gällde ett dylikt möte, var heligt. Emellertid hade natten stillat allas feber; han, Maheu, fruktade nu en olycka; och han förklarade, att det var deras plikt att infinna sig där borta för att sammanhålla kamraterna till det, som var godt och rätt. Hustru Maheu gjorde ett bifallande tecken. Etienne upprepade själfbelåtet, att man måste gå revolutionärt till väga, dock utan att angripa några människors lif. Innan han gaf sig åstad, vägrade han att ta emot sin andel af ett bröd, som han hade fått dagen förut jämte en butelj genever, hvaraf han nu drack tre små glas, det ena efter det andra, bara för köldens skull, sade han; han till och med tog med sig en fickflaska full. Al-zire skulle se efter småbarnen. Gubben Bonnemort, som hade ondt i benen, därför att han dagen förut hade gjort för långa promenader, hade förblifvit sängliggande.

Af försiktighet gingo icke alla på en gång. Jeanlin var för länge sedan sin kos. Maheu och hans hustru smeto i väg åt sitt håll och sneddade af i riktning mot Montsou, medan Etienne styrde stegen mot skogen för att där sluta sig till kamraterna. Under vägen hann han fatt en skara kvinnor, bland hvilka han kände igen mor Brulé och hustru Levaque. Medan de gingo, åto de kastanjer, som Mouquette hade haft med sig. De slukade till och med skalen, för att det skulle fylla bättre i magen. I skogen träffade han ingen, kamraterna voro redan vid Jean-Bart. Då satte också Etienne kursen dit och hann fram till grufvan just i samma ögonblick, som Levaque och ett hundratal andra trängde in på grufområdet. Från alla håll strömmade grufarbetare till: Maheu och alla hans från stora vägen, kvinnorna tvärs öfver fälten, allesammans utan någon ordning, utan ledare, utan vapen, helt naturligt strömmande fram där, liksom ett vatten, som svämmat öfver bräddarna, följer sluttningarna efter. Etienne gaf akt på Jeanlin, som hade klättrat upp på en liten viadukt, placerad som på teatern. Han ökade farten och kom så in med de första. Det var knappt trehundra man.

De tvekade något, när Deneulin visade sig uppe på trappan, som ledde till mottagningssalen.

»Hvad vill ni?» frågade han med kraftig röst.

Så snart han hade sett vagnen, hvarifrån hans döttrar ännu logo emothonom, försvinna, hade han gått tillbaka till

grufvan, åter fattad af en dunkel oro. Där var emellertid allt i god ordning, arbetarne hade gått ned, och uppfordringen var i gång. Han blef åter lugn samt stod och pratade med öfverfogden, då man kom och rapporterade de strejkandes annalkande. Han hade skyndat fram till ett fönster i sorteringshuset, och vid åsynen af denna växande flod, som öfversvämmade platsen framför grufvan, förstod han ögonblickligt sin vanmakt. Hur skulle han kunna försvara dessa på alla sidor öppna byggnader? Han skulle knappt ha kunnat samla omkring sig ett tjog af sina arbetare. Han var förlorad.

»Hvad vill ni?» upprepade han, blek af återhållen vrede och med en ansträngning att modigt möta olyckan.

I hopen röjdes påtryckningar och mummel. Slutligen trädde Etienne fram och sade:

»Herr Deneulin, det är inte vår afsikt att tillfoga er något ondt. Men arbetet måste upphöra öfverallt.»

Deneulin kallade honom utan alla omsvep för ett nöt.

»Tro ni, att ni göra mig något godt, om ni hindra arbetet hos mig? Det är detsamma som att tätt inpå lifvet skjuta mig ett skott i ryggen... Ja, mitt folk är nere i grufvan och det kommer icke upp därifrån, utan att ni först tagit mitt lif!»

Dessa barska ord framkallade högljudda rop. Maheu måste hålla Le-vaque tillbaka, hvilken hotande rusade fram, medan Etienne fortfor att underhandla och sökte att öfvertyga Deneulin om det rättmätiga i deras revolutionära tillvägagående. Men denne svarade med att framhålla rätten att arbeta. Han nekade för resten att inlåta sig på diskussion om dessa dumheter; han ville vara herre hos sig. Det enda, som grämde honom, var, att han inte hade fyra gendarmer för att sopa bort packet.

»Men det är helt och hållet mitt eget fel, och jag förtjänar, hvad som nu vederfares mig. Med gökar, sådana som ni, duger intet annat än våld. Det är, som när regeringen inbillar sig kunna köpa er genom eftergifter: ni sk'a slå ned den, när den väl har gett er vapen därtill.»

Etienne darrade af vrede, men lade ännu band på sig. Han sänkte rösten.

»Jag ber er, herr Deneulin, att ge order om, att ef a arbetare gå upp. Jag kan inte svara för, att jag kan hålla mina kamrater i styr. Ni kan förekomma en olycka.»

»Nej, lämna mig i fred! Jag känner er inte. Ni hör inte till min grufva, ni har ingenting att afhandla med mig... Det är endast stråtröfvare, som på detta sätt ströfva omkring på landsbygden för att plundra i husen.»

Nu öfverröstades han af skrik och skrän, isynnerhet foro kvinnorna ut emot honom. Han höll dem fortfarande stången, och den uppriktighet, hvarmed den myndige mannen sjöng ut, hvad som låg honom på hjärtat, skänkte honom en viss tillfredsställelse. Eftersom detta i alla fall innebar hans ruin, fann han kryperi både fegt och gagnlöst. Men deras antal ökades alltjämt, nära femhundra störtade sig redan mot porten, och han var på väg att låta slita sönder sig, då hans öfverfogde drog honom tillbaka med våld.»För Guds skull, herr Deneulin!... Det blir ett blodbad. Hvarför i onödan spilla människolif?»

Han kämpade emot, han protesterade med ett sista utrop, som han utslungade till mängden.

»Röfvarpack, det här ska* ni få igen, när vi åter ha fått öfvertaget!»

Man förde undan honom. De närmaste i hopen hade redan knuffats upp mot trappan, hvars ledstång vreds ihop. Det var kvinnorna, som drefvo på, skällde och hetsade upp männen. Porten gaf genast vika, en port utan lås, helt enkelt stängd med en klinka. Men trappan var för trång, massan klämdes och krossades och skulle icke ha kunnat komma in på länge, om icke eftertruppen af de belägrande hade funnit på att gå in genom de andra ingångarna. Men nu strömmade de in från alla håll, från baracken, från sorteringshuset, från ångpannehuset. På mindre än fem minuter var hela grufvan i deras våld, de drefvo omkring i dess tre våningar under ursinniga åtbörder och rop, berusade af hänförelsen öfver att ha besegrat denne ar-betsgifvares motstånd.

Förskräckt hade Maheu rusat in bland de förste och sade till Etienne:

»De få inte döda honom!»

Etienne ilade redan åstad; men när han förstod, att Deneulin hade barrikaderat sig i fogdarnas rum, svarade han:

»Nå än se'n? Skulle det kanske vara vårt fel? En så galen människa!»

Han var emellertid mycket orolig och ännu alltför lugn för att ge efter för detta anfall af vrede. Han kände sig också sårad i sin stolthet som ledare, då han såg, att massan undandrog sig hans myndighet och i sitt ursinne öfverskred gränsen för det kalla och lugna verkställandet af folkets vilja, såsom han hade tänkt sig saken. Förgäfves manade han till kallblodighet och måtta, han skrek, att man icke finge ge sina fiender rätt genom att onyttigt ödelägga andras egendom.

»Till ångpannorna!» tjöt mor Brulé. »Låt oss släcka eldarna!»

Levaque, som hade fått tag på en fil, svängde denna som en dolk och öfverröstade tumultet med ett förfärligt rop:

»Låt oss skära af kablarna! Låt oss skära af kablarna!»

Snart skreko alla på samma sätt. Blott Etienne och Maheu protesterade fortfarande, bedöfvade af larmet och talande utan att kunna göra sig hörda. Ändtligen kunde Etienne få fram:

»Men det är folk i grufvan, kamrater!»

Larmet fördubblades och röster hördes från alla håll: »Så mycket värre för dem! De skulle inte ha gått ned... Det är rätt åt förrädarne!... Ja, ja, låt dem bli kvar där nere!... Och de ha ju i alla fall stegarna!»

När tanken på stegarna nu gjorde dem ännu envisare, förstod Etienne att han måste ge tappt. I sin fruktan för en ännu större ödeläggelse, rusade han bort till maskinen för att åtminstone få upp burarna, så att linorna, när de skuros af öfver schaktet, inte skulle krossa dem med sin ofantliga tyngd genom att falla ned på dem. Maskinisten hade försvunnit liksom också de få arbetarne uppe i dagen. Etienne fattade gångsättningsspaken och skötte manövern, medan Levaque och ett par andra klättrade upp till järnställningen, som bar upp hisstrissorna. Burarna hade knappt hunnitsänka sig ned på reglarna, förrän man hörde det gnisslande ljudet af filen, som bet in i stålet. Det uppstod en djup tystnad; detta ljud tycktes uppfylla hela grufvan, alla lyfte på hufvudet, sågo, lyssnade, gripna af en viss rörelse. Först och främst Maheu kände sig fattas af en vild glädje, liksom hade filens bett kunnat frigöra dem från olyckan genom att gnaga af hisslinan till ett af dessa eländets hål, dit man icke mera skulle stiga ned.

Men mor La Brulé hade försvunnit i barackens trappa, oaflåtligen skrikande:

»Vi sk'a rifva ut eldarna under pannorna. Till ångpannorna, till ångpannorna!»

Kvinnorna följde henne. Hustru Maheu skyndade efter för att hindra dem från att förstöra allt, liksom hennes man hade sökt att bringa kamraterna till förnuft. Hon var den lugnaste af dem: man kunde ju kräfva sin rätt utan att ödelägga och förstöra hos andra. När hon kom in i ångpanne-huset, höllo kvinnorna redan på att köra ut de båda eldarne, och beväpnad med en stor skyffel, hade mor Brulé hukat ned sig framför en af eldstäderna, som hon häftigt tömde; hon kastade den glödande stenkolen på tegelgolfvet, där den fortfor att brinna med svart rök. Det var tio eldstäder för de fem ångpannorna. De andra kvinnorna slogo sig snart på detsamma; hustru Levaque skötte sin skyffel med båda händerna, och Mouquette skörtade upp sig ända upp på låren för att inte tända eld på sig, alla blodröda i återskenet från branden, svettiga och med vildt flygande hår i detta häxkök. Glödhögen växte, och den brännande hettan kom taket i den stora salen att spricka.

»Det är nog!» skrek hustru Maheu. »Kåken brinner.»

»Så mycket bättre!» svarade mor Brulé. »Då ha vi gjort någon nytta ... Jag har förbanna mig sagt dem, att jag skulle låta dem umgälla min mans död».

I detta ögonblick hördes Jeanlins gälla röst:

»Pass på! Jag skall släcka, jag. Jag låter alltihop gå!»

Han var bland de första, som kommit in, och hade sprattlat sig fram genom hopen, förtjust öfver tumultet och fikande efter att kunna ställa till något. Så fick han den idén, att öppna afloppskranarna för att släppa ut ångan. Ångstrålarna rusade ut häftigt som gevärsskott. De fem ångpannorna tömdes med frustandet af en stormvind, hväsande under ett åsk-likt dån, så att öronen blödde. Allt försvann i ångan, kolens glöd bleknade, kvinnorna voro endast skuggor med förlamade rörelser. Gossen ensam kunde skönjas uppe på galleriet, bakom de hvita ångmolnen, med förtjust min och bredt gapande af glädje öfver att ha släppt lös denna orkan.

Detta räckte nästan en kvart. Man hade kastat några ämbar vatten på kolhögen för att fullständigt släcka den; all fara för eldsvåda var nu af-lägsnad. Men hopens ursinne lade sig icke, det tvärtom eggades. Karlar gingo ned i grufvan med hammare, kvinnorna väpnade sig med järnstänger, och man talade om att slå sönder ångpannorna, att förstöra maskinerna, ödelägga hela grufvan.

Etienne, som blef varskodd, skyndade till jämte Maheu. Själf kände han sig som berusad, han rycktes med af denna hämndens heta feberyra. Han kämpade emellertid emot, besvor dem att vara lugna och framhöll, att de afskurna linorna, de släckta eldarna, de tömda ångpannorna gjordeallt arbete omöjligt. Man lyssnade fortfarande icke till honom, han höll på att åter bli öfverflyglad, då hånskrän och tjut hördes därnere vid en liten, låg dörr, där stegschaktet mynnade ut.

»Ned med förrädarna!... Åh, så’na gemena, fega uslingar!... Ned med dem! Ned med dem!»

Det var arbetarne, som nu började att komma upp ur djupet. De första stannade bländade af ljuset och klippte med ögonlocken. Sedan skyndade de förbi, sökte att komma ut på vägen och fly.

»Ned med de fega stackarna! Ned med de falska bröderna!»

Hela skaran af strejkande hade skyndat till. Inom mindre än tre minuter fanns det inte en människa kvar i husen; de femhundra från Mont-sou ordnade sig i två led, för att de bland Vandames arbetare, som hade varit nog förrädiska att gå ned i grufvan, skulle vara tvungna att passera mellan denna dubbla häck. Och med hvarje ny grufarbetare, som kom ut genom dörren till stegschaktet, med kläderna i trasor och sölad af arbetets svarta smuts, fördubblades skränen och hvisslingarna, grymma smäde-glosor hälsade dem: nej, se på den där, tre tums ben och sedan bums akterspegeln! och den där med näsan uppäten af slinkorna på Volcan! och den där andra, hvars ögon runno af vax, så att det kunnat räcka för tio domkyrkor! och den där långa humlestören, platt där bak som en bräda! En vagnskjuterska, som kom ut, kolossal, med barmen i magen och magen i aktern, väckte ursinnigt skratt. Man ville känna, skämtet antog allt sämre former, öfvergick till grymhet, det skulle snart hagla knytnäfsslag, allt medan de stackars satarna oafbrutet fortforo att tåga förbi, huttrande, tysta under alla okvädinsord och med sneda blickar väntande på slagen, glada, när de omsider kunde springande lämna grufvans område.

»Nej, men hur många äro de då därnere?» frågade Etienne.

Han förundrade sig öfver att se alltjämt flera komma upp och han kände sig uppretad öfver, att det inte var fråga om några få arbetare, som drifvits af hunger och blifvit skrämda af fogdarna. Hade de då ljugit för honom i går i skogen? Nästan alla Jean-Barts arbetare hade ju gått ned. Men han utstötte ett rop och rusade fram, när han fick se Chaval stå på tröskeln.

»Åt helvete med dig! Är det till detta möte, du kallat oss?»

Förbannelser och svordomar brusto löst öfver honom, och man trängde på för att kasta sig öfver förrädaren. Kvällen förut hade han ju svurit eden jämte dem, och nu fann man honom i grufvan tillsammans med de andra! Det var då bara meningen att dra folk vid näsan!

»Bort med honom! Till schaktet! Till schaktet!»

Likblek af fruktan, stammade Chaval något och sökte att komma med en förklaring. Men alldeles utom sig och gripen af samma ursinne som alla de andra, tystade Etienne ned honom.

»Du har velat vara där nere, du skall också komma dit... Seså, marsch, din lymmel!»

Ett annat skrik öfverröstade honom. Catherine hade i sin ordning kommit upp och ut och stod nu bländad af det starka solljuset, förfärad öfver att råka midt in i denna skara af vildar. Och med benen massakrerade af de 102 stegarna och med blödande händer, stod hon och flåsade ut, närhustru Maheu fick syn på henne och rusade emot henne med handen i högsta hugg.

»Åli, ditt gemena stycke, du också!... När din mor håller på att svälta ihjäl, förråder du henne för din älskares skull!»

Maheu hejdade hennes arm och förekom slaget. Men han ruskade om sin dotter och liksom sin hustru förebrådde han henne häftigt hennes beteende; bägge två alldeles förlorade besinningen och skreko högljuddare än kamraterna.

Åsynen af Catherine hade gjort Etienne fullständigt ursinnig. Han skrek gång på gång:

»Framåt! Till de andra grufvorna! Och du, ditt gemena fä, följer med oss!»

Chaval fick knappt tid att ta sina träskor i baracken och kasta sin ylletröja öfver sina genomfrusna axlar. De släpade honom med sig och tvungo honom att springa gatlopp mellan dem. Catherine tog också förtviflad på sig sina träskor och knäppte om halsen den gamla manströja, som hon brukade lägga öfver sig, sedan det hade blifvit kallt. Hon sprang bakom sin älskare och ville icke lämna honom, ty de skulle nog alldeles säkert ta lifvet af honom.

Då blef det folktomt i Jean-Bart på ett par minuter. Jeanlin, som hade hittat reda på ett vallhorn, började att blåsa däri och utstötte hesa ljud, som om han skulle ha kallat ihop en boskapshjord. Kvinnorna — mor Brulé, hustru Levaque, Mouquette och andra — drogo upp kjolarna för att springa; medan Levaque, som hade en yxa i handen, skötte denna liksom en regementstrumslagare sin staf. Flera grufarbetare strömmade alltjämt till, nu voro de nära tusen, utan någon ordning och ledning, åter svällande ut öfver vägen, som en öfversvämmande ström. Vägen ut från grufvan var för smal, inhägnaderna brötos ned.

»Till grufvorna! Ned med förrädarna! Slut med arbetet!»

Jean-Bart försjönk med ens i djup tystnad. Icke en människa, icke ett ljud. Deneulin gick ut ur fogdarnas rum, och förbjudande med en åtbörd, att någon följde med, undersökte han nu grufvan. Han var blek, men mycket lugn. Först stannade han framför schaktet, riktade blicken uppåt och såg på de afskurna hisskablarna, stålsladdarna hängde ned otjänstbara, filens bett hade efterlämnat ett djupt sår, en färsk blessyr, som blänkte i den svarta maskinsmörjan. Sedan gick han upp till maskinen, betraktade den orörliga pistonstången, hvilken liknade en ofantlig kroppslem, som hade träffats af förlamning; och rörde vid den redan kallnade metallen, hvars kyla väckte en rysning hos honom, liksom om han skulle ha rört vid ett lik. Sedan gick han ned till ångpannorna, gick sakta förbi de släckta, gapande och vatten-dränkta eldstäderna, sparkade på pannorna, som gåfvo från sig ett tomt, ihåligt ljud. Ja, det var slut, hans ruin fullständig. Äfven om han lagade linorna och åter gjorde upp fyr under pannorna, hvar skulle han få folk ifrån? Fjorton dagars strejk, och han var konkursfärdig. Och i denna visshet om sin olycka, kände han icke mera något hat mot stråtröfvama från Montsou, han förstod allas gemensamma ansvar, ett sekelgammalt fel, hvari alla voro medskyldiga. Djur visserligen, men djur, som icke kunde läsa och som höllo på att svälta ihjäl.Öfver den kala slätten, som var alldeles hvit af frost, tågade skaran bort i vintersolens matta sken och svämmade ut öfver vägen in på hvit-betsfälten.

Etienne tog befälet. Utan att man stannade, skrek han ut befallningar och ordnade marschen. Jeanlin galopperade i spetsen och blåste på sitt vallhorn en barbarisk musik. Sedan tågade kvinnorna i de första leden, somliga beväpnade med påkar, hustru Maheu med förvildad blick, som tycktes i fjärran söka rättvisans förlofvade land, mor Brulé, hustru Levaque, Mouquette, hvilka sträckte på benen under sina paltor som soldater, marscherande ut i krig. Ifall man råkade ut för något obehagligt möte, finge man väl se, om gendarmerna skulle våga att hugga in på kvinnorna. Männen följde efter i ett oredigt virrvarr som en boskapshjord, som växte ut till en svans, som var späckad med järnstänger och behärskades af Levaques yxa, den enda som fanns och hvars egg blänkte i

solskenet. Etienne, som gick i midten, släppte icke Chaval ur sikte, utan tvang denne att gå framför sig, medan Maheu kom bakom med dyster min och slungade vreda blickar på Catherine, som var den enda kvinnan bland alla dessa män och envisades att trafva bredvid sin älskare, för att man icke skulle göra honom något ondt. Håret flög för vinden på de bara hufvudena, man hörde blott träskornas klapprande, likt en galopp af lössläpp t boskap, som följde efter Jeanlins vilda hornsignaler.

Men plötsligt hördes ett nytt anskri:

»Bröd! bröd! bröd!»

Det var middag; de sex strejkveckornas hunger vaknade i de tomma magarna, eggad af detta löpande på de öppna fälten. De fattiga brödsmulorna på morgonen och Mouquettes kastanjer, som icke voro många, voro redan långt borta; det skrek i magarna och detta lidande sällade sig till raseriet mot förrädarne.

»Till grufvorna! Intet arbete längre! Bröd!»

Etienne, som hemma i grufbyn hade vägrat att äta sin andel, erfor i sitt inre en olidlig, slitande känsla. Han beklagade sig icke, men maskinmässigt fattade han tidt och ofta sin grufflaska och tog sig en klunk genever, skälfvande så, att han trodde sig behöfva detta för att härda ut. Hans kinder upphettades, och ögonen lågade. Han var dock klar i hufvudet och ville ännu undvika onyttig skadegörelse.

När de kommo till Joiselle-vägen, ville en kolbrytare från Vandame, hvilken af hämndlusta mot sin arbetsgifvare hade slutit sig till skaran, förmå kamraterna att vika af till höger och skränade:

»Till Gaston-Marie! Vi sk’a stanna pumpverket! Vattnet får förstöra Jean-Bart!»

Hopen rycktes med och höll redan på att vika af trots Etiennes protester, hvilken bad dem att inte hindra länspumpningen. Hvad skulle det tjäna till att förstöra grufgångarna? Detta upprörde hans arbetarhjärta trots all hans förbittring. Maheu fann det också orätt att släppa harmen lös mot en maskin. Men kolbrytaren utstötte fortfarande sitt hämnderop, och Etienne måste skrika ännu högljuddare:»Till Mirou! Där finns det förrädare i grufvan!... Till Mirou! till Mirou!»

Med en åtbörd dref han skaran in på vägen till vänster. Jeanlin sprang åter i téten och blåste ännu värre än förut. Det uppstod en stark motström. För denna gång var Gaston-Marie räddad.

De fyra kilometer, som skilde dem från Mirou, tillryggalades på en half-timme, nästan i språngmarsch tvärt öfver den vida slätten.

När de kommo fram till grufvan, sågo de en gruffogde ställa sig på en viadukt till sorteringshuset för att ta emot dem. De kände alla väl fader Quandieu, den äldste bland fogdarna i Montsougrufvorna, en gubbe med alldeles hvitt både skinn och hår och som gick på 70-talet, ett verkligt underverk af hälsa i grufvorna.

»Hvad tusan ha ni här och göra, era landstrykare?» skrek han.

Skaran stannade. Nu var det inte en arbetsgifvare, det var en kamrat, och aktning för denne gamle arbetare höll dem tillbaka.

»Det är folk nere i grufvan», sade Etienne. »Kalla upp dem.»

»Ja, det är folk där nere», svarade fader Quandieu, »det är väl öfver

ett sjuttital; de andra voro rädda för er, ni gemena slynglar!... Men det

skall jag säga er, att inte en enda man kommer upp, eller också få ni med mig att göra.»

Rop hördes, männen trängde på, och kvinnorna gingo fram. Den gamle gruffogden, som raskt skyndat ned från viadukten, bommade nu till porten.

Då ville Maheu medla.

»Det är vår rätt, gubbe. Hur skola vi kunna få strejken allmän, om vi inte tvinga kamraterna att vara med oss?»

Gubben stod tyst ett ögonblick. Tydligen var hans okunnighet i frågor, som rörde sammanhållningen, lika stor som kolhuggarens. Till sist svarade han:

»Att det är er rätt, kan jag inte säga nej till. Men hvad mig beträffar, känner jag bara min instruktion... Jag är ensam här. Folket är nere i grufvan ända till klockan tre, och de skola också vara kvar där nere till klockan tre.»

De sista orden öfverröstades af skrän och hvisslingar. Man hotade honom med knytnäfvarna, kvinnorna tjöto himmelshögt och flåsade sin heta andedräkt i ansiktet på honom. Men han höll stånd, med högburet hufvud och sitt snöhvita skägg och hår, och hans mod kom hans röst att svälla ut så, att den tydligt hördes öfver larmet.

»Nej, så fan i mig att ni slippa fram här!... Så sant mig Gud hjälpe, så vill jag hellre sätta lifvet till än låta er komma åt linorna... Träng inte på mera, ty annars kastar jag mig för era ögon ned i schaktet!»

En rysning gick genom massan, som vek tillbaka, gripen af gubbens ord. Han fortsatte:

»Hvad är det för ett nöt, som inte förstår detta?... Jag är en arbetare liksom ni. Jag har blifvit befalld att vakta grufvan och jag vaktar den.»

Hans förstånd sträckte sig icke längre, stelnad, som fader Quandieu var, i sin militäriska pliktkänslas envishet, trånghufvad och med ögat släckt af ett halft sekels mörka dysterhet nere i grufvan. Skakade betraktadekamraterna honom, och någonstädes inom sig förnummo de ett genljud af hvad han sade dem, af soldatens lydnad, broderskap och undergifvenhet i faran. Han trodde, att de ännu tvekade och därför upprepade han:

»Jag kastar mig för era ögon ned i schaktet!»

En häftig stöt förde bort skaran. Alla vände ryggen till, galoppaden började åter på den raka vägen, som bland åkrarna sträckte ut sig i det oändliga. Åter hördes rop:

»Till Madeleine! Till Crévecoeur! Stopp med arbetet! Bröd! bröd!»

Men midt under den häftiga marschen började man att knuffa och skuffa hvarandra hit och dit. De sade, att det var Chaval, som hade velat begagna tillfället att fly. Etienne hade då fattat honom i armen och hotat att slå honom sönder och samman, om han lurade på något förräderi. Chaval spjärnade emot och protesterade ursinnigt:

»Hvarför allt det här? Har man inte längre sin frihet? ... I en timmes

tid har jag varit alldeles stelfrusen och jag måste tvätta af mig smutsen.

Släpp mig!»

Han plågades verkligen af det vid hans hud genom svetten fastklib-bade kolet, och hans tröja gaf honom knappt något skydd.

»Knalla på, annars blir det vi, som skola tvätta smutsen af dig», svarade Etienne. »Du skulle inte ha gått längre än vi och kräft blod.»

Man sprang alltjämt. Till sist vände han sig till Catherine, som höll ut. Det gjorde honom förtviflad att känna henne invid sig, så eländig, huttrande af köld i sin gamla manströja och med sina smutsiga byxor. Hon var säkert förbi af trötthet, men ändå sprang hon.

»Du kan gå din väg», sade han till sist åt henne.

Catherine tycktes inte höra. Endast när hennes blick mötte Etiennes, flammade i den en förebråelse. Hon stannade icke. Hvarför ville han, att hon skulle öfverge sin karl? Visserligen var Chaval inte vidare snäll mot henne, han till och med slog henne ibland. Men han var i alla fall hennes karl, den som först hade ägt henne; och det gjorde henne ursinnig, att de, som kastat sig öfver honom, voro mera än ett tusental. Utan någon ömhetskänsla, endast af stolthet skulle hon ha försvarat honom.

»Gå din väg!» upprepade Maheu häftigt.

Denna befallning af hennes far kom henne att ett ögonblick sakta farten. Hon darrade, tårar stego upp i hennes

ögon. Men trots sin fruktan kom hon tillbaka och intog åter sin plats samt sprang fortfarande. Då lät man henne vara.

Skaran korsade vägen till Joiselle, följde en kort stund vägen till Cron och gick sedan tillbaka åt Cougny till. På detta håll randades den öppna horisonten af järnverksskorstenar; träskjul och verkstadshus af tegel med stora, dammiga dörrar och fönster sträckte sig utefter vägen. Tätt efter hvarandra passerades de låga husen i två grufbyar, nämligen först grufbyn Etthundraåtti och sedan Sjuttisex; och vid hornets kallelse, vid ropen, som höjdes från alla munnar, kommo från bägge ställena hela familjer utrusande, både män, kvinnor och barn, hvilka också satte till att springa och slöto sig till kamraternas eftertrupp. När de kommo fram till Madeleine, voro de godt femtonhundra man. Vägen sänkte sig i en sakta sluttning, destrejkandes mullrande ström måste gå omkring slaggberget, innan den kunde breda ut sig öfver gruflafven.

Klockan var nu knappt mera än två. Men gruffogdarna, som blifvit varskodda, hade skyndat på uppstigningen, så att denna var i det närmaste undangjord, när skaran kom dit; nere i grufvan fanns knappt ett tjugotal, man, och äfven dessa stego snart ut ur hissburen. De togo till flykten och förföljdes med stenkastning. Två blefvo slagna, och en fick släppa till en tröjärm. Denna människojakt räddade grufvans materiel, man rörde hvarken linorna eller ångpannorna. Den böljande massan aflägsnade sig redan och strömmade bort till närmaste grufvan.

Denna var Crévecoeur, som låg på blott 500 meters afstånd från Madeleine. Äfven dit kom man, just som arbetarne höllo på att fara upp ur grufvan. Kvinnorna fingo där fatt i en kärrskjuterska, som med sönderslitna byxor och blottade klinkor blef pryglad af dem i de skrattande männens åsyn. Tågpojkarna blefvo örfilade, kolbrytarne kommo ifrån saken blåslagna och med blödande näsor. Och i denna stegrade grymhet, i detta gamla behof af hämnd, hvars vansinne förvred allas hufvuden, fortforo skriken, som blefvo allt hesare: död åt förrädarne, hat mot det illa lönade arbetet, den efter bröd längtande magens rytande. Man ville kapa linorna, men filen bet icke, det gick alldeles för långsamt nu, då man brann af feber-ifver att gå framåt, bara framåt. En kran slogs af på ångpannorna, och vattnet, som såtals kastades in i eldarna, kom gjutjärnsrostren att springa sönder.

Därute talade man om att styra kosan till Saint-Thomas. Denna grufva var den bäst disciplinerade, den var ännu oberörd af strejken, nära 700 man borde ha farit ner där. Detta väckte förbittring, man skulle ta emot dem med knölpåkar i ordnad batalj, så att man finge se, hvilka som skulle bli herrar på slagfältet. Men så spred sig det ryktet, att det fanns gendarmer vid Saint Thomas, dessa gendarmer som man hade sett på morgonen och gjort sig lustiga öfver. Hur visste man detta — det kunde ingen säga. Men sak samma, fruktan grep dem i alla fall, och de beslöto att styra kurs till Feutry-Cantel. Och samma yrsel förde dem åter bort, alla voro åter ute på landsvägen, smällde med träskorna och rusade åstad: till Feutry-Cantel! till Feutry-Cantel! De fega uslingarna där voro väl ännu sina fyrahundra, men nu skulle man få se på roligt! Belägen på ett afstånd af tre kilometer, låg grufvan dold i en dalsänka nära floden Scarpe. Man steg redan uppför backen vid Gipsbrottet, på andra sidan om vägen till Beauquies, då en röst, man fick aldrig veta hvems, framkastade den tanken, att dragonerna kanske voro där borta vid Feutry-Cantel. Strax upprepades från den ena ändan af kolonnen till den andra, att dragonerna voro där. Tvekan saktade stegen, paniken började småningom att blåsa i denna af arbetsnedläggelsen insöfda trakt, där de hade drifvit omkring under timtal. Hvar för hade de icke stött på soldaterna? Denna strafflöshet oroade och förvirrade dem vid tanken på de repressalier, som de kände skulle komma.

Utan att någon märkte, hvarifrån det kom, kastade ett nytt fältrop dem hän till en annan grufva.

»Till Victoire! Till Victoire!»

Det fanns således hvarken gendarmer eller dragoner vid Victoire? Detvisste man inte. Alla tycktes lugnade. De gjorde en vändning, gingo ned åt Beaumonthållet till och sneddade tvärt öfver fälten för att åter komma in på Joisellevägen. Järnvägen spärrade passagen för dem, de vräkte ned stängslet och gingo öfver den. Nu närmade de sig Montsou, den svagt våg-formiga terrängen sänkte sig och utbredde hvitbetsfältens haf mycket långt i fjärran, ända till de svarta byggnaderna i Marchiennes.

Denna gång blef det en språngmarsch på drygt fem kilometer. De rycktes med af en så våldsam ifver, att de icke

kände sin förfärliga trötthet eller sina sargade och illa åtgångna fötter. Eftertruppen blef allt längre och längre, den ökades med kamrater, som värfvats under vägen och i gruf-byarna. När de hade passerat kanalen öfver bron vid Magache och kommit fram till Victoire, uppgingo de till tvåtusen. Men klockan hade redan slagit tre, arbetarne hade gått upp ur grufvan, det fanns inte en man kvar där nere. Deras missräkning gaf sig luft i fåfänga hotelser, de förmådde intet annat än att med ett regn af sönderslagna tegelstenar ta emot väg-läggarne, som nu infunno sig till sitt arbete. I vild oordning foro de fram öfverallt, hela grufvan var i deras våld. Och i sitt raseri öfver att icke ha någon förrädares ansikte att kindpusta, anföllo de liflösa ting. En hatets varböld brast inom dem, en ondartad och förgiftad varböld, som hade vuxit helt sakta. Åratals och åter åratals hunger pinade dem med en plötslig hunger efter blod och förstörelse.

Etienne fick bakom ett skjul syn på ett par pålastare, som fyllde en vagn med kol.

»Vill ni packa er i väg!» skrek han. »Inte en bit kol får komma härifrån!»

På hans befallning skyndade ett hundratal strejkare dit bort, och kol-lastarne hunno med nöd att rädda sig genom flykten. Man spände ifrån hästarna, som blefvo rädda och sprungo sin väg, stuckna i låren; andra stjälpte omkull vagnen och slogo sönder skalmarna.

Med väldiga yxhugg hade Levaque störtat sig öfver träbockarna för att slå ned viadukterna. De höllo dock, och då fick han den tanken att bryta upp skenorna, att afskära vägen från den ena till den andra änden af gruflafven. Genast tog hela skaran itu med detta arbete. Beväpnad med sitt järnspett, hvaraf han betjänade sig som af en häfstång, lät Maheu gjutjärnsyllarna springa. Under tiden drog mor Brulé kvinnorna med sig och bröt sig in i lamprummet, där påkar och käppar i flygande fläng betäckte golfvet med massor af sönderslagna lampor. Hustru Maheu, som var alldeles ifrån sina sinnen, slog lika vildt som hustru Levaque. Alla dröpo af olja, Mouquette torkade af händerna på kjolen och skrattade åt, att hon var så nersölad. På spektakel hade Jeanlin tömt en lampa öfver hennes hals.

Men alla dessa hämndeyttringar stillade icke hungern; det skrek allt värre i magarna. Och fortfarande ljöd mest högljudt det stora klagoskriet:

»Bröd! bröd! bröd!»

I Victoire höll en för detta fogde ett markententeri. Han hade säkert blifvit rädd, ty hans barack stod öfvergifven. När kvinnorna kommo ut igen, och männen hade brutit upp spårvägen, stormade de marketenteriet, hvars luckor genast gåfvo vika. Man fann där icke något bröd, endastett par bitar rått kött och en säck potatis. Men under plundringen träffade man på ett half t hundratal buteljer med genever, och dessa för-svunno som en droppe vatten, uppsugen af sanden.

Etienne, som hade tömt sin grufflaska, kunde nu fylla på den. Ett otäckt rus, de uthungrades rus, gjorde småningom hans ögon blodsprängda och kom vargtänder att skjuta fram mellan hans bleka läppar. Och plötsligt märkte han, att Chaval hade under tumultet smugit sig bort. Han började att svära och gorma, flera man gåfvo sig ut på språng, och man fick tag på flyktingen, som jämte Catherine hade gömt sig bakom timmerhögen.

»Åh, din gemena usling, du är rädd om lifhanken!» tjöt Etienne. »Det var du, som i skogen ville, att maskinisterna skulle strejka, och nu söker du att lura oss... Men fan i mig sk'a vi inte gå tillbaka till Gaston-Marie, jag vill, att du ska* slå sönder pumpen. Ja, du ska* fan i mig slå sönder den!»

Han var berusad, och nu förde han själf sina män mot denna pump, som han för några timmar sedan hade räddat.

»Till Gaston-Marie! Till Gaston-Marie!»

Alla tjöto bifall och rusade i väg, medan Chaval, som greps vid axlarna, skuffades och släpades med, alltjämt bad om, att man skulle låta honom få tvätta sig.

»Gå din väg!» skrek Maheu till Catherine, som också hon hade börjat att springa med de andra.

Hon icke ens ryggade tillbaka denna gång, hon riktade sina flammande ögon mot sin far och fortfor att springa.

Åter plöjde skaran den flacka slätten. Det bar åstad samma väg tillbaka, som man förut hade kommit, utefter de långa, nakna landsvägarna samt åkrarna och fälten, som utsträckte sig i det oändliga. Klockan var fyra, solen, som sänkte sig vid horisonten, förlängde på den frusna marken skuggorna af denna hord med de stora, ursinniga åtbörderna.

Man undvek Montsou och kom högre upp åter in på vägen till Joiselle, och för att slippa omvägen till Oxoket, gick man fram under Piolaines murar. Herrskapet Grégoire hade just nyss gått ut för att göra visit hos notarien, innan de skulle bege sig till middagen hos Hennebeaus, där de skulle träffa Cécile. Stället med sin ödsliga lindallé och sina af vintern afklädda trädgårdar tycktes försänkt i sömn. Inomhus förmärktes ej den minsta rörelse, de tätt tillslutna fönstren immades genom den ljumma luften därinne; och ur den djupa tystnaden utgick ett intryck af godmodighet och välmåga, den patriarkaliska förnimmelsen af sköna sängar och ett godt bord, af den förståndiga lycka, hvari ägarnes lif förflöt.

Utan att stanna kastade skaran dystra blickar genom gallerportarna och längs de skyddande murarna, som voro späckade med buteljbottnar. Åter hördes ropet:

»Bröd! bröd! bröd!»

Endast hundarna svarade med vildt skall, ett par stora, gula danska doggar, som reste sig upp med uppspärradt gap. Och bakom en nerdragen persienne stodo blott ett par tjänarinnor, Mélanie, kokerskan, och Honorine, husjungfrun, som kallats dit af ropen och likbleka svettades af ångest, när de fingo se dessa vildar tåga förbi. De föllo på knä och trodde, att det varförbi med dem, när de hörde, att en sten, en enda sten krossade en fönsterruta i ett fönster bredvid. Det var ett upptåg af Jeanlin, som af en repstump hade gjort sig en slunga och nu i förbifarten skickade en liten hälsning till familjen Grégoire. Han hade redan börjat att åter blåsa i sitt horn; skaran försvann i fjärran med det bortdöende ropet:

»Bröd! bröd! bröd!»

De kommo fram till Gaston-Marie i en massa, som hade ytterligare vuxit, mera än 2,500 ursinniga människor, som krossade allt och sopade bort allt med den framvältrande strömmens växande kraft. Gendarmer hade passerat förbi där för en timme sedan och hade tågat åstad åt Saint Thomas till, vilseledda af några bönder, och i brådskan hade de inte ens varit så försiktiga, att de hade lämnat kvar en postering af några man för att bevaka grufvan. På mindre än en kvart voro fyrarna utrifna, ångpannorna tömda, byggnaderna inkräktade och förhärjade. Men det var först och främst pumpen, man ville åt. Det var icke nog, att den stannade, när den andades ut den sista ångpusten, de kastade sig öfver den som öfver en lefvande varelse, hvars lif man ville åt.

»Du skall slå första slaget!» upprepade Etienne ocn satte en hammare i Chavals hand. »Seså, du har svurit lika väl som de andra.»

Chaval darrade och drog sig tillbaka, och i trängseln och bråket tappade han hammaren, medan kamraterna utan att töfva slogo sönder pumpen med järnstänger, med tegelstenar och allt hvad de kommo öfver. Somliga slogo till och med af sina käppar på den. Skrufvarna sprungo af, stål-och kopparstycken vredos ur sitt läge som lösryckta lemmar. Ett dråpslag med en hacka krossade pumpstocken, vattnet sprutade ut, tömdes och det hördes ett sista bubblande, likt en dödshicka.

Det var slutet. Skaran var nu ute igen, galen, krossande hvarandra bakom ryggen på Etienne, som icke ett ögonblick släppte Chaval.

»Död åt förrädaren! Till schaktet, till schaktet!»

Likblek stammade den eländige stackaren något och med den fixa idéns fåniga envishet kom han åter till sitt behof af att få tvätta smutsen af sig.

»Vänta; om den generar dig», sade hustru Levaque, »så har du hären balja.»

Det fanns en pöl där, en samling af vatten från pumpen, den var nu hvit genom ett tjockt islager. Dit knuffade de

honom, slogo sönder isen och tvingade honom att blöta hufvudet i det kalla vattnet.

»Doppa dig!» upprepade mor Brulé. »Fan i mig, om du inte doppar dig, så hyfva vi dig i... Och nu skall du dricka en klunk, ja, alldeles som kreaturen med käften i hon!»

Han måste dricka, liggande på alla fyra. Alla skrattade ett grymt skratt. En kvinna drog honom i öronen, en annan kastade i hans ansikte en näfve färsk hästspillning, som hon hittat på vägen. Hans gamla tröja höll inte längre ihop, utan hängde i trasor på honom. Hemsk och förstörd stapplade han några steg för att söka komma undan.

: ^ Maheu hade knuffat till honom, och dennes hustru var också bland dem, som hade ursinnigt kastat sig öfver honom; bägge två tillfredsställde därvidlag ett gammalt groll. Till och med Mouquette, som brukade fort-

14 Zola, Dagbräckning.farande vara en god kamrat mot sina förra älskare, blef alldeles ursinnig mot den här, behandlade honom som ett kräk och nämnde något om, att man borde dra af honom byxorna för att se efter, om han ännu var en kaxl.

Etienne tystade ned henne.

»Nu är det nog med det här. Alla behöfva inte lägga sig i den här saken... Om du har lust, Chaval, kunna vi gå och afgöra den oss emellan.»

Hans näfvar knötos, hans ögon lågade af ursinnig mordlust, ruset öfver-gick hos honom till ett behof att döda.

»Är du beredd? En af oss måste bli på platsen... Ge honom en knif. Jag har min.»

Tillintetgjord, förfärad, såg Catherine på honom. Hon kom ihåg, hvad han en gång hade anförtrott henne om hans begär att göra kol på en människa, när han hade druckit, förgiftad redan vid det tredje glaset; till den grad hade hans fyllbultar till föräldrar smittat ned honom med denna uselhet. Hon rusade plötsligt fram, slog honom i ansiktet med sina kvinnohänder och kväfd af harm, skrek hon honom under näsan:

»Din stackare, stackare I... Är det då inte nog med alla dessa skändligheter? Du vill mörda honom, nu då han inte kan stå på sina ben!»

Hon vände sig mot sin far och sin mor, mot alla de andra:

»Ni äro stackare, stackare allihop!... Döda då mig på samma gång som honom. Jag rifver ögonen ur er, om någon rör honom mera. Åh, sådana fega stackare!»

Hon hade ställt sig framför sin älskare, försvarade honom, utan att komma ihåg allt stryk, hon fick, utan att komma ihåg sitt eländiga lif, lyft vid den tanken, att hon tillhörde honom, eftersom han hade tagit henne och att det var en skam för henne, att man förnedrade honom på detta sätt.

Vid denna flickas slag blef Etienne likblek. Först höll han på att stöta ned henne. Men sedan han hade torkat sig i ansiktet likt en man, som nyktrat till, sade han, under de andras djupa tystnad, till Chaval:

»Hon har rätt! Det är nog... Bort med dig!»

Genast tog Chaval till benen, och Catherine sprang bakom honom. Fattad af rörelse, såg hopen dem försvinna vid vägkröken. Endast hustru Maheu mumlade:

»Det var dumt af er, ni skulle ha behållit honom. Nu ställer han säkert till något förräderi.»

Men skaran hade åter satt sig i marsch. Klockan var strax fem, solen som glödde blodröd nere vid horisonten, kastade ett flammande sken öfver den ändlösa slätten. En gårdfarihandlande, som de mötte, talade om för dem, att dragonerna voro på vägen nedåt Crévecoeur. Då togo de en ny riktning, och en order lopp genom hopen:

»Till Montsoul Till direktionen!... Bröd, bröd! bröd!»V.

Herr Hennebeau hade slagit sig ned vid ionstret i sitt arbetsrum för att se/ hur vagnen rullade bort med hans hustru till frukosten i Marchiennes. En kort stund följde han med blicken Négrel, som red tätt bredvid vagnen,

men gick sedan helt lugnt och satte sig vid skrifbordet. När hvarken hans hustru eller systerson lifvade upp detsamma med något tecken till sin närvaro, tycktes honom huset öde och tomt. Och hvad särskildt beträffade just denna dag, så körde kusken för fru Hennebeau, Rose, den nya kammarjungfrun, hade fått ledigt till klockan fem; det fanns ingen mera hemma än Hippolyte, betjänten, som gick i tofflor och drog benen efter sig i rummen, och kokerskan, som ända från tidigt på morgonen hade hållit på med sina kastruller, helt och hållet upptagen af middagen, som hennes herrskap i dag skulle ge. Äfven herr Hennebeau lofvade sig en dag med mycket arbete, här i det öde husets djupa lugn.

Fast Hippolyte hade fått order att afvisa alla besökande, tillät han sig dock att bortåt klockan nio anmäla Dansaert, som sade sig ha viktiga underrättelser att meddela. Nu först fick direktören höra talas om det möte, som föregående kväll hade hållits i Vandameskogen; och alla detaljer voro så bestämda, att när herr Hennebeau hörde på rapporten, kom han att tänka på Dansaerts ömma förhållande till hustru Pieronne, hvilket var så allmänt bekant, att ett par tre anonyma bref i veckan innehöllo angii-velser om öfverfogdens snedsprång; det var påtagligt, att den äkte mannen, Pierron, hade skvallrat, denna polis luktade sängkammare. Direktören till och med begagnade sig af tillfället och lät den andre veta, att han hade reda på alltsammans och nu inskränkte sig till att ålägga honom försiktighet, af fruktan för att det kunde bli någon farlig skandal Förskräckt af dessa förebråelser, just när han aflade sin rapport, nekade Dansaert och stammade fram ursäkter, medan dock hans stora näsa genom sin plötsliga rodnad erkände brottet. För resten uppehöll han sig icke vid saken, glad öfver att ha kommit ifrån den för så godt pris, ty vanligtvis visade sig direktören obevekligt sträng, såsom en sedligt nogräknad man, när någon tjänsteman tillät sig någon intimitet med en vacker flicka i en grufva. De fortsatte att tala om strejken; mötet i skogen var endast ett tomt skräfvel af några skrikhalsar, någon allvarlig fara hotade icke. I alla händelser skulle grufbyarna säkert icke på några dagar röra på sig under intrycket af den fruktan och respekt, som militärens genommarsch på morgonen måste ha ingifvit.

När herr Hennebeau åter befann sig ensam, var det emellertid nära, att han hade telegraferat till prefekten. Men han hölls tillbaka af fruktan för att i onödan ge ett sådant bevis på oro. Han kunde redan nu icke förlåta sig själf, att han hade till den grad saknat väderkorn, att han öfverallt hade sagt, ja, till och med hade skrifvit till styrelsen, att strejken skulle räcka på sin höjd ett par veckor. Nu drogs den ut i det oändliga, den hade redan räckt i nästan två månader till hans stora förvåning; han var förtviflad däröfver, han kände, hur hans anseende sjönk för hvarje dag och hur han komprometterades inför styrelsen, han var tvungen att hitta på någon knalleffekt,om han ville återvinna styrelsens gunst. Han hade just begärt förhållnings-order, i händelse af något tumult. Svaret hade dröjt, han väntade det med eftermiddagsposten. Då — sade han sig själf — skulle det vara nog att skicka af telegram för att få grufvorna besatta af militär, i fall detta var styrelseherrarnes mening. Själf menade han, att detta helt visst skulle betyda sammandrabbning, blod och död. Trots hans vanliga energi gjorde ett dylikt ansvar honom villrådig.

Han satt helt lugnt och arbetade i det tysta huset till klockan elfva. Då fick han tätt efter hvarandra två telegram, af hvilka det första meddelade, att Jean-Bart hade inkräktats af skaran från Montsou och det andra berättade om hisslinornas kapande, eldarnas utrakande och hela ödeläg-gelsen. Han kunde icke fatta detta. Hvad hade de strejkande att göra hos Deneulin i stället för att hålla sig till någon af bolagets grufvor? De kunde för resten gärna sköfla Vandame, det bringade till mognad hans länge hysta plan, att förvärfva denna grufva. Och klockan tolf åt han sin frukost ensam i den stora salen och uppassad af betjänten, hvars steg han icke ens kunde höra, tack vare tofflorna. Denna enslighet gjorde hans bekymmer ännu mera dystra, han kände sig kall om hjärtat, när en fogde kom springande och fördes in samt berättade honom om den strejkande skarans marsch mot Mirou. Nästan genast därefter, just när han höll på att tömma sin kaffekopp, fick han telegram om, att Madeleine och Crévecoeur i sin ordning voro hotade. Då blef han ytterligt villrådig. Han väntade posten klockan två, men skulle han nu genast anhålla om trupper? Eller var det bättre att ge sig till tåls och ingenting företaga, förrän han fått veta styrelsens order? Han gick tillbaka till sitt arbetsrum, han ville läsa igenom en not, som han dagen förut hade anmodat Négrel att sätta upp till prefekten. Men han kunde icke få rätt på den och tänkte, att Négrel kanske hade lämnat den kvar i sitt rum, där han ofta satt och skref på nätterna. Utan att fatta något beslut och förföljd af

tanken på detta papper, skyndade han upp på Négrels rum för att söka efter det.

När han kom dit in, blef han förvånad: rummet var ännu icke städadt, säkert beroende på Hippolytes glömska eller lättja. Där rådde en däfven värme, en hel natts kvafva värme, som blifvit ännu tyngre därigenom, att mynningen till värmeledningen hade blifvit lämnad öppen, och en genomträngande, kväfvande parfym stack honom i näsan, en doft, hvilken han trodde härrörde från det toalettvatten, hvaraf tvättfatet var fylldt. Stor oordning rådde i rummet: kringströdda klädesplagg, våta handdukar kastade öfver stolsryggarna, täcket uppkastadt, ett lakan uppryckt och släpande på mattan. Han såg för resten först allt detta endast med frånvarande blick och gick fram till ett med papper betäckt bord, där han sökte denna not, som han icke kunde hitta. Två gånger granskade han alla papperen, det ena efter det andra, den fanns bestämdt icke där. Hvar tusan hade den slarfven Paul kunnat stoppa undan den?

Och när herr Hennebeau ställde sig midt i rummet och lät blicken öfver-fara alla möblerna, märkte han i den obetäckta bädden ett litet blänkande föremål, som lyste likt en stjärna. Mekaniskt gick han fram och sträckte ut handen. Mellan ett par veck af lakanet låg en liten guldflaska. Han kände ögonblickligt igen en liten flaska, som tillhörde hans hustru, den eter-flaska, som hon alltid bar på sig. Men han kunde icke förklara, att den fanns här: hur kunde den ha kommit i Pauls säng? Och så blef han med ens förfärligt blek. Hans hustru hade legat där.

»Förlåt», mumlade Hippolyte i dörren, »jag såg, att direktören gick hit upp...»

Betjänten hade stigit på och blef förlägen öfver oordningen i rummet.

»Herre Gud, det är ju sant, rummet är inte städadt! Också Rose är borta, så att jag har fått alla sysslorna på mig.»

Hennebeau dolde flaskan i handen och kramade den, så att den kunnat gå sönder.

»Hvad står på?»

»Det är åter en person där nere... Han kommer från Crévecoeur och har ett bref.»

»Det är bra, lämna mig, säg honom, att han får vänta.»

Hans hustru hade legat där! När han hade skjutit för regeln, öppnade han åter handen och såg på flaskan, som hade lämnat ett rödt märke i hans kött. Med ens insåg han, förstod han denna gemenhet, som sedan månader tillbaka timade i hans hus. Han kom i håg sin gamla misstanke, huru någon snuddat vid hans dörr, de nakna fotterna, som om nättema tassade i det tysta huset. Ja, det var hans hustru, som gick för att ligga här!

Han sjönk ned på en stol framför sängen, som han stelt stirrade på, och satt en stund som bedöfvad. Ett buller väckte honom, någon knackade på dörren och sökte öppna.

»Herr direktör ... Åh, direktören har stängt in sig ...»

»Hvad är det nu igen?»

»Det tycks brådska, arbetarna slå sönder allt. Det är nu ett par personer till här nere. Och det har kommit telegrammer.»

»Låt mig vara i fred! Jag kommer genast.»

Han isades vid den tanken, att Hippolyte skulle ha funnit flaskan, ifall han hade städat på morgonen. Och för resten måste denne tjänare veta något; tjogtals gånger hade han funnit sängen ännu varm efter äktenskapsbrottet, funnit fruns hår skräpande på hufvudkudden, linnet nedsöladt af otäcka spår. Om han nu envisades att störa honom, så var det af elakhet. Kanske hade han stått med örat tryckt mot dörren, uppeggad genom sitt herrskaps osedlighet.

Hennebeau rörde sig icke. Han stirrade alltjämt på sängen. Allt hans lidande under den tid, som gått, rullade upp sig för honom, hans giftermål med denna kvinna, hjärtats och köttets genast uppkomna missförstånd, de älskare, hon hade haft, utan att han hade anat något. Och nu denne Paul, för hvilken hon blef en mor, med hvilken hon talade om sitt döda hjärta, för alltid begrafvet under askan. Och som en dum äkta man förutsåg han intet, han

tillbad denna kvinna, som var hans, som många män hade ägt, men som han ensam icke fick äga! Han tillbad henne med en skamlig passion ända därhän, att han skulle ha fallit på sina knän för henne, om hon blott hade velat ge honom, hvad som fanns kvar efter de andra. Hvad som fanns kvar efter de andra, det gaf hon åt detta barn!

Ljudet af en aflägsen ringklocka kom honom att fara upp. Han kändeigen det, det var den signal, man på hans order gaf, när brefbäraren kom. Han steg upp, han talade med hög röst med ett svall af grofheter, hvaraf hans pinade strupe mot hans vilja flödade öfver.

»Jag ger deras bref och telegram fan, ja, jag ger dem fan!»

Nu greps han af raseri, af behofvet efter en kloak för att däri med sparkar begrafva dylika snuskigheter. Denna kvinna var ett gement as, han sökte efter råa ord och öfveröste därmed hennes bild. Och han anklagade henne för allt, han nästan urskuldade detta barn, i hvilket hon hade bitit, när hennes aptit vaknat, liksom man biter i den första omogna frukten, stulen vid vägen. Hvem skulle hon förtära, hur djupt skulle hon sjunka, när hon icke mera hade någon tillmötesgående nevö, nog praktisk att i deras hus taga mot både kost, säng och frun själf?

Någon krafsade helt sakta på dörren och Hippolytes röst djärfdes att hviska genom nyckelhålet:

»Herr direktör... posten! Och herr Dansaert är också här och säger, att de hålla på och mörda hvarandra...

»Jag kommer ned. Må fan ta alltihop.»

Hvad skulle han göra med dem? Köra ut dem, när de kommo hem från Marchiennes, som stinkdjur, hvilka han icke längre ville ha under sitt tak. Han skulle ta en knölpåk och ropa åt dem att ta med sig sin parnings gift till ett annat ställe. Ett vanmäktigt raseri kom honom att med knytnäf-slag kasta sig öfver sängen, han massakrerade den och bearbetade de ställen där han kunde skönja intrycket efter deras båda kroppar, ursinnig öfver de afryckta täckena, de hopskrynklade lakanen, mjuka och liflösa under hans slag, liksom alldeles uttröttade äfven de af hela nattens kärleksnöjen.

Men plötsligt tyckte han sig höra Hippolyte komma upp igen. En känsla af blygsel hejdade honom. Hon stod stilla ett ögonblick för att flämtande torka sig i pannan och lugna sitt hjärtas våldsamma slag. Han gick fram till en spegel och betraktade sitt ansikte, som var så förvridet, att han icke kände igen det. Sedan han hade sett det genom en ytterlig viljeansträngning så småningom lugna sig, gick han ned.

Dansaert oberäknad, stodo där nere fem budbärare. Alla kommo med allt viktigare underrättelser om de strejkandes framfart bland grufvorna, och öfverfogden berättade honom utförligt hvad som hade timat vid Mirou, som räddats genom fader Quandieus modiga uppförande. Hennebeau lyssnade och skakade på hufvudet, men han hörde honom icke, hans tankar voro kvar där uppe, i Négrels rum. Slutligen afskedade han dem och sade, att han skulle vidtaga åtgärder. När han åter blifvit ensam och satt vid sitt skrif-bord, tycktes han sjunka i en dvala med hufvudet lutad t i händerna och ögonen betäckta. Nu låg posten där, och han kom sig omsider för med att däribland söka det bref, som han väntade, styrelsens svar, som först dansade rundt för hans ögon. Men till sist begrep han, att dessa herrar önskade något slags tumult. Visserligen anmodade de honom icke om att förvärra förhållandena, men de läto skymta fram, att oroligheter skulle påskvnda strejkens slut genom att framkalla kraftiga repressalier.

Nu tvekade han icke längre, han skickade af telegram åt alla håll: till prefekten i Lille, till chefen för truppstyrkan i Douai, till gendarmchefen i Marchiennes. Detta var honom en lättnad; han kunde stänga in sig och lät tilloch med sprida ut det ryktet, att han var sjuk i gikt. Och hela eftermiddagen höll han sig undan i sitt arbetsrum, utan att ta emot någon och nöjde sig med att läsa de telegram och bref, som fortfarande regnade ned. På detta sätt följde han på af stånd de strejkande, från Madeleine till Crévecoeur, från Crévecoeur till Victoire, från Victoire till Gaston-Marie. Å andra sidan fick han meddelanden om gendarmernas och dragonernas förfäran vid att ha kommit vilse på vägen och ständigt vända ryggen åt de angripna grufvorna. Nu kunde de få mörda hvarandra och ödelägga alltsammans, han hade åter dolt hufvudet i händerna, tryckte fingrarna mot ögonen och fördjupade sig i dödstystnaden i det öde huset, där han endast stundtals hörde ljudet från kokerskans kastruller, som kokade friskt

för middagen, som skulle ges senare på dagen.

Skymningen började redan att fördystra rummet, klockan var fem, då något stoj och oväsen kom herr Hennebeau att fara upp, där han satt be-döfvad, overksam, med armbågarna alltjämt på sina papper. Han trodde, att det var de båda eländiga varelserna, som kommo tillbaka hem. Men tumultet växte, ett skri bröt ut, förfärligt att höra, i det ögonblick, då han nalkades fönstret.

»Bröd, bröd, bröd!»

Det var de strejkande, som inkräktade Montsou, medan gendarmerna, som trodde på ett angrepp mot Voreux, vände ryggen till och galopperade åstad för att besätta sistnämnda grufva.

Ett par kilometer från de första husen i Montsou och lite nedanför korsvägen, där stora landsvägen och vägen till Vandame skära hvarandra, hade fru Hennebeau och de unga fröknarna nyss åsett de strejkandes tåg. Det hade varit en treflig dag i Marchiennes, en angenäm frukost hos direktören på Les Forges och sedan ett intressant besök i verkstäderna och vid ett glasbruk i närheten. När man omsider var på hemväg i den klara, vackra vinterdagen, som nu led mot sitt slut, fick Cécile det infallet att dricka en kopp mjölk i en liten bondgård invid vägen. Alla fruntimmerna hade då stigit ur vagnen, och Négrel hoppade artigt af hästen, emedan bondhustrun, som blef förskräckt öfver att se så mycket fint folk, fick mycket bråd tom och sade, att hon måste lägga på en duk, innan hon kunde sätta fram mjölken. Men Lucie och Jeanne ville se på, när det mjölkades, och så gick man ut i själfva ladugården med sina koppar, man gjorde det till en riktig liten landtlig fest och hade mycket roligt, när man sjönk ner i halmen.

Fru Hennebeau med sin min af välvillig moderlighet smuttade på mjölken, då ett besynnerligt buller, som mullrade utanför, gjorde henne orolig.

»Hvad är det? »

Ladugården, som var uppförd vid vägkanten, hade en stor inkörsport, ty den tjänade också på samma gång till loge. De unga fröknarna hade redan sträckt ut hufvudet och blefvo undersamma öfver hvad de fingo se åt vänstra sidan — en mörk bölja, en tjutande, stoj ande folkhop, som från vägen till Vandame strömmade ut på stora landsvägen.

»För tusan», mumlade Négrel, som också hade gått ut, »skulle de här skrikhalsarna till sist börja att morska sig?»

»Det är kanske grufarbetarna igen», sade bondhustrun. »De ha gåttförbi här ett par gånger förut. Det ser ut, som om det skulle gå rent på tok, ty nu äro de herrar i trakten.»

Hon lät hvarje ord komma helt varsamt och spejade i de andras ansikten efter den verkan, de gjorde; när hon märkte allas förfäran, deras djupa ångest för detta möte, skyndade hon sig att sluta med:

»Ack, det patrasket, det patrasket!»

När Négrel såg, att det var för sent att stiga upp i vagnen och hinna fram till Montsou, befallde han kusken att skyndsamt med vagnen köra in på gården, där ekipaget stod dold t bakom ett lider. Han band själf sin häst, som en gosse hade hållit, inne i detta lider. När han kom tillbaka till fruntimren, fann han sin tant och de unga flickorna alldeles utom sig och färdiga att gå med bondhustrun, som föreslagit dem att ta sin tillflykt in till henne. Men han förmenade, att de voro säkrare här i ladugården; säkert skulle inte någon söka dem här i höet. Inkörsporten slöt emellertid till mycket illa, och den hade sådana springor, att man mellan dess maskstungna bräder kunde ha utkik åt landsvägen.

»Seså, mod nu!» sade han. »Vi skola sälja våra lif dyrt!»

Detta hans skämt endast ökade de andras fruktan. Oväsendet tilltog, ännu kunde man icke se något, och på den öde vägen tycktes en stormvind blåsa, lik dessa plötsliga vindstötar, som gå före de stora ovädren.

»Nej, nej, jag vill inte se något», sade Cécile och kröp ned i höet.

Mycket blek och uppbragt mot dessa människor, som nu förstörde ett nöje för henne, höll fru Hennebeau sig bakom de andra, kastande sneda och förargade blickar. Lucie och Jeanne darrade af fruktan, men hade dock lagt ögat till en springa, ifriga att inte gå miste om något af skådespelet.

Det åsklika dånet nalkades, jorden darrade. Jeanlin galopperade i spetsen och blåste i sitt horn.

»Fram med parfymflaskorna, det är folkets svett, som tågar förbi», hviskade Négrel, som trots sina republikanska tänkesätt gärna med damerna gjorde sig lustig öfver packet.

Men hans kvickhet försvann spårlöst i denna orkan af vilda åtbörder och rop. Kvinnorna blefvo synliga, nära tusen kvinnor, med fladdrande hår, som bragts i oordning genom språngmarschen, med trasor, som lämnade huden blottad, nakna former hos honor, som voro trötta på att ge lifvet åt utsvultna foster. Några af dem höllo sin unge på armarna, lyfte upp honom, svängade honom som ett sorgens och hämndens banér. Andra, de yngre, med amazoners svällande barm, svängde påkar, medan de gamla kvinnorna, förfärliga att skåda, tjöto så vildt, att senorna på deras magra halsar tycktes färdiga att brista. Och sedan kommo männen rusande, tvåtusen ursinniga varelser — tågpojkar, kolbrytare, väglagare, en kompakt massa, som rullade som ett enda block, hoppackad, hopträngd, så att man icke kunde urskilja hvarken de urfärgade byxorna eller de söndertrasade ylletröjorna, som alla smälte ihop i samma smutsiga, jordfärgade enformighet. Ögonen glödde; man såg bara de svarta munnarnas svalg, när de sjöngo marsel jäsen, hvars strofer försvunno i ett oredigt rytande, som ackompanjerades af träskornas smällande mot den hårda marken. Öfver allas hufvuden, bland alla de järnspett, hvarmed hopen var späckad, stack upp en yxa, som barsupprätt och tågade framåt; och denna enda yxa, hvilken var skarans standar, aftecknade mot den klara himlen den skarpa profilen af en giljotinknif.

»Hvilka hiskliga ansikten!» stammade fm Hennebeau.

Négrel stammade mellan tänderna:

»Fan ta mig, om jag känner igen ett enda! Hvarifrån komma de, dessa banditer?»

Och det var sant, att hunger, vrede, två månaders lidanden och detta ursinniga lopp mellan grufvorna hade till vilddj urskäftar förlängt de säfliga, saktmodiga ansiktena hos grufarbetarne i Montsou. Just nu gick solen ned, och dess sista strålar af en dyster purpurfärg blodfärgade slätten. Då tycktes vägen strömma af blod, kvinnor och män fortsatte sitt lopp, blodröda som slaktare i full fart med att döda.

»Åh, praktfullt!» sade halfhviskande Lucie och Jeanne, hvilkas konstnärssinnen berördes af denna fasansfullt gripande syn.

Men de blefvo förfärade och drogo sig tillbaka till fru Hennebeau, som hade måst söka ett stöd mot en ho. Den tanken, att det behöfdes blott en blick mellan denna otäta ports bräder, för att de skulle bli nedgjorda, isade henne med fasa. Négrel, som brukade vara mycket modig, kände, att också han blef likblek, gripen af en förskräckelse, som var starkare än hans vilja — en sådan förskräckelse, som det okända inger. Cécile låg orörlig i höet, och trots sin vilja att vända bort blicken förmådde de andra icke detta, utan stodo fortfarande och sågo på det förfärliga.

Det var den röda visionen af den revolution, som skulle rycka dem alla med sig en blodig afton i detta sekelslut. Ja, en kväll skulle folket, lössläppt och otygladt, på detta sätt rusa omkring på vägarna, och det skulle drypa af borgar nes blod, det skulle bära omkring af huggna hufvuden, det skulle strö ut guld ur de plundrade kassakistorna. Kvinnorna skulle tjuta, männen skulle få vargkäkar, som gapade för att bita. Ja, det skulle bli samma trasor, samma åskliknande dån af grofva träskor, samma förfärliga larmande hop med smutsig hud, förpästad andedräkt och som sopade bort den gamla världen i sitt barbariska, allt öfversvämmande anlopp. Eldsvådor skulle flamma, man skulle icke lämna en sten orörd af städerna, man skulle vända åter till det vilda lifvet i skogarna efter den stora brunsten, det stora frås-seriet, där de fattige skulle på en natt matta ut de rikes hustrur. Det skulle icke längre finnas någonting, icke en sou af rikedomarna, icke någon titel eller något anspråk på förvärfvade samhällställningar, förr än den dag, då kanske en ny jord skulle spira upp. Ja, det var allt detta, som nu drog fram på landsvägen liksom en naturkraft, och den förfärliga vinden blåste dem rätt i ansiktet.

Det höjdes ett vildt rop, som öfverröstade marseljäsen:

»Bröd, bröd, bröd!»

Lucie och Jeanne tryckte sig tätt intill fru Hennebeau, som knappt förmådde att hålla sig upprätt, medan Négrel ställde sig framför dem, liksom för att skydda dem med sin kropp. Var det då i kväll, som det gamla samhället skulle störta samman? Och hvad de nu fingo skåda, gjorde deras häpnad fullständig. Skaran drog bort, nu såg man endast en eftertrupp af en del, som kommit på sladden, då Mouquette blef synlig. Hon fördröjde sig med att speja efter herrskapen vid grindarna till deras trädgårdar, vidfönstren till deras hus, och när hon fick se några och icke kunde spotta dem i ansiktet, visade hon dem något, hvarmed hon ville uttrycka höjden af sitt förakt. Nu fick hon säkert syn på någon, ty hon drog plötsligt upp kjolarna, spände klinkoma och visade sin kolossala nakna bakdel, belyst af solens sista flammande strålar. Det var knappt något oanständigt med denna stuss, den narrade ingen att skratta, vild och barbarisk, som den var.

Hela skaran försvann, strömmen brusade ned öfver Montsou, längs den buktande vägen mellan de låga, i brokiga färger målade husen. Man lät vagnen köra ut från gården, men kusken vågade icke taga på sitt ansvar att föra frun och fröknarna oantastade hem, om de strejkande ännu toge upp vägen. Och det värsta var, att det inte fanns någon annan väg.

»Vi måste i alla fall åka hem, middagen väntar», sade fru Hennebeau, som var utom sig och förbittrad af fruktan. »Dessa gemena arbetare ha åter valt en dag, då jag har främmande. Jo, nog är det lönt att göra det packet godt!»

Omsider togo alla åter plats i vagnen. Négrel, som åter hade stigit till häst, fick då den idén att fara de små bivägarna till Réquillart.

»Kör sakta», sade han till kusken, »ty vägen är svår. Om några folk-skockningar hindra er, att där nere åter köra ut på landsvägen, så stanna bakom gamla grufvan. Vi gå då till fots hem genom lilla trädgårdsgrinden, och ni får sätta in vagnen och hästarne hvar som hälst i något lider vid ett värdshus.»

De åkte. På af stånd strömmade skaran af strejkande öfver Montsou. Sedan de hade två gånger sett gendarmer och dragoner, blefvo invånarne ängsliga och utom sig af panisk förskräckelse. Det cirkulerade ohyggliga historier, det talades om handskrifna plakat, som hotade att slita upp magen på allt herrskapsfolk; ingen hade läst plakaten, men icke desto mindre anförde man ordagranna citat ur dem. Hos domhafvanden i synnerhet hade förfäran nått sin höjd, ty han hade nyss med posten fått ett anonymt bref, däri man underrättade honom om, att en krutfjärding var nedgräfd i hans källare, klar att spränga honom i luften, om han icke förklarade sig för folket.

Herr och fru Grégoire, hvilkas besök hos notarien genom detta bref hade blifvit längre än ämnadt, sutto just och talade om bref vet, som de gissade vara någon gyckelmakares tillställning, då folkskaran bröt in i Montsou och totalt vettskrämde hela huset. Grégoires bara smålogo. De böjde undan kanten af en gardin och sågo ut; de ville icke gå in på, att det var någon fara alls; de voro säkra på, sade de, att allt skulle slutas i godo. Klockan slog fem, de hade tid att vänta, tills vägen blefve fri, för att gå midt emot och äta middag hos herrskapet Hennebeau, där Cécile, som nu säkert var återkommen, väntade på dem. Men i Montsou tycktes ingen dela deras tillitsfullhet: förtviflade människor sprungo hit och dit, dörrar och fönster stängdes häftigt. På andra sidan gatan sågo de Maigrat, som barrikaderade sin butik med en duktig förtärkning af järnbommar, så blek och darrande af *ngest, att hans lilla klena hustru måste vrida till skrufvarna.

Hopen hade gjort halt framför direktörens bostad, och åter ljöd ropet:

»Bröd, bröd, bröd!»

Herr Hennebeau stod vid sitt fönster, då Hippolyte kom in för att stängatill luckorna af fruktan för, att fönstema kunde slås in genom stenkastning. Han stängde också alla luckorna i undervåningen och gick sedan en trappa upp, där man hörde luckvredens gnällande och fönsterluckornas smällande, den ena efter den andra. Man kunde tyvärr icke på samma sätt stänga till köksfönstret i källarvåningen, en farlig fönsterglugg, där kastrullernas och stekspettets eldar lyste.

Hennebeau, som ville se ut, gick mekaniskt upp i andra våningen in på Pauls rum, som var det bäst belägna rummet, ty därifrån kunde man få en öfverblick öfver landsvägen ända bort till bolagets upplagsplatser. Han höll sig bakom persiennen och såg öfver hela hopen. Men detta rum med det nu aftorkade och städade toalettbordet, med den kallnade sängen, hvars lakan voro ordnade och släta, väckte åter pinsamma känslor hos honom. Hela hans raseri under eftermiddagen, den ursinniga kampen i hans enslighets djupa tystnad, öfvergick nu i en oändlig trötthetskänsla. Hans tillvaro var redan som detta rum: kallnad, rensopad från morgonens smuts och åter inne i den vanliga korrektheten. Hvad skulle det tjäna till att väcka skandal? Var något förändradt i hans hus? Hans hustru hade helt enkelt en älskare till; det gjorde näppeligen saken värre, att hon hade tagit honom inom familjen, detta var kanske till och med en fördel, ty på det sättet skulle hon bevara skenet. Han kände medlidande med sig själf, när han tänkte på sin vanvettiga svartsjuka. Så löjligt att ha kastat sig öfver denna säng med knyt-näfslag! Han hade ju förut tålt en annan man, och då finge han väl nu tåla den här. Hela saken skulle bara bli ännu litet mera förakt. En förfärlig bitterhet förpestade hans mun, det gagnlösa i allting, tillvarons eviga smärta, blygseln öfver sig själf, som alltjämt tillbad och åtrådde denna kvinna i den smuts, där han lät henne dväljas.

Under fönstren bröto skränen ut med fördubblad våldsamhet:

»Bröd, bröd, bröd!»

»Dumhufvuden!» sade Hennebeau mellan hopbitna tänder.

Han hörde, hur de smädade honom för hans stora inkomster, hur de kallade honom för odåga och matvrak, för gement svin, som åt sig fördärfvadt på läckerheter, medan arbetaren svalt ihjäl. Kvinnorna hade fått syn på köket, och nu brast det löst en storm af svordomar för fasanens skull, som man höll på att steka, och för såserna, hvilkas feta lukt härjade deras tomma magar. Åh, detta borgarpack, som man skulle proppa i tryffel och champagne för att själf va få sluka väderi

»Bröd, bröd, bröd!»

»Dumhufvuden!» upprepade herr Hennebeau. »Är jag kanske lycklig?»

Han sjöd af vrede mot dessa människor, som intet förstånd hade. Gärna skulle han ha skänkt dem sina stora inkomster, ifall han hade haft lika hård hud som de och kunnat para sig lika lätt och obekymradt. Hvarför kunde han inte låta dem slå sig ned vid hans bord och smörja kråset med hans fasan, medan han släckte sina köttsliga begär bakom häckarna, samt kastade kull flickorna utan att det minsta fråga efter, hvilka som hade kastat kull dem förut! Han skulle ha gett dem allt, sin uppfostran, sitt välstånd, sin lyx, sin makt som direktör, ifall han en dag hade kunnat få vara den siste af de stackare, som lydde under honom, rådande fritt öfver sitt eget kött, nog brutal att prygla sin egen hustru och söka sin förnöjelse hos grannkvin-norna. Och han önskade också att vara på väg att svälta ihjäl, att ha magen tom och förvriden af krampattacker, så att det svindlade i hjärnan: kanske skulle det ha dödat hans eviga smärta. Ack, att lefva som ett djur, att inte själf äga någonting, att ligga ned sädesåkrarna med den fulaste, den smutsigaste vagnskjuterskan och kunna nöjas med det!

»Bröd, bröd, bröd!»

Då blef han ond och skrek ursinnigt i larmet:

»Bröd! Är det nog det, ni idioter!»

Han hade mat att äta och ändå våndades han i kval. Hans förstörda husliga förhållanden, hela hans af smärtor försänkta lif tyngde hans bröst med en kväfvande beklämning. Icke var allt godt och väl, därför att man hade bröd. Hvad var det för en idiot, som trodde, att denna världens lycka låg i rikedomens fördelning? Dessa drömmare och fantaster till revolutionärer kunde väl rifva ned samhället och bygga upp ett nytt, men det skulle icke öka mänsklighetens glädje, icke bespara den en smärta genom att dela ut åt hvar och en hans smörgås. Nej, de skulle till och med ge en större spridning åt olyckan på jorden; de skulle en dag komma själf va hundarna att tjuta af förtviflan, när de från naturdrifternas lugna tillfredsställande hade höjt dem till de omättade passionernas kval. Nej, det enda goda var icke-varat, och ifall man var till, att vara ett träd, vara sten, ja ännu mindre, ett

sandkorn, som icke kan blöda under den trampandes klackar.

Och i hans bittra kval fylldes herr Hennebeaus ögon af tårar, som brännande flödade utför hans kinder. Skymningen började att falla öfver vägen, när stenar började att hagla mot direktörsbostadens framsida. Men hans vrede mot dessa utsvultna stackare var borta: han kände sig förbittrad endast öfver hjärtats svidande sår och stammade fortfarande under tårar:

»0, så dumma de ä', så dumma de ä'!»

Men magens skrik hade öfvertaget, ett tjut blåste som en stormvind och sopade med sig allt:

»Bröd, bröd, bröd!»

VI.

Etienne, som nyktrat till genom Catherines örfil, stod fortfarande i spetsen för kamraterna. Men när han med rosslig stämma manade dem att gå till Montsou, hörde han inom sig en annan röst, en förnuftets röst, som med förvåning frågade: hvarför allt detta? Han hade ju inte velat något af allt det här, huru kom det då till, att han, som hade tågat till Jean-Bart i afsikt att handla med kall öfverläggning och att hindra förödelse — att han gått från våldsamhet till våldsamhet och slutade dagen med att belägra direktörens bostad?Det var emellertid han, som nyss hade ropat halt. Men han hade först endast tänkt på att skydda bolagets upplagsplatser, dit man talade om att gå för att ödelägga allt. Och nu, då stenarna redan skrapade direktörs-husets framsida, sökte han förgäfves efter något befogadt rof, att drifva sitt folk emot för att undvika ännu större olyckor. När han sålunda stod ensam midt på vägen och vanmäktig, var det någon som ropade på honom, det var en man, som stod ensam på tröskeln till Tisons ölstuga, där värdinnan hade skyndat att sätta för luckorna och lämnad endast dörren fri.

»Ja, det är jag... Hör på!»

Det var Rasseneur. Ett trettital män och kvinnor, nästan allesammans från grufbyn Tvåhundrafyrtio, hvilka hade stannat hemma på morgonen och som nu på aftonen hade kommit för att få höra nyheter, inkräktade vid de strejkandes ankomst denna ölstuga. Zacharie med sin Philo-méne tog upp ett bord. Längre bort med ryggen utåt rummet och gömmande ansiktet sutto Pierron och dennes hustru. Det var för resten ingen, som drack något, man hade blott sökt skydd där.

När Etienne kände igen Rasseneur, drog han sig undan, hvarvid Rasseneur tilläde:

»Du tycker inte om att träffa mig, eller hur? ... Jag sade dig ju det här på förhand; nu börja tråkigheterna. Skrik ni på bröd, det blir bly, man kommer att ge er.»

Då vände Etienne om och svarade:

»Hvad jag inte tycker om, det är de fega stackarna, som med korslagda armar se på, hur vi våga huden.»

»Du ämnar således plundra här midt emot?» frågade Rasseneur.

»Jag ämnar hålla ut till slutet med mina vänner, allesammans beredda att tillsammans gå under.»

Förtviflad, gick Etienne åter in i hopen, beredd att dö. Pä vägen fick han se tre barn, som kastade sten; han gaf dem en duktig spark, i det att han för att hejda kamraterna skrek, att det tjänade till ingenting till att slå in fönstren.

Bébert och Lydie, som nyss åter hade träffat på Jeanlin, fingo af denne sistnämnde lära att handtera sin slunga. De slungade hvar sin sten och täflade om, hvilken skulle kunna göra största skadan. Genom ett oskickligt kast hade Lydie spräckt skallen på en kvinna i hopen, hvaråt de båda pojkarna storskrattade. Bakom dem sutto Bonnemort och Mouque på en bänk och sågo på. Bonnemorts svullna ben buro honom så dåligt, att det hade varit mycket svårt för honom att släpa sig fram ända hit, utan att någon fick veta, hvad det var för en nyfikenhet, som dref honom, ty han hade samma glåmiga ansikte som andra dagar, då man inte kunde få ett ord ur honom.

För resten lydde icke någon mera Etienne. Trots hans order fortforo stenarna att hagla, och han förvånades,

förfärades inför dessa af honom lössläppta kreatur, som voro så tröga att få fart i, men sedan så förfärliga, grymt envisa i sitt raseri. Han måste slåss med Levaque för att rycka yxan ifrån honom; han visste icke mera, hur han skulle häjda makarna Maheu, som kastade sten med båda händerna. I synnerhet kvinnorna förskräckte, förfärade honom — hustru Levaque, Mouquette och alla de andra,som gripits af mordraseri och sträckte fram både tänder och naglar, skällande som hyndor och upphetsade af mor Brulé, hvars magra ges+alt syntes öfver de andra.

Men plötsligt blef det stilla, ett ögonblicks öfverraskning åstadkom den smula lugn, som Etiennes trägna böner icke förmått utverka. Det var helt enkelt herr och fru Grégoire, som kommit sig för att ta afsked af notarien för att gå midt öfver till direktören, och de sågo så fridsamma ut, de sågo ut att så säkert tro allt detta vara blott ett skämt af deras präktiga grufarbetare, hvilkas undergifvenhet hade födt dem under ett helt århundrade — så säkert, att dessa sistnämnde helt förvånade verkligen upphörde med att kasta sten af fruktan, att de skulle kunna träffa jlen gamle herrn och den gamla damen, som hade fallit ned från himmeln. De läto dem gå in i trädgården, gå uppför yttertrappan och ringa på vid den tillbommade porten, som man icke brådskade med att öppna för dem. Rose, kammarjungfrun, kom just i detsamma hem. Hon skrattade åt de ursinniga arbetarna, som hon kände allesammans, ty hon var från Montsou. Och det var hon, som med knytnäfslag på porten till sist tvang Hippolyte att glänta på den. Det var hög tid; när herrskapet Grégoire försvann inom porten, började stenarna åter att hagla. När massan hade hämtat sig från sin förvåning, ropade den ännu högljuddare än förut:

»Ned med borgarsamhället! Lefve socialismen.»

Rose skrattade fortfarande inne i förstugan, liksom om hon hade funnit äfventyret lustigt, allt medan hon för den förskräckte betjänten upprepade:

»De äro inte elaka, jag känner dem, de äro inte elaka.»

Herr Grégoire hängde ordentligt upp sin hatt. Sedan, när han hade hjälpt sin hustru att taga af sig den tjocka klädeskappan, sade han i sin tur:

»I själfva verket äro de säkert inte alls elaka. När de ha fått skrika duktiga tag, gå de hem och äta sin kvällsvard med så mycket bättre aptit.»

Herr Hennebeau kom nu ned från den öfre våningen. Han hade sett, hvad som försiggått därute och gick nu att ta emot sina gäster med sin vanliga, kalla och artiga min. Det var endast hans ansiktes blekhet, som skvallrade om de tårar, som hade upprört det. Mannen var kufvad, nu fanns hos honom blott kvar arbetschefen, som var besluten att uppfylla sin plikt.

»Ni vet väl», sade han, »att våra damer inte ha kommit hem ännu?»

För första gången kände sig herrskapet Grégoire oroliga. Jaså, Cécile var ännu inte hemma! Hur skulle hon öfverhufvud taget kunna komma hem, ifall arbetarne höllo länge på med sitt skämt?

»Jag har tänkt på att rensa platsen utanför», tilläde herr Hennebeau, »men olyckan är, att jag är ensam här och att jag för resten inte vet, hvart jag skulle skicka min betjänt för att få hit fyra man och en korpral, som skulle vara nog att fösa bort det här packet.»

Rose, som stod kvar, dristade sig att åter mumla:

»Ack, herr direktör, de äro inte elaka.»

Direktören ruskade på hufvudet, medan tumultet där utanför växte och man hörde, hur stenarna doft slogo emot husets framsida.

»Jag är inte ond på dem för det här, jag förlåter dem, man måste vara dum som de för att kunna tro, att vi hänsynslöst envisas för att göra demolyckliga. Men jag är ansvarig för lugnet... Att tänka sig, att det nu finnes gendarmer ute på vägarna, efter hvad man meddelar mig, och att

jag ända från i morse inte har kunnat få rätt på en enda!»

Han afbröt sig, drog sig åt sidan för fru Grégoire och sade:

»Var god, fru Grégoire, och stanna inte där, utan var god och stig in i

salongen.»

Men kokerskan, som ursinnig kom upp från källarvåningen, höll dem ännu några minuter kvar i förstugan. Hon sade ifrån, att hon inte mera kunde svara för middagen, ty hon väntade från konditorn i Marchiennes degformar till vol-au-venferna, som hon hade beställt till klockan fyra. Tydligen hade konditorns bud råkat på villospår under vägen, skrämd af banditerna därute. Kanske hade de också plundrat hans korgar. Nu hade hon underrättat herr direktören; för sin del ville hon hellre kasta hela middagen på elden än få den bortskämd för revolutionens skull.

»Lite tålamod bara», sade herr Hennebeau. »Ännu är ju inte något för-loradt, sockerbagaren kan komma.»

När han åter vände sig till fru Grégoire och själf öppnade salongsdörren för henne, fick han till sin stora förvåning se en man, som satt på den lilla bänken i vestibulen och som han i den tilltagande skymningen förut icke hade märkt.

»Kors, är det ni, Maigrat? Hvad står på?»

Maigrat reste på sig; hans feta och dödsbleka ansikte tycktes vanställdt af förskräckelse. Han hade icke längre den store och lugne mannens tvärsäkerhet; han förklarade i största ödmjukhet, att han hade smugit sig in till herr direktören för att be om hjälp och beskydd, ifall de där banditerna skulle angripa hans butik.

»Ni ser, att jag själf är hotad och att jag inte har någon till hjälp. Det hade varit bättre, att ni hade stannat hemma för att försvara era varor.»

»Jag har satt för järnbommarna och så har jag lämnat hustru min hemma.»

Hennebeau blef otålig och dolde icke sitt förakt. Det var just en skön vakt, denna klena, af hugg och slag utmärglade varelse.

»Kort sagd t, jag förmår därvidlag ingenting, sök att själf försvara er. Och jag råder er att genast gå hem igen, ty hör nu, hur de åter skrika på bröd ... Hörl»

Oväsendet började åter, och i ropen tyckte Maigrat sig höra sitt namn. Att vända om hem var inte möjligt, då skulle de ha slitit honom i stycken. Å andra sidan blef han alldeles utom sig vid tanken på sin ruin. Han tryckte ansiktet mot portens glasruta, han svettades, skälfde, medan han höll utkik på olyckan. Herr och fru Grégoire funno för godt att stiga in i salongen.

Herr Hennebeau gaf sig min af att helt lugnt fylla sitt värdskaps plikter. Men han bad fåfängt sina gäster att sätta sig; det stängda, barrikade-rade, af ett par lampor före mörkrets inträde upplysta rummet fylldes af förfäran vid hvarje nytt rop utanför. Dämpad genom väggarnas bonader och draperier, mullrade hopens vrede på ett ännu mera oroande sätt med ett doft och förfärligt hot. Man samtalade emellertid och kom därvid ständigt tillbaka till denna obegripliga uppresning. Han själf, direktören, förvånade sig öfver, att han inte hade förutsett något, och hans polis varså illa ordnad, att han framför allt var förargad på Rasseneur, hvilkens gemena inflytande han sade sig väl skönja. För resten skulle gendarmerna komma, det var omöjligt, att man på detta sätt lämnade honom i sticket. Hvad Grégoires beträffade, tänkte de bara på sin dotter: den stackars älsklingen, som var så lättskrämd! Kanske hade vagnen vändt om till Mar-chiennes, när man hade fått se faran. Under ännu en kvart varade väntan, som blef ytterst pinsam och oroande genom oväsendet ute på vägen, genom ljudet af stenarna, som tidt och ofta dunkade på de tillstängda luckorna, hvilka dånade som trummor. Denna situation blef olidlig, herr Hennebeau talade om att gå ut och ensam köra bort skrikhalsarna samt gå vagnen til! mötes, då Hippolyte kom in och skrek:

»Herr direktör, frun är här — de ta lifvet af henne!»

Då vagnen icke hade kunnat komma fram den lilla bivägen till Requil-lart för de hotande folksamlingarnas skull, hade Négrel fullföljt sin plan att gå till fots den hundra meter långa vägbiten till direktörsbostället och klappa på

den lilla ingången, som ledde åt trädgården, invid uthusen: trädgårdsmästaren borde höra dem och det borde väl alltid finnas någon, som skulle öppna. Först gick allt förträffligt; fru Hennebeau och de unga flickorna voro redan framme vid den lilla porten och bultade på, då några kvinnor, som blifvit varskodda, rusade in på bakvägen. Då var alltsammans skämdt. Ingen öppnade porten, förgäfves sökte Négrel att stöta in den med axeln. Hopen af kvinnor växte, han var rädd att bli öfverflyglad och han tog den förtviflade utvägen att köra sin tant och de unga flickorna framför sig för att tvärs igenom de belägrade komma fram till stora ingången. Men detta vållade ett förfärligt knuffande, en tjutande svärm inringade dem, medan den stora massan strömmade till från höger och vänster utan att ännu begripa något, endast förvånad öfver att se dessa eleganta damer, som hade råkat in i bataljen. I detta ögonblick blef förvirringen sådan, att en af dessa besatta tilldragelser inträffade, hvilka alltid förbli obegripliga. Lucie och Jeanne hade kommit fram till stora trappan och trängt sig in genom porten, hvilken kammarjungfrun gläntade på; fru Hennebeau lyckades följa efter dem och efter dem kom till sist Négrel in och sköt åter för reglarna, säker om, att han hade sett Cécile komma in allra först. Men hon var icke där, hon hade försvunnit under vägen, så öfverväldigad af fruktan, att hon hade vändt sig ifrån huset och själf kastat sig midt i faran.

Genast höjdes ropet:

»Lefve socialismen! Ned med borgarna, ned med dem!»

På afstånd och under floret, som dolde ansiktet, togo somliga henne för fru Hennebeau. Andra nämnde en väninna till direktörsfrun, den unga hustrun till en af sina arbetare ytterst illa liden bruksägare i närheten. Men för resten gjorde detta föga till saken, det var hennes sidenklädning, hennes pälskappa, till och med den hvita plymen i hennes hatt, som väckte deras förbittring. Hon doftade parfym, hon hade ett ur och det fina skinnet hos en dam, som aldrig gjorde något och aldrig rörde vid stenkol.

»Vänta du», skrek käringen Brulé, »så ska* vi ge dig spetsar på ändan!»

»Det är från oss, som de där gemena styckena stjäla all den där grannlåten», skrek hustru Levaque. »De gå klädda i pälsverk, när vi frysa ihjäl... Kläd af henne spritt naken, så att hon får lära sig veta hut!»Mouquette rusade fram.

»Ja, ja, vi sk'a ta och ge henne risbastu.»

Bland dessa furier stod Cécile skälfvande af fruktan och utan att kunna röra sig, ideligen framstammande samma ord:

»Snälla fruntimmer, jag ber er, snälla fruntimmer, gör mig icke illa!»

Men hon gaf till ett hest skrik: ett par kalla händer grepo om hennes hals. Det var gubben Bonnemort, som tog tag i henne, då den böljande trängseln hade drifvit henne bort intill honom. Han var som rusig af hunger, förslöad af sitt långa elände, han tycktes med ens ha vaknat upp ur sin half-sekelgamla undergifvenhet, utan att man kunde förstå, af h vilken hatfull impuls han drefs. Han gaf vika för något, som han icke skulle ha kunnat förklara, för ett behof att göra detta, för trollmakten hos denna hvita flick-hals. Och då han i dag hade förlorat målföret, klämde han ihop fingrarna med sin min af ett gammalt skröpligt kreatur, som höll på att idissla sina minnen.

»Nej, nej!» tjöto kvinnorna, »upp med ändan, upp med ändan!»

Så fort man i direktörshuset hade märkt, hvad som tilldrog sig, hade Négrel och Hennebeau åter öppnat porten för att modigt skynda till Céciles hjälp. Men nu trycktes massan mot trädgårdsgrinden, och det var icke lätt att komma ut. Det uppstod ett handgemäng, medan de förfärade makarna Grégoire kommo ut på trappan.

»Släpp henne, gubbe! Det är fröken på Piolaine!» skrek hustru Maheu till svärfadern, då hon kände igen Cécile, hvars flor en kvinna hade ryckt bort.

Etienne, som var förfärad öfver denna hämndlystnad mot ett barn, bemödade sig å sin sida att förmå skaran att släppa taget. Han fick en ingifvelse och svängde yxan, som han hade ryckt ur Levaques hand.

»Till Maigrat!... Där finns det bröd! Låt oss jämna Maigrats kyffe med jorden!»

Och i flygande fläng var han där och riktade de första yxhuggen mot boddörren. Några kamrater hade följt honom, Levaque, Maheu och en del andra. Men kvinnorna voro ytterst upphetsade och vilda. Cécile hade ur Bonnemorts händer fallit i mor Brulés klor. Lydie och Bebert, anförda af Jeanlin, smögo på alla fyra mellan kjolarna för att få se den fina damen där bak. Man höil redan på att rycka och slita i henne, kläderna brakade, då en ryttare blef synlig, som manade på sin häst och med ridspöet slog dem, som icke kommo ur vägen fort nog.

»Ah, ert pack, har ni kommit därhän, att ni misshandlar våra döttrar!»

Det var Deneulin, som kom till platsen för middagen hos Hennebeau. Han hoppade raskt ned på vägen och fattade Cécile om lifvet, och skötande hästen med utomordentlig skicklighet och styrka med den andra handen, använde han den som en lefvande kil och klöf hopen, som vek tillbaka för hästhofvarna. Vid grinden fortfor striden. Men han banade sig väg, krossande lemmar. Denna oväntade undsättning befriade Négrel och Hennebeau, som sväfvade i stor fara, utsatta för både vilda eder och slag. Och medan Négrel omsider lyckades komma in med den afsvimmade Cécile, träffades Deneulin, som med sin stora kropp skyddade Hennebeau, af en sten, som var nära att stöta axeln ur led.

15 Zola, Dagbräckning.»Ja, just så», ropade han, »slån sönder mina ben, liksom ni förut slagit sönder mina maskiner!»

Raskt stötte han upp porten. En skur af stenar slog emot trät i dörren.

»Så ursinniga människor!» sade han. »Ett par sekunder till och de hade krossat skallen på mig som en tom kurbits.. . Det tjänar till intet att tala till dem; de ha inte längre sitt förnuft i behåll. Det finns ingen annan utväg än att nedgöra dem».

Inne i salongen fällde makarna Grégoire tårar, när de sågo Cécile komma till sans igen. Hon hade icke fått någon skada, inte ens så mycket som en skråma; bara hennes flor var borta. Men deras förskräckelse växte, när de fingo se sin kokerska Mélanie, som berättade, huru skaran hade farit fram och förödt Piolaine. Alldeles tokig af förskräckelse, hade hon skyndat att underrätta sitt herrskap. Hon hade också kommit in vid gläntandet på porten, medan tumultet pågick, utan att någon märkte henne; och i hennes berättelse, som aldrig tog någon ände, blef Jeanlins enda sten, som hade krossat ett enda fönster, till en veritabel kanonad, som kommit murarna att remna. Då blef herr Grégoires uppfattning totalt omstörtad: man ville ta lifvet af hans dotter och rifva ned hans hus; det var alltså sant, att dessa grufarbetare kunde hysa agg till honom, därför att han som hederlig karl lefde af deras arbete?

Kammarjungfrun, som kommit in med en servett och eau de Cologne, upprepade om igen:

»Det är i alla fall tokigt... men si elaka äro de inte.»

Fru Hennebeau, som mycket blek hade sjunkit ned på en stol, kunde icke hämta sig från sin häftiga uppskakning; och när man lyckönskade Négrel, kunde hon endast småle helt matt. Céciles föräldrar tackade i synnerhet den unge mannen; det var nu ett afgjordt parti. Herr Hennebeau såg på under tystnad, gick ifrån sin hustru till denne älskare, som han på morgonen hade svurit att döda, och sedan till denna unga flicka, som säkert snart skulle befria honom från den andre. Det brådskade icke därmed; han hyste nu den fruktan, att få se sin hustru sjunka ännu djupare, kanske i någon betjänts armar.

»Och er, mina små älsklingar», frågade Deneulin sina flickor, »ha de inte gjort er något illa?»

Lucie och Jeanne hade visserligen varit mycket rädda, men nu voro de mycket belåtna, att de hade fått bevittna uppträdet. Och nu skrattade de.

»Ja, för tusan, det var ju en riktigt treflig dag... Om ni nu vilja ha någon hemgift, så är det bäst, att ni förtjäna er den själfva, och bered er också på att bli tvungna att försörja mig.»

Deneulin skämtade med skälfvande stämma. Hans ögon fylldes af tårar, när hans döttrar kastade sig i hans armar.

Herr Hennebeau hade hört denna hans bekännelse om sin ruin. En hastig tanke upplyste hans ansikte. Vandame skulle således komma att tillhöra Montsou, det var den skadeersättning, han hoppats på, det lyckokast, som skulle åt honom återförvärfva styrelsens ynnest.

Men man lugnade sig efter hand, salongen försjönk i en trött fridfullhet med de båda lampornas stilla sken och portiärernas ljumma kvalm. Hvadskedde då där utanför? Skrikhalsarna tego, och stenarna slogo icke mera mot väggen; man hörde blott tunga, dofva slag, sådana yxhugg, som ljuda på långa håll i skogarna. Man ville ha reda på, hvad det var och gick åter ut i vestibulen för att kasta en blick genom portens glasruta. Till och med fruntimren gingo uppför trappan för att ställa sig bakom persiennerna i öfre våningen.

»Ser ni den där uslingen Rasseneur där midt emot i dörren till den där krogen?» sade Hennebeau till Deneulin. »Det anade mig, att han var med om det, han måste vara det.»

Det var emellertid icke Rasseneur, det var Etienne, som med yxhugg slog in dörren till Maigrats bod. Och han ropade alltjämt på kamraterna: tillhörde inte varorna därinne grufarbetarne? Hade de kanske inte rätt att ta tillbaka sin ägendom från denne tjuf, som så länge hade skott sig på arbetarne och som på en order från bolaget lät dem svälta ihjäl? Småningom lämnade alla direktörsbostaden och skyndade att plundra den bredvid liggande handelsboden. Ropet: bröd, bröd, bröd! dånade åter. Innanför denna dörr skulle man finna bröd. Ett hungerns raseri hade åter gripit dem, liksom om de plötsligt icke skulle ha kunnat vänta längre utan att ge upp andan här på landsvägen. De rusade på och trängdes så emot dörren, att Etienne vid hvarje yxhugg var rädd att skada någon.

Maigrat, som hade gått ut ur direktörsbostadens förstuga, hade emellertid först tagit sin tillflykt till köket; men där hörde han icke något, utan satt bara och föreställde sig ohyggliga anfall mot hans bod, och han hade just åter gått upp ur köket och gömt sig bakom pumpen därute, då han tydligt urskilde boddörrens brakande och de plundrandes skrän, hvari hans namn blandades. Det var då inte bara någon pinsam inbillning; om han också inte kunde se, så hörde han; följde med susande öron angreppet. Hvarje yxhugg träffade honom rätt i hjärtat. En dörrhake hade troligen sprungit — ytterligare fem minuter, och boden var tagen! Nej, han skulle inte tillåta dem att totalt ruinera honom, hellre skulle han släppa till huden. Hela tiden han hade stått där, såg han emot ett fönster af sitt hus nära hörnet sin hustrus bedröfliga silhuett, blek och villrådig bakom fönsterrutan; hon stod säkert och såg på, hur yxhuggen föllo, stum och med minen hos en stackars strykrädd varelse. Nedanför fönstret låg ett skjul, hvars belägenhet var sådan, att man från direktörsboställets trädgård kunde komma upp därpå genom att klättra på spaljeren vid skilj emuren; det var sedan lätt att därifrån krypa på tegelpannorna ända fram till fönstret. Tanken att på detta sätt åter komma hem till sig anfäktade honom nu i hans ånger öfver att han någonsin hade gått därifrån. Han skulle kanske hinna att barrikadera boden med möbler; han till och med funderade ut andra hjältemodiga försvarsmedel; sjudande olja, påtänd fotogén, som skulle gjutas ut där uppifrån. Men hans kärlek till sina varor hade att kämpa emot hans fruktan, som höll på att kväfva honom. Men vid ett särskildt våldsamt dånande slag med yxan fattade han med ens sitt beslut. Girigheten fick makt med honom, han och hans hustru skulle med sina kroppar skydda, hellre än att ge ifrån sig ett enda bröd.

Nästan genast utbröto hånfulla skrän:

»Nej, titta, titta!... Katten är där uppe! Ta fast kisse, ta fast kisse!»Skaran hade fått syn på Maigrat uppe på taket till skjulet. Trots sin otymplighet hade han i sin feberaktiga ifver lätt klättrat upp på spal-jeren utan att bry sig om, att spjälorna gingo sönder, och nu lade han sig på magen på tegelpannorna, och sökte att komma bort till fönstret. Men takets sluttning var mycket brant, hans stora mage hindrade honom och han slet sönder naglarna. Han skulle emellertid nog ha kraflat sig ända upp till fönstret, om han inte hade börjat att skälfva och skaka i kroppen af fruktan för, att de skulle kasta sten på honom, ty hopen, som han inte längre kunde se, fortfor att skrika nedanför honom:

»Buss på katten! buss på katten!... Den ska' vi ta kol på!»

Och plötsligt släppte han taget med bägge händerna. Han rullade som ett klot, studsade mot takrännan, föll tvärs öfver skiljemuren så olyckligt, att han åter studsade åt vägen till, där han spräckte hufvudskålen mot kanten på en

afvisare. Hjärnan sprutade ut. Han var död. Däruppe stod hans hustru blek och villrådig bakom fönsterrutan och såg fortfarande på.

Först inträdde en känsla af häpnad. Etienne stod stilla, och yxan gled ur hans händer. Maheu, Levaque och alla de andra glömde hela boden, med ögonen riktade mot muren, där en fin, röd stråle sakta rann. Skriken hade upphört, tystnad utbredde sig i den tilltagande skymningen.

Men med ens började åter skriken. Det var kvinnorna, som störtade

fram, berusade af blodet.

»Det finns således en god Gud! Åh, ditt svin, nu är det slut med dig!»

De skockade sig kring det ännu varma liket, de skymfade det under skrattsalfvor, i det de kallade hans spräckta hufvud för smutstrut och i dödens närvaro tjutande gåfvo luft åt sitt brödlösa lifs mångåriga hätskhet.

»Jag var skyldig dig 60 francs, nu har du fått betaldt, du tjuf», sade hustru Maheu, ursinnig liksom de andra. »Nu ska* du inte flera gånger neka mig kredit... Vänta, jag måste göda dig lite till.»

Med alla sina tio fingrar krafsade hon ihop jord, tog två näfvar fulla och stoppade den med våld i hans mun.

»Seså, ät nu! Ät, ät, du som åt oss!»

Smädelserna blefvo allt flera och värre, medan den döde, utsträckt på ryggen, med sina stora, stirrande ögon såg upp mot den oändliga rymden, hvarifrån mörkret sänkte sig ned. Denna jord, som hade proppats in i hans mun, var det bröd, han hade nekat dem. Och nu skulle han icke mera äta något annat än detta brödet. Det hade icke alls haft någon lycka med sig för honom, att han hade låtit de fattiga svälta.

Men kvinnorna ville hämnas på honom också för annat. Man hörde mor Brulés gälla röst:

»Vi ska snöpa honom!»

»Ja, ja!... Han har varit för mycket liderlig, den uslingen!»

Mouquette var redan i färd med att draga af honom byxorna, medan hustru Levaque lyfte upp hans ben. Och med sina torra käringhänder begick sedan mor Brulé en ohygglig stympning af den dödes kropp och rånade den på en vederstygglig trofé, som gälla röster hälsade med förbannelser, jublande öfver, att det icke mera var en man, som skulle jordas. Fru Maigrat stod fortfarande orörlig vid fönstret däruppe. I den nedgående solens sista strålar vanställde fel och grumligheter i fönsterrutorna hennes blekaansikte, så att hon tycktes le. Slagen, hvarenda timme bedragen, själf från morgon till kväll böjd öfver en räkenskapsbok, kanske hon nu verkligen skrattade åt kvinnornas dåd där nere.

Isade af fasa, hade man åsett den gräsliga stympningen. Hvarken Etienne, Maheu eller de andra hade hunnit lägga sig emellan: de stodo orörliga vid detta furiernas anlopp.

Etienne svängde åter yxan. Men den pinsamma känslan skingrades icke, detta lik, spärrade vägen och skyddade handelsboden. Många hade vikit tillbaka. Det var som om en känsla af mättnad skulle ha lugnat dem. Maheu stod där fortfarande dyster, då han hörde någon röst, som hviskade till honom, att han skulle rädda sig. Han vände sig om och såg Catherine, svart och flämtande och alltjämt klädd i sin gamla manströja. Han stötte henne tillbaka. Han ville icke höra på henne, utan hotade att slå henne. Då gjorde hon en åtbörd af förtviflan, tvekade, men skyndade så bort till Etienne.

»Fly, fly, gendarmerna komma!»

Han också körde bort henne och skymfade henne, ty han kände, att blodet efter de slag, han fått, åter steg upp i hans ansikte. Men han gaf sig icke, hon tvang honom att kasta bort yxan, hon drog med oemotståndlig styrka bort honom vid båda armarna.

»Jag säger dig, att gendarmerna komma! ... Hör, hvad jag säger. Det är Chaval, som har gått efter dem och för dem hit, ifall du vill veta det,. För min del, bjöd mig detta emot, och därför har jag kommit hit... Rädda dig, jag

vill inte, att de skola gripa dig.»

Och Catherine förde bort honom, just när en tung galopp på af stånd skakade stenläggningen. Genast hördes ett skrik: »Gendarmerna, gendarm-merna!» Det blef en vild villervalla, en flykt hals öfver hufvud, så ursinnig, att vägen var fri på ett par minuter, fullständigt rensad, liksom sopad af en orkan. Endast Maigrats lik bildade en mörk fläck på den ljusa marken. Framför Tisons ölstuga fanns ingen mera kvar än Rasseneur, som med lättadt sinne och belåten min applåderade gendarmernas lättvunna seger; medan i Montsou, där allt tycktes öde och mörkt, herrskapen kallsvettades och hackade tänderna inom de tillbommade husraderna, utan att våga att titta ut. Slätten dränktes i den mörka natten, endast masugnarna och smältugnarna brunno mot det dystra himmeln. Gendarmernas tunga galopp nalkades, de kommo ut på vägen i en massa, utan att man kunde urskilja dem. Och bakom dem, anförtrodd åt deras beskydd, kom omsider sockerbagarens i Mar-chiennes vagn, en kärra, hvarifrån en kökspojke hoppade ned och helt lugnt började att packa upp degformarna till vol-au-venferna.I.

Ytterligare förgingo ett par veckor af februari, köld och mörker gjorde den stränga vintern ännu längre, utan miskund med de olyckliga. Myndigheterna hade åter ströfvat kring på vägarna — prefekten i Lille, en pro-kurator och en general. Och gendarmerna hade icke varit tillräckliga, trupper hade kommit för att besätta Montsou, ett helt regemente, som låg i läger från Beaugnies till Marchiennes. Poster bevakade schakten, det stod soldater vid hvarenda maskin. Direktörens boställe, bolagets upplagsplatser, till och med somliga borgares hus voro späckade med bajonetter. På vägen hörde man mera endast de långsamt passerande patrullerna. På slaggberget vid Voreux stod ständigt en skiltvakt i den iskalla vinden, som blåste däruppe, såsom utkik öfver den flacka slätten; och liksom i fiendeland ljöd hvarannan timme postens rop:

»Halt! Wer da? Ge lösen!»

Arbetet hade icke återupptagits på något håll. Tvärtom hade strejken utbredt sig; Crévecoeur, Mirou, Madeleine slutade med uppfordringen, liksom Voreux; Feutry-Cantel och Victoire hade allt mindre personal hvarenda morgon; i Saint-Thomas, som hittills varit oberörd t, fattades nu folk. Denna utveckling af makt, hvaröfver grufarbetarnes stolthet kände sig upprörd, retade till en stum halsstarrighet. Grufbyarna där midt bland hvitbetsfälten tycktes öde. Icke en arbetare rörde sig ur fläcken, det var knappt att man mötte någon enstaka, som blängde snedt och sänkte hufvudet vid åsynen af rödbyxorna. Och under denna djupa, dystra fred, i denna passiva envishet, som förstockade sig mot gevären, låg den lögnaktiga mildheten, den tvungna och tåliga undergifvenheten hos vilddjuren i bur, hvilka fästa ögonen på djur tämj aren, färdiga att hugga honom i nacken, blott han vänder ryggen till. Bolaget, som ruinerades af denna arbetets död, talade om att värfva arbetare från Borinage vid belgiska gränsen, men det vågade icke; så att striden stod stilla på denna punkt, mellan grufbetarne, som spärrade in sig hemma hos sig, och de liflösa grufvorna, som bevakades af militär.

Redan dagen efter de förfärliga scenerna hade med ens detta lugninträdt, som dolde en sådan panik, att man teg så mycket som möjligt med ödeläg-gelserna och ohyggligheterna. Den gjorda undersökningen fastslog, att Maigrat hade dött genom sitt fall, och likets otäcka stympande förblef hölj dt i dunkel. Bolaget å sin sida ville icke tillstå de förluster, det lidit, och familjen Grégoire hade icke heller lust att inblanda sin dotter i en skandalös rättegång, där hon skulle bli tvungen att aflägga vittnesmål. Någraarresteringar hade emellertid ägt rum, liksom alltid af statisterna, hvilka, dumma och försagda, icke kände till någonting. Pierron hade af misstag med handklofvar på måst marschera till Marchiennes, något hvaråt kamraterna fortfarande skrattade. Likaledes Rasseneur hade hållit på att bli bortförd mellan ett par gendarmer. Inom styrelsen inskränkte man sig till att göra upp förteckningar öfver dem, som skulle afskedas och skickade tillbaka arbetsböcker massvis: Maheu hade fått tillbaka sin, Lavaque likaså, samt trettifyra af deras kamrater endast i grufbyn Tvåhundrafyrtio. Hela strängheten föll öfver Etienne, som var försvunnen allt sedan aftonen för tumultet och hvilken man sökte efter utan att kunna finna något spår af honom. I sitt hat hade Chaval angifvit honom, men vägrade att nämna de andra på Chatherines enträgna böner, hvilken ville rädda sina föräldrar. Dagarna gingo, man kände, att intet var slut, utan väntade på upplösningen, med bröstet beklämdt af en pinsam känsla.

I Montsou spratt numera herrskapsfolket hvarje natt upp ur sömnen, i öronen sjöng en inbillad klämtning, och

krutlukt stack i näsborrarna. Men hvad som gjorde dem rent af en smula vridna, det var en predikan af deras nye pastor, abbé Ranvier, denne magre präst med de brinnande ögonen, hvilken efterträdt abbé Joire. Hade inte abbé Ranvier understått sig att ta i försvar de afskyvärda banditer, som allt hvad de kunde vanärade religionen? Han fann ursäkter för de strejkandes skändligheter, han angrep häftigt bourgeoisien och kastade på den hela ansvaret. Det var bourgeoisien, som genom att beröfva kyrkan hennes gamla friheter för att själf missbruka den, hade af denna värld gjort ett orättvisans och lidandets fördömda hemvist; det var den, som gjorde misshälligheterna så långvariga och som genom sin ateism, sin vägran att återgå till de första kristnas tro och deras broderliga traditioner dref fram en katastrof. Och han hade vågat att hota de rika, han hade sagt dem, att om de ytterligare envisades att icke lyssna till Guds röst, skulle Gud säkert ställa sig på de fattigas sida; han skulle återtaga rikedomarna från de klentrogne njutningslystna och dela ut dem bland de ringa på jorden, till sin äras förhärligande. De gudaktige darrade för sådana läror; notarien förklarade, att däri låg den värsta socialism; alla sågo kyrkoherden, svängande ett kors, gå i spetsen för en skara och med väldiga hugg‘^rasera det borgerliga samhället af 1789.

När herr Hennebeau fick höra saken berättas, sade han blott med en axelryckning:

»Tråkar han ut oss alltför mycket, skall biskopen göra oss kvitt honom.»

Och medan paniken på detta sätt blåste från den ena ändan af slätten till den andra, bodde Etienne under jorden i djupet af Réquillart, i Jeanlins kula. Det var nämligen där, han gömde sig; ingen trodde, att han var så i närheten, den djärfva tryggheten i denna icke lätt upptäckta och svårtillgängliga tillflyktsort i själf va grufvan, i denna öfvergifna stollgång i det gamla schaktet hade gäckat efterspaningarna. Där lefde han midt upp i öfverflöd. Han hade träffat på genever, återstoden af stockfisken och förråd af alla slag. Den stora höbädden var utmärkt; det kändes intet luftdrag i denna jämna temperatur, som var ljum som ett bad. Det enda var, att ljuset höll på att ta slut. Jeanlin, som förtjust öfver att lura gendarmerna, hade gjort sig till hans skaffare, klok och försiktig som en vilde,bar till honom allt, till och med pomada, men hade icke kunnat komma öfver ett paket ljus.

Från och med den femte dagen tände Etienne ljus, endast när han skulle äta. Bitarna ville icke ned, när han sväljde dem i mörkret. Detta ändlösa, totala mörker, som alltid var lika svart, var hans stora pina. Han lefde således numera af stöld! Trots hans kommunistiska teorier uppreste sig hans uppfostrans gamla betänkligheter; han nöjde sig med hårdt bröd och knappade in på portionerna. Men hvad skulle han göra? Han måste ju lefva, hans värf var inte fylldt. Skammen öfver något annat tryckte ned honom, ånger öfver detta vilda rus, öfver att han hade supit brännvin i den stränga kölden, när magen var tom, hvilket gjort, att han väpnad med knif hade kastat sig öfver Chaval. Detta väckte i hans inre en okänd bäfvan öfver det ärftliga onda, öfver dryckenskapens långa ärftlighet, som icke tålde en droppe alkohol utan att sjunka i mordiskt ursinne. Skulle han då sluta som mördare? När han väl hade funnit sig i säkerhet i denna djupa stillhet i jorden, greps han af vämjelse öfver våldet; i två dygn sof han ett fullproppadt, dödstrött djurs sömn, och olusten fortfor, han var som sönderkrossad, med bitter smak i munnen och hufvudet sjukt som efter ett förfärligt rummel. En vecka förflöt; Maheus, som blifvit underrättade om, hvar han fanns, kunde icke skicka något ljus: han måste af stå från att se klart, till och med när han åt.

Under timtal låg Etienne nu utsträckt på sin höbädd. Oklara idéer, som han icke trott sig ha, ansatte honom. Det var en känsla af öfverlägsenhet, som skilde honom från kamraterna, ett upphöjande af hans egen person, allt efter som han hade vunnit insikter och bildning. Han hade aldrig tänkt så mycket, han frågade sig själf, hvar för han kände denna af smak dagen efter det ursinniga loppet mellan grufvorna; och han vågade icke ge sig själf ett svar, minnena väckte hans vämjelse, simpelheten i begären, råheten i drifter, stanken af allt detta elände, som skakats för vinden. Trots det pinande mörkret, började han att frukta för den stund, då han skulle vända tillbaka till grufbyn. Så otäckt med alla dessa hoppackade stackare, som plaskade i samma balja — en djurisk tillvaro i samma af lök förpestade atmosfär, där man kunde kväfvas! Han kände sig icke ha mod att afbida segern i denna hungerns straffanstalt. Hans stolthet öfver att vara deras ledare, hans ständiga ifver att tänka i deras ställe lämnade honom småningom och inblåste hos honom en af dessa borgarsjälar, som han af skydde.

En kväll kom Jeanlin till honom med en ljusstump, som han stulit ur en förmans lykta; det var en stor lättnad för Etienne. När mörkret till sist forslöade honom, tryckte på hans hjärna, så att han kunde bli tokig, tände han ljuset för ett ögonblick; så snart han hade förjagat maran, släckte han det åter, snål på denna upplysning, som var för hans lif lika nödvändig som bröd. Tystnaden dånade i hans öron, och med ögonen öppna i detta ljumma intet återvände han till sitt ständiga funderande öfver, hvad kamraterna hade för sig där uppe. Ett affall å hans sida skulle ha synts honom som den största nedrighet. Om han på detta sätt höll sig gömd, så var det för att fortfarande få vara fri för att ge råd och ledning. Hans långvariga grubblerier hade befäst hans ärelystnad; han skulle ha velat vara Plu-chart, ge arbetet på båten och syssla blott med politiken, men ensam, i ett snyggt rum, under förevändning att hufvudets arbete tager hela tillvaron i anspråk och kräfver stort lugn.

Sedan Jeanlin i början af den andra veckan hade meddelat honom, att gendarmerna trodde, att han hade kommit öfver den belgiska gränsen, vågade Etienne sig fram ur sitt hål, när det hade blifvit mörkt. Han ville ha reda på situationen och se, om man borde hålla ut längre. Han trodde, att spelet var på väg att förloras; redan före strejken hade han tviflat på en lycklig utgång, han hade helt enkelt gifvit efter för händelserna, och nu, sedan han hade berusat sig med upproriskhet, återkom han till sina första tvifvel och misströstade om att få bolaget att ge efter. Men ännu tillstod han icke detta öppet för sig själf; han pinades af ångest, när han tänkte på nederlagets elände, på hela detta tunga ansvar för allt lidande, som skulle hvila på honom. Var icke hans roll utspelad, när strejken var slut, skulle icke då hans ärelystnad vara gjord om intet, hans tillvaro åter sjunka ned i grufvans förfäande lif och i gryfbyns styggelser? Och hederligt, utan några låga, lögnaktiga beräkningar bemödade han sig att återvinna sin tillit, att bevisa att motstånd var möjligt, att kapitalet skulle af sig själf t först öras vid arbetets hjältemodiga själf mord.

Och i hela trakten förnam man verkligen ihållande brak af ruin och undergång. När han nattetid ströfvade omkring på den mörka bygden, lik en varg, som vågat sig fram ur skogen, tyckte han sig höra raset af bankrutterna från ena ändan af slätten till den andra. Han strök förbi vid vägkanterna blott stängda, nedlagda bruk, verk och fabriker, hvilkas byggnader stodo och multnade ned under den dunkla himmeln. Särskildt hade sockerbruken lidit. Åt Marchiennes till förvärrades situationen för hvarje dag. Arbe-tarnes vid Montsougrufvorna strejk, som hade sitt upphof från industrikrisen, hvilken sedan ett par år tillbaka hade blifvit allt svårare, hade förvärrat denna genom att påskynda upplösningstillståndet. Med de andra orsakerna till det onda — upphörandet af order från Amerika, bristen på kapital, hvilka fastlåsts genom en för långt drifven produktion — förenade sig nu den oförutsedda bristen på stenkol till de få ångpannor, som fortfarande eldades. Mot slutet af december såg grufbolaget sig utan ett stycke kol på sina upplagsplatser. Allt stod stilla.

Ofta stannade Etienne vid någon vägkrök i den kalla natten för att lyssna till, huru spillrorna regnade. Framför allt intresserade honom i denna förödelse bolagets grufvor. Han besökte i mörkret den ena grufvan efter den andra och gladde sig, när han fick höra någon ny skada. Rasen fortforo och blefvo allt värre, ju längre stollgångarna fingo stå öfvergifna och öde. Hvarje timme medförde för bolaget ofantliga omkostnader, som gjorde brescher i aktieägarnes utdelning samt en hastig förstörelse af gruf-vorna, hvarigenom de mycket omtalade andelarna i Montsou, hvilkas värde under ett sekel hade hnndradubblats, borde på längden komma att totalt uppslukas.

Vid dessa ständigt upprepade stötar vaknade åter hos Etienne hoppet, och till sist trodde han, att en tredje månads motstånd skulle göra slut på vidundret, det trötta och mätta djur, som låg hopkrupet där borta liksom en af gud i sitt tabernakels okända innersta. Han visste, att i följd af oro-ligheterna i Montsou hade en liflig rörelse bemäktigat sig parispressen, en häftig polemik mellan de officiösa och de oppositionella tidningarna, förfärliga berättelser, som man i synnerhet begagnade sig af emot Internationalen, hvilken regeringen började att frukta efter att förut ha uppmuntrat den. Och som styrelsen nu icke vågade att längre slå döförat till, hade ett par styrelsemedlemmar värdigats att komma till platsen i och för en undersökning, men med olustig min och utan att synas oroa sig för upplösningen, till den grad ointresserade, att de efter tre dagar hade rest sin väg igen, med den förklaringen, att allt stod till på allra bästa sätt. Men från annat håll försäkrade man Etienne, att dessa herrar under sitt besök hade ständiga sammanträden och utvecklade en feberaktig verksamhet, fördjupade i affärer,

hvarom ingen i deras omgifning nämnde ett enda ord. Och han beskyllde dem för att gäcka förtroendet, han kallade deras afresa en vansinnig flykt och kände sig nu säker på segern, eftersom dessa herrar gåfvo allt förloradt.

Men nästa natt började Etienne åter att misströsta. Bolaget hade alldeles för stark rygg, för att den så lätt skulle knäckas: det kunde förlora miljoner och skulle ta igen dessa på arbetarna genom att knappa in på deras bröd. En natt, då han hade gått ända till Jean-Bart, anade han det verkliga förhållandet, då en uppsyningsman berättade honom, att det talades om att Vandamegrufvan skulle af trädas till Montsou. Det påstods, att det hos Deneulin rådde ett ömkligt elände, de rikes elände; fadern var sjuk af sin oförmögenhet att kunna uträtta något och hade åldrats af penningbekymmer, döttrarna hade en hel mängd fordringsägare omkring sig och kämpade för att kunna rädda det allra nödvändigaste. Man led mindre i gruf-byarna än i detta borgarhus, där man gick i skymundan för att dricka vatten. Arbetet hade icke återupptagits i Jean-Bart, och det hade varit oundgängligt att ersätta pumpen i Gaston-Marie, utan att ta med i räkningen, att trots all skyndsamhet därvidlag hade en börjande öfversvämning timat, som gjorde stora utgifter nödvändiga. Deneulin hade till sist vågat komma fram med en begäran hos herrskapet Grégoire om ett lån af 100,000 francs; af slaget på denna begäran, hvilket han för öfrigt väntat sig, hade gjort totalt slut på honom; om de sade nej, så skedde detta af tillgifvenhet för honom för att bespara honom en omöjlig strid, och de rådde honom att sälja. Men han sade allt fortfarande häftigt nej. Det gjorde honom rasande, att han skulle få betala strejkkostnaderna. Han hoppades redan från början, att han skulle dö på kuppen, med blodet åt hufvudet och strupen tillsnörd af ett slaganfall. Och hvad skulle han väl göra? Han hade hört, hvad man bjöd honom. Han måste skatta sig lycklig, ifall han fick så mycket, att han kunde godtgöra sina fordringsägare. Under ett par dagar hade han stridt och stretat emot de styrelseledamöter, som kommit till Montsou, ursinnig öfver det lugna sätt, hvarpå de missbrukade hans svårigheter och skrikande till dem sitt aldrig! med sin dånande stämma. Och där stod nu saken; de hade återvändt till Paris för att tålmodigt afbida hans dödsrossling. Etienne anade, att detta skulle komma att bli godtgörelsen för olyckorna och fattades åter af modlöshet inför de stora kapitalens oöfvervinne-liga makt, så starka i striden, att de gödde sig af nederlaget genom att äta upp de små, som hade fallit vid deras sida.

Den följande dagen kom lyckligtvis Jeanlin med en god nyhet: schakt-förtimringen i Voreux höll på att brista, vattnet silade in öfver allt i fog-ningarna, och man hade måst i största hast låta ett lag timmermän ta itu med reparationen.

Anda dittills hade Etienne undvikit Voreux, oroad af'den på slaggberget högt öfver slätten placerade postens evinnerliga svarta silhuett. Man kunde icke undvika honom, han behärskade allt där omkring, han var där högt uppe i luften som regementets fana. Bortåt klockan tre på morgonen blef himmeln mörk, då gick han till grufvan, där kamraterna för honom förklarade för timringens usla tillstånd; det var till och med deras tanke, att det var af trängande behof att helt och hållet bygga om den, hvilket skulle ha under tre månader hindrat all uppfordring. Han ströfvade länge däromkring och lyssnade till, huru timmermännens klubbor bultade nere i schaktet. Det fröjdade hans hjärta, detta sår, som man måste förbinda.

När han gick hemåt i daggryningen, fann han fortfarande posten på slaggberget. Nu skulle denne bestämdt komma att se honom. Medan han gick, tänkte han på dessa soldater, som tagits från folket och som väpnats mot folket. Så lätt revolutionens seger skulle ha blifvit, i fall armén plötsligt hade förklarat sig för densamma! Det behöfdes blott, att arbetaren, att bonden i kasernerna komme ihåg sin härkomst. Det var den största faran, den stora förfäran, som kom bourgeoisien att hacka tänderna, när den tänkte på ett möjligt af fall af trupperna. På ett par timmar skulle de borgerliga samhällselementen vara bortspolade, utrotade med sitt orättfärdiga lifs njutningar och styggelser. Man påstod redan, att hela regementen voro smittade af socialism. Var det sant? Skulle rättvisan komma tack vare de af bourgeoisien utdelade patronerna? Och springande öfver till en annan förhoppning, föreställde sig Etienne, att det regemente, hvars poster bevakade grufvorna, ginge öfver på de strejkandes sida, sköte ned bolaget i klump och slutligen gaf grufvorna åt grufarbetarne.

Nu märkte han, att han med hufvudet surrande af dessa funderingar gick uppför slaggberget. Hvarför kunde han

inte språka med soldaten? Han skulle få veta, hvilka åsikter denne hyste. Med likgiltig min fortfor han att närma sig, liksom om han skulle ha hållit på med att plocka upp det gamla virkesspillror, som följt med bland jorden i vagnarna. Posten stod fortfarande orörlig.

»Ett otäckt väder, kamrat, hvaba?» sade Etienne slutligen. »Jag tror, vi få snö.»

Det var en liten soldat med ljust, mildt ansikte, beströdt med fräknar. I sin kappa såg han bortkommen ut som en rekryt.

»Ja, jag tror detsamma», mumlade han.

Och med sina blå ögon betraktade han länge den blygrå himmeln, denna nedrökta morgonrodnad, hvars sot i fjärran låg tungt som bly öfver slätten.

»Hvad de äro dumma, som ställa er där, att bli stelfrusen ända in i benen!» fortfor Etienne. »Skulle man inte kunna tro, att man väntar kosackerna! ... Och här blåser det för jämnan!»

Den lille soldaten hackade tänderna af köld utan att beklaga sig. Det fanns visserligen ett skjul af torkade stenar, där gubben Bonnemort under mycket stormiga nätter sökte skydd; men enär instruktionen förbjöd att lämna slaggbergets topp, rörde soldaten sig icke därifrån, med händerna såstelfrusna, att han icke mera kände geväret. Han tillhörde den postering på sexti man, som bevakade Voreux, och enär denna svåra vakt ofta återkom, hade han redan varit nära däran att stanna på sin post med förfrusna fötter. Yrket fordrade det, en passiv lydnad hade gjort honom stelfrusen och domnad, han svarade på frågorna med ett sömndrucket barns lallande tal.

Etienne försökte fåfängt under en kvarts timme att få honom att tala politik. Han sade ja och han sade nej, utan att tyckas begripa; kamrater hade berättat, att kaptenen var republikan, hvad honom själf beträffade hade han intet begrepp om dylikt, det var honom likgiltigt. Om man befallde honom att skjuta, så skulle han skjuta för att inte bli bestraffad. Arbetaren hörde på honom och greps af folkets hat mot armén, mot dessa bröder, hvilkas hjärtan man förvandlade genom att ta på dem ett par röda byxor.

»Och ni heter?»

»Jules.»

»Hvarifrån är ni?»

»Från Plogof, där borta.»

Han sträckte på måfå ut handen. Det var i Bretagne, mera visste han inte. Hans lilla bleka ansikte lifvades upp, han började småskratta, helt värmd.

»Jag har min mor och min syster. De vänta säkert på mig... Ack, det blir inte i morgon, jag kommer... När jag gaf mig i väg, följde de mig ända till Pont-rAbbé. Vi hade fått en häst hos Lepalmecs, han hade så när brutit benen af sig nedanför backen vid Audierne. Kusin Charles väntade oss och bjöd oss på korf, men den fastnade oss i halsen, ty kvinnorna gräto så mycket... Ack min Gud, så långt det är hem!»

Hans ögon blefvo fuktiga, utan att han upphörde att småskratta. Plogof s öde hed, denna vilda udde af Raz, som piskas af stormarna, tedde sig för honom i bländande solsken under ljungens rosenfärgade årstid.

»Säg, tror ni», frågade han, »om jag inte har blifvit bestraffad, tror ni då, att man om ett par år skall ge mig en månads permission?»

Etienne började att bli orolig, då han märkte Jeanlin, som strök omkring i busksnåren med häpen min, då han fick se Etienne där uppe. Pojken gaf honom en vink. Hvad tjänade det till att drömma om att fratemisera med soldaterna? Plötsligt förstod han Jeanlins åtbörd: af lösningen kom. Etienne gick sin väg och skyndade springande hem för att begrafva sig i sin kula i Réquillart med hjärtat än en gång sönderslitet af vissheten om nederlaget.

På slaggbergets topp stod Jules fortfarande orörlig med blicken stirrande ut i den fallande snön. Sergeanten

närmade sig med sina män, de reglementerade ropen växlades.

»Wer da?... Ge lösen!»

Och man hörde de tunga stegen åter aflägsna sig, ljudande som i ett eröfradt land. Fast det dagades allt mera, var det ej den minsta rörelse i grufbyarna. Grufarbetame kände ett tyst raseri under militärens stöfvel.Det hade snöat under ett par dygn; på morgonen hade snöfallet upphört; stark frost isbelade det omätliga snötäcket. Under snön låg grufbyn Tvåhundrafyrtio liksom försvunnen. Icke en rökpelare steg upp från taken. Husen, där ingen eld brann, voro lika kalla som vägens stenar och kunde icke smälta det tjocka snölagret på tegelpannorna. Det var nu endast ett stenbrott af hvita hällar på den hvita slätten, en vision af en utdöd by, höljd i sin svepning. Endast de passerande patrullerna hade längs vägarna lämnat den smutsiga modden efter sitt trampande.

Hos Maheus hade den sista skyffeln kolstybb bränts upp dagen förut; och det var icke att tänka på att gå och plocka på slaggberget i detta förfärliga väder, då icke ens sparfvarna kunde hitta ett korn. Alzire låg för döden, därför att hon envisats att med sina stackars händer gräfva i snön. Hustru Maheu hade måste svepa in henne i ett gammalt trasigt täcke, medan hon väntade på doktor Vanderhagen, hos hvilken hon redan hade varit två gånger utan att kunna träffa honom; hans tjänarinna hade emellertid lofvat, att doktorn skulle före kvällen komma till grufbyn, och modern stod nu vid fönstret på utkik, medan det sjuka barnet, som hade velat komma ned i undervåningen, satt på en stol och skälfde af köld, i den inbillningen, att det var bättre där invid den kallnade spisen. Midt emot satt gubben Bonnemort, som åter hade ondt i benen, och tycktes sofva. Hvarken Lénore eller Henri, som för att tigga voro ute och drefvo på vägarna tillsammans med Jeanlin, hade kommit hem. Härs och tvärs i det kala rummet gick Maheu med tunga steg och slog för hvarje hvarf mot väggen med det slöa uttrycket hos ett djur, som inte ser sin bur. Äfven fotogénen var slut, men återskimret af snön därute var så hvitt, att det dunkelt lyste upp i rummet, fast det redan var mörkt.

Man hörde ljudet af träskor, och hustru Levaque slog upp dörren som en stormvind; alldeles utom sig skrek hon redan från tröskeln till hustru Maheu:

»Det är således du, som har sagt, att jag tvingade min inackordering att ge mig tjugu sous, när han låg hos mig!»

Den andra ryckte på axlarna.

»Du tråkar ut mig, jag har inte sagt någonting ... Hvem har för resten sagt dig det?»

»Man har sagt mig, att du har sagt det, du behöfver inte veta hvem ... Du har också sagt, att du mycket väl hörde genom väggen, hvad vi gjorde, och att smutsen lade sig i högar hos oss, därför att jag ständigt och jämt låg hos karlen... Säg än en gång, att du inte har sagt det!»

Det var trätor hvarenda dag i följd af kvinnornas sladder. Särskildt mellan de familjer, som bodde port vid port, hörde gräl och försoning till ordningen för dagen. Men aldrig förr hade en så bitter elakhet som nu drifvit dem i lufven på hvarandra. Sedan strejken bröt ut, gjorde hungern grollet bittrare, man kände ett behof att ge hvarandra afbasningar: en förklaring mellan ett par skvallersystrar slutade med ett blodigt slagsmål mellan deras män.Levaque kom just in i sin tur och förde med våld Bouteloup med sig.

»Här är kamraten, så nu kan han säga själf, om han har gett hustru min tjugu sous för att få ligga med henne.»

Inackorderingen dolde sin förfäradt milda min i sitt stora skägg och protesterade stammande.

»Åh nej, nej, aldrig något, aldrig!»

Då intog Levaque genast en hotfull hållning och knöt näfven under näsan på Maheu.

»Du vet, att jag inte tycker om tocket där. Har man en hustru af den sorten, slår man henne sönder och samman ... Du tror således, hvad hon har sagt?»

»Men för fan», skrek Maheu, ursinnig öfver att bli ryckt ur sin betryckta sinnesstämning, »hvad är allt det här för käringsladder? Har man inte alldeles tillräckligt af sitt eget elände? Låt mig vara i fred, annars smäller det... Och först och främst, hvem har påstått, att hustru min har sagt så där?»

»Hvem som har sagt det?... Det har Pierronskan sagt.»

Hustru Maheu slog till ett gällt skratt; hon gick åter fram emot hustru Levaque och sade:

»Åh, Pierronskan!... Nå, då kan jag säga dig, hvad hon har sagt till mig ... Jo, hon har sagt, att du brukar ligga med dina båda karlar, den ene öfver och den andre under.»

Nu var det omöjligt att bli sams. Alla blefvo förargade; Levaques slungade som svar ut till Maheus, att Pierronskan hade om dem sagt mycket annat, att de hade sålt Catherine, och att de voro fördärfvade och ruttna allesammans ända till småbarnen genom en otäckhet, som Etienne hade ådragit sig på Volcan.

»Har hon sagt det! Har hon sagt det!» röt Maheu. »Det är bra, jag skall gå dit, och om hon säger, att hon har sagt det, så lägger jag henne på käften.»

Han rusade ut, Levaques följde efter honom för att få se på, medan Bouteloup, som afskydde gräl, smög sig in till sig. Upphetsad af förklaringen, var också hustru Maheu på väg ut, då Alzires jämmer höll henne tillbaka. Hon svepte ihop ändarna af täcket kring barnets skälfvande kropp samt gick åter och ställde sig vid fönstret. Ack, den doktorn, som aldrig kom!

Vid Pierrons förstudörr träffade Maheu och makarna Levaque på Lydie, som gick cch stampade i snön. Huset var stängdt, en ljusstrimma trängde ut genom en springa i en fönsterlucka. Först besvarade barnet förläget de frågor, man gjorde henne: nej, pappa var inte inne, han hade gått till tvättstugan för att träffa mor Brulé och bära hem tvätten. Men så blef hon generad och ville icke tala om, hvad mamma gjorde. Men till sist pratade hon med ett litet hämndlystet skratt om alltsammans: mamma hade kört ut henne, därför att herr Dansaert var därinne, och hon hindrade dem från att samtala ogeneradt. Ända sedan morgonen hade Dansaert gått omkring i grufbyn med ett par gendarmer och sökt att värfva genom att öfva tryck på de svaga och öfverallt meddela, att om man icke på måndagen ginge ned i Voreux, hade bolaget beslutit att anställa arbetare från Borinage. Menemot kvällen hade han skickat bort gendarmerna, när han träffade hustru Pierron ensam hemma; sedan hade han stannat kvar hos henne för att dricka ett glas genever framför den sköna brasan.

»Tyst! håll munnen, vi måste titta på dem!» hviskade Levaque med ett liderligt skratt. »Det andra få vi talas vid om sedan... gå du din väg, du lilla slyna!»

Lydie drog sig tillbaka några steg, medan han lade ögat till springan i fönsterluckan. Han kväfde små utrop och ryggraden svällde darrande. Hustru Levaque tittade i sin tur; men liksom om hon hade fått ondt i magen, sade hon att det äcklade henne. Maheu, som hade knuffat undan henne, därför att han också ville se, förklarade, att det var värdt pengar att få se. Och så började de om igen att titta i tur och ordning, alldeles som i en komedi. Rummet, som blänkte af renlighet, lifvades upp af en stor brasa; på bordet stod det bakelser samt en butelj och glas — kort sagdt, ett riktigt kalas. Hvad de sågo därinne retade till sist upp de bägge männen, som under andra förhållanden skulle ha haft mycket roligt åt det i sex månader. Hon fick ju gärna ligga och ha trefligt med honom så mycket hon ville, det var komiskt; men var det inte tusan så svinaktigt att kosta på sig slikt framför en så skön brasa och att styrka sig med godsaker, när kamraterna inte hade en brödsmula eller det minsta kolstycke?

»Se där ä' pappa!» ropade Lydie och kilade sin väg.

Pierron kom helt lugnt från tvättstugan med byken på axeln. Genast vände sig Maheu till honom.

»Hör du, man har sagt mig, att din hustru sagt, att jag har sålt Catherine och att vi alla hemma hos oss äro nersmittade och fördärfvade ... Men hemma hos dig, du, hur mycket betalar han dig för hustru din, den där herrn, som just nu är i håll med henne?»

Pierron blef alldeles perplex och begrep inte, hvad meningen var, då hans hustru, som blef rädd, när hon hörde de högljudda rösterna, tappade hufvudet till den grad, att hon gläntade på dörren för att se, hvad som stod på. Man kunde märka, att hon var blossande röd, hade klädningslifvet oknäppt och kjolarna i oordning, medan längst in i rummet Dansaert höll på att i förtvif-lad hast ta på sig sina byxor, öfverfogden kilade sin väg och försvann, rädd för att den snygga historien skulle komma till direktörens öron. Det blef nu en förfärlig skandal, hånskratt och

smädelser.

»Du, som alltid säger om andra, att de ä' så lortiga», skrek Levaques hustru till Pierrons, »det är inte underligt, att du är så fin, när du låter förmännen borsta dig.»

»Jo, det skall ju vara hon, som skall säga något!» inföll Levaque. »Det är det där gemena stycket, som har sagt, att min hustru brukar ha både mig och inackorderingen hos sig, den ena ofvanpå och den andra under!... Ja, man har berättat mig, att du har sagt det.»

Hustru Pierron, som nu lugnat sig, höll de grofva orden stången helt föraktfullt, i sitt vissa medvetande om att vara den både vackraste och rikaste.

»Jag har sagt, hvad jag har sagt, låt mig vara i fred!... Hvad angå er mina affärer, afundsjuka pack, som ä' arga på oss, för att vi sätta in pengar i sparbanken. Ge er i väg, det är inte lönt, ni säga något, min man vet mycket väl, hvarför herr Dansaert var oss hos.»Och Pierron blef verkligen förargad och tog sin hustru i försvar. Trätan tog en annan vändning, man sade, att han hade sålt sig och kallade honom för spion, för bolagets hund, man beskyllde honom för att stänga in sig för att proppa sig full med läckerheter, som han fick af förmännen som betalning för sitt förräderi. Han blef inte svaret skyldig; påstod, att Maheu hade smugit ett hotelsebref under hans förstudörr, ett papper med ett par korslagda benknotor och en dolk öfver. Och detta slutades naturligtvis med ett slagsmål mellan karlarne liksom alla kvinnornas gräl, sedan hunger numera hade gjort äfven de mest saktmodiga ursinniga. Maheu och Levaque hade kastat sig öfver Pierron med knytnäfslag, så att man måste skilja dem åt.

Blodet strömmade ur näsan på hennes måg, då mor Brulé i sin tur kom hem från tvättstugan. När hon hade fått reda på sammanhanget, sade hon blott:

»Det svinet vanärar mig.»

Gatan blef åter öde, icke en skugga fläckade den hvita snön; och grufbyn, som åter försjunkit i sin dödslika stillhet, förgicks af hunger i den skarpa kölden.

»Och doktorn?» frågade Maheu, i det han stängde dörren.

»Inte kommit!» svarade hans hustru, som fortfarande stod framme vid fönstret.

»Ha småbarnen kommit hem?»

»Nej, det ha de inte.»

Maheu började åter sin tunga vandring från den ena väggen till den andra med uttrycket hos ett totalt utpinadt djur. Stelnad satt fader Bon-nemort på sin stol och hade icke ens lyft på hufvudet. Alzire sade icke heller något; hon försökte att låta bli att skälfva af kölden för att inte vålla föräldrarna smärta, men trots hennes mod att lida, kommo då och då våldsamma frosskakningar öfver henne.

Nu kämpade man den sista dödskampen, huset var tomt, försjunket i ett fullständigt utblottadt tillstånd. Allt, som kunde säljas, var såldt. En kväll hade de för två sous sålt en näsduk, som var farfars. De voro nakna, de hade intet mera att sälja än skinnet, som var så fullt af skråmor och så illa åtgånget, att ingen skulle ha velat ge en vit ten för det. De gjorde sig nu inte mödan att söka efter något, de visste, att ingenting fanns, att det var slut på allt, att de icke kunde hoppas hvarken på ett ljus, på ett stycke kol eller en potatis, de voro beredda på, att de skulle dö däraf och däröfver voro de ledsna blott för barnens skull, ty den ändamålslösa grymheten, att ha påfört flickan en sjukdom, innan de togo lifvet af henne, upprörde dem.

»Se här ha vi honom ändtligen!» sade hustru Maheu.

En mörk gestalt passerade förbi fönstren. Dörren öppnades. Men det var icke doktor Vanderhagen; de kände igen den nye kyrkoherden, abbé Ranvier, som icke tycktes förvånad öfver att träffa på detta döda hus utan ljus, utan eld, utan bröd. Han gick från familj till familj och hade redan varit inne i tre andra hus i grannskapet för att i godo värfva män, liksom Dansaert med sina gendarmer, och med sin ifriga, fanatiska röst yttrade han genast:»Hvarför voro ni inte i kyrkan i söndags, mina barn? Det är orätt af er, kyrkan ensam kan rädda er... Lofva

mig att komma om söndag.»

Maheu såg på honom och utan att säga ett enda ord började han åter sitt tunga trampande fram och åter. Det var hustrun, som svarade:

»I kyrkan, herr pastor — hvarför skulle vi göra det? Drifver icke den gode Guden gäck med oss? Hvad har väl min lilla flicka gjort honom, hon, som sitter där och skälfver i feber? Hade vi inte tillräckligt med elände förut, utan han skulle också göra henne sjuk, när jag inte ens kan ge henne en kopp varm hafresoppa?»

Prästen talade nu länge, stående. Han begagnade sig af strejken, af detta förskräckliga elände, denna hungerns förbittrade hätskhet, med en missionärs glöd, när han predikar för vildarne till sin religions ära. Han sade, att kyrkan var de fattigas vän, att den en dag skulle låta rättvisan segra och förhärligas genom att nedkalla Guds vrede öfver de rikas missgärningar och orättfärdighet. Och den dagen skulle snart gry, ty de rika hade intagit Guds plats; de hade kommit därhän, att de styrde utan Gud, sedan de gudlöst hade stulit makten. Men om arbetarne ville en rättvis fördelning af jordens goda, borde de ofördröjligen öfverlämna sig i prästernas händer, liksom vid Jesu död de små och ringa hade samlats kring apostlarna. Hvilken makt skulle inte påfven få, öfver hvilken armé skulle inte prästerskapet förfoga, när de kommenderade öfver arbetarnes oräkneliga skaror! På en vecka skulle man rensa världen från de onda och lastbara, man skulle förjaga de ovärdiga herrarne, det skulle omsider bli Guds sanna rike, hvar och en skulle belönas efter förtjänst, ty arbetets lag skulle reglera den allmänna lyckan.

Hustru Maheu, som lyssnade på hans ord, trodde sig höra Etienne under deras aftonsamkväm på hösten, när han för dem förkunnade slutet på deras elände. Men hon hade alltid misstrott svartrockarna.

»Det är ju mycket bra, det där, som ni säger. Men är ni då inte längre sams med herrskapen?... Alla våra andra präster brukade bli bjudna på middagar till direktionsherrarna, och så hotade de oss med djäfvulen, så snart vi begärde bröd.»

Han började på nytt och talade om det beklagliga missförståndet mellan kyrkan och folket. I förtäckta ordalag angrep han städernas kyrkoherdar, det högre prästerskapet, biskoparna, som mättade sig af njutningar och voro uppblåsta af makt samt i sin förblindade enfald ingick förbund med den liberala bourgeoisien utan att inse, att det var just denna bourgeoisie, som afsatte dem från herraväldet öfver världen. Befrielsen skulle komma från landtprästerna, alla skulle resa sig för att med de eländas hjälp återupprätta Kristi rike. Denna glödande predikan hänförde honom till mystiska uttryck, och de stackars människorna hade redan under en lång stund icke förstått honom.

»Det tjänar ingenting till att tala så mycket», brummade plötsligt Maheu, »det hade varit bättre, att ni hade haft ett bröd med er.»

»Gå i kyrkan om söndag», utropade prästen, »Gud skall sörja för allt!»

Och han gick sin väg, in till Levaques för att skrifta dem i deras tur. Han frågade så litet efter de för handen varande förhållandena, att han på

16 Zola, Dagbräckning.detta sätt utan att ge några allmosor ströfvade omkring i grufbyarna och gick tomhändt genom denna armé, som höll på att dö af hunger.

Maheu gick alltjämt fram och åter, man hörde nu endast golfhällarnas regelbundna skakning. Ett ljud liksom från ett upprostad t hissblock lät sig förnimmas, det var gubben Bonnemort, som spottade i den kalla spisen. Så började åter de taktmässiga stegen. Genom febern försänkt i dvala, hade Alzire börjat att sakta yra, hon skrattade, trodde, att det var varmt och att hon lekte i solskenet.

»Sakramenskadt roligt det här!» yttrade hustru Maheu efter att ha känt på hennes kinder, »hon riktigt bränns... Nu väntar jag inte längre på honom, det svinet; de där bofvarna ha förbjudit honom att gå till oss.»

Hon menade doktorn och bolaget. Hon gaf i alla fall till ett glädjerop, då hon såg, att dörren åter öppnades. Men

armarna sjönko ned igen, hon stod där rak och med dyster min.

»God afton!» sade Etienne halfhögt, sedan han hade noga stängt dörren.

Han kom ofta på detta sätt, när det hade blifvit mörkt på kvällen. Redan från andra dygnet hade Maheus känt till hans gömställe. Men de bevarade hemligheten; i grufbyn visste ingen mera säkert, hvad det hade blifvit af Etienne. Detta omgaf honom med något sagolikt. Man trodde i allmänhet fortfarande på honom, hemlighetsfulla rykten voro i omlopp: han skulle komma igen med en armé, med kistor fulla af guld; och det var alltjämt den trosvissa väntan på ett underverk, det förverkligade idealet, det plötsliga inträdet i rättfärdighetens rike, som han hade lofvat dem. Somliga sade sig ha sett honom i en kalesch i sällskap med tre herrar på vägen till Marchiennes, andra försäkrade, att han skulle vara i England ännu ett par da-dagar. Men till sist började dock misstroendet, gyckelmakare beskyllde honom för att hålla sig gömd i en källare, där Mouquette höll honom varm, ty denna förbindelse, .som hade blifvit bekant, skadade honom. Midt under hans popularitet fanns det en långsamt uppspirande ovilja, den dofva påtryckningen af omvända, som fattats af förtviflan och hvars antal måste småningom tillväxa.

»Ett sådant hundväder!» tilläde Etienne. »Och ni ha intet nytt att förkunna, fortfarande bara sämre och sämre?... Man har sagt mig, att lille Négrel har farit till Belgien för att skaffa hit folk från Borinage. Är det sant, då är det förbanne mig slut med oss!»

Han ryste, när han trädde in i detta iskalla och mörka rum, där hans ögon först måste vänja sig, innan han kunde se de olyckliga, hvilkas där-varo han gissade sig till af de fördubblade skuggorna. Hvilket elände och lukten och de hopsjunkna kropparna och den förfärliga medömkan, som snörde ihop hans strupe! Anblicken af denna dödsvånda upprörde honom till den grad, att han sökte efter ord för att råda dem att underkasta sig.

Men Maheu stannade häftigt framför honom och skrek:

»Folk från Borinage! Åh, det våga de inte, de ynkryggarna!... Låt dem bara skicka ned arbetare från Borinage, om de vilja, att vi skola ödelägga grufvorna.»

Eitenne svarade förläget, att man inte kunde röra på sig och att soldaterna, som bevakade grufvorna, skulle beskydda de belgiska arbetarna.Och Maheu knöt näfvarna, isynnerhet ursinnig öfver att, som han sade, ha bajonetterna i ryggen. Således voro grufarbetarne inte mera herrar hemma hos sig? Man behandlade dem som straffångar, som man drifver till arbetet med skarpladdade gevär. Han älskade sitt schakt och det gjorde honom mycket ondt, att han inte varit nere där på två månader. Det flammade för hans ögon af harm öfver skymfen, att man hotade att föra främlingar dit. Men så vaknade tanken på, att man gett honom tillbaka hans arbetsbok, och detta sönderslet hans hjärta.

»Jag vet inte, hvarför jag förargar mig», mumlade han, »jag tillhör ju inte längre det fårahuset... När jag har blifvit utkörd härifrån, kan jag lägga mig och dö på landsvägen.»

»Säg inte så där!» sade Etienne. »Om du vill, så ta de i morgon dag igen din arbetsbok. Man afskedar inte de dugliga arbetarne.»

Han häjdade sig, förvånad öfver att höra Alzire, som i feberyrseln skrattade sakta. Han hade dittills urskilt blott fader Bonnemorts stela skugga, och det sjuka barnets munterhet förfärade honom. Det var för mycket, att barnen skulle dö på kuppen. Med darrande röst tog han ett afgörande steg och sade:

»Nej, detta kan man inte längre stå ut med... Vi måste ge oss!»

Hustru Maheu, som dittills hade suttit orörlig och tyst, bröt nu tvärt ut, skrek honom i ansiktet, i det hon duade honom och svor som en karl:

»Hvad är det du säger?... Och det är fan i mig du, som säger detta!»

Han ville ge skäl, men hon lät honom inte få säga ett enda ord.

»Säg inte om det, eller förbanne mig lägger jag dig inte på truten, så kvinna jag är... Vi skulle således ha utstått

allt detta och svultit under ett par månader, och jag skulle ha sålt mitt bohag och sett mina barn bli sjuka af elände, och ingenting skulle vara uträttadt, orättfärdigheten skulle börja på nytt!... Åh, jag kväfs, när jag tänker på det. Nej, nej, hellre än att ge mig, skulle jag nu bränna upp alltihop och slå ihjäl dem allesammans.»

Med en hotande åtbörd pekade hon i mörkret på Maheu.

»Hör, hvad jag säger, att ifall min man går tillbaka till grufvan, så blir det jag, som skall vänta honom på vägen för att spotta honom i ansiktet och kalla honom en feg stackare.»

Etienne såg henne icke, men han kände en hetta som af ett skällande djur och förfärad hade han ryggat tillbaka inför detta ursinne, som var hans verk. Han fann henne så förändrad, att han inte mera kände igen henne, som förr var så förståndig, som förebrådde honom hans våldsamhet och sade, att man inte skulle önska någon människas död, men nu vägrade att lyssna till skäl och talade om att slå ihjäl hvem som helst. Det var nu icke han, det var hon, som talade politik och ville i ett tag sopa bort allt hvad herreklass hette, det var hon, som skrek på republik och giljotin, för att befria jorden från dessa rika tjufvar, som gödde sig på de utsvultna stackarnes arbete.

»Ja, jag skulle flå huden af dem med dessa mina tio fingrar!... Det är kanske nog nu! Turen är nu hos oss, det har du själf sagt ... När jag tänker på, att min man, hans far och farfar och alla de andra före dem ha lidit hvad vi nu lida, och att våra barn och barnbarn fortfarande skola lida på samma sätt, så blir jag galen, så jag skulle kunna ta till knifven ... Nej,vi gjorde inte nog här om dagen. Vi hade bort jämna Montsou med marken ända till sista tegelstenen. Och vet du, att det är bara en sak, jag ångrar, och det är, att jag inte lät gubben strypa flickan på Piolaine ... Det är ingen, som hindrar hungern att strypa mina barn!»

Hennes ord föllo som yxhugg i mörkret. Den instängda horisonten hade icke velat vidga sig, det omöjliga idealet förvandlades till gift i denna af lidandet knäckta hjärna.

»Ni har inte förstått mig rätt», lyckades Etienne att till sist få säga, i det han slog till reträtt. »Man borde nu kunna träffa af tal med bolaget: jag vet, att schakten fara mycket illa och säkert skulle man nu gå in på en uppgörelse.»

»Nej, aldrig, aldrig!» skrek hon.

Lénore och Henri kommo just nu tomhända hem. En herre hade visserligen gifvit dem ett par sous, men som systern alltid sparkade sin lille bror, hade de båda slantarna fallit på snön, och fast Jeanlin hade hjälpt dem att söka, hade de inte kunnat hitta dem.

»Hvar är Jeanlin?»

»Han sprang sin väg, mamma, han sa', att han hade något att uträtta.»

Det smärtade Etienne innerst i hans hjärta, när han hörde detta. Förr hade hon hotat barnen med att slå ihjäl dem, om de någonsin tiggde något. Nu skickade hon själf ut dem på vägarna, hon talade om, att de allesammans, Montsous tiotusen grufarbetare, skulle taga gamla tiggares käpp och påse och till dess förfäran hemsöka hela trakten.

Småbarnen voro hungriga, när de kommo hem, de ville ha mat, hvarför fick man inte mat? Och de knotade, släpade sig på golfvet, kramade fotterna på sin döende syster, som jämrade sig. Modern blef utom sig och dängde till dem i mörkret på måfå. Men när de då gräto än värre och bådo om bröd, smälte hon i tårar och sjönk ned på stengolfvet, slöt dem alla i en omfamning, dem och det sjuka barnet. I en nervös förslappning, som nu gjorde henne vek och kraftlös, grät hon länge, minst tjugu gånger påkallade hon döden och stammade samma ord: »O min Gud, hvarför tar du oss inte

till dig? O min Gud, tag oss af barmhärtighet för att göra slut på detta!»

Men dörren öppnades, och nu var det doktor Vanderhagen, som kom.

»Ett ljus skulle väl för tusan inte förstöra ögonen på er», sade han... »Skynda på nu, jag har brådtom.»

Han brummade som vanligt, uttröttad af arbete. Lyckligtvis hade han tändstickor på sig. Maheu fick tända på sex

stycken, den ena efter den andra, och hålla dem så, att han kunde undersöka den sjuka. Frigjord ur täcket, skälfde hon i detta osäkra sken, mager som en liten fågel, som kämpar med döden i snön, så ömklig och eländig, att man icke mera såg något annat än puckeln. Men ändock log hon, en döendes förvirrade leende, med vidt uppspärrade ögon, medan hennes stackars händer knötos öfver hennes hopsjunkna bröst. Och när modern med kväfd stämma sporde, om det var rätt, att före henne rycka bort det enda barn, som kunde hjälpa henne i hushållet, denna lilla, som var så snäll och så förståndig, då blef doktorn ond.

»Se där, nu är det slut med henne!... Hon dog af svält, din förbannade slyna. Och hon är inte den enda, jag har sett en annan här bredvid...Allesammans skicka ni bud på mig, men jag kan ingenting uträtta; mat är hvad som behöfs för att kurera er.»

Maheu, som bränt fingrarna, hade släppt tändstickan; och mörkret föll åter öfver det lilla, ännu varma liket. Doktorn hade åter rusat sin väg. Etienne hörde nu i det mörka rummet endast hustru Maheus snyftningar, medan hon ånyo upprepade sin vädjan till döden, denna dystra klagan utan slut:

»O min Gud, nu är det min tur, tag mig!... O Gud, tag min man, tag de andra, af barmhärtighet, för att göra slut härpå!»

III.

En söndag hade Suvarin ända från klockan åtta suttit ensam på sin vanliga plats i salen på Nyttan med hufvudet stödt mot väggen. Ingen gruf arbetare visste längre, hvarifrån han skulle ta två sou till en sej del, så att krogar och ölstugor hade aldrig haft så få kunder. Också iakttog fru Rasseneur, som satt orörlig vid sin disk, en förtrystam tystnad, medan Rasseneur stod framför järnkaminen och tycktes med tankfull min iakttaga den rödaktiga kolröken.

I det öfverhettade rummets kvalmiga lugn hördes plötsligt tre korta knackningar mot en fönsterruta och kommo Suvarin att vända på hufvudet. Han steg upp, ty han hade känt igen den signal, af hvilken Etienne redan flera gånger hade begagnat sig för att kalla på honom, när Etienne utifrån såg honom sitta vid ett tomt bord och röka sin cigarrett. Men innan Suvarin hunnit fram till dörren, hade Rasseneur redan öppnat den, och när han i skenet från fönstret hade känt igen den, som stod där, sade han:

»Är du rädd för, att jag skall förråda dig?... Ni kunna bättre språka med hvarandra här inne än ute på vägen.»

Etienne steg in. Fru Rasseneur bjöd honom artigt på en sej del, men han betackade sig med en gest.

»Jag har för länge sedan gissat, hvar du har ditt gömställe», fortsatte krögaren. »Om jag vore en spion, som dina vänner påstå, skulle jag för en vecka sedan ha skickat gendarmerna på dig.»

»Du behöfver inte försvara dig», genmälte Etienne, »jag vet, att du aldrig har varit med om dylikt... Man kan ju hysa olika åsikter, men ändå högakta hvarandra.»

Det blef åter tyst. Suvarin hade åter slagit sig ned på sin stol med ryggen mot väggen och blicken fäst på cigarrettröken. Etienne, som hade satt sig vid den andra sidan af bordet, sade omsider:

»I morgon börjar arbetet åter i Voreux. Belgierna ha kommit med lille Négrel.»

»Ja, man förde dit dem efter mörkrets inbrott», mumlade Rasseneur,som fortfarande höll sig på stående fot. »Bara de inte ändå slå ihjäl hvar-andra!»

Höjande rösten, fortsatte han:

»Nej, stopp! Jag vill inte åter börja tvista med er, jag säger bara, att det slutar illa, ifall ni envisas längre ... Ser du, det är med den där historien alldeles som med Internationalen. I förgår träffade jag Pluchart i Lille, där han hade saker att sköta; hela maskineriet kommer i olag för honom, tycks det.»

Han gaf närmare upplysningar. Efter att ha eröfrat hela världens arbetare genom en propaganda, så glödande ifrig, att samhällets borgerliga element ännu darrade därför, blef nu associationen en smula för hvarje dag

upprifven och uppslukad af fåfängans och ärelystnadens inbördes strider. Allt sedan anarkisterna hade fått öfvertaget och jagat bort de ursprungliga evolutionisterna, knakade det i associationens alla fogningar, och man kunde redan förutse det slutliga fiaskot för denna massresning, som ett ögonblick hade hotat att i ett tag sopa bort det gamla, ruttna samhället.

»Pluchart har blifvit sjuk på kuppen», fortsatte Rasseneur. »Så har han till på köpet inte alls någon röst kvar. Men han håller i alla fall på med att tala och nu vill han till och med fara till Paris för att tala där... Tre särskilda gånger sa' han mig, att det är förbi med vår strejk.»

Dagen förut hade Etienne talat med kamrater; han kände då fläktar af agg och misstro blåsa emot sig, dessa impopularitetens första vindstötar, som förebåda nederlaget. Och han satt nu dyster, han ville icke tillstå sin modfälldhet inför en man, som hade på förhand sagt honom, att hopen skulle komma att hvissla ut och hånskratta åt honom, så snart den en dag fick en missräkning att hämnas.

»Ja, visst är det förbi med vår strejk, det vet jag lika väl som Pluchart», svarade Etienne. »Men det var hvad man kunde förutse. Vi ha motvilligt gått med på denna strejk och påräknade inte att kunna stuka bolaget... Men man berusar sig och hoppas så mycket, och när det sedan går galet, så glömmer man, att man hade bort vänta det, man beklagar sig och tvistar, som om det vore fråga om en från skyn fallen olycka.»

»Men om du tror, att spelet är förloradt», frågade Rasseneur, »hvarför talar du då inte förnuft med kamraterna?»

Etienne såg skarpt på honom.

»Hör du, nu kan det vara nog med det här... Du har dina åsikter, jag har mina. Jag gick in hit till dig för att visa, att jag i alla fall högaktar dig; men jag hyser fortfarande den meningen, att om vi gå under af nöd och umbäranden, skola ändå våra utsvultna skrof mera gagna folkets sak än all din förståndiga politik. .. Ack, om ett af dessa svin till soldater kunde sända mig en kula midt i hjärtat, hvad det skulle vara bussigt att få dö på det sättet!»

Hans ögon fuktades vid detta utrop, hvari uttrycktes den besegrades hemliga längtan efter den fristad, där han skulle ha velat för alltid bli befriad från sina kval.

»Bra sagdt!» förklarade fru Rasseneur, som i en blick för mannen uttryckte sina radikala åsikters förakt.

Suvarin tycktes icke ha hört. Han började att drömma högt, mensvarade dock på ett yttrande af Rasseneur angående Internationalen, som han uppsnappat under samtalet:

»De äro fega stackare allesammans; det behöfdes blott en man för att göra ett fruktansvärdt förstörelseredskap af deras tillställning. Det kräf-des vilja, men ingen vill; därför skall revolutionen än en gång misslyckas. Det var med bitter smärta, han upprepade sitt favorituttryck:

»Dumheter!... De komma aldrig någon vart med sina dumheter!»

Han sänkte rösten ännu mera och talade i bittra ordalag om sin gamla dröm om broderskap. Han hade afstått från rang och rikedom, han hade sällat sig till arbetarne endast i hoppet att omsider få se grundläggas detta det gemensamma arbetets nya samhälle. Men på inga villkor lyckades det honom att smälta sammans med dem, han var för dem fortfarande en främling, med sitt förakt för alla band, sin vilja att förbli en bra karl, fri från fåfänglighet och njutningar. Nu var han särskildt ända sedan i morse uppbragt med anledning af en tidningsnotis, som gjorde sin rund i pressen.

Hans röst förvandlades, hans ögon klarnade och han vände sig direkt till Etienne.

»Kan du förstå det? dessa hattmakeriarbetare i Marseille, som vunno högsta vinsten på 100,000 francs och genast placerade pengarna i räntebärande papper med den förklaring att de hädanefter icke ämnade göra något?... Ja, det är allas er idé, ni franske arbetare, att någonstädes kunna snoka upp en skatt och sedan lefva upp den ensam i någon egoismens och lättjans vrå. Det är inte värdt, att ni skrika mot de rika, det fattas er mod att återgifva till de fattiga de pengar, som slumpen skänker er... Aldrig bli ni värdiga lyckan, så länge ni äga något och så länge ert

hat till bourgeoisien blott kommer af ert rasande begär att själfva träda i dess ställe.»

Rasseneur gapskrattade; den tanken, att de båda arbetarna hade bort afstå från den stora vinsten föreföll honom högst enfaldig. Suvarin blef likblek, hans förvridna ansikte blef förfärligt att skåda under ett af dessa fanatismens vredesutbrott, som utrota folken.

»Om dessa mina händer», skrek han, »förmådde det, skulle de taga jorden så här och skaka den, tills den brast i smulor, för att ni alla skulle stanna under spillrorna.»

Åter blef det tyst. Sedan började Etienne att ånyo tala om arbetarne från Borinage. Han frågade Suvarin om de anordningar, som man hade vidtagit i Voreux, men denne, som åter hade försjunkit i sina funderingar, svarade knappt; han visste endast, att man skulle dela ut skarpa patroner till soldaterna, som bevakade grufvan. Den nervösa oron, som redan länge hade röjts i hans på knäna famlande fingrar, förvärrades till den grad, att han till sist fick klart för sig, hvad som felades dem — den tama kaninens Wa och lugnande päls.

»Hvar är Polonia?» frågade han.

Krögaren skrattade åter och tittade åt hustrun. Ett ögonblick stod han lite förlägen, men så sjöng han nt:

»Polonia? Hon är kokt.»

Efter äfventyret med Jeanlin hade den tjocka kaninhonan, som säkert blifvit skadad, fått endast dödfödda ungar, och för att inte ha en onyttigmun att föda, hade man just i dag fattat det beslutet, att slakta henne och anrätta henne med potatis.

»Ja, du åt ett lår af henne i kväll... Du slickade dig om munnen åt det, eller hur?»

Först förstod Suvarin inte. Sedan blef han mycket blek, en känsla af äckel förvred hakan på honom, och så mycket han än sökte att behärska sig, svällde hans ögonlock af ett par stora tårar.

Men ingen hann lägga märke till denna rörelse, ty dörren slogs häftigt upp, och Chaval kom in, körande Catherine framför sig. Sedan han berusat sig med öl och skräfvel på alla krogar i Montsou, hade han fått den idén, att gå till Nyttan för att visa sina forna vänner, att han inte var rädd. Han steg på, i det han sade till sin älskarinna:

»Jag säger dig, att du ta mig tusan skall dricka en sej del därinne... Den förste, som blänger snedt på mig, slår jag på käften.»

När Catherine fick se Etienne, blef hon bestört och alldeles blek i ansiktet. När Chaval i sin tur fick syn på honom, hångrinade han elakt.

»Fru Rasseneur, två sejdlar! Vi ska* dricka för arbetets återupptagande.»

Utan att yttra ett ord fyllde hon sejdlarna som en kvinna, hvilken icke nekade någon sitt öl. Det hade blifvit alldeles tyst, och hvarken värden eller de båda andra hade rört sig på sin plats.

»Jag vet, att det finns sådana, som påstått, att jag är en spion», återtog Chaval öfvermodigt, »och jag väntar bara på, att de skola säga det i synen på mig, så att man omsider kan komma till en förklaring.»

Det var ingen, som svarade honom, männen vände bort hufvudet och tittade på väggarna.

»Det finns skrymtare och det finns ärligt folk», fortsatte han ännu högre. »Jag har ingenting att dölja, jag har lämnat den smutsiga baracken hos Deneulin, och i morgon går jag ned i Voreux tillsammans med tolf belg-gier, som jag har fått hand om, därför att man sättter värde på mig. Och om det är någon, som förargar sig öfver det, kan han säga ifrån, så att vi få språkas vid om det.»

Då samma föraktfulla tystnad mottog hans utmaningar, for han ut emot Catherine.

»Du skall väl för fan dricka! Skåla nu med mig för alla de sluskars undergång, som inte vilja arbeta.»

Hon skålade men med så skälfvande hand, att man hörde de båda glasens sakta klirrande. Han hade tagit upp ur

fickan en handfull silfver-mynt, som han med den drucknes skrytsamhet satt och visade, sägande, att tocket där förtjänade man i sitt anletes svett och att han trotsade hycklarna att kunna visa upp tio sous. Kamraternas hållning förargade honom, och han öfvergick till direkta förolämpningar.

»Det är ju på natten, mullvadarna våga sig fram ur sitt hål? Gendarmerna måste sofva, eftersom man möter stråtröfvare.

Etienne hade mycket lugn och beslutsam stigit upp.

»Hör du, du tråkar ut mig ... Ja, du är en spion, dina pengar stinka ännu af något förräderi; och det förefaller mig otäckt att ens röra vid dens skinn,som har sålt sig. Men det är sak samma, här har du mig. Endera af oss hade redan för länge sedan bort göra kål på den andre.»

Chaval knöt näfvarna.

»Kör till! Man måste låta dig höra åtskilligt, innan man kan få dig arg, du din fega lymmel... Alldeles på tu man hand med dig, ja det vill jag visst! Och du skall få betaldt för alla svinaktigheterna mot mig.»

Med bönfallande händer kastade Catharine sig emellan dem, men de behöfde icke besvära sig med att köra undan henne, ty hon insåg nödvändigheten af denna strid och drog sig själf sakta tillbaka. Hon ställde sig tyst mot väggen, så förlamad af ångest, att hon icke ryste mera, utan endast stirrade med vidöppna ögon på dessa bägge män, som för hennes skull ville döda hvarandra.

Fru Rasseneur flyttade bara undan sejdlarna från disken, ty hon var rädd för, att de kunde bli sönderslagna. Sedan satte hon sig åter på bänken utan att visa någon opassande nyfikenhet. Men man kunde väl inte låta de båda för detta kamraterna ta lifvet af hvarandra på sådant sätt, och därför envisades Rasseneur att gå emellan dem, så att Suvarin måste fatta honom vid axeln och föra honom tillbaka till bordet.

»Det här angår inte dig», sade han. »Det är en för mycket, det blir den starkaste, som får lefva.»

Utan att afbida angreppet började Chaval att fäkta i luften med knyt-näfvarna. Han var längre än den andre, gänglig och skranglig, samt måttade under ursinniga utfall åt ansiktet med bägge händerna, den ena efter den andra, liksom om han skulle ha manövrerat ett par sablar. Han pratade ideligen och gjorde sig till för publiken med störtskurar af otidligheter, som eggade upp honom.

Tyst, med sammanbitna tänder samlade Etienne sin lilla gestalt, under det han noga följde spelets regler samt betäckte ansikte och bröst med sina båda knutna händer; han höll noga utkik på motståndaren och lät näfvarna i förfärliga utfall blixtsnabbt springa ut, styfva som fjädrar.

Först gjorde de inte hvarandra vidare skada. Den enes braskande skva-droneringar och den andres af vaktande kalla lugn gjorde, att striden drog ut på längden. En stol vältes omkull och deras grofva skodon malde sönder skrifsanden, som var strödd på golfstenarna. Men till sist blefvo de andfådda, och man hörde deras rosslande andetag, medan deras röda ansikten^svällde upp liksom genom en inre brand, hvars lågor man såg genom ögonens klara hål.

»Träff!» tjöt Chaval. »Rakt på skrofvet!»

Hans knytnäfve hade verkligen som en snedt svängd slaga gått illa åt motståndarens axel. Denne kväfde ett morrande af smärta, det hördes blott ett mjukt ljud, musklernas dofva stukning. Och han svarade med ett slag midt i bröstet, ett slag, som skulle ha slagit in refbenen på den andre, om han inte hade aktat sig genom sina ständiga bocksprång. Men slaget träffade honom i alla fall i vänstra sidan med ännu så pass stor våldsamhet, att han vacklade och tappade andan. Han blef ursinnig, när han kände, att hans armar slappades af smärtan, och han rusade på som ett vildt djur, syftande åt magen, för att spränga den med hälen.»Se där!» stammade han med kväfd röst. »Jag vill se tarmarna ramla ur buken på dig!»

Etienne böjde sig undan för sparken, men harmades så öfver denna kränkning af reglerna för en ärlig strid, att han bröt sin tystnad.

»Tig, ditt fä! Och inga sparkar, eller fan i mig tar jag inte en stol och slår ihjäl dig!»

Nu blef striden allvarligare. Rasseneur, som kände sig upprörd, skulle ha ånyo lagt sig emellan, ifall inte hans hustrus stränga blick hade hållit honom tillbaka: skulle inte ett par kunder ha rätt att hos dem göra upp en liten affär? Då endast ställde han sig framför kaminen, ty han var rädd för, att han skulle få se dem ramla hals öfver hufvud i elden. Med sin fridsamma min hade Suvarin rullat sig en cigarrett, som han emellertid glömde att tända. Catherine stod orörlig vid väggen; endast händerna hade omedvetet stigit upp till lifvet, där vredos de och sleto i klädningens tyg i återkommande nervösa sammandragningar. Hela hennes bemödande gick ut på att inte skrika, att inte döda endera af dem genom att ropa ut, hvem hon föredrog, men för öfrigt så tillintetgjord, att hon icke ens själf visste, åt hvem hon gaf företrädet.

Chaval mattade snart ut sig, han flödade af svett och slog på måfå. Trots sin vrede fortfor Etienne ännu att hålla sig betäckt och parerade de flesta slagen, af hvilka dock några gåfvo honom en skråma. Han fick ena örat klufvet, en nagel ref bort en skinnflik från halsen med en så brännande sveda, att han i sin tur drog till med en kötted och slungade knytnäfven rätt ut med ett af sina fruktansvärda slag. Chaval skyddade ännu en gång sitt bröst genom ett hopp, men han hade böjt sig ned och knytnäfven träffade honom i ansiktet, krossade näsan och slog in det ena ögat. En blodstråle sprang genast fram ur näsborrarna, ögat svullnade upp och blef blåaktigt. Och den eländige, som blef blind genom den röda blodströmmen och bedöfvades genom hjärnskakningen, slog hit och dit i luften med armarna, tills ett andra slag midt i bröstet gjorde totalt ända på honom. Det hördes ett brakande, han föll baklänges med en dof duns som en kolsäck, som man sätter ned på golfvet.

Etienne stod och väntade.

»Stig upp! Vill du ha mera, så börja vi på nytt.»

Chaval svarade icke, men efter att ha legat slö några ögonblick, började han åter att röra på sig på golfvet och sträckte ut sina lemmar. Han hämtade sig med möda och låg ett ögonblick på knä, hoprullad som ett klot, med ena handen i en ficka fumlande med något, som man inte kunde se. När han hade kommit på benen igen, rusade han åter på med halsen uppsvälld af ett vildt tjut.

Men Catherine hade sett, hvad han hade för sig och ofrivilligt uppsteg ur hennes hjärta ett skrik, som gjorde henne bestört som öfver en bekännelse af ett för henne själf obekant företräde.

»Akta dig! Han har knifven.»

Etienne hann knappt att med armen parera den första stöten. Ylletröjan skars upp af det tjocka knifbladet. Han hade redan gripit Chaval om handlofven; det uppstod en fruktansvärd strid, ty Etienne visste sig förlorad, om han släppte taget, och den andra skakade sig och ruskade väldeliga föratt göra sig lös och stöta till. Vapnet sänktes så småningom, deras styfva lemmar slaknade, ett par gånger kände Etienne det kalla stålet mot sin hud; han måste anstränga sig till det yttersta och sönderbråkade Cha-vals handlofve i ett så hårdt grepp, att knifven föll ur den öppnade handen. Båda hade kastat sig ned på golfvet, och nu var det Etienne, som tog upp knifven och i sin ordning svängde den. Han höll Chaval kullkastad under sitt knä och hotade att stöta knifven i halsen på honom.

»Åh, din förbannade förrädare, nu är det slut med dig!»

En afskyvärd stämma inom honom bedöfvade honom. Den kom från inelfvorna och bultade med hammarslag i hans hjärna — ett plötsligt, vansinnigt mordbegär, ett behof efter att få smaka blod. Aldrig hade denna kris skakat honom så våldsamt. Och likväl var han icke drucken. Och han stred emot det nedärfda onda med den förtviflade skälfningen hos en, som är rasande af kärleksbegär och som kämpar och spjärnar emot vid randen af våldtäkt. Till sist vann han seger öfver sig själf, han kastade knifven bakom sig och stammade med hes röst:

»Stig upp, gå din väg!»

Denna gång hade Rasseneur skyndat fram, men vågade icke att gå direkt emellan dem af fruktan för att få något gement hugg. Han ville icke att man hemma hos honom skulle mörda hvarandra; han blef så ond, att hans hustru, som fortfarande satt helt rak vid sin disk, lät honom begripa, att han alltid väsnades i otid. Suvarin, som så när

hade fått knifven i benen, kom sig nu för med att tända sin cigarrett. Var det således slut nu? Catherine stod fortfarande häpen och såg på de båda männen, som bägge två voro vid lif.

»Gå din väg», upprepade Etienne, »gå din väg, annars slår jag ihjäl dig!»

Chaval steg upp och med afviga handen strök han af blodet, som fortfor att rinna ur näsan; och med käken nersölad med rödt, med ögat igenmuradt och blått gick han därifrån, släpande med benen och ursinnig öfver sitt nederlag. Mekaniskt följde Catherine efter honom. Då rätade han upp sig och gaf sitt hat luft i en ström af oanständigheter och grofheter.

»Nej, nej! Då det är honom, du vill ha, så ligg hos honom, du gemena slinka, och stick inte in din fot hos mig, ifall du är rädd om skinnet.»

Han slog häftigt igen dörren. Det blef alldeles tyst i den ljumma salen, där man hörde endast stenkolets svaga knastrande. På golfvet funnos kvar blott den kullslagna stolen och en blodpöl, som sanden drack in.

IV.

När Etienne och Catherine hade lämnat Rasseneurs lokal, gingo de tysta vägen fram. Det började att töa, ett kyligt och långsamt töväder, som smutsade snön utan att smälta den. På den blyfärgade himmeln anade man fullmånen bakom väldiga molnmassor, svarta trasor, som i de högre luftlagrenursinnigt rullades af stormvinden, men på jorden blåste icke minsta fläkt, man hörde blott droppet från taken, hvarifrån hvita massor rasade ned med mjukt fall.

Besvärad af denna kvinna, som han nu hade fått hand om, hade han i sin otrefliga stämning ingenting att säga. Tanken på att ta henne till sig och gömma hennes hos sig i Réquillart tycktes honom orimlig. Han hade velat föra henne till grufbyn hem till hennes föräldrar, men med förfärad min hade hon motsatt sig detta: nej, nej, hellre allt annat än att åter falla föräldrarna till last, sedan hon på så uselt sätt hade öfvergifvit dem! Och ingendera yttrade mera något, de traskade på måfå längs vägarna, som förvandlades till dyfloder. Först hade de gått ned åt Voreux till, sedan togo de af åt och gingo mellan slaggberget och kanalen.

»Men du måste ju i alla fall ligga någonstädes», sade han. »Om jag blott hade ett rum, skulle jag nog ta dig med mig...»

Men ett anfall af underlig försagdhet kom honom att tiga. Det förflutna framställde sig för honom, deras häftiga begär den tiden, den finkänslighet och blyghet, som då hindrat dem från att tillhöra hvarandra. Hyste han alltjämt lust till henne, eftersom han kände sig så orolig till sinnes, och småningom kände sitt hjärta värmas af ett nytt begär? Hågkomsten af de örfilar, hon hade gifvit honom i Gaston-Marie verkade nu eggande på honom, i stället för att fylla honom med groll. Och han kände sig förvånad, tanken att ta henne med till Réquillart föreföll honom helt naturlig och lätt att utföra.

»Seså, besluta dig nu, hvart vill du, jag skall föra dig? Du af skyr mig således i hög grad, eftersom du inte vill följa med mig?»

Hon gick långsamt efter honom, hindrad af träskorna, som halkade och gledo i hjulspåren; utan att lyfta på hufvudet, mumlade hon:

»Herre Gud, jag har det tillräckligt svårt, gör det inte värre för mig. Hvad skulle det tjäna till, det som du nu vill, numera, då jag har en älskare och du själf har en kvinna?»

Det var Mouquette, hon menade. Hon trodde, att han lefde tillsammans med denna flicka, såsom ryktet ett par veckor hade påstått; och när han svor på, att så inte var förhållandet, skakade hon på hufvudet och erinrade om den kvällen, då hon hade sett dem kyssas duktiga tag.

»Åh, alla de där dumheterna, det är skada!» yttrade han halfhögt och stannade. »Vi skulle ha kommit så bra öfverens!»

Hon skälfde sakta och svarade:

»Var inte ledsen öfver det; du förlorar inte mycket. Om du visste, hvilken stackare jag är, så späd och ömklig, att jag säkert aldrig blir en full-färdig kvinna.»

Och hon fortsatte att tala helt öppet, hon anklagade sig själf, som vore det hennes fel, att hennes mognad som kvinna dröjde så länge. Trots den man, hon hade haft, förringade detta henne, förvisade henne bland flickungarna. Det finns då åtminstoen en ursäkt, när man kan föda ett barn.

»Stackars liten flicka!» sade Etienne helt tyst, gripen af djup medömkan.

De voro nu vid foten af slaggberget, dolda af den ofantliga högens skugga. Ett bläcksvart moln gick just nu öfver månen, de kunde icke ens mera urskilja hvarandras ansikten, och deras andedräkt blandades, deras läpparsökte hvarandra för att få denna kyss, hvilken de under månadtal hade plågats af åtrå efter. Men plötsligt trädde månen åter fram; högt ofvanför sig, uppe på de af ljuset hvitskimrande klipporna fingo de syn på posten, tillhörande truppstyrkan i Voreux och som stod där rak och styf. Och utan att de ändtligen fått kyssa hvarandra, skilde en känsla af blygsel dem åt, denna blygsel från fordom, hvari blandades vrede, en obestämd motvilja och mycken vänskap. De började åter att gå med tunga steg, och modden gick upp till fotknölarna.

»Det är således afgjordt — du vill inte?» frågade Etienne.

»Nej, jag vill inte», sade hon. »Du — efter Chaval, liva'? Och så en annan efter dig ... Nej, det tycker jag är gement. Och jag har ju inte något nöje däraf, h var för då göra det?»

De tystnade och gingo något hundratal steg utan att växla ett ord.

»Vet du åtminstone, hvart du skall gå?» återtog han omsider. »Jag kan inte en natt som denna lämna dig ute.»

Hon svarade helt enkelt:

»Jag går hem, Chaval är min karl, jag kan inte ligga på något annat ställe än hos honom.»

»Men han kommer att slå dig fördärfvad.»

Det blef åter tyst. Undergifvet ryckte hon på axlarna: han skulle slå henne och när han blef trött, skulle han sluta. Var det inte bättre än att drifva vägarna omkring som en tiggerska? Dessutom blef hon van vid att få stryk; för att trösta sig sade hon till sig själf, att af tio flickor råkade åtta inte bättre ut än hon. Om hennes älskare en dag gifte sig med henne, skulle det i alla fall vara snällt gjordt af honom.

Mekaniskt hade Etienne och Catherine tagit vägen åt Montsou. Han fann intet att säga henne för att öfvertyga henne trots den stora grämelse, han kände öfver att se henne återvända till Chaval. Hans hjärta brast, han hade knappt något bättre att erbjuda henne, en tillvaro under elände och flykt, en natt utan någon morgondag, ifall en soldats kula krossade hans huf-vud. Och han följde henne tillbaka till hennes älskare, då hon stannade på landsvägen vid hörnet af upplagsplatserna tjugu meter från Piquettes kafé och sade:

»Gå inte med längre. Ifall han finge se dig, så blefve det något otäckt af igen.»

Klockan slog elfva i kyrktornet. Ölstugan var stängd, men ljussken trängde ut genom springorna.

»Farväl!» mumlade hon.

Hon räckte honom sin hand, han höll fast den, så att hon med möda, med en sakta ansträngning måste draga den tillbaka för att gå ifrån honom. Utan att vända på hufvudet gick hon in genom den lilla dörren, till hvilken hon hade nyckel. Men han gick icke sin väg, utan stod kvar på samma ställe med ögonen riktade mot huset, ängslig öfver hvad som försiggick därinne. Han lyssnade och var rädd, att han skulle få höra en misshandlad kvinnas skrik. Men det var fortfarande tyst och mörkt i huset, han såg blott ljus tändas inom ett fönster en trappa upp. När detta fönster öppnades, och han kände igen den späda skugga, som lutade sig utöfver vägen, gick han dit fram.Då hviskade Catherine med mycket sakta röst:

»Han har ännu inte kommit hem, jag går och lägger mig .. .Jag ber dig, gå din väg.»

Etienne gick. Det började att töa häftigare än förut. Han ställde först stegen till Réquillart, sjuk af trötthet och

sorg, önskade blott att försvinna under jorden och där förintas. Men sedan kom han att tänka på Voreux och på de belgiska arbetarne, som skulle gå ned i grufvan, på kamraterna i grufbyn, som voro förbittrade mot soldaterna och beslutna att icke tåla främlingar i grufvan. Och åter gick han fram längs kanalen genom vattenpussarna, som bildats af den smälta snön.

När han åter kom i närheten af slaggberget, häjdades han af ett skådespel på dettas topp. Posten, som var stel af köld, gick fram och tillbaka däruppe, tjugufem steg vänd mot Marchiennes och tjugufem steg mot Mont-sou. Man såg den hvita lågan af bajonetten öfver denna mörka silhuett, som tydligt aftecknade sig mot den bleka himmeln. Hvad som särskildt väckte Etiennes uppmärksamhet var en skugga, som rörde sig bakom den koja, där Bonnemort sökte skydd under stormiga nätter, ett krypande djur, som låg på lur och i hvilket han genast kände igen Jeanlin på den långa, slankiga ryggraden, som liknade en vesslas. Posten kunde icke se honom; denne bandit till pojke förberedde säkert något fult spratt, ty han kunde icke smälta sin ilska mot soldaterna, han frågade när man skulle bli dessa mördare kvitt, som man skickade, för att de med sina gevär skulle döda folk.

Ett ögonblick undrade Etienne, om han inte borde ropa på Jeanlin för att hindra denne från att begå något dumt streck. Månen hade gått i moln, Etienne hade sett, hur pojken kröp ihop, färdig att ta ett språng, men månen kom åter fram, och gossen låg fortfarande nedhukad. Hvarje slag gick posten ända fram till kojan, vände där och gick tillbaka. Och plötsligt, just som ett moln bredde ut sitt mörker, hoppade Jeanlin upp på soldatens axlar med en vildkatts ofantliga språng, klängde sig fast med sina klor och stötte den uppfällda knifven i hans strupe. Spännhalsduken af tagel tog emot, han måste trycka på knifvens skaft med båda händerna och hänga sig därpå med hela sin kroppstyngd. Han hade ofta slaktat kycklingar, som han kom öfver bakom bondgårdarna. Alltihop skedde nu så hastigt, att det i natten hördes blott ett kväfdt skri, medan geväret föll till marken med ett skramlande ljud. Månen lyste redan åter helt klar.

Orörlig af häpnad, stod Etienne fortfarande och stirrade. Ropet kväfdes i hans bröst. Slaggberget däruppe var nu tomt, ingen skugga aftecknade sig längre mot de förskräckt flyende molnen. Han sprang uppför slaggberget och fann Jeanlin liggande på alla fyra framför den döde, som låg på rygg med utbredda armar. De röda byxorna och den grå kappan stucko i det klara månljuset bjärt af emot snön. Det hade icke flutit en droppe blod, knifven satt ännu ända till skaftet fast i halsen.

Ursinnig fällde Etienne med ett vanvettigt, ursinnigt knytnäfslag gossen till marken bredvid liket.

»Hvarför har du gjort detta?» stammade han alldeles utom sig.

Jeanlin kröp ihop, släpade sig på händerna med den magra ryggen katt-likt buktad, och hans stora öron och gröna ögon, hans framskjutande käkar skälfde och flammade, skakade af det våldsamma slaget.

»Ditt förbannade odjur, hvarför har du gjort detta?»

»Jag vet inte, jag fick lust till det.»

Han höll envist fast vid det svaret. Under tre dagar hade han känt denna lust. Den pinade honom, hans hufvud värkte där, bakom öronen, till den grad grubblade han därpå. Borde man genera sig med dessa svin till soldater, som gjorde det outhärdligt för grufarbetarne här hemma hos demsjälfva? Af de våldsamma talen i skogen, af ropen på förstörelse och död, som skrekos i grufvorna, hade några ord fastnat i hans hjärna och dem upprepade han likt en pojke, som leker revolution. Mera visste han inte om saken, ingen hade uppeggat honom, det hade kommit öfver honom alldeles af sig själft, liksom lusten att stjäla lök på ett trädgårdsland.

Förfärad öfver denna brottets tysta växtkraft i djupet af denna barna-hjärna, körde Etienne ännu en gång undan honom med en spark liksom ett oskäligt djur. Han fruktade, att vakten i Voreux hade hört postens kväfda rop och kastade en blick bortåt grufvan för hvarje gång månen trädde fram ur molnen. Men ingenting rörde sig, och han böjde sig ned, han kände på de småningom kallnade händerna, han lyssnade på hjärtat, som hade upphört att slå. Af knifven syntes endast benskaftet, där den galanta inskriptionen, det enkla ordet »Kärlek» var ingraveradt med svarta bokstäfver.

Hans blick höjdes från halsen till ansiktet. Med ens kände han igen den lille soldaten: det var Jules, rekryten, hvilken han hade språkat med härom morgonen. Och han greps af djupt medlidande inför detta vänliga, ljusa, af fräknar öfversållade ansikte. De blå ögonen stodo vidöppna och betraktade himmeln med denna stirrande blick, hvarmed han hade sett honom vid horisonten söka sin hembygd. Hvar låg det då, detta Plogof, som för honom hade trädt fram i bländande solljus? Där borta, där borta! Hafvet röt i fjärran under denna stormiga natt. Denna vind, som blåste så högt uppe, hade kanske strukit fram öfver heden. Två kvinnor, hans mor och hans syster, stodo där och höllo i sina mössor, som stormen ville rycka af dem, medan de blickade ut i fjärran, liksom om de hade kunnat se, hvad deras lille Jules nu gjorde där bortom de milsvidder, som skilde dem åt. Nu skulle de i alla tider få vänta på honom! Huru ohyggligt, att de fattiga stackarne skulle döda hvarandra för de rikas skull!

Men det var nödvändigt att skaffa undan detta lik. Först tänkte Etienne på, att kasta det i kanalen, men vissheten om, att man där skulle hitta det, gjorde att han ändrade beslut. Hans ångest blef förfärlig, ögonblicken voro dyrbara, hvad skulle man göra? Då fick han en plötslig ingifvelse: om han kunde bära detta lik ända till Réquillart, skulle han där kunna gömma det för alltid.

»Kom hit», sade han till Jeanlin.

Gossen var misstrogen.

»Nej, du vill slå mig. Och så har jag något att uträtta. God natt!»

Han hade verkligen också stämt möte med Bébert och Lydie i ett gömställe, ett smyghål, som de ordnat åt sig under timmerupplagen i Voreux. Det var ett riktigt uppgjordt parti, de skulle ligga utomhus för att få vara med,ifall man krossade benen på belgierna med stenkastning, när de skulle gå ned i grufvan.

»Kom hit!» upprepade Etienne, »eller också ropar jag på soldaterna, och då hugga de nacken af dig».

Och när Jeanlin lydde, snodde han ihop sin näsduk och knöt den hårdt om soldatens hals utan att dra ut knifven, som hindrade blodet från att rinna. Snön smälte; det fanns på marken ingen pöl och inte heller några fotspår efter en strid.

»Ta tag i benen!»

Jeanlin fattade tag i benen och Etienne i axlarna, sedan han fäst geväret på sin rygg. Sakta stego de ned utför slaggberget, sökande att undvika att försätta några stenar i rullning. Månen var lyckligtvis täckt af moln. De skyndade på helt tysta, men besvärades af likets gungning och voro tvungna att lägga ned det på marken, för hvarje sträcka af hundra meter. Betäckta af svett och så upprörda, att deras tänder skallrade, kommo de omsider fram till Réquillards gamla grufva.

Etienne hade nog i förväg förstått, att det inte skulle bli någon lätt sak att få den döde soldaten ned genom stegschaktet. Det var också ett svårt göra. Jeanlin, som stannade kvar däruppe, måste först låta liket åka ned, medan Etienne, som hängde fast i snåren, följde med liket, för att skaffa det öfver de bägge första afsatserna, där flera stegpinnar voro afbrutna. Sedan måste han vid hvarje stege företaga samma manöver, stiga ned i förväg och sedan ta emot den döde i sina armar; och det var tretti stegar, tvåhundra meter, hvarvid han oupphörligt kände liket falla öfver sig. Geväret skrnb-bade hans rygg; han hade icke velat, att gossen skulle gå och hämta ljusstumpen, som han girigt förvarade. Det skulle för resten icke ha tjänat till något, ty ljuset skulle bara ha varit dem till besvär i det trånga stegschaktet. Men när de andlösa genom sitt hemska arbete hade hunnit ned till hållstället, skickade Etienne pojken efter ljuset och med häftigt klappande hjärta satte han sig ned bredvid liket.

När Jeanlin kom tillbaka med ljuset, rådgjorde Etienne med honom, ty gossen hade genomforskat alla dessa gamla arbetsplatser, till och med de springor, där fullväxta män icke kunde slippa igenom. De satte sig åter i gång och släpade den döde genom en labyrint af förfallna stollgångar. Slutligen sänkte taket sig, de måste lägga sig på knä under en fallfärdig klippa, som uppbars af halft afbrutna stöttor. Det var ett slags aflång kista, där de lade den döde soldaten liksom i en likkista. De lade geväret vid hans sida och bräckte sedan fullständigt stöttorna med kraftiga sparkar under risk att själfva bli kvar där. Klippan remnade genast, så att de knappt hunno att på

armbågar och knän krypa undan. När Etienne vände sig om i undran hur det gick, såg han, hur taket fortfor att långsamt sänka sig, krossande liket genom den ofantliga påtryckningen. Det fanns icke längre något annat än den djupa jordmassan.

När Jeanlin åter hade kommit hem till sig, i sin röfvarhåla, sträckte han ut sig på höet och mumlade, förbi af trötthet:

»Bah, ungarna få vänta på mig; jag skall sofva en timme.»

Etienne hade blåst ut ljuset, hvaraf det var blott en liten stump kvar. Han kände sig också sönderbråkad, men var icke sömnig. Pinsamma tan-kar, fyllda af skräckbilder, bultade som hammare i hans hufvud. Snart fanns blott en kvar af dessa tankar; den plågade och ansatte honom med en enda fråga, på hvilken han icke kunde svara: h var för hade han inte stött till, när Chaval låg under hans knif? Och hvarför hade detta barn stuckit ihjäl en soldat, om hvilken det icke ens visste, hvad han hette? Detta vände alldeles upp och ned på hans revolutionära meningar — modet att döda, rätten att döda. Var han då feg? Där låg gossen och snarkade i höet med en drucken mans snarkning, som om han sofve af sig mordruset. Och full af afsky, uppretad, led Etienne af att veta, att han låg där, af att höra honom. Med ens spratt han till, fruktans fläkt hade farit öfver hans ansikte. Han tyckte sig höra någon lätt rörelse, en snyftning, som trängde fram ur jordens inre. Bilden af den lille soldaten, som med sitt gevär låg där nere under klipporna, kom en kall kåre att löpa utefter hans ryggrad och kom håret att resa sig på ände. Det var ju dumt, men han tyckte, att hela grufvan fylldes af röster, han måste tända ljuset och blef åter lugn, först när han vid dettas matta sken såg, hur öde gruforterna voro.

Under ännu en kvart satt Etienne där och tänkte, alltjämt plågad af samma strid och med ögonen fästa på den brinnande veken. Men ljuset sprakade till, veken dränktes, och allt försjönk åter i mörker. Han greps åter af en rysning, han hade kunnat slå Jeanlin för att hindra honom från att snarka så hårdt. Gossens närhet blef honom så outhärdlig, att han tog till flykten, pinad af längtan efter frisk luft, och skyndande genom orterna och stegschaktet, liksom om han skulle ha hört en flåsande vålnad tätt bakefter i hälarna.

Där uppe bland Réquillarts rasade byggnader kunde Etienne ändtligen andas fritt. Eftersom han icke vågade att döda, måste han dö; och denna tanke på döden, som redan förut hade snuddat vid honom, trädde åter fram, trängde som en sista förhoppning in i hans hjärna. Att dö på ett stolt och stilfullt sätt, det skulle göra slut på alltsammans, göra upp hans räkning, vare sig den stod bra eller illa, hindra honom från att grubbla mera. Ifall kamraterna anfölle belgierna, skulle han vara med i främsta ledet och då skulle han väl ha utsikt till att få ett svårt nyp. Hans steg hade åter blifvit stadiga, när han kom tillbaka till Voreux för att åter stryka omkring där. Klockan slog två; ett högljudt sorl af röster trängde ut från fogdarnas rum, där den postering hade sitt kvarter, hvilken bevakade grufvan. Postens försvinnande hade nyss väckt uppståndelse och oro; man hade väckt kaptenen och efter noggrann undersökning af platsen hade man slutligep kommit till det antagandet, att det förelåg rymning. Och Etienne, som stod där på lur i mörkret, kom ihåg den republikanske kaptenen, om hvilken den lille soldaten hade talat med honom. Hvem vet, om man icke skulle kunna förmå honom att öfvergå till folket? Truppen skulle vända gevärskolfvarna i vädret, och detta kunde bli signalen till bourgeoisiens totala nedgörande. Det var en ny dröm, som hänryckte honom, han tänkte inte mera på att dö: han stod kvar där under timtal med fotterna i smutsen och tövädrets duggregn på axlarna, upptänd af hoppet om en ännu möjlig seger.

Ända till klockan fem stod han på utkik efter de belgiska arbetarna. Men sedan kom han under fund med, att bolaget hade varit nog fiffigt, att låta dem ligga öfver natten i Voreux. Nedstigandet började; några strejkare från

17 Zola, Dagbräckning.grufbyn Tvåhundrafyrtio, hvilka hade blifvit utposterade som spejare, visste inte, om de skulle varsko kamraterna. Det var Eiienne, som underrättade dem om putset, och springande skyndade de sin väg, medan han stod af -bidande kvar bakom slaggberget på vägen längs kanalen. Klockan slog sex, den gråaktiga himmeln började att ljusna, upplyst af en rödaktig gryning, då abbé Ranvier kom fram från en gångstig med kaftanen uppdragen på de magra benen. Hvarje måndag gick han och läste en morgonmässa i kapellet till ett kloster på andra sidan grufvan.

»God dag, min vän!» ropade han med kraftig stämma, sedan han med sina lågande ögon hade fixerat den unge mannen.

Men Etienne svarade icke. Långt bort mellan viadukterna vid Voreux hade han nyss sett en kvinna gå fram, och fattad af oro hade han rusat i väg, ty han trodde sig ha känt igen Catherine.

Ända sedan midnatt hade Catherine drifvit omkring på de upptöade vägarna. När Chaval kom hem och fann, att hon låg där, hade han med en örfil fått henne på benen. Han skrek till henne, att genast ge sig i väg genom dörren, ifall hon inte ville komma ut genom fönstret; gråtande och knappast klädd, mörbultad af sparkar på benen, hade hon måst gå^utför trappan och kördes ut med en afskedsspark. Denna brutala skilsmässa alldeles bedöf-vade henne, hon satte sig på en af visare och såg på huset, alltjämt väntande, att han skulle ropa henne tillbaka, ty det var icke möjligt, att han skulle låta henne gå; han stod på lur efter henne, han skulle säga till henne att komma upp igen, när han såg henne sitta på detta sätt och skälfva af köld, fullständigt öfvergifven, utan någon, som ville ge henne skydd.

Efter ett par timmars förlopp fattade hon sitt beslut, halfdöd af köld, där hon satt orörlig som en på gatan utkörd hund. Hon lämnade Montsou, gick tillbaka dit igen, men vågade icke hvarken ropa från trottoaren eller bulta på porten. Till sist gick hon sin väg, ut på den stora, raka landsvägen i tanke att gå till grufbyn, hem till sina föräldrar. Men när hon kom dit, greps hon af en sådan skam, att hon började att springa utefter trädgårdarna, rädd för att någon skulle känna igen henne, fastän alla sofvo sin djupa, tunga sömn bakom de stängda luckorna. Och sedan strök hon omkring, förskräckt vid minsta ljud, rädd för att bli anhållen som lösdrifverska och förd till detta offentliga hus i Marchiennes, som under månadtal hade förföljt henne som en skräckbild. Ett par gånger hade hon kommit till Voreux, blifvit förskräckt vid rösterna från vakten och sprungit, tills hon tappade andan, under det att hon vände sig om, för att se, att ingen förföljde henne. Bivägen till Réquillart var alltid full af rusiga karlar, men ändå vände hon om dit med ett ovisst hopp om, att där träffa honom, som hon för några timmar sedan hade stött tillbaka.

Denna morgon skulle Chaval gå ned i grufvan, och tanken därpå förde Catherine ånyo tillbaka till grufvan, fastän hon visste, att det tjänade till intet att tala med honom: dem emellan var det slut. Man arbetade icke mera i Jean-Bart, och han hade svurit att strypa henne, ifall hon åter tog anställning i Voreux, där han fruktade att bli komprometterad af henne. Hvad skulle hon då göra? Ge sig i väg till annat håll, svälta ihjäl, foga sig under hugg och slag af alla män, som komme i hennes väg? Hon släpade sig fram, vacklade i de djupa hjulspåren, med rådbråkade ben och nedsmutsad ändahögt upp på ryggen. Den upptinade snön rann nu som gyttjefloder på vägarna, hon kunde drunkna däri, men hon gick alltjämt bara på och vågade inte söka en sten att sätta sig på.

Dagen grydde. Catherine hade just på ryggen känt igen Chaval, som helt visligen tog vägen omkring slaggberget, då hon fick se Lydie och Bé-bert, som stucko upp näsan ur sitt gömställe under virkeshögen. De hade legat där på lur hela natten, utan att drista sig att gå hem, sedan J eanlin hade befallt dem att vänta, och medan denne i Réquillart sof mordruset af sig, hade de båda barnen slagit armarna om hvarandra för att värma sig. Vinden pinade in mellan ek- och kastanjestöttorna, de kröpo ihop som i enöfver-gifven vedhuggarkoja. Lydie vågade icke tala högt om hvad hon som en liten slagen hustru måste utstå, och icke heller Bébert hade mod att beklaga sig öfver de slag, med hvilka kaptenen slog hans kinder svullna; men till sist dref denne sitt öfversitteri alldeles för långt, tvang dem att våga armar och ben på vansinniga stöldföretag, efter hvilka han sedan vägrade hvarje delning af rofvet; deras hjärtan uppreste sig och till sist kysste de hvarandra, trots hans förbud, beredda på att få en örfil af den osynlige, som han hade hotat dem med. Men då ingen örfil kom, fortforo de att helt ömt kyssa hvarandra utan att tänka på något annat, och i denna smekning inlade de sitt länge bekämpade tycke, allt hvad hos dem fanns af martyrskap och ömhet. Hela natten hade de på detta sätt hållit sig varma, så lyckliga i detta gömda näste, att de icke kunde minnas, att de hade varit mera lyckliga, icke ens på S:t Barbaradagen, när man fick äta äppelmunkar och dricka vin.

En plötslig trumpetsignal kom Catherine att spritta till. Hon reste sig på tå och såg, att Voreuxvakten gick under vapen. Etienne kom springande. Bébert och Lydie hade i ett tag hoppat fram ur sitt gömställe. Och i den

tilltagande dagningen kom där borta en skara män och kvinnor ned från grufbyn under häftiga åtbörder af vrede.

V.

Man hade stängt alla ingångar till Voreux, och de sexti soldaterna med för fot gevär spärrade den enda port, som hade lämnats fri, nämligen den, som ledde till mottagningssalen genom en trång trappa, till hvilken fogdarnas rum och baracken mynnade ut. Kaptenen hade ställt upp soldaterna på två led mot tegelmuren, så att man icke kunde anfalla dem bakifrån.

Arbetarne, som kommit ned från grufbyn, höllo sig först på afstånd. De voro på sin höjd ett trettital; häftigt och oredigt rådgjorde de sins emellan.

Hustru Maheu, som hade kommit först, med en näsduk i hast knuten öfver det okammade håret och med den sofvande Estelle på armen, upprepade med mycket ifrig röst:»Ingen får gå in och ingen ut! Vi måste knipa dem allesammans däi inne!»

Maheu yttrade sitt bifall, då gubben Mouque just i detsamma kom från Réquillart. Man ville hindra honom från att gå in. Men han stretade emol och sade, att hans hästar i alla fall åte sin hafre och gjorde en konst i revolutionen. En häst hade för resten dött, och man väntade på honom föi att skaffa bort den. Etienne befriade den gamle stalldrängen, hvilken soldaterna läto gå bort till schaktet. Och en kvarts timme därefter, när strej-kareskaran, som småningom växte i antal, började att bli hotfull, öppnades en stor port i bottenvåningen, och några karlar kommo ut, hvilka forslade det döda djuret, en ömklig packe, som ännu var insnörd i tågnätet och som de kastade midt i polarna af smält snö. Alla kände sig så gripna, att man icke sökte hindra dem från att gå tillbaka in och åter bomma igen porten, Alla kände igen hästen på hans mot sidan böjda och styfnade hufvud. Del lopp hviskningar genom hopen:

»Det är Trumpet. Eller hur? Det är Trumpet.»

Det var verkligen Trumpet. Han hade aldrig kunnat vänja sig vid att vara där nere i grufvan. Han var alltid dyster och ohågad att arbeta, han tycktes pinas af saknad efter ljuset. Bataille, senior bland grufvans hästar, skubbade sig förgäfves helt vänligt mot hans sidor och nafsade honom på halsen för att ge honom lite med af sin egen under sex grufår för-värfvade resignation. I stallet, där deras krubbor voro bredvid hvarandra, lefde de fram sitt lif med nedböjdt hufvud, blåste hvarandra i näsborrarna, utbytte sin ständiga dröm om dagens ljus, om syner af grönt gräs, hvita vägar, guldgult sken i det oändliga. Och sedan, när Trumpet, fuktig ai svett, på sin halmbädd hade kämpat med döden, hade Bataille förtviflad nosal på honom med korta fnysningar, som liknade snyftningar. Han kände, hur Trumpet blef kall, grufvan tog ifrån honom hans sista glädje, denne vän, som hade fallit ned från höjden med frisk, god doft, som erinrade honom om hans ungdom i fria luften. Och han slet af sitt grimskaft och gnäg-gade af fruktan, när han märkte, att kamraten icke mera rörde på sig.

Man spände för Bataille för att forsla den döda fram till schaktet. Näi han hade kommit fram till uppfordringsstället och man spände ifrån honom, följde han med dyster blick förberedelserna till uppfärden, huru liket sköts ut på bjälkar öfver schaktträsket och tågnätet, hvari det låg, fästes undei en hissbur. Ändtligen gåfvo burlastarne signalen »till kött», Bataille lyfte på halsen för att se kamraten fara i väg, först helt sakta, men så med ens dränkt i mörker, för alltid flugen bort genom detta svarta hål. Och han stod kvar med utsträckt hals, hans oklara djurminne erinrade sig kanske, hur del var där uppe på jorden. Men det var förbi, kamraten skulle icke mera se något, och själf skulle han bli hopsnörd till ett ömkligt bylte den dag, då han skulle fara dit upp. Hans ben började att darra, den friska luften från ängarna i fjärran höll på att kväfva honom, och han var liksom rusig, näi han med tunga steg vände tillbaka till stallet.

Grufarbetarne stodo bedröfvade inför Trumpets lik. En kvinna sade halfhögt:

»Se där är en karl till, den kan gå ned, om han vill!»Men en ny skara strömmade ned från grufbyn, och Levaque, som åtföljd af sin hustru och Bouteloup gick i spetsen, skrek:

»Ned med belgierna! Inga utländingar här hos oss! Ned med dem, ned med dem!»

Alla trängde på, Etienne måste häjda dem. Han hade gått fram till kaptenen, en reslig, smärt ung man, knappt 28 år gammal, med ett ytterst energiskt ansikte, och han förklarade för honom sakernas sammanhang; han sökte att vinna honom samt gaf noga akt på verkan af sina ord. Hvad tjänade det till att riskera ett onödigt blodbad? Var icke rättvisan på grufarbetarnes sida? Vi äro alla bröder och borde komma öfverens. Vid ordet republik, som han nämnde, gjorde kaptenen en nervös åtbörd. Han iakttog en militärisk stramhet och sade plötsligt:

»Drag er tillbaka! Tvinga mig inte att göra min plikt!»

Etienne gjorde om sitt försök tre gånger. Kamraterna bakom honom började att knota. Det påstods, att herr Hennebeau befann sig vid gruf-van och man talade om, att man borde hugga honom i nacken och låta honom åka ned i grufvan för att få se, om han hade lust att själf bryta sitt kol. Men det var ett falskt rykte; där voro blott Négrel och Dansaert, hvilka bägge två ett ögonblick hade visat sig i ett fönster i mottagningssalen: öfverfog-den höll sig bakom, ty efter sitt äfventyr hos hustru Pierron hade han alldeles förlorat kontenansen; medan ingenjören med sina små, lifliga ögon modigt mönstrade skaran med det föraktfullt spotska leende, som han bestod både människor och ting. Hånfulla skrän läto höra sig, och de försvunno. Och i deras ställe såg man endast Suvarins ljusletta ansikte. Han hade just tjänstgöring, ty icke en enda dag efter strejkens början hade han lämnat sin maskin, men han talade icke mera, utan uppgick småningom i en fix idé, hvars stålnagel tycktes blänka i djupet af hans ljusa ögon.

»Drag er tillbaka!» upprepade kaptenen med ljudlig stämma. »Jag har ingenting att komma öfverens med er om; jag har order att bevaka schaktet och jag skall bevaka det. Trängen inte på mitt folk, eller också skall jag veta att drifva er tillbaka.»

Trots hans fasta röst kom en växande oro honom att blekna vid åsynen af den alltjämt växande hopen af gruf arbetare. Han skulle bli af löst klockan tolf, men enär han fruktade att icke kunna hålla ut till dess, hade han nyss skickat en af grufvans tågpojkar till Montsou för att begära förstärkning.

Man svarade på hans ord med smädelser.

»Ned med utländingarna! Ned med belgierna!... Vi vilja vara herrar hemma hos oss.»

Förtviflad drog Etienne sig tillbaka. Detta var slutet, han hade nu intet annat att göra än att slåss och att dö. Han höll icke längre kamraterna tillbaka; skaran vältrade fram ända inpå den lilla truppen. Strejkarne voro nu nära fyrahundra man. Från gruf byarna i närheten gingo arbetarne man ur huse och kommo springande till platsen. Alla höjde samma rop; ursinniga sade Maheu och Levaque till soldaterna:

»Gån er väg! Med er ha vi ingenting otaldt, gån er väg!»

»Det här angår er inte», inföll hustru Maheu, »låten oss själfva sköta våra angelägenheter.»Och bakom henne tilläde hustru Levaque med ännu större häftighet:

»Ska’ vi tvingas att göra kol på er för att få slippa fram? Vi be er ju, att ni sk'a ge er i väg!»

Man hörde till och med Lydies gälla röst, där hon jämte Bébert hade trängt in i tätaste vimlet och skrek:

»Titta på bondsoldaterna, de korfvarna!»

Catherine stod på några stegs afstånd och med en min, som vittnade om, att hon var utledsen vid dessa nya våldsamheter, i hvilka ett oblidt öde hade kastat in henne, såg hon på och hörde på. Led hon icke redan alldeles för mycket? Hvilket fel hade hon väl begått, eftersom olyckan icke lämnade henne någon ro? Ännu dagen förut förstod hon intet af strejkens vredesyttringar, hon trodde, att när man får sin anpart af hugg och slag, är det onödigt att begära mera af den varan; och nu svällde hennes hjärta af behof att hata, hon mindes, hvad Etienne förr brukade tala om kvällarna och sökte att höra, hvad han nu sade till soldaterna. Han kallade dem för kamrater, han påminde dem om, att äfven de voro folkets söner, att de borde stå på folkets sida mot dem, som ockrade på eländet.

Ibland massan blef det en trängsel och oro, som räckte en stund, tills en gammal kvinna kom fram. Det var mor

Brulé, naken om hals och armar och förfärlig att skåda i sin magerhet; hon sprang så häftigt, att de gråa hårtestarna föllo ned öfver ögonen och hindrade henne att se.

»Åh, jag ska’ fan i mig vara med!» flämtade hon andfådd. »Den förrädaren Pierron hade stängt in mig i källaren!»

Och tvärt kastade hon sig öfver soldaterna, och hennes svarta mun utspydde smädelser.

»Åh, ni era rackare, era liderliga sällar, som krypa för era förmän och bara äro modiga mot fattigt folk!»

De andra stämde in med henne, och det blef störtskurar af otidigheter. Ännu ropade några: »Lefve soldaterna! ned i schaktet med officeren!»

Men snart hördes blott ett rop: »Ned med rödbyxorna!» Dessa män,

som okänsliga utan att röra en min hade tysta hört på vädjandena till broderskapet och de vänskapliga försöken att värfva dem, iakttogo samma passiva styfhet under detta hagel af grofva tillmälen. Kaptenen, som stod bakom dem, hade dragit sabeln, och när hopen trängde på dem, allt mera och mera, så att den hotade att krossa dem mot muren, kommenderade han: Fäll bajonett! De lydde; en dubbel rad stålspetsar sänktes mot de strejkandes bröst.

»Åh, de ynkryggarna!» tjöt mor Brulé och drog sig baklänges.

Alla, som hade vikit baklänges, kommo med öfverspändt dödsförakt redan fram igen. Kvinnorna rusade på, hustru Maheu och hustru Levaque skreko:

»Döda oss! Döda oss! Vi vilja ha vår rätt.»

Med fara att skära sig hade Levaque fattat tag i en bunt bajonetter, tre stycken, som han riste och drog åt sig för att slita bort dem från gevären, och i sin vredes tiofaldigade styrka snodde han dem. Bouteloup, som höll sig åt sidan och var ledsen öfver, att han hade följt med kamraten, såg lugnt på, hvad han gjorde.

»Stöt till, så få vi se», upprepade Maheu, »stöt till ett tag, om ni törs!»Och han öppnade rocken, drog undan skjortan, visade sitt nakna bröst, sin håriga och af kolet tatuerade hud. Han trängde fram mot bajonettspetsarna, tvang dem att vika tillbaka, förfärlig i sitt öfvermod och tapperhet. En bajonett hade stuckit honom i bröstet, det var som om han hade blifvit tokig däraf och han sökte att få den att tränga in ännu längre för att få höra, hur det knakade i refbenen.

»Fega stackare, ni våga inte... Det står tiotusen bakom oss. Ja, ni kunna döda oss, det finns ytterligare tiotusen att döda.»

Soldaternas belägenhet blef kritisk, ty de hade fått stränga order att endast i yttersta nödfall begagna sig af sina vapen. Och hur skulle man kunna hindra dessa ursinniga människor från att spetsa sig själfva? Å andra sidan minskades utrymmet, soldaterna voro nu drifna mot väggen, och det var omöjligt för dem att draga sig längre tillbaka. Den lilla truppen, en handfull män emot grufarbetarnas stigande flod, höll sig emellertid tappert och utförde kallblodigt kaptenens korta order. Och denne, som stod där med klar blick och nervöst hopbitna läppar, var rädd endast för en sak, nämligen att hans folk skulle tappa tålamodet under smädelserna och skymf-orden. En ung sergeant, en lång, mager karl, hvilkens glesa mustascher reste sig på ände, började att klippa med ögonlocken på ett oroväckande sätt. Bredvid honom stod en veteran med skinnet garfvadt af ett tjog fälttåg, likblek af vrede, när han såg sin bajonett kringvriden som ett halmstrå. En annan, säkert en rekryt, som ännu luktade bonddräng, blef alldeles röd i ansiktet, hvarje gång han hörde sig tituleras för liderlig sälle och rackare. Och det tog inte något slut på våldsamheterna, på de hotande näfvarna, på de gemena tillmälena, på beskyllningarna och hotelserna, som skofveltals vräktes dem i synen. Det behöfdes den kraftigaste befallning för att i den militära disciplinens stolta, dystra tystnad, hålla dem på detta sätt fullständigt stumma.

En sammanstötning syntes oundviklig, då man fick se gruffogden Richomme träda fram bakom soldaterna, med sitt hvita hufvud lik en hygglig gendarm och ytterst upprörd.

»Nej, för tusan, det här blir till sist alltför galet! Man kan inte tåla slika dumheter.»

Och han kastade sig mellan bajonetterna och grufarbetarne.

»Kamrater, hören mig!... Ni veta, att jag är en gammal arbetare och att jag aldrig upphört att höra er till. Och fan i mig lofvar jag er, att om man inte handlar rättvist mot er, så blir det jag, som skall säga cheferna sanningen... Men det här är att gå för långt, det tjänar ingenting till att skräna fula ord åt dessa präktiga karlar och att vilja låta borra hål i magen på sig.»

De hörde på, de blefvo tveksamma. Olyckligtvis fick man åter syn på lille Négrels skarpa profil däruppe. Han fruktade säkert, att man skulle beskylla honom för att skicka fram en fogde i stället för att våga sig ut själf, och han gjorde ett försök att tala. Men hans röst drunknade i ett så förfärligt tumult, att han med en axelryckning åter måste gå bort från fönstret. Richomme bönföll sedan förgäfves och upprepade fåfängt, att detta var kamrater emellan: nu knuffade man undan honom, man misstrodde honom. Men han envisades och stod kvar bland dem.»Man får ta mig tusan krossa skallen på mig tillsammans med er; men jag släpper er inte, så länge ni ä* så här dumma.»

Han bad Etienne hjälpa honom att bringa dem till förnuft, men denne uttryckte med en åtbörd sin vanmakt. Det var för sent, nu uppgick deras antal till öfver femhundra. Och alla voro de ursinniga, alla hade de skyndat dit för att köra bort belgierna. Nyfikna höllo sig på distans, gyckelmakare, som hade roligt åt striden. I en grupp på något afstånd stodo Zacharie och Philoméne och tittade på liksom på teatern, så lugna och fredliga, att de hade tagit med sig sina bägge barn, Achille och Désirée. En ny ström kom från Réquillart, i hvilken befunno sig Mouquet och Mouquette; han gick strax och slog under hånflin sin vän Zacharie på axeln, medan hon helt uppeldad slöt sig till brushufvudenas främsta led.

Hvarje minut vände sig kaptenen om mot vägen från Montsou. Den begärda förstärkningen kom icke, hans sextio man kunde icke hålla stånd längre. Då kom han till sist på den tanken att söka skrämma massan, han kommenderade laddning inför allas ögon. Soldaterna fullgjorde kommandot, men upphetsningen, skroderandet och gycklet fortfor.

»Nej se, de där kräken sk'a ut på målskjutning», hånade kvinnorna, mor Brulé, hustru Levaque och andra.

Hustru Maheu, hvars bröst skyddades af den lilla Estelle, som hade vaknat och börjat gråta, gick så långt fram, att sergeanten frågade henne, hvad hon skulle göra med det stackars barnkräket.

»Hvad rör det dig?» svarade hon. »Skjut på det, om du vågar.»

Männen skakade föraktligt på hufvudet. Ingen trodde, att man kunde ge sig till att skjuta på dem.

»De ha inga kulor i patronerna», sade Levaque.

»Äro vi kosacker?» ropade Maheu. »Man skjuter fan i mig inte på fransmän.»

Andra upprepade, att när man varit med om Krimkriget, var man inte rädd för bly. Och alla kastade sig fortfarande mot gevären. Om en salfva hade af lossats i detta ögonblick, skulle den ha mejat ned hopen.

Mouquette, som höll sig i främsta ledet, höll på att kväfvas vid tanken på, att soldaterna ville borra hål i kvinnornas skinn. Hon hade spottat dem i ansiktet alla sina grofheter, och kunde icke längre finna nog låga skymford; hon hade nu endast en enda dödlig förolämpning att bombardera truppen i näsan med: hon visade sin ändalykt. Med bägge händerna lyfte hon upp kjolarna, spände ut höfterna och gjorde den kolossala rundeln ännu större.

»Se här, det är för er! Och det är ändå alldeles för snyggt för er, snusk-pack!»

Hon dök ned, ställde sig nästan på hufvudet och vred på sig, så att hvar och en skulle få sin andel, och tog ny ansats för hvarje utstötning, hon affyrade.

»Här är för officern! Här är för sergeanten! Här är för soldaterna!»

Det höjdes en storm af skratt, Bébert och Lydie höllo på att kikna och själfve Etienne uttryckte sitt bifall åt denna

skymfande nakenhet, trots den dystra spänning, hvari han befann sig. Alla, gyckelmakarna lika väl som de ursinnige, hånade nu soldaterna, liksom om de hade sett dem öfverstänkta af orenlighet; och endast Catherine, som stod afsides på en högaf gammalt virke, var stum; blodet steg henne åt hufvudet, och hon fattades af ett hat, hvars hetta hon kände stiga upp inom henne.

Det uppstod ett knuffande och puffande. För att lugna sitt folk, hvars tålamod började att tryta, beslöt kaptenen att anhålla några. Mou-quette kom undan med ett hopp, i det hon kastade sig mellan kamraternas ben. Tre grufarbetare, Levaque och ett par andra, grepos i högen bland de mest våldsamma och sattes i förvar i fogdarnas rum. Där uppifrån ropade Négrel och Dansaert till kaptenen att rycka dit in och stänga in sig med dem. Han vägrade, ty han förstod, att dessa byggnader med portar utan lås skulle bli tagna med storm och att han då skulle lida den skammen att bli afväp-nad. Hans lilla trupp knotade redan af otålighet; man kunde ju inte fly för dessa stackare i träskor. De sexti soldaterna, som med laddade gevär stodo drifna emot väggen, bjödo åter massan spetsen.

Först blef det under djup tystnad en återgående rörelse. De strejkande stodo förbluffade öfver denna plötsliga kraftåtgärd. Sedan höjdes ett rop, som fordrade fångarnas lösgifvande ögonblickligen. Några sade, att man höll på att ta lifvet af dem därinne. Och utan någon rådplägning, drifna af samma hänförelse, af samma behof efter hämnd, rusade alla till de bredvid befintliga tegelhögarna, detta tegel, hvartill den märgelartade jordmånen gaf leran och som brändes på platsen. Barnen langade fram stenarna en och en, kvinnorna fyllde kjolarna med dem. Snart hade alla ammunition framför sig, och striden med stenkastning började.

Det var mor Brulé, som först gick till strids. Hon bröt med bägge händerna itu tegelstenarna mot sitt knäs skarpa kant och slungade sedan båda bitarna. Hustru Levaque gick riktigt illa åt sina axlar, så uppvälld och slapp i köttet, att hon måste gå längre fram för att kunna bättre nå målet, trots Bouteloups böner, hvilken drog henne tillbaka i hopp om att kunna få henne därifrån, nu då mannen var i godt förvar. Alla blefvo uppretade. Mouquette, som blef trött på att bloda ned sig genom att bryta sönder tegelstenarna mot sina alltför knubbiga lår, föredrog att kasta stenarna hela. Barnungarna till och med trädde in i ledet, och Bébert visade Lydie, hur hon skulle kasta. Det haglade stenar, ofantliga hagelkorn, hvilkas dofva smällar man hörde. Och midt under dessa utbrott af ursinne fick man plötsligt se äfven Catherine med upplyfta händer svängande ett par tegelstenshalfvor, som hon kastade med sina späda armars hela kraft. Hon skulle icke ha kunnat säga, hvarför hon gjorde det, men hon höll på att kväfvas, att förgås af lust att förgöra hela världen. Skulle det inte snart bli slut på denna de olyckligas fördömda tillvaro? Hon hade fått nog af att bli slagen af sin älskare, att på detta sätt som en vilsekommen hund traska omkring i lands-vägssmörjan utan att ens kunna tigga en skål soppa af sin far, som höll på att svälta ihjäl lika väl som hon. Aldrig blef det bättre, det blef tvärtom alltjämt sämre, så långt hon kunde minnas. Och hon bröt itu tegelstenar och kastade dem framför sig utan någon annan tanke än att sopa bort allt, med ögonen så förblindade af blod, att hon icke ens såg, på hvem hon krossade käkarna.

Etienne, som stod kvar framför soldaterna, var nära att få skallen spräckt. Hans öra svullnade upp, han vände sig om och ryckte häpen till, när han förstod, att stenen hade kommit från Catherines feberaktiga händer. Ochmed fara att bli dödad gick han icke undan; han bara stod och såg på henne. Många andra glömde också sig kvar där, upprörda öfver striden och med tomma händer. Mouquet bedömde striden, liksom om han hade åsett ett parti korkspel: se, den där slog bra! och den andre — ingen tur! Det fanns också åskådare, som skockats längre bort, utefter landsvägen. Och högt uppe på backen vid ingången till grufbyn hade gubben Bonnemort nyss fattat posto, släpande sig fram på en käpp; han stod nu orörlig och rak mot den rostfärgade himmelns bakgrund.

Så snart de första tegelstenarna hade kastats, hade fogden Richomme åter ställt sig mellan soldaterna och grufarbetarna. Han bönföll de förra, förmanade de senare, obekymrad om faran och så förtviflad, att stora tårar strömmade ur hans ögon. Man kunde icke längre i larmet höra hans ord, man såg endast, att hans stora, grå mustascher darrade.

Men haglet af tegelstenar blef allt tätare, männen började att följa kvinnornas exempel.

Då fick Maheus hustru se, att hennes man höll sig bakom. Han stod med tomma händer och dyster uppsyn.

»Hvad är det med dig?» skrek hon. »Är du feg? Vill du låta dina kamrater föras i fängelse?... Åh, om jag inte hade det här barnet, skulle du få se!»

Estelle, som gallskrikande hade klängt sig fast vid hennes hals, hindrade henne från att förena sig med mor Brulé och de andra. Och då hennes man icke tycktes höra henne, stötte hon med foten tegelstenar mot hans ben.

»Fan anamma, vill du ta de där! Skall jag spotta dig i ansiktet inför allt folket för att ge dig mod?»

Han blef åter blossande röd, började att bryta tegelstenar och kasta dem. Hon eggade upp honom och bedöfvade honom genom att bakom honom gläfsa dödliga skymford, medan hon höll på att på sina krampaktigt slutna armar kväfva flickan mot sin barm. Maheu drog sig alltjämt framåt och stod nu midt emot gevären.

Den lilla truppstyrkan alldeles försvann under denna störtskur af stenar. Lyckligtvis träffade de för högt, väggen öfversållades och sönderskrapades af dem. Hvad var att göra? Tanken på att dra sig dit in, att vända angri-parne ryggen purprade för ett ögonblick kaptenens bleka ansikte; men icke ens detta var längre möjligt, vid minsta rörelse skulle man massakrera dem. En tegelsten krossade skärmen på hans kepi, blodet droppade från hans panna. Flera bland hans folk voro sårade, och han insåg, att de voro utom sig i denna själf förs varets tygellösa instinkt, där man upphör att lyda sina förmän. Sergeanten hade slungat ut ett: fan anamma! då han fick sin vänstra axel till hälften slagen ur led och köttet mörbultadt af en dof stöt, liksom när ett klappträ dunkar mot linne. Ett par gånger hade rekryten blifvit sönderskrapad, han hade fått en tumme uppsliten, och han kände en brännande sveda i högra knät: skulle man ännu länge tåla det här? En sten, som studsat, hade träffat veteranen under magen, han blef alldeles grön i ansiktet, geväret skälfde i hans hand och sträcktes fram af de seniga armarna. Tre gånger var kaptenen nära att kommendera eld. Han kände sig nära att kväfvas af ångest, en våldsam kamp under några sekunder gaf hårda stötar åt hans idéer, hans uppfattning af plikten, hans föreställningar $Qnimänniska och som soldat. Stenregnet fördubblades, han öppnade just munnen för att kommendera: Fyr! då gevären af sig självfva brunno af, först tre skott, sedan fem, sedan en plutonsalfva, sedan ett enstaka skott långt efteråt i den djupa tystnaden.

Alla slogos af häpnad. De hade skjutit! Den förvånade hopen stod orörlig kvar utan att ännu kunna tro det. Men hjärtslitande skrik höjdes, medan signalhornet blåste: Elden upphör! Och det uppstod en vansinnig panik, en beskjuten boskapshjords galopp, en vild, förtviflad flykt i smutsen.

Bébert och Lydie hade dignat ned på hvarandra vid de första tre skotten, flickan träffad i ansiktet och gossen genomborrad af en kula under vänstra axeln. Hon var som slagen af blixten och rörde sig icke längre. Men han rörde ännu på sig och under dödskampens konvulsioner slöt han henne i sin famn, liksom han hade velat åter taga henne till sig så, som han hade gjort i deras mörka gömsle deras sista natt. Och Jeanlin, som omsider utan att ännu ha fått sömnen ur ögonen just kom springande från Réquillart, dinglande med benen i krutröken, fick se honom trycka intill sig hans lilla hustru — och dö.

De fem andra skotten hade fällt mor Brulé och fogden Richomme. Träffad i ryggen just i det ögonblick, då han varnade och förmanade kamraterna, hade han fallit på knä, och kullfallen på ena sidan, låg han och rosslade på marken med ögonen fulla af de tårar, han hade gråtit. Gumman, hvars bröst en kula hade öppnat, hade störtat kull rak lång, knakande som en knippa torr ved, i det hon stammade en sista kötted, medan blodet kvällde fram.

Men så sopade plutonelden platsen ren, och mejade på hundra stegs afstånd ned grupper af nyfikna, som stodo och skrattade åt striden. En kula träffade Mouquet i munnen och slog omkull honom söndertrasad bredvid Zacharie och Philoméne, hvilkas båda småttingar bestänktes af röda droppar. I samma ögonblick fick Mouquette två kulor i magen. Hon hade sett soldaterna och med en god flickas instinktlika rörelse hade hon kastat sig framför Catherine och ropade till henne att akta sig. Kullkastad af stöten, utstötte hon ett häftigt skrik och sträckte ut sig på rygg. Etienne sprang fram för att lyfta upp henne och bära bort henne; men med en åtbörd sade hon honom, att det var slut med henne. Sedan började hon att hicka, men smålog alltjämt mot dem alla, liksom om hon hade känt sig lycklig öfver att se dem alla samlade, när hon nu gick hädan.

Allt tycktes vara slut, kulornas orkan hade förvillat sig mycket långt bort, ända till husen i grufbyn, då det sista

skottet brann af, enstaka, för-senadt.

Maheu, som träffades midt i hjärtat, snurrade rundt och föll med ansiktet i en pöl med vatten, svart af kol.

Häpen, lutade sig hans hustru ned.

»Seså, min gubbe, res på dig. Det är väl ingenting, säg?»

Händerna besvärades af Estelle, och hon måste ta henne under ena armen för att vända på sin mans hufvud.

»Så tala då! Hvar har du ondt?»

Hans ögon voro stirrande och tomma, munnen dräglade ett blodigt skum. Hon förstod: han var död. Då satte hon sig i smutsen med flickan under armen som ett bylte och såg på sin gubbe med slö min.

Grufvan var befriad. På sitt nervösa sätt hade kaptenen tagit af sigoch sedan åter satt på sig sin kepi, som var klufven af en sten, och han behöll fortfarande sin bleka stramhet inför sitt lifs olyckor, medan hans manskap tyst laddade om sina gevär.

På andra sidan synkretsen, på kanten af platån stod Bonnemort fortfarande orörlig, fast stödjande sig på käppen med den ena handen och med den andra handen skyggande öfver ögonen, för att han bättre skulle kunna se, hur hans närmaste slaktades där borta.

Etienne hade icke blifvit dödad. Han stod alltjämt och väntade bredvid Catherine, som hade sjunkit ihop af trötthet och ångest, då en skälfvande stämma kom honom att spritta till. Det var abbé Ranvier, som gick hem, sedan han hade läst sin mässa, och som med båda armarna upplyftade i profetiskt ursinne nedkallade Guds vrede öfver mördarne. Han förkunnade rättvisans tidsålder, bourgeoisiens nära förestående utrotande genom himlens eld, då hon rågade sina brott genom att låta slakta ned arbetarna och de fattiga och lottlösa i världen.I.

Gevärsskotten i Montsou hade gifvit genljud ända bort i Paris med ett fruktansvärdt eko. Under de fyra sista dagarna hade alla oppositionstidnin-garna gett uttryck åt sin harm och framlade på sin första sida ohyggliga berättelser: 25 sårade, 14 döda, hvaribland två barn och tre kvinnor. Det fanns också fångar: Levaque hade blifvit ett slags hjälte, och man tillskref honom ett svar till rannsakningsdomaren, fullt af forntida höghet och värdighet. Kejsardömet, som träffades djupt af dessa få kulor, låtsade allsmäk-tighetens lugn utan att själf göra sig reda för hur allvarlig blessyren var. Det var helt enkelt en beklaglig sammanstötning, någonting på tok där borta i det svarta landet, mycket långt borta från Paris’ gator, där den allmänna opinionen hade sitt upphof. Man skulle snart glömma hela historien. Bolaget hade fått ett officiöst förständigande att tysta ned saken och att göra slut på denna strejk, hvars retsamma långvarighet började att bli en sam-hällsfara.

Redan på ondagsmorgonen fick man också se tre af styrelsemedlemmarna anlända till Montsou. Den lilla staden, där alla voro nedstämda och som icke förut hade vågat glädja sig åt blodbadet, andades ånyo och njöt af glädjen öfver att ändtligen vara räddad. Vädret hade just börjat att bli vackert med strålande solsken, en af dessa första solskensdagar i februari, då den ljumma luften kommer syrenernas toppar att skifta i grönt. Man hade dragit upp alla persiennerna i styrelsens hus, och den stora byggnaden tycktes börja att få nytt lif. De bästa rykten sipprade ut därifrån; det påstods att styrelseherrarne, som voro mycket lifligt berörda af katastrofen, hade skyndat dit för att öppna fadersfamnen för de vilsekomna i gruf-byarna. Nu, då man hade slagit till, säkert hårdare än de självfva hade velat, visade de den största ifver i sitt räddarevärf, de beslöto åtgärder, som voro förträffliga, fast sena. Först och främst afskedade de belgierna, hvarvid de gjorde mycket väsen af denna långt drifna eftergift för arbetarne. Sedan upphäfde de militärbevakningen af grufvorna, hvilka icke längre voro hotade af de tillintetgjorda strejkarne. Det var också de, som utverkade tystnad rörande den försvunne skiltvakten vid Voreux: man hade genomforskat hela trakten utan att finna hvarken geväret eller liket, och man beslöt sig för att uppföra honom i rullorna såsom rymd, fast man hyste misstanke om ett brott. I allting bemödade man sig att på detta sätt förringa händelserna, ty man darrade af fruktan för morgondagen och ansåg det farligt att erkänna den oemotståndliga vildheten hos en folkmassa, som släppts lös i den gamla världens skröpliga bjälklag. Och dessa arbeten till fromma för försoningoch samhällsfrid hindrade dem för öfrigt inte från att på bästa sätt sköta de rena

förvaltningsgöromålen, ty man hade sett Deneulin återvända till styrelsens hus, där han sammanträffade med herr Hennebeau. Underhandlingarna om inköpet af Vandame fortsattes; man försäkrade, att Deneulin skulle antaga dessa herrars anbud.

Men hvad som i synnerhet i trakten väckte mycket stort uppseende var de stora, gula anslagsplakat, som styrelsen lät i stor mängd klistra upp på husväggarna. I mycket stora bokstäfver läste man där följande kortfattade meddelande:

»Arbetare i Montsou! Vi vilja icke, att dessa förvillelser, hvilkas sorgliga verkningar I under dessa senaste dagarna bevittnat, skola beröfva de förståndiga och rättänkande arbetarne deras existensmedel. Vi skola därför om måndag morgon åter öppna alla grufvorna, och när arbetet har blifvit återupptaget, skola vi med noggrannhet och välvilja undersöka de förhållanden, som det kan finnas anledning att förbättra. Vi skola, kort sagdt, göra allt, som är rättvist och för oss möjligt att göra.» På en förmiddag tågade de 10,000 grufarbetame förbi dessa anslag. Icke en enda yttrade något, många ruskade på hufvudet och andra gingo sin väg med sin släpande gång, utan att ett veck förändrades i det orörliga ansiktet.

Grufbyn Tvåhundrafyrtio hade ända dittills framhärdat i sitt vilda motstånd. Kamraternas blod, som hade rödfärgat grufvans smuts, tycktes stänga vägen dit för de andra. Knappt ett halftjog hade farit ned igen, Pierron och hycklare af hans skrot och korn, som man med mörk uppsyn såg gå och komma tillbaka, utan en åtbörd, utan en hotelse. Plakatet, som hade slagits upp på kyrkan, mottogs med dof misstro. Man nämnde däri ingenting om de återskickade arbetsböckerna; vägrade bolaget att ta dem tillbaka? Och fruktan för repressalier, den broderliga tanken att protestera emot de mest komprometterades afskedande gjorde, att de alla fortfarande envisades. Det var något oklart och misstänkt med saken, man måste se tiden an; när de skulle vara så goda och öppet förklara sig, då först skulle man gå tillbaka till schaktet. Tystnaden lade sig tungt öfver de låga husen, själfva hungern betydde icke mera något, de kunde dö allesammans, sedan den våldsamma döden hade strukit fram öfver deras tak.

Ett hus bland de andra, nämligen Maheus, förblef i synnerhet mörkt och tyst, nedtryckt af sin sorg. Sedan hon hade följt sin man till kyrkogården, öppnade hustru Maheu icke mera sin mun. Efter striden hade hon låtit Etienne föra Catherine till det gamla hemmet, smutsig och halfdöd, och i Etiennes närvaro klädde hon af henne och lade henne i sängen. Hon yttrade icke ett ord till Catherine, lika litet som hon talade till Etienne. Denne låg tillsammans med Jeanlin med fara att bli häktad, ty han hade fattats af en sådan motvilja vid tanken på att återvända till Réquillarts mörker, att han föredrog fängelset: en rysning skakade honom, det var ängslan för nattens mörker, sedan han hade sett alla dessa dö, och den icke erkända fruktan för den lilla soldaten, som sof där nere under klippblocken. I nederlagets kval drömde han för resten nu om fängelset som en tillflyktsort, men man icke ens oroade honom, han framsläpade eländiga timmar utan att ens veta, hvarmed han skulle trötta ut sin kropp. Men ibland hände det, atthustru Maheu såg på dem båda, på honom och sin dotter, med en hätsk min, liksom om hon hade velat fråga dem, hvad de gjorde där hos henne.

Åter snarkade man alla i en hög; fader Bonnemort intog de båda små barnens förra säng, ty dessa lågo nu hos Catherine, då den stackars Alzires puckel icke mera stack stora syster i refbenen. Det var när hon gick och lade sig, som modern kände husets tomhet på kölden i sin säng, som nu hade blifvit alldeles för stor. Förgäfves tog hon till sig Estelle för att fylla tomrummet, detta ersatte icke hennes man, och timvis låg hon och grät i tysthet. Sedan började dagarna att förflyta ungefär som förut; fortfarande intet bröd, utan att man ändå hade utsikt till att riktigt förgås; hvad man fick än här, än där gjorde de arma stackarna den dåliga tjänsten att låta dem härda ut. Ingenting var förändradt i hennes tillvaro, utom att hennes man var borta.

På eftermiddagen den femte dagen gick Etienne, som åsynen af denna tigande kvinna gjorde förtviflad, ut ur rummet och gick sakta längs gruf-byns stensatta väg. Sysslolösheten, som tyngde ned honom, dref honom till ständiga promenader med dinglande armar och sänkt hufvud, ständigt pinad af samma tanke. Han hade gått och trampat på detta sätt under en halftimme, då han med en stegrad känsla af obehag märkte, att kamraterna ställde sig i dörrarna för att se på honom. Det lilla som funnits kvar af hans popularitet, hade gevärssalfvan i Voreux

blåst bort; hvarhelst han gick, mötte han blickar, hvilkas glöd följde honom. När han lyfte på hufvudet, stodo där hotfulle män, och kvinnorna veko undan de små gardinerna; och vid denna ännu stumma anklagelse, inför den återhållna vreden hos dessa stora ögon, vidgade af hunger och tårar, kände han sig alldeles bortkommen, han visste inte längre, hvart han skulle gå. Bakom hans rygg tillväxte alltjämt den stumma förebråelsen. Han greps af en sådan fruktan att få höra hela grufbyn komma ut och skrika ut sitt elände för honom, att han bäfvande vände om in.

Men hos Maheus väntade honom ett uppträde, som totalt beröfvade honom besinningen. Gubben Bonnemort satt fastnaglad på sin stol bredvid den kalla spisen, ända sedan ett par grannar dagen för det stora slaktandet hade funnit honom på marken, med käppen i bitar, fälld till jorden som ett gammalt af blixten träffadt träd. Och medan Lénore och Henri för att gäcka hungern med öronbedöfvande larm skrapade i en gammal kastrull, i hvilken det dagen förut hade kokats kål, stod hustru Maheu, som hade satt Estelle på bordet, helt rak och styf och hotade Catherine med handen.

»Fan i dig! Säg om det, säg om det, du nyss sade!»

Catherine hade uttalat sin afsikt att vända om till Voreux. Tanken på att icke förtjäna sitt bröd, att på detta sätt som ett besvärligt och onyttigt djur på sin höjd tolereras hemma hos modern, blef henne för hvarje dag allt olidligare; och om hon inte hade fruktat för att få något svårt nyp af Chaval, skulle hon ha gått ned i grufvan redan på tisdagen.

»Hvad skall man ta sig till?» stammade hon. »Man kan ju inte lefva utan att göra något. Vi skola åtminstone få bröd.»] | ^ .

Modern af bröt henne. ; ;

»Hör, hvad jag säger er. ¿Den första af er, som börjar arbeta, stryper jag... Nej, det skulle verkligen vara alltför starkt, att mörda fadern ochsedan fortsätta att suga ut barnen. Nu är det nog; hellre såge jag er allesammans föras bort mellan fyra bräder, liksom han, som redan är borta.»

Och hennes långa tystnad gaf sig luft i ett ursinnigt ordsvall. Jo, det var just en snygg hjälp, som Catherine skulle ge henne! Knappt tretti sous, till hvilka man kunde lägga tjugu sous, i fall förmännen ville vara så hyggliga att hitta på något arbete åt Jeanlin, den bofven. Femti sous, och sju munnar att mätta! Barnungarna kunde ingenting annat göra än sluka mat. Hvad beträffade gamlefar, måtte något ha gått sönder i hufvudet på honom, när han föll, ty han tycktes nu vara fullständigt slö, såvida inte blodet stelnat i kroppen på honom, när han såg soldaterna skjuta på kamraterna.

»Är det inte sant, svärfar, att de ha totalt gjort kol på dig? Så duktiga näfvar du än i dag har, är det i alla fall slut med dig.»

Bonnemort tittade på henne med sina slocknade ögon utan att förstå något. Han satt timtals med stirrande blick och hade icke mera begrepp om något annat än att spotta i en tallrik med aska, som man för snygghetens skull hade ställt bredvid honom.

»Och de ha inte ordnat med gubbens pension», fortsatte hon, »och jag är säker på, att de skola neka att ge honom någon för våra åsikters skull... Nej, jag säger er, att vi ha fått mera än nog af dessa eländiga människor!»

»Men på anslagen lofva de ju ...» vågade Catherina försöka att komma fram med.

»Ah, dra åt skogen med dina anslag! Det är bara fågellim för att fånga oss och äta upp oss. De kunna ju spela hyggliga nu, sedan de haft oss till skottaflor.»

»Men, kära mamma, hvart skola vi då ta vägen? Alldeles säkert få vi inte vara kvar här i grufbyn.

Hustru Maheu gjorde en obestämd, förfärlig åtbörd. Hvart de skulle ta vägen? Det visste hon inte, hon ville inte tänka på det, ty det gjorde henne tokig. De skulle ge sig i väg någonstädes, till något annat håll. Och då oväsendet med kastrullen blef outhärdligt, rusade hon på Lénore och Henri och örfilade upp dem. Stimmet blef

ännu värre därigenom, att Estelle, som kröp på alla fyra, föll ned från bordet. Modern lugnade henne med en sittopp: jo, det hade just varit snyggt, om hon hade slagit ihjäl sig på kuppen. Hon började att tala om Alzire och önskade, att det vore lika väl för de andra. Men så bröt hon plötsligt ut i häftiga snyftningar med hufvudet mot väggen.

Etienne stod där utan att ha vågat blanda sig i saken. Han betydde inte mera något i huset; till och med barnen drogo sig misstroget undan honom. Men den olyckliga kvinnans tårar gåfvo honom tillbaka hans mod, och han mumlade:

»Seså, seså, mod bara! Man måste ju försöka att reda sig.»

Hon tycktes icke höra honom; med en sakta, oafbruten jämmer beklagade hon sig.

»Åh, ett sådant elände, man kunde knappt tro det vara möjligt! Det gick ännu för sig, innan dessa ohyggligheter inträffade. Visst var det knappt med födan, men man höll dock alla ihop... Hvad har då händt, herre Gud, hvad ha vi gjort, eftersom vi nu ha råkat i så sorgliga förhållanden,med somliga under jorden och de andra ingenting högre önskande än att också få komma dit. Det är visserligen sant, att man lät oss släpa som oskäliga djur; och det var ju inte rätt att vid delningen själf få käppslängarna, medan man ständigt ökade de rikas förmögenhet, utan hopp om att någonsin få smaka på godsakerna. När det är förbi med hoppet, är det ingen glädje att lefva. Ja, det kunde inte räcka längre, man måste ha lite andrum... Men om man hade vetat! Är det möjligt, att man gjort sig så olycklig, därför att man bara vill ha rättvisa!»

Hennes bröst häfdes af suckar, hennes stämma drunknade i oändlig bedröfvelse.

»Och så finns det alltid slughufvuden, som lofva en, att allt kan bli bra, om man bara vill göra sig besvär ... Man låter hetsa upp sig, man lider så af det, som finns, att man begär hvad som inte finns. För min del drömde och fantiserade jag redan som ett nöt, jag såg ett lif af vänskap med hela världen; jag sväfvade i högre rymder, ja ända uppe ibland molnen, det är visst och sant... Och man bryter ryggen på sig, när man åter dimper ned i smutsen... Det var inte sant, det fanns ingenting där borta af de saker, som man inbillade sig se. Hvad som fanns, det var fortfarande elände, ja elände, så att det förslog — och gevärsskott till på köpet!»

Etienne hörde på denna klagan, där hvarje tår kändes som ett sting i hans samvete. Han visste inte, hvad han skulle säga för att lugna hustru Maheu, som var fullständigt krossad genom sitt förfärliga fall från idealets höjd. Hon hade åter kommit fram midt i rummet, där hon stod och fixerade honom; i ett sista anfall af raseri brast hon ut, i det att hon kallade honom för du:

»Och du — talar du också om att återvända till grufvan, sedan du har så illa kuggat oss allesammans?... Jag vill inte göra dig några förebråelser. Men om jag vore i ditt ställe, skulle jag redan ha dött af sorg öfver att ha gjort mina kamrater så mycket ondt.»

Han tänkte svara, men så gjorde han blott en förtviflad axelryckning: hvad skulle det tjäna till att komma med några förklaringar, som hon i sin sorg icke skulle förstå. Och i öfvermåttet af sin smärta gick han ut igen och började åter sin förtviflade marsch.

Därute träffade han åter på grufbyn, som tycktes vänta på honom, männen vid förstudörrarna, kvinnorna i fönstren. Så snart man fick se honom, spordes knot och mummel, hopen växte. En fläkt af käringprat och skvaller hade stigit upp allt starkare under de senaste fyra dagarna och bröt nu ut i allmän förbannelse. Knytnäfvarna hötte åt honom, mödrar pekade med en hatfull åtbörd ut honom för sina gossar, och gammalt folk spottade, då de fingo se honom. Detta var omslaget, som inträffar dagen efter nederlaget, popularitetens oundvikliga bakslag, en förbannelse, som förbittrades af alla de lidanden, som man till ingen nytta hade utstått. Han fick umgälla hungern och döden.

Zacharie, som kom just i detsamma jämte Philoméne, törnade emot Etienne, när denne gick ut, och han hångrinade elakt.

»Nej se, han lägger på hullet, det måste alltså vara närande för andra.»

Hustru Levaque hade jämte Bouteloup kommit fram till ytterdörren. Hon talade om Bébert, hennes gosse, som en kula hade dödat, och skrek:»Ja, det finns fega uslingar, som låta barnen mördas. Han kan nu gå

och söka rätt på min gosse i jorden, ifall han vill ge mig honom tillbaka.»

Sin häktade man tänkte hon inte på, ty hushållet var icke upplöst, eftersom Bouteloup fanns kvar. Men så gick hennes tanke till mannen och med gäll röst fortsatte hon:

»Se, skurkarna de gå fria omkring, när hederligt folk få sitta inom lås och bom.»

När Etienne ville undvika henne, stötte han på hustru Pierron, som skyndat dit genom trädgårdarna. Hon hade känt sin mors död som en befrielse, ty hennes våldsamheter hotade att lända dem till fördärf; och icke heller sörjde hon öfver Pierrons lilla dotter, Lydie, den slynan, hvars död var en verklig lättnad. Men hon höll ändå med grannhustrurna i af-sikt att komma på god fot med dem.

»Nå, än min mor? Och flickan? Man såg nog, hur du gömde dig,

när de fingo sluka bly i ditt ställe.

Hvad skulle han göra? Strypa hustru Pierron och de andra, slåss mot hela gryfbyn? Ett ögonblick kände Etienne god lust därtill. Blodet brusade i hans hufvud, han kallade kamraterna för dumma nöt, han kände sig retad öfver att se dem så enfaldiga och råa, att de på honom sköto skulden för händelsernas logik. Hvilken dumhet! Han kände sig led öfver sin oförmåga att förmå dem att åter foga sig efter honom, och han nöjde sig med att påskynda stegen, liksom döf för smädelserna. Snart blef det en flykt, vid hvartenda hus förföljde man honom med hvisslingar och skrän, då han skyndade förbi; envist följde man efter honom hack i häl, ett helt folk förbannade honom med en röst, som till slut började att dåna som en åska i det öfversvallande hatet. Det var han, som skodde sig på dem, han som var mördaren och ensam var orsaken till deras elände. Han skyndade ut ur grufbyn, likblek, alldeles utom sig, storspringande med denna tjutande skara bakom sig. Då han slutligen hade kommit ut på vägen, var det många som lämnade honom, men några fortsatte att förfölja honom, då han nere i backen midt för Nyttan stötte på en annan grupp, som kom från Voreux.

Däribland voro gubben Mouque och Chaval. Gubben hade efter sin dotters och sin sons, Mouquettes och Mouquets död fortsatt med sin tjänst som stalldräng utan att fälla ett ord af vare sig sorg|oller klagan. Men när han nu fick se Etienne, skakades han af raseri, och tårar bröto fram ur hans ögon, medan en störtflod af grofva tillmälen kvällde fram ur hans mun, svart och blodig genom tobakstuggning.

»Du slusk, du svin, du lymmel... Vänta bara, du skall få betaldt för mina barnkräk, du skall få gå samma väg!»

Han tog upp en tegelsten, bröt itu den och kastade båda bitarna.

»Ja, ja, vi ska' ta och hyfla om honom», skrek Chaval hångrinande, mycket uppiggad och förtjust öfver att få hämnas. »Hvar och en i sin tur. Nu sk'a vi smeta fast dig vid väggen, du gemena, liderliga sälle.»

Han störtade sig också öfver Etienne med stenkastning. Ett ursinnigt skrän höjdes, alla togo tegelstenar, bröto sönder och kastade dem för att slå honom sönder och samman, liksom de hade velat göra med soldaterna. Han blef alldeles yr i hufvudet, han flydde icke längre, utan gjorde frontemot dem och sökte att lugna dem med fraser. Hans gamla tal, som förr hade rönt så varmt mottagande, föllo åter på hans läppar. Han upprepade samma ord, hvarmed han förr hade berusat dem den tiden, då han hade dem i sin makt som en trogen fårahjord; men nu var hans makt död, endast stenar var svaret, han fick; han hade nyss blifvit svårt träffad på vänstra armen och i mycket farlig belägenhet vek han tillbaka, tills han fann sig hetsad mot »Nyttans» vägg.

Ml Ett ögonblick hade Rasseneur stått i dörren.

»Kom in hit!» sade han helt enkelt.

Etienne tvekade, ty det var honom motbjudande att ta sin tillflykt dit.

»Seså, kom in! Jag skall tala med dem.»

Etienne måste finna sig i att gå in och gömde sig längst bort i salen, medan krögaren spärrade dörren med sina breda axlar.

»Nånå, mina vänner, nu ska' ni vara förnuftiga ... Ni vet, att jag aldrig har narrat er. Jag har alltid velat, att allting skulle gå lugnt tillväga, och om ni hade lydt mig, skulle ni säkert inte ha haft det så ställdt, som det nu är.»

Vaggande på axlar och mage, höll han på länge med att låta sin flödande vältalighet strömma, len och stillande som ljumt vatten. Och han rönte åter all sin forna framgång, utan ansträngning återeröfrade han helt naturligt sin popularitet, som om kamraterna aldrig skulle ha för en månad sedan hvisslat åt honom och kallat honom feg. Det hördes bifallande röster: »Bravo! Det där kunde man hålla med om! Så skulle man tala!» En bifallsåska bröt lös.

Längst därinne satt Etienne alldeles förbi och med hjärtat fyldt af bitterhet. Han kom ihåg, hvad Rasseneur hade förutsagt den där gången i skogen, då han hotade honom med massans otacksamhet. En sådan dum råhet! Hvilken afskyvärd glömska af gjorda tjänster! Det var en blind makt, som ständigt uppslukade sig själf. Och i harmen att se dessa nöt fördärfva sin egen sak låg det också förtviflan öfver sitt eget fall, öfver det sorgliga slutet på hans ärelystnad. Ack, var det redan slut? Han mindes, huru han under bokarna hade hört tretusen hjärtan slå i takt med hans eget. Vanvettiga storhetsdrömmar hade gripit honom — och nu var det förbi! Han vaknade upp, eländig och afskydd, hans folk hade nyss kört bort honom med stenkastning.

Rasseneur höjde rösten.

»Aldrig har våldet lyckats, man kan inte göra om världen på en dag. De, som ha lofvat er att i ett tag förändra allt, äro antingen skämtare eller skälmar.»

»Bravo, bravo!» skrek hopen.

Hvem var då den brottslige? Denna fråga, som Etienne gjorde sig själf, tryckte fullständigt ned honom. Var det verkligen hans fel, denna olycka, af hvilken han själf blödde — detta elände för somliga, död för andra, dessa kvinnor och barn, utmärglade och utan föda? En kväll före katastrofen hade han haft samma ömkliga syn. Men en makt lyfte honom redan, han rycktes med af kamraterna. Dessa hade han för öfrigt aldrig ledt, det var de, som förde honom, som tvungo honom att göra saker, som han aldrig skulle ha gjort utan impuls från denna folkmassa, som trängde på bakom honom. Vid hvarje våldsgärning hade han stått häpen öfverhvad som skedde, ty han hade hvarken förutsett eller önskat något dylikt. Kunde han till exempel vänta sig, att hans anhängare i grufbyn en vacker dag skulle stena honom? De där ursinniga varelserna ljögo, när de anklagade honom för att ha lofvat dem ett lif i fråsseri och lättja. Och i detta rättfärdigande, i de räsonnemanger, med hvilka han sökte att bekämpa sina samvetskval, rörde sig den dofva oron, att han icke visat sig sin uppgift vuxen, detta den halfvbildades tvifvel, som alltid gnagde honom. Men han kände sig modlös, han kunde icke ens längre af uppriktigt hjärta hålla med kamraterna, han var rädd för dem, för denna folkets väldiga, blinda och oemotståndliga massa, som gick fram likt en naturkraft och sopade bort allt, utan att fråga efter regler och teorier. En viss ovilja hade så småningom lösgjort honom från folket, den känsla af obehag, som väckts af hans mera förfinade böjelser, hela hans väsendes uppstigande till en högre klass.

I detta ögonblick försvann Rasseneurs röst i entusiastiska skrän:

»Lefve Rasseneur! Ingen är som han! Bravo, bravo!»

Krögaren stängde dörren, och folkhopen skingrades och de båda männen betraktade tyst hvarandra. Bägge ryckte på axlarne och drucko till sist en sej del öl tillsammans.

Samma dag var det stor middag på Piolaine, där man firade Cécils och Négrels förlofning. I ett par dagar hade Grégoires hållit på att feja och putsa i matsalen och damma salongen. Melanie förde kommandot i köket, öf ver vakade stekarna och rörde till såserna, hvilkas doft steg ända upp på vinden. Kusken Francis skulle hjälpa Honorine med serveringen. Träd-gårdsmästarhustrun skulle diska, och trädgårdsmästaren öppna gallergrinden. Aldrig hade en sådan ståt vändt upp och ned på det patriarka-liska och förmögna huset.

Allt gick på allra bästa sätt. Fru Hennebeau visade sig ytterst älskvärd mot Cécile och smålog mot Négrel, när

domhafvanden i Montsou artigt föreslog en skål för det blifvande äkta parets lycka. Herr Hennebeau var också mycket vänlig. Hans strålande glada min väckte de andra bordsgästernas uppmärksamhet, och det påstods, att han, som nu åter stod väl i vantarna hos styrelsen, skulle snart bli utnämnd till officer af Hederslegionen för det energiska sätt, hvarpå han hade undertryckt strejken. Man undvek att tala om de senaste händelserna, men det låg en triumf i den allmänna glädjen, och middagen blef det officiella firandet af en seger. Man var omsider befriad, man kunde åter börja att äta och sofva i ro! Det gjordes en varsam hänsyftning på de döda, hvilkas blod Voreux' smuts knappt hunnit att uppsuga: det var en nödvändig läxa, och alla kände sig rörda, då herrskapet Grégoire tilläde, att nu var det hvars och ens plikt att gå och förbinda såren i grufbyarna. De hade nu återfått sin välvilliga blidhet och förläto sina präktiga grufarbetare, då de redan sågo dem nere i grufvorna ge det goda föredömet af en sekelgammal undergifvenhet. Notabiliteterna i Montsou, som icke längre darrade af fruktan, kommo öfverens att aflö-ningsfrågan behöfde klokt skärskådas. Vid steken blef segern fullständig, när herr Hennebeau läste upp ett bref från biskopen, hvari denne meddelade, att abbé Ranvier skulle få transport till annan plats. Hela provinsens borgerliga elementer diskuterade med hetta historien om denne präst, somkallade soldaterna för mördare. Och när desserten blef synlig, tog domhaf-vanden helt resolut position som fritänkare.

Deneulin var där med sina bägge döttrar. Samma dags förmiddag hade han skrifvit under kontraktet om försäljningen af sin grufva i Van-dame till Montsoubolaget. Hårdt ansatt och prejad, hade han måst gå in på styrelseledamöternas anbud och omsider till dem afstått detta rof, på hvilket de så länge hade lurat, medan han själf knappt kunde af dem prässa fram de pengar, han behöfde för att betala sina fordringsägare. Han hade till och med såsom en lycklig utväg i sista stund antagit deras erbjudande att behålla honom i sin tjänst såsom afdelningsingeniör och hade således funnit sig i att såsom simpel löntagare öfvervaka denna grufva, där han hade gjort af med sin förmögenhet. Det var själaringningen öfver de små, personliga företagen, patronernas snart förestående försvinnande, sedan de, den ena efter den andra, uppslukats af kapitalets ständigt hungriga varulf och dränkts i de stora bolagens ständigt stigande flod. Han ensam betalade strejkkostnaderna, och han förstod, att man drack för hans olycka, när man drack för herr Hennebeaus orden, och det enda, som skänkte honom en smula tröst, var Lucies och Jeannes stilighet, ty de voro förtjusande i sina uppfiffade toaletter och skrattade, fast allt ramlade i grus och spillror, dessa pojkaktiga flickor, som icke alls brydde sig om pengar.

När man gick in i salongen för att dricka kaffe, tog herr Grégoire sin kusin afsides och lyckönskade honom till hans modiga beslut.

»Ditt enda fel var ju, att du på Vandame vågade den miljon, som du fick för din andel i Montsou. Du har åsamkat dig en förfärlig massa obehag, och nu har din andel smält bort på dettu hundgöra, medan min, som legat vackert stilla i min låda, ännu helt snällt föder mig, utan att jag behöfver göra något, liksom den också kommer att föda mina barnbarns barn.»

II.

På söndagen smet Etienne vid mörkrets inbrott ut ur grufbyn. En mycket klar, stjärnströdd himmel lyste upp jorden med ett blått skym-ningssken. Han gick ned till kanalen och flanerade långsamt framåt kanalbanken och gick uppåt Marchiennes till. Detta var hans favoritpromenad, en gräsklädd gångstig på omkring en mils längd och som gick alldeles rak utefter detta matematiskt regelbundna vatten, som rullade upp sig som en ändlös tacka af smält silfver.

Där brukade han aldrig möta någon. Men i dag fick han till sin förargelse se en man komma emot sig. Och i det matta stjärnljuset kunde de båda * vandrarna icke känna igen hvarandra, förrän de stodo ansikte mot ansikte.

»Nej se, är det du!» sade Etienne helt sakta.Suvarin nickade utan att svara något. Ett ögonblick stodo de orörliga, sedan följdes de åt mot Marchiennes. Bägge två tycktes fortsätta sina funderingar, liksom om de hade varit långt ifrån hvarandra.

»Har du sett i tidningen, hvilken framgång Pluchart har haft i Paris?» frågade Etienne till sist. »Man väntade honom nere på trottoaren och ägnade honom en offentlig hyllning, då han gick ut från mötet i Belleville ... Nu

har han kommit på trafven, trots sin heshet, och nu kan han gå så långt han vill.

Suvarin ryckte på axlarna. Han föraktade vältalarna, de där gökarna, som träda in i politiken, liksom man träder in i advokatståndet för att förtjäna pengar genom granna fraser. Länge gick han med sänkt hufvud på det fina gräset, så försänkt i sina tankar, att han följde vattnets yttersta rand med den lugna säkerheten hos en sofvande människa, som går och drömmer längs takrännorna. Sedan spratt han till utan orsak, liksom om han skulle ha stött emot en vålnad. Han lyfte upp ögonen, hans ansikte, som var mycket blekt, blef synligt, och han frågade sin följeslagare helt sakta:

»Har jag berättat dig, hur hon dog?»

»Hvem?»

»Min kvinna där borta i Ryssland.»

Etienne gjorde en obestämd åtbörd, förvånad öfver darrningen i rösten, öfver detta plötsliga behof af ett förtroligt meddelande hos denne i sin stoiska frigjordhet från både andra och sig själf vanligtvis så okänslige man. Han visste blott, att kvinnan var en älskarinna, och att hon hade blifvit hängd i JVIoskwa.

»Vårt företag hade icke lyckats», berättade Suvarin, hvars ögon nu tank-spridt sväfvade öfver kanalens ljusa band mellan de stora trädens blånande pelarrader. »Vi hade under ett par veckor hållit till i ett hål för att underminera järnvägslinjen, men det blef inte det kejserliga tåget, utan ett pas-sagerartåg, som sprang i luften... Annuchka blef häktad. Förklädd till bondkvinna, kom hon alla kvällar till oss med bröd. Det var också hon, som hade tändt på stubintråden, ty en man skulle man ha kunnat mera lägga märke till... Gömd bland hopen, följde jag under sex långa dagar med rättegången ...

Hans röst blef osäker, han fick ett hostanfall, som om han skulle ha hållit på att kväfvas.

»Ett par gånger kände jag mig frestad att skrika till, att rusa fram öfver de andras hufvuden för att ställa mig vid hennes sida. Men hvad skulle det ha tjänat till? En man mindre, det är en soldat mindre, och jag anade väl, att hon förbjöd mig detta med sina stora, stirrande ögon, då de mötte mina.»

Han hostade åter.

»Den sista dagen var jag med på platsen, där af rättningen skulle ske ... Det regnade, och de oskickliga drumlarna tappade alldeles hufvudet, förbryllade af hällregnet. De hade använd t tjugu minuter på att hänga fyra andra: repet gick af, de kunde inte göra slut på den fjärde... Annuchka stod och väntade. Hon såg mig inte, men sökte mig i folkmassan. Jag steg upp på en afvisare» och då såg hon mig, våra ögon släppte icke merahvarandra. Ännu efter döden voro hennes ögon vända mot mig... Jag svängde min hatt och gick min väg.»

Det blef åter tyst. Kanalens ljusa, trädkantade väg sträckte ut sig i det oändliga, bägge två gingo med samma dämpade steg, och de syntes båda åter ha försjunkit i samma isolering. Längst borta vid horisonten tycktes det bleka vattnet öppna en smal, af ljuset borrad öppning i himmeln.

»Det var vårt straff», fortsatte Suvarin i hård ton, »vi voro nog brottsliga att älska hvarandra... Ja, det är väl, att hon är död, det skall födas hjältar ur hennes blod, och själf har jag inte längre någon svaghet i hjärtat. ... Åh, intet, hvarken föräldrar, hustru eller vän, kommer denna hand att darra den dag, då det gäller att taga andras lif eller ge mitt eget.»

Etienne hade stannat, han ryste i kvällens kyla. Utan att inlåta sig i någon diskussion sade han blott:

»Har du sett de nya anslagen?»

Det var de stora, gula plakaten, som bolaget hade låtit klistra upp på morgonen, genom hvilka bolaget antagit en mera klar och försonlig hållning, man lofvade här att taga tillbaka de grufarbetares bok, hvilka följande dag åter gingo ned i grufvan. Allt skulle vara glömdt, man erbjöd förlåtelse till och med åt dem, som hade komprometterat sig.

»Ja, jag har ¡'sett dem »^svarade Suvarin.

»Nå, hvad tänker du om saken?»

»Jag tänker, att nu är det slut... Hela fårskocken kommer att gå ned i grufvan igen. Ni äro för fega allesammans.»

Etienne urskuldade ifrigt kamraterna: en individ kan vara modig, en hop som svälter ihjäl, är maktlös. Steg för steg hade de nu kommit tillbaka till Voreux och där, inför grufvans svarta massa, fortsatte han och svor, att han själf aldrig mera skulle fara ned; men han förlät de kamrater, som gjorde det. Enär det gick ett rykte, att timmermännen icke hade hunnit att reparera för timringen, så ville han själf ta reda på den saken. Var det sant, att jordlagrens tryck på grufstöttorna, som i schaktet bildade en inklädnad af timmer, hade kommit dessa att till den grad bukta sig inåt, att en af hissburarna skrapade emot under en sträcka af mer än fem meter? Suvarin, som åter blifvit tyst, svarade helt kort. Han hade arbetat ännu dagen förut, hissburen skrapade verkligen emot, och maskinisterna hade till och med måst fördubbla farten, för att den skulle komma igenom på detta ställe. Men alla förmännen togo emot anmärkningarna med samma snäsiga fras: det var kol, man ville ha, man fick stärka förtimringen sedan.

»Ser du, hur det går i kras!» mumlade Etienne. »Det skall nog bli något trefligt af.»

Med ögonen fästa på grufvan, som skönjdes otydligt i mörkret, drog Suvarin helt lugnt den slutsatsen:

»Om det går i kras, få kamraterna veta af det, eftersom du råder dem att åter gå dit ned.»

Klockan slog nio i Montsous kyrktorn; och när Etienne sade, att han skulle gå hem och lägga sig, tilläde Suvarin utan att ens räcka fram handen:

»Nå, adjö! Jag reser härifrån.»

»Hvad, du reser?»»Ja, jag har tagit tillbaka min arbetsbok, jag ger mig iväg till något annat håll.»

Häpen och upprörd såg Etienne på honom. Först sedan de ett par timmar hade gått tillsammans, sade han honom detta, och det med så lugn röst, medan meddelandet om denna plötsliga skilsmässa gjorde honom — Etienne — så beklämd till sinnes. Man hade lärt känna hvarandra, man hade sträfvat och knogat tillsammans, och tanken att inte mera träffas gör en alltid dyster.

»Du går din väg, och hvart far du?»

»Någonstädes bort i världen, jag vet inte hvart.»

»Men jag får väl någon gång träffa dig igen?»

»Nej, det tror jag inte.»

De tego och stodo ett ögonblick ansikte mot ansikte utan att finna något annat att säga hvarandra.

»Adjö då!»

»Adjö!»

Medan Etienne gick upp till grufbyn, vände Suvarin om och gick tillbaka till kanalbanken, och nu ensam, gick han där utan något mål med ned-böjdt hufvud och så försänkt i mörker, att han var blott en nattens vandrande skugga. Ibland stannade han och räknade timslagen. När klockan slog tolf, lämnade han kanalbanken och styrde mot Voreux.

Nu var grufvan tom, och han mötte där blott en gruffogde med ögonen svullna af sömn. Man skulle elda på först klockan två för arbetets återupptagande. Först gick han in för att i ett skåp ta en rock, som han låtsade sig ha glömt. I denna rock voro verktyg insvepta, en drillborr med sitt borrax, en mycket stark liten såg, en hammare och ett huggjärn. Sedan gick han åter ut. Men i stället för att gå genom baracken, tog han vägen genom den trånga gång, som förde till stegschaktet. Och med rocken under armen steg han sakta ned utan lampa, mätande djupet genom att räkna stegarna. Han visste, att hissburen skrapade emot på ett djup af 374 meter mot den femte

genomfarten i den inre förtimringen. Sedan han räknat till 54 stegar, trefvade han med handen och kände ansvällningan af förtimringen. Där var det.

Med skickligheten och kallblodigheten hos en god arbetare, som länge har tänkt på, hvad han skall göra, grep han sig nu an därmed. Han började genast att i stegschaktets vägg såga ut en glugg, så att det blef förbindelse med af delningen för uppfordringen. Och med hjälp af tändstickor, som hastigt flammade upp och slocknade, kunde han för sig klargöra förtimringens tillstånd och de reparationer, som nyss hade gjorts där.

Mellan Calais och Valenciennes mötte grufschaktens afsänkning oerhörda svårigheter vid genomträngandet af de underjordiska, ofantligt vidsträckta vattenmassorna ned till de djupaste dälderna. Endast genom byggandet af förtimringar, af dessa timmerstommar, sammanfogade som stäfvema i en tunna, kunde man hålla emot de tillströmmande källorna och isolera schakten i de sjöar, hvilkas djupa och mörka böljor slogo emot väggarna. Vanligtvis höllo förtimringarna bra stånd mot det ofantliga trycket. Det enda, som var att frukta, var sättningar i de närgränsande områdena, som rubbats genom det länge fortsatta arbetet i de forna brytningsorterna, somnu höllo på att rasa igen. Under detta klippornas nedglidande uppkommo ibland sprickor och remnor, som sakta fortplantades ända till förtimrin-garna, som de till sist försköto genom att pressa dem inåt schaktet, och däri låg den stora faran, en hotelse om ras och öfversvämning samt grufvans fyllande genom jordskred och källornas syndaflod.

Suvarin, som satte sig gränsle i den af honom gjorda öppningen, konstaterade en mycket betänklig ansvällning af förtimringen i femte genomfarten. Timmerstockarna voro utåtbuktade och hade pressats ut ur infattningarna: flera hade till och med skjutits ur tapphålen. Vatten sipprade ymnigt fram i fogningarna tvärt igenom den tjärade drefven. Och timmermännen, som hade mycket brådt, hade inskränkt sig till att i hörnen sätta vinkeljärn och så vårdslöst, att icke ens alla skrufvarna voro isatta. En betydlig rörelse pågick tydligen bakom i sanden.

Med tillhjälp af drillborrsställningen lossade Suvarin skrufvarna i vinkel-järnen, så att en sista påtryckning skulle kunna rycka ur dem alla. Det var ett tilltag af vansinnig oförvägenhet, hvarunder han väl tjugu gånger höll på att hufvudstupa ramla ned, att få göra hoppet på 180 meter, som skilde honom från bottnen, utan att han ens ryste. Sedan han hade lossat skrufvarna, angrep han själfva stockarna, hvarvid faran blef ännu större. Han hade sökt rätt på nyckeln, den stock som höll ihop de andra, och riktade nu ursinniga ansträngningar mot den; han borrade den, sågade den och gjorde den tunnare, så att den skulle förlora motståndskraft, medan vattnet, som i fina strålar bröt fram genom hål och springor, gjorde honom blind och blötte igenom honom med ett iskallt regn. Ett par tändstickor slockande, alla stickorna blef vo våta; det var natt, ett bottenlöst djup af mörker.

Nu greps han af verkligt raseri. På måfå kastade han sig vildt öfver förtimringen, högg in, hvar han kunde, med borr och såg, drifven af ett behof att genast spränga den öfver sitt hufvud. Och han inlade däri en grymhet, liksom om han skulle ha ränt knifven i en lefvande varelse, som han afskydde. Ändtligen skulle han taga död på detta stygga odjuret Voreux, hvars gap alltid stod öppet och som slukat så mycket människokött! Man hörde betten af hans verktyg, ryggraden sträcktes ut, han krälade, han gick ned, gick upp igen, höll sig fortfarande fast som genom ett under allt under ständiga svängningar — en nattfågels flykt bland bjälkarna i ett klocktorn.

Men sedan han åter blifvit lugn, kände han sig missnöjd med sig själf. Kunde man då inte helt kallt utföra det där? Utan brådska flåsade han ut och äntrade åter in i stegschaktet, där han täppte till hålet genom att åter sätta fast den lucka, som han hade sågat ur. Det fick nu vara nog, han ville icke väcka någons uppmärksamhet genom en alltför stor åverkan, som man skulle ha sökt att genast reparera. Nu hade odjuret sitt sår i buken; man finge väl se, om det lefde ännu på kvällen; och nu hade han märkt det, den förfärade världen skulle få veta, att det icke hade själf dött. Han gaf sig tid att ordentligt svepa in verktygen i sin rock och gick sakta uppför stegarna. När han väl hade kommit upp ur grufvan utan att ha blifvit sedd, kom han icke ens på den tanken att gå och byta om kläder. Klockan slog tre. Han stod stilla på vägen och väntade.Vid just den tiden blef Etienne, som icke kunde sofva, oroad af ett lätt buller i rummets djupa mörker. Han urskilde barnens lätta andetag, Bonne-morts och hustru Maheus snarkningar, medan Jeanlin bredvid honom hviss-lade en utdragen flöjtton. Etienne trodde sig säkert ha drömt och kröp ned igen, då han åter hörde ljudet. Det lät som prasslet i en halmmadrass, den återhållna

ansträngningen af en person, som stiger upp. Då trodde han, att Catherine var illamående. | ;

»Är det du? Hur är det fatt med dig? frågade han sakta.

Ingen svarade, endast de andras snarkningar fortforo. Under fem minuter var allt tyst och stilla. Men så hördes det ett nytt prasslande. Och säker om, att han denna gång icke hade misstagit sig, gick han midt öfver rummet och sträckte ut händerna i mörkret för att känna på sängen midt emot. Han blef mycket förvånad, när han där fann den unga flickan sittande upprätt, vaken och spejande med återhållan andedräkt.

»Nå, men hvarför svarar du inte? Hvad gör du?»

Till sist sade hon:

»Jag stiger upp.»

»Stiger du upp... så här dags?»

*Ja> jag skall gå tillbaka till grufvan och arbeta.»

Etienne, som blef mycket upprörd, måste sätta sig på kanten af halmmadrassen, medan Catherine för honom förklarade sina skäl. Hon led för mycket af att lefva på detta sätt i sysslolöshet, medan hon ständigt kände förebrående blickar trycka sig. Hellre ville hon utsätta Sig för risken att nere i grufvan få hugg och slag af Chaval; och ville inte modern ta emot hennes pengar, när hon kom med dem, så var hon tillräckligt gammal att bo för sig själf och laga själf sin mat.

»Gå din väg, jag vill klä mig. Och säg inte något, så är du snäll.»

Men han satt kvar hos henne; han hade fattat henne om lifvet i en sorgens och medlidandets smekning. Sittande i blotta linnet på kanten af denna bädd, som ännu var ljum af nattens sömn, slutna intill hvarandra, kände de den nakna hudens värme. Hon rörde först på sig och sökte att göra sig lös, sedan började hon att gråta helt tyst och tog i sin ordning honom om halsen för att i ett förtviflans famntag hålla honom kvar hos sig. Och utan något annat begär sutto de där, erinrande sig sin kärlek under en gången tid, en kärlek, som de aldrig hade fått tillfredsställa. Var det då förbi för alltid? Skulle de inte våga att älska hvarandra en dag, nu då de voro fria? Det skulle blott ha behöfts en smula lycka för att skingra deras blyghet, denna otrefliga känsla, som hindrade dem från att tillhöra hvarandra för allehanda idéers skull, som de inte själfva riktigt förstodo.

»Gå och lägg dig igen», hviskade hon. »Jag vill inte tända på ljus, det skulle väcka mamma... Det är tid på... gå din väg.»

Han hörde icke alls, han slöt henne förtvifladt intill sig med hjärtat fullt af gränslös bedröfvelse. Ett behof af frid, en oemotståndlig trängtan efter att bli lycklig fyllde hela hans själ; och han såg sig gift och bo i ett litet snyggt hus utan annan åtrå, än att de bägge två skulle lefva och dö där. Han skulle vara nöjd med bara bröd, och om det inte funnes mera än för en, skulle biten vara hennes. Hvartill tjänade väl allt annat? Var lifvet mera värdt?Men hon löste sina nakna armar.

»Var snäll och släpp mig.»

Drifven af sitt hjärta, hviskade han då till henne:

»Vänta, jag följer med dig.»

Han blef själf förvånad öfver, att han hade sagt detta. Han hade svurit på att icke åter gå ned i grufvan; hvarifrån kom då detta plötsliga beslut, som undfallit hans läppar, utan att han hade tänkt därpå, utan att han ett ögonblick hade funderat på det? Det rådde nu inom honom ett sådant lugn, ett så fullständigt tillfrisknande från sina tvifvel, att han höll envist fast vid sitt beslut, likt en man, som räddats af slumpen och som omsider hade funnit den enda hamnen för sina kval. Också vägrade han att höra på henne, då hon uttryckte sin ängslan, enär hon förstod, att han uppoffrade sig för henne och fruktade de hårda ord, hvarmed han skulle bli mottagen i grufvan. Han frågade inte efter den saken,* anslagen utlofvade tillgift, och det var nog.

»Jag vill arbeta, jag har nu fått för mig det... Vi sk'a klä oss utan att göra buller.»

Med allra största försiktighet klädde de sig i mörkret. Hon hade dagen förut i tysthet gjort i ordning sina grufkläder; han tog fram ur ett skåp en rock och ett par byxor. De tvättade sig icke för att icke skramla med tvättfatet. Alla de andra sofvo, men de måste gå igenom den trånga korridoren där modern låg. När de gingo ut, ville olyckan, att de stötte emot en stol. Hustru Maheu vaknade och frågade sömndrucken:

»Hvem är det?»

Catherine stod darrande stilla och tryckte häftigt Etiennes hand.

»Det är bara jag, var inte rädd», sade han. »Jag tror, jag kväfs, jag går ut för att få andas lite frisk luft.»

»Bra, bra.»

Och så somnade hon igen. Catherine vågade knappt röra sig, men slutligen gick hon ned i det stora rummet och delade itu en smörgås, som hon gömt af ett bröd, som hon fått af en fru i Montsou. Sedan stängde de sakta ytterdörren och gingo sin väg. *»

Suvarin stod fortfarande kvar i vägkröken nära Nyttan. Han hade under en halftimme stått och sett på grufarbetarna, som gingo tillbaka till arbetet; de kunde blott otydligt urskiljas i mörkret, när de gingo fram med sitt dofva tramp af en boskapshjord. Han räknade dem, liksom slaktarne räkna sina nötkreatur, när dessa gå in i slakthuset, och han förvånades öfver deras antal, han hade icke ens i sin pessimism förutsett, att de fega stackarna kunde vara så många. Raden blef allt längre, han stod stel af köld med hopbitna tänder och klart strålande ögon.

Han ryckte till. Bland dessa män, som tågade förbi och hvilkas ansikten han icke kunde urskilja, hade han på gången och hållningen känt igen en. Han gick fram och häjdade honom.

»Hvart skall du gå?»

Helt bestört stammade Etienne i stället för svar:-

»Nej, se, har du inte ännu gett dig i väg?»

Sedan tillstod han, att han skulle gå tillbaka till grufvan. Han hade visserligen svurit att icke göra det; men man kunde inte föra en sådan till-varo, sitta med armarna i kors och vänta på saker, som kanske skulle inträfia om tusen år; och för resten hade han personliga skäl, som bestämde honom.

Skälfvande hade Suvarin hört på honom. Han fattade honom vid ena axeln och körde honom tillbaka åt grufbyn till:

»Gå hem till dig, hör du, jag vill det!»

När Catherine hade närmat sig, kände han igen henne också. Etienne gjorde invändningar och förklarade, att han inte tillät någon att mästra, hvad han gjorde. Och Suvarins ögon gingo från flickan till kamraten, medan han nu drog sig bakåt ett steg med en åtbörd som om han nu inte alls brydde sig om saken. När det fanns en kvinna i en mans hjärta, då var det förbi med mannen — han kunde dö? Han sade bara:

»Gå!»

Förlägen, stod Etienne kvar och sökte efter något vänligt ord, för att de inte skulle skiljas på detta sätt.

»Du ämnar således fortfarande att ge dig i väg?»

»Ja.»

»Nå, så räck mig din hand, gamle gosse! Lycklig resa och inte något groll!»

Den andre räckte honom en iskall hand. Hvarken vän eller hustru.

»Farväl, och nu på fullt allvar.»

»Ja, farväl!»

Suvarin stod orörlig kvar i mörkret och följde med blicken Etienne och Catherine, som gingo in i Voreux.

III.

Klockan fyrabörjadenedstigningenigrufvan. Dansaert,som i egen person hade slagit sig ned i kontrollantens kontor i lamphuset, antecknade hvarje arbetare, som anmälde sig och lät ge honom en lampa. Han tog emot alla utan någon anmärkning, enligt hvad som utlofvats i anslagen. Men när han vid luckan fick se Etienne och Catherine, ryckte han till, blossande röd, och öppnade munnen för att vägra inskrifning; men så nöjde han sig med att triumferande yttra med spefull min: Åhå, den starkaste bland de starka var således öfvervunnen? Bolaget var således bra att ha, eftersom Montsous fruktansvärde omstörtare själf kom tillbaka för att be om bröd. Etienne tog tyst sin lampa och gick med vagnskjuterskan upp till schaktet.

Där, i mottagningssalen, var det Catherine fruktade för stygga ord af kamraterna. Genast vid inträdet kände hon igen Chaval, som stod bland ett tjog grufarbetare och väntade att en hissbur skulle bli ledig. Ursinnig gick han fram emot henne, då åsynen af Etienne hejdade honom. Då låtsade han hångrina med förolämpande axelryckningar. Mycket bra! Han struntade i det, när den andre hade intagit hans ännu alldeles varma plats.Det var skönt, att han själf hade blifvit kvitt henne; det var den där herrns ensak, ifall han tyckte om, hvad som fanns kvar. Och allt under det att han skröt med det där föraktet, skälfde han åter af svartsjuka, och hans ögon lågade. För öfrigt stodo kamraterna orörliga och stumma med sänkta blickar. De blott kastade en sned blick på de nykomna; mycket nedslagna och utan all vrede började de sedan åter att stirra på schaktmynningen, med lampan i hand och i det ständiga draget uti den stora salen huttrande af köld i sina tunna tröjor.

Ändtligen sänkte hissburen sig ned på reglarna och man ropade till dem att stiga i. Catherine och Etienne stufvade in sig i en grufvagn, där Pierron och ett par kolbrytare till redan befunno sig. Bredvid i den andra vagnen satt Chaval, som mycket högt sade till gubben Mouquet, att det var mycket orätt af bolaget att inte begagna sig af tillfället att rensa grufvorna från de banditer, som fördärfvade dem; men den gamle stalldrängen, som redan hade återsjunkit i sitt hundlifs undergifvenhet, var icke längre ond öfver sina barns död och svarade bara med en försonlig åtbörd.

Hissburen hakades af, man gled ned i mörkret. Ingen talade. Plöts-igt, just när den kommit ned två tredjedelar af nedfarten, skrapade buren emot på ett förfärligt sätt. Det knakade i järnen, människorna kastades om hvarandra.

»Så för fan», brummade Etienne, »ämna de totalt platta till oss? Vi bli väl till slut kvar där nere allihopa, tack vare deras fördömda förtimring. Och ändå påstå de, att de ha lagat den.

Hissburen hade emellertid kommit förbi hindret. Den gick nu ned under ett så våldsamt ovädersregn, att arbetarna med oro lyssnade till detta skvalande. Det hade således uppstått många läckor i fogar och spont?

Pierron blef tillfrågad, därför att han hade arbetat redan flera dagar, men han ville icke visa sin fruktan, hvilken skulle kunna bli ansedd såsom ett angrepp mot styrelsen, och därför svarade han:

»Åh, det har ingen fara! Det är alltid på det där sättet Man har säkert inte hunnit med att fästa plankorna.»

Forsen brusade uppöfver dem. De komma ned i djupet, till den sista burlastningsplatsen under ett verkligt skyfall. Inte en enda gruf-fogde hade tänkt på att gå upp på stegarna för att ta reda på, hur det var fatt. Pumpen skulle vara tillräcklig, timmermännen skulle under nattens lopp få se till fogarna. Ordnandet på nytt af arbetet i gruforterna vållade tillräckligt med svårigheter. Ingeniören hade bestämt, att innan arbetarne finge gå tillbaka till sina brytningsplatser, skulle alle man under de fem första dagarna verkställa vissa absolut nödvändiga förstärknings-arbeten. Öfverallt hotade ras, stollgångarna hade tagit så stor skada, att det var nödvändigt att reparera förtimringarna på sträckor af flera hundra meter. Man bildade därför arbetslag på tio man, hvart och ett under befäl af en fogde; sedan sattes dessa i arbete på de mest skadade ställena. När nedstigningen var slut, beräknade man, att 322 arbetare hade gått ned — omkring hälften af det antal som sysselsattes, när grufvan var i full drift.

Chaval kom att tillhöra just samma arbetslag som Etienne och Catherine, men detta berodde icke på slumpen,

utan han hade först hållit sig undan bakom kamraterna och sedan hade han förmått fogden att ta honom med.Detta arbetslag skulle röja upp efter ett ras, som täppt till en ort' i flötsen »Aderton tum» i änden af stollen Nord. Med hacka och skyffel grep man sig an med de nedrasade klippstyckena. Etienne, Chaval och fem andra röjde upp, medan Catherine och ett par vagnpojkar sköto grusvagnarna till det sluttande planet. De arbetande sade inte många ord, ty fogden var fortfarande med. Men vagnskjuterskans bägge kavaljerer voro på vippen att komma i delo med hvarandra. Allt medan han mumlade, att han inte längre frågade efter henne, den efterhängsna slinkan, kunde den gamle kavaljeren inte låta henne få vara i fred, utan knuffade henne lömskt, så att den nye hade måst hota honom med stryk, om han inte läte bli henne. De slukade hvarandra med ögonen, och man måste skilja dem åt.

Bortåt åttatiden kom Dansaert för att kasta en blick på arbetet. Han tycktes vara vid gement lynne och for ut mot fogden: arbetet gick inte undan, förtimringarna måste efter hand ersättas med nya, det var ju uselt med ett slikt arbete. Så gick han och sade, att han skulle komma tillbaka med ingeniören. Han hade väntat Négrel ända sedan i morse och begrep inte anledningen till dennes dröjsmål.

i Det förflöt ännu en timme. Fogden hade låtit dem sluta med röjningsarbetet för att använda allt sitt folk till att stötta taket. Till och med vagnskjuterskan och de bägge pojkarna höllo inte längre på med att köra bort grus, utan gjorde i ordning och skaffade fram för timrings virke t. Här inne i ändan af stollgången var arbetslaget placeradt som en förpost, isolerad i grufvans bortersta ända utan att längre ha någon förbindelse med de andra arbetslagen. Tre å fyra gånger hade underliga ljud liksom af språngmarscher långt bort i fjärran kommit arbetarna att vända på hufvudet: hvad var det? Man skulle kunna tro, att stollarna utrymdes, att kamraterna redan i största hast fore upp. Men ljudet dog bort i djup tystnad, och de togo åter itu med att kila fast förtimringen, bedöfvade af de väldiga klubbslagen. Slutligen togo de åter itu med röjningsarbetet, och vagnskjutningen började på nytt.1]

Redan efter första turen kom Catherine förskräckt tillbaka och sade, att det inte längre fanns någon vid det sluttande planet

»Jag ropade, men ingen svarade. Alla ha gett sig i väg.»l

Det blef en sådan bestörtning, att alla tio kastade sina verktyg och satte till att springa. Den tanken, att de hade blifvit öfvergifna, att de voro ensamma längst bort i grufvan, så långt bort från burlastningsplatsen, skrämde dem från förståndet. De hade bara behållit lampan och sprungo i rad efter hvarandra, karlarne, barnen, vagnskjuterskan, och fogden själf tappade hufvudet, ropade tidt och ofta, allt mera och mera förskräckt öfver tystnaden, öfver ödsligheten i dessa ändlösa stollar. Hvad stod på, eftersom man inte träffade på en enda lefvande varelse? Hvilken olyckshändelse hade väl på detta sätt kunnat föra bort kamraterna? Deras förfäran ökades genom ovissheten om faran, af det okända i det, som hotade dem.

Då de ändtligen närmade sig burlastningsplatsen, spärrade en fors vägen för dem. Vattnet steg dem genast upp till knäna, de kunde inte springa längre, de vadade blott med svårighet öfver floden med den tanken, att en minuts dröjsmål skulle vara döden.»Gud hjälpe oss, det är schaktförtimringen, som brustit», skrek Etienne. »Jag sa' ju, att vi skulle bli kvar här.»

Pierron hade, ända sedan han hade kommit ned, med stor oro sett den syndaflod ökas, som störtade ned ur schaktet. Allt under det att han jämte ett par andra lastade in grufvagnarna, såg han upp då och då, hvar-vid han fick ansiktet öfverspoladt af stora droppar, medan den brusande stormen däruppe ringde i öronen. Men framför allt blef han rädd, när han märkte, att afledningsbrunnen under honom, det tio meter djupa schaktträsket fylldes; vattnet vällde redan fram genom plankgolfvet och öfversväm-made järnhällarna: detta bevisade, att pumpverket icke längre förslog att länsa grufvan från vattnet, som läckte in. Han hörde maskinen flåsa med ett stönande af trötthet. Då underrättade han Dansaert, som svor ilsket och svarade, att man måste vänta på ingeniören. Ett par gånger till förnyade han sin rapport utan att han fick något annat svar än arga axelryckningar. Nå än se’n? Att vattnet steg, hvad kunde han göra åt den saken?

Mouque kom med Bataille, som han ledde till dagsverket; han måste hålla honom med bägge händerna, ty den

gamla sömniga hästkraken hade plötsligt stegrat sig, sträckte fram hufvudet mot schaktet under häftigt gnäggande.

»Hvad nu då, du gamla kurre, hvad är du rädd för?... Åh, det är regnet... Kom nu bara, det där angår dig inte.»

Men djuret skälfde i hela kroppen och han måste med våld draga det till utfordringsorten.

Nästan i samma ögonblick, som Mouque och Bataille försvunno längst inne i en ort, hördes det högt upp i luften ett brak, som följdes af ett ihållande dån af något, som störtade ned. Det var en planka i schaktförtimringen, som lossnade och studsande mot väggarna föll från 180 meters höjd. Pierron och de andra burlastarne lyckades komma ur vägen, så att ekplankan krossade blott en tom grufvagn. I samma ögonblick brusade en grof vattenstråle fram, den framvällande strömmen från en brusten fördämning. Dansaert ämnade fara upp och se åt, hur det var fatt, men innan han ännu hade talat till punkt, kom en planka till nerdansande. Och förskräckt af den hotande katastrofen, tvekade han icke längre, utan gaf order om, att folket skulle fara upp och skickade ut underfogdarna för att underrätta på de olika arbetsplatserna.

Nu uppstod ett förfärligt tumult. Från hvarenda stollgång kommo rader af arbetare i galopp och rusade till storms mot hissburarna. Man krossade, man dödade hvarandra för att genast bli upphissad. Några, som fått den idén att gå upp genom stegschaktet, kommo ned igen och skreko, att där var passagen redan stängd. Alla tänkte med förfäran, så snart en hissbur gick upp: den där kunde komma upp genom schaktet, men hvem visste, om den nästa skulle kunna komma fram genom de hinder, som täppte till schaktet. Däruppe måste raset och förödelsen fortfara, man hörde flera dofva knallar efter hvarandra, timmer som brast och sprang i stycken under vattenflödets fortsatta och tilltagande dån. En hissbur blef snart obrukbar, därigenom att den blifvit inslagen och icke längre gled mellan ledskenorna, som säkert hade blifvit knäckta. Den andra skrapade emot till den grad, att kabeln säkert snart skulle brista. Ännu var det ett hundratal människor, som skulle upp; alla flåsade och klängde sig fast vid hissburen, nedblo-dade och dränkta. Två dödades af nedfallande plankor. En tredje, som hade huggit tag i buren, föll ned från femti meters höjd och försvann i schaktträsket.

Emellertid försökte Dansaert att få någon ordning till stånd. Väpnad med en hacka, hotade han att slå in skallen på den förste, som icke lydde. Och han ville ordna dem i kö, han skrek, att burlastarne skulle fara upp sist, sedan de hade stufvat in kamraterna. Ingen hörde på honom; ett par gånger hade de hindrat Pierron från att feg och likblek sticka sig in bland de främste. Så snart en bur skulle gå upp, måste han köra undan honom med en sittopp. Men själf hackade han tänderna af förskräckelse: en minut till och han skulle vara dränkt. Däruppe gick allt i kras, det var en flod, som svämmade öfver, ett mördande regn af timmer. Ytterligare några arbetare kommo springande, då Dansaert, tokig af fruktan, hoppade upp i en grufvagn och lät Pierron hoppa på bakom. Buren gick upp.

I detta ögonblick kom Etiennes och Chavals arbetslag fram till schaktets hållplats. De fingo se buren försvinna och störtade fram, men de måste dra sig tillbaka, ty nu rasade schakt för timringen helt och hållet; schaktet var spärradt, hissburen skulle inte mera gå ned. Catherine började att gråta högljud t, och Chaval höll på att storkna af de kötteder, han svor. Man var ett tjog här nere, skulle förmännen, de svinen, på detta sätt lämna dem i sticket? Gubben Mouque, som utan all brådska ledde Bataille tillbaka, höll honom ännu i tygeln, bägge två — både gubben och djuret — förvånade öfver öfversvämningens häftiga stigande. Vattnet gick redan högt öfver knäna. Utan att säga ett ord och med sammanbitna tänder lyfte Etienne upp Catherine på armarna. Och med uppåtvända ansikten tjöto och skreko alla de tjugo och stirrade envist och fånigt uppåt schaktet, detta igenrasade hål, som spydde ut en hel flod och hvarifrån icke mera någon hjälp kunde komma till dem.

När Dansaert hade kommit upp och steg ut ur buren, fick han se Né-grel, som störtade fram till honom. Olyckligtvis hade fru Hennebeau just denna morgon, så fort de hade kommit upp, uppehållit honom med att se igenom priskuranter i och för urval af fästmanspresenter. Klockan var tio.

»Nå, hvad står på?» skrek han på långt håll.

»Grufvan är förlorad», svarade öfverfogden.

Och stammande berättade han katastrofen, men ingeniören ryckte klentroget på axlarna: Ah prat, när förstördes väl en schaktförtimring på detta sätt? Det var öfverdrifvet, och han måste se det själf.

»Det är väl ingen kvar i grufvan, eller hur?»

Dansaert blef förlägen. Nej, ingen. Det hoppades han åtminstone. Men det kunde ju ändå hända, att några arbetare hade blifvit efter.

»Men hur i helvete har ni då kunnat fara upp?» for Négrel ut. »Hur kan man öfverge sitt folk?»

Han gaf genast order om att räkna lamporna. Man hade på morgonen delat ut 322 och nu fann man icke flera än 255; men flera arbetare erkände, att deras lampa hade blifvit kvar nere i grufvan, de hade tappat den under panikens tumult. Man sökte att ordna ett upprop, men det var omöjligt att fixera ett exakt antal; en del af grufarbetarna hade skyndat därifrån, andra hörde icke mera sitt namn vid uppropet. Man kunde icke bli enseom hvilka kamrater, som saknades. Kanske voro de tjugo, kanske fyrtio. En enda sak stod fast för ingeniören: att det fanns folk nere i grufvan. Under vattnets brus och bjälkarnas nedstörtande kunde man urskilja deras skrik, när man lutade sig fram öfver schaktmynningen.

Négrels första åtgärd var att skicka efter direktör Hennebeau och att söka stänga grufvan. Men detta sistnämnda var redan för sent, ty gruf-arbetarne, som hade störtat i väg till grufbyn Tvåhundrafyrtio, liksom om de hade varit förföljda af schaktförtimringens ras, hade redan satt skräck i familjerna; och skaror af kvinnor, af åldringar och barn, rusade ned till grufvan under skrik och gråt. Man måste drifva dem tillbaka, en kedja af upp-syningsmän fick order att hålla dem på afstånd, ty de skulle ha hindrat alla åtgärder. Utan att tänka på att byta kläder, stodo många af de ur schaktet uppkomna arbetarna häpna kvar där, bundna af en förskräckelsens trollmakt vid detta förfärliga hål, där de så när hade fått stanna. Alldeles utom sig skockades kvinnorna omkring dem, bönföllo och frågade dem, bådo att få veta namnen. Var han med därnere? och hon? och den? De visste icke något, de ryste och betedde sig som tokiga människor, med åtbörder, som sökte att förjaga en ohygglig syn, som ständigt förföljde dem. Hopen ökades hastigt, och jämmer hördes öfverallt på vägarna. Och uppe på slaggberget, i Bonnemorts koja, satt på marken en man, Suvarin, som icke hade gått sin väg, utan var kvar och såg på.

»Namnen! namnen!» skreko kvinnorna med af tårar kväfd röst.

Négrel kom fram dit ett ögonblick och yttrade:

»Så fort vi ha fått veta namnen, skola vi bekantgöra dem. Men ingenting är ännu förloradt, alla skola bli räddade... Jag skall fara ned.»

Stum af ångest, väntade nu hopen. Med lugnt mod rustade sig verkligen ingeniören att fara ned. Han hade låtit haka af hissburen och gaf order om att i dess ställe vid ändan af kabeln fästa en tunna och enär han befarade, att vattnet skulle släcka hans lampa, befallde han att fästa en annan lampa under tunnan, som skulle skydda den.

Darrande, med likbleka och förstörda ansikten hjälpte gruffogdar till med dessa förberedelser.

»Ni far ned med mig, Dansaert», sade Négrel kort.

Men när han såg, hur modlösa alla voro, såg, att öfverfogden vacklade, alldeles rusig af förskräckelse, sköt han undan honom med en föraktfull åtbörd.

»Nej, ni skulle bara vara mig till besvär... Jag far hellre ensam».

Han satt redan i den trånga tunnan, som svängde vid kabelns ända och hållande sin lampa i den ena handen, medan han med den andra omfattade signallinan, ropade han själf till maskinisten:

»Sakta ned!»

Maskinen satte linskifvorna i rörelse och Négrel försvann i afgrunds-svalget, hvarifrån de olyckligas tjut alltjämt steg upp. Högst upp i schaktet var allt orubbadt; han fann, att den öfre delen af schaktförtimringen var i godt skick. Svängande midt i schaktet, snurrade han omkring och lyste på väggarna; läckorna i fogarna voro så

obetydliga, att hans lampa icke hade något ondt af dem. Men när han på 300 meters djup kom till den undre förtimringen, släcktes lampan, såsom han hade förutsett; en framsprutande vattenstråle fyllde tunnan. Sedan hade han inte mera att se vid än denunder tunnan hängande lampan, som gick före honom i mörkret, och trots sin oförskräckthet bleknade han och ryste inför ödeläggelsens fasa. Endast några plankor voro kvar, de andra hade rasat ned jämte ramarna, som innefattat dem. Där bakom urgräfdes ofantliga hålor; den gula, mjölfina sanden rann i väldiga massor, medan »störtflodens» vattenmassor, detta underjordiska hafs med okända stormar och skeppsbrott, flödade ut likt en sluss, som tömmes. Négrel fortfor att sänka sig ned och försvann i dessa tomma svalg, som oupphörligen växte, piskad och snurrande rundt i detta vatten-språngens skyfall samt så illa lyst af lampans röda stjärna, hvilken smög fram därnere, att han tyckte sig urskilja gator och kvarter i en förstörd stad, mycket långt bort i de stora, rörliga skuggornas lek. Här var nu allt mänskligt arbete omöjligt. Han hade nu icke längre hopp om något annat än att söka rädda de människor, som voro i fara. Allt efter som han kom djupare ned, hörde han tjutet tilltaga i styrka. Men han måste stanna, ett oöfver-vinneligt hinder stängde schaktet, en hopad massa af timmer, ledskenornas brutna ekplankor, stegschaktets remnade väggar, som trasslat ihop sig med pumpverkets lösryckta ledningsrör. När han nu med beklämdt hjärta länge såg på allt detta, upphörde tjutet med ens. Säkert hade de olyckliga för det hastigt stigande vattnet flytt in i stollgångarna, såvida icke den växande floden redan hade täppt munnen på dem.

Négrel måste besluta sig för att dra i signallinan för att bli upphissad. Men så lät han åter tunnan hålla stilla. Han var fortfarande i högsta grad förvånad öfver det plötsliga i denna olycka, hvars orsak han icke kunde fatta. Han ville klargöra för sig den saken och undersökte de få plankor i schakt för timringen, hvilka ännu höllo stånd. Redan på af stånd hade skåror och hugg i trät väckt hans förvåning. Dränkt af fuktigheten, höll hans lampa på att slockna, han trefvade därför med fingrarna och kände då mycket tydligt snitt af en såg, borrhål — ett helt afskyvärdt förstörelseverk. Tydligen hade någon velat åstadkomma denna katastrof. Gapande satt han kvar och stirrade, då plankorna brakade och i en sista sättning, som höll på att rycka honom med sig, störtade ned i djupet jämte sina inramningar. Det var slut med hans mod; tanken på den man, som hade utfört detta, kom håren på hans hufvud att resa sig på ända, isade honom med en from fruktan för det onda, liksom om mannen skulle ha fullständigt gått upp i mörkret och därigenom hade ännu funnits där, vidunderlig och förskräcklig genom sitt omätliga nidingsverk. Han skrek, han ryckte ursinnigt i signallinan; och det var för öfrigt hög tid, ty han såg, att hundra meter högre upp den öfre schakt-för timringen började att i sin ordning sätta sig i rörelse: fogarna öppnades, förlorade sin drefpackning och släppte ut hela bäckar. Schaktet blottades fullständigt på förtimring och skulle komma att rasa, det var nu endast en fråga på några timmar.

Däruppe väntade herr Hennebeau ängsligt på Négrel

»Nå, hur är det?»

Men ingeniören kunde icke få fram ett ljud, icke säga ett ord.

»Det är inte möjligt. Man har aldrig sett något dylikt. .. Har du noga undersökt?»

Misstroget seende sig omkring, nickade han ett ja. Han ville icke ge någon närmare förklaring i närvaro af några underfogdar, som stodo ochhörde på, utan förde sin morbror med sig tio meter därifrån, men så tyckte han inte, att det var långt nog och gick därför en bit längre bort. Sedan hviskade han helt tyst i direktörens öra och berättade honom om attentatet, om de genomborrade och sönderságade plankorna, om grufvans åderlåtning i svalget och dess dödsrossling. Direktören blef likblek och sänkte också rösten med det instinktmässiga behofvet att undvika att tala om de stora utsväfningarnas och brottens vidunderligheter. Det var onödigt att inför Montsous tiotusen arbetare visa sig räddhågad; man finge se längre fram. Och de båda fortforo att hviska, djupt häpna öfver, att en människa hade haft mod att gå ned, att hänga sig ut öfver den gapande afgrunden och våga lifvet många gånger om för att göra något så förskräckligt. De kunde inte ens fatta ett så vansimiigt mod vid förstörelseverket.

När herr Hennebeau åter gick fram till gruffogdarna, var hans ansikte förvridet af en våldsam nervös kramp. Han gjorde en åtbörd af förtviflan och befallde, att genast utrymma grufvan. Det blef ett dystert begrafningståg, ett

tyst öfvergifvande med ögonkast tillbaka på dessa stora tegelmassor, tomma, fast ännu upprättstående, men hvilka numera intet kunde rädda.

Och när direktören och ingeniören sist kommo ned från mottagningssalen, möttes de af hopens envist upprepade rop:

»Namnen! namnen! säg oss namnen!»

Nu var också hustru Maheu där bland kvinnorna. Hon kom ihåg det buller, hon hade hört under natten; troligen hade hennes dotter och hyresgästen gått ut tillsammans och befunno sig nu säkert nere i grufvan, och sedan hon först skrikit, att det var bra och att de just förtjänade att få bli kvar där, de hjärtlösa, fega varelserna, hade hon rusat fram och stod nu i främsta ledet och skälfde af ångest. Hon kunde för öfrigt icke längre tvifla: hvad som rundt omkring henne yttrades om namnen på dem, som blifvit kvar därnere, gaf henne upplysning. Ja, ja, Catherine var där, Etienne också, en bland kamraterna hade sett dem. Men om de andra var man fortfarande af olika meningar. Han var säkert icke där, men däremot säkert hon, kanske Chaval, men en tågpojke svor på, att han hade farit upp tillsammans med honom. Levaques och Pierrons hustrur hade ju icke någon, som var stadd i fara, men de jämrade sig lika ifrigt och häftigt som de andra. Zacharie, som gaf sig min af att gäckas med allting och som nu hade kommit upp bland de första, hade gråtande omfamnat sin hustru och sin mor; han stod bredvid modern och darrade liksom hon af ångest; han visade en alldeles oväntad, öfversvallande ömhet för systern och ville inte tro, att hon var där nere, så länge förmännen icke hade officiellt bekräftat det.

»Namnen, namnen! Af barmhärtighet säg oss namnen!»

Négrel, som var i stark sinnesrörelse, sade mycket högt till uppsynings-männen:

»Nej, men så förmå dem då att tiga! Det är så man kan gräma sig till döds. Vi ha inte reda på namnen.»

Ett par timmar hade redan förflutit. Under den första bestörtningen hade ingen tänkt på det andra schaktet, Réquillarts gamla schakt. Herr Hennebeau gaf order om, att man från det hållet skulle försöka räddningsarbetet, då ett rykte spreds, att fem arbetare just hade undkommit öfver-svämningen genom att gå upp på de ruttnade stegarna i det gamla obegagnadestegschaktet, och man nämnde bland dem gubben Mouquet, hvilket vållade stor förvåning, ty ingen trodde, att han var nere i grufvan. Men de fem räddades berättelse gjorde jämmern mycket värre: femton kamrater hade icke kunnat följa med dem, utan hade gått vilse och inspärrats af ras, och det fanns inte mera någon möjlighet att hjälpa dem, ty vattnet hade redan stigit till tio meter i Réquillartgrufvan. Man fick reda på alla namnen; luften fylldes af ett tillintetgjordt folks kvidan.

»Förmå dem att tiga!» upprepade Négrel ursinnig. »Och ha dem att dra sig tillbaka... Ja, ja, hundra meter!... Här är farligt! Tillbaka, tillbaka med dem!» ' iv i

Man måste slåss med de stackars människorna. De inbillade sig andra olyckor: man körde bort dem för att dölja de döda för dem; underfogdarna måste förklara för dem, att schaktet skulle göra slut på hela grufvan. Denna tanke gjorde dem alldeles stumma af förfäran och till sist läto de steg för steg drifva sig tillbaka, man var tvungen att fördubbla vakterna för att hålla dem på afstånd, ty liksom om de hade dragits dit, kommo de ständigt tillbaka mot sin egen vilja. Och mannen däruppe på slaggberget, den ljuslette mannen med flickansiktet, satt och fördref tiden med att röka cigarretter utan att ta sina klara ögon från grufvan.

Nu började väntan. Ingen hade ännu ätit, men ingen gick ur stället. Så småningom hade hopen spridt sig öfver fälten i närheten och på hundra meters afstånd slagit en cirkel kring grufvan. Midt i det stora tomrummet reste sig Voreux. Icke en lefvande varelse, icke ett ljud mera, det var som en öken, fönstren och dörrarna, som stodo öppna, visade, hur öde och tomt det var inuti byggnaden, en röd katt, som hade blifvit kvarglömd, vädrade det hotande, som låg i denna ödslighet, hoppade ned utför en trappa och försvann. Eldarna under ångpannorna höllo på att slockna, ty den höga tegelskorstenen släppte upp blott svaga rökmoln mot de mörka molnen, medan flöjeln på schakttornet gnisslade för vinden med ett gällt litet läte, den enda melankoliska stämman från dessa vidsträckta byggnader, som snart skulle dö.

Klockan två hade ännu ingen rörelse förmärkts. Hennebeau, Négrel och andra ingeniörer, som hade skyndat till, bildade en grupp i bonjourer och svarta hattar framför folkmassan, och icke heller de veko från stället. Den öfre schaktförtimringen måste hålla på att rasa, man hörde plötsliga dån, och stötvisa, korta ljud af något, som föll ned i djupet, hvarefter följde djup stillhet. Det var såret, som alltjämt blef större: raset, som börjat i djupet, steg högre upp och nalkades ytan. Négrel greps af en nervös otålighet, han ville själf se förödelsen och gick redan framåt, ensam inom det förfärliga tomrummet, då man skyndade fram och häjdade honom. Hvad skulle det tjäna till? Han kunde ju inte i minsta mån förebygga olyckan. Men en gammal grufarbetare lyckades gäcka vaktens uppmärksamhet och sprang ända fram till baracken; men han kom helt lugn tillbaka, han hade hämtat sina träskor.

Klockan slog tre. Ännu ingenting. Ett störtregn hade genomblött folkmassan, utan att någon hade vikit ett steg. Det var först tjugu minuter öfver tre, som en första stöt kom marken att vackla. Voreux skälfde därvid; men fast och stadigt, stod det ännu upprätt. Men en andra stöt följde genast, och ett ihållande skrik utgick från de uppspärrade munnarna. Dettjärbestrukna sorteringsskjulet vacklade ett par gånger och störtade så in med förfärligt brak. Sedan skälfde jorden oupphörligen, stötarna följde tätt efter hvarandra, underjordiska sättningar, dån af en vulkan i utbrott. Kvinnorna och barnen, hela denna befolkning, som stod och såg på, kunde icke återhålla ångestrop vid dessa stötar, som lyfte dem. Inom tio minuter instörtade schakttornets skiffertak, mottagningssalen och maskinhuset klyfdes itu, genomborrade af en ansenlig bresch. Sedan tystnade dånet och braket, sättningen upphörde, det blef åter djup stillhet.

Under en hel timme ansattes Voreux på detta sätt, liksom om det hade bombarderats af en armé af barbarer. Man skrek icke längre, den vidgade kretsen af åskådare bara stod där och såg på. Under bjälkhögen efter sorteringshuset urskiljde man de krossade vipparne, de brutna och vridna harporna. Men särskildt var det i mottagningssalen, som spillrorna hade hopats under ett regn af tegelstenar, bland hela murlängor, som fallit i grus. Järnresningen, som bar upp linskifvorna, hade böjt sig och till hälften sänkts ned i grufvan. En hissbur hängde kvar där, en bit af en afsliten stålkabel svängde i luften; och dessutom var där en röra af grufvagnar, järnhällar och stegar. Lamphuset, som råkat att bli oskadad t, visade till vänster de ljusa raderna af sina lampor. Och längst in i det inslagna maskinrummet kunde man se maskinen, som stod fast på sin murade grund; koppardelarna blänkte, de grofva stållemmarna sågo ut som oförstörbara muskler, den i luften böjda, väldiga vefstaken liknade knät på en liggande jätte, lugn i medvetandet om sin styrka.

Efter denna timmes väntan kände herr Hennebeau hoppet födas på nytt. Rörelsen i jordlagren borde vara slut, och man skulle ha utsikt till att kunna rädda maskinen och de kvarstående byggnaderna. Men han förbjöd fortfarande att någon närmade sig, han ville ge sig till tåls ännu en half-timme. Denna väntan blef outhärdlig, hoppet fördubblade ångesten, allas hjärtan klappade häftigt. Ett mörkt moln, som vuxit upp vid horisonten, påskyndade skymningen, en dyster kvällning öfver detta de jordiska stormarnas vrak. Nu hade man orörligt stått där i sju timmar utan att få en bit mat.

Och plötsligt, just som ingeniörerna varsamt nalkades, skrämde dem en markens sista konvulsion på flykten. Underjordiska dån brakade löst, ett helt vidunderligt artilleri, som besköt afgrundsvalget. Uppe på ytan rasade och söndersmulades de sista byggnaderna. Först sopade liksom en hvirfvel-vind bort spillrorna af sorteringshuset och mottagningssalen. Sedan sprängdes ångpannehuset och försvann. Så kom turen till det fyrkantiga tornet, där pumpverket rosslade, tornet föll framstupa liksom en af en kanonkula ned-mejad människa. Och då fick man se något förskräckligt: maskinen, som ryckts i olag på sitt fundament och med sönderslitna lemmar kämpade mot döden: han gick, han sträckte ut sin vefstake, sitt jätteknä, liksom för att stiga upp, men sönderbråkad och uppslukad drog han sin sista suck. Den trettio meter höga skorstenen stod ensam kvar, skakad som en mast i en orkan. Man trodde, att den skulle smulas sönder och flyga bort i stoft, då den sjönk ihop i en massa, uppslukad af jorden och smält som ett kolossalt vaxljus; ingenting af den sköt upp öfver jorden, icke ens spetsen af åskledaren. Detvar förbi; det stygga odjuret, som låg hopkrupet i detta hål, fullproppadt af människokött, flåsade icke längre fram sina tunga, ihållande andetag.

Hopen tog tjutande till flykten. Somliga kvinnor höllo för ögonen, medan de sprungo. Det var ett ofantligt hål, som hade gräfts ur. Denna en utslocknad vulkans krater, femton meter djup, sträckte sig från vägen ända till kanalen öfver en bredd af åtminstone fyrtio meter. Hela gruflafven hade följt med byggnaderna, de kolossala bockarna, spårvägarna med deras skenor, ett helt tåg af grufvagnar, tre järnvägsvagnar, för att icke nämna virkesförrådet, en hel skog af tillhuggna grufstöttor, hvilka slukats som halmstrån. Och hålet rundade ut sig, sprickor gingo ut från kanterna långt bort tvärs öfver fälten. En remna gick ända bort till Rasseneurs ölstuga, hvars framsida hade spruckit. Skulle själfva grufbyn följa med? Hvart skulle man fly för att vara skyddad under detta slut på en förskräcklig dag, under detta bly tunga moln, som äfven det tycktes vilja krossa världen?

Négrel höjde ett rop af bedröfvelse; herr Hennebeau, som hade dragit sig undan, grät. Ännu var icke olyckan fullständig: den ena kanalbanken sprängdes och med ens utgöt sig kanalen som en brusande kaskad i en remna. Den försvann däri, den föll ned som ett vattenfall i en djup dal. Grufvan drack denna ström. Öfversvämningen skulle för flera års tid sätta orterna under vatten. Snart fylldes kratern, en sjö af smutsigt vatten intog den plats, där Voreux icke mera fanns, liksom dessa sjöar, under hvilka fördömda städer sofva. En förskräckt tystnad hade inträdt, man hörde icke mera något annat än fallet af detta vatten, som brusade och dånade i jordens inre.

Då reste sig Suvarin uppe på slaggberget, som också hade vacklat. Han hade känt igen hustru Maheu och Zacharie, hvilka gräto vid åsynen af detta ras, hvars tyngd så hårdt tryckte på de olyckliga varelsernas hufvu-den, som där nere i djupet kämpade med döden. Han kastade bort sin sista cigarrett och utan en blick tillbaka gick han sin väg i den mörka kvällen. Hans skugga minskades i fjärran och smälte ihop med mörkret. Dit bort, långt bort gick han — till det okända. Med sin lugna min gick han till förödelsen, till ödeläggelsen öfverallt, där det fanns dynamit, för att spränga städer och människor i luften. Säkert blir det han, som är gärningsmannen, då bourgeoisien i dödande själavånda får höra, hur vid hvarje steg gatornas stenläggning kreverar och springer sönder.

IV.

Redan under natten efter katastrofen i Voreux hade direktör Hennebeau rest till Paris, ty han ville personligen ge styrelsen underrättelser, innan ens tidningarna kunde meddela nyheten. Och när han dagen efteråt kom tillbaka, fann man honom helt lugn och med sin vanliga min af korrekt direktör. Han hade tydligen fritagit sig från allt ansvar, han tycktes fortfarande stå ilika stor ynnest, ty det beslut, hvarigenom han utnämndes till kommendör af hederslegionen, undertecknades ett dygn därefter.

Men om direktören kom helskinnad från saken, hade bolaget fått ett slag, så att det sviktade. Det var icke de förlorade miljonerna, det var såret i sidan, den tysta, ständiga förskräckelsen för morgondagen, vid detta mord på en af dess grufvor. Bolaget var så slaget, att det åter kände behof af att tysta ned saken. Hvad skulle det tjäna till att röra i denna ohygglighet? Om man upptäckte bofven, hvarför skulle man göra en martyr, hvars fruktansvärda hjältemod skulle förvrida andras hjärnor och föda af sig en hel rad mordbrännare och lönmördare? För öfrigt misstänkte man icke den verklige brottslingen, utan trodde till sist på en hel armé af medbrottslingar, då man icke kunde föreställa sig, att en enda man hade kunnat äga nog djärf-het och kraft till ett dylikt värf; och just där var den föreställning, som ständigt anfäktade bolaget, nämligen föreställningen om ett hot, som hädanefter växte allt mera och mera samt smög omkring dess grufvor. Man hade ålagt direktören att organisera ett omfattande spionerisystem och att sedan i all stillhet af skeda, en och en, de farliga karlar, som man misstänkte för att ha sin hand med i brottet. Man nöjde sig med denna rensning, hvilket var mycket politiskt klokt.

Det förekom endast ett omedelbart afskedande, nämligen af Dansaert, öfverfogden. Han hade blifvit omöjlig efter skandalen hos hustru Pierron. Och nu tog man till skäl hans beteende i farans stund, den feghet, han visat som förman, när han öfvergaf sitt folk. Å andra sidan var detta ett grann-laga tillmötesgående mot grufarbetarne, som afskydde honom.

Emellertid hade åtskilliga rykten sipprat ut bland allmänheten, och direktionen måste skicka in ett beriktigande till en tidning för att dementera en uppgift, hvilken talade om en krutfjärding, som de strejkande hade tändt på. Redan efter en hastig undersökning kom regeringens ingeniör i sin rapport till den slutsatsen, att det hade varit

ett helt naturligt krossande af schakt-förtimringen, hvilket hade vållats af jordlagrens sättning. Och bolaget hade föredragit att tiga och taga emot klandret för bristande tillsyn. I tidningspressen i Paris upptog katastrofen allt ifrån den tredje dagen betydligt utrymme i nyhetsspalterna: man talade icke mera om något annat än dessa arbetare, som djupt nere i grufvan kämpade mot döden, man slukade ifrigt de telegram, som meddelades hvarje morgon. I Montsou bleknade herrskapen och förstummades vid blotta namnet Voreux, och det uppkom en saga, som de djärfvaste fruktade att hviska till hvarandra. Hela trakten visade också ett stort deltagande för offren; man gjorde lustfärder till den förstörda grufvan, hela familjer skyndade dit för att njuta fasan af dessa spillror och ruiner, som tryckte så tungt på de stackars begrafnas hufvuden.

Deneulin, som hade blifvit utnämnd till distriktsingeniör, råkade vid tillträdet af sin syssla midt upp i ödeläggelsen. Hans första omsorg var att tränga kanalen tillbaka i dess bädd, ty denna ström ökade skadan för hvarenda timme. Här behöfdes betydande arbeten, och han satte genast ett hundratal arbetare i verket med att uppföra en fördämning. Två gånger bortförde strömmens våldsamhet de första dammarna. Nu satte man upp pumpar, det var en förbittrad kamp, ett återtagande med våld, steg för steg, af dessa försvunna jordstycken.Men ännu mycket större ifver väckte räddningen af de uppslukade gruf-arbetarna. Négrel hade fått det åläggandet att anstränga sig till det yttersta, och armar fattades honom icke, ty i en ansats af broderlighet skyndade alla arbetarne att erbjuda sina krafter. De glömde strejken, de frågade icke alls efter betalningen; man behöfde inte ge dem något, de begärde endast att få våga lifvet, nu då det var kamrater, som sväfvade i dödsfara. Alla voro där med sina verktyg; de skälfde af ifver och väntade att få veta, hvar de skulle hugga in. Tyvärr började rådvillheten redan vid frågan om ett lämpligt och nyttigt arbete: hvad skulle man göra? hur skulle man gå ned? på hvil-ken sida skulle man angripa klipporna?

Négrel hyste visserligen den meningen, att icke en enda af de olyckliga var i lifvet; alla femton hade säkert omkommit — drunknat eller kväfts; men det är regel vid grufolyckor att alltid antaga, att i djupet instängda människor äro vid lif, och ur den synpunkten räsonnerade Négrel. Det första problemet, han uppställde för sig, var att sluta sig till, hvart de hade kunnat ta sin tillflykt. De gruffogdar och gamla grufarbetare, som han rådfrågade, voro ense i den punkten, att kamraterna, när de sågo faran, säkert hade gått upp från ort till ort ända upp till de högst belägna, så att de säkert hade blifvit trängda tillbaka till ändan af någon af de öfversta vägarna i grufvan. Detta stämde för öfrigt öfverens med gubben Mouques upplysningar, hvars orediga berättelse till och med gaf anledning att antaga, att flyktens ursinniga häftighet hade skilt skaran i små grupper, så att de flyende under vägen hade strötts kring i alla etager. Men fogdarnas meningar afveko från hvarandra, så fort man började att diskutera möjliga åtgärder för räddningsförsöken. Då de orter, som voro närmast marken, lågo på ett djup af 150 meter, kunde man inte tänka på att sänka ett schakt. Återstod Réquillart, det enda tillträdet och den enda punkt, där åsikterna något så när kunde enas. Det värsta var, att den gamla grufvan, som också hade blifvit öfversvämmad, icke mera stod i förbindelse med Voreux och öfver vattenytan hade tillgängliga blott några ortstumpar, som stodo i beroende af den första burlastningsplatsen. Att länspumpa grufvan skulle kräfva åratal, det bästa beslutet var alltså att noga undersöka dessa. Innan man logiskt kom till detta beslut, hade det varit mycket diskuterande för att undgå en mängd outförbara förslag.

Nu började Negrel att röra upp dammet i arkiven och när han hade fått reda på de gamla kartorna öfver de båda grufvorna, studerade han dem och bestämde de punkter, på hvilka undersökningarna borde riktas. Efter hand uppeldades han af denna jakt, i sin tur greps han af en feberaktigt själfuppoffrande hängifvenhet trots sin ironiska likgiltighet för både människor och ting. Man fick redan från första början känna på svårigheterna att gå ned i Réquillart: man måste rensa upp schaktmynningen, fälla rönnen, röja bort slån- och hagtornsbuskar, och man måste också laga stegarna. Sedan började de famlande försöken. Ingeniören, som hade gått ned med 10 arbetare, lät dem med järndelarna af sina verktyg slå mot vissa delar af flötsen, hvilka han utpekade för dem, och under djup tystnad tryckte alla örat mot kolet för att höra, om icke några aflägsna slag skulle svara. Men förgäfves gick man igenom alla orter, dit man kunde tränga in. Den sista villan blef värre än den första: hvar skulle man hugga in på kolbädden? Åt hvilkethåll skulle man gå, då ingen tycktes vara där? Men man fortsatte i alla fall, man fortfor att söka, modfällda genom tilltagande ångest.

Ända från den första dagen kom änkan Maheu hvarenda morgon till Ré-quillart. Hon satte sig på en stock framför schaktet och rörde sig icke ur fläcken förr än på kvällen. När någon af arbetarne kom upp, steg hon upp och såg spörjande på honom: ingenting? Nej, ingenting! Och då satte hon sig igen och fortfor att vänta, med hård och orubblig min. Äfven Jeanlin, som såg, att man inkräktade hans håla, strök där omkring med det förskräckta utseendet hos ett rofdjur, hvars kula kommer att förråda dess byten: han tänkte på den lille soldaten, som hade sin bädd under klipporna, ty han fruktade, att man skulle störa denna lugna sömn; men denna sidan af grufvan var fylld af vatten, och dessutom riktade sig gräfningarna mera åt vänster, i den västra stollen. I början hade också Philoméne infunnit sig för att följa med Zacharie, som var med bland undersökningsmanskapet, men hon ledsnade snart på att i onödan och utan att det tjänade till något förkyla sig och stannade därför hemma i grufbyn, där hon loj och likgiltig släpade fram sina dagar, upptagen af att hosta från morgon till kväll. Zacharie däremot frågade icke mera efter lifvet, han kunde ha gjort ända på hela jorden för att få rätt på sin syster. Han ropade högt om nätterna, han såg, han hörde henne, alldeles utmärglad af svält och med strupen söndersargad af ropen på hjälp. Ett par gånger hade han velat gräfva utan order, han sade, att där var det, ty det kände han säkert. Ingeniören ville icke, att han vidare skulle gå ned, men han vek icke ifrån detta schakt, hvarifrån han kördes bort, han kunde icke ens sätta sig hos modern och bara vänta, ty han oroades af ett behof efter att handla, att uträtta något och kom därför ständigt och jämt tillbaka.

Det var nu tredje dagen, arbetet pågick. Négrel, som förlorat hoppet, hade beslutit att på kvällen uppge alltsammans. När han efter frukosten kom tillbaka till grufvan med sitt folk klockan 12 på middagen för att göra en sista ansträngning, blef han mycket förvånad öfver att se Zacharie komma upp ur grufvan, mycket röd, skrikande under ifriga åtbörder:

»Hon är där! Hon har svarat mig! Kom med, kom med!»

Trots vakten hade han smugit sig ned på stegarna och nu svor han på, att det hade bultat nere i första orten i flötsen Guillaume.

»Men vi ha ju redan varit två gånger, där ni säger», svarade Négrel klentroget, »men vi få väl se.»

Änkan Maheu hade stigit upp, och man måste hindra henne från att gå ned. Full af väntan, ställde hon sig vid mynningen af schaktet och stirrade ned i det mörka hålet.

Nere i grufvan slog Négrel själf tre slag med långa uppehåll. Sedan lade han örat mot kolet och befallde arbetarne att hålla sig fullkomligt tysta. Men han hörde icke det minsta ljud; han skakade på hufvudet, den stackars gossen hade tydligen drömt. Ursinnig slog nu Zacharie i sin tur och han hörde åter samma svar som förut; hans ögon strålade, och hans kropp skälfde af glädje. De andre arbetarne förnyade försöket, den ena efter den andra; alla upplifvades, när de mycket väl uppfattade det aflägsna ljudet. Ingeniören förundrade sig högeligen, han lade än en gång sitt öra intill flöten och till sist förnam han ett ljud, lätt som luften, en knappt urskiljbar rytmisk dall-ring, grufarbetarnes välkända, taktmässiga signal, som de slå mot kolflötsen, när de äro stadda i fara. Kolet fortplantar ljudet klart som kristall på ganska långt af stånd. En gruf fogde, som var på platsen, anslog tjockleken af det block, som skilde dem från kamraterna, till icke mindre än femtio meter. Men det var, som om man redan hade kunnat räcka dem handen; alla yttrade sin glädje. Négrel måste ögonblickligt börja gräfningsarbetet.

När Zacharie däruppe åter träffade modern, slöto de hvarandra hårdt i famn.

»Ni få inte bli yra i mössan af glädje», var hustru Pierron, som i dag af nyfikenhet tagit sig en promenad dit, nog grym att säga. »Om Catherine nu inte skulle vara där, så skulle det sedan bli alltför smärtsamt för er.»

Det var sant: kanske var Catherine inte där!

»Kan jag få vara i fred, hva7» skrek Zacharie ursinnig. »Hon är där, det vet jag!»

Hustru Maheu hade åter satt sig ned, tyst och med orörligt ansikte. Och hon började åter att vänta.

Så fort saken hade blifvit bekant i Montsou, började folk att åter strömma till. Det var ingenting att se, men ändå stod man kvar där; man måste hålla de nyfikna på afstånd. Nere i grufvan arbetades det natt och dag. Af fruktan

för att stöta på något hinder hade ingeniören låtit i flötsen bryta tre sluttande stollar, som löpte tillsammans mot den punkt, där man antog, att grufarbetarne voro instängda. Blott en enda kolhuggare i sänder kunde bryta kolet i yttre ändan af den trånga, smala gången, som af sänktes; han ombyttes hvarannan timme, och kolet, som man fyllde i korgar, langades ut af en kedja af män, hvilken blef längre i mån efter som hålet blef djupare. Arbetet gick i början ganska raskt: man hann med sex meter på en dag.

Zacharie hade utverkat att få vara med bland de utvalda arbetare, som användes att hugga upp stollarna. Detta var en hederspost, som man afun-dades hvarandra. Och han blef förargad, när man ville aflösa honom efter de bestämda två timmarnas arbete. Han stal sig till kamraternas tur och nekade att lämna hackan ifrån sig. Hans gång var snart längre än de andras, och han högg in på kolflötsen med så vild ifver, att man hörde det mullrande flåsandet från hans bröst tränga upp ur hålet liksom ett dån från någon smedja därinne. När han smutsig, svart och rusig af trötthet kom upp ur hålet, föll han omkull på marken, och man måste hölja öfver honom med ett täcke. Ännu vacklande, dök han sedan åter ned i hålet, och striden började på nytt. Det värsta var, att kolet blef hårdt; ett par gånger bröt han sönder sitt verktyg, förbittrad öfver att han icke kunde tränga framåt lika raskt. Han led också af värmen, en värme, som ökades för hvarje meter han skred framåt och som blef outhärdlig i detta lilla hål, där luften icke kunde cirkulera. Visserligen användes en ventil ator för handkraft, men väd ringen blef dålig, och tre gånger drog man ut afsvimmade kolbrytare, som höllo på att kväfvas.

Négrel tillbragte hela sin tid där nere i grufvan tillsammans med arbe-tarne. Man kom ned med mat till honom; ibland sof han ett par timmar på en halmkärfve, insvept i en kappa. Hvad som höll modet uppe hos de arbetande, det var de stackars människornas böner där nere, den allt tydligare signal, de slogo, att man skulle skynda sig att hinna fram till dem. Nu ljödden mycket klar med musikalisk klang, som 0111 den skulle ha slagits på en glasharmonikas plattor. Man hade vägledning genom denna signal, man gick efter detta kristallklara ljud, liksom man i strid marscherar efter kanondundret. För h varje gång en arbetare blef af löst, gick Négrel ned, bultade och tryckte örat mot flötsen, och hittills hade svaret alltid kommit, hastigt och ifrigt. Han hyste icke längre något tvifvel: man gick fram i rätt riktning, men med hvilken olycklig långsamhet! Man skulle aldrig hinna fram i tid. Först hade man visserligen på två dygn huggit tretton meter, men det tredje dygnet hade man sjunkit till fem och det fjärde till tre. Kolet blef tätare och så hårdt, att man nu högg sig in knappt mera än två meter. Efter öfver-mänskliga ansträngningar hade man det nionde dygnet hunnit trettiotvå meter och beräknade, att ännu hade man tjugu meter framför sig. För fångarna var det den tolfte dygnet, som började — tolf gånger tjugufyra timmar utan mat, utan eld i det iskalla mörkret! Denna förfärliga tanke kom ögonen att tåras och spände musklerna till arbetet. Det tycktes omöjligt, att någon kristen själ kunde lefva längre därnere, de aflägsna slagen hade blifvit svagare sedan i går, och i hvarje ögonblick darrade man för, att de skulle upphöra.

Vid frukost timmen den nionde dagen svarade icke Zacharie, när man ropade på honom för aflösning. Han var som tokig, under grofva eder höll han med envist ursinne på och högg. Négrel, som hade gått upp ett ögonblick, kunde därför icke tillhålla honom att lyda, och det fanns där blott en gruffogde och tre arbetare. Säkert begick Zacharie, som hade dålig belysning och var ursinnig öfver detta flämtande sken, som hindrade honom i arbetet, den oförsiktigheten att öppna sin lampa. Man hade emellertid gifvit stränga order, ty framträngande grufgas hade gett sig tillkänna, och det fanns stora mängder af sådan i dessa trånga gångar, som saknade luftväxling. Plötsligt dånade en åskknall, en eldhvirfvel trängde fram ur den trånga gången liksom ur mynningen af en med kartescher laddad kanon. Allt stod i låga, luften tändes som krut från den ena ändan af stollarna till den andra. Denna eldström ryckte med sig gruffogden och de tre arbetarne, steg upp i schaktet och bröt fram i dagen med ett utbrott, som spydde ut stora stenar och spillror af timmer. De nyfikna togo till flykten, och änkan Maheu steg upp, tryckande mot sitt bröst den förskräckta Estelle, hvilken hon alltid bar med sig, då barnet icke från morgon till kväll kunde vara ensamt.

När Négrel och arbetarne kommo tillbaka, upprördes de af en förfärlig vrede. Man uppoffrade sig, man sökte att rädda kamrater; och så skulle flera få sätta till lifvet där! När man ändtligen efter tre långa timmars ansträngningar och faror lyckades tränga in i stollarna, blef det ett dystert uppforslande af offren. Hvarken gruffogden eller arbetarne voro döda, men de voro betäckta af förfärliga sår och de utsände en lukt af halstradt

kött. De hade druckit elden, och brännsåren gingo långt ned i halsen. De utstötte ett oaflåtligt tjut och bådo, att man skulle göra slut på dem. Hopen, som var dödsblek och ryste, blottade sina hufvuden, när de fördes förbi.

Änkan Maheu stod där och väntade. Slutligen kom Zacharies lik upp. Kläderna hade brunnit upp, kroppen var ingenting annat än svart kol, oigenkännlig. Hufvudet hade smulats sönder vid explosionen, det fanns icke mera. Och när man hade lagt dessa förfärliga lämningar på en bår, följde änkanMaheu dem helt maskinmässigt, med glödande, tårlösa ögon. På armen bar hon den slumrande Estelle; tragisk gick hon vägen fram, med håret piskadt af stormen. Hemma i grufbyn stod Philoméne häpen, hennes ögon förbyttes till tårekällor, men hon blef snart lugn igen. Modern vände genast om till Réquillart: hon hade följt sin son, nu gick hon tillbaka för att vänta på sin dotter.

Ytterligare tre dygn förflöto. Under oerhörda svårigheter hade man återupptagit räddningsarbetena. Lyckligtvis hade de upphuggna stollarna icke rasat i följd af grufgasens explosion, men luften därinne var brännhet, så kvaf och så fördärfvad, att man hade måst ställa upp flera ventilatorer. Kolbrytarne aflöste hvarandra hvar tjugonde minut. Man skred framåt, knappt ett par meter skilde dem nu från kamraterna. Men nu arbetade de med kallt hjärta och slogo tunga slag endast af hämnd, ty bultandet hade tystnat, signalen lät icke mera höra sitt klara, taktmässiga tonfall. Det var den tolfte dagen, man arbetade, men det var den femtonde dagen efter den stora katastrofen, och allt sedan morgonen hade det nu rådt dödstystnad.

Den nya olyckshändelsen fördubblade nyfikenheten i Montsou. Herrskapen anordnade utflykter med sådan ifver, att familjen Grégoire beslöt att göra som alla andra. Man arrangerade en lustfärd och kom öfverens om, att Grégoires skulle i sin vagn åka till Voreux, medan fru Hennebeau skulle i sin vagn föra med sig dit Lucie och Jeanne. Deneulin skulle visa dem sin arbetsplats, sedan skulle man ta hemvägen öfver Réquillart, där de af Négrel skulle få veta precis, huru långt stollarna hade hunnit och om han ännu hyste något hopp. Slutligen skulle man äta middag tillsammans.

När herr och fru Grégoire med sin dotter bortåt klockan tre stego ur vagnen vid den rasade grufvan, träffade de fru Hennebeau redan där såsom den första på platsen; hon bar en marinblå toalett, och en parasoll skyddade henne mot den matta februarisolen. Luften, som var mycket klar, hade en vårdags ljumhet. Herr Hennebeau befann sig just där tillsammans med Deneulin; och förströdt lyssnade hon till de förklaringar, som den sistnämnda gaf henne rörande de ansträngningar, som man hade måst vidkännas för att dämma in kanalen. Jeanne, som alltid hade ett album med sig, hade slagit sig ned att rita, förtjust öfver det fasansfulla i motivet, medan Lucie, som satt bredvid henne på spillrorna af en grufvagn, äfven lät höra utrop af belåtenhet och fann alltsammans »väldigt storartadt». Kanaldammen, som ännu icke var färdig, släppte igenom många vattenflöden, som skummande vältrade fram och i kaskader föllo ned i det ofantliga hålet efter den uppslukade grufvan. Men denna krater tömdes dock, vattnet, som sögs upp af jorden, föll och blottade den förfärliga röran och villervallan nere i djupet. Under den vackra dagens azurblå himmel var detta som en kloak, som ruinerna af en stad, hvilken sjunkit i djupet och smält bort i smuts.

»Och för att få se det här gör man sig besvär!» utropade herr Grégoire, som kände sig besviken.

Cécile, som strålade af hälsa och gladdes åt att andas den friska luften, skämtade muntert, medan däremot fru Hennebeau såg surmulen ut och mumlade:

»Säkert är det då, att det här inte är något vackert!»

De bägge ingeniörerna började skratta. De sökte att väcka de besö-kandes intresse genom att föra dem omkring öfverallt och förklarade pumparnas arbete och hejarens, hvilken slog ned pålarna. Men fruntimren började att bli oroliga. De ryste, när de fingo höra, att pumparna skulle arbeta flera år, kanske sex, sju år, innan schaktet hade blifvit återuppbygdt och grufvan hade länsats från vatten. Nej, de ville hellre tänka på annat, sådana där omstörtningar endast vållade otäcka drömmar.

»Låt oss nu fara», sade fru Hennebeau och gick fram till sin vagn.

Jeanne och Lucie protesterade. Fara så snart! Och teckningen, som inte var färdig! De ville stanna kvar, deras far

skulle följa dem till middagen. Herr Hennebeau tog ensam plats i kaleschen jämte sin fru, ty äfven han ville af Négrel ha reda på vissa saker.

»Nå, gen er i väg då», sade herr Grégoire. »Vi komma strax efter, vi ha ett litet besök på fem minuter att göra borta i grufbyn ... Adjö, adjö, vi sk'a vara i Réquillart på samma gång som ni.»

Han steg upp bakom sin hustru och dotter, och medan den andra vagnen rullade fram längs kanalen, for deras sakta uppför backen.

Det var en barmhärtig tanke, som skulle sätta kronan på utflykten. Zacharies död hade fyllt dem med deltagande för den olyckliga familjen Maheu, om hvilken hela trakten talade. De beklagade icke fadern, denne röfvare, denna soldatmördare, hvilken man hade måst nedgöra som en varg. Men det gjorde dem ondt om modern, denna stackars kvinna, som nyss hade förlorat sin son, sedan hon förut hade förlorat sin man, och hvars dotter nu kanske var endast ett lik nere i jorden, för att icke nämna, att man också talade om en sjuk och skröplig svärfar, om en gosse, som blifvit krympling vid ett ras och om en liten flicka, som under strejken dog af svält. Ehuru denna familj genom sitt af sky värda sinnelag hade delvis förtjänat sina olyckar, hade familjen Grégoire beslutat att ge en bekräftelse på sin välgörenhets räckvidd och sin önskan om glömska och försoning genom att sjäfva bringa henne en allmosa. Två omsorgsfullt insvepta paket lågo under ett af vagnsätena.

En gumma gaf kusken anvisning om familjen Maheus hus — nr 16 i andra kvarteret. Men när herrskapet Grégoire hade stigit ur vagnen med sina paket, knackade de förgäfves; till sist bultade de med knytnäfvarna på dörren, utan att ändå få mera svar. Huset gaf ett dystert återljud som en genom sorgen öde blifven boning, iskall och mörk, öfvergifven för länge sedan.

»Här finns ju ingen människa», sade Cécile besviken. »Så förargligt! Hvad sk'a vi nu göra med allt det här?»

Plötsligt öppnades dörren i huset bredvid, och hustru Levaque trädde ut.

»Ack, goda herrskapet, jag ber tusen gånger om ursäkt!... Det är min granne, som sökes. Hon är inte hemma, hon är i Réquillart.»

Med flödande svada berättade hon hela historien för dem, upprepade, att man måste hjälpa hvarandra, att hon hade Lénore och Henri hos sig, för att modern skulle kunna gå till grufvan och vänta. Hennes blickar föllo på paketen, och hon började att tala om sin stackars flicka, som hade blifvit änka, och ordade vidt och bredt om sitt eget elände med af åtrå lysande ögon. Sedan mumlade hon tveksamt:

»Jag har nyckeln, om herrskapet ovillkorligen vill komma in ... Svärfadern är därinne.»

Högst förundrad såg familjen Grégoire på henne. Hvad för något?Var svärfadern inne, och ingen hade svarat? Låg han då och sof? När hustru Levaque omsider kom sig för att öppna, stannade de i dörren vid den syn, de fingo skåda.

Ensam satt Bonncmort där med stora och stirrande ögon, fastnaglad på en stol framför den kalla spisen. Rummet omkring honom tycktes nu större än förut, utan gökklockan, utan de fernissade furumöblerna, som förr lif-vade upp den, och på de skrofliga, grönaktiga väggarna fanns det icke något mera kvar än käj sarens och käjsarinnans porträtt, hvilkas rosiga läppar logo med officiell välvilja. Gubben gjorde icke en rörelse, blinkade icke för ljuset, som föll in genom dörren, hade en slö och fånig blick, liksom om han icke ens hade sett alla dessa människor komma in. Vid hans fötter stod den med aska fyllda tallriken, liksom man ställer fram sådana åt katterna att uträtta behof i.

»Herrskapet får inte fästa sig vid, om han inte är det minsta höflig», sade hustru Levaque förbindligt. »Han tycks ha fått en skruf lös. Det är nu en fjorton dar, som han inte har yttrat det bittersta.»

Men en skakning for igenom gubben Bonnemort, en djup harkling tycktes stiga upp ur magen, och han spottade på tallriken en tjock, svart spott. Askan blöttes däraf, af kolsmuts, allt kolet från grufvan, som han fick upp ur halsen. Nu satt gubben orörlig igen. Han rörde sig numera endast för att spotta då och då.

Upprörda och med sinnet fy lid t af vämjelse, sökte Grégoires dock att yttra några vänliga och uppmuntrande ord.

»Nå, min hedersgubbe», sade herr Grégoire, »ni måtte ha förkylt er?»

Stirrande på väggen, icke ens vände gubben på hufvudet. Det blef åter en tung tystnad.

»Man skulle koka er lite dekokt», tilläde frun.

Gubben satt alltjämt lika stel och stum.

»Hör du, pappa», hviskade Cécile», man hade ju sagt oss, att han var krasslig och klen, men det tänkte vi sedan inte på...»

Helt förlägen tystnade hon. Sedan hon hade ställt på bordet en kruka med kokt kött och ett par buteljer vin, löste hon upp det andra paketet, och tog därur fram ett par väldiga skor. Det var den gåfva, som var afsedd åt farfar. Försagd stod Cecile med en sko i hvardera handen och såg på den stackars mannens svullna fötter: han skulle nog aldrig komma att gå mera.

»De komma kanske en smula sent eller hur, hedersgubbe?» sade herr Grégoire för att muntra upp situationen. »Men det gör ingenting, alltid bli de till någon nytta.»

Bonnemort hörde icke, svarade icke; hans förfärliga ansikte var kallt och hårdt som sten.

Då ställde Cécile i smyg skorna vid väggen, men förgäfves sökte hon därvidlag vara försiktig, ty spikarna i skorna gjorde väsen, och dessa kolossala skodon stodo och skräpade i rummet.

»Jo pytt, han tackar inte ens!» utropade hustru Levaque, som med djup afund tittade på skorna. »Lika gärna kan man ge en anka ett par glasögon, med förlof til) sägandes».

Hon höll på, hon sträfvade att få herrskapet Grégoire in till sig i hopp om att där kunna väcka deras medlidande. Till sist hittade hon på en före-vändning, hon prisade för dem Henri och Lénore, som voro så snälla, så söta och så förståndiga, att de svarade som änglar på frågor, som man gjorde dem. De skulle kunna tala om allt, som herrskapet ville veta.

»Kommer du med på ett ögonblick, min stumpa?» frågade fadern, glad öfver att få gå ut.

»Ja, jag följer med», svarade hon.

Cécile blef ensam kvar hos Bonnemort. Hvad som höll hemie kvar, darrande och tjusad, det var, att hon trodde sig känna igen denne gubbe: hvar hade hon sett detta breda, bleka, af kol tatuerade ansikte? Med ens kom hon ihåg det; hon såg en böljande massa af tjutande människor, som omgåfvo henne, hon kände kalla händer, som grepo henne om halsen. Det var han, hon kände igen maimen, hon betraktade hans händer, som lågo på hans knän, en hopsjunken, utträlad arbetares händer, hvars hela styrka ligger i handlof-varna, som trots ålderdomen ännu äro fasta och starka. Bonnemort hade tyckts småningom vakna upp, han fick syn på henne och med sin gapande min stirrade också han på henne. En låga sköt upp på hans kinder, en nervös skak-ning ryckte i munnen, hvarifrån rann en tunn stråle af svart spott. Bägge två drogos till hvarandra, voro orörliga inför hvarandra, hon blomstrande, knubbig och frodig genom sin släkts långvariga lättja och gödda välmåga, han uppsvälld af vatten, jämmerligt ful som ett ledstyft kreatur, från far till son fördärfvad genom ett århundrades svält och arbete nere i grufvan.

Då herr och fru Grégoire, förvånade öfver att icke höra af Cécile, efter tio minuter åter kommo in till Maheus, utstötte de ett fasans skri. På golf vet låg deras flicka, blå i ansiktet — strypt! På hennes hals hade fingrarna lämnat efter sig det röda intrycket af en jättes näfve. Vacklande på sina maktlösa ben, hade Bonnemort fallit bredvid henne utan att sedan kunna resa sig. Hans händer voro ännu böjda som krokar, han såg på människorna med sin slöa, fåniga min och sina vidt uppspärrade ögon. I fallet hade han slagit sönder sin tallrik, askan hade spridts ut, den svarta smörj an efter spotten hade stänkt ned i rummet, med de stora skorna helbregda och välbevarade vid väggen.

Det var icke möjligt att någonsin få riktigt reda på, hur allt hade gått till. Hvarför hade Cécile närmat sig honom? Hur hade Bonnemort, som var fastnaglad vid stolen, kunnat fatta henne i strupen? När han hade fått tag i henne, måste han tydligen ha klämt ihop hennes strupe allt ursinnigare och därigenom kväft hennes skrik och sedan tumlat om med henne ända till hennes sista dödsrossling. Icke ett ljud, icke ett jämmerrop hade hörts genom den tunna väggen till grannhuset. Man måste antaga ett anfall af plötsligt vansinne, ett oförklarligt mordbegär vid åsynen af denna hvita flickhals. Man måste häpna öfver denna plötsliga vildhet hos den skröplige gubben, hvilken hade lefvat som en bra människa, som ett lydigt djur, ovilligt mot alla nya idéer. Hvilket hat, hvilken långsam förgiftning, obekant för honom själf, hade väl stigit upp i hjärnan ifrån hans inre? Det fasansfulla i saken gjorde, att. man antog otillräknelighet, det var en idiots brott.

Emellertid lågo makarna Grégoire på knä, förtvifladt gråtande och nästan kväfda af smärta och sorg. Deras tillbedda flicka, denna flicka, hvilken de så länge hade längtat efter, och som de sedan hade öfverhopat med alla sina håfvor, till hvilkens bädd de smugit på tåspetsarna för att se hennesofva, som de aldrig hade funnit tillräckligt välfödd och frodig! Det var själfva deras lif, som hade störtat in; hvad tjänade det nu till att lefva, då de skulle lefva utan henne?

Utom sig skrek hustru Levaque:

»Åh, den gamle rackaren, hvad har han gjort? Hvem kunde väl tänka sig något sådant!... Och hustru Maheu, som inte kommer hem förrän i kväll! Säg, skall jag springa efter henne?»

Föräldrarna, som voro fullständigt tillintetgjorda, svarade icke.

»Jo, det är bäst, inte sant?... Jag springer dit.

Men innan hon gaf sig i väg, fick hon ögonen på skorna. Hela grufbyn var i uppståndelse, en skara folk trängdes och knuffades redan där ute. Kanske skulle man stjäla bort dem. Och hos Maheus fanns det inte mera någon karl, som kunde ta dem på sig. Helt sakta tog hon dem med sig. De borde just passa till Bouteloups fötter.

I Réquillart hade herrskapet Hennebeau jämte Négrel länge väntat på familjen Grégoire. Négrel, som kommit upp ur grufvan, gaf noggranna upplysningar: man hoppades att samma kväll komma i förbindelse med fångarna; men säkert skulle man få fram blott deras lik, ty dödstystnaden fortfor. Bakom ingeniören satt hustru Maheu på sin stock och hörde likblek på, hvad han meddelade, då hustru Levaque kom rusande och berättade henne svärfaderns förskräckliga bedrift. Hon gjorde blott en häftig åtbörd af otålighet och förargelse. Men hon följde ändå med.

Fru Hennebeau höll på att svimma. Så ohyggligt! Denna stackars Cécile, som i dag varit så munter, så full af lifskraft för blott en timme sedan! Herr Hennebeau måste för ett ögonblick föra in sin hustru i gubben Mouques kyffe. Med sina tafatta händer häktade han upp hennes klädning, vimmel-kantig af den myskdoft, som det öppna klädningslifvet släppte fram. Och när hon flödande i tårar, hårdt omfamnade Négrel, som var förfärad öfver detta dödsfall, hvilket plötsligt gjorde hans giftermål om intet, stod mannen befriad från en pinsam oro, och såg på, hur de beklagade sig tillsammans. Denna olycka ordnade allt; i sin fruktan för kusken föredrog han att behålla systersonen.

V.

Nere i schaktet tjöto de stackars öfvergifna af förskräckelse. Nu stod vattnet dem upp till magen. Strömmens brusande dån bedöfvade dem, schaktförtimringens sista nedrasande kom dem att tro på världens undergång. Och hvad som totalt bragte dem från vettet, det var de i stallet instängda hästarnas gnäggningar, ett förfärligt, oförglömmeligt dödsskri af ett djur, som man håller på att slakta.

Mouque hade släppt Bataille. Skälfvande stod den gamla hästen där,med uppspärrade ögon stirrande på detta vatten, som alltjämt steg. Burlast-ningsrummet fylldes hastigt; i det röda ljuset från de tre lamporna, som ännu brunno under hvalfvet, såg man det grönaktiga vattnets stigande. Och när han kände sitt hår blötas af detta iskalla vatten, rusade hästen åstad i ursinnigt galopp, han rusade in i en af lingångarna och försvann där.

Nu blef det en ursinnig kamp för lifvet, människorna följde efter djuret.

»Här duger det inte att söla längre!» ropade Mouque, »vi måste försöka åt Réquillart.»

Den tanken, att de kunde komma upp genom den närbelägna gamla grufvan, ifall de hunne fram, innan vägen blef ve afskuren, ryckte dem nu med sig. De tjugo människorna sprungo i rad, de knuffade hvarandra och höllo upp lamporna i luften, för att vattnet icke skulle släcka dem. Lyckligtvis höjde stollen sig i helt omärklig stigning; de gingo ett par hundra meter framåt, kämpande mot vattnet, utan att detta steg högre. Slumrande föreställningar väcktes hos dessa bestörta själar, de åkallade jorden, ty jorden var det, som hämnades, som på detta sätt gaf ifrån sig flötsens blod, emedan man hade skurit af en af dess pulsådror. En gubbe stammade glömda böner, i det att han böjde sina tummar utåt för att blidka grufvans onda andar.

Men vid första korsvägen uppstod oenighet. Gamle Mouque ville vika af till vänster, andra svuro på, att den genaste vägen var att taga af till höger. Man förlorade en minut.

»Nå, så släpp till lifhanken, det rör mig inte!» skrek Chaval rått. »Jag kilar den här vägen.»

Han vek af till högér, och ett par kamrater följde med honom. De andra fortforo att löpa efter fader Mouque, som hade vuxit upp nere i Réquillart. Men han tvekade i alla fall själf och visste inte, hvar han skulle vika af. Man blef konfys, de gamla grufarbetarna kände icke mera igen orterna, hvilkas härfva hade liksom trasslat ihop sig för dem. Vid hvarje vägskäl stannade de villrådiga och tvekande, och dock måste de fatta ett beslut.

Etienne sprang sist, hindrad af Catherine, hvilken var förlamad af trötthet och fruktan. Han skulle för egen del ha velat vika af åt höger jämte Chaval, ty han trodde, att denne var på rätt väg, men han hade skilts från honom med risk att få bli kvar i grufvan. För resten rusade de fortfarande fram i vild oreda, en del kamrater hade dragit iväg åt sitt håll; det var nu endast sju efter gubben Mouque.

»Häng dig om min hals, jag skall bära dig», sade Etienne till den unga kvinnan, när han såg, att krafterna sveko henne.

»Nej, låt mig vara», mumlade hon, »jag orkar inte mera, jag vill hellre dö genast».

De hade blifvit omkring femti meter efter de andra, och trots hennes motstånd lyfte han upp henne, då orten plötsligt täpptes till: ett kolossalt block rasade ned och skilde dem från de andra. Öfversvämningen blötte redan upp klipplagren, så att ras timade på alla håll. De måste vända om. Och sedan visste de icke, i hvilken riktning de gingo. Det var förbi, de måste öfvergifva tanken på att komma upp genom Réquillartschaktet. Deras enda hopp var att komma upp i de högre belägna orterna, dit man kanske skulle komma och befria dem, om vattnet föll.Ändtligen kände Etienne igen flötsen Guillaume.

»Bra!» sade han, »nu vet jag, hvar vi äro. Anamma det, vi voro på rätt väg, men nu kan du säga godnatt!... Hör du, vi ska gå rätt fram och klättra upp genom skorstenen.

Vattnet steg dem upp på bröstet, och de kunde gå blott mycket sakta. Så länge ljuset räckte, misströstade de icke, de blåste ut den ena af lamporna för att spara på oljan, i tanke att tömma den på den andra lampan. De hade hunnit fram till skorstenen, då något buller bakom dem kom dem att vända sig om. Var det kamraterna, som kommo tillbaka, sedan de i sin tur hade funnit vägen spärrad? Ett flåsande ljud dånade långt bort, de kunde icke för sig förklara denna stormvind, som nalkades i ett stänk af skum. Och de skreko af förfäran, när de fingo se en hvitaktig, jättelik massa dyka fram ur mörkret och kämpa för att hinna i fatt dem mellan de alltför trånga förtimringarna, där den krossades.

Det var Bataille. Sedan han hade rusat ifrån burlastningen, hade han förtvifladt galopperat genom de svarta stollarna. Han tycktes hitta vägen i denna underjordiska stad, där han hade bott i tolf år, och hans ögon sågo tydligt i den eviga natt, i hvilken han hade lefvat. Han galopperade, alltjämt galopperade, i det han sänkte hufvudet och drog åt sig benen, för att klämma sig fram genom de trånga gångarna i jorden, hvilka fylldes af hans stora kropp. Han ville lefva, hans djurminne vaknade, begäret att än en gång andas slätternas luft dref honom att springa framåt, tills han skulle upptäcka det hål, det ställe, där man kom upp under den varma

himmeln, i ljuset. Och en upprorisk rörelse sopade bort hans gamla undergifvenhet; denna grufva tog hans lif, sedan den förut hade tagit hans syn. Vattnet, som förföljde honom, piskade honom på låren och sköljde honom öfver länden. Men ju längre han trängde in i orterna, desto trängre blefvo dessa, taket sänkte sig, väggarna svällde. Han rusade ändå framåt i galopp, han skrapade huden af sig och kvarlämnade på förtimringen flikar af sina lemmar. Grufvan tycktes från alla håll sluta sig tillsammans om honom för att gripa och kväfva honom.

När han kom i närheten af dem, sågo Etienne och Catherine, hur han strypte sig mellan klipporna. Han hade snafvat och brutit bägge frambenen. Med en sista ansträngning släpade han sig fram några meter, men hans sidor kunde icke pressa sig igenom, jorden insvepte, strypte honom. Vattnet öfvertäckte honom hastigt, han började att gnägga med den uttänjda, förfärliga rossling, hvarmed de andra hästarna hade dött i stallet. Man hörde ett sista snarkande klunkande, det dofva ljudet af en tunna, som fylles. Sedan blef det fullkomligt tyst.

»O, min Gud, för mig härifrån!» snyftade Catherine. »Jag är rädd, jag vill inte dö... För mig härifrån, för mig härifrån!»

Hon hade sett döden. Det instörtade schaktet, den öfversvämmade grufvan, intet hade slagit henne så med förfäran, som detta skri af den med döden kämpande Bataille. Och hon hörde det alltjämt, det ringde i hennes öron, hela hennes varelse ryste.

»För mig härifrån, för mig härifrån!»

Etienne hade tagit upp henne och bar bort henne. Det var för öfrigt i senaste laget; våta ända upp till axlarna, klättrade de upp i skorstenen.Etienne måste hjälpa henne, ty hon hade icke längre kraft att haka sig fast vid för timringen. Tre gånger trodde han, att hon gled ifrån honom och föll ned i det djupa haf, hvars stigande flod dånade bakom dem. Emellertid kunde de andas ut några minuter, när de hade träffat på den första ännu fria orten. Men så lät vattnet åter se sig, och de måste åter äntra uppåt. Och under timtal fortfor detta stigande, vattnet jagade dem från ort till ort, tvang dem att ständigt stiga allt högre. I den sjette orten kom ett upp-skof dem att ifrigt hoppas: de tyckte, att vattnet icke längre fortfor att stiga. Men en häftigare stigning än förut inträffade, de måste klättra upp i den sjunde, sedan i den åttonde orten. En enda var nu öfrig, och de sågo med ångest hvarenda centimeter, som vattnet steg. Om det icke nu upphörde att stiga, skulle de då dö som den gamla hästen, krossade mot taket och med halsen fylld af vattenflödet?

I hvarje ögonblick hörde man ras dåna. Hela grufvan skalf, dess inre, som var för bräckligt, brast sönder genom de väldiga vattenmassor, hvaraf det fullproppades. I slutet af orterna samlades den tillbakaträngda luften, komprimerades och bröt ut i förfärliga explosioner bland de söndersprängda klipporna och de omstörtade jordlagren.

Uppskakad och bedöfvad af dessa oupphörliga ras, knäppte Catherine händerna och stammade oaflåtligt samma ord:

»Jag vill inte dö... jag vill inte dö!»

För att lugna henne försäkrade Etienne, att vattnet nu var alldeles stilla. Deras flykt hade pågått under drygt sex timmar; man skulle nu gå ned för att hjälpa dem. Han sade sex timmar, men visste inte rätt, hur länge det var; de hade icke längre något klart begrepp om tiden. I själfva verket hade redan en hel dag förflutit under deras uppstigning genom flötsen Guillaume.

Våta och skakande af köld slogo de sig ned. Utan att känna någon blygsel klädde hon af sig, för att vrida ur sina kläder; sedan tog hon åter på sig byxorna och tröjan, som fingo torka bättre på kroppen. Enär hon gick barfota, nödgade han, som hade sina träskor, henne att taga på sig dessa. Nu kunde de ge sig till tåls, de hade skrufvat ned lampan så, att den lyste blott med en nattlampas svaga sken. Men krampanfallen sleto i deras magar, de märkte båda två, att de höllo på att dö af hunger. Dittills hade de icke känt, att de lefde. När katastrofen inträffade, hade de icke ätit sin frukost, och nu hade de nyss återfunnit sina smörgåsar, som svällt upp af vattnet och förvandlats nästan till soppa. Hon måste bli riktigt ledsen, för att han skulle kunna förmås att ta emot sin andel. Så snart hon hade ätit, somnade hon af trötthet på den kalla marken. Brinnande af sömnlöshet, satt han och vakade öfver

henne med hufvudet lutadt i händerna och med stirrande blick.

Hur många timmar förflöto på detta sätt? Det skulle han icke ha kunnat säga. Hvad han visste, det var att han genom skorstenens hål hade sett den svarta och rörliga floden, sett odjuret, hvars rygg svällde oupphörligt för att nå dem, åter visa sig. Först var det blott ett smalt streck, en smidig orm, som sträckte ut sig till en krälande, krypande ryggrad, och snart hann vattnet fram till dem och fuktade den sofvande flickans fötter. Fast ångesten vaknade hos honom, tvekade han att väcka henne. Var det icke grymt att rycka henne ur denna hvila, ur denna fullständiga omedvetenhet,som kanske invaggade henne i en dröm om fria luften och om lif i solljuset? Hvilken väg skulle de för resten fly? Han tänkte efter och kom så ihåg, att det lutande plan, som anordnats i denna del af flötsen, omedelbart kommunicerade med det plan, som förmedlade förbindelsen med den öfre bur-lastningsplatsen. Det var en utväg. Han lät henne fortfarande sofva, det längsta möjliga, betraktade, hur vattnet steg och väntade, att det skulle förjaga dem. Slutligen lyfte han varsamt upp henne, och hon ryste häftigt till.

»Ack, min Gud, det är ju sant!... Nu börjar det igen, o Gud!»

Hon kom nu ihåg allt, hon började att klaga, att åter finna dödens närhet.

»Nej, lugna dig», mumlade han. »Det finns en utväg, det bedyrar jag.»

För att komma fram till det lutande planet måste de gå dubbelvikta, åter våta ända upp till axlarna. Och uppstigandet började ånyo farligare än förut, genom detta hela sträckan förtimrade hål, som hade en längd af ett hundratal meter. Först ville de draga åt sig kabeln för att göra fast en af vagnarna där nere, ty om den andra hade rullat ned, medan de stego uppåt, skulle han ha krossat dem. Men ingenting rörde sig, något hinder stängde mekanismen. De grepo sig modigt an, men vågade icke betjäna sig af kabeln, som nu blott var dem till hinder, och mot de hala stockarna sleto de sönder naglarna. Han gick sist och stödde henne med hufvudet, när hon slant med blödande händer. Plötsligt stötte de emot spillror af bjälkar, som spärrade planet. Jordmassor hade glidit ned, ett ras hindrade dem att komma högre. Lyckligtvis öppnade sig där en port, så att de kommo ut i en ort.

De blefvo högeligen förvånade öfver att framför sig se ett lampsken. En karl skrek ursinnigt till dem:

»Se där ä’ ett par slughufvud, som äro lika dumma som jag!»

De kände igen Chaval, som fann sig instängd af det ras, hvars jordmassor hade fyllt det lutande planet; de båda kamraterna, som hade gett sig åstad med honom, hade med krossade skallar stannat på vägen. Han själf, som var sårad i ena armbågen, hade haft det modet att vända om, krypande på knäna, för att ta deras lampor och undersöka deras kläder för att komma öfver deras smörgåsar. Just som han gaf sig i väg därifrån, hade ett sista ras bakom honom täppt till orten.

Han svor genast sig själf den eden, att icke dela sina förråd med dessa nykomna, som dykt fram ur jorden. Han skulle ha kunnat slå ihjäl dem. Men så kände han i sin ordning igen dem; hans vrede lade sig, och han började skratta skadegladt.

»Kors, är det du, Catherine? Jag tror, du också har kommit i klistret och nu har du velat ta rätt på din gosse. Bra, bra, nu ska' vi ta oss en dans!»

Han låtsade sig inte se Etienne, hvilken i häpenheten öfver sammanträffandet hade gjort en rörelse för att skydda Catherine, som slöt sig intill honom. Men han måste finna sig i situationen. Liksom om de skulle för en timme sedan ha skilts åt som goda vänner, frågade han helt enkelt kamraten:

»Har du sett efter längst in? Kan man inte komma fram genom brytningsorterna?»

Chaval hångrinade alltjämt.

»Jo pytt, genom brytningsorterna — tack vackert! De ha också rasat;vi befinna oss här mellan två väggar i en riktig råttfälla. Men du kan ju vända om utför planet, ifall du är en styf dykare.»

Vattnet steg verkligen, man hörde det plaska. Återvägen var redan af skuren. Och han hade rätt: det var en råttfälla, ett stycke af en ort, som betydliga ras hade täppt till i bägge ändarna. Det fanns ingen utväg, de voro

inmurade alla tre.

»Således blir du kvar?» tilläde Chvaval spefullt. »Vet du, det är det bästa du kan göra, och om du låter mig vara i fred, skall jag inte ens tala till dig. Ännu finns det plats här för ett par människor... Vi få väl snart se, hvilken som först kolar af, såvida man inte kommer hit, något som jag tror är ganska kvistigt.»

Etienne svarade:

»I fall vi bulta, skola de kanske höra oss.»

»Jag är trött på att bulta... Se här, försök du med den här stenen.»

Etienne tog ett stycke af den sandsten, som Chaval redan hade krossat sönder, och bultade mot bottnen af flötsen grufarbetarnas signal, den långa hvirfvel, hvarigenom i fara stadda arbetare ge sig till känna. Sedan lade han örat till och lyssnade. Ett tjog gånger gjorde han envist om försöket. Intet ljud svarade.

Under tiden gaf Chaval sig sken af att helt lugnt göra i ordning sitt lilla hushåll. Först radade han upp de tre lamporna mot väggen. En enda fick brinna, de andra skulle komma till nytta sedan. Därefter ställde han på ett stycke af en stock de båda smörgåsar, han ännu hade kvar. Det var skafferiet, med det skulle han reda sig ett par dagar, om han var förståndig. Han vände sig om och sade:

»Hälften skall vara för dig, Catherine, när du blir för mycket hungrig.»

Hon teg. Det var rågen på hennes olycka, att hon åter befann sig mellan dessa båda män.

Förfärligt var det lif, som började. Hvarken Chaval eller Etienne öppnade munnen, då de på några stegs afstånd från hvarandra sutto på marken. På en anmärkning af kamraten släckte Etienne sin lampa, ty det var en onödig lyx, att den brann; sedan blef det åter djup tystnad. Catherine hade lagt sig bredvid Etienne, rädd för de blickar hennes förre älskare gaf henne. Timmarna förgingo, man hörde det svaga sorlet af det oupphörligen stigande vattnet, medan tid efter annan häftiga stötar och aflägset dån mälde om grufvans sista sättningar. När en lampa hade brunnit ut och det blef nödvändigt att öppna en annan för att tända den, gjorde fruktan för grufgasen dem oroliga för ett ögonblick, men de ville hellre genast få en ögonblicklig död genom en explosion än härda ut i mörkret; men det blef ingen explosion, där fanns ingen grufgas. De hade ånyo sträckt ut sig, och timmarna förrunno på nytt.

Ett ljud upprörde Etienne och Catherine, de lyfte på hufvudet. Chaval hade tagit sig för att äta: han hade skurit af hälften af en smörgås, han tuggade länge för att inte bli frestad att sluka allt. Pinade af hunger, sågo de på honom.

»Vill du verkligen inte ha något med?» sade han med sin retfulla min till vagnskjuterskan. »Det gör du dumt i.»

Hon hade slagit ned sina ögon af fruktan att ge efter, ty i hennes mageslet en sådan kramp, att tårarna kommo henne i ögonen. Men hon förstod, hvad han ville; redan på morgonen hade han flåsat henne på halsen, hans förra ursinniga begär hade gripit honom, när han fick se henne hos den andre. De blickar, hvarmed han lockade henne, hade en glöd, som hon väl kände igen — samma glöd som under hans anfall af svartsjuka, när han föll öfver henne med knytnäfslag och anklagade henne för allehanda vederstyggligheter tillsammans med moderns inackordering. Och hon ville icke, hon fruktade för att, ifall hon återvände till honom, de bägge männen skulle störta sig öfver hvarandra i detta trånga källarhål, där de kämpade med döden. Herre Gud, kunde de då inte sluta sitt lif i god sämja!

Hellre skulle Etienne ha svultit ihjäl, än han skulle ha tiggt Chaval om en munsbit bröd. Tystnaden blef allt tyngre, det tycktes draga ut på en ny evighet genom långsamheten hos de enformiga minuterna, som förflöto en och en utan minsta hopp. Det var nu en dag, de hade varit instängda tillsammans. Den andra lampan bleknade, de tände på den tredje.

Chaval grep sig an med sin andra smörgås och brummade:

»Så kom då, nöt!»

Catherine ryste. För att hon skulle vara fri, hade Etienne vändt sig bort. Då hon icke rörde sig, sade han tyst till henne:

»Gå, mitt barn!»

De tårar, som hon kväfde, började nu att flöda. Hon grät länge och hade inte ens kraft att stiga upp. Hon visste icke ens mera, om hon var hungrig, ty hon led af en smärta, som pinade hela kroppen. Etienne hade stigit upp, gick fram och tillbaka, bultade förgäfves grufarbetarnas signal, förbittrad öfver denna återstod af lif, då han tvingades att lefva där, fast-kedjad vid denne rival, som han afskydde.

Det fanns icke ens utrymme nog för att kunna förgås långt ifrån hvarandra. Så snart han hade tagit sex steg, måste han vända och törna emot denne man. Och hon, den beklagansvärda unga kvinnan, som männen till och med i jordens innandöme täflade om, hon skulle tillhöra den, som lefde längst, ännu en gång skulle Chaval stjäla henne ifrån honom, ifall han ginge bort först. Det blef intet slut på detta, timmar följde efter timmar, den vedervärdiga beblandelsen blef allt värre, med andedräktens förgiftande och de gemensamt tillfredsställda behofvens orenlighet. Ett par gånger kastade han sig emot klipporna liksom för att spränga dem genom knytnäfslag.

Ännu en dag led mot slutet; Chaval hade satt sig bredvid Catherine och delade med henne sin sista smörgåshalfva. Hon tuggade med svårighet munsbitarna, och han lät henne betala hvar och en af dem med en smekning; i sin envisa svartsjuka ville han inte dö utan att åter äga henne i den andres åsyn. Utmattad, som hon var, gjorde hon intet motstånd. Men då han sökte att fullständigt ta henne i sitt våld, jämrade hon sig.

»Ack, låt bli, du krossar mig!»

Skälfvande af upphetsning] hade Etienne tryckt pannan mot förtimringen för att ingenting se. Alldeles utom sig kom han fram med ett språng.

»Fan i dig, låt henne vara!»

»Angår det dig?» sade Chaval. »Kvinnan är min, ja, händelsevis är hon min!»Och han tog henne ånyo och kramade henne på trots, i det han våldsamt tryckte sina röda mustascher mot hennes mun.

»Lämna oss i fred! Gör oss det nöjet att titta dit bort ett slag», fortsatte han.

Med krithvita läppar skrek Etienne:

»Om du inte släpper henne, så stryper jag dig!»

Den andre reste sig hastigt upp, ty han hade förstått af den hväsande rösten, att kamraten nu skulle göra slut på saken. Döden syntes dem alldeles för senfärdig; endera af dem måste genast rymma fältet.

»Akta dig!» mumlade Chaval; »den här gången gör jag slut på dig!»

Nu blef Etienne vansinnig. Hans ögon höljdes af en röd dimma, hans strupe pressades ihop af en blodvåg. Han greps af behofvet att döda, ett oemotståndligt fysiskt behof, den blodfulla öfverretningen af en slemhinna, som framkallar ett häftigt hostanfall. Det steg upp, det bröt ut, oberoende af hans vilja, genom den ärftliga belastningens påtryckning. Han hade i väggen gripit tag i en skifferskifva, mycket stor och tung, han ruskade på den och ryckte lös den. Med båda händerna och tiodubblad styrka högg han till med den på Chavals skalle.

Denne hann icke att ta ett språng bakåt. Han föll med krossadt ansikte och klufven hufvudskål. Hjärnan stänkte ned taket i orten, en purpur-färgad stråle kvällde fram ur såret likt ett oafbrutet källsprång. Det uppstod genast en pöl, hvari lampans rykande stjärna återspeglades.

Lutad öfver den fallne, stod Etienne och såg på honom med uppspärrade ögon. Det hade alltså skett — han hade dödat! Oredigt kommo alla hans strider åter i hans minne, hans gagnlösa kamp mot detta gift, som slumrade i hans muskler, hans släkts långsamt hopade alkohol. Han var dock icke rusig af annat än hunger, föräldrarnas dryckenskap långt tillbaka i tiden hade varit nog.' Håren reste sig på hans hufvud inför detta fasansfulla mord,

och fastän hans bildning uppreste sig däremot, kom en fröjd hans hjärta att klappa — den djuriska glädjen öfver en ändtligen tillfredsställd lystnad. Han erfor omsider en stolthetskänsla, stoltheten öfver att vara den starkare. Den lille soldaten hade trädt fram för hans tankar, soldaten, hvars strupe genomborrades med en knif och som dödades af ett barn. Nu hade han också dödat.

Men Catherine, som stod upprätt, utstötte ett häftigt skrik.

»Min Gud, han är död!»

»Sörjer du honom?» frågade Etienne vildt.

Hon höll på att kväfvas, hon endast stammade. Vacklande kastade hon sig i hans armar.

»Ack, döda också mig, ack, låt oss dö tillsammans!»

Hon slog armarna kring hans hals i en hård omfamning, och han slöt också henne tätt intill sig, och de hoppades, att de skulle dö. Men döden brådskade icke, och deras famntag löstes. Hon höll sedan för sina ögon, medan han släpade undan den olycklige och kastade honom ned i det lutande planet för att få bort honom från den trånga plats, där de ännu måste lefva. Med detta lik vid fotterna skulle lifvet ha varit omöjligt. Och de blef vo förskräckta, när de hörde honom plumsa ned i vattnet, och skummet stänkteupp. Vattnet hade således redan fyllt detta hål. De sågo det — det steg upp i orten.

Då började en ny kamp. De hade tänd t den sista lampan, och den tömdes, medan den lyste öfver vattnet, hvars regelbundna, envisa stigande icke stannade af. Först nådde det dem till fotknölarna, snart vätte det knäna. Orten steg uppåt; de togo sin tillflykt längst upp i dess yttersta ände, hvilken gaf dem en frist på några timmar. Men floden nådde fatt dem, nu stod vattnet dem ända upp till midjan. De stod med ryggen tryckt mot klippan och sågo det stiga alltjämt — alltjämt. När det nådde dem upp till munnen, skulle allt vara slut. Lampan, som de hade hängt upp, kastade ett gulaktigt sken öfver de små vågornas snabba dyning, den blef allt mattare, de kunde nu icke längre urskilja mera än en halfcirkel, som ständigt blef allt mindre, liksom förtärd af mörkret, som växte med vattenflödet. Plötsligt inhöljde mörkret dem, lampan slocknade, sedan den spottat ut sin sista droppe olja. Det blef fullständig, absolut natt, denna jordens natt, i hvilken de skulle sofva, utan att någonsin åter öppna sina ögon för solens ljus.

»Anamma det här!» svor Etienne doft.

Liksom om hon hade känt mörkret gripa henne, hade Catherine sökt skydd hos honom. Hon upprepade sakta grufarbetarnes talesätt:

»Döden blåser ut lampan.»

Men inför den hotande faran kämpade ännu deras instinkt, ett feberaktigt begär att lefva lifvade åter upp dem. Han började att häftigt gräfva ur skiffern med lampkroken, hon hjälpte honom med naglarna. De åstad-kommo ett slags bänk högt uppe, och när de bägge två hade äntrat dit upp, sutto de där med hängande ben och böjd rygg, ty hvalfvet tvang dem att böja ned hufvudet. Vattnet isade nu blott deras hälar; men snart kände de dess kyla liksom afskära deras fotknölar, deras vader och knän, i sin oemotståndliga, hej dlösa rörelse. Bänken, som var illa af jämnad, var våt och så hal genom fukten, att de måste hålla sig duktigt fast för att icke glida ned. Detta var slutet. Hur länge skulle de behöfva vänta, drifna in i denna nisch, där de icke vågade att göra en rörelse, utmattade, uthungrade och utan att ha hvarken bröd eller ljus? Mest ledo de af mörkret, som hindrade dem från att se döden nalkas. Djup tystnad rådde, i den af vatten fullproppade grufvan märktes icke mera någon rörelse. Under sig hade de nu endast förnimmelsen af detta haf, som från bottnen af stollgångarna kom sin tysta flod att stiga.

Timmar följde efter timmar, alla lika mörka, utan att de kunde noga mäta deras längd, allt mera och mera förvillade i sin beräkning af tiden. Deras kval, som man skulle ha trott förlängde minuterna, ryckte dem snabbt med sig. De trodde, att de icke hade varit instängda mera än ett par dagar och en natt, då i själfva verket den tredje dagen redan led mot sitt slut. Hvarje förhoppning om hjälp var borta, ingen visste, att de voro där, ingen

kunde gå dit ned, och hungern skulle göra slut på dem, om öfversvämningen skonade dem. De hade tänkt att för sista gången slå signalen, men stenen hade blifvit kvar i vattnet. Hvem skulle för öfrigt höra dem?

Undergifvet hade Catherine mot flötsen lutat sitt värkande hufvud, då hon spratt till och åter satte sig upp.»Hör!» sade hon.

Etienne trodde först, att hon menade det svaga ljudet från det alltjämt stigande vattnet. Han ljög då för henne, han ville lugna henne.

»Det är mig du hör, jag rör på benen.»

»Nej, nej, inte det!... Där borta, hör!»

Och hon tryckte örat emot kolflötsen. Han förstod och gjorde som hon. Några ögonblicks väntan höll på att kväfva dem. Sedan hörde de mycket långt bort och mycket svagt tre slag med långa mellanskof. Men de tviflade ännu, det ringde i deras öron, det var kanske små knakningar i stenkolsbädden. Och de visste inte, hvad de skulle bulta med för att svara.

Etienne fick en idé.

»Du har träskorna. Tag af dig dem och bulta med klackarna.»

Hon bultade, hon slog grufarbetarnes signal. De lyssnade och hörde åter de tre slagen långt borta. Väl tjugu gånger gjorde de om det och lika många gånger svarade bultningarna. De gräto, de omfamnade hvarandra med fara att förlora jämvikten. Ändtligen voro kamraterna där; de kommo till dem. Det var en glädjens och kärlekens öfversvämning, som sopade bort väntans kval och raseriet öfver de så länge gagnlösa signalerna, liksom om räddarne blott hade behöft att med fingret klyfva klippan för att befria dem.

»Säg», ropade hon gladt, »var det inte tur, att jag stödde hufvudet mot flötsen!»

»Åh, så väl du hör!» sade han i sin tur. »Jag hörde ingenting, jag.»

Från detta ögonblick aflöste de hvarandra, en af dem lyssnade alltid, färdig att vid minsta signal meddela sig. De uppfångade snart hackans slag: man började arbetet för att tränga fram till dem. Man öppnade en stoll. Icke ett ljud undgick dem. Men deras glädje började att sjunka. Förgäfves skrattade de för att narra hvarandra, misströstan fick småningom åter makt öfver dem. Först hade de utgjutit sig i förklaringar, men sedan talade de mindre och till sist tego de alldeles, när de beräknade den ofantliga massa, som skilde dem från kamraterna. Aldrig skulle man hinna fram till dem i tid, de skulle hinna att dö tjugu gånger om. Dystra, utan att mera i sin fördubblade ångest våga växla ett ord, besvarade de fortfarande signalerna genom att trumma med träskorna, men utan något hopp och blott bevarande det maskinmässiga behofvet att låta de andra veta, att de ännu lefde.

Ett dygn, två dygn gingo. De hade nu varit sex dygn i grufvan. Vattnet hade stannat vid deras knän, det hvarken steg eller föll, och deras ben tycktes smälta bort i detta isiga bad. Visserligen kunde de för någon timme draga åt sig benen, men då blef ställningen så obekväm, att de förvredos af häftiga krampanfall och måste låta hälarna åter falla ned. Hvar tionde minut flyttade de sig med ett ryck af höfterna åter upp på den hala klippan. Kolets ojämnheter tryckte in ryggraden på dem; i nacken kände de en oaflåt-lig häftig smärta, därför att de måste ständigt hålla hufvudet framåtböjdt för att icke krossa hufvudskålen. Och kvalmet blef allt värre, ty den af vattnet tillbakaträngda luften komprimerades i det slags klocka, hvari de voro instängda. Deras dofva röster tycktes komma mycket långt ifrån. Det började brusa i deras öron, de hörde en ursinnig klockringning, en boskapshjords galopp i en aldrig upphörande hagelskur.I början led Catherine förfärligt af hunger. Hon lade sina stackars hopknutna händer mot bröstet, hon utstötte långa, ihåliga flåsanden, en oaflåtlig, hj ärtslitande klagan, liksom om en tång skulle ha slitit sönder hennes inälfvor. Etienne, som försmäktade af samma kval, famlade i mörkret, där hans fingrar påträffade bredvid honom ett halfmurket stycke af förtimringen, hvilket hans naglar smulade sönder. Han gaf en handfull däraf åt Catherine, som slukade det glupskt. Under ett par dygn lefde de af detta maskstungna trä, de åto det alltsammans och blefvo förtviflade, när de hade gjort slut därpå och flådde skinnet af händerna, när de ville gripa sig an med andra stockar, som ännu voro fasta och hvilkas fibrer gjorde motstånd.

Deras pina stegrades, det väckte deras raseri, att de icke kunde tugga tyget i sina kläder. Ett läderbälte, som han bar kring lifvet, gaf dem lite lättnad. Med tänderna gnagde han bort små stycken däraf, hon malde sönder dem och sväljde dem ifrigt. Detta gaf deras käkar sysselsättning och inbillade dem att de åto. Sedan, när de hade gjort slut på bältet, togo de åter till tyget och sögo på det under timtal.

Men snart lugnade sig dessa våldsamma kriser, hungern var nu blott en djup, dof smärta, det långsamma och fortgående försvinnandet af deras krafter. De skulle otvifvelaktigt ha dukat under, om de icke hade haft vatten, så mycket de ville ha. De lutade sig helt enkelt ned och drucko ur den skåliga handen och detta ett tjog gånger i taget, ty de brändes af en sådan törst, att allt detta vatten icke kunde släcka den.

På den sjunde dagen lutade Catherine sig en gång ned för att dricka, då hon med handen stötte emot ett föremål, som flöt framför henne.

»Etienne, känn, säg... Hvad är det?»

Han famlade i mörkret.

»Jag begriper inte, hvad det är... Man skulle kunna tro, att det är betäckningen på en luftväxlingsport.»

Hon drack, men när hon tog sig ännu en klunk, slog föremålet åter mot hennes hand. Hon utstötte ett förfärligt skrik.

»Herre Gud, det är han!»

»Hvilken?»

»Han, du förstår väl?... Jag kände hans mustascher.»

Det var Chavals lik, som hade kommit upp från det lutande planet och af vattenfloden drifvits ända bort till dem. Etienne sträckte ut armen, han kände också hans mustascher och den krossade näsan, och en rysning af vämjelse och fruktan for igenom honom. Med otäcka kväljningar spottade Catherine ut det vatten, hon hade kvar i munnen. Hon trodde, att hon hade druckit blod, att allt detta djupa vatten framför henne var denne mans blod.

»Vänta», sade Etienne, »jag skall skjutsa bort det.»

Han gaf liket en spark, så att det for sin väg. Men snart kände de åter, hur det slog mot deras ben.

»Fan i dig, vill du knalla dig bort!»

Tredje gången måste Etienne låta liket vara. Det var någon ström, som dref det tillbaka. Chaval ville icke ge sig i väg, han ville vara hos dem, mot dem. Det var en förfärlig kamrat, som förgiftade luften fullständigt. Under hela denna dag drucko de icke, de kämpade emot och ville hellre dö; men denföljande dagen tvungos de af kvalen att ge efter; de drucko ändå och sköto undan liket för hvarje klunk. Det tjänade inte mycket till att ha klufvit skallen på honom, då han i alla fall, envis i sin svartsjuka, kom tillbaka mellan honom och henne. Ända till slutet skulle han vara där till och med som död för att hindra dem att tillhöra hvarandra.

En dag till och så ännu en dag. För hvarje rörelse i vattnet fick Etienne ett lätt slag af den man, han hade dödat, en liten knuff af en granne, som påminde om sin närvaro. Och för hvarje gång spratt han till. Han såg honom ständigt framför sig, uppsvälld, grönaktig, med sina röda mustascher i det krossade ansiktet. Sedan kom han icke längre ihåg något, han hade icke dödat honom, den andre låg och simmade och skulle bita honom. Nu skakades Catherine af gråtanfall, ihållande, ändlösa, efter hvilka hon var alldeles tillintetgjord af utmattning. Till sist sjönk hon i ett tillstånd af oemotståndlig sömndvala. Han väckte henne, hon stammade några ord och somnade genast igen utan att ens slå upp ögonlocken. Af fruktan att hon skulle drunkna, hade han lagt den ena armen om hennes lif. Nn var det han, som gaf kamraterna svar. Hackornas slag närmade sig, de hörde dem bakom sig. Men äfven hans krafter sjönko, han hade förlorat allt mod att bulta. Man visste ju, att de voro där, hvarför då ytterligare matta ut sig? Han frågade icke mera efter, att de kunde komma. Slö genom att vänta, kom han därhän, att han under timtal glömde, hvad han väntade på.

En lättnad lifvade upp dem en smula. Vattnet föll, Chavals lik flöt bort. I nio dygn hade man arbetat på att befria dem, och för första gången kunde de ta några steg i orten, då en förfärlig skakning kastade dem till marken. De sökte hvarandra, de höllo hvarandra slutna i famn; vansinniga och utan att kunna förstå något, trodde de, att katastrofen började om igen. Ljudet af hackorna hade upphört, ingenting rörde sig längre.

Catherine lät höra ett litet skratt, där borta i vrån, där de sutto bredvid hvarandra.

»Det är säkert mycket vackert där ute... Kom, så gå vi ut.»

Först kämpade Etienne emot detta vanvett. Men smittan kom äfven hans hjärna att vackla, fast den var starkare, han förlorade den rätta uppfattningen af verkligheten. Alla deras sinnen rubbades, framför allt Catherines, hvilken skakades af feber och nu plågades af ett verkligt behof af ord och åtbörder. Bruset i hennes öron hade blifvit ett rinnande vattens sorl och fågelsång; hon kände en stark doft af nedtrampadt gräs och hon såg klart, stora gula fläckar flögo förbi hennes ögon, så vidsträckta, att hon trodde sig vara ute i fria luften, vid kanalen, på sädesfälten en vacker solskensdag.

»Åh, så varmt det är!... Älska mig, låt oss vara tillsammans alltid, alltid!

Han tryckte henne intill sig, hon slöt sig länge smekande intill honom och fortfor att jollra som en lycklig flicka:

»Åh, hvad vi ha varit dumma, som väntat så länge! Jag skulle genast från första stunden så gärna ha velat blifva din, men du förstod mig inte, utan var tvär emot mig... Kommer du sedan ihåg, hemma hos oss, den där natten, då vi inte kunde sofva, utan lågo med näsan i vädret och hörde hvarandra andas, med en väldig lust att tillhöra hvarandra?»Han smittades af hennes munterhet och skämtade öfver hågkomsterna af deras tysta ömhet.

»Du gaf mig en gång ett par örfilar på båda kinderna — jo jo men!»

»Det var därför att jag älskade dig», mumlade hon. »Ser du, jag sade till mig själf, att jag inte skulle tänka på dig, det var alldeles slut; men i självfva verket visste jag, att vi en dag skulle tillhöra hvarandra... Det behöfdes bara ett tillfälle, en lycklig tillfällighet, inte sant?»

En iskall rysning for genom honom, han ville skaka ifrån sig denna dröm och upprepade sedan sakta:

»Intet är någonsin slut, det behöfs blott lite lycka, för att allt skall börja på nytt igen.»

»Du behåller mig då? Den här gången ha vi då haft tur, eller hur?»

Maktlös gled hon ned. Hon var så svag, att hennes dämpade röst alldeles slocknade. Förskräckt höll han henne kvar, sluten mot sitt hjärta.

»Du är sjuk?»

Förvånad rätade hon upp sig.

»Nej, inte alls... Hvarför tror du det?»

Men denna fråga väckte henne ur sin dröm. Förtviflad stirrade hon in i mörkret, vred händerna och skakades åter af snyftningar.

»Min Gud, min Gud, hvad här är mörkt!

Nu var det icke längre sädesfälten, icke gräsets doft, icke lärkornas sång, ej heller den stora, gula solen; det var den rasade, öfversvämmade gruf-van, det stinkande mörkret, det dystra droppandet i detta källarhål, där de så många dygn hade kämpat med döden. Hennes sinnens förvillelse förvärrade nu det fasansfulla i saken; hon fattades åter af sin barndoms vidskepelser, hon såg »den svarte mannen», den gamle döde grufarbetaren, som gick igen i grufvan för att vrida halsen af stygga flickor.

»Hör! Hörde du inte?»

»Nej, jag hör ingenting.»

»Jo, han — den svarte, du vet?... Se där är han!... Jorden har släppt ut allt flötsens blod för att hämnas, att man

har skurit af en pulsåder i den, och där är han nu, se på honom! svartare än natten... Åh, jag är så rädd, så rädd!»

Hon tystnade, hackande tänderna af fruktan. Sedan fortsatte hon mycket sakta:

»Nej, det är alltjämt den andre!»

»Hvilken andre?»

»Han, som är hos oss — han, som inte längre är till.»

Bilden af Chaval spökade för henne, och hon talade oredigt om honom, hon berättade om deras hundlif och om den enda dag, han var snäll mot henne, i Jean-Bart; de andra dagarna bara ovett och skällsord, hugg och slag, och med sina smekningar tog han lifvet af henne, sedan han hade mör-bultat henne.

»Han kommer, jag säger dig det, han skall ännu hindra oss att tillhöra hvarandra!... Hans svartsjuka får åter makt med honom... Ack, kör bort honom. Behåll mig, behåll mig hos dig hel och hållen!»

I ett häftigt utbrott hängde hon sig om hans hals, hon sökte hans mun och tryckte lidelsefullt sina läppar mot hans. Mörkret lystes upp, hon sågåter solen, lugnad började hon åter att skratta som en förälskad flicka. Han skälfde till vid att på detta sätt känna henne vid sin kropp, halfnaken i tröjan och byxorna, som voro i trasor, och i ett uppvaknande af sin mandom tog han henne till sig. Och detta blef nu omsider deras bröllopsnatt, i djupet af denna graf, på denna bädd af smuts, i deras behof att icke dö, förrän de hade nått lyckan hos hvarandra.

Etienne satt på marken, alltjämt i samma vrå, och på hans knän låg Catherine orörlig. Timmar och åter timmar förflöto. Länge trodde han, att hon sof; sedan rörde han vid henne, hon var mycket kall — hon var död! Men han rörde sig dock icke af fruktan att väcka henne. Den tanken, att han var den förste, som hade ägt henne som kvinna, rörde honom djupt. Andra tankar — hågen att med henne komma ut i världen, glädjen öfver hvad de båda framdeles skulle göra — kommo stundtals för honom, men så obestämda, att de tycktes knappt snudda vid hans panna liksom en fläkt af själfva sömnen. Han blef allt svagare, han hade nu endast kraft att sakta göra en liten rörelse med handen för att förvissa sig om, att hon verkligen var där, i sin iskalla stelhet lik ett slumrande barn. Allt försjönk i intet, själfva natten hade förintats, han var ingenstädes, han var utom tid och rum. Det var väl något, som bultade bredvid hans hufvud, häftiga slag, som närmade sig, men först hade han varit för lat för att gå och svara, förtyngd af en oändlig trötthet och nu visste han icke längre till sig, han blott drömde, att hon gick före honom och att han hörde det lätta klappandet af hennes träskor. Två dygn förflöto, hon hade icke rört på sig, han rörde maskinmässigt vid henne, lugnad genom att känna henne vara så stilla.

Etienne kände en stöt, röster sorlade, klippstycken rullade ända fram till hans fötter. När han fick se en lampa, började han att gråta; hans blinkande ögon följde ljuset, han tröttnade icke att se på det, hänryckt öfver denna rödaktiga punkt, som knappt satte en fläck på mörkret. Men kamraterna buro bort honom; mellan de hårdt hopbitna tänderna lät han dem föra in skedar med buljong. Först i orten Réquillart kände han igen någon, ingeniör Négrel, som stod framför honom; och dessa bägge män, som föraktade hvarandra, den upproriske arbetaren och den skeptiske förmannen, kastade sig om halsen på hvarandra och snyftade häftigt, så djupt upprörda voro alla mänskliga känslor inom dem. Det var en oändlig sorgfull-het, generationers elände, öfvermåttet af smärta, hvari lifvet kan sjunka.

Uppe i dagen låg hustru Maheu slagen till jorden bredvid den döda Catherine, hon stötte ut ett skrik, sedan ett och ytterligare ett, mycket långa, ihållande jämmerrop. Flera lik hade redan förts upp och lagts i rad på marken, bland dem Chaval, som man trodde hade blifvit ihjälslagen genom ett ras, en vagnpojke och två kolhuggare, likaledes krossade, med hufvudskålen tom på hjärna och buken uppsvälld af vatten. Det var kvinnor i hopen, som förlorade förståndet, sleto sönder sina kjolar och klöste sig i ansiktet. När man omsider förde honom ut från grufvan, sedan han hade fått vänja sig vid lamporna och fått en smula näring, visade sig Etienne utmärglad och alldeles hvithårig. Man ryste och drog sig undan från denne gubbe. Hustru Maheu hörde upp att skrika för att häpen betrakta honom med sina stora, stirrande ögon.Klockan var fyra på morgonen. På den klara himmeln tindrade stjärnorna mattare, medan östern purprades af morgonrodnadens ljusglans.

Med långa steg följde Etienne vägen till Vandame. Han hade till-bragt sex veckor i en säng på sjukhuset i Montsou. Gul ännu och mycket mager, hade han dock känt sig äga kraft nog att gå sin väg, och han gick.

Bolaget, som fortfarande darrade för sina grufvor och som nu skred till afskedanden efter hand, hade låtit honom veta, att det icke kunde behålla honom i sitt arbete. Det erbjöd honom för resten ett understöd af 100 francs med det faderliga rådet att lämna grufarbetet, som numera blef för hårdt för honom. Men han hade nekat att taga emot pengarna. Ett bref från Pluchart med åtföljande respengar kallade honom redan till Paris. Hans gamla dröm var förverkligad. När han dagen förut hade lämnat sjukhuset, hade han legat öfver natten på Bon-Joyeux hos änkan Désir. Han steg upp mycket tidigt, ty han hade nu blott en enda önskan, nämligen att ta farväl af kamraterna, innan han reste från Marchiennes med åttatåget.

Etienne stannade ett ögonblick på vägen, som började att färgas röd. Det var så skönt att inandas denna en tidig vårs rena luft. Morgonen lofvade att bli härlig. Han satte sig åter i gång, i det han kraftigt stötte sin kornell-käpp i marken och såg i fjärran, huru slätten trädde fram ur nattens dimmor. Han hade icke återsett någon; Maheus änka hade en enda gång kommit till sjukhuset, sedan hade hon säkert icke kunnat komma tillbaka. Men han visste, att hela grufbyn Tvåhundrafyrtio numera gick ned i Jean-Bart, och att änkan Maheu själf nu hade åter börjat att arbeta där.

De öde vägarna började att småningom befolkas, grufarbetare gingo oupphörligen fram där nära Etienne, med bleka ansikten och tysta. Bolaget missbrukade sin seger, uppgafs det. När arbetarne efter två och en half månads strejk hade återvändt till grufvorna, kufvade af hungern, hade de måst gå in på förtimringstaxan, denna maskerade nedsättning af arbetslönen, hvilken nu var afskyvärd, sölad som den var af kamraternas blod. Man bestal dem på en timmes arbete, man nödgade dem att svika sin ed att icke underkasta sig, och denna tvungna mened hade de svårt att smälta, den satt dem i halsen som en gallblåsa. Arbetet började åter öfverallt, i Mirou, i Madeleine, i Crévecceur, i Victoire. Öfverallt i morgondimman längs de i mörker försänkta vägarna stampade hjorden, långa rader af människor trafvade med näsan mot marken likt boskap på väg till slakthuset. De huttrade af köld i sina tunna linnekläder, de vaggade med höfterna, gingo kutryggiga med armarna i kors, och »elddonet», som var instucket mellan skjortan och tröjan, gjorde dem puckelryggiga. Och i detta återvändande i massa, hos dessa tysta skuggor, alldeles svarta, utan ett leende, utan en blick åt sidan, kände man, att tänderna voro hopbitna af vrede, hjärtat öfverfullt af hat, och att underkastelsen fanns blott för magens behof.

Ju mera han närmade sig gruf van, desto mera såg Etienne deras antal ökas. Det var ett ändlöst flöde, en fullständig upplösning, en slagen armés tvungna marsch, alltjämt med sänkt hufvud och med ett doft, ursinnigt behof att åter taga upp striden och att hämnas.När Etienne hade hunnit fram, trädde Jean-Bart ut ur mörkret. Han gick trappan till sorteringshuset för att begifva sig till mottagnings-salen. Han stod ett ögonblick orörlig i allt detta buller och denna rörelse. Han såg åter odjuret svälja sin ranson af människokött, burarne, som stego upp ur djupet och dykte ned igen, slukande hela laster af människor utan något uppehåll med en glupande jättes lätthet att svälja. Efter sin olycka hade han en nervös fasa för grufvan. Dessa burar, som döko ned i djupet, vållade honom pinsamma förnimmelser. Han måste vända bort hufvudet, åsynen af schaktet gjorde honom nästan utom sig.

I den stora, ännu skumma salen, där de utbrunna lamporna spredo blott ett dunkelt sken, såg han icke något vänskapligt ansikte. Grufarbe-tarna, som väntade där barfota och med lampan i handen, sågo på honom med sina stora, oroliga ögon, böjde ned hufvudet och drogo sig med en skam-full min tillbaka. Utan tvifvel kände de igen honom och hyste icke längre något groll mot honom; de tycktes i stället frukta honom och rodnade vid tanken på, att han skulle förebrå dem, att de voro fega stackare. Denna deras hållning rörde hans hjärta djupt, han glömde, att dessa olyckliga varelser hade stenat honom, och han började åter att drömma om att förvandla dem till hjältar, att styra folket, denna naturkraft, som förtärde sig själf.

En bur fylldes med arbetare, detta lag försvann, och när andra kommo till platsen, fick han syn på en af sina underbefälhafvare vid strejken, en duktig karl, som hade svurit på att dö.

»Också du!» mumlade han med djup grämelse.

Den andre bleknade, hans läppar darrade. Med en urskuldande åtbörd sade han:

»Hvad vill du, att jag skulle göra? Jag har en hustru.»

I den nya ström, som nu kom upp från baracken, kände han igen allesamman.

»Du också! Och du! Och du!»

Och alla darrade, stammande med kväfd röst:

»Jag har en mor... Jag har barn... Bröd måste man ha!»

Hissburen syntes icke åter till; de väntade på den, dystra och med en så pinsam känsla af sitt nederlag, att deras blickar undveko att möta hvarandra, utan fästes envist på schaktet.

»Och hustru Maheu?» frågade Etienne.

De svarade ingenting. En antydde med en åtbörd, att hon snart skulle komma, andra lyfte armarna, skälfvande af medömkan: ack, den arma kvinnan! Hvilket elände! Tystnaden fortfor, och när kamraten räckte dem handen för att säga dem farväl, tryckte de den hårdt. Alla inlade i denna tysta handtryckning sitt raseri öfver, att de hade gifvit vika och det brinnande hoppet om hämnd. Nu hade buren kommit upp, de stufvade in sig och sjönko ned i djupet, uppslukade af afgrunden.

Pierron hade inträdt med en lampa med fri låga fäst i sin lädermössa — en sådan lampa, som gruffogdarne använda. För en vecka sedan hade han blifvit burlastningsförman, och arbetarne höllo sig på afstånd ifrån honom, ty utmärkelsen gjorde honom stolt. Anblicken af Etienne besvärade honom högeligen, men han gick i alla fall fram och lugnade sig till sist, dåEtienne sade honom, att han stod i begrepp att resa sin väg. De började att prata. Hans hustru höll nu värdshuset »Framåtskridandet», tack vare hjälp af alla dessa herrar, som visade henne så stor välvilja. Men han af bröt sig och for ut mot gamle Mouque, som han beskyllde för att inte ha på bestämd tid skaffat upp spillningen efter sina hästar. Gubben hörde på och bockade sig. Innan han sedan, kväfd af förargelse öfver denna skrapa, gick ned i grufvan, gaf också han liksom de andra Etienne en handtryckning, lång, varm af kufvad vrede och skälfvande af framtida uppresningar. Och denna gamla hand, som darrade i hans, denne gubbe, som förlät honom sina barns död, gjorde honom så djupt rörd, att han såg den gamle försvinna, utan att han kunde säga ett ord till honom.

»Kommer inte hustru Maheu idag?» frågade han Pierron efter ett ögonblick.

Denne låtsade först, att han icke hade uppfattat frågan, ty man råkar ibland ut för otur bara genom att tala om den. Sedan aflägsnade han sig under förevändning att ge en befallning och då yttrade han omsider;

»Hvad? Hustru Maheu?... Se där är hon!»

Hon kom mycket riktigt från baracken med lampa samt klädd i byxor och jacka och med hufvudet insnörd t i hufvan. Det var ett barmhärtigt undantag af bolaget — som hyste medlidande med denna af ödet hårdt drabbade, olyckliga kvinna — att hon vid fyrtio års ålder hade åter fått gå ned i grufvan, och då det ansågs olämpligt att åter placera henne vid vagnskjutningen, använde man henne till att sköta en liten ventilator, som nyligen hade satts upp i norra stollen i de helvetiska trakterna under Tartaret, där det icke förekom någon vädring. Under tio timmar vefvade hon dödstrött på sitt hjul längst in i en trång, het gång och med köttet kokt i fyr ti graders värme. Hon förtjänade 30 sous om dagen.

När Etienne fick se henne, ömklig att skåda i sina karlkläder samt med barm och mage liksom ännu uppsvällda af fuktigheten i flötserna, började han att stamma af rörelse och visste icke, hur han skulle komma fram med, att han skulle fara sin väg och att han hade velat ta farväl af henne.

Hon såg på honom utan att höra på, hvad han sade och till sist yttrade hon, i det hon kallade honom för du:

»Nå, du är väl förvånad öfver att se mig?... Det är visst och sant, att jag hotade att strypa den första af de mina, som gick ned i grufvan igen, och nu går jag ner själf och borde således strypa mig själf, eller hur?... Ack, det vore

redan g jord t, om jag inte hade gubben och barnen där hemma».

Och hon fortsatte att tala med sin tysta, trötta röst. Hon urskuldade sig icke, hon berättade helt enkelt, hur allt förhöll sig, att de hade varit nära att dö af svält och att hon hade beslutit sig att bli grufarbeterska, för att de icke skulle bli vräkta ur grufbyn.

»Hur står det till med gubben?» frågade Etienne.

»Han är alltjämt mycket snäll och beskedlig och mycket snygg af sig, men med hufvudknoppen är det totalt förbi... Han blef inte dömd för den där sakens skull, du vet. Det var fråga om att sätta in honom på någon anstalt för sinnessjuka, men det ville jag inte, där skulle man nog snart ha gjort slut på honom .. Den där saken har i alla fall gjort oss stor skada,ty han får aldrig sin pension: en af de där herrarna sade mig, att det vore rent af omoraliskt att ge honom pension.»

»Har Jeanlin något arbete?»

»Ja, herrarne ha hittat på arbete åt honom uppe i dagen. Han förtjänar tjugu sous... Åh, jag beklagar mig visst inte, förmännen ha varit mycket snälla, efter hvad de själfva ha förklarat för mig... Gossens tjugu sous och mina egna tretti, det gör femti sous. Vore vi inte sex personer, skulle vi nog ha något att äta. Estelle har en glupande aptit, och det värsta är, att det dröjer fyra eller fem år, tills Lénore och Henri bli tillräckligt gamla att arbeta i grufvan.»

Etienne kunde icke afhålla sig från en beklagande åtbörd.

»De också!»

En rodnad steg upp på änkan Maheus bleka kinder, och det flammade till i hennes ögon. Men hennes axlar sänktes liksom under ödets förkrossande tyngd.

»Hvad skall man göra? De efter alla de andra... Alla ha fått släppa till skinnet där, nu blir det deras tur.»

Hon tystnade; gamsare, som sköto grufvagnar, störde dem. Genom de stora, dammiga fönstren trängde morgongryningen in och dränkte lyktorna i en grå dager. Maskinens skakning började åter för hvar tredje minut, stålkablarna rullades af, och burarna fortforo att sluka människor.

»Seså, skynda er, sölkorfvar!» skrek Pierron. »Stig in, vi bli då aldrig färdiga i dag.»

Änkan Maheu, som han vände sig till, rörde sig icke ur fläcken. Hon hade redan låtit tre burar gå ned. Liksom hon hade vaknat upp och påmint sig Etiennes första ord, sade hon:

»Du skall således resa?»

»Ja, nu på morgonen.»

»Det gör du rätt i, det är bäst att vara på annat håll, när man kan... Jag är glad öfver, att jag träffat dig, ty nu vet du åtminstone, att jag inte hyser något agg mot dig. Det var ett ögonblick, som jag skulle ha kunnat slå ihjäl dig efter allt det där slaktandet. Men man funderar på saken och så finner man, att när allt kommer omkring, är det inte någons fel... Nej, nej, inte är det ditt fel, det är alla människors fel.»

Nu talade hon helt lugnt om sina döda, om sin man, om Zacharie, om Catherine, och tårar syntes i hennes ögon, endast när hon nämnde Alzires namn. Hon hade återvunnit en förståndig kvinnas lugn och bedömde förhållandena mycket klokt. Det skulle inte bringa bourgeoisien något gagn, att de hade dödat så många fattiga människor. Helt säkert skulle de en dag bli straffade därför, ty allt får sin vedergällning. Man skulle inte ens behöfva ta någon befattning med den saken, hela surfven skulle gå i kras af sig själf, soldaterna skulle komma att skjuta på arbetsgifvarne, liksom de nu hade skjutit på arbetarne. Och i hennes sekelgamla undergifvenhet, i denna nedärfda disciplin, under hvilken hon åter böjde sig, hade således åstadkommits en arbetsprodukt, nämligen vissheten om att orättvisan icke kunde räcka längre, och att om den gode Guden icke längre funnes, skulle det uppstå en annan för att hämnas de olyckliga. Hon talade tyst och såg sig misstroget omkring. Enär Pierron hade

närmat sig, tilläde hon helt högt:»Ja, om du nu reser, så måste du hämta dina saker hos oss... Där finnas ännu ett par skjortor, tre näsdukar och ett par gamla byxor.»

Med en åtbörd afstod Etienne från dessa paltor, som undgått klädmäklaren.

»Nej, det är inte mödan lönt, det får bli åt barnen... I Paris skall jag rusta ut mig.»

Ytterligare ett par burar hade farit ned, och Pierron vände sig nu direkt till änkan Mabeu.

»Hör ni där borta, man väntar på er! Är det snart slut på pratet?»

Men hon vände honom ryggen. Hvad skulle han visa sig så nitisk för, den förrädaren? Med nedfarten i grufvan hade han inte något att göra. Hans folk på burlastningsplatsen afskydde honom redan alldeles tillräckligt. Och hon envisades att prata, med lampan i hand och isad af kyla i draget, trots årstidens mildhet.

Hvarken Etienne eller hon funno längre något att säga hvarandra. De stodo ansikte mot ansikte, deras hjärtan voro så fulla, att de skulle ha velat säga hvarandra något mera.

Slutligen talade hon bara för att tala.

»Levaqueskan är i grossess, Levaque sitter fortfarande i fängelse och under tiden är det Bouteloup, som ersätter honom».

»Ah, ja visst, Bouteloup!»

»Och hör du, har jag talat om det för dig?... Philoméne har rest sin väg.»

»Hvad, rest sin väg?»

»Ja, rest sin väg med en grufarbetare från Pas-de-Calais. Jag var rädd för, att hon skulle lämna sina bägge ungar kvar åt mig, men det gjorde hon inte, hon tog dem med sig... Hvad sägs, en hustru, som spottar blod och som alltid ser ut, som om hon hölle på att storkna.»

Hon funderade ett ögonblick och sedan fortsatte hon sakta:

»Och hvad de ha pratat om mig!... Du kommer ihåg, att man påstod, att jag låg inne med dig. Herre Gud, efter min mans död skulle det ju mycket väl ha kunnat hända, eller hur? Men nu tycker jag, att det är bra, att det inte skedde, ty vi skulle säkert ha ångrat det.» »• |gj .« t* |nj

»Ja, vi skulle ha ångrat det», upprepade Etienne helt enkelt, fv fe ►

Det var allt; de talade icke längre med hvarandra. En hissbur väntade; förargad ropade man på henne och hotade henne med, att hon skulle få plikta. Då gjorde hon slut på pratet och tryckte Etiennes hand. Mycket rörd såg han fortfarande på henne, som var så härjad och utsliten, med sitt blåbleka ansikte, sitt urblekta hår, som stack fram under den blå hufvan, sin kropp som ett beskedligt, alltför fruktsamt djurs, vanställd i byxorna och lärftströjan. Och i denna sista handtryckning kände han ännu kamraternas, hvilka stämde möte med honom den dag, då man skulle börja på nytt igen. Han begrep fullkomligt, i djupet af hennes ögon låg hennes lugna tillförsikt. »Vi träffas snart» — och då skulle man slå det stora slaget.

»Det var då en förbannad människa att söla!» skrek Pierron.

Skuffad och knuffad, stufvade änkan Maheu in sig i en gruf vagn jämte fyra andra. Man drog i signallinan för att »slå till kött»; buren hakades af och sjönk ned i mörkret, och man såg blott stålkabelns snabba glidande.Då gick Etienne sin väg från grufvan. Där nere i sorteringsskjulet såg han en varelse med utsträckta ben sitta på marken i ett tjockt lager af kol. Det var Jeanlin, som nu användes till grofsorterare. Mellan benen hade han ett kolblock, från hvilket han med hammaren slog bort skifferbitar; och ett fint damm dränkte honom i en sådan flod af sot, att Etienne aldrig skulle ha känt igen honom, ifall pojken icke hade lyft upp sin apnos med de utspärrade öronen och de små, grönaktiga ögonen. Han skrattade som på skryt och slog sönder kolstycket med ett sista slag, hvarmed han försvann idetupphvirflande svarta dammet.

När Etienne kom ut i det fria, följde han en stund landsvägen, försjunken i tankar. Alla möjliga idéer surrade i hans hufvud. Men han hade en förnimmelse af frisk luft, af den fria naturen, och han drog djupa andetag. Solen trädde fram vid den strålande horisonten, det var ett gladt uppvaknande öfver hela slätten. En flod af guld vältrade från öster till väster öfver hela det ofantliga fältet. Denna lifsvärme spred sig, bredde ut sig med en rysning af ungdom, hvari jordens suckar, fåglarnas sånger, alla de brusande ljuden från vatten och skogar vibrerade. Det var skönt att lefva, den gamla världen ville upplefva ännu en vår.

Och genomträngd af detta hopp, saktade Etienne sin gång; hans ögon irrade än åt höger, än åt vänster i denna den nyfödda årstidens förhoppning. Han tänkte på sig själf, han kände sig stark, mognad genom sin tunga erfarenhet nere i grufvans djup. Hans uppfostran var färdig, han drog ut i världen som en revolutionens tänkande soldat, sedan han hade förklarat krig mot samhället, sådant som han såg och fördömde det. Glädjen att åter träffa Pluchart, att liksom denne vara en partichef, som hade mängdens öra, ingaf honom tal, hvilkas fraser han ordnade. Han funderade på att utvidga sitt program; den borgerliga förfining, som hade lyft honom öfver hans egen klass, dref honom till ett ännu häftigare hat emot samhällets borgerliga element. Dessa arbetare, hvilkas stank af elände nu besvärade honom, kände han behof af att omge med en gloria; dem skulle han visa såsom de enda stora, såsom de enda syndfria, såsom den enda adeln, den enda kraft, hvari mänskligheten skulle kunna åter härda sig. Han såg sig redan själf på talarstolen, där han firade triumfer med folket, såvida folket inte slukade upp honom.

En lärkas sång högt uppe i luften kom honom att betrakta himmeln. Små rosiga moln, nattens sista dimmor, smälte bort i det klara blå. Suvarins och Rasseneurs figurer trädde dunkelt fram för honom. Helt säkert förfuskades alltsammans, när en hvar sökte att rycka åt sig makten. Så hade denna beryktade International, som hade bort förnya världen, gäckat förhoppningarna och födt af sig vanmakt, sedan den hade sett sin fruktansvärda armé splittras och smulas sönder i inbördes tvister. Hade då Darwin rätt, skulle världen vara blott en strid, där de starka äta upp de svaga för artens skönhet och bestånd? Denna fråga förbryllade honom, fastän han gaf sig min af att vara en man, som var belåten med sitt vetande. Men en tanke skingrade hans tvifvel och väckte hans förtjusning, nämligen att den första gången, han skulle tala, upprepa sin gamla förklaring af teorien. Om det måste så ske, att en samhällsklass skulle förgöras, var det då inte folket, ännu ungt och lifaktigt, som skulle göra ände på den af njutningar förslappade öfverklassen? Nytt blod skulle dana det nya samhället. Och i denna hans afbidan på en in-vasion af barbarer, som skulle pånyttföda de gamla, orkeslösa och skröpliga nationerna, trädde åter fram hans absoluta tro på en nära förestående revolution — den verkliga, arbetarnes revolution, hvars brand skulle sätta sekelslutet i låga med denna en uppgående sols purpur, som han såg blöda på himlen.

Han gick alltjämt framåt, försänkt i funderingar och drömmerier samt med käppen slående mot stenarna på vägen, och när han såg sig omkring kände han igen åtskilliga ställen i trakten. Just därborta vid »Oxoket» hade han, efter hvad han kom ihåg, öfvertagit befälet öfver skaran den morgonen, då grufvorna ödelädes. I dag började åter det djuriska, nedbrytande, uselt betalade arbetet. Han tyckte sig höra dofva, regelbundna, ihållande slag där nere, sjuhundra meter under jordytan: det var kamraterna, som han nyss hade sett gå ned, de svarta kamraterna, som höggo i sitt tysta raseri. De voro utan tvifvel besegrade, de hade måst offra både pengar och lif; men Paris skulle icke glömma skotten i Voreux, äfven kejsardömets blod skulle flyta genom detta oläkliga sår. Och om den industriella krisen led emot sitt slut, om bruk och verkstäder efter hand åter öppnades, så var i alla fall krigstillstånd förklaradt, utan att fred hädanefter var möjlig. Kolgrufvornas arbetare hade haft mönstring, de hade pröfvat sina krafter och med sitt rop på rättvisa uppskakat hela Frankrikes arbetare. Deras nederlag skulle icke heller lugna någon; öfverklassen i Montsou, som i sin seger kände den dofva, obehagliga känslan, som strejkarne erfara dagen efter, såg sig om, huruvida icke i alla fall i denna djupa tystnad deras slut var oundvikligen inne. De förstodo, att revolutionen skulle utan uppskof födas på nytt, kanske i morgon dag, genom storstrejken, genom samtliga arbetares eniga samverkan, hvilka då hade hjälpkassor och kunde hålla ut i månadtal utan att sakna bröd.

Etienne vek af till vänster in på vägen till Joiselle. Han kom ihåg, att det var där, han hade hindrat skaran från att störta sig öfver Gaston-Marie. I det klara solljuset såg han på af stånd flera grufvors schakttorn: öfverallt sorlade

nu arbetet, hackornas slag, som han tyckte sig förnimma i djupet af jorden, höggo nu från ena änden af slätten till den andra. Af skurna hisskablar, lösryckta järnvägsspår, krossade lampor — hvilket onyttigt arbete! Det var visst mödan värdt, att tretusen människor sprungo omkring i en förhärjande skara! Dunkelt anade han, att den lagliga makten en dag kunde bli förfärligare. Hans förstånd mognade, han hade kommit ur hätskhetens slyngelår. Ja hustru Maheus sunda förstånd sade med all rätt, att detta skulle bli det stora slaget: att helt fredligt skrii va in sig i partiet, lära känna hvarandra, sammansluta sig i föreningar, när lagen skulle tillåta det. Sedan, när man en dag kände sig enade och därigenom starka, när miljoner arbetare stodo gent emot några tusen odågor, då skulle man ta makten och vara herrarna. Åh hvilket sanningens och rättvisans uppvaknande! Den gödde, hopkrupne guden skulle det genast vara slut med — denna vidunderliga afgud, som är dold i djupet af sitt tempel, där de fattiga och olyckliga föda honom med sitt kött utan att någonsin ha sett honom.

Etienne lämnade vägen till Vandame och kom ut på den stensatta gatan. Till höger såg han Montsou, som sjönk ned och försvann. Midt framför sig hade han ruinerna af Voreux, detta fördömda hål, som nu tre pump-verk utan uppehåll länsade. Men om han icke ville komma lör sent till åttatåget, så måste han skynda på, ty han hade ännu sex kilometer att gå.

Och under hans fötter fortforo hackornas dofva, ihållande slag. Kamraterna voro där allesammans; han hörde, hur de följde honom för hvarje steg, han tog. Var det inte hustru Maheu, som stod under detta socker-betsfält med bruten rygg och hvars flåsande trängde upp så hest, ackompan-jeradt af ventilatorns brummande dån? Till vänster, till höger, längre bort, under sädesfälten, de löfvade häckarna, de unga träden trodde han sig känna igen äfven andra. Nu strålade högt på himmeln aprilsolen i all sin glans och värmde jorden, som alstrade lif. Ur det moderkraftiga skötet sprudlade lif-vet fram, knopparna slogo ut till gröna blad, fälten skälfde under gräsets och örternas påtryckning. Alltjämt, alltjämt höggo kamraterna — allt tydligare, liksom om de skulle ha nalkats jordytan. I de glödande strålarna af dagens stjärna, i denna ungdomliga morgon var det med detta ljud, fältet var haf-vande. Män spirade upp, en svart, hämnande armé, som långsamt grodde i fårorna och växte till skördar under det kommande århundradet och hvars brodd snart skulle spränga jorden.i

;